

Петро Дужий

СТЕПАН БАНДЕРА - СИМВОЛ НАЦІЇ

Ескізний нарис про життя і діяльність
ПРОВІДНИКА ОУН

ЗМІСТ

КІЛЬКА ВСТУПНИХ ЗАУВАГ	3
“Я НАРОДИВСЯ 1 СІЧНЯ 1909 РОКУ...”	6
ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ І ТРИВОЖНІ ПЕРЕЖИВАННЯ	8
ВІД УГРИНОВА СТАРОГО ДО СТРИЯ	12
“...РЕВОЛЮЦІЙНА, НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛОНИЛА МЕНЕ”	16
УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ — ПРЕДВІСНИЦЯ ОУН	18
“ВЕДЕ НАС В БІЙ БОРЦІВ ПОЛЕГЛИХ СЛАВА...”	22
КРИНИЦЯ ІДЕЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ	25
ВИКОНУЮЧИ ЗАВДАННЯ У ВІДДІЛІ ПРОПАГАНДИ	31
КОМУ І НАВІЩО ПОТРІБНА УКРАЇНСЬКА СУВЕРЕННА СОБОРНА ДЕРЖАВА? ..	34
“ГОРІТИ ЛЮБОВ’Ю ДО НАЙВИЩОЇ ІДЕЇ”	37
ЖИВОТВОРНІ ПЕРЛИНИ ФРАНКА, ЛЕСІ УКРАЇНКИ, СТЕФАНІКА... ..	42
НА ПРОВІДНОМУ СТАНОВИЩІ	48
ІДЕОЛОГІЧНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИШКІЛ — ПЕРШОЧЕРГОВЕ ЗАВДАННЯ	51
ПОЕТИЧНЕ СЛОВО НА БОЙОВІЙ ПОЗИЦІЇ	55
МАСОВІ АКЦІЇ ПІД ІДЕЙНИМ КЕРІВНИЦТВОМ ОУН	60
САМОПОСВЯТА, НЕЗЛАМНІСТЬ, ГЕРОЇЗМ	64
ПРО УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ СТРУКТУРИ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ	69
ДМИТРО ДОНЦОВ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ	73
ПРОТИВНИКИ, ВОРОГИ Й ПРОВОКАТОРИ	78
ПРОТЕСТ ОУН ПРОТИ ГОЛОДОМОРУ	83
ВАРШАВСЬКИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС ПРОТИ ОУН	87
ЛЬВІВСЬКИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС ПРОТИ КРАЙОВОЇ ЕКЗЕКУТИВИ ОУН ЗУЗ.....	93
ПРОВОКАЦІЙНІ ЗАТІЇ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО САТАНІЗМУ	99
УБИВСТВО ПРОВІДНИКА — ОСНОВНИКА ОУН	104
НАМІРИ Й ЗАХОДИ ВИЗВОЛИТИ СТЕПАНА БАНДЕРУ	109
“ТАМ, ДЕ ВОЛЕЮ СЯЮТЬ КАРПАТИ...”	112
ТРИВОЖНЕ ПЕРЕДГРОЗЗЯ	116
ВЕРЕСНЕВА ГРОЗА В 1939 РОЦІ	121
НОВА ОКУПАЦІЙНА ДІЙСНІСТЬ. НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ Й ЗАВДАННЯ	126
ВТРАТИ Й НЕДОЛІКИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ	131
НА РІДНОМУ ҐРУНТІ. СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ	137
РОЗЛАМ В ОУН	143
I	143

II.....	148
III.....	155
ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНЕ КРЕДО РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОВОДУ ОУН	159
МАНІФЕСТ Організації Українських Націоналістів	161
“...ГЛИБИНОЮ СВОГО СЕРЦЯ Я ЗБАГНУВ ВЕЛИЧНУ МОВУ МОГИЛ”.	162
СУДОВИЙ ПРОЦЕС П'ЯТДЕСЯТИ ДЕВ'ЯТИ	167
НА РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОЗИЦІЯХ	173
ПІД КІНЕЦЬ ЛУКАВОГО ПОБРАТИМСТВА.....	178
ЗА УКРАЇНСЬКІ ЗБРОЙНІ СИЛИ.....	184
ВИХОВАННЯ І ПРОПАГАНДА ОУН	190
БОРОТЬБА Й ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН ПІД ЧАС ВІЙНИ	195
КОМІСІЯ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ І УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ	200
СЛАВЕТНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АКТ	207
НА НЕПОХИТНИХ ОСНОВАХ.....	215
ПОЧАТКАХ НОВОЇ ПІДНЕВІЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ	221
РІК 1942. БОРОТЬБА ПРОДОВЖУЄТЬСЯ.....	225
ЗА УКРАЇНУ — ЛЮБОВ БЕЗМЕЖНУ... ..	231
БОРОТЬБА ДО ЗАГИНУ ЗАРАДИ ЖИТТЯ	242
ТРЕТІЙ НАДЗВИЧАЙНИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН	251
ПЕРША КОНФЕРЕНЦІЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ЄВРОПИ Й АЗІЇ.....	260
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ КЕРІВНИЦТВО	267
СТЕПАН БАНДЕРА ПРО РОМАНА ШУХЕВИЧА.....	271
ДЕРЖАВОТВОРЧИМ КУРСОМ.....	282
ПРО МАСИ ТА ЇХ ОХОПЛЕННЯ	290
СТЕПАН БАНДЕРА ПРО ФРОНТ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ	292
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЗА ПОЛІТИЧНУ КОНСОЛІДАЦІЮ	297
УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І РЕЛІГІЯ.....	302
ДЕСЯТЬ РОКІВ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	306
БОЛЬШЕВИЦЬКІ ПРОВОКАЦІЇ В КРАЮ І ЗА КОРДОНОМ.....	310
ОУН НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ І ЗАКОРДОННІ ЧАСТИНИ ОУН	317
РОСІЙСЬКИЙ ІМПЕРІЯЛІЗМ — ЛИХО ЛЮДСТВА	337
ВБИВСТВО СТЕПАНА БАНДЕРИ.....	345
СЛОВО ДОЧКИ РЕВОЛЮЦІОНЕРА	350
СТЕПАН БАНДЕРА — БОРЕЦЬ ЗА НАЦІЮ І ДЕРЖАВУ	353
ПІСЛЯСЛОВО	356
БІБЛІОГРАФІЯ.....	358
ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ	360

Оцей ескізний, популярно складений, нарис про життя і діяльність Провідника ОУН Степана Бандери на тлі національно-визвольної боротьби українського народу присвячений світлій його пам'яті та всіх Борців за волю і державну суверенність України.

Кожний розділ цього нарису являє собою конспективну статтю.

Праця розрахована на найширші читацькі кола. І ще коротенька довідка про автора:

Петро ДУЖИЙ (літературні псевдоніми Арсен Панасенко, Опанас Скелястий та ін.) нар. 7 червня 1916 р. в селі Карові Рава-Руського повіту (тепер Сокальського району) Львівської області.

Учився у гімназіях Рави-Руської і Львова, студіював у Львівській Академії Закордонної Торгівлі. 1932 р. вступив у ряди Юнацтва, а через два роки (1934) став членом Організації Українських Націоналістів (ОУН). Усе своє життя пов'язав із національно-визвольною боротьбою українського народу. Був в'язнем польських, німецьких і совєтських тюрем та концтаборів. Два рази був засуджений до страти (гітлерівцями в 1943 р. і більшовиками — у 1947 р.). Довголітній політичний в'язень.

Літературно-публіцистичною діяльністю почав займатися, ще будучи гімназійним учнем. У 1936 р. і в наступні роки публікував в українських календарях, у журналах ("Просвіта", "Життя і Знання" та ін.) статті й розвідки, присвячені популяризації наукових знань. У 1937 (перевидано 1941-го) році вийшла друком його обрядова картина у двох відслонах "Обжинки".

П.Дужий — співредактор і редактор видань ОУН-УПА. У 1944-45 рр. — головний редактор журналу ОУН "Ідея і Чин". В ув'язненні писав вірші (підпільно), значна частина яких (поєми, сонети) увійшла до збірки "Розкуте слово", виданої у Мельбурні (Австралія) 1980 р.

П.Дужий є автором нарисів, спогадів, оповідань, статей на політичні теми.

З під його пера нещодавно вийшла друком публікація "За яку Україну боровся Степан Бандера?", ще раніше книжечка про Першу Конференцію Поневолених Народів у листопаді 1943 р., учасником якої був автор.

КІЛЬКА ВСТУПНИХ ЗАУВАГ

Змістом цієї публікації є ескізний нарис про життя і діяльність Голови Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) Степана Бандери. Якщо б хтось з українських громадян заявив, що нічого не знає про цю людину чи й не чув навіть її імени, то важко було б повірити нещирим словам. Прізвище Бандери набрало широкого розголосу ще за його життя. І після смерті популярність того політичного діяча росла і росте навіть у середовищах менше поінформованих, а навіть серед тих, котрі і прізвище його вимовляють не Бандера, а Бендера, пов'язуючи чомусь те прізвище з назвою міста, що розкинулось над річкою Дністер у межах Молдови.

15 жовтня 1959 року перестало битися серце Степана Бандери. Сталося це в час повного розквіту його сил, невсипущої енергії, великого політичного досвіду.

Кому життя Бандери стало на перешкоді? Хто дав наказ виконати терористичний акт? Відповіді на ці та й на багато інших запитань є у цій праці. А ще більш важливе є те, щоб з'ясувати: якій Ідеї присвятив своє життя Бандера, за що все своє життя боровся?

Степан Бандера — символ нації. Його ім'я ставлять поруч із такими прізвищами, як Симон Петлюра, Євген Коновалець, Роман Шухевич, оскільки між цими великими особистостями існує найтісніший ідейний зв'язок. Усі вони — безстрашні борці за волю України, за її державну суверенність і соборність. Вони не тільки боролися й інших закликали боротися за цю Велику Справу, але за неї і життя віддали.

Степан Бандера мав і має безліч прихильників, окрилених ідеями українського націоналізму. І в той же час є ще чимало хибно поінформованих про нього завдяки опонентам, що не погоджувалися з його думками та діяльністю. Проти Бандери виступали й виступають вороги. Хто вони? Це передовсім ті, що бажають мати Україну своєю колонією, а нас — українців — своїми довічними рабами. Здебільшого це ті, за якими закріплена збірна назва: окупанти, захланні імперіялісти. Всі ці негідники одним ликом шиті, хоча інколи вони себе по-різному називають, під різноколірними прапорами виступають, усілякими примарними гаслами маскуються, затуманюючи народи світу, а часто-густо і свій — російський — народ.

Визнаючи священне право кожного народу на своє самостійне державне існування, Степан Бандера не виступав проти народів, а лише проти тих, що заперечували право іншим народам самостійно існувати, проти шовіністів, що докладали зусиль, аби чужі території загарбувати, а волелюбні народи, експлуатуючи, у підневільному стані тримати.

Степан Бандера очолював визвольницький націоналістичний рух українських самостійників-державників, котрі докладали й докладають усіх зусиль, щоб Україна була суверенною, сильною та багатою державою, яка забезпечувала б існування, розбудову та процвітання нації, у котрій усі громадяни були б заможні та щасливі.

Український націоналізм — це найдійовіша оборона всього народу. Український націоналістичний рух, що є захистом народу, і протилежний йому російський імперіялізм, що змагає до поневолення народів світу, — це два антиподи, між якими примирення ніколи не може бути.

У наше словництво ввійшов термін “бандерівець”, що став синонімом борця за волю свого народу, за визволення інших народів, що мучаться у мацаках імперіялістичного спрута. Недарма ж у найдавших закутинах колишнього Советського Союзу литовських, грузинських, узбецьких і патріотів багатьох інших народів, що боролися за волю своїх народів і каралися у гулагівських концентраційних таборах, називали литовськими, грузинськими, узбецькими й іншими бандерівцями.

Російські імперіялісти ненавиділи всіх, хто змагав до визволення з-під їх непрошеної “опіки”. Українських самостійників протягом двохсот років вони називали мазепинцями, зрадниками. Основоположник Української Гетьманської Держави — гетьман Богдан Хмельницький, підписавши Переяславську угоду з Москвою, скоро усвідомив свою велику помилку. Він кинувся чимдуж лагодити дипломатичні зв'язки з іншими державами, щоб, забезпечившись їх сприяннями, відірватися від московського протекторату, але передчасна смерть перешкодила проведенню у життя того спасенного задуму. виправити Богданову помилку взявся гетьман Іван Мазепа, але потерпів поразку,

у висліді якої цар Петро і його наступники силкувалися доценту використати ідею української державної суверенності. Всіх, хто був за вільну Україну, а навіть українських культурників ліберального спрямування, тобто слабовольних “гречкосіїв”, котрі, лякаючись усього, про українську державну окремішність і думки не допускали, російські шовіністи теж називали “зрадниками-мазепинцями”, намагаючись тому виразові надати якнайгірше значення. Та що казати! В їх розумінні мазепинцем був і наш Великий Кобзар — Шевченко, який закликав рвати кайдани, вражою злою кров’ю волю скроплювати, змагаючи до того, щоб мати свою державу, бо “в своїй хаті — своя правда, і сила, і воля”. Шевченко був палким прихильником задуму Мазепи, а словом “мазепинець” гордились усі чесні українці.

Під кінець Першої світової війни, коли на Сході Європи розкотились громи революції, коли появилися дві українські держави, що об’єдналися 22 січня 1919 року, у горнилі боротьби за Українську Державу, за місце вільної України під сонцем гартувалися нові характери української національно-державницької керівної верстви. Провідне місце між українськими державними діячами зайняв Симон Петлюра. Він і став символом української державності!. В червоній імперії появилось нове слово — “петлюрівець”, яке в комуно-большевицькому понятті мало замінити слово “мазепинець”. І цим терміном теж гордились українські патріоти.

У 40-х роках появилось слово “бандерівець”. Ним вороги України, московські імперіялісти називають не лише членів Організації Українських Націоналістів, якою керував С.Бандера, а й безстрашне вояцтво Української Повстанської Армії (УПА), членство Української Головної Визвольної Ради (УГВР) — українське підпільне керівництво всією національно-визвольною боротьбою. Мало того, бандерівцями московсько-большевицькі верховоди та їх прислужливі доморощені лакеї називають усіх свідомих українців, що відстоюють українські права, усіх тих, що в історію увійшли як шести-й семидесятники, захисники громадянських прав, рухівці тощо. Склалося так, що (не бажаючи нікого понизити чи образити) “бульбівцями” називають повстанців отамана Тараса Боровця-Бульби, “мельниківцями” — членів і прихильників націоналістичної організації, котру в минулому очолював полковник Андрій Мельник, а під словом “бандерівці” вважається широкий український державницький рух, складовими частинами якого є багато політичних, громадських, культурно-освітніх, профспілкових та ін. структур, котрі мають більшу чи меншу пов’язаність з тими ідеями, речником яких був Степан Бандера. Очорнюючи ім’я та діяльність С.Бандери, вороги, хоча того й не бажають, мимоволі популяризують цього видатного політичного діяча України. Прізвище Бандери стало широковідомим усупереч усім супротивним вітрам.

Комуно-большевики чваняться популярністю свого божка — тирана Леніна. Щоправда, популярність він здобув своїми злочинними діями проти людства, але до того, як вчинив так званий жовтневий переворот у Петрограді, його не знали. Відомий такий факт: десь відразу після згаданого перевороту на петроградському майдані, що неподалік Смольного палацу, Леніна, який їхав в автомобілі до свого штабу, зупинив красногвардієць зі словами: “Ану, виходь, буржуйська сволото, з автомашини і скидай кожуха, щоб я у ньому грівся”. Ленін отетерів: “Товаришу, не забувайтесь, я голова Совнаркому, я Ленін...” На те красногвардієць закричав: “Я не знаю ніякого Леніна! Скидай кожуха, а то я зараз розправлюся з тобою”. Ворожа пропаганда паплюжить

борців за волю України, очорнює весь національно-визвольний український рух. Народ наш хоче знати правду, не потопати ж нашої громадськості у бурунах непоінформованості.

Немає найменшого сумніву, що широкому загалові нашого суспільства слід без упередження знати, хто такий Степан Бандера, які ідеї виношував у своєму серці, за що боровся і загинув.

Нація житиме вічно, якщо з її лона появлятимуться герої-борці, готові задля її державного існування, її розбудови й процвітання, нічого не жаліючи, боротися, укріплюючи її стремління до вершин духового й фізичного буття, а при потребі і життя віддати.

“Я НАРОДИВСЯ 1 СІЧНЯ 1909 РОКУ..”

“Дитячі роки я прожив в Угринові Старому, в домі моїх батьків і дідів, виростаючи в атмосфері українського патріотизму та живих національно-культурних, політичних і суспільних зацікавлень”.

Степан Бандера. “Мої життєписні дані”.

У зміст цього й подальших розділів нарисув ввійшла коротка інформація з автобіографії Степана Бандери, якій автор дав назву “Мої життєписні дані”, а також стислі пояснення до неї.

Степан Бандера прийшов на світ 1 січня 1909 року в селі Угринові Старому Калуського повіту в Галичині (тепер Калуського району Івано-Франківської області).

У той час, коли народився автор життєписних даних, Галичина разом із Буковиною і Закарпаттям входила до складу Австро-Угорської монархії, яка проіснувала ще майже десять років і тоді (під кінець жовтня 1918 р.) остаточно розсипалася, щоб уже ніколи не відродитись.

Батько Степана Бандери був греко-католицький священник, родом із Стрия, Андрій Бандера. Походив він із родини міщан-рільників. Для нашого сучасника, можливо, цей вислів не зовсім зрозумілий. А колись, у передвоєнні часи, міщанин-рільник (хлібороб) — це громадянин, котрий проживав у невеликому містечку, а таким перед Першою світовою війною був Стрий, і в той же час той громадянин-міщанин посідав неподалік містечка більший чи менший шмат землі для вирощування сільськогосподарських культур, плодами яких забезпечувалась, як звичайно, лише його родина. Отже, дідусь Степана Бандери Михайло не був, за большевицькими вигадками, “буржуєм”, не експлуатував найманої сили, одно слово, родина Бандери була немаєтного походження. В одному місці гімназист Степан Бандера згадує, що, навчаючись у Стрийській гімназії і проживаючи у свого дідуся, допомагав йому в хатній роботі та на присадибній ділянці.

Родина священника Андрія Бандери, навіть на тогочасну мірку, не була малосімейною: крім Степана, який у батьків був другою дитиною, було ще семеро дітей: четверо хлопців та четверо дівчат.

Священик Андрій Бандера не мав власного дому, а проживав зі своєю родиною у будинку, який був власністю місцевої Угринівської парохії, до якої належало ще й сусіднє село Бережниця Шляхетська.

В автобіографії Степан Бандера наголошує, що він “вирослав в атмосфері українського патріотизму та живих національно-культурних, політичних і суспільних зацікавлень”.

Для патріотичного виховання були всі умови, у домі Бандерів була чимала бібліотека, укомплектована книжками українських і чужинецьких авторів. Родину Бандери навідували родичі та знайомі — активні учасники національно-громадського життя. З господарями дому гості й відвідувачі вели розмови на актуальні теми, ділилися міркуваннями, обговорювали політичне становище у Краю, плянували заходи щодо піднесення рівня національної свідомості серед народу.

Частим гостем у домі угринівського пароха був брат матері Степана, дядько Павло Глодзинський, один із співзасновників українських господарських установ — “Маслосоюзу”, найактивнішого сектору української кооперації на Західньо-Українських Землях, а також українського крайового господарського товариства “Сільський Господар”, найголовнішим завданням якого був вишкіл селян-хліборобів. Большевицькі окупаційні власті в 1939 році і “Маслосоюз”, і “Сільський Господар”, і багато інших українських установ ліквідували.

Садибу Бандери навідував інший кривний — західньоукраїнський політичний діяч Ярослав Веселовський, гостював в Угринові і скульптор Михайло Гаврилко, родом із Полтавщини.

Батьки Бандери, кривні та знайомі-відвідувачі створювали атмосферу українського патріотизму. Це були люди, які не добачували свого щастя у корисливому вирішуванні особистих справ. Вони — працівники на різних ділянках національного життя, трудівники на народній ниві, одно слово, українські патріоти.

Девізом для кожного українського патріота були полум’яні слова титана думки та праці Івана Франка:

Кожний думай, що на ТОБІ мільонів стан стоїть,

Що за долю мільонів мушиш дати ТИ одвіт...

Зовсім інакше трактували справу комуно-большевики. Вони на словах нібито й визнавали Франка, а самі вводили “свої норми” у стосунках до народу. Для них на першому місці стояла низька покіра перед властью імущими, перед “вождями пролетаріату”. У своїх творах Степан Бандера неодноразово змальовував “советського зразкового громадянина” викривав нутро большевизму, піддаючи нищівній критиці большевицьку “теорію та практику”.

З яким мірилом підходили большевики до оцінки суспільства?

Сучасникам, можливо, дещо й призабулося, а багато хто й сьогодні не знає того, що протягом десятиліть у царстві червоного сатани критерієм людської порядности були... руки. Дехто здивується, але це так: порепані, вкриті мозолями та ще й забруднені руки мали бути доказом того, що людина “своя”, що вона походить із “злиденних трударів”. Приглядаючись допитливими очима до рук, большевики навіть тоді, коли взялися “визволяти” єдинокровних братів і сестер Західньої України в 1939 році, побратавшись спочатку з гітлерівськими нацистами, силкувались таким чином визначати, хто “свій”, а хто чужак.

Другою підставою для оцінки західноукраїнських громадян, хто порядний, а хто ворог, була інформація, чи дану особу польські окупаційні власті притягали до відповідальності за “антидержавні вчинки”, чи арештували її та вели слідство проти неї, чи хоча б запідозрювали її у нелояльності до Речіпосполитої. Всі поляками репресовані чи тільки “нотовані” польською поліцією громадяни були ненадійні і для червоних окупантів, небезпечні для СРСР. Таких чекісти тихо-скрито “викликали на розмову”, а там арештовували й підбирали статтю советського кримінального кодексу, за якою можна б звинувачувати й судити.

Третім критерієм було соціальне походження. Захопивши владу в Російській імперії, більшовики спершу переслідували й фізично винищували поміщиків, буржуїв, далі куркулів і “підкуркулів”, врешті осіб духовного сану...

Степан Бандера народився у родині священика, отже, згідно з більшовицькими “нормами”, його віднесено до категорії “неблагонадійних” для існування “найпередовішої держави світу”.

Якщо б більшовики, вчинивши у Росії державний переворот, захопили владу не в листопаді 1917 року, а на початку 1909 року, то Степана Бандеру вони вважали б своїм противником уже від дня його народження.

ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ І ТРИВОЖНІ ПЕРЕЖИВАННЯ

“У жовтні-листопаді 1918 р., як несповна десятилітній хлопець, я пережив хвилюючі події відродження і будови Української Держави”.
Степан Бандера. “Мої життєписні дані”.

Надзвичайно важкі роки випали на дитинство Степана Бандери: коли йому йшов шостий рік (а в такому віці майже всі діти зберігають добру пам’ять про події виняткової ваги), в Європі запалало полум’я Першої світової війни. Про той час у своїй біографії Бандера пише: “Під час Першої світової війни я пережив дитиною-юнаком чотирикратне пересування воєнних фронтів через рідне село в 1914-1915 і 1917р., а в 1917 р. важкі двотижневі бої. Через Угринів переходив австрійсько-російський фронт, і наш дім був частинно знищений гарматними стрільнями. Тоді ж, літом 1917 р., ми спостерігали прояви революції у царській армії Росії, прояви національно-революційних зрушень і велику різницю між українськими і московськими військовими частинами”.

Під впливом воєнних, а це значить — екстраординарних дій, під тиском фронтових пересувань і тривог, ними викликаних, а часто-густо і побоювань за саме виживання, діти того часу передчасно “ставали дорослими”, вони були змушені силою важких обставин думати так, як старші. І не тільки думати, а й іноді виконувати завдання старших і все це з глибоким почуттям патріотичного обов’язку. 8-12 літні шкільні діти підносили амуніцію й перев’язувальні матеріяли стрільцтву Української Народньої Республіки, Української Галицької Армії, воїнам Української Повстанської Армії, вели розвідувальну роботу тощо.

Треба ще й погодитися з думкою, що те, що дорослі люди сприймають розумом, то діти, як звичайно, в особливо важкій ситуації здатні “схоплювати” серцем і всіма фібрами душі. І схоплене в дитячому віці залишається на все життя людини й ніколи “не вивітрюється”. Що більше: інколи дитяча спостережливість не тільки дорівнює, а й перевищує примітливність старших. Стан особливої душевної напруги в дитячі та юнацькі роки був одним із головних факторів у пізнішому формуванні світосприймання Степана Бандери. Світ не без “практичних реалістів”. В осіб з надміру критичним підходом до всяких тверджень може виникнути сумнів щодо того, чи насправді кількалітній хлопець шкільного віку міг, скажімо, “бачити різницю між українськими і московськими військовими частинами”.

Сумнів щодо того почне розвіюватися, якщо познайомитися з мемуарними публікаціями того часу, зокрема зі споминами відомого українського історика та політичного і державного діяча Дмитра Дорошенка що був “уповноваженим Союзу міст”, а після Березневої революції — комісаром на галицько-буковинських землях.

Степан Бандера згадує про “хвилюючі події”. Які це події і чому вони хвилюючі, можливо, і до глибин серця діймаючі? Смерч надзвичайної руйнної сили бушував по Україні. Царські власті, не рахуючись з нічим, мобілізували братів східних українців і висилати їх проти австрійських дивізій, в яких було немало нашого західньо-українського стрілецтва та старшинства. В той же час, західні українці покликані цісарською владою до австрійських дивізій, ішли атаками на російські військові формування, ущерть наповнені жителями Великої України. Українська кров проливалася в ім'я чужих: з одного боку великодержавницьких російських, а з другого — задля австрійсько-уторських інтересів. І Степан Бандера — школяр, і його ровесники, і старша та молодша генерація, і загалом усі українські патріоти не тільки глибоко відчували, а й повною мірою усвідомлювали страшну національну трагедію...

Степана Бандеру ще з дитячих років, а потім, коли вчився у гімназії і був студентом Львівської політехніки, коли став націоналістичним діячем, а загалом усе свідоме українство хвилювало пекуче і нестерпне питання: що зробити, щоб такого більше не було, щоб брат даремно не вбивав брата в ім'я панування окупантів на наших землях? Єдина розв'язка — це відновлення на наших етнографічних землях української державної суверенності. Ця думка золотою ниткою проходить у пізніших письмових працях Степана Бандери, в його виступах і закликах.

Степан Бандера перебуває на передньому краї цілої плеяди видатних українських націоналістичних діячів, дитячі та юнацькі роки яких минали в доволі однакових обставинах. І Бандера, і його ровесники душею і серцем сприймали події, пов'язані з національним відродженням і будовою української державності. В дитячих і юнацьких роках вони гартувалися в атмосфері національного піднесення, а згодом стали найближчими друзями-співробітниками Бандери, будучи в лавах Організації Українських Націоналістів, починаючи з другої половини 20-х років і в наступних десятиліттях. Згадаймо вибірково з числа тих, що відійшли у вічність: коли Степанові Бандері було десять років, на сім років старшим від нього був Іван Габрусевич (1902 року народження), на п'ять років старші Степан Ленкавський (1904 р. н.) і Богдан Кравців (1904 р. н.), на чотири роки — Степан Охримович (1905 р. н.), на два роки — Зенон Коссак (1907 р. н.), Роман Шухевич (1907 р. н.), Олег Ольжич (1907 р. н.), Дмитро

Грицай (1907 р. н.), Олекса Гасин (1907 р. н.), на один рік старший від Степана Бандери — Володимир Янів, ровесником-однорічником його був Іван Климів-“ЛеГенда” (1909 р. н.), на один рік молодші — Мирослав Тураш (1910 р. н.), Ярослав Старух (1910 р. н.), на два роки молодші: Дмитро Мирон (1911 р. н.), Ростислав Волошин (1911 р. н.), на три роки молодший — Ярослав Стецько (1912 р. н.) Власне (серед інших) це ті люди, яким долею судилось стати згодом найвидатнішими активістами українського визвольного націоналізму. Трьом із них — Шухевичеві, Ленкавському та Стецькові — довелося очолювати після Бандери Головний Провід ОУН.

В автобіографії Степан Бандера згадує, що він переживав “хвилюючі події відродження і будови Української Держави”. Про які події йдеться, висловлено прямо і недвозначно, а події були немаловажні, оскільки у процесі їх розвитку вирішувалась доля українського народу:

У березні 1917 року в Росії сталася революція, відгомін якої рознісся по світі, а серед українського народу воскресли надії на нове, вільне життя. Нема сумніву, що про це говорилося у домі отця пароха Андрія Бандери, і малому Степанові стало відомо, що грядуть якісь великі події, спасенні для України, оскільки революція, яка в Московщині мала соціальний характер, в Україні набрала рис національно-визвольної боротьби. Скоро стало відомо, що в Києві утворилася Центральна Рада — український парламентар, а згодом — Генеральний Секретаріат — уряд. Немає сумніву, що в Галичині вісті з Києва викликали бадьорий настрій: покотився у прірву ненависний царат, перед народами, а в тому і перед українським народом торувався шлях до кращого життя.

Разом із радісними вістками прилітали й небажані: в Центральній Раді, очоленій відомим істориком Михайлом Грушевським — авторитетною людиною, велися довгі дискусії, в яких покладали надії на соціалізм який нібито мав би бути твердою основою для вирішування усіх міждержавних питань, тих, що творили соціалістичний лад.

Тривожні вістки в листопаді—грудні 1917 року занепокоїли наших громадян: після так званого Жовтневого перевороту в Петрограді нова большевицька влада, очолена Ульяновим-Леніним, заходила відновлювати, чи пак продовжувати, російську імперію під червоними знаменами. Червона Москва несла велику загрозу Україні. І хоч славетного 22 січня 1918 року Українську Народню Республіку проголошено самостійною державою, то ще тиждень до того в Центральній Раді точилася дискусія, чи Україні потрібні власні Збройні Сили. За українське військо були Микола Міхновський — апостол українського націоналістичного руху — й Симон Петлюра, а Євген Коновалець приступив до організації Січового Стрілецтва — найкращої військової формації українських Збройних Сил. Можливо, що саме тоді молодий юнак Степан Бандера вперше почув ім'я Коновальця, але напевно й думки не міг допустити, що ця видатна особистість відіграє чи не найважливішу роль у його житті та в послідовній боротьбі за розбудову української нації та Суверенну Українську Державу.

Згадуючи жовтень — листопад 1918 року, Степан Бандера писав: “Мій батько належав до організації державного перевороту в Калуському повіті (з лікарем д-ром Куровцем), і я був свідком формування ним із селян довколишніх сіл військових відділів, озброєних захованою у 1917 році зброєю. Від листопада наше родинне життя стояло під знаком подій у будіванні українського державного життя та війни в обороні самостійності. Батько був послом (депутатом. — Авт.) до парламенту Західньо-Української Народньої

Республіки у Станиславові (сьогодні — Івано-Франківську) і брав активну участь у формуванні державного життя на Калушині. Особливий вплив на кристалізацію моєї національно-політичної свідомості мали величезні святкування і загальне одушевлення злуки ЗУНР (Західньо-Української Народньої Республіки) з Українською Народньою Республікою в одну державу в січні 1919 р.”.

Глибоке враження на молодого школяра Степана Бандеру справив День Першого Листопада 1918 р. Для Галичини та й для усієї України це знаменна подія, і про неї у Бандери залишився незатертий спогад. У Домі Бандери тоді говорилося: прокинувшись із довгого осіннього, незатьмареного неспокою сну, мешканці старовинного Львова побачили синьо-жовтий прапор, який замайорів на вежі Львівського магістрату (міської ради), що на Ринковій площі. І не тільки чужонаціональні жителі Львова, а й величезна більшість українців-львів'ян лише згодом довідалися, що в нічну пору, з 31 жовтня на 1 листопада, невелика група українських старшин-смільців (офіцерів), а було їх не більше шести десятків, разом із підстаршинами і рядовим стрільцтвом, кількість яких сягала до 1200 осіб, роззброївши ненасильницьким способом, без єдиного пострілу, все вояцтво в усіх казармах Львова, а вслід за тим позаймавши всі найважливіші пункти міста, іншими словами, здійснивши безкровний переворот, наші славні військовики поклали початок утворенню на західньо-українських землях Української Держави. У висліді Листопадового зриву 9 листопада 1918 року покликано до життя уряд ЗУНР — Державний Секретаріят.

У другій половині дня 1 листопада почалися з польськими військовими загонами сутички, що перейшли в затяжні бої.

Незабаром польські війська отримали значну допомогу в людях і озброєнні, а вночі з 21 на 22 листопада українські військові відділи були змушені покинути Львів. Українська Національна Рада — парламент Західньої України — переїхав до Тернополя, а потім до Станиславова. Отець Андрій Бандера став членом Національної Ради. Степан Бандера згадує про ті часи: “У травні 1919 року Польща вжила у війні проти української держави армію ген. Галлера, яка була зформована державами Антанти до боротьби з большевицькою Москвою. Під її перевагою фронт почав пересуватися на схід. Разом із відступом Української Галицької Армії подалася на схід ціла наша родина, переїхавши до Ягольниці біля Чорткова. Тут замешкали в дядька (брата матері) отця Антоновича, який був там парохом. В Ягольниці ми пережили тривожні й радісні моменти великої битви, т. зв. Чортківської офензиви, що відкинула польські війська на захід. Але через брак військового постачання офензива української армії припинилася. Знову мусів початися відступ, цим разом на річку Збруч. Усі чоловіки з моєї родини, в тому числі і батько як військовий капелян в рядах УГА, перейшли за Збруч в половині липня 1919 року. Жінки й діти залишилися в Ягольниці, де пережили прихід польської окупації. У вересні того ж року моя мати разом із дітьми повернулася до родинного села — Угринова Старого”.

Далі С.Бандера продовжує: “Мій батько перебув усю історію УГА на Великій Україні” (тобто на Наддніпрянщині) у роках 1919-1920, боротьбу з большевиками й біломосковськими військами, тиф. До Галичини він вернувся літом 1920 р. Спершу укривався перед польськими офіційними органами з уваги на переслідування

українських політичних діячів. Восени того ж року батько повернувся на попереднє становище пароха в Угринові Старому.

Весною 1922 р. померла моя мати на туберкульоз горла. Батько був на парафії в Угринові до 1933 року. Того року перенесли його на парафію до Волі Задеревецької, повіт Долина, а опісля до села Тростянець, теж у Долинщині (уже після мого арештування)”.

Теплими словами згадує Степан Бандера про так звану Чортківську або Червневу офензиву. Це була вдала операція Української Галицької Армії (УГА) у часі від 6 до 28 червня 1919 р. проти польських військ. УГА в тому часі нараховувала до 20 тисяч стрільців і старшин. Бравурний наступ українського війська приніс тактичні успіхи. Польські війська були змушені відступити на віддаль близько 120 км. Недостача зброї і боєприпасів не дала змоги використати ці здобутки.

Командувачем УГА в той час був генерал Олександр Греків. Саме він командував вдалими наступами. Кількісний стан військ під час Чортківської офензиви не скорочувався, а з кожним днем зростав за рахунок добровольців, що поповнювали ряди УГА.

ВІД УГРИНОВА СТАРОГО ДО СТРИЯ

В автобіографії “Мої життєписні дані” Степан Бандера пише: “У вересні або жовтні 1919 року я поїхав до Стрия і тут, після складення вступного іспиту, вступив до української гімназії. До народньої школи я не ходив узагалі, бо в моєму селі, як і в багатьох інших селах Галичини, школа була нечинна від 1914 р. з уваги на покликання учителя до війська та інші події воєнного часу. Навчання в обсягу народньої школи я діставав у домі батьків разом із сестрами й братами, користаючи з несистематичної допомоги домашніх учительок.

Українська гімназія у Стрию була організована й утримувана спершу заходами українського громадянства, а згодом дістала право публічної, державної гімназії. Около 1925 р. польська державна влада відібрала їй окремішність, перетворивши її на українські відділи при місцевій польській державній гімназії. Українська гімназія у Стрию була клясичного типу. У ній я пройшов усі вісім кляс у роках 1919-1927, виявляючи добрі успіхи в науці. В 1927 р. я склав там матуральний іспит”.

У той час, коли Степан Бандера, вступивши до стрийської гімназії, почав у ній учитися, уся галицька територія була вже під польською окупацією. Щоб здати матуру, треба було пройти курс навчання за 8 кляс. Було три типи гімназій: гуманітарний тип, у такій гімназії на першому місці стояли гуманітарні предмети — історія, мови, література, географія. У гімназіях математично-природничого типу головними дисциплінами були математика, фізика, хемія. У гімназіях клясичного типу, а таку гімназію закінчив Степан Бандера, наголос робилося на клясичні мови, отже, на греку й латину, а також історію, літературу, а далі на відомості про життя і побут у країнах стародавнього світу. У восьми клясах усіх трьох типів гімназисти проходили курс пропедевтики філософії,

тобто психологію та логіку. В Стрийській гімназії Степан Бандера набув загальні відомості про філософські доктрини.

Продовжуючи автобіографію, Степан Бандера пояснює: “Матеріальну спромогу вчитися у гімназії я мав завдяки тому, що мешкання й утримання забезпечили батьки мого батька, які мали своє господарство в тому ж місті. Там ще жили мої сестри і брати під час шкільної науки. Літні й святкові ферії (канікули) ми проводили в родинному домі, в Угринові Старому, який був віддалений від Стрия около 80 кілометрів. Як у батька під час ферій, так і в діда під час шкільного року я працював у господарстві у вільному від науки часі. Крім того, почавши від четвертої гімназійної кляси, я давав лекції іншим учням і тим способом заробляв на власні видатки”.

Українські гімназисти в Західній Україні були здебільшого селянського священичого та дрібноміщанського походження. Їхні батьки не були маєтні, а навчання у гімназіях було платне: за навчання платили “таксу”, треба було мати мешкання, у бурсі (гуртожитку) або приватне, треба було закупити підручники та канцприладдя, врешті, мати кошти на прохарчування. Видатків багато, а грошей обмаль. Тож пильні учні давали лекції відстаючим учням заможніших батьків. І Степан Бандера, і багато інших українських гімназистів “таким способом заробляли...”

Степан Бандера продовжує описувати своє життя далі: “Виховання і навчання в українській гімназії у Стрию відбувалося за пляном і під контролею польських шкільних властей. Проте ж деякі вчителі зуміли вкласти в обов’язуючу систему український патріотичний зміст. Але основне національно-патріотичне виховання молодь набула у шкільних молодечих організаціях”.

Кузнею патріотичного гарту тогочасної української молоді були організації, про які згадує у своїх життєписних даних Степан Бандера.

“Такими явними — легальними організаціями у Стрию були Пласт — організація українського скавтіну і “Сокіл” — спортивно-руханкове товариство. Крім того, існували таємні гуртки підпільної організації середньошкільників, яка стояла в ідейному зв’язку з Українською Військовою Організацією — УВО — і мала своїм завданням виховувати дібрані кадри в національно-революційному дусі, впливати в тому напрямі на загал молоді та залучувати старші річники до допоміжних дій революційного підпілля (наприклад, збірки на втримання Українського Таємного Університету, поширювання підпільних і заборонених польським урядом українських закордонних видань, протидію спробам виломів із фронту національної солідарности — бойкоту польських товариств, конскрипції, перших виборів тощо).

До Пласту я належав від 3-ї гімназійної кляси (від 1922 р.), у Стрию був у 5-му пластовому курені ім. кн. Ярослава Осмомисла, а після матури — у 2-му курені старших пластунів “Загін Червона Калина”, аж до заборони Пласту польською державною владою у 1930 р.”

Про курінь старших пластунів “Червона Калина”, заснований у 1927 році, слід ближче поінформувати читачів. В “Енциклопедії Українознавства” пояснено це так: “...Курінь “Червона Калина” — спадкоємець пластової сотні, що в листопаді 1918 співдіяла у встановленні української влади у Стрию та околиці і згодом узяла участь у Визвольних Змаганнях. Крім виховання молоді, курінь опікувався цвинтарем на Маківці й визначився у революційній боротьбі, зокрема в рядах УПА (згинуло 18 членів)...” Видатними

членами куреня “Червона Калина”, між іншими, були, крім Степана Бандери, такі визначні націоналісти, як Олекса Гасин — у 40-х рр. начальник Головного Штабу Української Повстанської Армії, Ярослав Рак, а також Степан Охримович — учасник Конгресу Українських Націоналістів у 1929 році у Відні, який очолив Краєву Екзекутиву ОУН на західноукраїнських землях після полеглого в 1930 р. сотника Юліяна Головінського, один з найближчих виховників і організаційних зверхників Бандери.

Згадуючи про свою участь у Пласті, Степан Бандера доповнює інформацію: “...мої попередні старання вступити до Пласту в 1-ій, згл. 2-ій класі були безуспішні через ревматизм суглобів, на який я хворів від раннього дитинства, не раз не міг ходити, і в 1922 р. був ок. два місяці в лічниці на водну пухлину в коліні”. А далі: “До підпільної Організації Середньошкільників я належав від 4-ї класи і був членом провідного звена (ланки) стрийської гімназії”.

Пласт, а також інші молодіжно-спортивні організації на Західньо-Українських Землях проводили велетенську виховну працю, вони фактично готували кадри націоналістично-державників, людей високого гарту, крицевих українських патріотів. Пласт відіграв важливу роль у процесі політичного росту Степана Бандери, отже, цій організації, а далі і Українській Військовій Організації відводиться кілька подальших рядків.

Пласт — організація української молоді, яка була на українських землях під Польщею до 1930 року легальною, а після її примусового розпуску окупаційними властями ще подекуди проіснували її клітини нелегально. Головною метою Пласту було патріотичне виховання нашої молоді та дітей на засадах, прийнятих у світовому скаутінгу, отже, на фізично здорових і з практичними навиками громадян, але в українських пластових формаціях зверталось особливу увагу на виховання, поєднане з українськими національними традиціями й цілями. Окрему ланку в Пласті творили старші люди, тобто ті, що виховувались у пластових загонах, але далі виконували у Пласті завдання виховників і опікунів.

Пластові принципи визначали головні обов’язки пластуна, окреслені словами пластової присяги: “Присягаюсь своєю честю, що робитиму все що в моїй силі, щоб бути вірним Богові й Україні, помагати іншим жити за пластовим законом і слухатися пластового проводу”. В Пласті зверталось увагу на виховання громадянина, сильного духом і тілом. Пластун повинен бути “словний, сумлінний, точний, ошадний, справедливий, увічливий, братерський, доброзичливий, зрівноважений, корисний (тобто такий, що приносить іншим користь), слухняний перед пластовою старшиною, пильний, дбає про своє здоров’я, любить красу і дбає про неї, завжди доброї гадки (тобто життєрадісної вдачі)”.

1930 року в лавах Пласту налічувалось понад 6 тисяч членів. Пластуни мали великий вплив на виховання молоді в різних середовищах, а в тім у селянських і ремісничих, на пластунів рівнялись молоді українці. Після того, як у 1929 році до життя було покликано Організацію Українських Націоналістів, велика частина старшого пластуництва перейшла в її ряди. Поповнено націоналістичні кадри здоровим і надійним елементом. У пластовій організації визначну роль відігравали, крім Степана Бандери, такі найвидатніші націоналістичні діячі, як Зенон Коссак і Роман Шухевич.

На Західньо-Українських землях, крім Пласту, щодо фізичного, а також патріотичного виховання молоді відігравали важливу роль ще й такі організації, як “Сокіл” і “Січ”,

організаторами яких були Іван Боберський (1873-1947) і Кирило Трильовський (1864-1941), а також подібне за своїм статутом до попередніх товариство “Луг”, яке в 1927 році зорганізував Роман Дашкевич (1892-1982).

Українська молодь горнулася до своїх спортивно-фізкультурних товариств, зокрема до “Сокола”, про що пише Степан Бандера, згадуючи ті часи, коли він вчився у стрийській гімназії.

Від осені 1919 року у Львові існував Український Таємний Університет — невизнаний і переслідуваний польськими окупаційними властями - наукова інституція, яка, либонь, не має аналогів у світі. Університет нараховував 65 катедр і близько 1500 студентів. Грошові збірки на той Університет проводила і українська молодь, про що згадує Степан Бандера у своїх життєписних даних. І ця акція мала неабиякий вплив на патріотичне виховання молодого покоління.

Передвісницею Організації Українських Націоналістів була Українська Військова Організація (УВО), членом якої був Степан Бандера.

25 травня 1936 року у Львові розпочався судовий процес проти Степана Бандери і товаришів, тобто вже після того, як у Варшавському процесі Бандеру засуджено на кару смерті із заміною на довічну тюрму. Польща призначила Бандері весь вік коротати в польських тюрмах до кінця життя. Можливо, насміхаючись чи ще через якісь нез'ясовані причини, голова Трибуналу польський суддя Дисевич запитав Бандеру про його приналежність до військової служби. Бандера відповів, що він є членом УВО.

Чому створено Українську Військову Організацію і які цілі вона ставила перед собою?

Українська Військова Організація (УВО) — нелегальна військова політично-революційна організація, що виникла в 1920 році і проіснувала до того часу, коли ввійшла як військово-бойова референтура в ОУН. Натхненником і Головним Командантом УВО був полковник Євген Коновалець — пізніше Голова Проводу Українських Націоналістів.

У брошурі п. н. “У.В.О.” про ролі й завдання Української Військової Організації написано таке: “УВО є організація, для якої тільки інтерес Української Нації є й буде рішальним у її діяльності... УВО не ставить терористичної діяльності як виключного свого завдання... УВО є революційною організацією, якої основним завданням є пропагувати думку загального революційного зриву українського народу з остаточною метою створити власну національну самостійну і з'єднану державу... УВО, що вважає себе носієм і спадкоємцем заповітів Української армії, не може й не сміє допустити до того, щоб грядучі події заскочили український нарід непередбаченим, як це мало місце в роках 1917-1918... УВО буде впливати на настрої народніх мас та ширити дух активізму й непримиренности супроти займанця...”

УВО ніколи не орієнтувалася на чужі сили, вона здобула симпатії серед усього народу, а зокрема активної, національно-свідомої української молоді. Пластовий активіст Степан Бандера, закінчивши навчання у гімназії, 1928 року вступив до Української Військової Організації.

“...РЕВОЛЮЦІЙНА, НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛОНИЛА МЕНЕ”

У конспективно складеній автобіографії Степан Бандера пише: “Після закінчення гімназії й іспиту зрілості в половині 1927 р. я старався виїхати до Подєбрад у ЧСР на студії в Українській Господарській Академії, але цей плян відпав, бо я не міг одержати пашпорту на виїзд за кордон. Того ж року я залишився у батьківському домі, займаючись господарством і культурно-освітньою працею у рідному селі, працював у читальні “Просвіти”, провадив театральнo-аматорський гурток і хор, заснував руханкове товариство “Луг” і належав до основників кооперативи. При цьому я провадив організаційно-вишкільну роботу по лінії підпільної УВО в довколишніх селах”.

“Просвіта”, в угринівській читальні якої працював Степан Бандера, — це було культурно-освітнє товариство, основане у Львові в 1868 році, а зліквідоване большевицькими окупантами в 1939-му. Товариство мало на меті культурно-освітню працю серед народу й поширення національної свідомості. Останнього року свого існування (1939) “Просвіта” мала 83 філії, понад 3 тисячі читалень у Західній Україні та майже стільки ж бібліотек. “Просвіту” називали матірнім товариством, оскільки просвітянські діячі заініціювали цілий ряд різних товариств і організацій, які принесли величезну користь нашому народові: Наукове товариство ім. Шевченка, часопис “Діло”, Педагогічне товариство, крамниці, кооперативні установи, Ревізійний союз українських кооператив, торговельні та сільсько-господарські школи, розгорнула широку книжкову-видавничу діяльність. Закладаючи читальні за власними статутами, “Просвіта” вводила у свої структури широкі принципи самоуправління і тим самим сприяла процесам самовияву та здорових починів.

За часів німецької окупації члени похідних груп ОУН з-під стягу Степана Бандери, що в минулому самі були просвіт'янами, подекуди почали відновлювати сплюндровані большевиками читальні “Просвіти”, але німецькі окупанти рішуче заборонили це робити. Стрілецьтво та командири Української Повстанської Армії у Західній Україні, а зокрема в Галичині, — це колишні просвіт'яни, активісти товариства “Просвіта”. У протоколі установчих Зборів товариства “Просвіта” 8 грудня 1868 року записаний промовистий виступ одного з її основників (священика Йосифа Заячківського): “...найславніший герой мітичної Греції Геракль не міг побороти велетня Антея, бо скоро цей ослабав, то, щоби лиш ногою землі діткнути, прибувало йому нової сили, бо земля була йому матір'ю. Але коли Геракль підніс його від землі, тоді відібрав йому силу і переміг його. То ж і ви, братчики, не дайте відірватись від нашої матері — від народу. Тоді лише ви будете сильні, а нарід вами славний...”

Українські націоналістичні пропагандисти нерідко послуговувалися і послуговуються подібним прикладом, адже націоналізм для народу, а не навпаки. На цьому часто наголошував Степан Бандера. В опиранні на свій нарід український націоналізм непоборний. Цими найпростішими словами з'ясований один із найосновніших принципів української націоналістичної ідеології.

Свою коротку біографію Степан Бандера продовжує такими словами:

“У вересні 1928 року я переїхав до Львова і тут записався на агрономічний відділ Високої Політехнічної Школи. Студії на цьому відділі тривали вісім семестрів, два перші

роки у Львові, а в двох останніх роках більшість викладів, семінарійних і лабораторних праць відбувалися в Дублянах коло Львова, де містилися агрономічні заклади Львівської Політехніки. Абсолюенти складали, крім поточних іспитів під час студій, дипломний іспит й отримували диплом інженера-агронома. Згідно з пляном студій, я пройшов 8 семестрів у роках 1928-29 — 1931-32, доповнивши два останні семестри в 1932-33 роках. Мої студії закінчилися абсолюторією приписних 8 семестрів, а дипломного іспиту я вже не встиг зробити через політичну діяльність і ув'язнення. Від осені 1928 р. до половини 1930 р. я мешкав у Львові, а потім ще два роки в Дублянах і знову у Львові 1932-34. Під час ферій (канікул) перебував на селі у батька.

У своїх студентських роках я брав активну участь в організованому українському національному житті. Був членом українського товариства студентів Політехніки “Основа” та членом управи кружка студентів-рільників. Деякий час працював у бюро товариства “Сільський Господар”, що займався піднесенням агрокультури на Західніх Українських Землях. У ділянці культурно-освітньої праці з рамени товариства “Просвіта” я відбував у неділі і свята поїздки в довколишні села Львівщини з доповідями та на допомогу в організуванні інших імпрез. У ділянці молодечих і спортивно-руханкових організацій я був активним передусім у Пласті, як член 2-го куреня старших пластунів “Загін Червона Калина”, в Українському Студентському Спортовому Клубі (УССК), а деякий час у товаристві “Сокіл-Батько” і “Луг” у Львові. До моїх спортових занять належали біги, плавання, лещетарство, кошиківка (баскетбол) і передусім мандрівництво. У вільний час я залюбки грав у шахи, крім того, співав у хорі та грав на гітарі й мандоліні. Не курих і не пив алкоголю”.

Слова Степана Бандери ніколи не розходилися з ділом. Провідник ОУН був послідовною людиною: він суворо дотримувався націоналістичних приписів, а приписи були ясні та недвозначні.

В 11-й точці “12-ти прикмет характеру українського націоналіста” зазначено: “Націоналіст не нищить свого здоров'я вживанням отруї — не п'є і не курить”. У цьому приписі не тільки уболівання за здоров'я свого членства. Утримування від спиртних напоїв було кузницею сильних, вольових характерів.

Українські націоналісти підтримували протиалькогольне товариство “Відродження”. У 1933 р. ОУН проводила так звану протиалькогольну акцію. Спиртні напої і куриво були монопольною власністю польської держави, вони збільшували державну скарбницю. Протиалькогольна акція ОУН не лише сприяла укріпленню народного здоров'я, в абстиненції кувалися і куються міцні та непохитні характери членів націоналістичного руху, а ще й, крім того, протиалькогольна акція завдавала державній скарбниці ворога-окупанта нищівного удару.

Протиалькогольна акція почалася зразу після присуду на кару смерти двох українських націоналістичних бойовиків — Данилишина та Біласа — і їх страти 23 грудня 1932 року. Націоналістичну протиалькогольну акцію підхопили широкі кола українського громадянства.

Від того часу, коли введено в життя “12 прикмет характеру українського націоналіста”, проминуло понад шістдесят років, і по сьогоднішній день вони зберігають свою обов'язуючу силу.

Про своє життя на початку тридцятих років Степан Бандера зазначає: “Найбільше часу й енергії я вкладав у своєму студентському періоді в революційну, національно-визвольну діяльність. Вона полонювала мене щораз більше, відсуваючи на другий план навіть завершення студій.

Виростаючи від дитинства в атмосфері українського патріотизму й змагань за державну самостійність України, я вже в гімназійному періоді шукав і знаходив контакт з українським підпільним, національно-визвольним рухом, що його в той час організувала й очолювала на Західньо-Українських Землях революційна Українська Військова Організація (УВО). З її ідеями і діяльністю я познайомився частково через родинні зв'язки, а ще більш під час праці в підпільній Організації Середньошкільників. У вищих гімназійних класах я почав виконувати деякі допоміжні завдання у діяльності УВО: поширення її кличів, підпільних видань та служби зв'язку. Членом УВО я став формально в 1928 р. діставши призначення до розвідувального, а потім до пропагандивного відділу. Одночасно я належав до студентської групи української націоналістичної молоді, яка була тісно пов'язана з УВО”.

УКРАЇНЬКА ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ — ПРЕДВІСНИЦЯ ОУН

“... Членом УВО я став формально в 1928 році... Одночасно я належав до студентської групи української націоналістичної молоді, яка була тісно зв'язана з УВО”.

Степан Бандера, “Мої життєписні дані”

Визвольні змагання 1917-1920 рр. закінчилися для України невдачею, але не упадком. Незважаючи на те, що в багатьох тодішніх українських середовищах запанував стан пригніченості, усе таки національно-державницька Ідея залишилася живою.

Важке становище України ускладнювалося ще й внутрішнім безладдям. Дійшло до послаблення, а врешті до роз'єднання у верховному державному керівництві Української Народньої Республіки, найвидатнішою подією якої був славетний Акт об'єднання УНР і ЗУНР в одну державу 22 січня 1919 р. Опинившись у вкрай несприятливому становищі, представник УНР у Варшаві Андрій Лівіцький (1879-1954) підписав 22 квітня 1920 р. мирний і союзний договір України з Польщею, згідно з яким, не беручи до уваги волі представників Західньої України, за військову допомогу з польського боку, признано Західньо-Українські Землі за відновленою у листопаді 1918 року Польською республікою. Протестуючи проти того договору, представники Західньо-Українських Земель відновили уряд ЗУНР під проводом Президента (а згодом — диктатора) Євгена Петрушевича (1863-1940). Уряд УНР покладав надії на успіхи у війні проти Большевії, будучи у військовому союзі з Польщею, а в той же час уряд ЗУНР під керівництвом Е.Петрушевича повів на міжнародньому форумі дипломатичну акцію, спрямовану на визнання західньо-української державної самостійності. Тогочасна політична ситуація, зрозуміла річ, викликала збентеження в українських громадських колах.

Розсудлива врівноваженість збереглася між українським стрільцтвом, а особливо між старшинами Січових Стрільців. Усвідомлюючи повною мірою, що тільки Збройні Сили є найдосконалішою фізичною основою держави, наші військовики влітку 1920 року

оснували Українську Військову Організацію (УВО). Українська Військова Організація, створена зразу ж після визвольних змагань, — нелегальна військова, політично-революційна організація, яка проіснувала до того часу, коли визначилася як військово-бойова референтура покликаної до життя у 1929 році Організації Українських Націоналістів. Головним натхненником і Командантом УВО був полковник Євген Коновалець — один із найвидатніших речників суверенної української державности в ХХ столітті.

Українська Військова Організація не претендувала на те, щоб бути політичним проводом українського народу, але вважала, що вона може бути кістком (зав'язком) майбутньої всеукраїнської армії, що стане на службу відновленій у майбутньому Українській Державі. У брошурі п. н. “У.В.О.”, виданій підпільно й масово розповсюдженій, з'ясовано найвимовніше, що УВО матиме у своїй боротьбі на увазі лише інтерес Української Нації. І тут зрозуміла річ, що йдеться про той найголовніший інтерес, яким є відновлення Української Самостійної Соборної Держави. Це головна ідея у програмі УВО, такою ж вона залишилася і в деклараціях, Постановах і Закликах Організації Українських Націоналістів.

Далі в цій публікації наголошено на тому, що боротьба за головну ідею не відбуватиметься легко, оскільки зусібч будуть перешкоди. Та що казати? На перешкоді можуть стояти й самі українці, особливо з числа неусвідомлених національно, а то й з боку запродавців, які готові служити ворогам, УВО до зрадників буде ставитися як до “сміття Варшави або грязі Москви...”

Українська Військова Організація у своїй діяльності ніколи не допустить тих помилок, які були в 1917-1918 рр., а передовсім готуватиметься до непримиренної боротьби проти окупантів.

“...УВО не ставить терористичної діяльності як виключного свого завдання. Не є вона рівнож, як це польська займантицька влада старається весь час пропагувати, ніякою розвідочною централею. Ні! Ще раз ні! УВО є революційною організацією, якої основним завданням є пропагувати думку загального революційного зриву Українського Народу з остаточною метою створити власну національну самостійну і з'єднану Державу. Як організація, що веде свою діяльність на західноукраїнських землях, уважає вона своїм обов'язком проводити плянову підготовку цього революційного зриву проти польського займанця. У цій підготовці звертає вона пильну увагу на всі ті можливості, що з ними прийдеться Українському Народові стрінутися як у випадку самостійного зриву, так рівнож на випадок конфлікту Польщі з її сусідами чи при вибухові щораз більше назріваючого світового конфлікту. УВО старається на всі ці випадки мати не тільки готовий випрацьований плян, але щобільше, перевести підготовку цілого кадру людей, що були б здібними зразу охопити повсталі маси, їх організувати й повести національну революцію до переможного кінця і то до такого, що не тільки приніс би українському народові власну державу, а й створив би збройну силу, готову й здібну боронити цю державу перед ворогами”.

“...УВО, що вважає себе носієм і спадкоємцем заповітів великої Української Армії, не може й не сміє допустити до того, щоб грядущі події заскочили український нарід невідготованим, як це мало місце в роках 1917-1918”.

“Українська Військова Організація, що поставила собі за завдання пропагувати загальнонаціональний зрив українського народу проти займанців, і як організація, що проводить конкретну підготовку цього зриву на Західньо-Українських Землях, іде і мусить іти з усіма шарами народу й серед них поширювати свої ідеї. Для неї не можуть бути байдужими настрої мас, бо саме від цих настроїв залежить, як широкі маси будуть ставитися до займанця узагалі, зокрема ж, чи стремління УВО увінчаються в остаточному висліді успіхами чи ні”.

“Українська Військова Організація буде впливати на настрої народніх мас та ширити дух активізму й непримиренности супроти займанця. Тому в своїй пропагандивній, як теж у конкретній підготовчій діяльності до загального зриву, Українська Військова Організація виступає і надалі якнайрішучіше буде виступати проти всього, що цей дух боротьби і видержливости могло б захитати. До таких надзвичайно небезпечних проявів, як для революційних настроїв узагалі, так для підготовки зриву зокрема, зараховує Українська Військова Організація нічим не оправдані надії й орієнтації на чужу допомогу...”

У відповідь на терористичні акти польських окупаційних властей на Західньо-Українських Землях Українська Військова Організація почала здійснювати заходи активного спротиву: так, 25 листопада 1921 року бойовик УВО Степан Федак-“Смок” виконав атентат на польського маршала Й.Пілсудського, що прибув з офіційною візитом до Львова, і на львівського воєводу Грабовського.

Усю західноукраїнську суспільність сколихнув ганебний злочин польських окупаційних властей у 1924 році. Вночі з 12 на 13 лютого кат-комісар Кайдан убив у львівській тюрмі члена УВО Ольгу Басараб. Щоб зняти вину із злочинця, польська поліція поспішила “списати” вбивство на “самогубство”, незважаючи на те, що матеріяли доказів геть чисто розвіювали її вигадку. В той же час польський суд “авторитетно” заявив, що причини не довіряти поліцаям немає. Ось така “мораль” польських опупантів, та не тільки польських, а й большевицьких (До кінця не вияснене “самовбивство” видатного апостола націоналістичної думки й організатора українського націоналістичного руху Миколи Міхновського в 1924 р.). Героїнею стала Ольга Басараб після мученицької смерті, якою здобула безсмертя. Щорічно львівська громадськість, наше жіноцтво, студентська та шкільна молодь вшановувала пам’ять Героїні. Польські, а згодом і большевицькі окупаційні власті чинили перешкоди, але ворожий спротив лише зміцнював дух борців за Українську Справу.

19 жовтня 1926 року бойовики УВО Роман Шухевич і Богдан Підгайний знищили у Львові польського шкільного куратора Собінського, який повів шалену кампанію проти українського шкільництва.

УВО провела саботажну акцію по Західній Україні: палено польські військові склади, будинки поліційних станиць, залізничні лінії, засоби телефонно-телеграфного зв’язку тощо. Зорганізовано невеликі щодо кількості, але незвичайно мобільні партизанські загони, котрі, проводячи рейди по країні, завдавали великих утрат польському окупантові.

Польські окупаційні власті проводили фіскальну політику супроти українського населення, головним в якій було пограбування українців, здирство податковою системою, непомірні штрафи.

У відповідь на це УВО проводила експропріаційні акти.

Від середини 1919-го до осені 1939 р. польські власті супроти т. зв. нелюбимих українських громадян застосовували насильницькі акти, підносячи до рівня політичної лінії державний терор, який у 1930 році вилився у форму “пацифікації” (у польському розумінні — “миротворчої акції”), а насправді дикого вандалізму: польська поліція разом із військовими кавалерійськими загонами спеціально зформованих карателів катувала українців, руйнувала українські культурно-освітні установи, палила бібліотеки, плюндрувала українські споживчі кооперативи, арештовувала, заповнюючи тюремні камери тисячами ні в чому не винних українських людей. Українсько-польська війна, що точилася від листопада 1918 до середини 1919 року, тепер набрала форм гострого протистояння між українцями і польською окупаційною владою.

І навіть у той час, коли польські окупанти найганебнішим способом знищували все українське, не допускаючи в офіційній термінології навіть самої назви “українець” (назвами “Україна”, “українці” поляки користувалися лише щодо наших Осередньо-Східніх Українських Земель, наших братів і сестер з-над Дніпра), Українська Військова Організація не орієнтувалася на чужі сили. Тому-то, коли Євген Петрушевич у боротьбі проти польської окупації почав покладати надії на УССР (на Большевію), УВО виступила проти такої недалекоглядної політики. В 1926 році з ініціативи того ж Петрушевича були спроби організувати проти УВО так звану ЗУНРО (Західньо-Українську Національно-революційну Організацію), зорієнтовану на комуно-большевицьку допомогу. УВО була проти, і ЗУНРО не знайшла підтримки у Краю.

Українська Військова Організація здобувала авторитет у народі. У середині 20-х років численні громадські кола, а передовсім студентство та середньошкільна українська молодь націоналістичного спрямування, активним учасником якої став і Степан Бандера, почали орієнтуватися на УВО як на реальну силу. Лави УВО поповнювала патріотична, революційне настроєна молодь, яка пильно стежила за акціями УВО, схвалювала їх, часто, влившись у ряди тієї організації, виконувала накази її теренових командантів.

УВО стала головною підвалиною ОУН. На процес злиття з ОУН мало великою мірою вплив те, що Головним Командантом, а далі Головою Проводу Українських Націоналістів був визначний військовий організатор, політик-націоналіст Євген Коновалець.

Українська Військова Організація весь час непохитно стояла на самостійно-державницьких позиціях, а на землях Західньої України ще й на безоглядному поборюванні всіх ганебних зlodіян польського окупаційного режиму. І тут слід відзначити й те, що в 20-х роках на протипольському становищі базувалася тоді поширена (переважно серед частини української інтелігенції, яку польські займанці поборювали) так звана “радянськостська концепція”, яка виникла зразу ж після того, як на Осередніх і Східніх Українських Землях большевики, рятуючись від повного економічного краху, взялись проводити НЕП (нову економічну політику), а впарі з нею і так звану українізацію.

На цьому місці годилося б сказати, що й колись, і ще й сьогодні сам термін “українізація” викликає подив. Багато хто з наших і ненаших громадян ставить запитання, що таке українізація, яка й досі у дроз кидає російських шовіністів, а за ними й деяких доморослих промосковських потакувачів. Ставиться запитання: чи повинні,

скажімо, французи проводити у Франції “офранцузжування” або німці у Німеччині “германізацію” німецького народу?..

Українізація — у большевицькому понятті — це була хвилева їх поступка на користь українських національних інтересів з тим, щоб зміцнивши, творити штучно придуманий “советський народ” і проводити політичну лінію на збереження та укріплення московсько-большевицької імперії в ім’я всесвітнього панування.

Українська Військова Організація проводила українську принципову політичну лінію. Вона стояла в авангарді тих національних сил, які відкидали всякі компроміси з ворогами. УВО була притягальною силою для усіх патріотів України, а вже найбільше для української молоді, котра, як писав Степан Бандера у своїх “життєписних даних”, — “зростала в атмосфері українського патріотизму та живих національно-культурних, політичних і суспільних зацікавлень”.

УВО проводила широку пропагандистську працю: поширювано листівки, відозви до народу, інформаційні листки, а, починаючи від січня 1927 року, почав виходити з друку масовий орган “Сурма”, який читали не лише члени УВО та її прихильники, зокрема українська молодь, — його передавали з рук до рук, з хати до хати. Титульним гаслом на тій газеті були слова: “Ідея без діл є мертва!”

Українська патріотична молодь перебувала під впливами тих ідей, носієм яких була УВО. Будучи гімназистом у Стрию, Степан Бандера підтримував тісні зв’язки з УВО, хоча формально членом став у 1928 році. В роки найбільш поширеної діяльності УВО “національно-визвольна діяльність”, за словами самого С.Бандери, “полонювала щораз більше” і то так далеко, що вона “відсувала на другий план навіть завершення студій”.

Вступаючи в ряди новоутвореної Організації Українських Націоналістів, Степан Бандера мав ясно викристалізовану політичну думку, яка окрилювала його і тих друзів, що проходили подібний життєвий шлях.

“ВЕДЕ НАС В БІЙ БОРЦІВ ПОЛЕГЛИХ СЛАВА...”

Організацію Українських Націоналістів (ОУН) покликав до життя Перший Конгрес Українських Націоналістів, який відбувся 28 січня - 3 лютого 1929 року у Відні.

Незабаром появився Марш українських націоналістів “Зродились ми великої години...”, в якому поетично віддзеркалено найголовніші ідейно-політичні принципи сучасного українського націоналістичного руху. Слова цього маршу стали заголовком нового розділу праці “Степан Бандера — символ нації”. Від усіх суспільно-політичних структур ОУН багато чим відрізняється, от хоча б питанням найвищого керівництва: найвищим Національним Провідником не є якась окрема особа чи колегіальний орган — ним є Дух, Національна Ідея, Слава борців, що полягли за Велику Українську Справу.

Коли проходив у Відні перший, установчий Великий Збір Українських націоналістів (Конгрес), Степанові Бандері виповнилося 20 років. З моменту покликання до життя ОУН Степан Бандера, будучи членом Української Військової Організації, тим самим увійшов у ряди новоствореної Організації, ставши її активним і дисциплінованим членом, і то не з формальних причин, а виношуючи у своєму серці ті ідеї, що їх

проголошувала ОУН. Безупинна боротьба за здійснення ідей, проголошених Організацією Українських Націоналістів, стала сенсом життя Степана Бандери.

Установчому Конгресові Українських Націоналістів передувала копітка підготовча праця: йшлося про те, на яких ідейних засадах повинна діяти нова організація, які концепції розглядати на Конгресі. Цим та іншим питанням були присвячені Конференції Українських Націоналістів: перша, що відбулася 3-7 листопада 1927 р. у Берліні, друга — 8-9 квітня 1928 р. в Празі.

Створення ОУН подиктоване невідкладною політичною потребою, зумовленою втратою державности, яка багатьох українців довела до розгублености та відчаю. У 1918 р. появилися дві українські держави: УНР і ЗУНР, наступного року вони об'єдналися, а в 1920-му перестали існувати...

Виходячи з найголовнішої засади, що нація є основою і найціннішою суспільною категорією, поборники націоналістичної думки вважали (і тепер вважають), що тільки самостійна й соборна Українська Держава є єдиним гарантом не лише розбудови і процвітання, а й самого існування нації.

І в 20-х роках нашого століття, і пізніше в різних українських громадських середовищах щодо оцінки політичної ситуації, головним чином щодо нашої самостійної мети та шляхів її досягнення, точилися гострі дискусії, які інколи закінчувалися непристойними суперечками та взаємозвинуваченнями. І в той же час створювалися динамічні, дисципліновані й жертвовні, з ясно визначеною політичною цілеспрямованістю об'єднання. У числі структур такого типу найбільшу популярність мала ще 1920 року основана, полковником Євгеном Коновальцем очолена, нелегальна у ставленні до окупантських ворожих сил військова революційно-політична формація — Українська Військова Організація. Крім УВО, патріотично-виховну діяльність розгорнули й інші, переважно молодечі організації, такі як Союз Української Націоналістичної Молоді (СУНМ), Група Української Національної Молоді (ГУНМ), Легія Українських Націоналістів (ЛУН), Союз Організацій Українських Націоналістів (СОУН). У плеяді названих об'єднань особливе місце займає Пласт — струнко побудована організація української молоді, головною метою якої було безкорисливе виховання вибраних молодого покоління духово й фізично повноцінними громадянами. Члени названої організації цінували витримку, динамізм, високу ідейність. Віра в незнищенність Духа одвічної стихії стала їхньою ідейною опорою.

* * *

Українські націоналісти завжди наголошують на тому, що дух вище матерії. Вони визнають примат ідеї в усіх царинах людського життя, непохитно вірять в її незнищенність. На протигагу різномастим прагматикам, прихильникам “практичного політичного мислення”, філістерам-обивателям, українські націоналісти ніколи не зневіряються. Українських націоналістів не в спромозі подолати ні страх, ні розчарування, вони стверджують: хоча ворожа навала фізично перемогла, проте живою і життєствердною залишилася національна Ідея — наша провідна зірка і непохитна віра в перемогу Української Нації.

Нацисти, комуно-большевицькі фашисти культивували вождизм, обоготворювали своїх гітлерів, ленінів, сталінів, а за ними і вожденят середнього та нижчого калібру, змушували народ до рабської покори та поклоніння перед ідолами та ідолятками. Українські націоналісти, осмисливши негативні наслідки, категорично відкинули вождизм (відкинули і привітання “вождеві слава”), оскільки вище над усе не вождь у людській подобі, а вождь — Ідея.

На жаль, доводиться констатувати той прикрий факт, що досі багато хто з політичних діячів, а серед них і такі, котрі називають себе націоналістами, не спромоглися дощенту викорінити нацистсько-большевицький підхід до питання верховного керівництва. Лихо в тому, що є ще й такі, котрі забули або не знають, а ще гірше — не хочуть розуміти того, що вождизм, навіть гін до вождизму, породжує амбіційність, верхоглядство, а врешті — диктатуру з усіма її злощасними рисами.

Всі українські націоналісти, а в тому числі ті, котрі з огляду на волевиявлення певних середовищ чи суспільних сфер посіли керівні посади даних політичних структур, однаково віддані найвищій Ідеї Нації. Верховні керівники громадсько-політичних структур, згідно з націоналістичним визнанням, — це прапороносці, яким доручено нести стяг і згодом передати його в руки найчесніших і найвідповідальніших спадкоємців. Недарма ж у маршовій пісні українських націоналістів, як уже згадано на початку цього розділу, закарбовано: “Веде нас в бій борців полеглих (упавших) Слава...”, а не якийсь вождь-самозванець, вибраний вождь чи вождь-диктатор. Найвищий Провідник — це Ідея, не матеріальна сила, а духовна. Це і є однією з найважливіших націоналістичних засад. Тож нехай не намагається називати себе націоналістом той, хто з цією засадою не погоджується чи якимись довірливими манівцями силкується її обійти.

Уже пізніше, в 1943 р., щоб перегородити шляхи до вождизму. Третій Надзвичайний Великий Збір ОУН скасував одноособове керівництво, а ввів триособове, при тому три особи мають однаковий голос і узгоджують усі головні починання, а перший — найголовніший — лише “прімус інтер парес” — перший серед рівних.

Степан Бандера акцентував принцип колегіального керівництва в Організації Українських Націоналістів. 31 березня 1950 р., даючи відповіді на запитання кореспондента “чи Ви є комендантом УПА?”, С.Бандера відповів: “Ні. Головним комендантом УПА є генерал “Тарас Чупринка”. На запитання, яке його ставлення до ОУН, Степан Бандера недвозначно відповів, що він є другим Головою Проводу ОУН.

Українські націоналісти повсякчас намагаються збагнути політичну ситуацію, правильно оцінити успіхи й недоліки в суспільному житті. І що констатується? Довголітній підневільний стан України зумовив викривлений погляд у декого на те, яке місце повинні займати українські націоналісти в новоствореній (щоправда, лише задекларованій) Українській Державі. І що ж виявляється? Дехто, не вникаючи в суть справи, вважає, що тепер ролю КПСС-КПУ повинна виконувати ОУН, тобто ОУН повинна бути “умом, честю і совістю епохи”, як це ще вчора чванькувато розписували на своїх агітаційних плякатах большевики. Виходячи з такого “міркування”, недалекоглядні обивателі поспішають якомога скоріше “примазатися” до націоналістичних організацій, навіть не давши собі труда хоча б поверхово ознайомитися з їхніми Устроєм, Програмою, їх величним і трагічним минулим.

Український націоналізм — це витвір Української Нації. В Політичних засадах Устрою Організації Українських Націоналістів, прийнятих першим Конгресом у 1929 році, зазначено:

“ 1. Український націоналізм є духовий і політичний рух, зроджений з внутрішньої природи Української Нації у час її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття.

2. Українська Нація є вихідне założення кожної чинности та метове назначення кожного прямування українського націоналізму.

3. Органічна зв'язаність націоналізму з нацією є факт природнього порядку й на ньому основане ціле розуміння сутности нації.

Націоналісти вважають своєю честю служити Українській Нації, укріплюючи Українську Державу, наповнюючи її національним змістом. Пригадаймо слова згаданого Маршу українських націоналістів: “Не хочемо ні слави, ані плати, Заплатою нам радість боротьби, В боях нам краще жити і вмирати, Ніж в путах гнити, мов німі раби...”

Схиляючи голови перед світлою пам'яттю полеглих борців-націоналістів, які без вагань віддали життя за Україну, з певністю можна сказати, що не ласими на вигоди й комфорт вони бачили своїх спадкоємців.

Годилося б пригадати укладені після першого Конгресу “Прикмети українського націоналіста” (точка 2 і 3) про безкорисливість і чесність українського націоналіста. А ще пізніше видатний український націоналіст Зенон Коссак у “44 правилах життя українського націоналіста” писав: “...погорджуй усякою вигодою та спокійним життям філістера” (26-е правило).

Слід пригадати ще одну головну засаду українського націоналізму, яка була і в першій Великій Зборі Українських Націоналістів (Конгресі) і подальших Великих Зборів: Український націоналізм проголошує, що Українська Суверенна Соборна (об'єднана) Держава може бути побудована й укріплена лише спільними зусиллями. Держава для нації, а не навпаки. І в ніякому разі держава не може бути слугою якоїсь партії, як це було в час большевицького панування. Честь українського націоналіста, його місце в суспільстві та в державі, його діяльність, урешті-решт, його життя не визначається ніякими большевицькими та нацистськими мірилами.

Вияснення ідейно-політичних позицій українського націоналізму, їх утверджена аргументація знайшла свій широкий відбиток в опублікованих працях Степана Бандери.

КРИНИЦЯ ІДЕЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

“Шевченкознавство — головна тема ідеологічного вишколу ОУН”
З інструкції Вишкільної референтури ОУН

У новій історії українського народу Тарас Шевченко — найвидатніша постать. У своїх творах геніальний пророк України своєю великою душею глибоко відчув і в піснях передав трагічний стан народу, а пристрасним Словом покликав до боротьби за перемогу Правди, за вільну Україну, за Українську Суверенну Державу, за духове відродження

Української Нації. Шевченко став найвидатнішим Ідеологом української національно- та соціально-визвольної боротьби, Духовим Батьком українського націоналістичного руху, сумлінням і гордістю України.

У тридцяті роковини від дня смерти поета на його могилі в Каневі молоді українські патріоти поклялися боротися за здійснення Шевченкового Заповіту, за відновлення української державности що одвічно існувала. Вони покликали до життя першу сучасну українську націоналістичну організацію — “Братство Тарасівців”, самою назвою підкреслюючи свій ідейний зв’язок з ім’ям нашого українського Національного Апостола.

Намагаючись у викривленому дзеркалі відобразити український націоналізм як ідеологію та як організовану політичну структуру, наші вороги силкуються і саму націоналістичну Ідею і націоналістичний рух “географічно пов’язати” лише із Західньо-Українськими Землями, а навіть ще з “вужчими рамками” — з Галичиною. А насправді український націоналізм — це всеукраїнське явище, і Шевченко, Ідеолог українського націоналізму, з походження — наддніпрянець, і перші організатори сучасної націоналістичної організації — Іван Липа, Микола Міхновський, Борис Грінченко, а далі Михайло Коцюбинський, Володимир Самійленко, Олександр Черняхівський, Володимир Шемет та інші — вихідці з Осередніх і Східніх Українських Земель. На відміну від інших тоді відомих українських діячів, що пишалися своїм “малоросійським” походженням чи навіть “українофільськими” тенденціями, члени таємної націоналістичної організації “Братства...” виступили в опублікованому 1893 року “Визнанні віри” з політичними вимогами визволення України, відірвання її з-під російського панування. Під впливом ідей, висунутих “Братством Тарасівців”, молоді активісти націоналістичного спрямування покликали до життя в 1900 році Революційну Українську Партію. У тому ж році Микола Міхновський надрукував у Західній Україні свою знамениту працю-реферат п. н. “Самостійна Україна”.

Доки існуватиме Українська Нація, доки в серцях хоча б і невеликої частини українського народу жеврітиме любов до своєї Батьківщини, доти існуватиме український націоналізм, український націоналістичний рух, який вважає і повік вважатиме своїм Найвищим Ідеологом Тараса Шевченка. На Шевченковій літературній спадщині видатні українські патріоти, націоналістичні теоретики розбудували й розбудовують головні принципи ідеології українського націоналізму.

Вважаючи націю найвищою суспільною цінністю, українські націоналісти твердять, що тільки Суверенна Соборна (тобто об’єднана, що охоплює своїми межами всі українські етнографічні землі) держава є єдиним ефективним і дійовим гарантом не лише розвитку й процвітання нації, а і її життя. Це твердження базується на геніальному вислові Шевченка: “В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”.

Дарма, що царські сатрапи, а в наш час і комуно-большевицькі кровопивці, силкувалися знецінити Шевченка, навіть забороняючи святкування його дат, не друкуючи його “Розритої могили” й інших поезій, — Шевченкової величчі ніхто затьмарити не може: ні московські шовіністи, ні большевицькі терористи. Для усіх чесних українців він є найбільший поет, Апостол Правди, а для українських патріотів-націоналістів — Духовий Батько.

5 квітня 1847 року 33-літнього Шевченка — людину з цілком зформованим політичним світоглядом — арештували царські поліцаї, відправивши до каземату (особливої в'язниці), до так званого Третього відділу у Петербурзі, де, проводилось слідство. Шевченко поведився мужньо, нікого із своїх побратимів не видав, не відрікався від своїх поглядів. Слідчий Шевченка граф Орлов зробив такий висновок: Шевченко писав “на малоросійском языкє” вірші, де оплакував “вигадані” нещастя України та описував славу гетьманських часів. В очах російських правителів то був нечуваний злочин, про що і в судовій справі зафіксовано: “Шевченко набув слави знаменитого малоросійського письменника, і тому його вірші подвійно шкідливі та небезпечні”.

А далі, що для окупантів найболючіше: “З улюбленими віршами в Малоросії могли засіятися, а потім і вирости думки про вигадане блаженство часів Гетьманщини, про щастя повернення тих часів, про можливість існування України у вигляді окремої держави”.

Вже на світанку поетичної творчости Шевченкові вірші, зокрема поема “Іван Підкова” (1839 р.), виділяються глибоко мистецьким утіленням почувань і національно-патріотичних переконань, виражених запальними словами: “Було колись — в Україні ревіли гармати...”, а далі: “Нехай ворог гине!” Споминаючи ті часи, коли в Україні “ревіли гармати”, Кобзар прагне, щоб вони вернулися, адже колись “запорожці вміли панувати. Панували, добували і славу, і волю...”

Лише в боротьбі проти ворога-окупанта, який “мусить згинутися”, Шевченко знаходить вихід із важкого підневільного становища. В боротьбі не треба покладати надії на чужу силу, а лиш на себе. Боротьба ця хоч і жорстока, але овіяна оптимізмом, відвагою, революційним поривом.

Даючи 31 березня 1950 року інтерв'ю чужинним журналістам, Степан Бандера недвозначно заявив: “Ми рахуємо тільки на визволення власною боротьбою... на визволення чужими силами Україна не рахує”.

Лише боротьбою можна торувати шлях до волі. Натхненний Шевченковим Словом, автор Декалогу українського націоналіста (у десяти заповідях), один з ідеологів українського націоналізму, Голова Проводу ОУН за кордоном (після убивства Степана Бандери) Степан Ленкавський у восьмій точці відобразив глибинну думку Кобзаря: “...безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів твоєї нації”.

Із творів Шевченка українські націоналісти черпали наснагу, утверджуючись у націоналістичній правоті. Виконуючи директиву Проводу Українських Націоналістів, Степан Бандера, будучи референтом Крайової Екзекутиви ОУН, а потім і її провідником, увів шевченкознавство у вишкільну програму націоналістичних кадрів як одну з найголовніших тем.

Наснагу, свої творчі сили Шевченко черпав переважно на рідній землі, спілкуючись із своїми земляками, відчуваючи всім серцем гіркоту підневільної ситуації в Україні. Навесні 1843 року, після 12-річної відсутности в Україні, поет подався на батьківщину й пробув там близько десяти місяців. Під враженням побаченого й почутого появилися поезії надзвичайної мистецької вартости. Шевченко прямо вказує, хто є найголовнішим ворогом України: передовсім це російський імперіялізм, нашпигований несусвітньою брехнею, дикою азійщиною у найбрутальнішому виявленні. Суть того російського

імперіялізму нічим не змінилася і тоді, коли більшовики перефарбували його в червоний колір.

В умовах сучасної дійсності майже всі українські політичні структури — партії, спілки, об'єднання тощо — саме в російських імперіялістах, а не в російському народі бачать головного ворога Української Нації, української суверенної державності. При тому інколи може скластися враження, що тими справжніми імперіялістами є відносно невеличкі середовища і то лише ті, де нуртують крайньо шовіністичні погляди й звідкіль “лунають загарбницькі заклики”. Але не тільки: під імперіялістами треба розуміти й тих, часто-густо словоблудням завуальованих “демократів”, навіть “антикомуністів”, різномастих “реформаторів”-спекулянтів, а також місцевих яничарів, що поза Росією світу не хочуть бачити та в її “обійми” силоміць пруться й інших силкуються за собою затягти, хоча багато хто з них зі своїми відкритими заявами не виступає, але без окупованої Росією України й інших неросійських народів та їх територій не бачить “перспективи свого повноцінного життя-буття”.

І ще одне, не менш важливе: стало нормальним явищем у деяких українських середовищах усі наші негаразди спихати лише на здеклярованих імперіялістів, тобто таких, що найвиразніше виділяються, а чомусь обминають, а то й до уваги не беруть російського імперіялізму в повному обсязі. Помилково наголошують на тому, що так звані ширші маси, і то без винятків, — це невинні ягнята, миролюбні, “російські миротворці”, що непростими до Югославії, Африки, на Далекий Схід і в інші країни світу пропихаються і (для своєї користі) “спірні питання вирішувати силкуються”, щиросердечні, простенькі, у “нічому не повинні рускіє люди”. Очевидна річ, що весь російський нарід не може повністю відповідати за наше національне лихо. Адже не тільки неросійські народи проливали невинну кров у нападах Росії на чужинецькі території. Проливалась і російська кров, і російський народ зазнавав чимало збитків, з імперських авантур користі не мав, але ті ж “рускіє люди”, хоч загарбницькою дурійкою обмануті, якраз і були знаряддям російських імперських аспірацій, якраз вони вірно служили царям і можновладцям імперії, перефарбованої на червоний колір.

Ворогами України є також і оте “знаряддя” — чужонаціональне й антиукраїнське яничарське будяччя, що позасмічувало українські поля. Що воно собою являє, чудово пояснює Шевченко, знаходячи для нього, того “знаряддя”, групову назву “москалики”: Ті “москалики”, “що заздріли, то все очухрали”; називає їх ніби здрібнілим словом, але наповненим презирством до них і ненавистю. Шевченко “москаликів” називає ще й більш згідливо, вони — “байстрюки Єкатери́ни”, що на Україні “сараною сіли”. А сарана сараною залишається, вона — стихійне лихо, котре, незважаючи на те, якими вітрами кероване, смертоносним покривалом падає на родючу землю.

У поемі “Стоїть в селі Суботові...” Шевченко прирівнює домовину до України (вражаюче порівняння — аж дух забиває!), і тут же проблеск спасенної надії: у домовині заховано скарб — таємницю майбутнього воскресіння! У тому творі найвиразніше висвітлені стосунки між уявленою Україною і Москвою-імперією: “Ото церков Богданова. Там то він молився, щоб москаль добром і лихом з козаком ділився...”

Автор має на увазі Переяславську угоду України з Москвою, яка мала для України трагічні наслідки. З болем серця, з невимовним смутком, жалем промовляє Кобзар: “Мир

душі твоєї, Богдане! Не так воно сталося... Отак-то, Богдане! Занапастив єси вбогу сироту-Україну!”

Тема поезії “Стоїть в селі Суботові...” ширше розгорнута в містерії “Великий льох”, в якій підкреслено, що Москва не зуміє сягнути до глибин української душі, де коріниться таємниця українського самостійницького національного ідеалу, в незнищенність якого поет непохитно вірив. Кобзар змагав до того, щоб його віра проникала в душі молодого покоління...

Виходячи з того, що дух свободи, не знищеність визвольницьких ідей є наймогутнішим фактором у боротьбі за торжество Справедливості, українські націоналісти знаходять своє ідейне підґрунтя у Шевченковому творі “Кавказ”, який має риси полум’яного визвольницького маніфесту.

Посланіє “І мертвим, і живим, і ненарожденим...” — центральний твір циклу “Три літа” — це і є ідеологічний тестамент поета, синтез Шевченкових поглядів на визволення України, це і життєва програма для усіх майбутніх поколінь. У творі Шевченко апелює до освічених українських людей, картаючи запроданство ворожим силам — одне з найголовніших лих народу, що карається у тенетах неволі, ударяючи по тих, хто знецінює історичні традиції. Поет критикує космополітичні тенденції, ганьбить фальшивих патріотів.

Під кінець 1858 року Шевченко писав: “Добра не жди. Не жди сподіваної волі — Вона заснула: цар Микола Її приспав. А щоб збудить Хиренну волю, треба миром. Громадою обух сталить...” Кобзареві слова добре запам’ятали борці за волю України. Степан Бандера, українські націоналісти завжди наголошували на тому, що питання боротьби за народню долю (а це означає: за суверенну українську державність) — це справа всього народу, а не якоїсь однієї партії, наприклад, комуно-більшевицької чи якоїсь іншої за назвою, але в суті своїй такої, як большевицька, тобто нацистського покрою.

Українські націоналісти — це борці, що самовіддано борються за національне щастя, за процвітання і життя народу, не вимагаючи для себе ніяких вигод чи привілеїв. Боротьба за національну долю — проблема всіх громадян України: і тих, що землю орють, і хліб вирощують, і тих, урешті, що зброю до рук узяли, щоб захищати рідну землю, інтереси нації. І не меншою мірою у тому фронті боротьби важливе місце займають освічені люди, мозок нації, трудівники розумової праці. Українські націоналісти наголошують: хто з освічених громадян, усвідомлюючи підневільний стан свого народу, тримається осторонь народних мас, будучи пасивним споглядачем, не поринає у вир усенациональної боротьби, — той злочинець.

Шевченко “освічених”, але байдужих до Української Справи картає: “Не шукайте, не питаєте того, що немає і на небі, а не тільки на чужому полі”. І далі, розуміючи свою хату як свою державу, поет наголошує, що тільки “у своїй хаті” — державі, суверенній і соборній, — “своя правда”. Ті слова, мов незаперечне твердження, наче непорушну істину сприймають українські націоналісти, закладаючи ту Шевченківську тезу як найголовнішу частину ідеологічно-політичної основи українського націоналізму.

Доморослі яничари, що звикли чвалати крок у крок за ворогами України, поклоняючись чужим теоріям (“Нехай німець скаже...”), шукали й шукають щастя у прогнилому трясовинні російської імперії, маючи надію, що імперські власті дозволять їм бути наглядчиками над своїм народом. Яка ж роля “просвіщених”? Освічені люди,

інтелігенція, громадяни розумової праці повинні нести в народ слова Правди, яку так високо цінував Шевченко. А далі — боротися і перемагати задля неї, а передовсім виробляти методи й придумувати способи, як ту боротьбу вести. І, між іншим, Степан Бандера цьому питанню відводить належне місце у своїх публікаціях.

Якщо український інтелігент має свою думку — і правильну і, можливо, спасенну для народу, але тримає її у своєму приватному закутку, то його можна назвати шкідником. Хто має ідею, хто виношує думку, здійснення якої стало б щастям для української нації, а не оприлюднює її, не докладає зусиль, щоб її здійснити, — той нікчемне створіння.

Передовсім освічені громадяни повинні пояснювати незрячим (а це означає — покривдженим важкою долею): “Що ми?.. Чиї сини? Яких батьків? Ким? За що закуті?..” Хоча ті питання, на перший погляд, нібито прості та ясні, але треба давати відповіді й пояснення на них, вони далеко важливіші навіть за хліб. Адже посіяти зерно, виростити його та врешті з борошна спекти хлібину — це справа кількох місяців, духове ж відродження покаліченого морально, а навіть екологією фізично народу — проблема немалих літ.

Виходячи з основ християнської засади про те, що любов перевищує ненависть, українські націоналісти беруть цей принцип на своє ідейно-моральне озброєння. Стежачи за творчістю Шевченка, стверджується, що Шевченко був виразником такого принципу.

Український націоналізм будує і здійснює своє духове відродження найбільшою мірою не на ненависті до зла, а на любові до добра. А таким найвищим добром для націоналістів є добро Української Нації.

Стійкість Шевченкова, його непохитність завжди були прикладом для українських націоналістів. Шевченка не змінили ні поневіряння, ні життєві знегоди, ні знущання з козацького сина, ні гірка, неблаганна доля. Свідчать про це його твори, написані вже після повернення в європейську частину російської імперії, зокрема поезія “Бували війни й військовії чвари...”. Шевченко життєрадісно заявляє: “...Минуло все та не пропало. Остались шашелі: гризуть, Жеруть і тлять старого дуба”, (Дуб — козак, символ українського народу). Шашелі — вороги України, але вони безсилі, бо “од коріння тихо, любо зелені парості ростуть...”

Шевченків “Кобзар” — українське національне Євангеліє. З нього черпають насагу й українські націоналісти, і ті, що покищо себе націоналістами соромляться називати, а сприймають назву “тарасівці” чи “шевченківці”, і ті, що мотлошені й топтані “большевицькими нормами життя”, уже до манівців наближались, але опам’ятались, а Слово Шевченкове допомогло вивести їх на правильний шлях.

Українські націоналісти, а в тому числі і Степан Бандера та всі його однодумці, свою Правду базували на ідеях Шевченка, на Шевченковій спадщині формували свою думку, черпали з неї непоборну силу духа.

З вітрами розвіюються вигадки ворога, що український націоналізм — зацеплений з чужого поля. Український націоналізм — суто українське явище, на українській землі народжений, духом ідей Шевченка проіннятий та безоглядно народ наш захищати і служити йому до життя покликаний.

ВИКОНУЮЧИ ЗАВДАННЯ У ВІДДІЛІ ПРОПАГАНДИ

“Мої завдання в ОУН були загальноорганізаційні на Калуський повіт і членська праця у студентських клітинах. Одночасно я виконував різні функції у відділі пропаганди. В 1930 р. я провадив відділ кольпортажу підпільних видань на Західньо-Українських Землях, опісля чого долучився технічно-видавничий відділ, а з початком 1931 р. ще й відділ доставки підпільних видань з-за кордону. В тому самому році (1931) я обняв керівництво цілою референтурою пропаганди у Крайовій Екзекутиві ОУН, яку в той час очолював Іван Габрусевич (загинув у німецькому концтаборі “Заксенгавзен” в Оранієнбургу коло Берліну в 1944 році). В 1932-33 рр. я виконував також функцію заступника крайового провідника, а в половині 1933 р. був призначений на становище крайового провідника ОУН і крайового команданта УВО на ЗУЗ). Ці обидві функції були злучені від половини 1932 р., коли-то на Конференції у Празі в місяці липні завершено процес злиття УВО і ОУН так, що УВО перестала бути самостійною організацією і перетворилася у військову та бойову референтуру, згл. відділ ОУН. Зв’язок із закордонними властями УВО й ОУН я втримував від 1931 р. з рації виконуваних мною організаційних функцій, виїжджаючи за кордон різними конспіративними дорогами”.

Степан Бандера. “Мої життєписні дані”

Українська Військова Організація (УВО) стала складовою частиною Організації Українських Націоналістів (ОУН), покликаної до життя (Першим, Віденським) Конгресом Українських Націоналістів у січні-лютому 1929 року. Таким чином, уже на той час будучи одним з активістів УВО, Степан Бандера став членом ОУН від першого дня її виникнення.

Основні сили УВО, а відтак ОУН були переважно на землях Західньої України, де українські націоналістичні кадри очолила Крайова Екзекутива (КЕ) ОУН під керівництвом Крайового Команданта УВО (колишнього сотника Української Галицької Армії — УГА — Юліяна Головінського (1.12.1894 — 30.9.1930).

На основі життєписних даних, самим С.Бандерою складених, — довідуємося, що, працюючи у студентських і пластових клітинах, у той же час Степан Бандера “виконував загальноорганізаційні завдання”.

“Ріжні функції по лінії пропаганди ОУН”, передовсім у ділянці кольпортажу підпільних видань і доставки тих видань із-за кордону, С.Бандера здійснював після того, як по підступно вбитому польською поліцією неподалік Бібрки, що у Львівській області, Головінському пост Крайового Провідника КЕ ОУН ЗУЗ посів (третій із черги) Степан Охримович.

А тепер слід відвести місце для інформації про Степана Охримовича, оскільки він — близько знайомий з Бандерою — був і до Першого Конгресу і після нього ідейним наставником С.Бандери, можна сказати, першим учителем української націоналістичної теорії та практики.

Уже після смерті Степана Охримовича офіціоз Проводу Українських Націоналістів “Розбудова Нації” у числі за травень і червень 1931 року про С.Охримовича писав:

“Заприсяжений член Організації Українських Націоналістів, член Конгресу Українських Націоналістів і редактор “Бюлетню Крайової Екзекутиви ОУН Західньо-

Українських Земель” (Степан Охримович) помер 10 квітня 1931 р. в Завадові коло Стрия недовдзі по виході з ляхської (польської) тюрми.

Степан Охримович, син о. (священника) Богдана й Анни, народився 18 вересня 1905 р. в Сколім, у Галичині. Дитячі літа провів у своїх родичів у Корчині (повіт Сколе), де скінчив народню школу. Нижчу гімназію... скінчив у Львові, вищу — в Стрию, де в 1923 році здав іспит зрілості з відзначенням. По maturі студіює один рік в Українським (таємнім) Університеті у Львові, однак тяжка недуга змусила його перервати студії. Щойно по видужанні записався на філософічний відділ Львівського (державного) університету й цього (1931) року мав одержати магістерський диплом.

Охримович “помітно вирізнявся серед галицької молоді як її організатор і ідеолог. Будучи ще членом Союзу Української Націоналістичної молоді, працює у ньому на ідеологічній ділянці і є одним із редакторів “Юнацтва” (молодіжний місячник). Заразом працює у студентських організаціях та у “Пласті”. Редагує “В дорогу” (1927 р. — пластове видання), є головою Українського Студентського Товариства у Стрию, осавулом (старший пластунський ступінь) загону “Червона Калина” (членом українських студентських організацій), головою філії “Товариства наукових викладів ім. П.Могили у Львові”, членом редакційної колегії журналу “Студентський шлях”. У 1929 р. бере участь у Конгресі Українських Націоналістів у Відні (в Ідеологічній комісії виголошує доповідь “Причини невдачі наших визвольних змагань”). По тім, як член ОУН, працює (у той час, коли Крайовим провідником КЕ ОУН ЗУЗ був Юліян Головінський) спочатку як організаційний референт, потім як референт пропаганди і редактор “Бюлетню...”

“...Незважаючи на велику активність на громадським і політичним полі, Охримович не занедбував і наукової праці. Ще з часів Українського Університету досліджував деякі наукові питання, м.ін., під час кількалітньої праці в Національній музеї (у Львові), деякі студії як, наприклад, про стару українську книгу... Останніми часами підготовляв більшу монографію про творчість Леся Мартовича.

“...Активність Охримовича, а зокрема праця у нелегальних організаціях, була причиною, що кількома наворотами попадав у польську тюрму. Останнє кількомісячне його перебування у тюрмах, у Стрию і Львові, підірвало надзвичайно й без того слабе здоров’я та прискіпило його смерть”.

“...Кришталево чистого характеру, сильної волі, витривалий і послідовний у змаганні за ідею, визначний своєю муравлиною і безкорисною працею, безпретенсiональний (невимогливий до інших), а проте ризикующий своєю особою, коли йшлося про загальну справу, загально визнаний і люблений і між крайовою молоддю, і між емігрантами, Охримович належав до тих нечисленних одиниць, які із самопосвятою віддали себе в цілості ідеї, змагаючися за її здійснення у перших рядах та кидаючись у найбільш загрозливі місця або там, де треба було збільшеної напруги, самозапертя і виняткової витривалості у праці, то знову там, де показувалися прориви, недостачі, відсутність людей чи охочих до діла, або там, де треба було проявити ініціативу, нову думку й почин, рушити справу з місця. Таких людей кожна організація цінує на вагу золота, бо вони є підпорою та запорукою її існування та розвитку. Велику втрату понесла Організація Українських Націоналістів...”

Степан Охримович був членом редакційної колегії місячника “Студентський шлях” — органу Союзу українських студентських організацій під Польщею, що виходив у Львові в

1931-1932 рр. за редакцією Миколи Дужого, а опісля Володимира Яніва. В посмертній згадці про Степана Охримовича у “Студентському шляху”, зокрема, надруковані такі слова:

За невпинною громадською працею мало часу залишалося для себе. Незвичайно талановитий, міг скоро скінчити університет і “зробити кар’єру”, нераз кидав науку й іспити, коли треба було робити якусь суспільну роботу. На посвяту Охримович був усе готовий.

Для тих, що жили з покійним близько, був неоціненним другом і приятелем. Веселий, усміхнений, умів усе вас зустрінути теплим словом, порадив, допоміг і виручив...

Відзначався глибоким світоглядом, був мовчазний, людина залізної волі, кожний, хоча б найтяжчий почин, умів завершити, кожну, хоча б найважчу роботу, брав на себе, ентузіаст усього рідного, а при тім усім до подиву скромний. Ніяких почестей не бажав і не мав ніколи, крім єдиної найкращої: свідомості сповненого обов’язку перед Батьківщиною...

В Охримовичеві втратили ми не лише провідника студентства і друга, а й майбутнього провідника нашого національного буття...”

Ось такі штрихи до портрету славної пам’яті видатного українського націоналіста — борця за Україну Степана Охримовича. Знайомлячись із ними, читач має змогу ближче пізнати і риси характеру Степана Бандери. У всьому найголовнішому ці два видатні діячі були схожі на себе: пригадаймо слова С.Бандери: “революційна”, національно-визвольна ідея полонила мене, щораз більше відсуваючи на другий план навіть завершення студій...”

Після смерті Степана Охримовича Провідником (четвертим) Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ став Іван Габрусевич (1902-1944) — один із співзасновників українського націоналістичного руху в Галичині, організатор юнацтва, автор статей на ідеологічні й політичні теми. За провідництва Крайовою Екзекутивою Івана Габрусевича, у 1931 році, Степан Бандера став членом тієї Екзекутиви (Крайового Проводу), очолюючи крайову референтуру пропаганди.

З тією референтурою були тісно пов’язані майже всі видатні діячі українського націоналістичного руху: Степан Охримович, Іван Габрусевич, Степан Ленкавський, Зенон Коссак, Богдан Кравців, Володимир Янів, Ярослав Стецько та ін. Багато хто з тієї плеяди залишив свої дуже цінні друковані праці.

Увесь час у націоналістичних колах наголошувалось на тому, що кожен український націоналіст повинен бути розповсюднювачем і пояснювачем націоналістичних ідей, інакшими словами — повинен бути націоналістичним пропагандистом. Такий був Степан Бандера.

Головною зброєю пропагандиста є слово, але не тільки те слово, що наповнене патетикою, а й підтверджене аргументами, слово вагоме й переконливе, яке гострить думку, збуджує глибокі патріотичні почуття та мобілізує маси на боротьбу за перемогу Правди.

Українському націоналістичному пропагандистові в його діяльності доводиться зустрічатися з різними людьми, і то не лише з одnodумцями, а іноді з “неокресленими”, а буває і з опонентами.

Український націоналістичний пропагандист доможеться повного успіху в дискусіях і співбесідах лише тоді, коли опонент починає переходити на позиції пропагандиста, врешті укріплюється у націоналістичних поглядах, підшукуючи самотужки тверді аргументи задля підкріплення націоналістичного світогляду.

КОМУ І НАВІЩО ПОТРІБНА УКРАЇНЬСКА СУВЕРЕННА СОБОРНА ДЕРЖАВА?

„Боротьба Української Нації за незалежність у рр. 1917-1920 скінчилася невдачею... Але в огні боротьби вибувало в Українському народі незламне прагнення волі й остаточно оформився ідеал Незалежної Соборної Української Держави, який серед тяжких обставин сучасности владно кличе Українську Націю до продовження боротьби та до остаточної перемоги”.

Від I Конгресу Українських Націоналістів, 1929.

“Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Суверенну Соборну Державу... Організація Українських Націоналістів продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення українського народу без огляду на всі територіально-політичні зміни, які зайшли б на терені Східньої Європи”.

Другий (краківський) Великий Збір ОУН, 1941.

Запитання кореспондента: “Які цілі має ОУН?” Відповідь: “Визволення України, повалення стану поневолення України большевицькою Росією, відбудову Самостійної Української Держави на українській етнографічній території...”

Степан Бандера. “Перше інтерв’ю Провідника ОУН”, 1950

Поняття українського націоналізму як ідеології і як суспільно-політичного руху тісно пов’язане з поняттям Української Суверенної Соборної Держави. Твердження про те, що нація є найвищою та найціннішою суспільною вартістю, єдиним ефективним гарантом її розбудови, процвітання і самого життя є Суверенна Соборна Українська Держава, сприймається не лише українськими націоналістами, а й широкими патріотичними колами України як аксіома, непорушний принцип, як заповідь, що подається для вірування.

Виходячи з такої засади, для кращого з’ясування справи свого часу поряд із терміном “український націоналіст” появився новий термін — “український самостійник-державник”. Це тотожні терміни. Сучасному читачеві цікаво знати, чому появився такий термін (самостійник-державник)? Потребу такого терміну продиктувало саме життя, адже ворожі сили і в минулому, і тепер, силкуючись завдати удару українському визвольницькому рухові, навмисне прирівнювали націоналізм (український) до нацизму, оскільки початкові частини тих термінів однакові. А тим часом між українським націоналізмом і нацизмом є суттєва різниця, про яку ширше згадується на інших сторінках цієї праці.

Під впливом ворожої пропаганди термін “націоналізм” викривлено, а апологети імперських спрутів його спаплюжили. Якщо хтось з якихось міркувань, говорячи про український націоналізм, цим терміном не послуговується, а замість вислову “націоналіст” каже “самостійник-державник”, то цим самим українському національно-визвольницькому рухові кривди не чинить. Не відступає від правди і той, хто замість слів “українські націоналісти” вживає термін “шевченківці”, бо ж українські націоналісти — покоління в ідейному пляні нашого Духового Батька-Кобзаря. І аббревіатуру ОУН українські селяни й робітники вже давно розшифрували як “оборонці українського народу”.

Вороги України тереventь, що й суверенна держава українцям не потрібна, що нібито ціннішими є якісь “вищі” структури, “наддержавні” побудови, союзи тощо. Українські патріоти такої думки не поділяють, а тому в назві цього розділу поставлене запитання “кому й навіщо потрібна Суверенна Соборна Українська Держава?” може декого і здивувати. Багато хто наголосить на тому, що потреба Суверенної України самозрозуміла, а тому й шкода часу, витраченого на розгляд цього питання. А проте...

Прецінь відомо, що у висліді довголітньої політичної неволі, у наслідку безупинного оббріхування громадян, викривлювання історичних фактів на користь імперських, а загалом ворожих Україні сил, можлива річ, що в декого таки може виникнути питання: а чи насправді нам потрібна своя українська незалежна держава? Тут посипляться патякання, що українці, мовляв, ще не доросли до того, щоб самі могли управляти собою, що в рамках власної держави ми не зможемо розв’язати “животрепетні проблеми”, от хоча б такі, як забезпечити народ матеріальними засобами, вкрай необхідними для існування тощо. При тому хитрозлобним бісиком ніби ненароком проскакуватиме запитання, а чи не знайшла б Україна своє “щасливе місце”, скажімо, у федерації з Москвою у вигляді “свобідного входження” в її обійми, під її “опіку”, гарантуючи при тому право “на вихід із тієї опіки”, якщо тільки щось не так вийде, як би того хотілося.

У капкан на приманку і звір удруге не піде, але в наших людей інколи з надмірної доброзичливості чи ще з-за якихось ближче нез’ясованих причин “старе лихо забувається”, а в темних закутинах людської пам’яті зникають усі кривди й злодіяння, які протягом віків завдавала нам царська, а пізніше московська комуно-большевицька тюрма народів. Власне ці рядки адресовані таким доброзичливцям і прихильникам чужого панування над нами, обманутим ворожою дурійкою, а врешті — і збайдужілим до нашої долі особам із легковажним ставленням до того, чи ми нашим поколінням у спадку передамо вільну Україну чи московські кайдани.

Недарма ж твердять мислячі люди, що Історія — учителька життя. Тож звернімось до неї, шукаючи відповіді на раніше поставлене запитання.

У 1914 році розгорілася Перша світова війна з її кривавими оргіями на наших землях. У той час українська територія перебувала під гнітом двох імперій: більша частина України скніла під чобітьми російського царату, менша (західня) входила до складу Австро-угорської монархії — потворного конгльомерату, тобто штучного, механічного зліпку різноплемянних народів під берлом габсбурзьких повелителів.

Згадуючи часи, коли наші люди поневірялися під гнобленням імперій, дослідники минушини нерідко вишуковують аргументи для з’ясування питання, котра з тих імперій була прихильніша до українського народу. Українські націоналісти наголошують

передовсім на тому, що ніяка імперія не може замінити суверенної власної державности навіть за умов, що та власна державність не була б ще вміру кріпкою, твердячи, що навіть хистка держава, але самостійна, за стараннями її громадян має шанси згодом укріпитися і стати могутньою.

Улітку 1914 року під напором російських полчищ австро-угорські війська відступили, а російська військова машина незабаром захопила Львів, а далі і всю Галичину, зупинившись у карпатському підгір'ї. Після зими й деякого незначного затишшя на фронті картина змінилася: на початку травня 1915 року австро-угорські дивізії пішли в атаку на росіян, проламавши їхню оборонну лінію і завдавши великих людських втрат. На побоєвищі під Карпатами лягло безліч москалів, трупами були всіяні розлогі поля. І тоді австро-угорське військове командування поцікавилось тим, якими настроями підкріплювались війська противника. Видано наказ перевірити, що погиблі росіяни зберігали у своїх “торністрах”, тобто що вони мали у своїх військових мішках. Уважали, що в мішках російського солдатства можна було знайти листи від рідних, якісь записки, нотатники, на основі яких вдалося б деякою мірою збагнути, які настрої серед російських військ тощо. Перевірку солдатських мішків повинні були провести старшини української національності, тобто ті, що для них російські тексти могли бути зрозумілі.

І що ж виявилось? У мішку першого вбитого “москаля” австрійський офіцер-українець знайшов Шевченків “Кобзар”. Це його кинуло у дрож, бо ж було ясно, що це не був росіянин, що той “москаль” — українець. Кров леденіла у жилах, коли другий офіцер побачив у мішку іншого вбитого “москаля” оповідання Коцюбинського, ще інший знаходив листи від рідних, написані не зовсім розбірливо, але українською мовою...

Яка це трагедія! Виходить так, що український брат убивав брата-українця. Отже, в ім'я чого проливалася українська кров? Українці, примусово мобілізовані в російські полчища — брати із Осередніх і Східніх Українських Земель, убивали своїх однокровних братів-галичан, а галичани, буковинці та закарпатці йшли в смертовбивчу атаку проти своїх братів з-над Дніпра... Братів змушено знищувати один одного. За віщо гинули українські діти? За Петроград і Москву, “во славу російської імперії” чи за перемогу австро-угорських поневолювачів, здобуваючи таким чином осоружну кличку “вірні тірольці Сходу”?.. Призадумаймося над цим, щоб, дізнаючись про криваві сторінки нашого минулого, і сьогодні, і завтра робити належні висновки.

В пісні-марші українських націоналістів підкреслено, що “не сміє брат на брата йти у бій”, що єднатися треба “під синьо-жовтим прапором свободи”. І якщо станеться так, що знов проллється українська кров, то лише за вільну Україну, за життя народу. Така кров — свята!

Промайнуло майже чверть століття, і українські землі Сходу та Заходу опинилися під московсько-большевицькою окупацією, у рамках “есесерного раю”. Побраталися большевики з гітлерівськими націонал-соціалістами, розпаливши Другу світову війну. Сталін і Гітлер — кати народів — підкріпили державними, явними і таємними, актами, незважаючи на свої “ідеологічні протиріччя”, спільне поборювання миролюбних народів. І знов змобілізованим у червону армію українцям довелося проливати невинну кров задля червоної Москви, у той час, коли два імперські хижаки кинулися у смертельну бійку.

Панував над Україною Сталін-“визволитель”, його замінив Гітлер-“визволитель”, якому на зміну знов прийшов Сталін-“визволитель”. Україна втратила від тих “визволителів” за неповних три роки війни майже 20 відсотків усього українського населення. Що виграли українці? Зміна окупантів в Україні ні добробуту, ні щастя не принесла.

Всі імперіялісти світу захланні, вони тільки й думають про те, як би розширити імперську територію, як би закабалити якомога більше волелюбних народів, аби поробити їх своїми рабами, погноєм, тягловою силою для своїх “бистроїзних поїздів”.

Ще давненько, за царського панування, імперіялісти ласо поглядали на побережжя Індійського океану, на перські нафтоносні райони. Поширити границі червоної імперії до берегів Індійського океану забажалося і большевикам. Урешті, застосовуючи підлі махінації, червона Москва послала свої полчища до Афганістану. Вважалося, що після окупованого Афганістану і Пакистан легко “визволиться”, інакшими словами, втілиться імперський задум, що мав своє коріння у царській Росії. Здавалось, що ось-ось і здійсниться “присутність Москви” на індійському побережжі. Але так не сталося. Із соромом довелося виводити свої війська з чужої території. А скільки людських жертв! А скільки через інтереси червоної большевицької імперії вбито на афганських пустирях молодих українців! Яку користь мала Україна від московської авантюри в Афганістані? Чи послала б самостійна Україна своїх синів завойовувати чужі території для Росії? Ніколи!

Ось чому Україні, українцям потрібна Суверенна Держава! Вона потрібна, щоб сини і дочки України не проливали своєї крові за чужі інтереси, за тюрму волелюбних народів...

Українські націоналісти завжди наголошували й наголошують на тому, що українському народові Суверенна Соборна Держава вкрай потрібна. Самостійна Україна — це життя, поневолена Україна — це голод, експлуатація і смерть.

Степан Бандера писав у своєму зверненні-слові (1948 р.): “Український народ матиме змогу вільно жити й розвиватися тільки тоді, коли визволиться з гніту й визиску російсько-большевицького імперіялізму, коли позбудеться всякого поневолення і стане сам господарем на своїй землі, у Самостійній Соборній Українській Державі. Визволення і самостійна держава — це питання, чи бути українському народові, вільно жити й розвиватись... Український націоналістичний визвольний рух ставить змагання за визволення і закріплення Суверенної Соборної Української Держави в основу всього українського життя”.

“ГОРІТИ ЛЮБОВ’Ю ДО НАЙВИЩОЇ ІДЕЇ”

“Виплекуйте в собі ті вартості, життєву силу й відпорність на найтяжче, сповнені безмежною ідейністю й готовністю життя віддати за ідеал — горіть любов’ю до найвищої ідеї української нації, — віддати себе й своє життя їй у тій свідомості, що віддаєте себе в найкращій і найбільш досконалій формі.

Тоді будете справжніми людьми й справжніми суспільниками, тоді станете гідними синами рідної нації.

В ім'я цього та в ім'я світлості нашого прийдешнього необхідно кликати до всіх молодих:

Хай сповняє нас неустанна жажда бути творчими і дати з себе найбільше вартостей. Бажайте бути кращими, дужчими й вартіснішими, як наші великі і славні попередники, але разом з тим будьте шляхетні аж до крайности, бо шляхетність і моральна чистота дасть вам змогу бути справді кращими й надихне ваші вчинки великістю.

Динаміка життя — це діюча сила творчих зусиль, це напір творчого росту й змаг до кращого буття. Тільки ті люди, що в глибині своєї істоти є справді динамічні, що сповнені нічим не вгамованою потребою боротьби за кращий світ і кращі вартості, вибиваються на поверхню життя і є творчі. Пам'ятаючи про це, мусимо плекати силу в найширшому розумінні: силу тіла, силу волі, силу духа, силу моралі, силу інтелекту, силу життєрадості і неустанного творчого чину.

Мусимо нести в життя культ сили!

Зі становища націоналістичного світогляду — жити значить: віддати себе творчим зусиллям в ім'я великої Ідеї...”

Зенон Коссак “Плекаймо силу”

Одвічні вороги України, противники української державної суверенности — російські імперіялісти всіх мастей, що, захланно споглядаючи на нашу Батьківщину, прагнуть мати її своєю власністю, а народ український упокорити й зросійщити. Недарма ж і досі вони теревенять: “Російська земля там, де став чобіт російського солдата”.

Єдиною і основною перешкодою на шляху до досягнення цього ганебного імперського задуму є український націоналізм. Українських націоналістів та й загалом українських національно свідомих людей імперіялісти обзивали мазепинцями, петлюрівцями, бандерівцями, силкуючись надати цим термінам принизливого значення. До цих висловів большевики, тобто російські імперіялісти червоного кольору, намагаються прикріпити фашистський ярлик. Для большевиків українські націоналісти — це фашисти. Цим жупелом вони жонглюють від часу створення Організації Українських Націоналістів. Про несумісність фашизму з українським націоналізмом український учений, соціолог — професор Олександр Мицюк (1883-1943) у журналі “Розбудова Нації” (ч.8-9 за 1929 р.) писав таке: “...підреслюємо невмісність назви “фашизму”, якою охрестили український націоналізм його противники. Фашизм — це рух державного народу, це зроджена на соціальним підкладі течія, що змагалася за владу у власній державі. Український націоналізм — це рух національно-визвольний, завданням якого є боротьба за державність, до якої він має повести найширші маси українського народу. А тому українського націоналізму не тільки що не можна ототожнювати з італійським фашизмом, але навіть не можна до нього надто приподібнювати”.

В українських націоналістичних середовищах ще до виникнення ОУН і тривалий час після її оснування точилися дискусії не лише про те, якими мають бути ідеологічні засади Організації, що має стати змістом програмних постанов тощо, але було звернено пильну увагу на те, якими повинні бути носії націоналістичних ідей. ОУН — це не партія, хоч до рівня партії дехто намагався знизити її у минулому і в наші дні.

Ще ні одна політична партія не ставила перед своїми членами таких вимог, як це робить ОУН. Ні одна партія не давала своїм членам таких завдань, як ОУН. “Здобути

Українську Державу або згинуть в боротьбі за неї”. Це аж ніяк не значить, що націоналіст повинен тут же загинути в боротьбі за державу. Націоналіст повинен боротися за державну суверенність України, повинен працювати, укріплюючи ту державу, але в особливих випадках, “коли того вимагатиме справа”, повинен віддати за Українську Державу найвищу вартість — власне життя. І це не пуста декларація, це конкретна вимога. Дивно робиться, якщо тепер дехто цю першу заповідь Декалогу українського націоналіста трактує як заклик, як саморекляму.

Видатні українські націоналісти, а між ними представники молодшої генерації, такі як Степан Ленкавський, Іван Габрусевич, Zenon Коссаk, Богдан Кравців, Володимир Янів і багато інших, а також поет Олесь Бабій, писали про те, що націоналіст повинен бути відданий Україні, жертвний, відважний і чесний... Ішлося про те, щоб зформувати новий тип українця націоналіста-революціонера. Весь час наголошувалось на тому, що замало бути націоналістом на “словах”, гордитися тим славетним іменням. Націоналістом треба бути, беручи собі за приклад наших попередників — непохитних поборників Великої Ідеї.

Націоналістична Організація — це не партія, і членом її не може стати той, хто захоче “вписатися” в її мережу. Кандидатами у членство Організація приймає осіб, які, крім того, що відзначаються високими громадськими моральними якостями, ще постійно дбають про підвищення свого інтелектуального рівня, своїми позитивними прикметами виділяються серед інших, але і тих, що мають задатки на творців, а не лише виконавців, тобто людей ініціативних, активних, не тих, що дбають про себе, що ждуть нагороди за свою діяльність, але людей бойових і шляхетних у найкращому розумінні цих слів.

Улітку 1929 року появився “Марш українських націоналістів”, автором якого був Олесь Бабій — учасник віденського Конгресу Українських Націоналістів. Буття українського націоналіста, — стверджує поет, — це “життєвий бій”, який ведуть борці “тверді, міцні, незламні, мов граніт”, а борці — це не прохачі, що плачем випрошують свободу. Лише борці “здобувають світ”, останні два слова — це поетична метафора, якою покориствовався поет, підкреслюючи, що тим “світом” для українського борця є власна, від нікого не залежна держава (Порівняймо слова пісні “Верховино, світку ти наш...”). І за свою діяльність, за боротьбу на шляху до суверенної державності націоналісти не хочуть “ні слави, ані плати”, націоналістам “солодше в боях умирати, ніж жити в путах, мов німі раби”. Націоналіст не сміє допустити, щоб “брат на брата йшов у бій”. Пригадаймо опис взаємовинищування українців українцями на фронтах Першої світової війни (Гл. — розділ п. н. “Кому й навіщо потрібна Суверенна Соборна Українська Держава?”). Необхідно “під синьо-жовтим прапором свободи з’єднати весь великий нарід свій”. Націоналісти закликають усіх “Батьківщині бути вірними до загибелі, бо ж Україна — вище понад все”.

Вороги наші, противники Самостійної України і в минулому, і тепер “роблять закид”, мовляв, яка це горделивість — ставити Україну вище понад усе? А насправді кожен народ має право ставити свою Батьківщину вище над усе, бо в тих словах ніякою мірою не закликається не шанувати й не цінувати інших миролюбних народів і країн (Адже ще недавно в Москві співали, підкреслюючи, що Болгарія “хараша, а Росія лучше всех...” Чому ж крикливі опоненти не протестували проти Москви?). Україна — наша спільна Матір. Вона українцям найдорожчою повинна бути, а для українських патріотів “вище

понад усе”. Любити свою Батьківщину й прославляти її — не гріх, а святий обов’язок чесного громадянина.

Поет дає пояснення, що в “бій веде націоналістів (і всіх українських патріотів) “борців полеглих Слава”, що найвищий Провідник українських націоналістів не якась окрема особа, а Дух — Слава. Ті, що тримають кермо Організації — це прапорonosці, це передовики, які згодом передають прапор іншим; прапорonosці міняються, а Ідея — як Найвищий Провідник — залишається. Такого поняття найвищого провідництва Нації немає ні в одній політичній структурі, ні в одній партії, об’єднанні, спілці. Український націоналізм відкинув вождизм, осудив диктатуру.

Влітку 1929 року Степан Ленкавський склав Декалог (“десять заповідей”) українського націоналіста (Автором преамбули є інша особа, що позначена ініціалами Р.О.). Згодом появились “12 прикмет характеру українського націоналіста”. Врешті ці дві праці доповнив Зенон Коссак (1907-1939) своїми “44 правилами життя українського націоналіста”. В тому ж часі (30-ті роки) появилася стаття того ж автора п. н. “Плекаймо силу”. Уривок із тієї статті надрукований на початку цього розділу. Відбуваючи покарання за націоналістичну діяльність у львівській тюрмі “Бригідки” навесні 1934 року, Коссак написав популярно складену лекційну працю про український націоналізм, яка стала основним матеріалом для українських в’язнів-націоналістів, їх ідеологічно-політичного вишколу. Зенон Коссак писав тоді до Степана Бандери і своїх найближчих друзів, що “і тюрма — це своєрідна школа для українського націоналіста”. Поет-націоналіст Богдан Кравців (1904-1976) написав у тюрмі свої “Сонети і строфи” — збірку тюремних поезій, що вийшла друком у 1933 році і згодом була удостоєна премії ім. Івана Франка. З конспіративних міркувань праця Коссака про націоналізм не мала назви ані підпису автора, а починалася словами: “Кожний суспільно-політичний рух мусить мати своє обґрунтування у філософії, а на її основі мусить мати свій світогляд”. У тюрмі появились десятки-сотні копій тієї праці. Одну з тих копій тодішній політв’язень Василь Крупа виніс із тюрми, а згодом, уже на еміграції, передав її до Архіву-музею ім. Степана Бандери.

В той час, коли Крайову Екзекутиву ОУН на Західньо-Українських Землях очолював Степан Бандера, Зенон Коссак був заступником бойового референта КЕ Романа Шухевича-“Дзвона” (1907-1950). З.Коссак, як відомо, був не лише однодумцем Р.Шухевича, його ровесником, а й найближчим побратимом, найтісніше співпрацюючи з ним в організуванні Карпатської Січі — збройної сили Карпатської України, і загинув у війні з мадярськими наїзниками в березні 1939 року.

Зенон Коссак — військовик-бойовик, організатор збройних сил, але водночас він і автор статей та ідеологічно-політичних матеріалів. Хіба ж це не свідчить про те, що ОУН від перших днів свого існування так багато уваги присвячувала ідеологічно-політичним питанням? Організація спрямовувала свої зусилля на виховання нового типу українця — борця за національну Ідею.

Ще за життя Степана Охримовича у студентському журналі “Студентський шлях”, у складі редакційної колегії якої він був, цитувалися слова великого німецького мислителя Г.В. Ляйбніца (1646-1716): “Дайте мені в руки виховання — і я перебудую світ”.

Що входило у зміст виховної роботи молодих борців-націоналістів? У націоналістичних теоретичних працях наголошувалося, що ОУН не є механічним (як це

буває у партіях) об'єднанням її членів-учасників, а орденом, у якому згуртовані ті, що життя за Українську Державу готові віддати, що нікому не дозволяють плямити ні чести, ні слави Нації.

Українські націоналісти повинні пам'ятати про “великі дні визвольних змагань”, тобто повинні не тільки згадувати їх, а й вивчати причини наших невдач у боротьбі за державність, повинні знаходити оцінку окремим подіям, людям і фактам. І не тільки цікавитися і знати про наші Визвольні Змагання, тобто — про історію нашого століття, але сягати у глиб віків, гордитися, що націоналісти є “спадкоємцями боротьби за славу Володимирового Тризуба. Ворог мусить бути покараний, йому треба давати відсіч і мстити за ним же знищених наших Героїв — Великих Лицарів”. Націоналіст не повинен вагатися ні перед будь-яким (і небезпечним) завданням. У боротьбі, зокрема тоді, коли вона має збройний характер, націоналіст виявляє відвагу і рішучість, “безоглядною боротьбою приймаючи ворогів Нації”. Коли ж Українська Суверенна Держава стане доконаним фактом, український націоналіст докладатиме зусиль до її розбудови, поширення її слави й багатства. Націоналіст не повинен лякатися смерті, і ніхто не приневолить націоналіста видати таємниці.

У “12-ти прикметах характеру українського націоналіста” наголошувалось, що націоналіст завжди є у повній бойовій готовності, що він безкорисливий, а щастя своє знаходить у щасті всієї Нації. Він чесний, тобто дотримується високих моральних засад. “Мораль націоналістична — це мораль нового світу, світу чину й боротьби”. Націоналіст дисциплінований, оскільки тверда дисципліна — це “основа організації...” Він — активний і підприємливий. Не знає безділля, оскільки “життя — це рух, боротьба...” Він — відважний і не знає, що таке страх. Український націоналіст — рішучий, витривалий і точний, здатний у всякій ситуації опановувати собою і ситуацією. Він — обережний і оберігає здоров'я та силу духа. Він не нищить себе гулящим життям, не нищить свого здоров'я вживанням отрут: “не п'є і не курить”. На цю важливу прикмету звертав увагу Степан Бандера, зазначаючи у своїх життєписних даних, що і він “не пив і не курив”. Цієї, як і інших “прикмет українського націоналіста”, ніхто не скасовував, не змінював, вони й дотепер залишилися у силі.

“44 правила життя українського націоналіста”, автором яких є Зенон Коссак, доповнюють раніше опрацьовані засади щодо виховання молодих націоналістичних кадрів і створюють усистематизовану низку моральних приписів, які стали основою у процесі виховання високоідейних борців за перемогу Української Нації, за Суверенну Україну. “Правила” складені високим стилем, вони звучать і як переконливі вказівки, і як могутній імператив: “Приймай життя, як героїчний подвиг... Твоїм найвищим законом і твоїм бажанням є воля і ідея Нації... борись і працуй для великого майбутнього... Твоїм найбільшим добром і Твоєю честю є сила і велич Твоєї нації... Пам'ятай, що Україна покликана творити нове життя... і тому працуй для її могутності й розвитку... Всюди неси ідею Правди України... Твоєю найбільшою любов'ю є Українська Нація... будь вірний Ідеї Нації... Красу і радість життя вбачай у невпинному стремлінні на вершини духа, ідеї і чину...”

“Правила” вчать націоналістів “бути мужніми”, “активними”, борцями “із суворою мораллю”, вони закликають “здобувати знання”. Націоналіст свідомий щодо співвідповідальності за долю цілої Нації, розуміє, що найбільший злочин — це завдавати

шкоду своїй Нації... Найкраща ознака українця є мужній характер і вояцька честь, а охорона — меч. Тоді націоналіст — повна людина, “коли перемагає себе і світ, і постійно стремить на вершини...” Автор “Прикмет” підкреслює, що націоналіст “у боротьбі не заламлюється невдачами, але має відвагу піднятися з упадку й завзято змагати до цілі”. Він закликає до погорди “всякою вигодою та спокійним життям”. Націоналіст повинен “радо й без нарікань виконувати покладені на нього обов’язки, щоб власною працею й наявними вартостями здобути собі право на провідництво”. Націоналіст повинен бути сильним “навіть в обличчі смерті”, він повинен гордо “ставити чоло небезпекам”, він — “творець життя”. Націоналіст не заздрить нікому, а приймає те, що здобуде власною працею. Націоналіст — товариський, гидує лицемірством і фальшем, шанує жінок і материнство як джерело продовження життя. Опікуватися дітворою означає надавати значення майбутньому Нації. “Шануй фізичні сили, не будь ніколи без діла” — це засада українського націоналіста. “Правила” закінчуються закликом: “Неси гордо й непохитно прапор Українського Націоналізму, високо цінуй і шануй честь та ім’я українського націоналіста”.

Виховані на цих засадах кадри українських націоналістів дали прекрасний вислід: в 40-х і наступних роках когорта націоналістів підняли народ на двофронтову боротьбу проти мілітарно найсильніших потуг коричневого Берліну та червоної Москви. Врятовано честь Української Нації і утворено шлях дальших змагань за Українську Суверенну Соборну Державу.

ЖИВОТВОРНІ ПЕРЛИНИ ФРАНКА, ЛЕСІ УКРАЇНКИ, СТЕФАНІКА...

“... Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
і щастя всіх прийде по наших аж кістках”.
Іван Франко “Каменярі”

“...Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі!
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі”.
Іван Франко “Мойсей”
„...Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!”
Леся Українка “Contra spem spero”

“...Послідній раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. “Тату, — каже, — тепер ідемо воювати за Україну” — “За яку Україну?” А він підоймив шаблев груду землі та й каже: “Оце Україна, а тут, — і справив шаблев у груди, — отут її кров; землю нашу ідем від ворога відбирати...” — “Сину, — кажу, — та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і єго на це діло: він дужий...” — “Добре, — каже, — тату, підемо оба...”

Василь Стефаник “Сини”

“...Буду свій світ різьбити, як камінь. Слово своє буду гострити на кремені душі своєї...”

Василь Стефаник,
“Мое слово”. Автобіографічний нарис

Коли народ, утративши свою суверенну державність, карається у підневільному стані, коли ворог доценту винищив провідну верству поневоленого народу, тоді народнім й провідниками стають велетні Думки та Слова. В дев’ятнадцятому столітті особливою Особистістю, Духовим Батьком українського народу став Тарас Шевченко.

Творчість Шевченка — невичерпне джерело ідей українського націоналізму. Після смерти Шевченка живим залишилося його Слово. Окрилені Шевченковими творами, появилися його ідейні продовжувачі, які вносили животворні перлини в українську духовість. Їх багато, а найголовніші — Франко, Леся Українка, Стефаник... і багато інших. Усі вони відігравали важливу роль у формуванні політичного світогляду й національного характеру...

Засновник Організації Українських Націоналістів (ОУН) і перший Голова Проводу Українських Націоналістів Євген Коновалець, будучи студентом правничого факультету в Львівському університеті та вивчаючи юридичні дисципліни, рівночасно проходив курс історії України у професора Михайла Грушевського. Діапазон зацікавлень Е.Коновальця виходив за межі предметів, вивчення яких клало основу під майбутню професію правника. В той же час Е.Коновалець цікавився і знайомився з кращими літературними творами українських і світових письменників. Відомо, що його завжди надихало “Слово про похід Ігоря”, яке збуджувало почуття гордості за давню українську лицарську, за мудрість автора, котрий закликав до єдності між князями в ім’я захисту України від ворожих напасників. Є свідчення, що Е.Коновалець захоплювався творами Івана Франка, зокрема “Каменярями”, які правили за програму життя і були владним закликком до діяльності.

Творчістю Франка — художньою і науково-публіцистичною — цікавилися й писали свої наукові праці українські націоналісти, а серед них Зенон Коссак — один із найближчих бойових співдрузів Степана Бандери.

В 1931 році з приводу 15-літніх роковин від дня смерті Івана Франка З.Коссак написав статтю “Проблема проводу в Івана Франка”. Підкреслюючи, яку вагому роль у формуванні української націоналістичної Думки відіграв насамперед Тарас Шевченко, а далі й Іван Франко, Коссак пише: “Шевченко своїми творами поклав тривкі основи під національно-політичне відродження українців і від нього йде початок правдивого поступу українців. У продовженні Шевченкової творчості виступає геніальний Іван Франко, який наче доповнював інтуїтивність і пророчість Шевченка своєю

інтелектуальністю. Національний підклад творів Шевченка знаходить своє доповнення у суспільництві Франка”.

Короткими й влучними словами Коссак підкреслює Франкову геніяльність: “Франко — це геній, у творчості якого кожний може знайти для себе щось. Подібно, як Шевченка сентиментальні інтерпретатори представляли сентиментальним ліриком, коли він є поетом національно-революційним, так і Франко мав своєрідні інтерпретації. Безперечно, що твори Франка є відбитком його гуманно-демократичного світогляду — та все-таки в нього є ціла низка моментів, повна сили. Тому у творах його шукаємо для себе те, що є найсильніше, або те, що для нас найбільш виховне. Нам вільно це зробити, бо Франко як геній має у собі конечну всесторонність, якої нам заперечувати абсолютно неможливо...”

Проблема проводу викликала зацікавлення З.Коссака. Торкаючись питання проводу в Івана Франка, Зенон Коссак пише: “Нема сумніву, що Франко висував потребу розумного, сильного і характерного проводу у нас, українців, тому і квестія ця має свій відбиток в найважливіших його творах. Вказуючи на постать Захара Беркута, його організаційний та провідницький хист, він стверджує, що правдивий провідник може навіть серед примітивних вічевих політичних порядків бути першим і вести народ. Франко цинив провід і розумів його”.

Порівнюючи Вишенського і Мойсея, Коссак пише: “Антисоціяльний Іван Вишенський і соціяльний Мойсей виказують негативні риси типово українських вождів. Відносно Івана Вишенського намагається Франко вивести шкідливу неутральність чи суспільну дезерцію, яка знаменувала цілу плеяду наших визначних українців від найдавніших часів. Робить він це в ім’я свого соціяльного конструктивізму”. Коссак робить висновок: “Цього якраз бракувало Вишенському мимо авторитетности, мимо провідницького хисту. Відсутність приковууючої сили до того ґрунту, з якого виріс, кидають його у дезерцію для спасення душі. За виїмком сентименту, який на кожному кроці охоплює його... рідний край, вишневий листок з візією українських вишневих садків, рідна мати з пестощами — усе це сентиментальні моменти, які розбурхували патріотизм Вишенського, але не прикували до себе... йому бракує волі й охоти підпорядкуватися вищій ідеї...”

Інакше оцінює Коссак Мойсея як провідника. Він пише: “Мойсей є типом соціяльним. Його силу міряє Франко силою волі, характеру, завзяття і вірою та певністю у себе. Мойсей прикований душею і розумом до свого народу... Мойсей — це провідник, який проходить свою світлість і упадок... Геніяльність Мойсея є так довго, як довго є сила волі вести і наказувати масам. З моментом першого захитання приходить упадок. І тут виявляє Франко шкідливість непевности і відсутність сили волі та характеру у провідника. В поетичній формі передає він (Франко) нам Мойсеєву трагедію як вислід його хитань: обкидання камінням, вигнання і передчасна смерть! Не вмієш вести — так пропадай”.

У своїх філософсько-суспільних міркуваннях З.Коссак зазначає:

Франко твердить, що провідник є еманациєю енергії нації, коли у “Великих Роковинах” каже: “Мовиш, де нам взять Богдана?” Тут ясним є, що провідник для нього — це синтеза змагань народу.

Названу працю Коссак закінчує висновками: “Тих кілька моментів вказують на ті особливості творчости Франка, які під сучасну пору необхідні. Звичайно, шукаємо в

геніїв те, що необхідне під сучасний мент для санування криз. Проблема проводу є найбільше пекучою у нас.

Вироблення проводу, який зумів би підпорядкувати собі анархо-лібералістичні неутралістичні та партійницькі наставлення у час вимоги консолідації наших сил, коли йде мова про понадпартійні і понадклясові цілі. Нехай же Франковий підхід до цієї справи знайде своє практичне розуміння... А цінення проводу, як доказ зрілості і виробленості нації, хай пройде в кров і кості цілого українського народу!”

Звертаючись до творчості Шевченка та Франка, З.Коссак у своїй вишкільній праці наголошував: “Коли український націоналізм заперечує стан поневолення української нації, коли заперечує стан визиску, коли заперечує той стан, де панує соціальна нужда, а на це місце дає нове життя, то цей рух є революційним... Кожний суспільно-політичний рух, що хоче бути переможним, мусить звернути велику увагу на виховання своїх визнавців.

Так є у всіх народів, які стремлять до перемоги й розросту. І український націоналізм стоїть перед цим завданням, а це завдання його надто велике, бо йдеться про перевиховання всієї української нації й здобуття державної незалежності. І це велике завдання виповнить українська нація тоді, коли її молодь буде великою, шляхетною, високоідейною, дисциплінованою, сильною, характерною, коли віддасть себе всеціло рухові й буде його гідно заступати. Це виховання є незвичайно важке, воно має захопити кожного націоналіста й націоналістку, коли в дійсності лежить їм на серці добро батьківщини. Немає нічого кращого, нічого гіднішого, немає більшого щастя у житті людини, як бути борцем за краще майбутнє свого народу і батьківщини. Це є те, що підносить людину на вершини життя, робить з неї героя, велетня у боротьбі за краще майбутнє. До того допровадити може лише безмірна любов до свого рідного. З безмежної любови націоналіста до України постане Українська Незалежна Держава. І так є у всіх народів. Прикладом цієї безмежної любови до свого рідного народу є Д.Данилишин, який в обличчі смерті виявив велику любов, коли з його грудей понеслися, мов молотом ковані, слова: “Я жалую того, що не можу більше працювати для неньки-України”. Ці слова — повний вираз любови аж до самовідречення. Хто в собі плекає такі почуття, той мусить здобути собі гідність найкращого борця...”

Не може бути справжнім українським націоналістом той, хто не завдав собі труда заглибитися у зміст творів Шевченка і Франка, тих національних велетнів, які закликали обнімати “найменшого брата”, котрі переймалися долею покривджених і бідних.

У теоретичну основу українського націоналізму лягли Франкові постулати, опубліковані в його філософських творах. Згадаймо деякі з них: у 12 числі “Літературно-наукового вісника” за 1900 рік Франко помістив свою працю “Поза межами можливого”, в якій пише: “Економічне питання таке важке, таке основне, що й при справі політичної самостійності всякого народу не то що поминути його не можна, але треба класти його як вихідну точку. Адже ж уся соціальна боротьба наших часів у головній мірі (не виключно!) зводиться до усунення економічного визиску в усякій формі. Та поставивши питання так, ми відразу бачимо перед собою просту і ясну перспективу. Адже змагання до усунення економічного визиску мусить ео ірсо (тим самим) бути змаганням до усунення визискувачів своїх чи чужих, а в разі даного вибору певно насамперед чужих, а потім своїх. А що значить політична несамотійність якоїсь нації, як в остатній лінії

такий її стан, що вона мусить без опору дати визискувати себе іншій нації, мусить віддавати часть здобутків своєї праці на цілі, які з її розвоєм і безпекою не мають нічого спільного? Значить, жолудкові ідеї, тобто національно-економічні питання, самі собою, з залізною консеквенцією пруть усяку націю до виборювання для себе політичної самостійності, а в противнім разі розкривають перед нею неминучу перспективу економічного невільництва, занидіння, павперизації, культурного застою і упадку...”

Виявляючи зацікавлення творчістю Михайла Драгоманова, Франко у названій статті піддає критиці його (Драгоманова) погляди: “Головною характеристикою політичних поглядів Драгоманова в його київськй періоді було переконання про конечність міститися українству і політично, і літературно під одним дахом з російством. Українська література — популярна, для домашнього вжитку; все, що понад те, повинні українці за приміром Гоголя і Костомарова писати по-російськи, наповняючи здобутками свого духа спільну всеросійську скарбівню. Ті самі думки пробував Драгоманов з властивою йому силою і категоричністю ширити і в Галичині, та тут вони зустріли рішучий відпір...”

Іван Франко піддав гострій критиці Драгоманова з його проросійськими тенденціями: “Для нас тепер не підлягає сумнівові, що брак (недостаток) віри в національний ідеал, продуманий до крайніх консеквенцій також на політичній полі, був головною трагедією у житті Драгоманова, був причиною безплідности його політичних змагань, бо ж теоріями про басейни рік і про сфери економічних інтересів не загіреш людей до політичної діяльности”.

І нарешті, Франко закінчує свою працю конкретним висновком: “Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими “вселюдськими” фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації”.

Три роки пізніше (1903) у тижневику “Поступ” Франко опублікував нищівну критику “Енгельсової держави”, тобто майбутнього ССРСР, у праці п. н. “Що таке поступ?”

Передбачливість Франка щодо майбутнього “большевицького раю” має риси пророцтва, аналогії якому немає у світі, це яскравіш зразок Франкової геніяльности. Недарма ж український греко-католицький священик, письменник і громадсько-педагогічний діяч Йосип Застирець (1873-1943) докладав старань, щоб Івана Франка внести у список кандидатів на здобуття Нобелівської премії, але лихоліття Першої світової війни і смерть поета в 1916 році стали перешкодою у тому.

Комуно-большевики намагалися представити Франка як “свого”. А тим часом прочитаємо, що писав майже сто років тому Франко про майбутній “союз нерушимий”. “Життя в Енгельсовій народній державі, — пише Франко, — було би правильне, рівне, як добре заведений годинник. Але є й у тім погляді деякі гачки, що будять поважні сумніви.

Поперед усього та всеможна сила держави налягала би страшенним тягарем на життя кожного чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусіла б щезнути, занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свободних людей, а лише позиточних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною. Люди виростили б у такій залежності, під таким

доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема мови. Народня держава стала би величезною народньою тюрмою”.

...А хто були б її сторожі? Хто держав би в руках кермо тої держави? Сього соціал-демократи не говорять виразно, та в усякім разі ті люди мали би в своїх руках таку величезну власть над життям і долею мільйонів своїх товаришів, якої ніколи не мали найбільші деспоти. І стара біда — нерівність, вигнана дверима, вернула би вікном: не було би визиску робітників через капіталістів, але була би всевладність керманичів — усе одно, чи родовитих, чи вибраних — над мільйонами членів народньої держави. А маючи в руках таку необмежену власть хоч би лише на короткий час, як легко могли би ті керманичі захопити її на завсігди! І чи легко при такому порядку підтягти серед людности корінь усякого поступу й розвою і, довівши весь загаль до певного ступеня загального насичення, зупинити його на тім ступені на довгі віки, придушуючи всякі такі сили в суспільності, що пхають наперед, роблять певний заколот, будять невдоволення з того, що є, і шукають чогось нового”.

Під впливом ворожої пропаганди, зокрема комуністичної, в деяких людей виробилось поняття про Франка як “лівого” “чистого інтернаціоналіста”, і це мало вплив на деяких людей, навіть із числа духовенства. У відповідь на лист одного з духовників, який був противником культу Франка, митрополит Української Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький (1865-1944) пояснив, хто такий Франко, такими словами: „Ви вважаєте Івана Франка поборником інтернаціоналізму, а я вважаю його речником української державної суверенності”.

В той час, коли у складі Крайової Екзекутиви був, а пізніше й очолював її Степан Бандера, до ідеологічно-політичної вишкільної програми Юнацтва ОУН входило вивчення творчости Лесі Українки. Кожен юнак, а й член ОУН знав думку поетеси, яка нагадувала про те, що той, хто нас визволятиме, — у неволю візьме, а визволимося лише самі і вільними будемо. Золотою ниткою пробігає ця думка по всіх друкованих працях Степана Бандери, це відзначено в категоричній формі у Постановах Великих Зборів ОУН, що в боротьбі за визволення з-під ворожого гніту українські націоналісти розраховують лише на власні сили, на сили всього українського народу. Поема Лесі Українки “Роберт Брюс”, її вірш, в якому поетеса заявляє, що і проти надії сподіватися буде, і низка інших її думок знайшли віддзеркалення у морально-етичних засадах українських націоналістів.

У творах Василя Стефаника українські націоналісти знаходили і знаходять безліч прикладів людей вольових, непохитної вдачі, людей крицевого гарту. Цитата Стефаника, вміщена в епіграфі цього розділу, з його оповідання “Сини”, в якій згадується про Україну — як землю (чорну українську землю) і її кров (червоного кольору), і те зіставлення цих кольорів послужило певною мірою підказкою, щоб прапор ОУН, прапор революційний, прапор “України, що бореться за державність”, був саме червоно-чорного кольору. Це й викликало в декого непорозуміння, чому з’явився такий (організаційний) прапор, дехто ладен був його вже й прирівняти до чужих флагів тощо...

Українські націоналісти з-під стягу Степана Бандери вважають — і ніколи не змінять своєї твердої думки, — що ЄДИНИМ нашим українським національно-державним прапором є прапор БЛАКИТНО-ЖОВТИЙ, прапор, під яким століттями Україна вела боротьбу за своє місце під сонцем, за свою вимріяну свободу, за державну суверенність.

Блакитно-жовтий прапор — це символ нашого національного єднання, це наша святість. Його ніхто й ніколи не має права заперечити! А червоно-чорний прапор — це прапор організаційний, такий, як мала колись “Просвіта”, як мали різні братства, як мали полки Богдана Хмельницького, машеруючи шляхами, що ведуть до давнього Львова, про що згадується на сторінках української історії.

НА ПРОВІДНОМУ СТАНОВИЩІ

“...Зв'язок із закордонними властями УВО й ОУН я втримував від 1931 р. з рації виконання мною організаційних функцій, виїжджаючи кількакратно за кордон конспіративними дорогами”.

“В липні 1932 р. я з кількома делегатами від КЕ ОУН на ЗУЗ брав участь у Конференції ОУН у Празі (яка була найважливішим збором ОУН після основуючого конгресу). У 1933 р. відбулися теж ширші конференції у Берліні і в Данцігу, на яких я теж був. Крім того, на вужчих конференціях-зустрічах я мав кілька разів змогу говорити про революційно-визвольну діяльність Організації з Провідником УВО-ОУН сл. п. полк. Євгеном Коновальцем та з його найближчими співпрацівниками.

Революційно-визвольна діяльність на ЗУЗ за час мого керівництва продовжувалася в основному за доточасними напрямними, а сильніше акцентування одних ділянок і послаблення інших було достосоване до ситуації і до розвитку визвольного руху. Окремо відзначити можна б такі моменти:

а) Широка розбудова членських кадрів й організаційної мережі по цілому терені ЗУЗ під Польщею. Особливу увагу присвячено охопленню Північно-Західніх Земель і тих теренів, які були пенетровані комуністичною роботою (мається на увазі райони, куди проникала комуністична агітація. — Авт.). Теж розгорнено акцію серед українців, які жили на польських землях, особливо по більших містах. Наскільки перед тим кадрово-організаційна праця йшла головню по лінії колишніх військовиків і студентської молоді, тепер її проведено серед усіх суспільних шарів, з окремою увагою на село й робітництво”.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Організацію Українських Націоналістів формально до життя покликав Конгрес Українських Націоналістів, що тривав у Відні від 28 січня до 3 лютого 1929 року, але процес об'єднання українських націоналістів в одну структуру почався майже два роки раніше. Завершенням того об'єднавчого процесу було створення Проводу Українських Націоналістів (ПУН) на Конференції представників націоналістичних організацій у Берліні, яка проходила від 3 до 7 листопада 1927 року.

На Конгресі Українських Націоналістів до складу ОУН увійшла Українська Військова Організація (УВО), яка майже десять років провадила революційно-політичну діяльність і тим самим здобула широкий розголос в Україні та поза її межами, маючи доволі великий авторитет у народі. Це було причиною того, що УВО деякий час зберігала риси своєї окремішности, і то не лише в символічному пляні, а й фактично. Та своєрідна

окремішність мала оправдання, виходячи з тактичних міркувань, а також і щодо вимог конспіративного характеру.

На процес злиття УВО з ОУН мали великий вплив молоді за віком, але революційне дійові представники з Краю, передовсім Зенон Коссак, Роман Шухевич, Богдан Кравців, Степан Бандера й інші. Очевидна річ, що на остаточне введення УВО в ОУН як однієї з її головних референтур мав вирішальний голос сам Голова ПУНу полковник Євген Коновалець — один з ініціаторів і Начальний Командант УВО.

Один з останніх бойових актів УВО — атентат на Східні Торги 7 вересня 1929 року у Львові. Східні Торги (по-польськи “Таргі Всьходне”) — це була торговельна виставка у Львові, організована польськими окупаційними властями. Польським загарбникам ішлося про те, щоб, проводячи ту “імпрезу” у Львові, певною мірою заманіфестувати “польськість своїх східних окраїн” (по-польськи “Кресуф Всьходніх”). Поляки силкувалися перед усім світом заманіфестувати, що Львів — це нібито чисто польське місто, незважаючи на те, що лежить воно в центрі Західньої України і фактично століттями є її столицею. Вибух бомб на Східніх Торгах, розміщених у львівському Стрийському парку, і бомби в камері зберігання на львівському залізничному дворці були нагадуванням для поляків у Краю і закордонних гостей, що польська окупаційна влада має у Західній Україні смертельних для неї противників.

У наступному (1930) році відбулися дві Конференції УВО-ОУН (у травні — у Львові й у червні — у Празі). Головним змістом нарад на цих Конференціях були питання, пов'язані з остаточним злиттям УВО і ОУН в єдину організацію. Упевненим у доцільність повного злиття був тодішній організаційний референт Крайової Екзекутиви Степан Охримович, про якого є згадки в попередніх розділах. Охримовича підтримали інші члени КЕ, особливо Зенон Коссак, який вимагав, щоб УВО окремим листом негайно повідомила про свою самоліквідацію та про повне злиття в єдину структуру. Деякі учасники цих Конференцій наголошували на тому, що оскільки УВО — передвісниця ОУН, яка внесла великий вклад у загальну Українську Справу, то бажаним було б, щоб ще деякий час у зверненнях і листівках ОУН побіч тієї аббревіатури ставити три літери УВО. Зрозуміла річ, що такий підхід був розрахований на зовнішній ефект.

Празька конференція ОУН (червень 1930 р.) винесла таку постанову: “Організація Українських Націоналістів (ОУН) є єдиною українською націоналістичною підпільно-революційною організацією як організація ідеологічно-політична і водночас бойова. УВО стає збройним раменем ОУН, вливається у неї повністю і, будучи фактично тільки військово-бойовою референтурою, зберігає ще деякий час свою давню назву “УВО” для зовнішньо-пропагандивних цілей та для відтягання, як довго це вдасться, уваги ворожої поліції від цілості ОУН на її бойову референтуру”.

Далі зазначено, що (після короткочасного очолювання КЕ Богданом Кравцевим, арештованим у зв'язку з листопадowymi антипольськими демонстраціями восени 1929 року у Львові) Крайовим Провідником ОУН на Західньо-Українських Землях стає сотник Юліян Головінський, що до того тривалий час був Крайовим Командантом УВО.

Як читаємо в “Життєписних даних”, Степан Бандера від 1931 року був у тісних зв'язках із закордонним зверхництвом ОУН і УВО. В той час у Краю проходила розбудова організаційних кадрів. Робилося це не механічно, а за певними струнками й суворими принципами, оскільки йшлося про те, щоб організаційну мережу творили

відповідні громадяни, до яких ставлено особливі вимоги. ОУН не партія, до якої можна було “вписатися”, ОУН — орден найідейніших, перевірених, відданих українській національній справі одиниць. Кандидатом у члени, а відтак членом ОУН ставав не той, хто виявляв таке бажання, — учасниками тієї Організації ставали лише ті, кого та Організація вважала за доцільне мати у своїй структурі. Прийняття у члени не проводилося із зайвою поспішністю. Зверталось особливу увагу на те, що дана людина може корисного для Української Справи зробити. Наголошувалося на морально-етичних та інтелектуальних вартостях, на жертвовності й повсякчасній готовності “виконати найнебезпечніший учинок”, на стійкості характеру кандидата у члени ОУН, а далі на дійовості даної одиниці. І незважаючи на все, про що буде мова далі, подекуди в доборі кадрів допущено помилки з небажаними результатами.

В розбудові організаційних кадрів грали дуже важливу роль “неписані засади” чи особливі критерії, які можна б назвати чуттєвими або душевними. Таке особливе “відчуття” щодо добору кандидатів у членство ОУН мав, наприклад, Зенон Коссак, який підбрав і виховав таких кристалево чистих революціонерів, як Данилишин і Білас. Крім Коссака, властивістю вдалого організування мережі були наділені й інші видатні українські націоналісти: Роман Шухевич, Іван Климов-Легенда, Дмитро Маївський, а зокрема Степан Бандера. Те саме стосується Засновника і Першого Провідника ОУН Євгена Коновальця. Після багатьох зустрічей, розмов і дискусій з молодим націоналістом-революціонером Степаном Бандерою, після того, як Провідник до основ вивчив цього дуже активного, але глибоко вдумливого діяча, уже на початку 1933 року остаточно рішився покликати Бандеру — 24-літнього студента агрономічного відділу Львівської політехніки — на найвищий пост у Крайовій Екзекутиві ОУН на Західньо-Українських Землях. У той час С.Бандера був ув’язнений, і тому пост Провідника КЕ ОУН ЗУЗ зайняв лише в середині того ж (1933) року.

На Конгресі Українських Націоналістів у 1929 році вирішено на українських землях під польською окупацією покликати до життя дві Крайові Екзекутиви: ЗУЗ — Галичина, і ПЗУЗ — Північно-Західні Українські Землі: Волинь, Полісся. Практично створено лише одну КЕ, яку до 14 червня 1934 очолював Степан Бандера. І аж наступного року (улітку 1935) з наказу полковника Е.Коновальця створено КЕ ПЗУЗ.

Треба знати, що в міжвоєнний час на Північно-Західніх Українських Землях (Волинь, Полісся, Холмщина) деякі впливи на українців того регіону мали комуністи, які на словах ставали на захист народу, малювали досягнення “більшевицького раю”. З другого боку — грубе насильство польських окупаційних властей, зокрема польського воєводи в Луцьку, який докладав зусиль, щоб між Галичиною і Волинню створити “кордон” (так званий “сокальський кордон”), тобто не допускати діючих у Галичині культурно-освітніх, кооперативних та інших установ на Волинь і Полісся. Іншими словами, польська державна політика певною мірою сприяла поширенню на Волині комуністичної агітації. І тому політично-пропагандивна діяльність ОУН на Волині була спрямована не лише проти польської окупації, а й проти комуно-більшевицького забріхання. ОУН виконала це завдання з успіхом, чого найкращим доказом є те, що на початку сорокових років, уже за часів німецько-гітлерівської окупації, перші збройні загони Української Повстанської Армії, покликані до життя з ініціативи революційної ОУН з-під стягу Степана Бандери, появились на Поліссі й на Волині.

Організаційну мережу під час того, коли Степан Бандера був у складі Крайової Екзекутиви, а далі й керував нею, розбудовано не лише на українських землях, а й у Польщі, особливо в міських осередках. Одно слово, в українських середовищах і то навіть там, де вони не були чисельні. Наприклад, у Кракові серед студіюючої у тому місті української молоді була експозитура ОУН, в якій відповідальну діяльність провадили видатні українські націоналісти-революціонери Микола Климишин і Ярослав Карпинець.

У двадцятих роках і на початку тридцятих, за визнанням С.Бандери, “організаційно-кадрова праця йшла головно по лінії колишніх військовиків і студентської молоді”. Згодом кадри ОУН поповнили українські селяни й робітники. ОУН охоплювала всі українські суспільні верстви. Вона стала всенародною силою.

ІДЕОЛОГІЧНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИШКІЛ — ПЕРШОЧЕРГОВЕ ЗАВДАННЯ

„Зорганізовано систематичну кадрово-вишкільну працю на всіх організаційних щаблях. Ставлено три головні види вишколу: ідеологічно-політичний, військово-бойовий і вишкіл підпільної практики (конспірація, розвідка, зв’язок і т. ін.).

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Хоч військово-бойовому навчанню і питанням підпільної практики за весь час існування Організації Українських Націоналістів (ОУН) у процесі підготовки організаційних кадрів надавали великого значення, проте пріоритетним усе-таки був ідеологічно-політичний вишкіл. Певною мірою ідеологічно-політичному вишколюванню, особливо серед молоді, сприяла політична ситуація. Стосується це насамперед студентства і старшого середньошкільництва.

Українські студенти, а великою частиною і старші середньошкільники, ті, що у своєму дитячому та підлітковому віці були свідками воєнних баталій між українськими збройними формаціями і польськими окупаційними ватагами, а потім очевидцями польських репресивних актів над українцями на Західньо-Українських Землях, усіма фібрами своїх душ і сердець відчували важкий і нестерпний підневільний стан знедаленої Батьківщини. Загарбуючи Західню Україну, польські власті насунули чорною навалою на всі ділянки українського життя. Від початку окупації вони позакривали українські катедри у Львівському університеті, які існували за часів Австро-Угорської монархії. Услід за цим окупанти видали розпорядження, згідно з яким навчатися в Університеті Львова мали право лише ті громадяни польської держави, котрі відбули службу в рядах польського війська. У відповідь на це українські вчені при підтримці всього українського суспільства заклали у Львові свій Український таємний університет, що не має либонь, аналогічних прецедентів у світовій практиці. Окупаційна влада розцінила це як надзвичайну зухвалість. Переслідування цього Університету з боку державних функціонерів і поліції набрало диких форм.

Польські окупанти й українське громадянство були непримиренні антагоністи. Західні українці не визнали рішення Ради Амбасадорів від 15 березня 1923 року, на основі якого Західньо-Українські Землі визнано за Польщею з наданням нею тій території автономних прав, чого Польща не виконала за весь час свого державного існування, тобто аж до

вересня 1939 року. Не визнаючи приналежності до Польщі Західньо-Українських земель, українці бойкотували вибори до польського парламенту, українська молодь не йшла служити до польського війська...

Незважаючи на різкі протиріччя між українцями і поляками, польські державні верховоди намагалися створити з Польщі національну державу, не рахуючись із тим, що понад тридцять відсотків населення цієї держави було непольської національності, а в тому найбільше українців. Беручи фальшовану тезу про Польщу як національну державу за теоретичну основу своєї політичної діяльності супроти національних меншин, окупанти повели варварський наступ на українців і все українське, докочуючись, урешті, до такого абсурду, що силоміць увели стосовно українців терміни “русин”, “русинський”, а наш Край офіційним актом у березні 1920 року перейменували на “Малопольщу Східню”. Очевидна річ, і цей вибрик, і інші окупантські замашки викликали серед українців обурення і ненависть до Польщі.

У процесі розбудови організаційної мережі ОУН Степан Бандера надавав особливого значення “кадрово-вишкільній праці” і то “на всіх організаційних щаблях”. Під висловом “на всіх організаційних щаблях” треба розуміти, що такий вишкіл проводилося серед різних клітин, з різним інтелектуальним рівнем їхніх учасників. При тому слід пам’ятати, що вишкільна програма не обмежувалася лише одним вишколом. Зазначити треба й те, що ті, яких вишколювали, згодом самі ставали вишкільниками.

Ідеологічно-політичні вишкільні програми складали за спеціальним пляном. Як звичайно, у такий курс входили: історія України з особливим висвітленням періоду національно-визвольних змагань 1917-1920 рр., фізична й економічна географія України, соціологія, шевченкознавство та франкознавство, націологія, історія українського націоналістичного руху й ін. предмети. Організатори вишкільної праці часто-густо використовували легальний сектор, тобто легальні культурно-освітні установи, і в їх структурних ланках проводилося потрібну вишкільну працю, крім тих предметів, які мали тісніше пов’язання з Організацією.

Учасникам ідеологічно-політичного вишколу треба було подавати матеріал у залежності від інтелектуального рівня вишколюваних. На цьому місці для повнішої інформації годилося б подати короткими словами те, як керівники вишколів зверталися до малоосвічених селян і робітників на самому вступі вишколювання. Різні вишкільники робили це по-різному, а було важливо, щоб усе це робилося у популярному, загальнодоступному викладі.

А ось один із прикладів: вишкільник-прелегент пояснює: царська Росія — найлютіший ворог України, а на тому вже наголошував і наш Національний Пророк Тарас Шевченко, отже, та Росія наші Осередні та Східні Землі назвала терміном “Малоросія”. З другого боку, захланна Польща називає наші землі “Малопольща”. То спитати б окупантів-загарбників — росіян і поляків: а на якій території проживає багатомільйонний український народ? Чи є Українська Земля, чи її немає? Чи є український народ, чи наші землі заселяють тільки “малоросіяни” та “малополяки”? А далі вже риторичне запитання: чи личить нам із таким гидотним фальшуванням погоджуватися, чи промовчувати й не обурюватися на таку кричущу несправедливість? Вишкільник далі пояснював, що не завжди ми були під чужим ярмом, що процвітала могутня Київська держава, що невмирущою славою вкрили Україну козаки, що боротьба за українську державну

суверенність точилася і в нашому столітті. То хіба ж ми не маємо права жити так, як інші народи у світі? Невже ми гірші? За своє право, за свою суверенну Українську Державу, тобто за національне й соціальне визволення українського народу веде боротьбу і весь нарід мобілізує Організація Українських Націоналістів.

Така проста й зрозуміла була азбука українського націоналістичного ідеологічно-політичного вишколу. Слова Української Правди, мов цілюще зерно, падали на національну ниву й давали рясні сходи. Під впливом перших вступних розмов, а далі повного курсу ідеологічно-політичного вишколу український селянський хлопець чи робітник із трикласною освітою ставав ідейно й політично зрілим борцем за Українську Самостійну Соборну Державу.

Українські націоналісти-вишкільники звертали особливу увагу не лише на пекучі питання політичної національної свободи, а й не меншою мірою і на соціальні проблеми. Варшава повела так звану колонізаційну акцію, віддаючи найкращі родючі українські землі полякам-мазурам, яких привезено з корінної Польщі, і тим самим підсилювала зубожіння українського селянства, а стан української земельної власності зазнавав нищівних ударів. Українського селянина польські власті намагалися обернути з господаря на наймита, на соціально пригнобленого, безправного і знедоленого раба-послугача. Польська держава надавала польським колоністам усебічну підтримку, маючи на меті якомога скоріше спольщення Галичини й Волині. Це було по інтересах українського селянства. Серед українців почався антиколонізаційний соціальний рух, який подекуди набирив рис спонтанних вибухів. Польська поліція у всіх випадках ставала на захист переселенців із Польщі. Тим самим польська влада створила ґрунт для соціального антагонізму між українцями й поляками, а все це підкріплювало додатково і так уже гостре політичне протистояння.

Політично-соціальна ситуація на Західньо-Українських Землях мала вплив на укладання ідеологічно-політичних вишкільних програм. В 1933 і 1934 рр. підпільними каналами спрямовано націоналістичним вишкільникам конспективний реферат, в якому висвітлювано соціально-економічні проблеми. Все це діялося в той час, коли Степан Бандера посідав керівне місце в Організації Українських Націоналістів на Західньо-Українських Землях. Ніхто, крім обмеженого кола людей, не знав, що в ті часи одним із головних речників національного й соціального визволення був саме Степан Бандера, який приділяв належну увагу всім ділянкам національного життя.

Гідний особливій уваги спогад широковідомого політичного оборонця-адвоката доктора Степана Шухевича, дуже спостережливої людини, з якого дещо довідуємося про Степана Бандеру. С.Шухевич пише: “Роки 1933 та 1934 були щодо натуги революційного діяння хтозна чи не важніші, чим 1930 рік”. В той час особа Богдана Підгайного (у 1933 р.) “відігравала в революційних діях ОУН у Східній Галичині дуже важну роль” Інженер Богдан Підгайний — член УВО і бойовий референт Крайової Екзекутиви ОУН, майже на три роки старший від Степана Бандери. Одного дня Степан Шухевич “завважив, що Підгайний (це було в липні 1933 р.) дуже довго конферував з якимсь дуже низького зросту молодим мужчиною”. “Пізніше виявилось, — пише С.Шухевич, — що це був Бандера. Відніс я вражіння, що Підгайний начеб здавав звіт тому малому чоловікові...”

З інших джерел, а саме із судових матеріалів так званого Львівського судового процесу Бандери і його товаришів у 1936 році довідуємося, що під керівництвом С.Бандери

широку ідеологічно-політичну діяльність проводили націоналістичні діячі молодшої Генерації.

У Головному Проводі ОУН ідеологічно-політичними питаннями займалися співпрацівники Е.Коновальця, які разом із ним оснували ОУН. Згадаймо найголовніших: Дмитра Андрієвського, Юліяна Вассияна, Миколу Сціборського, Дмитра Демчука, а далі з плеяди молодших — Степана Охримовича, Степана Ленкавського й інших, які не були учасниками Віденського Конгресу, але з великими успіхами працювали на тій ниві у Краю, — Богдана Кравціва, Івана Габрусевича, Зенона Коссака, Володимира Яніва, а відтак Дмитра Мирона, Ярослава Стецька й ін.

Про те, як провадили працю у царині ідеологічно-патріотичного вишколу, а ще й про те, як ідеологічні працівники (референти) готували вишкільний матеріал, свідчить цікава інформація історика доктора Петра Мірчука у творі “Нарис історії ОУН”, том I. П.Мірчук пише: “Цікавим для дослідження генези українського націоналістичного руху в Західній Україні після Першої світової війни є епізод із життя ініціатора й першого ідеолога того руху серед молоді Степана Охримовича. “...Степан Охримович, працюючи... в Національному музеї... у Львові, натрапив у бібліотеці музею на брошуру призабутого тоді Миколи Міхновського “Самостійна Україна”, яка полонила його своїм націоналістичним змістом. Знаючи педантичну натуру директора музею Іляріона Свенціцького, Степан Охримович навіть не намагався пробувати її випозичити, але потайки взяв собі сам і дав своїм друзям на зміну переписувати її вцілому. Потім, пізнавши ім’я першого проповідника (сучасного. — Авт.) українського націоналізму, відшукав інші писання М.Міхновського, як от брошури “Справа українського робітництва у програмі УНП” (Української Національної Партії. — Авт.), “Справа українського селянства в програмі УНП” тощо. ...Політичні ідеї Миколи Міхновського, викладені в тих брошурах, полонили душу молодого Степана Охримовича і “дали Грунт під ноги” ідеологічним гуртам української молоді, що саме тоді і почали творитися у Західній Україні... Ті ідеологічні організації, що творилися спершу як спонтанний протест здорової української молоді, стали на позиції українського націоналізму, прийнявши за свої проголошувані Миколою Міхновським ідеї ...”

Микола Міхновський — речник української державної самостійності. Накреслені ним ідеї не втрачають свого глибокого змісту і сьогодні, майже ціле століття після того, як вони були зформульовані. Ось деякі найголовніші тези Миколи Міхновського:

“...Державна самостійність є головна умова існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин”.

“...Ми виписали на своєму прапорі: Одна, єдина, нероздільна, вільна самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі”.

“...Кожна людина є складовою частиною своєї нації, тому й доля кожної людини залежить насамперед від долі її нації, нація ж може розвиватися вільно з користю для її членів тільки тоді, коли матиме власну самостійну державу”.

“...Бути вірним до загину ТАРАСОВИМ політичним Ідеям і віддати все своє життя для праці, щоб ті ідеї здійснити, щоб знищити московське ярмо і привернути національно-державну самостійність України”.

“...Ми не можемо далі дозволити безстидному чужинцеві знущатися над найсвятішими нашими чуттями. Українська нація мусить скинути панування чужинців, бо вони

зогиджують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хоч би пролилися ріки крові!”

“...Робітники поневоленіх націй! Єднайтеся для спільної боротьби за свої національно-політичні, духові й економічні інтереси проти пануючих націй під умовою обопільного признання своїх національних прав.”

Єдиним порятунком перед жахливою долею є “здійснення великого національного ідеалу: єдиної нероздільної самостійної демократичної України освічених робочих мас, засновання тієї великої держави національної, в яку увійдуть усі частини українського народу”.

Українська революційна інтелігенція мусить пам’ятати споконвічну правду, що “треба бути державно незалежною нацією, треба не бути рабом, треба бути паном себе і своєї долі, щоб лаштуватися у своїй державі, на своїй території, по своїй уподобі”.

“...Поки український нарід буде рабом, безправним економічно й політично, як усякий раб узагалі, поти він не може бути багатий: що раб сьогодні надбає, то пан завтра візьме”.

“...Націоналізм — це велетенська й непоборна сила, яка яскраво почала проявлятися у XIX віці. Під її могутнім натиском ламаються непереможні, здається, кайдани, розпадаються великі імперії і з’являються до історичного життя нові народи, що до того часу покійно несли свої рабські обов’язки супроти чужинців-переможців. Націоналізм єднає, координує сили, жене до боротьби, запалює фанатизмом поневолені нації в їх боротьбі за свободу.”

Перша з “Десяти заповідей Української Національної Партії” відповідно до політичної ідеології, що її виклав Микола Міхновський, звучить так:

“Одна, Єдина, Неподільна, Самостійна, Вільна, Демократична Україна Республіка робочих людей — це ідеал української людини, за здійснення якого ти повинен боротися, не шкодуючи свого життя.”

Ця заповідь перегукується з першою точкою Декалогу Організації Українських Націоналістів: “Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї.”

ПОЕТИЧНЕ СЛОВО НА БОЙОВІЙ ПОЗИЦІЇ

Молоде українське націоналістичне покоління ніколи не було й не могло бути байдужим до народньої долі. Про нього у тридцятих роках писав поет Олег Ольжич: “Воно зросло з шукання і розпуки...” Загалом усіх українських патріотів, а зокрема національно свідому молодь, огорнула розпука за втраченою державністю, що є найвищою формою буття нації.

Молодь шукає нових шляхів у боротьбі за народне щастя. Стан розпуки, шукання нових шляхів, туга за втраченим, гін до боротьби за перемогу справедливості знайшли своє відображення у поетичній творчості, місце якої на бойових позиціях.

Непересічними й видатними майстрами поетичного слова були українські націоналісти, у тому й члени Організації Українських Націоналістів (ОУН). Згадаймо деяких.

Автором славнозвісної поеми “Гуцульський курінь”, що вийшла друком у 1927 році, був Олесь БАБІЙ (1897-1975) — учасник Конгресу Українських Націоналістів у Відні в

січні-лютому 1929 р., в якому очолював культурно-освітню комісію. Невдовзі після оснування ОУН з-під пера О.Бабія появився текст Маршу українських націоналістів “Зродились ми великої години”. Глибокий зміст Маршу й бравурна мелодія до нього окрилюють і запалюють.

Зродившись “великої години”, тобто в час, коли в Україні палахкотіли вогні національно-визвольної боротьби, націоналісти “тверді, міцні, незламні, мов Граніт”. За відомим прислів’ям, яке наголошує на тому, що перемогу здобувають не плачем, а мечем, націоналісти сповнені вірою, що “плач не дав свободи ще нікому, а хто борець, той здобуває світ”. Очевидна річ, і це кожній неупереджено мислячій людині зрозуміло, що в даному разі вислів “здобувати світ” — це ніщо інше, як удаło підібрана поетична метафора.

Одна з головних прикмет українського націоналіста — це жертовність, безмежна відданість українській Національній Справі. Тому-то український націоналіст для себе не бажає “ні слави, ані плати”, оскільки “заплатою — радість боротьби”, і тому-то йому краще “у боротьбі і жити, і вмирати, ніж в путах гнити, мов німі раби”.

І в найдавніші часи, і вчора, і сьогодні українцям, як повітря, як вода, потрібне національне єднання, конечне взаєморозуміння чи, врешті, співіснування, до якого ще на Любецькому з’їзді (1097 р.), скликаному заходами Володимира Мономаха, до згоди й узаконеного порядку закликали наші князі; до єдності народу закликав і гетьман Іван Мазепа, щоб “самі себе не звойовували”, і в пісні-молитві наші люди просять: “Боже, нам єдність подай”. О.Бабій заповідає: “не сміє брат на брата йти у бій, під синьо-жовтим прапором свободи з’єднаєм весь великий нарід свій”.

Для українця-націоналіста найголовніше — вірність Батьківщині, а “Україна вище понад усе”. Слова Маршу українських націоналістів прості та ясні, стислі й конкретні, як військовий наказ.

* * *

Незвичайно талановитим поетом у міжвоєнному часі і після Другої світової війни був Богдан КРАВЦІВ (1904-1975). І не тільки поезії писав він: він і літературний критик, і бібліограф, і вчений — людина енциклопедичних знань узагалі, а зокрема у сфері україністики. Наклепами й громами нещадної критики мотлошили його советські борзописці, компартія змушувала багатьох обдарованих знаннями, але слабкуватих щодо характеру й податливих “інженерів людських душ” очорнювати цю велику людину, яка негаснучою зіркою палає на літературному обрії.

На першій Конференції ОУН, що відбулася у приміщенні Академічного дому у Львові у першій половині лютого 1929 року, винесено пропозицію, щоб Крайовим Провідником ОУН у Західній Україні був поет Богдан Кравців. Голова Проводу Українських Націоналістів Євген Коновалець погодився на таку пропозицію — і Богдан Кравців став крайовим провідником революційно-визвольної Організації.

Дослідники українського націоналістичного руху можуть ставити запитання: за якими критеріями проводили добір кадрів на пости у верхніх, а також у середніх і нижчих ешелонах Організації, чи самої рекомендації більш-менш видних людей було достатньо? В ОУН і за часів Євгена Коновальця, і після нього такий підбір робився не випадково, не механічно.

Полковник Євген Коновалець знав, що Богдан Кравців — у минулому член української Військової Організації (УВО), що він видатний діяч студентського руху у Львові і що — чи не найголовніше! — він голова Союзу Української Націоналістичної Молоді в 1928-1929 рр. Щоб стати членом ОУН, а зокрема зайняти якесь керівне місце в Організації, брали до уваги попередній пройдений шлях кандидата, під суворий критичний розгляд піддавалось уся його діяльність у громадських структурах, у родинному житті, його ставлення до християнської релігії, принципи якої служили впродовж віків фундаментом високої духовости. Членом націоналістичної Організації могла стати людина з тривкими патріотичними почуттями, чесна й добросовісна, ініціативна, інтелектуально розвинена, яка докладає зусиль до постійного підвищування свого інтелектуального рівня, жертвна й шляхетна характером, мужня і постійно готова віддати все для життя, розбудови та процвітання української нації.

Першим Провідником Крайової Екзекутиви ОУН на Західньо-Українських Землях став поет, “працівник пера”, “людина високого польоту”, палкий ентузіаст — революціонер Богдан Кравців. І проте якою енергійною людина не була б, сама вона не може чогось видатного вдіяти, якщо не має поруч із собою вірних друзів, якщо невдало укомплектований її “штаб”. Найближчими співпрацівниками Крайового Провідника були Зенон Пеленський — заступник Провідника і політичний референт, Степан Охримович — організаційний референт, Зенон Коссак — бойовий референт, Степан Ленкавський — ідеологічний референт, Михайло Колодзинський — референт військового вишколу й Іван Габрусевич — референт юнацтва. Всі вони майже ровесники Богдана Кравціва, усі вони — блискучі публіцисти, автори глибокодумних ідеологічно-політичних праць.

Богдан Кравців — автор багатьох поетичних збірок, а за написані в тюрмі “Сонети і строфи”, видруковані в 1933 році, Кравціву присуджено престижну премію ім. Івана Франка у Львові. Розгляд поетичної творчости Кравціва не може поміститися у межах цього розділу, але хочеться згадати один його вірш — “Кривавим листом котить падолист...”, який поширювано в переписах між українською молоддю, а після появи друком польська цензура його негайно сконфіскувала, а сумнозвісні советські інтерпретатори лявіну бруду виливали на поета саме за цей вірш. Чому саме за цей вірш?

Уся українська національно свідома громадськість важко, а особливо боляче молодь, переживала втрату здобутої у 1917-1920 рр. суверенної державности. Для західніх українців зокрема невимовне пекучою була втрата міста Львова в листопаді 1918 року. Відомо, що 1 листопада Львів узяла у свої руки українська влада завдяки “Листопадовому зривові”, доконаному українськими військовиками. Але вже в той же день почалися вуличні бої з польськими загарбниками, які, підкріплені допомогою з Франції, 22 дня того ж місяця окупували столицю Західньої України. З українського боку було допущено помилки, про які писав у своєму творі Олекса Кузьма п. н. “Листопадові дні”, творі, зміст якого обдискутовували українські націоналісти під час політичних вишколів. У вірші поет прагне, щоб знов “вернувся” Листопад, щоб знову почався бій за український Львів, за державність. А ось і слова того вірша:

Кривавим листом котить падолист,
І серце прагне знов далеких візій:
Щоб понад нами знову пронеслись
Бої одважні і залізні.

Щоби дзвеніли списи і шаблі
І жах вогню будив до дня оселі,
Щоб ісходило сонце на землі
В вінку шрапнелів...

* * *

Розбудова революційної мережі ОУН проходила разом із виховно-вишкільним процесом, у який уведено культ героїзму. Вагомий вклад у той процес, крім уже згаданих Охримовича, Ленкавського і Габрусевича, а також блискучого організатора й виховника підпільних кадрів Зенона Коссака, вніс поет, визначний керівник українського студентства (згодом учений, професор), а в 1933-1934 рр. член Крайової Екзекутиви ОУН Володимир ЯНІВ (1908-1991) — один із найближчих друзів і співпрацівників Степана Бандери. Власне з ініціативи Яніва, а також Богдана Романенчука й ін., 29 січня кожного року українське студентство, середньо-шкільна, а згодом міська й сільська молодь святкували роковини бою під Кругами 1918 року.

Рівно тиждень після проголошення Актом 22 січня 1918 року Української Народньої Республіки самостійною державою насунула на Україну московсько-більшевицька орда. Неподалік залізничної станції Крути, що на Чернігівщині, опір наїзникам поставили українські сотні Юнацької Школи ім. гетьмана Богдана Хмельницького і студентській курінь, що налічував близько 300 юнаків, а разом майже 600 українських необстріляних вояків. Большевицьких головорізів було близько 4 тисяч. У нерівному бою загинули майже всі молоді захисники відродженої Української Держави. Коли в березні того ж року тодішній Голова Центральної Ради професор Михайло Грушевський у своїй жалобній промові на перепохованні тлінних останків молодих захисників у Києві неподалік Аскольдової могили сказав латинську крилату фразу “Дульце ет докорум ест про патрія морі” (Солодко й почесно скласти життя за Батьківщину), то це був жаль, а для нащадків нестерпний біль за те, що тогочасне українське державне керівництво не доклало потрібних зусиль, аби розбудувати свої власні збройні сили, і великою трагедією є те, що на захист держави стали юнаки — цвіт нації, а не добре вишколене, загартоване, а передовсім у високому патріотичному дусі виховане українське військо.

Варто ще раз підкреслити: теоретики українського націоналізму та його організатори наголошують на тому, що єдиним ефективним захистом державної суверенності не є чужинецькі “паперові гарантії”, не віра в якусь міжнародню пацифістичну дурійку, а власна збройна сила, вишколена й вихована в патріотично-державницькому дусі та оснащена наймодернішою зброєю. Вона, ця сила, є фундаментом і запорукою цілості й непорушності державних кордонів, миру та насправді нормальних взаємовідносин між державами і народами.

До крутянської тематики часто звертався Володимир Янів. Він виголошував палкі промови на святкуваннях жалобних річниць Крутянської трагедії, написав про бій об’ємну працю, залишив вірш, що починається такими словами:

Зоріла золота заграва,
Здригався світ під звуки сурм,
Широко пролунала слава,
Що нам воскресла вже держава,

Що Україна встала з тюрм...

Але тут і нещастя смертельне — накочується большевицька навала на відновлену молоду Українську Державу. Це ж

...знову наступ диких орд.

На досвідках прийшлося збагнути

Питання: бути чи не бути

Без війська, без своїх когорт?..

На захист Української Держави стали студенти та середньошкільники, які віддали молоді життя за Вільну Україну. На культі крутянських Героїв виростають нові борці за Україну, за її державну суверенність — це українські націоналісти і загалом українські патріоти. Це майбутня могутня збройна сила. В.Янів закінчує вірш запевненням:

...Чужинче, йди скажи Вкраїні,

Що ми готові на приказ,

Що ми збудуєм на руїні

Нові твердині і святині,

Як зажадає їх від нас!

* * *

Десь коло 1931 року появилася вірш поета-націоналіста Олега ОЛЬЖИЧА (1907-1944) п. н. “Присвята”, в якому відображена апотеоза самопожертви, подвигу, величного чину-дії (прим.: цей вірш часто деклямували юнаки-націоналісти на підпільних відправах і святкуваннях).

Не світлий спокій дорогих глибин

Прозорої і чистої науки,

Не золоті натхнення орхідеї,

З ласкавости незмірної своєї

Пошли мені, молюся, дар один:

В ім'я її прийняти мужньо муки

І в грізні дні залізної роплати

В шинелі сірій вмерти від гранати.

Загинути від Гранати, віддати життя — усе найцінніше — Україні не вагався ні один український революціонер-націоналіст.

Поети — члени ОУН — закликали з погордою ставитися до смерті, життя не шкодувати у боротьбі за волю України.

* * *

Уже пізніше з віршем Ольжича перегукується вірш львівського поета, члена референтури пропаганди Крайового Проводу ОУН ЗУЗ (насилно мобілізований до червоної армії, загинув у боях з німцями поблизу Кракова восени 1944 року) Святослава МОТАЛА (пс. Святослав Ольшенко-Вільха). Поет написав вірш-пісню, який залюбки співали наші підпільники, воїни УПА:

Ну і що ж, що прийдеться умерти

У похідній шинелі, в житах?

Ми у вічі сміємося смерті,

А вмирати прийдеться лиш раз...

* * *

Своєрідною поезією у прозі є Молитва українського революціонера-націоналіста. Текст її доповнювали деякі найвидатніші націоналісти, що віддали життя за Україну. Автор Молитви — Осип МАЩАК, Крайовий Провідник ОУН на ЗУЗ після Степана Бандери, якого польська поліція арештувала 14 червня 1934 року. О.Мащак на керівному посту був недовгий час, усього два тижні. Арештований польською поліцією у липні 1934 року, він улітку 1936 разом із Степаном Бандерою став перед Львівським судом, який засудив Мащака на 15 років тюрми.

В судових записах зберігся виступ Мащака на суді. Ось його вринок: “За мету свого життя вважаю лише службу Україні. Україна була і є для мене такою величною, такою святою, що для неї не лише жити, а й умирати є замало. Я хотів у боротьбі за Українську Державу, за визволення українського народу з неволі, у боротьбі за новий соціальний лад, за соціальну рівність, за Україну без хлопа і пана знайти ціль свого життя і своє щастя...”

А ось і текст Молитви українського революціонера-націоналіста:

“Україно, Мати Героїв! Зійди до серця мого, прилинь бурею вітру кавказького, шумом карпатських ручаїв, боїв славного Завойовника (прим.: мається на увазі князь Святослав. — Авт.), батька Хмеля, тріумфом і гуком гармат Революції, радісним гомоном софійських дзвонів. Нехай у Тобі відроджуся, славою Твоєю опромінюся, бо Ти — усе життя моє, бо Ти — усе моє щастя”.

“Задзвони мені брязкотом кайдан, скрипом шибениць у понурі ранки, принеси мені зойки катованих у льохах, тюрмах і на засланні, щоб віра моя була гранітом, щоб росли завзяття, міць, щоб сміло я йшов у бій так, як ішли Герої за Тебе, за Твою славу, за Твої Святі Ідеї, щоб помстити ганьбу неволі, потоптану честь, глум катів Твоїх, невинну кров помордованих під Крутами і Базаром, у Кінгірі й у Воркуті, геройську смерть Синів і Дочок Української нації, Української Національної Революції — полковника Євгена Коновальця, Ольги Басараб, Головінського, Шухевича, Бандери та славу смерть Данилишина і Біласа, тисяч інших незнаних нам, що їх кості порозкидані або тайком загребані.

Спали вогнем життєтворчим усю кволість у серці мойому. Страху нехай не знаю я, не знаю, що таке вагання. Скріпи мій дух, загартуй волю, У серці замешкай мойому! У тюрмах і в тяжких хвилинах підпільного життя рости мене до ясних чинів. У чинах тих хай знайду я смерть солодку, смерть у муках за Тебе. І розплинуса у Тобі я, і вічно житиму в Тобі, Відвічна Україно, Могутня і Соборна!”

МАСОВІ АКЦІЇ ПІД ІДЕЙНИМ КЕРІВНИЦТВОМ ОУН

“Крім політичної, пропагандивної і бойової діяльності самої Організації, розгорнено нову форму праці — масові акції, в котрих брали активну участь широкі кола суспільства, діючи за ініціативою, вказівками та під ідейним керівництвом організаційних кадрів. У такому пляні проведено: протимонопольну акцію (бойкот

продуктів державного тютюнового й алкогольного монополю) з розрахунком на морально-політичний ефект; шкільну акцію проти польської денационалізаційної політики на тому відтинку та в обороні українського шкільництва й національного виховання”.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Надійною формою захисту поневоленого народу перед окупаційною владою є національне виховання. А починається воно від наймолодшого (дитячого) віку, від колискової пісні, від імен батьків, урешті, від нашої національної назви Україна. Це слово для дитяти важке, воно спочатку не сприймається розумом, але западає у закутини серця...

Минуть роки. В дитячі, в юнацькі руки потрапляє “Кобзар”, а в ньому гостре питання: “Все розберіть... та й спитайте Тоді себе: що ми?... Чиї сини? яких батьків? Ким? за що закуті?..”

Національне виховання значною мірою базується на історичній пам’яті. Знайомлячись з бувальщиною Батьківщини, вивчаючи події минулого, людина-громадянин утверджується, володіючи тривкою підпорою.

Національне виховання формує характер людини. Особливо воно потрібне для поневоленого народу.

Згадаймо минуле: за словами українського літературознавця Володимира Радзикевича, “хвилина повної перемоги живого українського слова прийшла в 1798 році, коли в Петербурзі вийшли друком три перші пісні “Енеїди” Івана Котляревського... Котляревський написав “Енеїду” живою українською мовою з повною свідомістю, що в ній повинен іти розвиток українського письменства...”

1898 року у столітні роковини появи “Енеїди”, у Львові заходами історика М.Грушевського, а також І.Франка і В.Гнатюка почав виходити друком “Літературно-Науковий Вісник” — найголовніший український місячний орган, заборонений у 1920 році більшовиками, але відновлений у 1922-му стараннями Головного Команданта Української Військової Організації Євгена Коновальця. На пропозицію Е.Коновальця редактором “Вісника” став Дмитро Донцов — один із видатніших ідеологів українського націоналізму. Протягом тривалого часу Донцов формував українську націоналістичну думку. З творами Донцова знайомилися передовсім націоналісти, його праці рекомендували вносити в націоналістичні програми політичного вишколу Степан Бандера, Зенон Коссак, Богдан Кравців, Володимир Янів і ін.

На процес національного виховання впливали збори, з’їзди, маніфестації тощо. Одним із таких заходів було відкриття пам’ятника Іванові Котляревському 1903 року в Полтаві. Московська окупаційна влада заборонила українцям (за винятком представників із Галичини) виступати українською мовою. Це викликало скандал, багато хто з тодішніх українців ліберальних поглядів змінив свою думку про окупанта, котрий чинив перешкоди українцям навіть у проведенні суто культурницьких заходів. Царські власті забороняли проводити святкування на честь столітніх уродин Т.Шевченка в 1914 р.

Дещо інакше було в Галичині: українці не відчували з боку австро-угорських властей утисків у проведенні культурно-освітніх заходів. Великі зміни сталися після загарбання Західньої України Польщею, про що повідомлялося у попередніх розділах. Польські

державні верховоди докладали зусиль, щоб найжорстокішими заходами в якнайкоротший термін “вирішити українське питання”. Польсько-українські взаємини постійно загострювалися. У 1930 році, а подекуди ще й у 1932 і в 1934 рр. на землях Західної України польські власті проводили так звану “пацифікацію”, тобто “умиротворення”, з жахливими наслідками для українців. Тоді спеціальні поліційно-військові ватаги катували невинних українських людей, нищили культурні надбання, грабували майно... Ці “пацифікаційні акції” не принесли Польщі користи, а ще більше загострили польсько-українські взаємини.

Починаючи від 1920 року, в Західній Україні вагомим засобом національного виховання був культ могил українських борців за Україну. 1927 року у Львові засновано Товариство охорони воєнних могил, завданням якого було опікуватися могилами борців, що полягли в Першу світову війну та у визвольних змаганнях. У Галичині Товариство мало 32 філії.

Кожного року під час Зелених свят громадяни влаштовували масові походи на ті могили, де відбувалися панахиди, пам’ятники полеглих прикрашали вінками й квітами, виголошували промови. Польські окупанти ніби й не забороняли молитися над похованими вояками, але арештовували промовців, поліція нищила тернові вінки, зокрема ті, у композицію яких входили тризуби, що їх появу у відкритих місцях польські шовіністи не могли терпіти.

Українські націоналісти брали найактивнішу участь у походах на могили Українських Січових Стрільців і вояків Української Галицької Армії, а також на історичні бойовища, побіч яких були поховання, зокрема на гору Маківку, що неподалік містечка Славсько, де відбувся (29 квітня — 2 травня 1915 р.) бій між переважаючими російськими військовими силами і січовими стрільцями у складі 55-ї австрійської дивізії, а також на гору Лисоню, неподалік міста Бережан, де (2-4 вересня 1916 р.) точилися бої між українськими січовими стрільцями і російськими військами, де 18 червня 1919 року Українська Галицька Армія здобула перемогу над польськими окупаційними військами.

Походи на військові могили під час Зелених Свят, а подекуди й 1 листопада (для вшанування “Листопадового зриву”) плекали патріотичні почуття серед українців.

У тридцятих роках з ініціативи Організації Українських Націоналістів українська молодь насипала символічні могили, які посвячували і побіч них перед зібраними виголошували промови українського патріотичного змісту. Заходи ці мали масовий характер, вони проводилися під ідейним керівництвом ОУН. Польські власті чинили перешкоди, розкопували насипані могили, але на їх місці появлялися нові, а все це створювало загострення польсько-українського протистояння і врешті-решт мало вагомий вплив на піднесення патріотичного духу, скріплювало національну свідомість.

Будучи Провідником Крайової Екзекутиви ОУН, Степан Бандера заініціював так звану протимонопольну акцію, яка охопила величезні маси людей.

І тут треба зробити суттєву примітку. З “Життєписних даних” Степана Бандери відомо, що він був абстинентом, тобто не вживав алкоголю і не курив. Отже, ясно, що він притримувався засади: націоналісти — противники вживання цих виробів, і не тільки з огляду на те, що ці вироби не сприяли зміцненню здоров’я, але ще й з того погляду, що вони (алкогольні напої й тютюнові вироби) були монополем польської держави й приносили Польщі великі доходи.

В архівних документах, мабуть, теж не зберігся доказ, що Степан Бандера сам, індивідуально виносив проект прогібіційної (протиалькогольної та протитютюнової) постанови. В масових націоналістичних акціях завжди вказувалося, що таку постанову прийняла Організація Українських Націоналістів на відміну від постанов большевицької компартії, в яких явно чи напівявно підкреслювалося, що автором чи ініціатором такої чи іншої акції є її (завжди — “геніяльний”, “мудрий”, “рідний”) “вождь”.

Протимонопольну акцію започаткувала ОУН після того, як на страту були засуджені й знищені 23 грудня 1932 року бойовики ОУН Василь Білас і Дмитро Данилишин. Акція набрала масового характеру, вона охопила широкі кола української громадськості, у тому й тих, що були прихильниками націоналістичних ідей, хоч і не були членами Організації.

Українські націоналісти проводили протимонопольну акцію дуже успішно. Не обійшлося і без інцидентів: у розпалі акції не лише націоналісти, а часто-густо віддані українські патріоти, які в цій акції брали участь, виступали проти пияків, котрі своїм частим місцем відвідування вибрали корчми. Польська поліція, а вслід за нею польська шовіністична преса почали накидатися на прогібіціоністів, що вони, мовляв, антисеміти, оскільки, як звичайно, з давніх давен власниками корчем були громадяни Мойсеевого віровизнання. Але й така провокаційна вилазка Польщі користи не принесла.

Протимонопольна акція, проведена під ідейним керівництвом ОУН, мала величезний морально-політичний ефект.

Другою широкомаштабною акцією, що проходила в той час, коли КЕ ОУН очолював Степан Бандера, була шкільна акція.

Концепцію такої акції прийнято на Конференції Проводу Українських Націоналістів у червні 1933 року в Берліні. Конкретні інструкції щодо її проведення опрацьовано на крайовій конференції наступного місяця. Про стан українського шкільництва вимовно свідчать матеріали Педагогічного з'їзду у Львові. Ось коротка інформація: “Полісся і Підляшшя є навіть без науки релігії рідною (українською) мовою. Волинь без українських державних шкіл, не цілих п'ятсот шкіл з українською мовою навчання, замість колишніх 2500 на терені Галичини”. Польська програма навчання має “зблизити українську меншість із польською національною більшістю”. В підручнику історії пишеться “про боротьбу польського короля з Руссю”, про “козацькі бунти”. Історія “Руси” починається у польських підручниках історії “від бунту Богдана Хмельницького”. Ніякої української держави, як подає польська історія, “ніколи не було, а були тільки хлопські бунти”.

ОУН видала інструкції, в яких накреслено: не допустити, щоб польський окупант затруював душі шкільних дітей примирливістю із станом панування Польщі на Західньо-Українських Землях, звернути увагу шкільним дітям на те, що рідні землі поневолені чужою державою (Польщею), культивувати любов шкільних дітей української національності до рідної мови й культури. Шкільна акція почалася у вересні 1933 року. Підготовлено до того часу й розповсюджено листівки ОУН, в яких роз'яснювано, що українська шкільна молодь повинна уживати тільки української мови, закликалося нищити в школах польські державні емблеми, портрети польських державних верховодів, вимагати навчання українською мовою, домагатися, щоб у школах навчали вчителі-українці.

Шкільна акція, як і протимонопольна, сколихнула широкі кола українського громадянства, викликала широкий, а для польських властей небажаний резонанс у світі.

А ось і уривки листівки, яку ОУН поширювала серед шкільної молоді: “Ви, молоді українці, виборуйте для себе рідну українську мову, якою Вас учитьте щирий, кохаючий свою землю і нарід учитель-українець... Боріться за школу, з якої Ви вийдете справжніми синами свого народу й землі, борцями за кращу долю й волю. Не чекайте, щоб Вам хтось виборов власну українську школу, а самі ставайте до боротьби!..

Щоб Ваша боротьба була успішною, робіть ось-що: у школі жадайте, щоб Вас учив учитель-українець, що любить Україну, а не поляк-зайда... Жадайте науки українською мовою, а не мовою нашого ворога й грабіжника-поляка. Коли учитель-поляк схоче, щоб Ви молилися по-польськи, Ви вперто молитесь по-українськи... Коли учитель-поляк скаже, щоб Ви співали польських пісень, Ви співайте тільки українських. Жадайте, щоб учитель розповідав Вам про Україну, а не про Польщу. Знищуйте в школі портрети королів і панів. Зробіть собі українські синьо-жовті прапорці та маршуйте через село, співайте українських пісень і кричіть: “Ми хочемо української школи! Ми хочемо вчитися про Україну! Хочемо вчителів-українців! Геть польські школи!..”

Не дайтеся, щоб вороги зробили з Вас яничарів! Не дайте, щоб ляхи (поляки) обернули Вас у своїх покірних рабів! Ви маєте бути борцями за волю України!..”

Український народ сприйняв шкільну акцію з великою прихильністю. У багатьох школах діти проявили мужність.

Розголос про шкільну акцію, заініційовану Організацією Українських Націоналістів, рознісся по всьому світі.

Колишні школярі, що брали активну участь у шкільній акції, коли вирости, поповнили ряди українських націоналістів, стали безстрашними борцями-воїнами в лавах Української Повстанської Армії.

САМОПОСВЯТА, НЕЗЛАМНІСТЬ, ГЕРОЇЗМ

“В бойових діях занехано експропріаційні акції, які переводжено давніше проти польських державних установ, зате сильніше заакцентовано бойові акції проти національно-політичного утиску й поліційного терору -польської влади супроти українців...”

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Український нарід славить своїх синів і дочок, що боролися і борються за його волю, за кращу долю, за суверенну державність, а передовсім тих, що за вільну Україну і життя свого не пошкодували.

Стаючи на шлях національно-визвольної боротьби, українські націоналісти і думки не допускали, що той шлях буде легкий. У першій прикметі характеру націоналіста звернено особливу увагу на самопосвяту: “...український націоналіст... є вояком. Він бореться..., віддаючи всі свої сили, готовий кожної хвилини віддати і своє життя”. І в цьому чи не найосновніша різниця між українським націоналістом і членом-учасником

будь-якої спілки або політичної партії, до якої, визнавши її програму, стратегію і тактику та виповнивши анкетний листок, можна записатися.

Подаймося у спогади: західньо-українське громадянство, напевно, ще пам'ятає, а молодшим генераціям неважко з публікацій дізнатися, що дванадцять бойовиків ОУН, родом із різних теренів, виконали 30 листопада 1932 року експропріаційний акт в містечку Городку, що неподалік Львова. Наскочивши на поштову станицю і фінансовий відділ, які містилися в одному будинку, і захопивши відносно невелику суму польських державних грошей, двоє з них (Юрій Березинський і Володимир Старик) загинули від куль польських охоронців, інші щасливо відступили, але двоє — родом із Трускавця, а саме: 24-літній шевський челядник Дмитро Данилишин (закінчив лише 3 класи народньої школи) і 21-літній Василь Білас — торговельний помічник (з освітою 7 клас народньої школи) були 1 грудня того ж року арештовані польською поліцією у селі Верині, що поблизу містечка Миколаєва над Дністром. І тут сталася трагедія: польські поліцаї, можливо, були б бойовиків і не спіймали, а ще й тому, що вони були озброєні, що, відбиваючись від польської поліції, кільканадцять годин перед тим убили на залізничній станції Глинна Наварія коменданта поліції, а іншого поліцая важко поранили. В даному разі поліція взялася за хитрощі. “Повідомивши” веринських селян (українців), що поліцаї переслідують “великих злочинців”, які “ограбували” українську кооперативну споживчу крамницю, обманули їх, і селяни кинулися у погоню за бойовиками... Українські селяни, обмануті польською поліцією, віддали українських бойовиків-націоналістів у руки окупантів...

Шістнадцять днів пізніше, 17 грудня, у львівському окружному суді почався “наглий” судовий процес над чотирма бойовиками, а саме — Данилишином і Біласом, а також арештованими пізніше Жураківським і студентом із Дрогобича Зеноном Коссаком. Данилишин під час слідства весь час мовчав і не говорив на суді. Його мовчанка непокоїла прокурора і суддів, вони нічого не могли вдіяти.

Про факт спіймання бойовиків із допомогою веринських селян найдокладніше розповів свідок — місцевий священик, парох Верині, отець Киндій. Його зізнання, що скидалося на глибокодумну промову, звучало дослівно так: “Першого грудня (1932 р. — АВТ.)десь близько години одинадцятої я побачив, як багато людей, одні в сорочках, інші вдягнені, з дрючками й колами бігли полем у напрямі лісу. Заінтригований цим (дуже зацікавлений. — АВТ.), я пішов за ними й почув крики: “Розбійники! Лапайте!” Зразу я подумав, що це напали на дика, бо в тих сторонах їх багато. Але за якийсь час я почув крики: “Бий, забий!” На гостинці (мурованці — дорозі) я почув постріл. Після того рознеслися голоси: “Він уже не має набоїв, приступай безпечно!”

Свідок отець Киндій продовжував далі: “Зі зворушення я не міг бігти й пристав. З горбка я побачив чоловіка, що лежав на гостинці, а над ним стояли люди. Я прибіг і просив, щоб люди не били. На віддалі якихось тридцяти кроків я побачив другого, що лежав у житі. І його били. Я не знав, котрого рятувати. Було чути голоси, що суд їх звільнить і вони потім спалять село, тому треба їх убити. Я як священик не хотів до того допустити. Пробував відбирати від людей дрючки, але люди були такі роз'юшені, що й на мене готові були кинутися. Нагло один із лежачих очуняв і встав. Це був молодий, високий мужчина. Я крикнув, щоб і другого перестали бити. По якомусь часі і другий очуняв і встав. Обидва вони були побиті, з голів текла їм кров. Вони зблизилися до себе,

а люди їх оточили. І сталося таке, чого я в житті ще не бачив: один одного взяв за руку. Вони стояли на горбочку так, що їх було видно понад людьми. Тоді той вищий промовив: “Ми є члени української організації. Ми вмираємо за Україну. Як ви так будете воювати, то України ніколи не будете мати!..”

У цей момент розповіді свідка отця Киндія Данилишин, який увесь час судового процесу мовчав, вибухнув плачем, стиснув кулаки й зціпив зуби намагаючись опанувати собою. Білас, що сидів біля нього, поклав його голову на своє плече, обняв руками, поцілував і заспокоював. Принесено воду. Данилишин випив її і заспокоївся. Свідок отець Киндій зізнавав далі: “Тому, що вони стояли близько мене, я чув, як один до одного шепнув: “Тепер поцілуймося на прощання!” Обидва поцілувалися. Я не є неспокійної вдачі. Але та хвилинка, коли люди стояли з дрючками, а вони на горбку, пригадала мені, що так мусіло бути тоді, як на Голготі розпинали Христа... Люди похилили голови й не знали, що робити. А тим часом надійшла поліція і їх забрала...”

Своє зізнання отець Киндій закінчив такими словами: “Тоді сталося диво: ціла товпа, крім польської поліції, упала на коліна. Я також приклякнув і почав голосно молитися...”

Коли товпа закінчила молитву й далі клячала, польські поліцаї підійшли до Біласа й Данилишина, скували їх і відвезли до Миколаєва...”

У суді витворилася важка ситуація: публіка й оборонці не могли стримати сліз. І тоді Данилишин знову заплакав, а заспокоївшись, голосно сказав до оборонців: “Не думайте, що це я за себе плакав!”

Незламна витримка Данилишина була подиву гідна. А коли під кінець судового процесу йому суд надав право сказати останнє слово, він не мовчав так, як під час слідства й усього перебігу судового процесу, а рішуче заявив: “Я знаю, що мене жде. Я був і є на все готовий. Тільки шкодую, що не зможу далі працювати для нашої Неньки-України!”

Оборонець Данилишина, адвокат д-р Степан Шухевич, записав у своїх спогадах такі слова: “Увечері того дня прийшов до мене якийсь молодий українець, який ніколи дотепер у мене не бував, і сказав мені таке: “Приходжу за дорученням Провідника ОУН полковника Євгена Коновальця. Прошу іменем цілого Проводу виразити Данилишинові найвище признание і сказати, що ОУН буде його вважати Героєм...”

На цьому місці слід подати ще й таке вияснення: наші вороги-окупанти — польські шовіністи, згодом гітлерівці-нацисти, а вже найчастіше комунобольшевицькі нелюди, силкуючись викопати рів незгоди між Організацією Українських Націоналістів і народом, між українським націоналістичним активом і низовим членством посіяли непорозуміння, викликати підозру й недовір'я, розпускали грубими нитками шиті фальшивки, наприклад, і такого змісту, що, мовляв, Організація дає накази, посилає своїх членів на небезпечну роботу, а коли ті — нещасні й обмануті — попадуть у важку ситуацію, забуває про своїх членів. Бували випадки, щоправда, дуже й дуже рідкі, коли слабодухи й недовірки, залякані й тортуровані, хвилево зневірювались, хоча згодом зрозуміли, що це ворожий підступ.

Здебільшого судові процеси за часів польської окупації на ЗУЗ були відкриті: дозволялося у судовій залі бути й прислухатися судовому процесові членам родини підсудних, а також представникам преси і не лише польської чи якоїсь чужоземної, а й української. Репортери-кореспонденти точно записували всі зізнання, а потім друкували

їх на сторінках газет. У виняткових випадках, коли, скажімо, членство в ОУН було фактами підтверджене, то арештований націоналіст мав право сам вирішувати, як йому оборонятися. Але часто бувало й таке, що підсудний признавався до членства, підтверджував його, але своїми зізнаннями фактично з'ясовував, що таке ОУН, за що вона бореться, які причини були тією спонукальною силою, щоб член ОУН виконав таке чи інше (інколи дуже небезпечне, бо з нараженням утрати життя) завдання. Преса про все це друкувала, і сталося так, що пресові репортажі, поміщені в легально існуючих виданнях, були прекрасним матеріалом для вивчення усієї націоналістичної теорії — ідеології ОУН, її програми, а навіть стратегії й тактики, історії націоналістичного руху тощо. Громадянство комплектувало газети із судовими репортажами, і ті газети були великою частиною носіями того, про що зокрема друкувалося у підпільних виданнях.

Додатковим матеріалом до вивчення програми ОУН, з'ясуванням її ідеології були виступи оборонців. Серед цілої плеяди західноукраїнських політичних оборонців-адвокатів були високоерудовані юристи: професор доктор Володимир Старосольський, доктор Степан Шухевич, доктор Лев Ганкевич, доктор Кость Паньківський, доктор Олександр Марітчак, доктор Степан Біляк, доктор Володимир Горбовий та інші.

Українські адвокати провадили наради між собою, часто обговорювали те, яку лінію зайняти, які подробиці вияснювати, як докласти старань, щоб судовий процес, описаний у пресових органах, повною мірою з'ясовував підневільний стан українського народу чи, врешті-решт, давав би нашому громадянству потрібний матеріал для політичних роздумів.

У засіданнях української політичної адвокатури напередодні судових процесів брали участь і наші юристи-сеньйори, а між ними такі, як доктор Кость Левицький — колишній Президент Державного Секретаріату (Прем'єр-Міністер) Західно-Української Народної Республіки. Ті сеньйори нерідко піддавали думки, як побудувати лінію юридичної оборони під час судового процесу, очевидна річ, маючи на увазі інтереси і честь українського народу. Таким чином, незважаючи на приналежність адвоката до такої чи іншої політичної партії, усі адвокати виконували вагому роль у національно- й соціально-визвольній боротьбі українського народу.

Із перелічених уже адвокатів, крім доктора Горбового, який був видатним членом Української Військової Організації, а згодом Організації Українських Націоналістів, усі були прихильниками різних політичних напрямків, але всі вони (а між ними й такі, як доктор Мар'ян Глушкевич чи доктор Олександр Павенцький — прихильники москвофільської орієнтації) були оборонцями ОУН. Обороняючи націоналістів у судових процесах, тим самим вони обороняли націоналістичну лінію української національно-визвольної боротьби.

22 грудня Данилишина й Біласа польський окружний суд у Львові засудив на кару смерті через повішення. Засудив на таку ж кару і третього оскарженого — Мар'яна Жураківського, але його Президент Польщі помилував, а четвертого — Зенона Коссака — передано під додатковий розгляд звичайного (не “наглого”) суду.

Під час страти, 23 грудня, уранці були присутні й українські адвокати — оборонці Біласа й Данилишина В.Старосольський і С.Шухевич, а також капелян українських політичних в'язнів, священик Богдан Липський. Йдучи під шибеницю, Данилишин крикнув: “Щиро прощаю вас! (це до адвокатів). Хай живе Україна!” В той час в

українських церквах Львова почалися богослуження. Заграли дзвони у всіх церквах. Загудів чи не найстарший дзвін “Кирило” з Корняківської вежі, що поряд із церквою Успення на Руській вулиці. Вивели кати Біласа — він теж повторив ті слова, що й Данилишин: “Хай живе Україна!”

Помолившись над тілами Данилишина й Біласа, священник і адвокати подалися додому...

Степан Шухевич згадує у своїх спогадах: “Надворі було вже зовсім ясно. Перед в’язницею (перед Бригідками) зібрався гурток наших часописних кореспондентів, які питали про перебіг езекуції. Я не міг нічого говорити... Коли я входив до кам’яниці НТШ (Наукового товариства ім. Шевченка, у тому будинку мешкав адвокат Шухевич), стрів у воротах сторожа... Той плакав і проклинав тих, що повісили наших хлопців. Тоді в дійсності ціла українська суспільність плакала. Вдома мені оповіла жінка, що була з дітьми у Волоській церкві (церква Успення), яка була переповнена. Так само були відчинені всі церкви Львова, у них горіло світло, люди наповнили церкви вщерть і молилися, а дзвони гули і несли у світ відомість про смерть двох молодих українців, що втратили життя для ліпшого майбутнього рідної країни. У цілій Галичині запанував сум, важкий сум... Наша суспільність у часі страчення дала доказ, що хлопці ОУН гарно виконали все, що було поручено...”

Смерть українських бойовиків з рук польських катів, а передовсім геройська постава Данилишина й Біласа під час судового процесу мали велике значення для підкріплення патріотичних почувань серед українських мас. У той же час відгомін у світовій пресі звернув увагу на становище українського народу під владою польської окупації.

І все ж таки втрати ОУН були аж надто великі: загибель чотирьох найкращих бойовиків! Це до глибини душі зворушило націоналістичний провідницький актив, а передовсім полковника Е.Коновальця. Велику відповідальність за експропріаційний акт, за його невдачу поніс тоді провід Крайової Езекутиви, його керівник Богдан Кордюк-“Новий”. Після розгляду справи в організаційному суді в січні 1933 року суд зняв його з цього керівного поста, а виконуючим обов’язки керівника став заступник Кордюка Степан Бандера, який офіційно був затверджений на тому становищі в червні 1933 р.

У своїх “Життєписних даних” Степан Бандера зазначає, що після Городоцького акту “занежаяно експропріаційні акції”. Допускалося думку, за твердженням одного з найближчих побратимів Бандери — Миколи Климишина, що той “найневдаліший акт ОУН міг підірвати довір’я до ОУН і її Проводу і знищити ту добру опінію (громадську думку. — Авт.), що її здобула ОУН від 1929 року і яку перебрала від УВО”.

Далі М.Климишин стверджує: “Проти всіх закидів і наклепів та ворожости з боку чужих і своїх (Бандера) висунув спаяність організаційних лав, беззастережне довір’я до Проводу й безприкладний героїзм і самопошвяту...”

На закінчення цього розділу слід підкреслити, що самопошвята, незламність, героїзм залишилися головними прикметами членів ОУН.

Двадцять років пізніше (після Городоцького акту) у грудні 1942 року, коли Україна знемагала в ярмі німецько-гітлерівських окупантів, арештовано гестапо члена Проводу ОУН Івана Климіва-“Легенду” у Львові. Німецьким катом під час слідства “Легенда” заявив: “Я уже вам сказав, що називаюся Климів-“Легенда” і нічого більше не скажу”.

Після тих слів “Легенду” гітлерівці піддали жахливому катуванню, у наслідок якого життя українського Героя обірвалося.

Через кілька років український письменник, кінорежисер Олександр Довженко записав у своєму записнику приблизно такі слова, почуті від “доблесного советського чекіста”: “Я спіймав українського націоналіста-бандерівця. Я повісив його вниз головою і почав припикати багаттям, а він на весь голос волає: “Хай живе Самостійна Україна!”

Ось такі націоналісти-бандерівці, а число їм тисячі!

ПРО УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ СТРУКТУРИ МІЖВОЄННОГО ЧАСУ

“...До українських національних політичних чинників і угруповань можна зараховувати тільки ті, які стоять на платформі державної самостійності і соборності України, тобто визнають за головну її найважливішу мету української політики та всіх змагань українського народу звільнення України від московсько-большевицького поневолення і відновлення суверенної Української Держави...”

С. Бандера,

“До проблеми політичної консолідації”.

Після невдачі Визвольних Змагань українського народу і втрати української самостійної державності в 1920 р. настав великий сум, бо ж “встояти не було сили”, багатьох охопив відчай, інші шукали шляху до виходу з важкої ситуації. Розгубленість, взаємозвинувачення між різними політичними середовищами, апатія та зневіра у власні сили супроводжувались партійним розбиттям.

У той час виникла в Західній Україні так звана “радянське концепція”, іншими словами — надії на те, що в межах Української Соціалістичної Радянської Республіки, а фактично — в окупованій провінції червоної Москви — вдасться дещо врятувати, що український народ матиме хоча б деякі умови для свого розвитку тощо. Великі надії дехто покладав на українізацію, на кращий стан України від того становища, в якому вона була за царських часів. Кілька сотень українських інтелектуалів подалося до УССР, маючи на меті внести і свою лепту в загальноукраїнське будівництво. Виїхали туди перший Президент України професор Михайло Грушевський, а також голова Генерального секретаріату Центральної Ради Володимир Винниченко. Навіть дехто з українських військовиків покладав надії на усесерну державу, дізнавшись, що колишній старшина українського січового стрілецтва Гриць Коссак очолив у Харкові Школу червоних старшин.

Поки большевицька влада не зміцніла, усе це — тобто і “українізація”, і НЕП (нова економічна політика) — Москві були потрібні, але згодом, уже починаючи від 1929 року, большевицький курс почав мінятися, на Україну нахлинула нова хвиля червоної навали, забуто українізацію і політику НЕПу, почалися індустріялізація та колективізація сільського господарства, а далі судилище над СВУ (Спілкою Визволення України), страшний Голодомор 1932-1933 рр., поставлено “под стінку” прибулих з-за кордону вчених-ентузіастів, а після убивства (за наказом Сталіна) Кірова червоні правителі порозстрілювали цвіт української літератури, учених, духовенство — в нічому невинних

українців, які десь в глибині сердець леліяли думку про те, що колись таки ще химерна доля лицем повернеться до нашого народу... Одно слово, почалася нечувана за розмірами червона руїна...

На антибольшевицьких позиціях, з огляду на те, що нашим найлютішим ворогом є Москва, Російська імперія (під якими кольорами вона не виступала б), стала і міцно стояла Українська Військова Організація, а від 1929 року — Організація Українських Націоналістів (ОУН). ОУН з українського боку була найнебезпечнішим противником Москви. Навіть, фальшиво й безпідставно обвинувачуючи простих, але національне свідомих українців, червоні трибунали в актах обвинувачення, як звичайно, арештованим вставляли дописку “член УВО”, “член ОУН” або “український націоналіст”, при тому ще й згодом до цього вислову чіпляючи своє надумане і нічим не підтверджене “слівце-окреслення” “буржуазний”, “реакційний”, а ще пізніше — “німецький”, а навіть “американський” тощо.

У той час у Західній Україні та в еміграційних поселеннях українців вирувало українське політичне життя, поутворювались різні українські політичні партії зі своїми програмами, у хід пішла широка дискусія, суперечки, що інколи виходили за рамці культури та пристойності.

Згадаймо головніші політичні структури, так звані Державні центри, а було їх щонайменше 3. Перший з них — “Державний центр УНР” (Української Народньої Республіки), що беззастережно вважав себе українським еміграційним урядом. Лідер цього Центру — Андрій Лівіцький — проживав у Варшаві, він і був тим, хто від імени Української Народньої Республіки підписав польсько-український договір у 1920 році. Той Центр стояв на платформі відновлення Української Держави, але в оперті на Польщу. Йшлося про відновлення Української Держави на Осередніх і Східніх Землях України, визнаючи за Польщею право на окупацію Західньо-Українських Земель, тобто на віддачу і закріплення за Польщею Галиччини, Волині, Холмщини з Підляшшям і Лемківщини із Засянням.

Безсумнівно, така концепція “Державного центру УНР” не могла припасти до вподоби громадянам Західньої України, яка ще недавно вела війну проти польських збройних сил і несла на собі весь тягар польської окупації, спрямованої на ополячення тієї території, на якій чи не найміцнішими на той час залишилися державницькі ідеї.

Проголосивши себе після трагічної смерті Симона Петлюри “Головним Отаманом УНР”, а згодом ще й “Президентом Української Народньої Республіки” і перебуваючи у Варшаві на утриманні Польщі, Андрій Лівіцький знайшов собі противників своєї “пропольської” політики не лише в Галичині, а й в особах членів колишньої Директорії, які проживали в Чехословаччині, а саме: Андрія Макаренка, Федора Швеця і Опанаса Андрієвського.

Ті діячі звинуватили Лівіцького у незаконному привласненні головного поста і позбавили його права бути репрезентантом еміграційного уряду УНР. Багато й інших діячів із ОіСУЗ не підтримали Андрія Лівіцького. Вони покликали до життя Український Центральний Комітет у протигагу до Державного центру УНР. Андрій Макаренко намагався створити Українську Національну Радуга кордоном (УНРЗ), що мала репрезентувати всю наддніпрянську еміграцію.

Проти Андрія Лівницького пішла ще й інша група, яка утворила свою Народню Українську Раду (група соціал-революціонерів) — очолена Микитою Шаповалом.

Своєрідним державним центром був і “екзильний уряд Західньо-Української Народньої Республіки (ЗУНР)”, очолений доктором Євгеном Петрушевичем, який, притримуючись протипольського курсу, перейшов на просоветську орієнтацію. Його підтримала малочисельна Українська Партія Праці (УПП), очолена бережанським адвокатом Михайлом Західнім. У контактах і співпраці з Петрушевичем деякий час були Степан Витвицький, який перекочував до УНДО (Українського Національно-демократичного Об’єднання), ставши депутатом (послом) від тієї партії у польському сеймі, доктор Осип Назарук, який теж відколовся, не вів протипольського курсу, а був субсидійований станиславівським єпископом Хомишиним як редактор його тижневика п. н. “Нова Зоря”, що виходив у Львові, врешті доктор Василь Панейко — колишній Міністер уряду ЗУНР, що пропагував москвофільську концепцію “Союзу держав Східньої Європи”.

Третім Державним центром керував колишній гетьман Павло Скоропадський, що проживав неподалік Берліну. Його прихильники і далі вважали його Гетьманом України, оскільки він (Скоропадський) зі свого посту добровільно не уступив, а був прогнаний силою.

Отже, утворилося три, а властиво чотири державних центри, якщо зарахувати ще й розколений блок так званих “уенерівців”.

В офіційному виданні Української Військової Організації “Сурма” надрукована стаття про спектр тогочасних українських політичних структур. У статті подана характеристика ваги й діяльності українських партій, в ній і є відповідь певною мірою на те, чому українські націоналісти не могли погодитися з політичним курсом тих структур і приступили, врешті, до створення Організації Українських Націоналістів.

А ось текст тієї статті, передрукований із “Нарису історії ОУН, т. І” Петра Мірчука:

“Кожна справді визвольна боротьба — це за кожен раз і в кожному середовищі, де вона повторюється, боротьба безумовна і всеціла, боротьба всіх і всіма силами, словом — боротьба на життя і смерть. Визвольної боротьби півзасобами, півдорогами і півділами немає, ніколи не було і бути не може.

Але цієї правди не хоче знати опортуністичний табір, що складається з різних політичних груп і партій, які займаються “реальною” політикою, проповідують “органічну працю” та мають “орієнтаційні концепції”. Усіх їх ціхує одна спільна риса: усі вони хотіли б “хитро-мудро, невеликим коштом” “збудувати Україну”.

І так одні (уенерівці) уже від років проповідують: українці самі не можуть побороти всіх ворогів, а що більше — навіть самих большевиків; тому ми вступили в союз із поляками і відступили їм західноукраїнські землі, за те польські війська звільнять Велику Україну з-під большевицького ярма, тоді ми там творимо нашу державу, створимо власне військо, а коли окріпнемо — відберемо від поляків Західню Україну; а коли б мали навіть назавжди зрезигнувати із Західньої України, то це оплатиться за самостійність Великої України.

А другі (гетьманці) кажуть: Росія завелика, щоб її побороти Польща, а тим більше ми самі не зможемо її побороти, та ще й тепер, в стані нашого поневолення. Зате легше є побороти Польщу, тому нам треба жити в згоді з Росією, створити “союз трьох Русей”, з

монархії московської, української і білоруської під скіпетром московського монарха; тоді легко поборемо Польщу, відберемо Західню Україну й так діб'ємося “соборности”; а тоді зможемо зрезигнувати з союзу з Московщиною, а якщо ні, то також нічого злого не буде.

А треті (соціал-революціонери) кинули клич: монархії у Росії вже не буде і не є добре, щоб була, бо буде нас гнобити, як давніше гнобила. Зате треба утворити “Лігу Востока Європи” в союзі з російськими соціалістами; Україна тоді легко відбере свої землі від Польщі, буде соборна і самостійна, бо союз із соціалістами не буде ніякою неволею, а союзом самостійних держав.

Четверті (ундівці) уже давно почали проголошувати: не можемо звільнитися нараз, а лише поступово. Тому дбаймо ми за галицький загумінок і тут стараймося дістати автономію; тоді ми окріпнемо й наша самостійність прийде автоматично.

А п'яті (соціал-радикали) кажуть: біда наша не в Польщі і не в польській державі, а в фашистській диктатурі в Польщі. Коли б не було диктатури, то польський працюючий нарід погодився б з українським працюючим народом. Отже, у Другім соціалістичнім Інтернаціоналі наше святе спасіння.

Шості (соціал-демократи) додають до того ще й большевицьку диктатуру як причину неволі на Великій Україні і також шукають спасіння у Другім Інтернаціоналі й у світовій демократії.

Сьомі (радянфіли) говорять: ми вже маємо українську державу над Дніпром, а треба нам тільки визволитися з-під Польщі. Тому наше спасіння у большевиках, які прилучать Західні Землі до України і тоді будемо мати і самостійність, і соборність.

Восьмі (католики Хомишина) заявляють: Радянська Україна — це царство Антихриста, і — “не Рада Амбасадорів, а провидіння Боже поставило нас як частину українського народу під власть польської держави і цьому зарядженню мусимо підчинитися. Хотя й би нас польська держава гнобила і переслідувала, то таки маємо завжди і всюди зазначувати нашу льяольність; наша льяольність має до того стреміти, щоб польська держава була сильна і забезпечена”. Лише тоді дістанемо автономію, а тоді побачимо.

Що більше, маємо й таких “реальних” політиків (Панейко), які постійно міняють свої орієнтації у залежності від того, де бачать силу; коли Денікін був сильний, тоді висували концепцію злучених держав Сходу Європи, отже, союз із білими москалями; коли ж упав Денікін, а большевики закріпили свою владу, то перескочили до радянфільської орієнтації; коли ж із большевиками почало бути “не тее”, тоді давай проповідували територіяльну автономію під Польщею.

Але ми мали ще ліпший випадок: один і той самий “реальний” політик редагував “Діло” (газета галицьких національних демократів) і проповідував “самостійність і соборність” та принципіальну політику, а zarazом, з одного боку через В.Бачинського (галицький адвокат і політичний діяч, організатор Національно-демократичної партії, прихильник пропольської концепції) вів угодово-польонофільську політику, а з другого боку — редагував радянфільські “Нові Шляхи” та разом із большевицьким консулом ширив радянфільство.

Отака-то “реальна політика”, — сидіння на двох, а то й на трьох стільцях, щоб і капітал “приобрести” і невинність “соблюсті” — розуміється, до нічого путнього не може довести не тільки тому, що навіть ті самі протилежні концепції взаємно виказують свою

абсурдність і нереальність, отже, засуджують себе взаємно, а й тому, що кожна поодинокі група з табору “реальної політики”, а то й навіть поодинокі “реальні політики” самі себе негують (заперечують. — Авт.), коли проповідують одне, а роблять зовсім щось протилежне, або коли нині роблять одне, а завтра щось інше — протилежне.

Ми вже навіть не говоримо про те, що всі ті “концепції” “реальної” політики не мають ніякої об’єктивної вартості, бо навіть поляки не думають про створення України над Дніпром (доказом на що є хоч би похід ляхів на Київ 1920 року. Ризький мир і пакт неагресії (ненападу. — Ант.) абстрагуючись від давньої історії і теперішньої політичної думки польських провідників); ані не думають вони про ніяку автономію на Західній Україні (доказом чого є “пацифікація” з цілим дотеперішнім винищуючим режимом згідно з пляном “на знищення Руси”); ані російські монархісти не думають про самостійну Україну, (доказом того є не тільки стара монархія, а й поведінка “чорної сотні” на Україні за часів гетьмана Скоропадського та воєнна акція Денікіна на Україні); ані російські демократи й соціалісти не думають про самостійну Україну (доказом на що є російські “правительства” за часів Центральної Ради, що навіть на автономію не хотіли дати згоди); ані більшовики не “будують” українську державу і не думають принести волі Західній Україні (доказом є Соловки, комуністична партія і Ризький мир); ані Другий Інтернаціонал не дасть нам спасіння (доказ — рішення його про непорушність польських державних кордонів і засудження ним усякої революційної і повстанської акції у Союзі Радянських Союзів).

На організаційних і юнацьких сходах (відправах) ОУН доповідачі піддавали нищівній критиці опортуністичну політику українських партій. Основними матеріалами для доповідей були статті й праці, опубліковані у підпільних виданнях УВО й ОУН. На західноукраїнських землях найширшу пропагандивну й вишкільну діяльність націоналісти проявляли в роки, коли референтом пропаганди, а відтак Крайовим Провідником КЕ ОУН був Степан Бандера. В багатьох місцевостях націоналісти виголошували доповіді про українські партії та їхню діяльність у легальному секторі, у читальнях “Просвіти”, у гуртках “Рідної Школи” та в інших товариствах, використовуючи при тому і статті та різні підпільні публікації в тому дусі, як це подано у наведеній статті з підпільного видання “Сурма”.

ДМИТРО ДОНЦОВ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

“З Донцовим можна не погоджуватися, можна різно оцінювати його ролі як політичного діяча, публіциста й ідеолога, можна критикувати його методологію, але не можна не дооцінювати часто вирішального впливу його на розвиток української суспільно-політичної думки”.

М.Сосновський.

“Дмитро Донцов. Політичний портрет”

“Дмитро Донцов не був практичним політиком і участі в діяльності зорганізованої політичної партії чи руху після визвольних змагань 1917-1920 років не брав. Не був він творцем такої чи іншої політичної доктрини і програми. Проте як ідеолог і публіцист він

мав величезний вплив на політичні концепції і розвиток провідних у цьому сторіччі політичних угруповань і рухів на українських землях... Д.Донцов став ідеологом українського націоналістичного руху на Західній Україні й еміграції 20-х і 30-х років та чимало заважив на формуванні програми й ідеології Організації Українських Націоналістів, не включаючись, однак, особисто в її діяльність, але стоячи завжди близько і до цієї організації, і водночас до УНР (середовище Української Народньої Республіки), і до їхніх провідників” (Богдан Кравців. Передмова до праці М.Сосновського).

У 1948 р. стояло питання про появу журналу під редакцією Дмитра Донцова “без прямого пов’язання з ОУН”. Щодо того Степан Бандера в листі до видатного націоналіста Д.Чайковського висловив застереження: “...щоб не було в журналі атакування крайової роботи (ОУН), щоб не було персональних атак на людей у Краю (націоналістів-підпільників), щоб журнал мав “уважливий і річевий тон”.

Проживши 90 років, Дмитро Донцов (1883-1973) 65 літ присвятив публіцистичній праці. Під правдивим прізвищем і під псевдонімами він написав і опублікував чимало книжок, статей, рецензій. Донцов мав багато прихильників, а ще більше противників. Згадати б теоретика українського монархізму історика Вячеслава Липинського, який, пишучи про Донцова, висловлювався про нього надміру несимпатичними виразами, і то незважаючи на те, що і Липинський, і Донцов були непохитними українськими державниками, ба що більше, обидва сповідували шопенгауверівсько-ніцшеянську філософську доктрину волюнтаризму, беручи її за основу у своїх працях.

Тривалий час прихильником Донцова був інший, не менш темпераментний публіцист і письменник — Юрій Липа, (1900-1944), він друкував свої статті на сторінках редагованого Донцовим “Літературно-Наукового Вістника”, а згодом — “Вістника”, і раптом розійшлися ці два — із числа найпомітніших ідеологічно-політичних авторів і стали ворогувати. Щоправда, уже після того, як Юрія Липу — підпільного лікаря УПА - по-варварськи знищили большевицькі катюги, Донцов у розмові з українським ученим Богданом Стебельським позитивно й дуже похвально висловився про Ю.Липу як поета, але про його ідеологічно-політичні статті й обширніші праці не знайшов прихильного слова.

Донцова називали “кольоритною” постаттю, дехто навіть і “екстравагантною”, якщо взяти до уваги його непомірне гострі випадки в рецензіях і доповідях, після яких він категорично відмовлявся вести дискусію навіть із тими громадянами, які високо цінили його публіцистичний талант і поділяли його погляди. Досить згадати обурливу відповідь Донцова на запитання, чому він нехтує правописом, що його прийняло Наукове товариство ім. Шевченка в 1929 році, Донцов спересердя рубанув: “Я маю свій власний правопис”.

Дмитро Донцов пройшов довгий еволюційний шлях, починаючи від поширювання ідей марксистського соціалізму на початковому етапі його публіцистичної творчості, від очорнювання, за його ж власними словами, “українського буржуазного націоналізму”, але, розчарувавшись урешті в соціалістичних ідеях, став апологетом українського націоналізму, послідовним проповідником ідей української державної суверенності та соборності.

Це все варто б знати сьогочасним палким прихильникам Донцова, які, на жаль, дуже мало його вивчають як теоретика українського націоналізму. Наприклад, відомо, що епіграфом першого видання “Націоналізму” Донцова в 1926 році були слова німецького мислителя і гарячого прихильника духового відродження Німеччини Фіхте: “Тільки цілковите перетворення, лише започаткування зовсім нового духу може нам допомогти”, а в пізніших, післявоєнних виданнях тієї праці епіграфу із “Промов до німецького народу” Фіхте вже не було. Чи не через те, щоб деякі західні офіційні чинники, прислухаючись до большевицьких підшептів, не звинуватили Донцова у прихильності до нацистських режимів, на адресу яких перед війною на сторінках донцовського “Вістника” появлялися зичливі вислови?..

Немає сумніву, що майбутні дослідники історії розвитку української громадсько-політичної думки ще часто звертатимуться до творчості Донцова, оцінюючи її з перспективи пройденого часу. Але вже й тепер появилася монографічна праця публіциста і громадського діяча (родом із Тернополя) Михайла Сосновського (1919-1975) “Дмитро Донцов. Політичний портрет” — об’єктивне наукове дослідження творчості Дмитра Донцова.

Дмитро Донцов родом із Мелітополя, студіював у Петрограді. Царська поліція почала його переслідувати, а був він людиною дуже активною, тож у 1908 р. переїхав до Галичини і зразу проявив себе непересічним політичним діячем.

Виголошений ним на Другому студентському з’їзді у Львові в липні 1913 року реферат п. н. “Сучасне політичне становище нації і наші завдання”, в якому він наголосив на потребі вийти зі складу Росії, став у центрі уваги української громадськості. Донцов вийшов на політичну арену і не сходив із неї до кінця свого життя.

Окреслюючи коротенькими штрихами біографічні дані Донцова, варто підкреслити, що його високо цінував полковник Євген Коновалець. Будучи Головним Командантом УВО, він запропонував відновити започаткований 1898 року “Літературно-науковий вістник”, оснований Іваном Франком і Михайлом Грушевським, що й сталося у 1922 році. Тоді, за підтримки Коновальця, Донцов став головним редактором цього славнозвісного журналу. Немає сумніву, що Коновалець правильно оцінив публіцистичний талант Донцова, а можливо, і сподівався, що головний редактор стане активним учасником організованого самостійно-державницького руху. Дехто мав причину здогадуватися, що Донцов як ідеолог українського націоналізму, оскільки він таким став після упадку відновленої державності, міг бути і членом Організації Українських Націоналістів, але так не сталося. Членом ОУН Донцов ніколи не був, ніколи його погляди не збігалися з програмними статтями ОУН, але, проте, ідейний вплив на формування української націоналістичної думки він мав великий. У 20-х і 30-х роках українська студентська націоналістична молодь захоплювалася працями Донцова, пропагувала ідеї, які він проголошував.

У той час уділялося багато часу вишукуванню причин втрати нашої державності в 1920 році, багатьма розглядалося питання, на який шлях стати, якими способами й методами вести дальшу боротьбу за відновлення державної самостійності. Донцов гостро критикував тих, що допускали помилки, ставив вимогу виховання нового типу українця, громадянина з державницьким підходом у вирішуванні насущних проблем.

“Започаткування нового духу”, за Йоганом Фіхте (або ж, вживаючи сьогоднішнього вислову — змагання за духове відродження нації) — питання не короткочасне. Своєї актуальності воно не втрачає і тепер. А це означає, що в цьому розумінні думка про виховання українця — борця за Українську Справу, про що весь час наголошував Дмитро Донцов, і сьогодні знаходить своє розуміння серед значної частини нашої громадськості. Оскільки провідною ідеєю усієї публіцистичної творчості Донцова була справа української державної суверенності — він знаходив прихильні до себе середовища, великою мірою справляючи вплив на формування політичної думки для цілого покоління. Заперечувати це означало б віддалятися від об’єктивної оцінки українського політичного життя міжвоєнного часу.

Коли вникнути у всю публіцистичну спадщину Донцова, то треба підкреслити, що левову частку в ній займає критика, нищівна критика всього негативного в українському житті (за висловом Донцова — “провансальства”), гнилих ідей соціалізму та його носіїв, людей кволих і непослідовних у своїх політичних задумах і діях, а що найголовніше, Донцов — нещадний ворог російського імперіялізму в усіх його проявах, незважаючи на те, якими б епітетами він не прикривав своєї реакційної суті.

Після Другої світової війни, коли Донцов опинився на еміграції, про нього не могли забути ті, що цікавилися, а то й захоплювалися його працями міжвоєнного часу. Висунуту думку про те, щоб Донцов продовжував свою плідну працю у публіцистиці, ставши редактором ідеологічного журналу за кордоном, і щоб таким чином вносив свій вклад у тогочасну політичну атмосферу, підтримав і Степан Бандера, але він, знаючи характер Донцова, його нетолерантність, часто-густо зовсім невинуваті судження і надмірно критичне ставлення до певних осіб, чого не повинно бути, робив застереження, щоб Донцов у “своєму” журналі не робив випадів проти тих, які в чомусь не погоджувалися б з Донцовим. Несправедливо, лайливими словами Донцов обзивав декого з тих що стали на шлях безоглядної боротьби проти комуно-большевицьких окупантів і в тій боротьбі життя своє віддали, але чимось у поглядах Донцова йому не припали до вподоби, — і посипав Донцов слова незаслуженого осуду...

Сучасний український націоналістичний рух (його організована форма) появився наприкінці XIX століття від Братства тарасівців — шанувальників Шевченкового “Заповіту”. Остаточне оформлення організованого націоналістичного руху завершилося з появою ОУН.

Донцов став автором так званого “чинного націоналізму”, який мав значний вплив на формування ідейно-політичних засад організованого українського націоналістичного руху в міжвоєнний час, однак донцовська ідеологія “чинного націоналізму” не стала в повному розумінні ідеологією Організації Українських Націоналістів, і Дмитро Донцов, не будучи її членом, не був ідеологом ОУН. Дивуватися треба, коли сьогодні з якихось нічим не виправданих міркувань є намагання викривляти історичну правду, приписуючи Донцову ролі, якої він ніколи не виконував.

Розходження між Донцовим і ОУН дохідливими словами обрисовував згаданий уже дослідник його творчості Михайло Сосновський. Він пише: “Зв’язок між ідеологією українського націоналістичного руху та ідеологією “чинного націоналізму” Дмитра Донцова можна б графічно подати у формі двох ліній, які виходять із різних пунктів і на окремому відтинку майже сходяться чи одна одну перетинають, щоб незабаром цілком

віддалитися. Протягом 40-х років цей зв'язок остаточно перервався, причому розвиток української націоналістичної думки пішов своїм власним шляхом, а розвиток ідеології “чинного націоналізму” припинився та фактично зупинився на творах самого Донцова. Всі ці націоналістичні автори, які ідейно хотіли втриматися у межах, визначених ідеологією Донцова, не внесли до цієї ідеології нічого нового й справді оригінального. Ті ж автори, які вийшли за межі некритичного наслідування Донцова, не тільки з ним рано чи пізно розійшлися, а й навіть стали на позиції цілком протилежні до ідеології “чинного націоналізму”.

Роки Другої світової війни та повоєнний період виявилися незвичайно критичними для ідеології “чинного націоналізму”. Український націоналістичний рух на Україні, репрезентований Організацією Українських Націоналістів, протягом 40-х років звільнився з-під впливу цієї ідеології, і дальший розвиток його програмово-ідейних засад пішов по лінії, протилежній до тієї, яку пропонував Донцов...”

Збереглася і побутує досі практика: до терміну націоналізм (мається на увазі — український націоналізм) чіпляння якихось епітетів (“чинний”, як у Донцова, врешті — інтегральний, тоталітарний, можливо, і прогресивний чи як його протилежність — реакційний, народний, визвольницький чи науковий) і це вносить плутанину, шкідливу у своїх наслідках, бо цим самим піддається “матеріал” для усіляких “критиків” чи критиканів. Український націоналізм ніяких епітетів-окреслень не потребує, оскільки окреслення подають його суть і дії.

Усе, що має тридцятилітню давність, належить до історії... Отже, і донцовську ідеологію і загалом усю його політичну діяльність треба розглядати з історичної перспективи.

Можливо, запозичили підхід у Донцова ті, що відлік націоналістичної справи силкуються починати від себе. Однією з прикмет націоналістичного руху є його тяглість. Перші організовані форми українського націоналістичного руху датуються столітньою давністю, отже — від Братства тарасівців, від Миколи Міхновського. Такий погляд Донцова не задовольняв і тому-то він той “свій” відлік брав від 1926 року, тобто від появи друком його праці “Націоналізм”. Власне Микола Міхновський стояв на українських самостійницьких позиціях уже в той час, коли Донцов український націоналізм осуджував, закликав суспільство український націоналізм поборювати, оскільки “ідеологія українського націоналізму противиться інтересам українського пролетаріату”...

Згодом Донцов сам перейшов на позиції українського націоналізму, опрацював його форму — так званий “чинний націоналізм”, але ще кілька років перед своєю смертю Миколу Міхновського та Юліяна Бачинського — авторів праць “Самостійна Україна” і “Україна ірредента” — називав самостійниками, а себе націоналістом...

Насправді теоретична будова українського націоналізму — це храм, започаткований ідеями Тараса Шевченка, до яких згодом вносили свою силу духа наші славні велетні думки Іван Франко і Леся Українка, далі Міхновський, Бачинський, врешті і сам Донцов, і Андрієвський, і Сціборський, і Зенон Коссак, і Степан Бандера, і Ярослав Стецько, і Дмитро Мирон, і багато інших.

ПРОТИВНИКИ, ВОРОГИ Й ПРОВОКАТОРИ

“...І відразу, коли він (Христос) ще говорив, прибув Юда, один із дванадцятьох, і з ним юрба з мечами та киями... Його зрадник дав був їм знак, кажучи: “Кого поцілую, то він: візьміть його й ведіть під доброю сторожею”. І прийшовши, зараз приступив до Ісуса й каже: “Учителю!” І поцілував його. Вони ж ...схопили його”.

Євангелист Матей, 14 - 43-46

“Кирило-Методіївське Братство — таємне товариство, засноване з ініціативи М.Костомарова в грудні 1845 — січні 1846 в Києві, що ставило своїм завданням перебудову суспільства на засадах християнського вчення про справедливість, свободу, рівність і братерство... До Кирило-Методіївського Братства належали М.Костомаров, М.Гулак, В.Білозерський, О.Навроцький, Д.Пильчиків, О.Петров, П.Куліш, О.Маркевич, Ю.Андрузький, І.Посяда, М.Савич, Т.Шевченко й ін...

“Братство не встигло розвинути своєї діяльності, бо вже в березні 1847 р. за доносом його чл. О.Петрова братчиків виарештувано й покарано засланням або ув’язненням...”

Енциклопедія Українознавства - т.3, С.1031-1032.

Покликання до життя Організації Українських Націоналістів у 1929 році різні українські політичні партії та середовища сприйняли по-різному. Деякі з них виявили своє критичне ставлення до неї. Посипалися звинувачення про нетолерантність ОУН супроти існуючих партій, про її революційний характер тощо.

Офіційне видання так званого Державного центру УНР “Тризуб” виповнене недружелюбним ставленням до Організації Українських Націоналістів. У ньому зазначено, що нібито “группка” людей “сміє брати на себе претенсії бути єдиним репрезентантом українського націоналізму”, а в подальших випусках того ж журналу написано конкретніше: “Такі наміри націоналістів, як удержавлення лісів і обмеження продажу лісів, явно викривають нахили наших майбутніх диктаторів...”

Саме життя заперечило твердження журналу “Тризуб”. ОУН виросла в наймогутнішу політичну силу українського народу. А критика щодо “лісової” політики несправедлива. Держава повинна мати точно визначені пляни щодо лісів та їх використання, беручи до уваги те, що навіть у промислово розвинутих країнах Європи державні закони стоять за максимальне збереження лісів (“ліси — легені народу”), а лісова площа в тих країнах щонайменше удвоє більша за українську.

Інший Державний центр з-під стягу гетьмана Павла Скоропадського у своєму друкованому органі “Січ” незадовго після того, як відбувся установчий Конгрес у Відні, повідомляв, що “зав’язалася... дуже цікава організація”, а далі: бідні українські “націоналісти” змагають до зміни теперішнього державно-політичного стану шляхом “національної революції... і до зміни внутрішніх, економічно-суспільних умов шляхом послідовних реформ...”

Слова ці написані в “Січі” саме в той рік (1929), коли в гетьманській організації стався ідеологічно-організаційний розлам. Від екс-гетьмана відколовся Полтавець-Остриця — колишній генеральний писар Скоропадського, який проголосив себе “гетьманом”.

Нищівного удару по гетьманському рухові Павла Скоропадського завдав дотогочасний головний ідеолог того руху Вячеслав Липинський, заявивши в опублікованій заяві:

“Урочисто як теперішньому, так і будучим поколінням Української Землі заявляю, що ні я, ні мої однопідумці з таким “українським монархізмом”, який робиться тепер п. Павлом Скоропадським і його прибічниками у Ванзее (місцевина неподалік Берліну. — Авт.), ні в ділах, ні в помислах наших не мали, не маємо і не будемо мати нічого спільного. Коли б такий “монархізм” під проводом Павла Скоропадського чи іншого подібного “гетьмана”, мав коли-небудь на Україні появитись, — коли “гетьманцями-монархістами” стануть звати себе люди, в яких довголітня політична розпуста і мандрівки по різних політичних партіях виснажили всю віру, всю ідейність, усю дисциплінованість, товариську і залишили в душі лише згарища, повні злоби, заздрости, перфідії і звичок до політичного крутійства, — то заявляю, що такий монархізм буде найгіршою формою правління, яку тільки Україна може мати, і що прокляття за такий монархізм нехай не спадає на мою голову, бо я перед ним остерігав і проти нього боровся”.

Слова Липинського наведено на цьому місці для того, щоб Читачам було ясно, що той видатний український державник, той непересічний патріот України, прославляючи гетьмана Скоропадського у своєму Ґрунтовному творі “Листи до братів-хліборобів”, зневірився в экс-гетьманові і виступив із заявою гострого осуду гетьманської політики, його політичної деградації...

Що ж стосується Вячеслава Липинського, то українські націоналісти а серед них Степан Бандера, часто зверталися до його творчості, до праць цього видатного історика, політичного діяча і теоретика українського державництва, який указував, як будувати суверенну Україну та як її утверджувати...

Починаючи від перших днів виникнення Організації Українських Націоналістів, з різкими словами критики цього націоналістичного об’єднання виступили непримиренні вороги — большевицькі борзописці. Свою “майстерність” вони проявляють у тому (і так роблять по сьогоднішній день), що насамперед силкуються причепити до сили, яка їх поборює, ярлик знеславлення. А вже пізніше намагаються мотлошити свого противника, приписуючи йому всі гріхи сього світу.

Большевики прирівняли український націоналізм до фашизму, безплідно “твердячи”, що термін “фашизм” адекватний термінові “український націоналізм”. Цю назву вони “закріпили” і за німецькими нацистами, що виступали як націонал-соціалісти.

Робилося це, мабуть, тому, щоб у цю назву не входив термін соціалізм, оскільки большевики теж ставили собі за мету “будувати соціалізм”, отже, вважали за доцільніше приклеювати своїм противникам слівце “фашизм”, яке стало збірною назвою усіх тих, що виступали проти червоної Москви.

Чому італійський рух — фашизм — став непримиренним ворогом большевизму? Це тому, що фашизм своїм вістрям звернувся передовсім проти комунізму та соціалізму. Фашизм заперечив демократію і лібералізм, свободу переконання, слова, зборів і товариств, преси, а на це місце вводив фашистську диктатуру, опираючись на індивідуальний і груповий терор.

Український націоналізм нічого спільного з фашизмом не має. Націоналізм визнає право кожного народу на своє державне існування, проголошує, що всі народи рівні,

націоналізм за державність у власних етнографічних межах. Великою мірою про суть українського організованого націоналізму як руху демократичного, визвольницького свідчить висунене націоналістами гасло: “Свобода народам і людині!” Всі ці принципи знайшли свій відбиток у головних засадах Організації Об’єднаних Націй.

Ідеологія українського націоналізму, як зазначено в попередніх розділах, опирається на літературну спадщину Тараса Шевченка. І незважаючи на це, комуно-большевики, а за ними їхні прихвосні, докладали зусиль, щоб “доказувати”, що ідеологія та програма ОУН — це “копіювання німецького націонал-соціалізму”. Абсурдність такого “твердження” очевидна. Націонал-соціалізм вийшов на світову арену в 1933 році, отже, у той час, коли ОУН уже існувала чотири роки. Нісенітницею є ворожі інсинуації про “політичні зв’язки” Організації Українських Націоналістів з Націонал-соціалістичною (гітлерівською) партією.

Наприкінці 1931 року орган ОУН “Розбудова нації” опублікував таку заяву: “Від хвилини, коли організований український націоналістичний табір зайняв відповідне місце в теперішній українській дійсності як активний чинник боротьби українського народу за відновлення Самостійної Соборної Держави, почали проти нього завзяту й щодо способів неперебірливу акцію уряди, суспільність і преса тих держав, що окупували українські землі. Поруч із насильствами та нищенням українців на окупованих ними українських землях окупанти почали вживати ще одного способу — провокації.

...Мета тих провокацій полягає у тому, щоб викривити справжній зміст націоналізму та скомпромітувати його в opinіi українських мас, а тим самим убити їхню віру в непереможну силу ідей українського націоналізму та тих методів боротьби, якими він послуговується для виборення волі Україні. Попри це намагаються окупанти представити український націоналістичний рух у шкідливому освітленні перед чужинцями.

...Зокрема комуністична Москва змальовує український націоналістичний рух як ворожу інтересам українського працюючого люду “фашистську” акцію, що перебуває на послугах Польщі та міжнародного капіталу. Натомість Польща окреслює український націоналізм як німецьку або большевицьку авантюру, що загрожує мирові Європи...

...Провід Організації Українських Націоналістів подає до відома: ...Провід ОУН від самого початку своєї діяльності став на ідеологічні, політичні та тактичні позиції активної боротьби проти окупантів українських земель — Москви і Польщі — та з тих позицій ніколи не сходив і не думає сходити. Тому, зокрема, й вістка про якісь ніби зобов’язання Проводу Українських Націоналістів супроти німецьких націонал-соціалістів провокативно протирічить загальнознаним і непорушним засадам політики Проводу...”

Своє ставлення до німецького націонал-соціалізму ОУН найяскравіше визначила на початку 40-х років, організуючи збройні сили проти гітлерівських окупантів. У боях проти коричневого Берліну прославила себе Українська Повстанська Армія, покликана до життя зусиллями ОУН з-під стягу Степана Бандери.

* * *

Противниками Організації Українських Націоналістів були не лише діячі з так званого унерівського табору та з гетьманського, про що згадано раніше; багато критичних зауваг на адресу новоутвореної ОУН було з боку українських національних демократів, соціалістів-радикалів і ін. Проте згодом ті хвиливі противники почали в дечому погоджуватися з позиціями ОУН, зокрема тоді, коли переконалися, що націоналістична

Організація здобуває прихильність народніх мас, веде послідовну політику супроти ворогів української державности. Проминуло дещо більше десятка років — і вчорашні противники почали підтримувати процес консолідації українських державницьких сил, який заініціювала Організація Українських Націоналістів.

Лише вороги націоналістичного руху ніколи не припиняли боротьби проти ОУН — це передовсім комуно-большевицькі імперіялісти. Непримиренними ворогами в 1939-1945 рр. були німецькі націонал-соціалісти, а в міжвоєнному часі польські окупанти, яким збройним чином та ще й з допомогою зовнішніх сил удалося захопити землі Західньої України.

Оскільки в міжвоєнному часі ОУН розгорнула широку діяльність саме на західноукраїнських землях, польські окупанти вістря своєї боротьби спрямовували проти найсвідоміших українців, а передовсім проти членів ОУН. Однією з найганебніших форм тієї боротьби була провокація. Неперевершеними провокаторами, “майстрами провокації” були карально-репресивні органи СРСР, про що буде мова в подальших розділах, але на цьому місці слід присвятити кілька рядків провокаторській “політиці” польських окупантів. Хибно було б думати, що революційна національно-визвольна Організація боролася лише проти польських загарбників і їх розгалуженої мережі явних і таємних поліцаїв. Боротьбу треба було спрямовувати і проти тих, які, не гидуючи ім’ям провокаторів, стали на службу до окупантів.

Як до того доходило, короткими штрихами обрисовує відомий адвокат — доктор Степан Шухевич у своєму мемуарному творі “Моє життя”. Шухевич пише:

“Уже зараз по закінченні українсько-польської війни траплялися випадки, що деякі українці йшли в тайну польську поліційну службу. Були це дуже рідкі випадки”. А далі: “По українських часописах... появлялися статті, дуже ворожі до нашого революційного руху і до виступів УВО, а потім ОУН, ...але загал ішов помімо цих голосів і симпатизував та попірав, ба навіть гаряче попірав цей рух...”

Провокатором, вислужником польської поліції у Львові об’явився колишній член УГА (Української Галицької Армії) Михайло Гук, але скоро життя його трагічно обірвалося: його вбили...

Дослідниками історії Росії знане прізвище Азеф. Перед Першою світовою війною це був таємний працівник царської охоранки — провокатор, що “працював” проти партії есерів, які його здемаскували. Не обійшлося і в українському підпіллі без провокаторів. Одним із них був Роман Барановський, прізвище котрого як “українського Азефа” потрапило навіть на сторінки Енциклопедії Українознавства, т. I, стор. 91. Там записано, що Барановський Роман, бойовик УВО, був суджений 1926 року польським судом. Згодом відомий як провокатор, котрий для маскування організував “бойові акції”, був урешті-решт викритий і в 1933 році засуджений поляками на 10 років ув’язнення. Помер у тюрмі.

У 1933 році, від 19 вересня до 6 жовтня, у Самборі (Львівська область) відбувся в окружному суді процес у справі вбивства польського політичного діяча Голувка (убитого в курортному містечку Трускавці 1931 р.). Польська прокуратура виготовила акт обвинувачення проти трьох осіб: Бунія, Мотики та Барановського. Буній був чесною людиною. Степан Бандера звернувся з проханням до адвоката — доктора Шухевича, щоб

той боронив його на суді. Шухевич погодився. Два інші обвинувачені — Мотика і Барановський — були провокаторами.

Про провокатора Мотику Степан Шухевич згадує: “Мотику... навіть кримінальні в’язні-неукраїнці зненавиділи в тюрмі у Львові так, що мусів сидіти в зовсім особній келії (камері), а коли часом на коридорі зустрічали його в’язні, то кидалися на нього і били, і коли б в’язничні сторожі не оборонили його, з певністю не вийшов би живий...”

Про “українського Азефа” у своїх мемуарах згадує адвокат Шухевич: “Роман Барановський вийшов (у самбірському судовому процесі) на головну і провідну особу... Боронив його з уряду якийсь жид-адвокат бо жоден український і жоден жидівський адвокат не хотів добровільно піднятися його оборони. В актах справи були довжелезні поліцейні і судові протоколи зізнань Романа Барановського, з яких виходило, що коли він по відбуттю кари... вийшов на волю, тоді перейшов на поліцейну службу. Він твердив, що це мало статися задля браку (нестачі) засобів до життя... Заангажувати Барановського мав комісар (польської поліції) Чеховський... За доноси Барановський діставав заплату, мав місячну платню, не бракувало оплат “від голови”, тобто за кожного українця, виданого поліції... За видачу члена ОУН Зенона Коссака... Барановський зажадав 1 тисячу злотих... але Чеховський з призначених грошей виплатив йому (Барановському) тільки 500 злотих, а 500 сховав собі, хоч казав Барановському поквітувати цілих 1000 злотих”.

Адвокат С.Шухевич пояснює, що польська поліція не могла знати про те, що Крайовим Провідником ОУН на ЗУЗ був сотник Юліян Головінський. Його видав провокатор Барановський. Провідника Крайової Екзекутиви ОУН Головінського, якого добре знав Барановський з лав УВО, польська поліція убила 30 вересня 1930 року.

Треба знати, що формально Барановський членом ОУН ніколи не був, але, будучи в УВО, міг мати деякі інформації від своїх приятелів з УВО, він знав багатьох видатних членів ОУН. Можна допустити й таку думку, що Барановський — слабодух і нікчема — міг вороже ставитися до членів ОУН, які не бажали з ним спілкуватися, здавна підозріваючи Барановського у “грі на два боки”. Це могло мати вплив на вороже ставлення Барановського до ОУН, на його фальшиву амбіцію...

Згадуючи про Барановського, Іван Кедрин-Рудницький, який був гостем на Віденському Конгресі, у своїх споминах “Життя, події, люди” (стор. 226) дорустив помилку, згадуючи, що Роман Барановський нібито був учасником Конґресу, хоч це не відповідає правді. Учасником Конґресу був брат Романа — Ярослав Барановський. Очевидна річ, як усе українське суспільство, Кедрин гостро засуджує провокатора Романа Барановського — “польського поліцейного агента”.

Оборонець Бунія адвокат Степан Шухевич пригадує, що Барановський під час судового процесу був “веселий і бундючий”, він, певна річ міг сподіватися, що польський суд за “вірну службу на користь польської поліції” не каратиме його як злочинця, але так не сталося.

Адвокат Шухевич записав: “Признаюся, що я у своїй душі щиро бажав засудження Барановського. Коли б його уневиннено і звільнено, він міг би в який-небудь спосіб діяти далі на шкоду українського громадянства (тобто “продавати” чесних людей — борців за Україну), а через задержання його в тюрмі така його “робота” ставала неможливою. Врешті, Роман Барановський виявився не тільки конфідентом, провокатором, зрадником, але також ординарним бандитом, який міг бути дуже небезпечний...”

В офіційних виданнях ОУН (“Розбудова нації”, “Бюлетень КЕ ОУН”) повідомлялося, що Барановський формально членом Організації Українських Націоналістів не був, але, перебуваючи в лавах УВО на важливих постах, мав деякі можливості вникати в таємниці ОУН і мати інформації про її керівних діячів.

Доскіпливі громадяни інколи ставлять запитання: як могло статися таке, що на відповідальне становище в Українську Військову Організацію проник майбутній провокатор, адже перед прийняттям у члени підпільної організації кандидат повинен пройти ретельну перевірку, треба ж було відсівати осіб слабохарактерних, схильних до поганих вчинків, боягузливих, кар’єристів, морально й ідейно нестійких...

Провокаторська “праця” Романа Барановського на довгі роки стала пересторогою для інших, щоб не поспішати з прийняттям у члени підпільної організації осіб без належної перевірки, щоб дотримуватися інструкцій та Устрою Організації, в яких наголошено, що без рекомендації щонайменше двох авторитетних членів Організації ніхто не має права ввійти в її лави.

Сила Організації міряється не лише активністю її учасників, а й непохитною відданістю Українській Справі, жертовністю, високими морально-етичними якостями її членства.

Відомо, що слабовіри й слабодухи інколи протовплювалися у ряди високоідейних індивідуальностей, хоч гірко доводиться це усвідомлювати. І серед вірних, ідейних і готових служити Правді Христа апостолів об’явився зрадник. Ним був Юда Іскаріот...

ПРОТЕСТ ОУН ПРОТИ ГОЛОДОМОРУ

„Побіч революційної діяльності проти Польщі як окупанта й гнобителя Західньо-Українських Земель поставлено другий фронт протибольшевицької боротьби як рівнорядний і так само активний теж на ЗУЗ (а не тільки ОСУЗ). Цей фронт був спрямований проти дипломатичних представників ССРСР на ЗУЗ (атентат М.Лемика на секретаря і політичного керівника советського консульства у Львові Майлова і політичний процес), проти большевицької агентури, компартії та советофільства. Метою цих акцій було заманіфестувати єдність визвольного фронту, солідарність Західньої України з протибольшевицькою боротьбою Осередніх і Східніх Земель України та викорінити на Західній Україні комуністичну й агентурно-советофільську працю серед українського населення”.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

За роки большевицького панування в Україні було три голодомори: у 1921-1922 рр., у 1932-1933 рр. і в 1946-1947 рр. Найстрашніший був Голодомор 1932-1933 рр., який скошив у межах тодішньої УСССР понад 7 мільйонів людських жертв, а якщо додати до тієї цифри ще й жертви голодомору на Кубані і в суміжних областях, де проживали українці, ця цифра наблизиться до 10 мільйонів. Голодомор був запланований большевицькою Москвою, а проведений частково присланими із Росії карально-репресивними опричниками, але переважно “зусиллями” комуно-большевицького звироднілого місцевого елемента.

Згідно із статистичними даними у тридцяті роки в сусідній Білорусії, де голоду, організованого червоною Москвою, не було, населення збільшилося майже на 12 відсотків. У той же час в Україні кількість мешканців зменшилася майже на 10 відсотків. У 1933-му році на 1000 жителів України вмирало не менше ста душ, а в Київській області в червні 1933 року смертність становила 300 душ на кожну тисячу селян.

Ще недавно московсько-большевицький гауляйтер в Україні Щербицький пояснював велику смертність нашого селянства в 1933 р. кліматичними умовами, посухою, а його поплічники згодом, притиснуті до муру, звальювали вину за голодомор на Сталіна, Молотова, Постишева та інших комуно-большевицьких верховодів, намагаючись таким чином відвернути увагу від виконавців волі Кремля — місцевих компартійних і комсомольських вироdkів.

За геноцид у Нюрнбергу судили гітлерівців-нацистів, у нас досі подібного суду проти КПСС-КПУ не було, а доморощене комуністично-соціалістичне охвістя, звертаючи зосередженість людей на сьогочасні економічні негаразди в Україні, намагається відвернути увагу народніх мас від нечуваного у світі, штучно большевією організованого голодомору у тридцятих роках.

У 1933 році посипалися протести проти голодомору на Осередніх і Східніх Землях України від різних українських інституцій, партій, об'єднань із Західньої України, від українців, розсіяних по всьому світі.

У львівській газеті “Діло” за 1 липня 1933 року писалося: “Центральний Комітет Українського Національно-демократичного Об'єднання якнайгостріше осуджує розраховану на фізичне й моральне винищування українського народу політику комуністів на Україні й закликає усе українське громадянство по цей бік ризької границі протиставитися місцевим агентствам московського комунізму, який є найзавзятішим ворогом самого існування української нації”.

Український Греко-Католицький Єпископат Галицької Церковної Провінції за підписами митрополита Андрея Шептицького, єпископів Григорія Хомишина, Йосафата Коциловського, Никити Будки, Григорія Лакоти, Івана Бучка та Івана Лятишевського у своєму Зверненні 27 липня 1933 р. наголошував: “Україна в передсметрних судорогах! Населення вимирає голодовою смертю! Побудована на несправедливості, обмані, безбожництві людодідна система державного капіталізму довела багатий недавно край до повної руїни... На вид таких злочинів німіє людська природа, кров стинається у жилах... перед цілим світом протестуємо проти переслідування малих, убогих, слабих і невинних, а гнобителів обвинувачуємо перед Судом Всевишнього... Усіх християн цілого світу, усіх віруючих в Бога, а особливо всіх робітників, селян, передовсім усіх наших земляків просимо прилучитися до цього голосу протесту та болу і розповсюдити його в найдальші країни світу... Нехай перед страшною смертю, серед лютих страждань голоду буде для них хоч малою потіхою гадка, що їх брати знають про їхню страшну долю...”

Від українських соціалістичних партій за підписами Ісаака Мазепи, Панаса Феденка, Льва Ганкевича, Івана Квасниці, Івана Макуха та Матвія Стахіва у зверненні до соціалістичних організацій усіх країн стверджувалось:

“... Україна стала колонією Росії... І ось по 14 роках (большевицької) диктатури робітники й селяни України масово гинуть з голоду на своїй такій родючій землі. І ось дійшли до нас знову неймовірні вісті про жахливі випадки людодіства з голоду... Це все

діється на Україні в 1933 році, по 14 роках радянської влади, котра голосила щастя, добробут і нове життя для працюючих мас... Стверджуємо, що одинокою й очевидною причиною голоду на Радянській Україні є безоглядний економічний визиск українського народу большевицькою диктатурою, яка вважає Україну своєю колонією...”

Різні українські громадські організації зверталися із скаргами на червону Москву до Ліги Націй. Створено Центральний Український Комітет Допомоги Голодуючим на Україні, із Західної України голодуючим братам вислали поштою харчові посилки, але советська пошта відсилала їх назад...

З письмовим протестом проти штучно організованого Москвою голодомору виступив Провід Українських Націоналістів. Але протест цим не обмежився: на Конференції Проводу Українських Націоналістів разом із членами Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ у Берліні 3 червня 1933 року винесено постанову виконати атентат на советського консула у Львові.

Разом із бойовим референтом Крайової Екзекутиви Романом Шухевичем підготовкою атентату займався тодішній Крайовий Провідник ОУН Степан Бандера, який перед польським львівським судом улітку 1936 року заявив: “Я особисто дав наказ Лемикові і подав йому мотиви та інструкції. Ми знали, що большевики будуть у фальшивому світлі представляти це вбивство, і тому ми вирішили, що Лемик має здатися у руки поліції й не стріляти до неї та таким чином дати спроможність зробити судову розправу”.

З-поміж добровольців-бойовиків вибрано 19-літнього абсолювента української львівської академічної гімназії Миколу Лемика, селянського сина, який мав виконати атентат на советського консула у Львові. В суботу, 21 жовтня 1933 року, Лемик виконав атентат, убиваючи в будинку советського консульства на вулиці Набеляка (тепер Котляревського), ч. 27 видатного большевицького дипломата А.Майлова (у той час преса подавала прізвище Майлова як Маїлова), і поранив двірника Івана Джугая. Ані Організації, ані бойовикові Лемикові Майлов не був знаний, він навіть не був консулом, а тільки так себе відрекомендував. Майлов прибув із Варшави, мабуть, маючи на меті провести перевірку советського консульства. Йшлося про те, щоб перед цілим світом заманіфестувати і звернути увагу цілого світу на те, що Москва штучно організованим голодом винищує український народ. Ішлося про те, щоб на судовій розправі Микола Лемик дав пояснення, що було причиною його бойового вчинку. Це був, за висловом довголітнього видатного члена ОУН Володимира Макара, “постріл на захист мільйонів”.

Не подаючи даних про себе, арештований польською поліцією бійовик заявив, що він член ОУН, що з її наказу виконав атентат. У ході слідства Лемик пояснив, що його акт був протестом на голодове винищування Москвою мільйонів українців.

30 жовтня 1933 року у Львові почався наглий суд над Лемиком. Кілька днів до того обороняти бійовика перед судом зголосилися усі українські адвокати у Львові на чолі із сеньйором доктором Костем Левицьким, який у 1918 році став Президентом Державного Секретаріату (уряду) Західно-Української Народної Республіки. Польський суд не погодився на те, щоб на лаві адвокатів засіла така велика кількість оборонців, і головним чином тому, що недавно перед тим між СРСР і Польською Річпосполитою був підписаний пакт про ненапад і така “маніфестаційна” участь адвокатів, на думку польського суду, принесла б шкоду польсько-советським міждержавним взаєминам. Допущено до оборони лише професора доктора Володимира Старосольського, доктора

Степана Шухевича і доктора Степана Біляка, який мав заступати Старосольського, оскільки Старосольський дещо недомагав на здоров'ї у той час.

Деякі неприхильне настроєні до Організації Українських Націоналістів громадяни необ'єктивно, а може бути, що й на догоду більшовикам, висвітлюють історичні факти і події. Вони схильні в ОУН бачити лише тіньові сторони, применшуючи при тому роллю ОУН у суспільно-політичному житті України. Приклад готовності українських оборонців (адвокатів) у повному складі захищати члена ОУН — бойовика Миколу Лемика — говорить про інше, а саме підтверджує те, що найвидатніші українські громадяни часто солідаризувалися з політикою ОУН, відверто підтримуючи її акції.

Судовий процес проти Лемика викликав сенсацію у всьому світі. Обороняти Лемика перед судом зголосився навіть один поляк (адвокат Пасхальський з Варшави). До Львова з'їхалося дуже багато журналістів прибув кореспондент ТАСС (Телеграфного агентства Советського Союзу), а з ним ще якийсь високий достойник із советського посольства у Варшаві.

У той час, коли Провідником Крайової Екзекутиви був Степан Бандера, мережа членства ОУН у Західній Україні була розгалуженою, а в ній чисельна когорта бойовиків. Шухевич (адвокат) згадує: “Вийшло на яв, що атентат був ділом членів ОУН, яких візвано, щоб добровільно зголошувалися до виконання атентату. Зголосилося дуже багато, але жереб рішив, що виконавцем мав бути Микола Лемик. Він радо пішов на чин. Характерне для цього хлопця було те, що коли він приїхав до Львова для виконання атентату, то не хотів нічого смачнішого з'їсти, аби не наражувати на втрату фонди Організації.”

Зустрічаючись перед атентатом із Степаном Бандерою, Лемик не знав, що це Бандера, не знав ані його прізвища, ані організаційного поста, знав лише, що це хтось із видатніших членів ОУН. Не знав Лемик також того, що під прізвищем “Ксаверій Брудас” виступав Роман Шухевич, а “Брудас” — це було його тимчасове фіктивне прізвище. На судовому розгляді справи Лемик зізнав: “У п'ятницю 20 ц. м. (жовтня) я їхав до університету. Того дня я мав бачитися з “Брудасом” на Личакові (район міста Львова). Тоді він сказав мені, що має бути атентат на представника советської влади у Львові, та казав, що я маю виконати його. Казав, що атентат має звернути увагу цілого світу на стан, в якому опинилася українська нація. Він дав мені гроші — 30 злотих, щоби купити собі білизну й черевики, бо не личить їти в таких черевиках, які я тоді мав...”

Лемик був скромною людиною, як усе членство ОУН, був небагатий і ніколи не міг і гадки допустити, щоб Організація допомагала йому матеріально.

Лемика не минула б смертна кара, але неповнолітніх (а повнолітніми вважали, згідно із польськими законами, тих, що мали вже 21 рік життя) на таку кару не засуджували. Лемика засудили на безтермінове ув'язнення, а через шість років, після падіння польської держави восени 1939 року, він вийшов на волю.

Лемик був оптимістом, а загалом — веселою людиною. Відбуваючи ув'язнення у липні 1934 року з автором цих рядків, на жартівливе запитання “Коли, Миколо, йдеш на волю?” — Лемик, усміхаючись, відповідав: “З неділі, щоправда, ще невідомо, з якої неділі, але це таки буде з неділі...” Так і сталося: ця “неділя” випала у вересні 1939 р.

Микола Лемик продовжував свою діяльність у мережі ОУН. У 1941 р. був призначений на пост провідника Середньої похідної групи, але, куля з рук німецького

окупанта обірвала його життя у Миргороді (Полтавська область, коли виконував наказ) того ж року.

В той час, коли проходив суд над Лемиком, і пізніше польська поліція провела ревізії й арешти серед українського студентства й молоді у Львові. Молодь проводила маніфестації на знак солідарності з акцією ОУН проти большевиків, на знак солідарності з атентатом на совєтське консульство у Львові. Арештованих судив польський суд у липні 1934 року у Львові. За приналежність до ОУН і “співучасть у підготовці атентату” на 14 років тюремного ув’язнення засуджено тоді Володимира Нидзу, на 10 років — Володимира Маївського, на 7 — Дмитра Мирона, на 5 — Ярослава Стойка і Андрія Луціва, на 4 — Василя Безхлібника і Ярослава Петеша, на 3 — Івана Захарківа, на півтора — Юліяна Заблоцького і на таку ж кару — Богдана Лаврівського.

* * *

У 1946-1947 рр. українців Осередніх і Східніх Земель червона Москва знову морила голодом. У Західній Україні був добрий урожай. Зголоднілі люди не очікували допомоги від Московщини, а масово валками подавалися у західні області України за хлібом. Тоді Провід Організації Українських Націоналістів з-під стягу Степана Бандери і головнокомандувач УПА Роман Шухевич наказували людям усіма можливими способами допомагати голодуючим, щоб забезпечити їх хлібом і іншими продуктами харчування, щоб рятувати український Схід від голодової смерті.

Червоні репресивно-каральні органи намагалися у той час “убивати клин” між мешканцями Західньої України і жителями ОСУЗ, між ОУН-УПА і нашими знедоленими братами з-над Дніпра. Маючи це на меті, чекісти організували спеціальні загони під виглядом УПА. Переодягнені кати-чекісти почали вбивати виголоднілих, що їхали на захід по хліб, відбираючи зерно, крупи, борошно (але одну жертву неодмінно залишали живою, щоб та жертва, повернувшись додому, іншим сказала, що “бандерівці” не допомагають голодним, а безжально їх убивають). Большевицьких провокаторів, що підшивались під марку УПА, воїни УПА карали на горло, а большевицька пропаганда роздувала на весь світ, які то “жорстокі учасники ОУН-УПА”.

Українські націоналісти і словом, і ділом доказували, що український народ один, що мешканці з-над Дністра — єдинокровні брати жителів з-над Дніпра. Яких би лютих і нелюдяних способів не вживала “імперія зла”, нашого народу не розбити й не розділити. І лихо переносити нам разом, і спільно успіхами втішатися!

ВАРШАВСЬКИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС ПРОТИ ОУН

“В бойових діях занехано експропріаційні акції (в 1933 році — Авт.), які переводжено давніше проти польських державних установ, зате сильніше заакцентовано бойові акції проти національно-політичного утиску й поліційного терору польської влади супроти українців.

Цей період моєї діяльності закінчився моїм ув’язненням у червні 1934 р. Передше я був кількакратно арештований польською поліцією у зв’язку з різними акціями УВО й ОУН, напр., при кінці 1928 р. в Калущі й у Станиславові (нині Івано-Франківськ) за

організування у Калуші листопадових свят — маніфестацій в 10-річчя 1-го Листопада і створення ЗУНР у 1918 р. На початку 1932 р. я був притриманий при нелегальному переході польсько-чеського кордону й того року просидів 3 місяці у слідчій тюрмі у зв'язку з атентатом на польського комісара Чеховського і т. ін. Після арештування у червні 1934 р. я перебував слідство у в'язницях Львова, Кракова й Варшави до кінця 1935 р. При кінці того року і на початку 1936 р. відбувся процес перед окружним судом у Варшаві, в якому я разом з 11 іншими обвинуваченими був суджений за приналежність до ОУН та за зорганізування атентату на міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького, який відповідально керував польською екстремізаційною політикою супроти українців. У Варшавському процесі мене засудили на кару смерти, яку замінено на довічну тюрму на підставі амністійного закону, схваленого польським сеймом під час нашого процесу”.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Для сучасника, який повною мірою усвідомив, що найлютішими ворогами України є московські імперіялісти, незважаючи на те, як би вони себе не називали і під якими прапорами не виступали б, не завжди видається виправданим, що Організація Українських Націоналістів у міжвоєнному часі вістря боротьби спрямовувала і проти польського шовіністичного екстремізму.

Відомо, що імперіялісти, які хоча й між собою ворогують, на певному етапі таки об'єднують свої зусилля проти національно-визвольних рухів ними ж поневолених народів. Так було між російськими імперіялістами і польськими шовіністами навіть у той час, коли під Росію після трьох розборів польського королівства (1772, 1793 і 1795 рр.) підпала чи не найбільша частина території тодішньої польської держави.

Ще до відновлення польської держави восени 1918 року, незважаючи на багатопартійність, у польському суспільстві найбільше поширення знайшли два суспільно-політичні напрями, один із них очолював Юзеф Пілсудський, лідер Польської Соціалістичної партії, який фактично від соціалізму відійшов, коли у відновленій Польщі став “начальником Річипосполитої”, а будучи маршалом польських збройних сил, втішався авторитетом, можливо, чи не більшої частини польського населення. Здійснення своїх імперських забаганок добачав у федерації Польщі, України та Білорусії. У 1920 році між польським урядом і представником уряду Української Народної Республіки Андрієм Лівичем було підписано варшавську угоду. Відбувся для Польщі та українського союзника невдалий похід до Києва і ще скоріший відступ звідтіля. Незважаючи на те, і сам Пілсудський, і його однодумці та прихильники, так звані пілсудчики, дивилися на український нарід, як на щось нижче від поляків, а на Україну — як на “дикий степ”, яким повинен управляти польський експансіоніст. Від цього політичного курсу пілсудчиків українці — мешканці Західньої України — зазнали величезних втрат. З ініціативи пілсудчиків, у руках яких майже весь час було кермо польської держави, на Західньо-Українських землях лютувала так звана пацифікація, сталися численні варварські безчинства...

Проти Пілсудського і його однодумців та цілої ватаги поплічників кон'юнктурної породи різко виступав діяч так званої народової демократії (ендек) Роман Дмовський — людиноненависник і найзавзятіший україножер. Він виступив зі своєю концепцією

“улаштування порядку між європейськими державами після закінчення Першої світової війни” і поширював ту концепцію між державно-політичними діячами у країнах Західної Європи.

Пан Дмовський наголошував на тому, щоб спільно з російськими імперіялістами не допустити до існування Української Держави на території Східної Європи. Маючи це на меті, він твердив: треба, щоб Польща і Росія мали спільний кордон, бо тільки тоді ті дві держави поставлять заслін німецькій експансії, що загрожує іншим європейським народам і державам. 28 лютого 1918 року Народовий Комітет Польщі ухвалив, щоб за всяку ціну не допустити української державної самостійності. Українців той панок називав несвідомими, байдужими, без власної інтелігенції... У тому ж дусі виступав палкий прихильник Дмовського професор Львівського університету, правних і політичний діяч ендек Станислав Грабський, міністер освіти в Польщі в 1923-1926 рр., автор “закону Грабського” від 31 липня 1924 року про введення так званого “утраквізму” (двомовності) у шкільництві на Західно-Українських землях, у наслідок якого кількість українських шкіл із 2869 в 1921-1922 рр. зменшилася до 753 у 1927-1928 рр. Той польський зажерливий шовініст “прогнозував”, що після 25 років “українське питання” у межах Польщі не існуватиме, а Польща стане однонаціональною державою... Так не сталося, хоча для здійснення того божевільного пляну була спрямована політика не лише ендеків, а й пілсудчиків. Актом протесту проти тієї польської шовіністично-екстремістської політики, проти винищування українців, насильницької асиміляції та експлуатації було вбивство польського міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького 15 червня 1934 року.

Дехто тоді, а дехто ще й тепер убивство польського міністра називає терористичним актом... і водночас промовчує чи не добачає, що польські власті протиукраїнські акти терору піднесли до рівня державної політики.

Промовистими словами польську політику супроти українців охарактеризував молодший брат Бандери — Василь Бандера — на одному із студентських зібрань у Львові восени 1938 року (Василь Бандера — 1917 р. нар., після закінчення Стрийської гімназії студіював у Львівському університеті, член ОУН, учасник Другого Великого Збору ОУН (краківського) у 1941 р., арештований гестапо 15 вересня 1941 р., перевезений до тюрми у Кракові, а в липні 1942 р. — з тюрми до концтабору в Освенцимі (Авшвіц), там і закатований на смерть в перших днях разом із братом Олександром).

Василь Бандера розповів таке: десь ще чи не в минулому столітті жило в Африці дуже відстале плем'я дикунів. Якось дикуни захопили в полон кілька білих людей-європейців і почали радитися, що з полоняниками робити. Що з'їсти треба — усі дали на те згоду, але як це зробити - розділилися думками. Радикальне крило дикунів запропонувало всіх білих європейців тут же повбивати та з'їсти. Друге, поміркованіше, крило з цим не погодилося, твердячи: “Ми повинні культуру шанувати і порядок знати. Вбивати всіх разом і не посоливши з'їсти непристойно й дико. Вбивати треба поодинці, ну й посолити, а вже тоді братися до трапези. Зберігаймо культуру та порядок!”

Студентам пояснювати не довелося, усі розуміли, що білі європейці — це українці, радикальне крило дикунів — польські ендеки, а помірковане — пілсудчики.

І першим і другим — ціна одна, або, як у народі кажуть: що кием, а що палицею...

У відповідь на польську дискримінаційну політику Організація Українських Націоналістів виконала низку виплатних актів. Одним із них було вбивство 15 червня 1934 року у Варшаві польського міністра внутрішніх справ Броніслава Перацького.

Польські офіційні чинники, антиукраїнська преса у тридцятих роках, а деякі “наукові дослідники” ще й тепер силкуються Перацького зобразити як навіть прихильного до українців політика, який нібито й шукав доріг до передових українських громадських діячів, аби знайти якнайкращу форму польсько-українських взаємин.

Один із польських прокурорів Владислав Желенський (обвинувачував Степана Бандеру та його співтоваришів у варшавському судовому процесі) у своїх спогадах (1973 р.) підтвердив це, він і надав великого значення у викритті вбивства міністра архівові члена Проводу Українських Націоналістів Сеника, який з Чехо-Словаччини потрапив до рук польської поліції. Це була скандальна справа, оскільки польська поліція заволоділа в 1933 році документами ОУН, які треба було переховувати в надійному місці. Прокурор Желенський подав, що в архіві було 418 оригіналів і 2055 фотокопій різних машинописів і рукописів. Згодом серед членства ОУН виникло підозріння, чи не діяла в тому чорна сила, котра намагалася завдати Організації нищівного удару.

Більшою чи меншою мірою член ПУНУ Омелян Сенік відповідав за втрату архіву ОУН, який послужив польським окупаційним властям для проникнення у таємниці Організації, а також у проведенні варшавського судового процесу проти ОУН. Усе це спричинилося до того, що О.Сенік серед членів ОУН не знаходив колишньої прихильності аж до дня його (разом із видатним теоретиком українського націоналізму Миколою Сціборським) трагічної загибелі в Житомирі 30 серпня 1941 р.

Мемуарист, колишній прокурор Желенський, підсуває надуманий мотив, “доказуючи”, що ОУН нібито була змушена вбити польського міністра задля підсилення дещо надщербленої популярності, але той його хибний погляд спростовує український публіцист Іван Кедрин-Рудницький, який у своїх писаннях підкреслює, що Желенський “не знав психіки і ментальності ані Євгена Коновальця, ані Степана Бандери — обох непересічних індивідуальностей...” Кедрин у своєму творі пише: “З погляду української раси та мудрости... вбивство Броніслава Перацького було... логічне й політичне виправдане. Адже це був голова міністерства, формально й великою мірою фактично відповідального за політику (польського) режиму супроти українців...”

Ясність щодо вбивства польського міністра руками бойовика ОУН Григорія Мацейка вносить “Вісник Організації Державного Відродження України”, ч. 23-24, Нью-Йорк, серпень-вересень 1934 р. В ньому написано “Чин бойовика УВО (УВО й ОУН уже були об’єднані остаточно в 1932 р. — Авт.) вдарив не тільки в Перацького як особу, а в Перацького як реалізатора польської окупаційної політики на Західньо-Українських Землях. Бо хто був Перацький? Перацький — це послідовний погромник українського національного життя на ЗУЗ. Перацький — це ліквідатор українських шкільництва, культурно-освітніх установ, господарських, кооперативних, спортових товариств і кружків, це полонізатор Української Церкви. Перацький — це творець і організатор польської колоніальної, грабункової політики на ЗУЗ, колонізації українських земель польськими зайдами, заливу промислових осередків на ЗУЗ польським робітництвом. Перацький — це організатор погромів українців на ЗУЗ поліцейсько-уланськими (улани — військові кавалеристи. — Авт.) бандами, карними експедиціями, “стшельцами”

(польська парамілітарна організація), варварських пацифікацій у рр. 1930-1933, у 1934 — (Угнівщина, Равщина, Самбірщина, Мостищина і ін.). Перацький — це творець наглих судів, шибениць і мордувань українських революціонерів. Перацький — це автор поліцейських знущань і катувань українських політичних в'язнів. Перацький — це творець системи морального розкладання українського життя масовим насаджуванням конфідентів (донощиків). Перацький — це автор профанації й дикого збезчещування пам'яті Героїв української визвольної боротьби, розкопування могил, нищення хрестів. Перацький — це один із творців і часовий сторож-жандарм цілого жорстокого варварського арсеналу ляхського (польського. — Авт.) окупаційного панування, яке поставило собі за ціль згнобити українське життя, розгромити й сполонізувати його...”

Співзвучно з оцінкою “Вісника ОДВУ” писала 22 листопада 1935 року і британська газета “Манчестер Гардіян”: “Генерал Перацький був міністром внутрішніх справ, він був теж відповідальний за ганебну пацифікацію України в 1930 році. Українці витримували (знущання. - Авт.) з подиву гідною пасивністю, аж поки дехто з крайніх кіл почав палити скирти польських дідичів. У відповідь на те наїхали відділи польської кінноти та поліції на села, без розбору арештували селян і били їх. Ці операції роблено в таємниці, але для теперішньої історії не було найменшого сумніву, що тут відбувся один із найбільших актів насильства, що його коли-небудь у новітніх часах проведено. Докладно невідомо, скільки селян побито, але обережний підрахунок вказує кругло 10 тисяч, з яких майже всі були невинні...”

* * *

Майже два місяці, від 18 листопада 1935 року по 13 січня наступного (1936 р.), перед варшавським окружним судом проходив процес проти Степана Бандери і разом із ним ще проти 11 осіб, який набрав широкого розголосу не лише в українських домах і середовищах, а й у Польщі та в цілому світі.

Прокуратура варшавського апеляційного суду (Рудницький і вже згаданий Желенський) звинувачувала:

Степана Бандеру — у приналежності до Організації Українських Націоналістів і в тому, що він, будучи Провідником Крайової Екзекутиви, дав наказ Григорієві Мацейку вбити міністра внутрішніх справ Польщі Перацького;

Ярослава Карпинця — у виготовленні бомби, якою заплановано вбити польського міністра;

Миколу Лебеда і Дарію Гнатківську — у підготовці атентату (розвідка про час, місце й найсприятливіші умовини для виконання акту);

Миколу Климишина — у придбанні складників для бомби, яку виготовив Ярослав Карпинець, і за безпечне перевезення тієї бомби до польської столиці;

Богдана Підгайного — за контакти Мацейка з Бандерою, видачу Мацейку пістолета “Гіспано” (калібр 7,65 мм) з набоями та за зв’язки з іншими організаторами атентату;

Івана Малюцу — у тому, що проводив розвідку для підготовки атентату, і за те, що передавав гроші та інструкції для Лебеда і робив старання щоб полегшити втечу Мацейкові;

Якова Чорнія, Євгена Качмарського, Романа Мигаля, Катерину Зарицьку і Ярослава Рака — у допомозі Мацейкові втекти й уникнути покарання за виконаний атентат.

З акту обвинувачення стало відомо, що 15 червня 1934 року бойовик ОУН Григорій Мацейко вбив польського міністра внутрішніх справ Перацького пострілом із пістолета під час того, коли міністер входив на обід до “Товариського клубу” на вулиці Фоксаль. Було заплановано вбити міністра бомбою, виготовленою Карпинцем у лабораторії ОУН у Кракові, але вона не вибухнула. Погоня за бойовиком не вдалася, він зник, а відтак із допомогою членів ОУН подався за кордон.

Микола Лебедь виїхав до Гданська (Данцігу), за ним стежила польська поліція, а коли він кораблем виїхав до Німеччини, то на вимогу польських дипломатів німці передали його польським властям.

Степана Бандеру арештували напередодні вбивства міністра при намаганні перейти кордон до Чехо-Словаччини.

Використання польською поліцією архіву Сеника, устійнення того, що бомба була виготовлена у Кракові, врешті заломання Малюци під час слідства, а за ним нестійкість Мигалья, зізнання Підгайного та Качмарського стали підставою для виготовлення акту обвинувачення.

Підсудних боронили адвокати: доктор Володимир Горбовий із Долини Станиславівської обл. — С.Бандеру, Я.Чорнія і Е.Качмарського); доктор Ярослав Шлапак зі Станиславова — Я.Карпинця і (спочатку) І.Малюцу; доктор Лев Ганкевич зі Львова — М.Лебеда, Д.Гнатківську, Я.Рака, Б.Підгайного; доктор О.Павенцький зі Львова — М.Климишина і К.Зарицьку.

Подібно, як це було перед судовим процесом Миколи Лемика, доктор Кость Левицький провів нараду Колегії оборонців у Львові. Професор доктор Володимир Старосольський мав боронити Степана Бандеру, доктор Степан Шухевич — Карпинця і Підгайного, але так не сталося...

Про це пише Степан Шухевич: “...варшавський прокуратор (прокурор) Желенський в акті обвинувачення покликав на свідків до (судової) розправи д-ра Степана Шухевича і д-ра Володимира Старосольського (свідок не мав права обороняти підсудного. — Авт.). Це мало якусь поважну ціль... Ту ціль дуже одверто вияснив львівський прокурор Прахтель-Морав’янський у приватній розмові: “То дивно, що варшавський прокурор боїться львівських адвокатів, а тому покликає їх на свідків щоб позбутися їх із залі розправ...”

Стало відомо, що з наказу прокуратури в’язнів тримали в незвичайно важких умовах, деяких (Бандеру, Климишина) — у кайданах увесь час їхнього перебування у тюремних камерах.

Починаючи з допиту першого оскарженого — Степана Бандери, судовий процес став “німим”. Бандера й інші обвинувачені, за винятком кількох, а також свідки-українці відповідали українською мовою. Зразу зав’язався конфлікт, підсудних за це виводили із залі, не дозволяли відповідати українською мовою, свідків карали гривнами, прокурори відкидали запитання оборонців. Хтось влучно зауважив, що варшавське судилище відбулося “при відчинених дверях, але при замкнених устах...”

Полковник Євген Коновалець передав інструкцію до адвоката В.Старосольського: “Справу треба поставити ясно й визнати, що міністра вбили члени ОУН, не треба йти на будь-яке крутіство, бо воно не годиться у такій поважній справі...”

13 січня 1936 року варшавський суд виніс вирок: Степан Бандера, Микола Лебедь і Ярослав Карпинець — кара смерті із заміною на підставі амністії на досмертне тюремне ув'язнення;

Микола Климишин і Богдан Підгайний — досмертне тюремне ув'язнення;

Дарія Гнатківська — 15 років тюрми;

Іван Малюца, Роман Мигаль, Євген Качмарський — по 12 років тюрми;

Катерина Зарицька — 8 років тюрми;

Ярослав Рак і Яків Чорній — по 7 років тюрми.

Підсудні прийняли вирок спокійно, а Степан Бандера і Микола Лебедь вигукнули: “Хай живе Україна!”

На знак солідарности з підсудними революціонерами українське громадянство проголосило національну жалобу: відкликано всі розважальні імпрези, на багатьох українських будинках повівали чорні прапори...

Слід підкреслити й те, що деякі польські газети інформували польське обдурене шовіністичною пресою громадянство про те, що все-таки існує український нарід, а не “русіни” — осібники з “чорним піднебінням”. Наприклад, орган польських радикальних народовців “Просто з мосту” писав: “Ми маємо обов’язок найголосніше казати про те, що існує український народ, що він живе і бореться за своє право на життя. Саме ми мусимо розуміти й цінувати героїчне зусилля українського народу, який протягом сотень років не має своєї державности, що його зросійщують, полонізують, роздирають, а він триває. Хай українських націоналістів буде тільки жменька, проте жертвність, посвята й героїзм тієї жменьки великі!”

ЛЬВІВСЬКИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС ПРОТИ КРАЙОВОЇ ЕКЗЕКУТИВИ ОУН ЗУЗ

“...Вліті 1936 р. відбувся другий великий процес ОУН у Львові. Мене судили як крайового провідника ОУН за цілу діяльність ОУН-УВО того періоду. На лаві підсудних було більше членів очолюваної мною Крайової Екзекутиви. Вирок у львівському процесі мені злучили з варшавським — на досмертне ув'язнення. Після того я сидів у в'язницях “Свенти Кшиж” коло Кельц, у Вронках коло Познаня і в Берестю над Бугом до половини вересня 1939 р. П'ять і чверть року я просидів у найтяжчих в'язницях Польщі, з того більшу частину в суворій ізоляції. За той час провів я три голодівки по 9, 13, і 16 днів, одну з них спільно з іншими українськими політичними в'язнями, а дві — індивідуально, у Львові й Бересті. Про підготовку Організації до моєї втечі, що була предметом судового процесу, я довідався щойно на волі”.

Степан Бандера. “Мої життєписні дані”

Оскільки головним обвинуваченим у львівському судовому процесі, що тривав від 25 травня до 27 червня 1936 року, був Степан Бандера, його називали “процесом Бандери”. Можна вважати, що той процес (проти Крайової Екзекутиви ОУН на Західньо-Українських Землях) був продовженням широковідомого варшавського процесу ОУН.

Судили у Львові 23-х українських націоналістів.

Майже удвоє більше було обвинувачених, як у Варшаві. Між обвинуваченими були засуджені варшавським судом Бандера, Зарицька, Качмарський, Малюца, Мигаль і Підгайний.

На лаву обвинувачених посадили Провідника КЕ ОУН Степана Бандеру, а далі до списку увійшли Богдан Гнатевич — 42 роки, Катерина Зарицька — 22 роки, Володимир Івасик — 26 років, Євген Качмарський — 26 років, Володимир Коцюмбас — 35 років, Ярослав Макарушка — 28 років, Іван Малюца — 27 років, Осип Мащак — 28 років, Роман Мигаль — 25 років, Олександр Пашкевич — 28 років, Богдан Підгайний — 30 років, Іван Равлик — 27 років, Семен Рачун — 27 років, Віра Свенцицька — 22 роки, Роман Сеньків — 27 років, Ярослав Спольський — 24 роки, Ярослав Стецько — 24 роки, Анна Федак — 24 роки, Осип Феник — 24 роки, Роман Шухевич — 29 років, Володимир Янів — 29 років, Іван Ярош — 29 років. Середній вік обвинувачених — 27 років, здебільшого вони селянського походження, люди переважно із закінченою або незакінченою вищою освітою.

Варшавський процес був “німий”, суд не дозволив підсудним відповідати українською мовою, посиляючись на свої процедурні приписи. У Львові польський процесуальний кодекс дозволяв в’язням відповідати рідною мовою. За ходом судового процесу пильно стежили кореспонденти. У своїх звідомленнях на сторінках газет вони подавали інколи майже слово у слово те, що зізнавали підсудні. Достатньо було підібрати газети того часу — і тут повна інформація про те, що таке Організація Українських Націоналістів, які її ідеологія, політично-програмові постанови, діяльність і навіть те, що підкреслюється у вимогах до кожного члена ОУН, тобто які моральні засади членства і що береться в основу виховання високоідейних, відданих і жертвних борців за вільну Україну, за її державну суверенність...

Наприклад, за переписаний з газети текст Декалогу українського націоналіста українську селянську дівчину польський суд засудив на 4 роки тюремного ув’язнення, але за те, що хтось зберігав газету, у якій був надрукований той же Декалог, суд не мав права карати. У деяких середовищах українських націоналістів згодом велися розмови, чи не ліпший був би вислід, якби підсудні у Варшаві подавали свідчення польською мовою і таким чином чи не краще спопуляризували б ОУН, головну Ідею українського націоналізму — наймогутнішого національно-визвольного руху в той час.

У сучасного читача може виникнути запитання: чи таке “розмірковування” між членством ОУН не могло негативно впливати на організаційну дисципліну, на “порядок” в ОУН? Аж ніяк! В Організації наголошено, що основою дисципліни є свідомість. Нераз можна було почути з уст націоналіста: “Я свідомий того, на який шлях я став, за що борюся, за яку Ідею не вагаюся і життя віддати...”

У варшавському процесі брало участь чотири адвокати (у середньому — один на трьох обвинувачених), у львівському — дванадцять (тобто в середньому — один на двох). Майже всі адвокати — доктори юридичних наук, широкознані з багатьох українських політичних процесів: Горбовий, Гриньовський, Давидяк, Евин, Жизневський, Загайкевич, Павенцький, Паньківський, Старосольський, Шевчук, Шухевич, Яримович.

При встановлюванні паспортних даних Бандера, Янів, Мащак і Спольський на запитання голови трибуналу, яка їх державна приналежність відповіли: “Українська, хоча хвилює — польська”. Мащак признався що був членом ОУН, і тут же заявив, що не буде

боронити своєї особи бо не вважає злочином приналежність до ОУН, і готовий боронити й доказувати правоту української Ідеї.

С.Бандера і більшість його товаришів на варшавському судовому процесі трималися дуже гідно, на львівському — гідно трималися усі обвинувачені, а між ними й ті, що заламалися у Варшаві, але тепер повідкликували свої попередні зізнання.

І Степан Бандера, та інші підсудні старалися у своїх зізнаннях з'ясувати ідеологічно-політичні позиції Організації Українських Націоналістів. Суд перешкоджував у тому, а підсудного Ярослава Стецька, який не вживав для окреслення поняття “західньо-українські землі” гидкого вислову “Малопольща Східня”, накиненого польськими окупаційними властями, покарав темницею.

Степан Бандера дав наказ Лемикові вбити советського дипломата у Львові і таким чином запротестувати перед світом, щоб увесь світ знав про штучно організований червоною Москвою в Україні голод. Большевики від часу атентату на советське консульство у Львові ще пильніше почали стежити за українським націоналістичним рухом, а на процес у Львові проти Бандери і товаришів послали свого дипломатичного агента-чекіста, який вельми цікавився ОУН, а зокрема особою Степана Бандери. Москва докладала зусиль, щоб якомога більше мати інформацій про цього націоналіста-революціонера. С.Бандера на запитання суду про атентат на советське консульство у Львові (21 жовтня 1933 р.) зізнав так:

“...На терені, на якому я проживав (мається на увазі Західня Україна. — Авт.), ОУН теж проводила протибольшевицьку акцію.

ОУН виступає проти большевизму тому, що большевизм — це система, якою Москва поневолила українську націю, знищивши українську державність. ОУН виступає проти комунізму, бо комунізм — це рух, світоглядowo протилежний націоналізмові.

...Головним тереном боротьби з большевизмом є Східньо-Українські землі, там боротьба йде на життя і смерть. Очевидно, годі шукати того вияву і віддзеркалення тієї боротьби в большевицькій пресі. Частинним віддзеркаленням тієї боротьби, що її ведуть українські націоналісти на східньо-українських землях, є саботажі по колгоспах і фабриках та політичні замахы.

...На цьому терені (на західньо-українських землях) ми теж боремося з комунізмом, бо він намагається послабити вороже протимосковське наставлення українського громадянства та прищепити йому доктрину з розкладовими елементами. Очевидно, ведемо на цьому терені боротьбу з комуністичним рухом передусім засобами пропаганди. Але, крім того, поборюємо комуністичний рух і фізичними методами.

...Комуністичний рух на цьому терені є експозитурою московського комунізму. А большевизм засобами фізичного винищування бореться на східньо-українських землях з українським народом, а саме: масовими розстрілами в підземеллях ГПУ, виголоджуванням мільйонів людей і постійними засланнями на Сибір і Соловки. Большевики виселяють із широкої прикордонної смуги українців, а на їх місце поселяють самих москалів — червоноармійців і чекістів...

...Большевики застосовують фізичні методи, тому й ми вживаємо в боротьбі з ними фізичних метод. З цих причин у 1933 році я видав наказ Лемикові виконати атентат на большевицького консула у Львові.

...Щодо ворогів ми не робимо судів, але кермуємося тільки доцільністю. Згаданий атентат був демонстративним актом проти представника большевицької влади. Водночас мушу підкреслити, що українські націоналісти борються проти своїх ворогів на всіх українських землях”.

Прокурорські свідки, поліційні агенти, які пильно слідкували за діяльністю ОУН у Західній Україні, стверджували, що в той час, коли Крайову Екзекутиву очолював Степан Бандера, тобто в роках 1933-1934, українська революційна діяльність набрала широкого розмаху.

Покликаний на свідка в'язень Микола Лемик зізнав, що зустрічався із Степаном Бандерою, хоча й не знав у той час його прізвища та організаційного становища. Лемик дістав від Бандери вказівку, щоб після убивства советського консула не тікати, а віддатися у руки поліції і на судовому процесі вияснити причини цього політичного атентату. Бандера пояснив Лемикові причину, а нею було те, що большевики масовими розстрілами та голодоморами нищили український народ.

Степан Бандера завжди підкреслював, що український народ — це могутня органічна цілість і що кожному націоналістові-державнику лежить на серці доля українського народу, для кожного українського націоналіста близький його серцю кожен українець, незважаючи на те на якій — на східній чи на західній — території він не проживав би в яку закутину світу не закинула б українця химерна доля.

На запитання оборонця, які вимоги ставила ОУН перед кандидатами в її членство, Бандера відповів, що кандидат мусів знати й визнавати ідеологію українського націоналізму. Це була передумова, що передувала перед складенням присяги.

Оборонець Степана Бандери Володимир Горбовий у своїй прикінцевій промові пояснив, серед яких умов виник новітній український націоналістичний рух. Це сталося під час боротьби за українську державну самостійність: “Молодь була свідком переломової доби в житті свого народу, коли ідея ставала дійсністю. Ці моменти глибоко запали в душу і кров молоді. Немає сили, що могла б усунути ці речі з їхньої душі.

“Який політичний стан тепер, ви, панове судді, знаєте, — продовжував оборонець. — До цього стану народ мусить зайняти якесь становище. Старіше громадянство обмежується заявами, молодь хапається радикальніших засобів...” — Він продовжував: “Під час політичних судових процесів УВО-ОУН не раз противники української національновизвольної боротьби закидали, що Провід висуває наперед рядових бойовиків, а сам ховається поза їхні плечі, а ось тут виступає сам Крайовий провідник ОУН Степан Бандера і мужньо відхиляє свій шолом...”

Аналогічні вигадки про те, що керівні націоналісти нібито самі ховаються поза плечі рядових, — це і є “озброя” большевицьких пропагандистів, котрі мають на меті кинути кістку незгоди й таким способом розбивати рух, проте успіху ласі на підлі вигадки не мають.

Зізнання підсудних у Львові полонили серця й уми української патріотичної молоді. Осип Мащак в останньому слові заявив: “За мету свого життя вважаю лише службу Україні. Україна була і є для мене такою величною, такою святою, що для неї не лише жити, а й умерти замало. Я хотів у боротьбі за Українську Державу, за визволення українського народу з неволі, у боротьбі за новий соціальний лад, за соціальну рівність, за Україну без хлопа і пана знайти ціль свого життя і своє щастя”.

Слід наголосити на тому, що Провід Українських Націоналістів високо цінував Мащака — людину великих здібностей і безмежної жертвовності. Після арешту С.Бандери (14 червня 1934 р.) на початку липня ПУН призначив його на пост Провідника Крайової Екзекутиви на ЗУЗ, але незабаром Мащака польська поліція арештувала. Від початку 1935 року керівництво ОУН у Західній Україні передано Левові Ребету.

Інший підсудний — Ярослав Стецько — під час слідства до нічого не признавався, але перед судом склав зізнання, що він був членом Крайової Екзекутиви й керівником ідеологічної референтури та редактором підпільних націоналістичних видань “Бюлетеня КЕ ОУН”, “Юнака” і “Юнацтва”.

У прикінцевому слові Ярослав Стецько сказав: “Прокурор подав, що я своєю публіцистичною діяльністю затроював душі української суспільности, зокрема української молоді. Це ніяк не відповідає правді. Я писав на теми ідеологічно-суспільні, політичні, на теми етики й висував у своїх публіцистичних працях ось що: оцінюючи нинішнє становище взагалі і дійсність, я поставив тезу, що сьогоднішній змісл життя узмістовлюється у тому, що ідеалом людини є національно-суспільний ідеал. Національно-суспільну працю не вважаю за заслугу окремих осіб, але за обов’язок кожної людини. Я кажу, що всім замислом життя мусить бути національно-суспільний ідеал. Вияви егоїзму в суспільному житті... є ухилом від національно-суспільного ідеалу життя кожної одиниці... Мій оборонець професор Старосольський зазначив, що я зокрема розглядав соціальний зміст українського націоналізму... При розв’язці соціального питання... (треба наголосити) національний момент, безклясовість, момент етики й праці. Я твердив, що єдина праця вирішує про вартість людини і що єдино суспільна справедливість може бути критерієм у вирішуванні соціальних проблем. При тому я висував у розв’язанні економічного питання тезу, що вимогою соціальної справедливости є передання без викупу землі у власність українського селянства, копалень — у власність робітництва... Те саме стосується фабрик... Я висував ідею нового суспільного порядку... ідею солідаризму професій, не кляс у суспільному розумінні, бо українська суспільність є безкласовою суспільністю людей праці. Чи такі ідеї можна назвати затроюванням душі української суспільности та української молоді?

Далі я висував у своїй діяльності тезу, що Україна повинна стати ідейним, моральним і культурним центром, довкола якого повинні зосереджуватися змагання інших поневолених народів...

Призадумуючись над долею цілого українського народу, я підкреслював соборність ідейну, психологічну, моральну та соборність політичних змагань...” — а далі: “Визнаю, що істотним моментом права є признання його даною суспільністю. Примус, фізична сила не є суттю права... Я виконував свій обов’язок, що мені його диктувала моя приналежність до української суспільности. Я визнаю, що українська держава існує, існує потенціально в серцях українського народу... Не існує покищо реально, але існує морально і правно в наших душах. Змістом мого життя було, є і буде: Україна вільна, Україна без хлопа і без пана. Я вірю у перемогу!”

Інший підсудний — Володимир Янів — член Крайової Екзекутиви, який (за його ж словами) був співформатором ідеології ОУН, автор багатьох статей на ідеологічні теми в підпільній і в легальній пресі, у своєму прикінцевому слові наголосив:

“Я не хочу боронити своєї особистої волі, хоч яка вона для мене цінна. Не буду боронити тому, що я визнав той світогляд, який знає боротьбу, який розуміє, що в боротьбі є перемоги й невдачі... Хочу боронити свої ідеї, свої думки, свої погляди... Розглядаючи завдання, які маю виконати, я вважав, що тільки цей шлях (шлях боротьби) є єдино правильним шляхом... У своїй діяльності я завжди старався про одне: керуватися тим, що римляни називали “віртус” (мужність (лат). — Авт.). І тому, щоб дати доказ, що не хочу бути нечесним супроти людей, яким я висловлював свої погляди... я заявив, що належу до ОУН. Ясно, що моє становище впливало з великої віри, передусім віри в українську націю, в її право до життя суверенного, самостійного... Вважаю, що боротьба української нації за самостійність не є тільки боротьбою за здійснення нової правди, нового життя, нової релігії. Сьогоднішня боротьба української нації з Москвою є не тільки боротьбою з виявами московського імперіялізму, не тільки боротьбою з московським духом, не тільки з большевизмом, який є формою поневолення української нації, але що ця боротьба є одночасно боротьбою з ідеєю комунізму, що затроює нинішній світ, нинішню культуру. Коли давні віри, давні культури сьогодні захитані, то я вважаю, що обов’язком української нації було, є і буде створити нову віру, віру українського націоналізму, релігію, побудовану на новій вірі в українську націю... Для того, щоб зреалізувати нашу віру, треба великого національного об’єднання...”

“Я мушу сказати, що моя совість супроти української нації спокійна...” — накінець заявив В.Янів.

Ясність щодо позиції і діяльності Організації Українських Націоналістів вніс у своєму прикінцевому слові Степан Бандера. Він заявив: “Прокурор сказав, що на лаві підсудних засідає гурт українських терористів і їхній штаб. Хочу сказати, що ми, члени ОУН, не є терористами. ОУН огортає своєю акцією усі ділянки національного життя...”, а відтак продовжував: “Із (судової) розправи виходило б, що ОУН цілу свою діяльність зводить головно до бойової акції. Заявляю, що ні програмове, ні (якщо йдеться про кількість членів у поодиноких ділянках організаційної праці) бойова акція не є єдиною, не є першою, але рівнорядною з іншими ділянками. Оскільки в цій залі розглядали атентати, що їх виконувала Організація, то хтось міг би подумати, що Організація не числиться з життям людини взагалі і навіть із життям своїх членів. Конкретно скажу: люди, які весь час у своїй праці є свідомі, що кожної хвилини самі можуть утратити життя, такі люди, як ніхто інший, уміють цінити життя... Ніколи не переживав я подібного, як тоді, коли вислав двох членів на певну смерть, — Лемика і того, хто вбив Перацького (Мацейка)...” В тому місці суддя не дозволив Бандері розвивати своїх дальших думок.

Заторкнув С.Бандера і питання протибольшевицької діяльності: “Третя справа — це справа протибольшевицької акції. Прокурор сказав, що бодай побічним мотивом при вирішуванні атентату на радянський консулят у Львові було те, що Організація хотіла зреагувати також на польсько-большевицькі взаємини, що хотіла їх попсувати. Я сам про цей атентат вирішив, я дав наказ його виконати і заявляю, що ми абсолютно не брали цього до уваги”.

Далі С.Бандера з’ясовував: “Не тільки з практичних, а насамперед із засадничих мотивів ОУН у політичній програмі відкидає орієнтацію на кого-небудь. ОУН відкидає концепцію відбудови Української Держави при нагоді польсько-большевицького конфлікту. Польсько-большевицькі взаємини не можуть вирішувати наші політичні

розрахунки. Зрештою, з історії знаємо, що всякі такі концепції діставали в лоб, бо щодо України, то Польща з Москвою завжди погоджувалася (порозумівалася. - Авт.)”.

27 червня 1936 р. львівський суд проголосив такий вирок: Степан Бандера і Роман Мигаль — досмертне тюремне ув'язнення; Богдан Підгайний, Іван Малюца, Євген Качмарський, Роман Сеньків і Осип Мащак — по 15 років тюремного ув'язнення; Ярослав Спольський — на 7 років тюрми; Ярослав Макарушка — на 6 р.; Катерина Зарицька, Володимир Янів, Ярослав Стецько, Іван Равлик, Осип Феник, Володимир Івасик, Олександр Пашкевич та Іван Ярош — по 5 років; Роман Шухевич, Богдан Гнатевич і Володимир Коцюмбас — на 4 роки. Семен Рачун — 6 місяців тюрми. Віру Свенцицьку й Анну Федак звільнено.

На підставі амністії засудженим до 5-ти років тюремного ув'язнення зменшено вимір кари наполовину, а засудженим більше 5-ти років і аж до 15-ти зменшено на третину.

ПРОВОКАЦІЙНІ ЗАТІЇ БОЛЬШЕВИЦЬКОГО САТАНІЗМУ

“... В кожному ідеологічному чи політичному Русі найважливішу роль відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному — творять “душу”, істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь у русі, — творять його живий, діючий організм...”

Наступ ворога і противників завжди іде насамперед на ідеологічно-політичні позиції та на активних людей...

Степан Бандера.

“Ідея і людина в ідеологічному русі”

Поборюючи національно-визвольний рух поневоленого народу, московсько-большевицькі імперіялісти силкувалися послабити, викривити, а то й знищити його ідеологічну основу. Вважаючи український націоналізм, Організацію Українських Націоналістів небезпечною силою проти червоної Москви в Україні, вони звернули свої удари на українську національну ідеологію, на її передових носіїв.

З чого вони почали свої чорні дії? Знаючи, що волелюбні народи прихильно не сприймають нацистські рухи, чому ж би їм не “прирівняти” український націоналізм, скажемо, до зненавидженого нацизму, виходячи з примітивного міркування, що “корінь обидвох термінів однаковий”? Чому б не брехати перед світом, що українські націоналісти нібито були в “контактах” з гітлерівцями, хоча це очевидна, нічим не підтверджена вигадка, але відомо, що Гітлер і Сталін, большевики і німецькі націонал-соціалісти в серпні 1939 року побраталися, підписали договір про спільні дії проти багатьох європейських держав і народів?

Мало того, большевики почали розкидатися придуманими ярликами, чіпляючи їх до українського націоналізму, наприклад: “буржуазний націоналізм”, “німецько-український”, навіть “українсько-американський” тощо, незважаючи на те, що буржуазія

не покликала до життя ОУН, що основники її — вихідці з українського селянства, робітництва, трудової інтелігенції.

Українські націоналісти завжди закликали до боротьби за Українську Державу, за її побудову й утвердження. У гаслі “За Українську Самостійну (Суверенну) Соборну Державу” міститься глибокий зміст, зрозумілий і сприйнятливий для кожного свідомого українського громадянина. Самостійність, державна суверенність — це зреалізоване право нації, це унезалежнення народу від гніту-поневолення. Не менш важливе поняття “соборність”, під яким розуміється об’єднання усіх українських етнографічних земель. Україна одна й держава одна — суверенна і соборна, у ній усі українські громадяни користуються рівними правами. Для громадян — рівні права, перед ними — рівні обов’язки. Ніяких партійних переваг і привілеїв на зразок узаконених у большевицькому царстві партійної номенклатури.

Московським імперіялістам не спиться, вони намагаються посіяти між українцями заколот, розбрат, взаємне недовір’я. Для них і “єдиного народу українського немає”, вони ділять українців на східних і західних, на православних і греко-католиків, на “регіональні групи з відмінною психікою” тощо. Це запозичене від давньоримського “поділяй і пануй”, а, порозколювавши народ на відламки, тоді імперіялістам-окупантам легше кайдани на поневолених накладати та володіти ними, як послушною отарою.

Саме вони — большевики і їх борзописці-прихвосні — пускали й пускають поміж людьми вигадку про “неоднаковий” психічний склад українців з-над Дністра і їх єдинокровних братів з-над Дніпра, з Галича й Львова і з Чернігівщини чи Донбасу тощо. Одно слово: “дівіде ет імпера — діли і пануй” у своїй найогиднішій формі!

Треба з усією рішучістю підкреслити те, що головні ідеї наших славних національних велетнів, що появилися на світ у Наддніпрянщині, — Шевченка, Міхновського, Петлюри, Донцова і багатьох інших, літературна спадщина яких стала основою у формуванні національно-визвольної думки, стала фундаментом ідеології українського націоналізму, їхні ідеї знайшли широкий відгук і найприхильніше сприйняття саме серед народу Західної України.

Ворогам хочеться бажане сприймати за дійсне. Їх непокоїть українська ментальність, тобто психічний склад українців, як вони базикають, котрий “неоднаковий” і дуже “зрізничкований”. Вороги хочуть, щоб українці ворогували між собою.

Братання і взаєморозуміння, пошана і співчутливість у роки лихоліття між українцями різних регіонів були міцними та тривкими. Візьмім для прикладу: Павло Чубинський (1839-1884), автор національно-державного Гімну “Ще не вмерла Україна” — українець із Лівобережжя (з Борисполя), а мелодію до Гімну скомпонував композитор Михайло Вербицький (1815-1870) — український греко-католицький священник із Перемищини. І сталося це тоді, коли Осередні і Східні Землі України входили до складу Російської імперії, а Галичина, Буковина і Закарпаття були складовою частиною Австро-угорської монархії. І пильно стережені кордони між цими двома імперіями не стали перешкодою для духового єднання між двома славними українськими патріотами, не перешкодило й те, що Чубинський був православний, а Вербицький греко-католик. Ось яка українська ментальність, а передовсім тих громадян, що Україну в серці носять. А якими дружніми та сердечними були стосунки між наддніпрянцями і галичанами, буковинцями і волинянами та їх рідними, близькими і знайомими — Франком і Лисенком,

Коцюбинським і Стефаником, Лесею Українкою і Кобилянською, Кулішем і Пулюєм і ін.!

Нещодавно була нездійснена спроба творити в межах Української Держави так звану “галицьку автономію” нібито для того, щоб заманіфестувати якусь “вищість” західніх областей України над східними чи “здатність” краще та успішніше в Галичині вирішувати питання економічної розбудови. Але таке “плянування” розвіялося з вітрами.

Українські націоналісти наполягають на тому, щоб Україна була одна й соборна. Соборна Україна — це наша заповітна мета. Дух соборности знайшов своє втілення у славному Акті 22 січня 1919 року, коли відбулося об’єднання Української Народньої Республіки із Західньо-Українською Народньою Республікою. У січні 1991 року роковини тієї знаменної дати вилилися у всенародне урочисте святкування під назвою сув’язь (ланцюг) між Львовом й Івано-Франківськом та столицею України — Києвом.

Деякі громадяни взяли собі за звичку називати Львів і Галичину “українським П’ємонтом”, тобто осередком, навколо якого повинна формуватися відроджена велич України. Задумом побажанням кожного українського патріота є не звужувати поняття “п’ємонтної географії”... Хіба зародком “українського П’ємону” не був у 1891 році Канів — місце вічного спочинку нашого Національного Пророка Тараса Шевченка?

Адже того року починається відлік формування модерного українського націоналістичного руху, починаючи від “Братства Тарасівців” до РУП (“Револьюційної Української Партії”), а далі... до УВО й ОУН.

У статті “Ідея і людина в ідеологічному русі” Степан Бандера розглядає значення ідеології та її носіїв — особистостей, об’єднаних величною ідеєю національно-визвольної боротьби. Відома річ, що ідеологія українського націоналізму — це спільний плід копіткої праці визначних теоретиків кількох поколінь. Вона — жива, розбудовується й удосконалюється. І в той же час ворог силкувався докладати зусиль, щоб мати вплив на її формування, підсуваючи деколи “думки й рекомендації” визначних “мужів науки” — правників, соціологів, політологів. Бували спроби підмінювати деякі засади негідними антинаціоналістичними заміниками. Дійшло, врешті-решт, до того, що появились злобно-фальшиві мудреці, які намагаються “доказувати”, що ідеологія українського націоналізму “перестаріла”, а це значить — непотрібна і навіть може бути перешкодою у сучасному стремлінні до прогресу тощо. Ціль зрозуміла: відкинути ідеологію, а на її місце поставити кілька заперечників, заплутаність, туман пустослів’я... У такому випадку треба запитати: кому це вигідно? Немає сумніву, що антиідеологічні вигадки мають своє коріння у ворожому, імперському баговинні.

* * *

Московсько-большевицькі імперіялісти цікавилися не лише ідеологією українського націоналізму, а й його носіями — Коновальцем і його близькими співробітниками, Бандерою, Шухевичем, Стецьком і іншими. Вони плянували фізично знищити передових націоналістів, бо, убиваючи їх, завдадуть нищівного удару по самому русі. Большевики — терористи, від терору вони ніколи не відмовлялися, хоча на словах гостро його осуджували. Терор завжди був засобом большевицької політики.

Крайовою Екзекутивною ОУН у Західній Україні, а зокрема особою Степана Бандери, большевики “зацікавилися” ще на початку 30-х років: вони посилали своїх “спостерігачів” на судові процеси у Львові, коли польські окупанти судили Миколу Лемика восени 1933 р. і Степана Бандеру влітку 1936 р.

Провідний український націоналіст Євген Онацький у своєму творі “Шляхом на Роттердам” докладно описує, як большевики-чекісти підсували своїх агентів до провідних націоналістичних діячів, як силкувалися заманути їх до “большевицького раю”, щоб там розправитися з ними так, як це їм удалося зробити з лідером російських есерів Борисом Савинковим у 1925 році, пояснюючи його знищення самовбивством.

Улітку 1933 р., описує Онацький, загадковим способом покинув Союзівський Союз і опинився у Західній Європі брат українських свідомих громадян із Галичини на прізвище Хом’як. Він заявив, що добре знає полковників Євгена Коновальця і Романа Сушка. Большевики проінструктували того перевертня, вони навіть поручили йому не шкодувати критичних слів на адресу ССРСР. Хом’як і написав гостру статтю антибольшевицького і антимосковського характеру. Хом’як інформував (за вказівкою своїх хлібодавців) і писав про страшний голод в Україні, не зважаючи на те, що Москва офіційно той голод заперечувала. Все це зроблено з такою майстерністю, що полковник Роман Сушко підтвердив “щирість” Хом’яка і його “об’єктивні повідомлення”. Щоправда, Хом’як, критикуючи большевицьку політику, в той же час наголошував, що Україна під червоною Москвою таки домоглася “деяких успіхів”. Він бажав бачити в Україні націоналістичну партію, хоч і мав “деякі застереження” до ОУН. Усе це робилося для того, що Хом’як нібито не зразу приєднався до політичного курсу ОУН, щоб зразу таким чином завоювати довіру націоналістів.

Із відрежисерованої Москвою затії Хом’яка нічого не вийшло. Проте чекісти на тому не зупинилися, вони вперто готували чергові провокації: цим разом ворог повів атаку на найвидатнішого після Е.Коновальця націоналістичного діяча Миколу Сціборського. Тепер застосовано так званий психічний терор. До Сціборського підійшов незнамого прізвища “Іван Іванович”. Сталося це в січні 1934 року в Парижі. Провокатор привіз до Сціборського лист від його сестри, яка “писала”, що в брата “покалічене почуття”. В цьому випадку сама “сестра” вже запрошувала Сціборського переїхати на Україну, мовляв, таких, як Сціборський, тепер “в Україні бракує...” Про “Івана Івановича” сестра “висловлюється” найкращими виразами: “він тобі усе пояснить, як твій друг”... Сціборський здивувався, бо ж йому було важко повірити, щоб його “так добре знали” в Союзівському Союзі. І в тому Сціборський помилявся, бо большевицькими агентами в середовищах української діаспори аж кишіло: Москва ніколи не шкодувала грошей на шпигунство.

“Іван Іванович” вдавсь до хитрого підступу, він пішов ніби на відвертість: “у Харкові (тоді ще столиця Союзівської України) супроти Вашого повороту не мали б нічого. Ваша теперішня протисоюзівська активність не є тому перешкодою. Майте на увазі, що компартія охоче має до діла з виразними, сильними, але чесними противниками, а ви якраз такий для компартії”. Читаючи ці слова, у декого (не обізнаного з большевицькими хитрими підступами) може зродитися думка про щирість і об’єктивність червоного післанця-агента. Москва завжди обманювала безсовісно брехала. Повною мірою важко

це збагнути людям, що роками, десятиліттями проживали поза межами червоного раю і звикли до інших “західних норм і стандартів”...

І тут же московський служака силкувався “вбити клина” між галичанами і вихідцями з Осередньо-Східніх Земель. Сціборський у своєму пояснювальному листі до Е.Коновальця пише: “Була розмова й про галичан, до яких виказав він (“Іван Іванович”. — Авт.) нетерпимість (видно, вони таки добре “насолили” в Україні). Дійшло до того, що він навіть зазначив, що моя співпраця з галичанами принесе мені ще жорстокіші розчарування (при тому знову попросив вибачення, що цим не хоче діткнути моїх приятелів і співробітників). Говорив і про наш рух щодо можливостей його розвитку на Великій Україні, як і на Західніх Землях. Ствердив, що, на думку советських кіл, рух наш неактуальний і виглядів в Україні не матиме”.

Московське-большевицький емісар продовжував кількогадинну розмову із Сціборським. Він прямо заявив, що прибув до Парижу, де в той час проживав націоналістичний теоретик, за “дорученням голови Совнаркому Чубаря, який перед тим радився з Постишевим, Любченком, Балицьким (усі вони злющі вороги українського народу. — Авт.) Але на тому не зупинився у своїх викладах. Він прямо заявив: “Ваша акція (праця українських націоналістів) нічого не дасть, хіба лише буде виспекульована закордонними чинниками, а це призведе до того, що будівничо-культурна робота на Советській Україні буде ще більше унеможливлена, і тією обставиною скористаються відповідні шовіністичні елементи в Москві, які, безперечно, існують і котрі стараються використати всяку нагоду для того, щоб обмежити національний формою, хоч і соціалістичний за змістом розвиток України. Отже, витворюється парадокс, коли націоналізм, що теоретично присвячує себе служінню народові, на практиці буде його “гробокопателем”, бо й сам не зробить і унеможливить нашим людям на Україні вести творчу роботу...” Ось який “уболівальник за щастя України” об’явився!

Свою розмову “Іван Іванович” закінчив словами: “Вітайте пана Євгена (себто полковника Е.Коновальця) — я його знаю...”

М.Сціборський повідомляв полковника Коновальця про весь хід розмови з “Іваном Івановичем”, на що полковник радив припинити з ним зустрічі і переїхати в інше місце. Полковник лист до Сціборського закінчував словами: “Женіть у шию сволоту!...”

Ворог змагав до дискредитації наших передових людей. Згодом могла появитися кимось ніби подана “інформація”, авторство якої мало своє коріння у самій Москві, про те, що чільні українські націоналісти лигаються чи й приятелюють... але з ким? З агентами Большевії... Така “інформація” могла породити недовіру не лише до самого Сціборського, а й до інших знаних націоналістичних діячів. А вислід? Недовіра, а за нею підозріння і таке інше. Кому вигідно? Очевидно тим, хто заварив оту катавасію. І таким способом “воювали” большевицькі виродки, а є дані, що й теперішні апологети “большевицького раю” від таких і багатьох інших злочинних метод не відмовляються. Ворогом підсуваються його служаки, які “захищаючи честь української національної справи”, своїми “пересторогами й попередженнями” приносять усьому рухові не менше лиха від відкритого ворога — большевика.

І перелічені, і інші заходи комуно-большевицьких імперіялістів можна б назвати словом “сатанізм”, бо, большевицька імперська знать по-сатанинськи промишляє, руйнує і до провалля гонить людей, яким судилося нести мир і добро, світло і надію.

УБИВСТВО ПРОВІДНИКА — ОСНОВНИКА ОУН

Завершивши жовтневий переворот у Петрограді та приступивши до відновлення на руїнах царської “тюрми народів” нової (червоної) імперії, більшовики на тому не зупинились. Вони не тільки збуджували вовчий апетит своїх горлорізів, закликаючи їх “визволяти” чужі країни (“Дайош Варшаву, дайош Берлін, дайош Паріж...”) — більшовицьким терористам забаглося посягнути на свободу усіх народів світу. “Ми раздуєм пажар міровой!” — горланили вони, обіцяючи “рай на землі”, проголошували себе спасителями знедолених і покривджених. Боротьбою за всесвітнє панування більшовиків мав керувати оснований в 1919 році з ініціативи Леніна Третій Інтернаціонал, знаний під назвою Комінтерн.

Перешкодою для більшовиків були антисоветські рухи, окремі видатні особистості. Такою особистістю був і Симон Петлюра — державно-політичний діяч, організатор українських збройних сил, Головний Отаман (генеральське звання) військ Української Народньої Республіки й Голова її Директорії. Симон Петлюра (1879-1926), в 1917-1918 рр. член Центральної Ради, умів належним чином аналізувати політичну ситуацію, а відтак на основі її аналізу накреслювати шляхи діяльності. Своєю політичною прозорливістю він відзначався ще до вибуху Березневої революції.

Надзвичайно важлива риса суспільно-громадського діяча — політичне прогнозування, передбачення розвитку подій. Це була характерна риса Степана Бандери. Вона була і в Симона Петлюри. За інформацією професора Михайла Грушевського, під час З’їзду народів, що проходив під його головуванням у вересні 1917 р. в Києві, “...з українців замітну промову... сказав Петлюра, доказуючи необхідність націоналізації армії як останній рятунку і доводячи взагалі цілком безнадійне становище Росії, яка (імперія) неминуче загине...” Симон Петлюра мав хист знаменитого організатора й командувача, проявляючи при тому почуття відповідальності за проведені дії.

Заступник голови Центральної Ради академік Сергій Єфремов про С.Петлюру залишив такий запис: “В Центральній Раді в 1917-1918 рр. він був одним з найбільш вдумливих і розвинених політиків... Люди, що з ним працювали за останніх, найважчих для України часів, кажуть, що це був справжній державний муж з умінням поводитись із людьми, підбадьорювати серед бою, виказувати особливу кмітливість...”

Тож не дарма найбільшим своїм противником Москва вважала, між іншим, Симона Петлюру.

За свідченням дослідників небажаним чи “шкідливим” С.Петлюра був і ще для деяких темних сил, інтереси яких збігалися з тогочасними інтересами Большевії. Симона Петлюру вбив на вулиці Парижу 25 травня 1926 року більшовицький агент (родом з Ізмаїлу) Самуїл Шварцбарт. Терорист убив українського діяча за те, що Головний Отаман нібито проводив антисемітську політику в Україні й був відповідальний за антисемітські погроми. Французький суд не без втручання антиукраїнських елементів виправдав убивника...

Шила в мішку не втаїти: зразу ж після атентату на С.Петлюру советська преса підняла шум для того, щоб убивству Головного Отамана не надавати політичного характеру.

Тодішній член колегії народнього комісаріату закордонних справ СРСР (під Грифом цілком таємно) писав до секретаря ЦК КП(б)У Лазара Кагановича: “...наприкінці лютого ц. р. (1927 р. — Авт.) має бути в Парижі процес проти Шварцбарта, вбивці Петлюри. Петлюрівська еміграція веде широкі приготування до процесу, добирає різні матеріали, свідків для того, щоб надати процесові політичного значення, зобразити Петлюру національним героєм і мучеником за ідею визволення українського народу, при чому безсумнівно будуть робитися проби представити Шварцбарта сліпим знаряддям у руках радянських агентів”. І далі: “ГПУ (чекістська структура. — Авт.) має постачати советського представника в Парижі всіма необхідними матеріалами й документами”... щодо “злочинів” С.Петлюри.

Жертвою большевицького терору був і Микола Міхновський (1873-1924) — громадський і політичний діяч, передвісник сучасного українського націоналізму, один із організаторів “Братства Тарасівців” — першої націоналістичної організації, речник української суверенної державности та організування національних збройних сил. Міхновський був знищений у 1924 р. большевиками, які розпустили чутки про “самогубство”.

Весь культурний світ категорично відкидає терор як засіб політичної боротьби. Комуно-большевицькі верховоди теж про людське око погоджуються із світовою думкою, але ніколи вони не відмовлялися від терору, ба що більше: свою диковинну брутальність у ставленні до ідейних противників та й загалом до волелюбних народів прикривали листками сором’язливої невинности, перекладаючи відповідальність за скоєні ними злочини на своїх противників. Але притиснуті до муру, вони таки признаються до так званого, ними ж на весь світ проголошеного “червоного терору” (“красный террор”), започаткованого ще за царювання жорстокого ката народів Ульянова-Леніна. Тепер комуністи про той терор, котрий винищив мільйони невинних людей, не хочуть згадувати, а якщо і скажуть щось, то применшують кількість жертв (мовляв: кому ж під силу зробити облік, коли були “такі неспокійні часи”), і роблять наголос на тому, що це був “єдиний спосіб” з допомогою терористичних актів відстояти советську державність і то лише в “перших роках її існування”.

Червоні сатрапи розуміли, що під цю їхню “діяльність” треба підкласти “теоретичну основу”.

Відомо, що “великий пролетарський письменник” Максим Горький попервах більш-менш гостро осуджував большевицький терор. Відомо теж, що комуністичні вожаки і сам найголовніший терорист Ленін за “нерозважні слова” Горького присоромлювали його, звинувачуючи у “м’якотілості”, а навіть у “відсутності революційного мислення”. Комуністи крізь пальці дивились на те, що той душею і тілом “советській пісатель” проживав деякий час на Капрі, у фашистській Італії, але не могли йому вибачити критики “червоного терору”. Злопам’ятність у большевиків довга: у тридцятих роках вони зуміли змусити Горького як “великого гуманіста” поступитися своїми поглядами щодо їхнього терору, виголосивши: “Якщо ворог не здається — його знищують”. Ось таким чином червоні вожаки намагалися свої антигуманні безчинства підкріпити словами Горького — відомого у світі письменника: Запам’ятаймо: не судити ворога (противника), а знищувати! Після такого дивоглядного “останнього акорду” Горький був большевикам вже не потрібний, і скоро йому “допомогли” зійти зі світу “за загадкових обставин”. За

вбивство Горького судили лікарів і не лікарів — наповнюючи архіпелаг ГулаГ “винуватцями, причетними до “справи Горького”...

* * *

23 травня 1938 року большевицький терорист Павло Судоплатов у Роттердамі (Голляндія) знищив Євгена Коновальця. Зроблено так, “щоб усі кінці в воду”. Через різні канали большевики розпускали різні “версії”, за однією з них полковника вбили німці. Такі чутки кружляли навіть у деяких колах українського середовища. Ніхто з легковірних і думки не допускав, що все це було інспіровано, а джерело вигадок у Москві...

Особою Е.Коновальця большевики цікавилися увесь час, вони збирали інформацію про нього і вважали його найнебезпечнішою індивідуальністю “на українському відтинку”...

Євген Коновалець (1891-1938) — великий політичний і військовий діяч, полковник Армії Української Народньої Республіки, Головний Командант Української Військової Організації (УВО), врешті засновник Організації Українських Націоналістів (ОУН) і Голова Проводу Українських Націоналістів (ПУН).

Євген Коновалець уже в 1913 році (йому було тоді 22 роки) утвердився як речник Суверенної України і таким залишився на все життя.

Звільнившись восени 1917 року з російського полону, до якого попав у славнозвісному бою на горі Маківці, що поблизу Славська на Львівщині, Євген Коновалець подався разом з іншими старшинами (офіцерами) до столиці України, де за його стараннями і за підтримкою однодумців утворено Галицько-Буковинський Курінь Січових Стрільців, який згодом переформовано в Особливий Загін, а нарешті — в Осадчий Корпус Січових Стрільців під його командою.

Євген Коновалець — палкий патріот і розсудливий політик, дисциплінований військовик, людина з високими моральними якостями та непохитним почуттям відповідальності за народню долю. Організуючи Січове Стрілецтво в Києві, він твердо стояв на тому, що лише власна українська національне свідомість, а крім того і відповідними військово-технічними засобами та сучасною зброєю оснащена армія є найтривкішим фундаментом національної держави.

Адекватними щодо збройних сил у процесі державного будівництва були й погляди відомого політичного діяча — поручника Миколи Міхновського, який до пляну Коновальця створити з полонених українців - галичан і буковинців — військовий загін віднісся з повним розумінням і прихильністю.

На превеликий жаль, з державницькими поглядами М.Міхновського не погоджувалися деякі члени Центральної Ради — соціалісти за переконаннями, а голова Генерального Секретаріату соціал-демократ В.Винниченко заявляв: “Не своїй армії нам, соціал-демократам і всім щирим патріотам, треба, а знищення всяких постійних армій”. Нелегко було будувати державу та її фізичну основу — армію, якщо ще за тиждень до проголошення Актом 22 січня 1918 року Української Народньої Республіки самостійною державою в Раді точилася дискусія, чи Україні в оточенні держав зі соціалістичним ладом власна армія є конечно необхідна...

І Євген Коновалець, і Микола Міхновський усвідомлювати, що в критичний час українським заповзятим антимілітаристам доведеться гірко розчаруватися, що катастрофічні наслідки вдарять по невдалих політиканах, які нехтують обороною країни.

Суверенна Держава — гарант нації, армія — меч і щит держави. Тому, коли лише народжувалася Українська Держава над Дніпром, наші військовики, звільнені з полону в Царицині, не подавалися у рідні оселі, у Західню Україну, а одностайно зголосилися на службу своїй Державі в Києві.

У ґрунтовній студії-спомині “Причинки до історії української революції” Е.Коновалець пише: “З’їжджаючись до Києва з різних московських таборів з постановою служити в українській армії (думка про творення легіону виринула тільки згодом, коли українська правильна армія виявилася фіктивною), ми не тільки не мали ніяких “амбітних плянів”, але навпаки, були надмірно наївними ідеалістами. Ми були дуже молоді, дуже недосвідчені... ми попеклись на нашій вірі у провідників тодішнього українського революційного руху. Вони користувались у наших очах недосяжним авторитетом”. У праці Коновальця немає ні сліду зневіри, а є непогасний вогонь Лесиного ентузіазму: “без надії сподіватися”. Полковник пише: “І хоч як болюче відчували ми їхню (тодішніх українських політиків. — Авт.) нехоть до нашої ідеї самостійної та незалежної Української Держави, проте ми не зневірювалися в них. Та швидко ми були примушені ставитися критичніше до діяльності членів Центральної Ради, бо бачили наглядно, що їхня політика вводить край, замість ладу, у щораз більшу анархію, яка не тільки виключає організацію війська, а й веде державу до неминучої руїни”.

Будучи складовою частиною київського гарнізону за часів Центральної Ради, після того, як 29 квітня 1918 року при повному сприянні німецьких військ, до влади прийшов гетьман Павло Скоропадський (1873-1945), у розмові з ним Е.Коновалець заявив (як він сам згадує пізніше): “...стрілецтво є дисциплінованим військом... Січові Стрільці не втручаються до політики, їхнім завданням є служити рідному краєві, підкоряючись правовому уряду. Для Січових Стрільців тим правовим проводом була досі Центральна Рада, і Стрілецьке Військо не може через ніч переходити з табору до табору лише тому, що хтось ставить нас перед доконаним силою фактом. Крім того, Стрілецтво є до краю схвильоване метою проведення перевороту й засобами, якими він, Гетьман Скоропадський, покориствовав для перевороту. Дальше заявив я Гетьманові, що сам я вважаю його виступ початком великих лих для України...”

Після встановлення гетьманської влади в Україні Е.Коновалець був стурбований армією, яка фактично не була українською. Полковник пише: “...справа організації української армії представляється препогано. Творено справді штаби й військові управи, що дійсно вели солідну підготовчу працю щодо організації кількасоттисячної української армії. Але всю цю роботу вели не українці, а навпаки, у великій більшості люди, ворожі українцям і всяким інтересам української нації. Отже, праця гетьманських штабів була з фахово-військового боку дуже гарна, але з національного — цілком непродуктивна, а що більше — небезпечна...”

Про Гетьмана П.Скоропадського Е.Коновалець писав: “На підставі спостережень я прийшов до висновку, що П.Скоропадський — людина чесна, але дуже слабовільна, українському народові та його справам дуже й дуже далека... майже у кожній розмові зі мною підкреслював, що керується він лише добром України, та нарікав, що українці не хочуть його підтримувати, але одночасно оточував себе людьми вкрай ворожими до всього українського і майже сліпо слухав їхніх порад і вказівок...”

Е.Коновалець декларував: “...Січові Стрільці будуть вірні гетьманській владі, якщо вона буде боронити самостійної і ні від кого не залежної української державности...”

Евген Коновалець — соборник. Коли 1 листопада 1918 року українці перебравши владу у Львові (а згодом у цілій Галичині), а пополудні того ж славного листопадового дня почалися у Львові бої з поляками, виникла думка, щоб на допомогу українським збройним силам в Галичині покликати Січове Стрілецтво. Проте стрілецтво залишилося на Великій Україні. Відмову Е.Коновалець підтверджує такими аргументами: “1) Від самого початку формування Січового Стрілецтва стрільців виховано у тому дусі, що вони є революційним військом, яке має стояти на сторожі української державности, і тому не можна відтягати його далеко від центру саме тоді, коли ця державність є загрожена. 2) У складі Січових Стрільців є велика кількість наддніпрянців, які бачили столицю України в Києві та які до справ Великої України відчували більший інтерес, ніж до справ Галичини, тим паче в переломному моменті тому наказ на виїзд до Галичини міг викликати огірчення й зменшити їх запал і боєздатність. 3) Саме становище на Великій Україні є таке, що з моментом вибуху революцій в центральних державах провал Гетьманщини є майже певний та що при відсутності в той час Січових Стрільців на Україні цей протигетьманський рух прийняв би московсько-большевицький характер. 4) Із утратою наддніпрянської бази Галичина буде втрачена для українців навіть і тоді, коли галицькі війська відберуть Львів, тому що між Польщею і Большевією сама Галичина втриматись не зможе”.

Швидкий розвал Гетьманщини в листопаді 1918 року призвів до певного заколоту в самому Києві. Е.Коновалець пише: “Разом із організованими частинами вступило до Києва багато недисциплінованих відділів. Перед командою Осадчого Корпусу (Січових Стрільців) постало дуже важке завдання очистити київський гарнізон від непевних елементів, що від першої години нової влади в Києві були для столиці загрозою погромів і розбою. Замість звернути всю енергію та увагу на організування військової сили для оборони України перед зовнішніми ворогами, Команда Корпусу Січових Стрільців мусила розпочати боротьбу проти ворога у своїй власній армії...”

Після закінчення Визвольних Змагань, очоливши Українську Військову Організацію та Організацію Українських Націоналістів, полковник Евген Коновалець наголошував на тому, що справа будівництва Української Суверенної Соборної Держави — це справа всього українського народу, а не якоїсь однієї партії чи групи. Він підтримував зв'язки з тими політичними структурами, що стояли на платформі української державности, хоча щодо тактики могли в дечому і не погоджуватися з поглядами Євгена Коновальця.

Полковник Евген Коновалець неодноразово зустрічався з видатним, хоча ще дуже молодого віку, націоналістом, членом найважливішої частини ОУН — Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ — Степаном Бандерою. В 1933 році Голова ПУН-у назначив С.Бандеру на пост Провідника тієї ж Екзекутиви. Деякі автори закидають Коновальцеві тепер, кількадесят років після його трагічної смерті, що полковник нібито пішов на великий ризик, ставлячи “24-літнього юнака” на такий відповідальний пост. Але пізніші роки показали, що Коновалець анітрохи не помилявся, бо Степан Бандера перебував у першому ряді наших найвидатніших політичних діячів ХХ століття, він став взірцем революційної безкомпромісності, символом української нації.

При тому треба підкреслити, що тільки на три роки старший від “юнака” Бандери 27-літній полковник Євген Коновалець командувач найкращою формацією в Армії Української Народної Республіки, а в 29-літньому віці очолив УВО, а відтак ОУН.

1938 року загинув Е.Коновалець. Для Організації Українських Націоналістів це був дуже важкий час: у польських тюрмах каралися тисячі українських націоналістів, на довічне ув’язнення був засуджений Степан Бандера. Польський концентраційний табір “Берега Картузька” був переповнений українцями. На східноукраїнських землях шаленів сталінський терор. Цим землям велику увагу приділяв Євген Коновалець, особисто підтримував зв’язки з особами з того терену.

Євген Коновалець — соборник, для нього були близькі усі українці, котрі Україну носили в серці: і ті, що проживали над Дніпром, і ті, що над Дністром, і ті, яких химерна доля розкидала по всіх континентах.

НАМІРИ Й ЗАХОДИ ВИЗВОЛИТИ СТЕПАНА БАНДЕРУ

Несподівано й трагічно обірвалося життя Голови Проводу Українських Націоналістів полковника Євгена Коновальця у Роттердамі. Смерть Провідника — Засновника ОУН розтривожила й засмутила не тільки українських націоналістів, членів Організації, а й широкі кола українських патріотів. Відомий публіцист і політолог Іван Кедрин-Рудницький (1896-1995), який інколи не шкодував гіркого слова на адресу українських націоналістів, згадуючи Е.Коновальця писав: “До подій, які найбільше схвилювали не тільки західних українців у Польщі, а й усіх українських людей треба зарахувати вбивство полковника Євгена Коновальця 23 травня 1938 р. у Роттердамі . Воно голосно пригадало всім українцям існування московське-більшевицького ворога України ч. 1, як теж той факт, що завжди Москва лякається українського політичного активізму, української ірреденти та, зокрема, лякається лідерів українського самостійницького табору, які втішаються авторитетом і є людьми непересічної мірки”.

Політичне свідомі українці хотіли, щоб найважливіший пост в ОУН після смерті Е.Коновальця посіла людина поважна, авторитетна, з великим життєвим і політичним досвідом, з належним організаційним стажем.

У цьому питанні думки провідного членства ОУН поділилися: члени ПУН-у, котрі тривалий час проживали поза межами України, вважали, що годилося б на керівному пості в ОУН мати авторитетну й відому, з високими моральними якостями людину — колишнього начальника штабу корпусу Січових Стрільців, крайового Команданта УВО — полковника Андрія Мельника. Шанобливо до тієї кандидатури ставилися і в Краю, але дехто з керівної ланки ОУН мав застереження, беручи до уваги те, що близько дванадцяти років (після виходу з польської тюрми) А.Мельник стояв осторонь УВО і ОУН, не був учасником революційної боротьби. Найбільший авторитет у Краю мав Степан Бандера, але... він був засуджений польським судом на довічне ув’язнення і відбував термін покарання у тюрмах, розташованих на території Західної Польщі.

Членство ОУН шанувало й любило Степана Бандеру. Про нього пошепки говорили українці, подекуди з признанням, але й із почуттям неспокою та тривоги, згадували і

деякі поляки того надзвичайно відважного революціонера-бунтаря, що за злодіяння проти українського народу в “серці Польщі” — у самій Варшаві — смертю покарав міністра Перацького. Засудженого на кару смерті із заміною на досмертне ув’язнення Бандеру польські тюремники боялися навіть тоді, коли тримали під суворим наглядом в одиночній тюремній камері. Вдень і вночі тюремні наглядачі крізь щілинку-“вовчок” заглядали, чи часом не втік “небезпечний бунтівник”, чи “за тюремними приписами” відбуває покарання. У тодішній Польщі Степан Бандера був політичним в’язнем “число 1”.

А тим часом друзі шанованого Провідника усім серцем бажали хоч чимось поліпшити його долю. У квітні 1937 р. С.Бандеру відвідав у тюрмі Сьвенти Кшиж (Святий Хрест), що розташована у Західній Польщі, тодішній член Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ Осип Тюшка. Про це побачення згадує у своїй книжечці польський автор Збігнєв Носаль (“Сьвенти Кшиж”, Лодзь, 1970). Носаль — без сумніву польський шовініст, “україножер”. Його книжку переповнює не тільки звиряча ненависть до особи Бандери, а й безліч нападок на весь український нарід. Носаль пише, що зустріч Тюшки з Бандерою відбулася “за тюремними приписами”, тобто в присутності тюремного функціонера, який пильно прислухався, а потім про ту зустріч та про розмову відвідувача із в’язнем склав звіт своєму вищому тюремному начальникові. Довідуємося, що Степан Бандера і тоді цікавився українським громадським життям, нашими національними установами, молодіжними і спортовими організаціями, окремими людьми. Носаль цитує слова звіту польських тюремників, в якому, звісна річ, вони й не збиралися щось об’єктивне сказати про українців, а тим паче про в’язня Бандеру. Проте варто їх коротку нотатку, подану у книжці Носаля, зацитувати в українському перекладі: “С.Бандера й у в’язниці цікавиться діяльністю Організації Українських Націоналістів, він видає організаційні директиви. Оскільки сучасна польська розвідувальна служба не інформувала про те, чи хтось інший уже зайняв пост Крайового Провідника ОУН, а також дані Слідчого Відділу у Львові це не підтверджують, Крайовим Провідником є далі Степан Бандера. З отриманих інформацій виходить, що готують утечу С.Бандери з тюрми.”

Наведені слова ще раз свідчать, як боялися революціонера- “бунтівника” С.Бандеру польські тюремники, поліцаї, а можливо, й деякі верховоди...

І перебуваючи у польській тюрмі, Степан Бандера був небезпечний для польських властей. Вони приписували йому те, чого насправді не було, вони писали, а можливо, й вірили у те, що колишній Крайовий Провідник “видавав директиви”, а також “міг бути Провідником”. Це звичайна здогадка й не більше.

Як згадувалося раніше, першим Провідником Крайової Екзекутиви ОУН на Західноукраїнських землях був відомий поет, літератор, учений Богдан Кравців. Це було всього кілька місяців у 1929 році, до листопада тобто до того часу, коли Кравціва арештувала польська поліція

Після Кравціва той керівний пост посів (у 1930 р.) колишній сотник УГА, Крайовий Комендант УВО Юліян Головінський. 30 вересня 1930 року біля Бібрки, що неподалік Львова, Головінського вбила польська поліція. Це була велика втрата. Згодом дехто висловлював думку, що саме Головінський, якби був живий, був би найкращим кандидатом на керівне місце в ОУН після роттердамської трагедії. Після Головінського на пост Провідника КЕ ОУН призначено Степана Охримовича — учасника установчого

Великого Збору — Конгресу ОУН. Охримович розгорнув широку націоналістичну діяльність, він був палкий ентузіяст-ідеаліст. Але у квітні 1931 року помер. І тоді сталося те, чого польські окупаційні власті не могли і в думці допустити: обов'язки Провідника, правда, короткий час, виконував (фінансовий референт) священник о. Ярослав Чемеринський. З липня 1931 до березня 1932 року Крайовим Провідником був Іван Габрусевич. Від березня до червня 1932 року о. Чемеринський вдруге виконував обов'язки Крайового Провідника, поки той пост не зайняв Богдан Кордюк. Після експропріаційного акту в Городку, що біля Львова, ПУН зняв Кордюка. В 1933 і до 14 червня 1934 року Провідником Крайової Екзекутиви був Степан Бандера. Під його керівництвом ОУН розгорнула найширшу діяльність на українських землях під Польщею.

Дуже короткий час (близько двох тижнів до заарештування), західноукраїнську ОУН очолював Осип Мащак, а далі Провідником ОУН на Західніх Землях став Лев Ребет.

Подаючи цю інформацію, годилося б згадати про важливе організаційне нововведення: ще 1929 року плянувалося створити на українських землях під польською окупацією не одну, а дві крайові Екзекутиви — галицьку і волинську, однак до початку 1935 р. була лише одна Екзекутива. 1935 року покликано до життя Крайову Екзекутиву ПЗУЗ (Північно-Західніх Українських Земель), в яку входили: Волинь (сьогоднішні Волинська Луцька — і Рівенська області), Полісся (Берестейщина), Холмщина і Підляшшя. Згадуємо про ту переорганізацію в ОУН на ЗУЗ ще й тому, що весь провідний склад Крайової Екзекутиви ПЗУЗ пройшов політично-організаційний вишкіл під керівництвом Степана Бандери і його найближчих друзів — організаційних референтів.

Новостворену Крайову Екзекутиву ОУН ПЗУЗ очолив Микола Кос, його заступником став Ярослав Старух (1910-1947) — колишній член КЕ ОУН ЗУЗ, референт ремісництва, тепер заступник Провідника і політичний референт, а також Ростислав Волошин (1911-1944) — ідеологічний референт. До складу тієї Екзекутиви входив Яків Бусел, родом із Волині, як і Волошин; згодом склад поповнив як військовий референт і організатор повстансько-бойових відділів на Волині-Поліссі “Вовки” Василь Сидор, родом із Сокальщини, відомий пізніше Командир УПА-Захід полковник “Шелест”. Пости середньої ланки на Волині у той час займали Володимир Робітницький, Микола Мостович та інші, що пройшли підготовку політично-революційної діяльності під керівництвом Степана Бандери та його співтоваришів-референтів.

Після вбивства Провідника ОУН Е.Коновальця видатніші крайові націоналістичні діячі вважали, що найвідповіднішим кандидатом на місце головного керівника ОУН міг би бути Степан Бандера. Але Бандера — в ув'язненні. Треба було докласти зусиль, аби визволити Бандеру з неволі. Гарантією успіху мала стати найсуворіша секретність. Про викрадення Бандери з тюрми (бо про напад не могло бути й мови) могла знати лише невелика кількість осіб, тобто про плянування і проведення пляну в життя мали знати тільки ті, що були до цього безпосередньо причетні. За звільнення Бандери з тюрми висловлювалися найвидатніші на той час “крайовики” — Зенон Коссак і Роман Шухевич, люди “військового складу”; з ними був і Іван Равлик. Час виконання запланованої акції — літо 1938 року. Тоді С.Бандера перебував у тюрмі в місцевості Вронки, що віддалена від польсько-німецького кордону на 9 кілометрів. Дехто брав до уваги й те, що відразу, чи навіть після якогось часу, як усе “втихомириться”, можна було б перейти кордон.

Найважливіше, щоб Бандера вийшов живий. Акцію можна було провести підкупивши тюремну сторожу, і в цьому пляні роблено відповідні кроки.

Викрадення не відбулося, але через власну необачність пострждав дехто із тюремної сторожі, відбувся суд, посипалися вирoki. Бандера ж про той плян, як ствердив пізніше, нічого не знав.

Про звільнення (викрадення) Бандери з польської тюрми, треба сподіватися, з'являться ще додаткові інформації, будуть коментарі своє вагоме слово скажуть компетентні люди. Проте й тепер можна розглянути один чи не найважливіший аспект: Бандера мусив мати точну інформацію про плян його визволення. Бандера повинен був докладно знати, що виконання пляну його визволення — це запляноване націоналістами діло, а не, скажімо, провокація польських тюремників, які — на думку самого Бандери — могли заплянувати “втечу”, щоб фізично знищити Провідника КЕ ОУН...

Кожна така акція може закінчитися удачею або невдачею. Найкращим вислідом було б звільнення Бандери з тюрми, а відтак щасливий відхід за кордон чи в дуже глибоке підпілля. Одначе гарантії щасливого завершення запланованої акції ніхто не міг дати. Врешті, не можна відкинути й того варіанту, що акція могла закінчитися смертю Бандери.

Звільнення Степана Бандери, врешті-решт, принесли бойові дії війни, що вибухла 1 вересня 1939 року між Німеччиною і Польщею. У вересні того ж року польським властям не вдалося знищити Бандеру. Він звільнився з ув'язнення і прожив у напрузі велетенської активності ще понад двадцять років.

“ТАМ, ДЕ ВОЛЕЮ СЯЮТЬ КАРПАТИ...”

(Назву цього розділу запозичено зі слів пісні про Карпатську Україну. Пісня з'явилася і стала популярною восени 1938 року).

Між двома світовими війнами, впродовж двадцяти років, Україна була під чотирма окупантами, каралася у чотирьох тюрмах. А тюрма, не мати і не сестра”, як у пісні співається, вона тюрмою залишається навіть тоді, коли тюремні ґрати пофарбувати в золотистий колір...

Згідно з постановою міжнародної мирної конференції у Сен-Жермені (у місцевості поблизу Парижу, 10 вересня 1919 р.) Закарпатська Україна з поетичною назвою Срібна Земля, яку Прага називала тільки по-старому — Підкарпатська Русь, опинилася під Чехословаччиною, новою слов'янською державою, котра з'явилася на європейській карті після падіння у жовтні 1918 р. Австро-Угорської монархії.

Чехословаччина була зобов'язана надати Закарпатській Україні автономію, але не поспішала цього робити аж до часу, коли в 1938 році захиталися її основи. На тій окупованій чехами споконвічній українській землі було кілька громадських і політичних організацій, між них повклинювалися і діяли політичні об'єднання проугорської орієнтації, а ще були російські емігранти з шовіністичним московським душком. І одні й інші тихцем, а часто-густо і явно, вели чужу українським національним інтересам діяльність. Був і такий випадок, коли чеський генерал Прхала дав наказ скорострільним

вогнем атакувати українські військові формування — “Карпатську Січ”. Ось і тюрма з позолоченими ґратами!

Восени 1938 року під впливом міжнародних подій і внутрішніх чехословацьких дисонансів празький уряд дав згоду на створення у Закарпатті автономного уряду під головуванням “мадярона” (прихильника концепції прилучення Закарпаття до Угорщини) Андрія Бродія, який разом із таким же “мадяроном” Степаном Фенциком очолював антиукраїнську партію “карпаторосів”. Який це глум, коли політичне керівництво на даному терені здійснюють особи, котрі відкрито діють проти бажань та інтересів тієї спільноти, якій вони честю і правдою повинні служити!

І все ж скоро наступила зміна: 26 жовтня 1938 р., після двотижневого “урядування”, викрито злочини мадярського агента Бродія і його заарештовано. Тоді прем’єром автономної Карпатської України став український патріот, учений, визначний педагог і громадський діяч священник Августин Волошин.

Почалося будівництво автономної держави Карпатська Україна зі своїм урядом і законодавчою владою — карпато-українським сеймом (парляментом). У той же час дипломатичними каналами Угорщина робила заходи для розширення своїх кордонів коштом Карпатської України. Вона знайшла підтримку з боку гітлерівської Німеччини та фашистської Італії. На підставі рішення так званого віденського арбітражу (за участю міністра закордонних справ Німеччини Ріббентропа й італійського міністра графа Чіано) Угорщині передано південну смугу Закарпаття з містами Ужгородом, Мукачевим і Береговом. Столицю Карпатської України перенесено з Ужгорода до невеличкого міста Хусту (Густого), розташованого на схід від міських центрів Закарпаття.

Українські націоналісти ніколи не залишали поза увагою Закарпаття. ОУН створила там окрему організаційну одиницю, проводила ідеологічну вишкільну діяльність, монтувала організаційну мережу, яка була тісно пов’язана із західньо-українськими землями, де, крім вишкільної політично-ідеологічної діяльності. Організація розгортала революційно-бойові дії.

У визвольних діях, у повсякчасній готовності вести революційну боротьбу за осягнення найвищих ідеалів нації і гартується характер українського націоналіста. “В огні кується наша доля...” — співають українські націоналісти-революціонери.

Українські націоналісти розпочали у Закарпатті розбудову власної збройної сили “Карпатської Січі”. Невмирущу славу, безсмертність у віках завоювали січовики Колодзінський, Коссак, Шухевич і тисячі інших борців за Вільну Україну.

Покладання на себе і ніякої політичної орієнтації на чужі сили — девіз українських націоналістів. Якщо в деяких нечисленних ненаціоналістичних, українських суспільно-політичних середовищах могла ще нуртувати якась маленька надія на сприяння Німеччини й Італії у здійсненні українських національно-державних устремлінь, то й вона тепер розвіювалася з вітрами.

Українські націоналісти повели широку політично-роз’яснювальну роботу на Закарпатті: не зважаючи на несприятливі обставини, проведені 12 лютого 1939 року вибори до першого сойму Карпатської України принесли перемогу Українському Національному Об’єднанню, за яке проголосувало понад 86 відсотків виборців.

Дальшому нормальному розвитку Карпатської України стали на перешкоді настирливі намагання Польщі й Угорщини встановити між собою спільний кордон, тобто

— ліквідувати щойно народжену автономну Карпатську Україну. Гітлер погодився на польсько-угорські дезидерати, дав згоду на окупацію Угорщиною Карпатської України і тим самим удруге засвідчив свою антиукраїнську позицію. Проти українців зробила останній ганебний крок і Прага, призначаючи свого Генерала Прхалу, вороже наставленого до українців, “захисником чеських інтересів у Закарпатті”.

15 березня 1939 р. німецький фюрер дав “дозвіл” Угорщині окупувати Карпатську Україну. Ще напередодні тодішній чеський президент Гаха капітулював перед Гітлером, погодившись на т. зв. “протекторат”, тобто на повну втрату чеської державної самостійності. Тоді ж карпато-український сойм проголосив Карпатську Україну незалежною державою з президентом Августином Волошином на чолі. Таким чином, день 15 березня 1939 р. став поряд із славетними січневими датами 1918 і 1919 років, з датою 1 листопада 1918 р.

На Карпатську Україну насунула 40-тисячна добре озброєна мадярська армія. Проти неї виступило 12-тисячне військо Карпатської Січі, новостворена формація, командні становища в якій займали видатні члени Організації Українських Націоналістів.

Карпатська Січ кілька тижнів, а в окремих гірських місцевинах упродовж місяців, давала відсіч мадярам, застосовуючи партизанське ведення бойових дій.

Українські націоналістичні діячі Євген Коновалець, Степан Бандера, Зенон Коссак, Михайло Колодзінський, Роман Шухевич та інші твердо відстоювали думку, що будь-яку більш чи менш сприятливу політичну ситуацію треба використати для віднови Української Держави. Для того необхідно мобілізувати народні маси, готувати державотворчих спеціалістів усіх сфер, а передовсім — будувати власну, тільки від українського верховного керівництва залежну, збройну силу. Лише власні збройні сили, укомплектовані вишколеними, добре озброєними, рішучими і жертвними ідейно стійкими й непохитними, безмежно відданими Українській Справі військовиками, творять найтривкіший фундамент держави.

Прийшла повна тривога і надій осінь 1938 року. Гостро відчутною була відсутність полковника Євгена Коновальця. Адже він своєю діяльністю у 1917-1919 роках довів, що за будь-яких умов знає, що робити і як робити. Коновалець чітко вмів розмежувати справи другорядні й першорядні, а такою першорядною і найважливішою справою була організація власної збройної сили.

Не було серед живих Великого Полковника і зразу з’явилися два суперечні становища в ОУН: члени тодішнього ПУН-у, що перебували за кордоном, мали свої, можливо теоретично й далекосяжні розрахунки на те, що не треба в Карпатській Україні робити кроки, які б суперечили тодішній німецькій політиці. Можна здогадуватися, що перед очима тих людей майоріла “нездоланна велич” гітлерівської Німеччини, яка розросталася, могутніла і не мала поважних супротивників. Це аж ніяк не значить, що ті люди могли робити ставку на Німеччину, але складалося враження, що вони покищо не хочуть однозначно “ангажуватися” у даній ситуації, не бажають робити нічого такого, що могло б створювати щодо ПУН-у підозріння Німеччини (яка повинна б мати ще якусь далекосяжну політику), одно слово, не викликати у німців застережень... У ПУН-і вважали, що важлива справа — включитися у процес національного освідомлення народніх мас у Закарпатті. І що найважливіше: Провід Українських Націоналістів був рішуче проти того, щоб члени ОУН переходили із Західної України на Закарпаття,

“оскільки це могло б призвести до небажаного конфлікту між ПУН-ом і чеськими властями...”

На протилежному становищі стояли військовики Колодзінський, Коссак, Шухевич, “крайовики” Карачевський, Гасин, Барабаш, Бутковський, Врецьона, Линда, Лопатинський і інші західньо-українські активісти націоналістичного руху, симпатичні й прихильники творення українських збройних сил. Незважаючи на заборону ПУН-у, перехід галичан і волинян на Закарпаття набрав масового характеру, і ніяка сила не могла його зупинити. Українську патріотичну молодь вабило, як у тодішній пісні співалося, “там, де волею сяють Карпати...”

15 березня 1939 р. до Хусту прибув спеціальний угорський післанець з вимогою віддати без бою Карпатську Україну Мадярщині. Німецький консул у Хусті звернувся до командування “Карпатської Січі” з “порадою” капітулювати перед наступаючими угорськими військами. На це полковник Михайло Колодзінський-“Гузар” відповів: “У словнику українського націоналіста немає слова “капітулювати”. Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас на коліна — ніколи!” Це була гідна відповідь українського націоналіста.

Кілька днів пізніше у бою з мадярами героїською смертю загинули старшини “Карпатської Січі”: Михайло Колодзінський і Зенон Коссак.

Большевики пильно стежили за розвитком подій у Карпатській Україні. Їм було відомо, який ентузіазм викликало покликання до життя військової формації “Карпатська Січ” у Західній Україні. Вони знали, який це може мати вплив на українців ОіСУЗ. Москва була проінформована, що керівництво українських визвольних сил у руках українських націоналістів. Саме в той час (з 10 до 21 березня 1939 р.) у Москві проходив вісімнадцятий з’їзд компартії. На тому з’їзді з ненавистю висловився про Карпатську Україну і “вождь народів” сатрап Сталін. Большевія не лякалася, коли її словесно атакували, не лякалася численних світових, а в тому й українських політичних партій, до лав яких можна було “записатися”, з трибун яких можна було “слати громи” на адресу червоної Москви... Москва завжди лякалася тих, що в ім’я віднови держави, в ім’я боротьби за неї готові віддати життя.

Згодом у своєму “Слові (зверненні) до українських націоналістів-революціонерів” Степан Бандера писав:

„Мусимо бути сторожкими, щоб у наші ряди не закралися такі прояви, які в наслідок переплутання цілей із засобами або через застосування невластивих засад і правил... можуть відводити наші дії від прямування до головної мети на манівці. Фронт визвольної боротьби проти ворога не сміє у нас ніколи бути підмінюваний ні послаблюваний внутрішньо-українськими протиставленнями... Принципова політика полягає в тому, що послідовно прямуємо до однієї основної мети найуспішнішими, найповнішими шляхами в усіх ситуаціях, при всіх змінах, не відступаючи від неї, здійснюючи той самий основний принцип. У нас є один основний принцип, одна головна мета — Суверенна Соборна Українська Держава. До неї йдемо неухильно. А шлях наш — це шлях революційної визвольної боротьби...”

ТРИВОЖНЕ ПЕРЕДГРОЗЗЯ

В 1937 році один із видатних українських націоналістичних діячів Дмитро Штикало (1909-1963), автор численних статей на студентські теми, досконалий журналіст, опублікував невеличку за обсягом, але глибокодумну ідеологічно-політичну працю п. н. “Над світом сяє хрест меча”. Вже назва твору характеризувала тогочасну політичну ситуацію у світі. Важке громове хмаровиння почало нависати над континентами. Зразу ж після підписання Версальського мирного договору (28 червня 1919 р.) почали поставати між державами спірні питання, котрі врешті довелося вирішувати під скорострільний вогонь і гуркіт артилерії, танків та літаків, які стали своєрідним мірилом належної підготовки до Другої світової війни.

Тривогою сповнені події почали розвиватися щораз швидше. У 1938 році започаткований ще раніше німецько-гітлерівський антиверсальський ревізіонізм набрав рис безпардонної агресії, що дрожем проймала багатьох тодішніх європейських політиків. У березні того ж року Гітлер окупував Австрію, назвавши той насильницький акт невинним словечком “Аншлюс”, тобто “приєднанням” Австрійської республіки до Райху.

Далі жертвою гітлерівської агресії стала Чехословаччина. Ту республіку Гітлер розчленував, утворивши над Чехією так званий протекторат, що був фактично окупацією, лише завуальованою під захист.

У березні наступного (1939) року Німеччина загарбала литовську провінцію Клайпеду, загроза нависла над Польщею, у державних межах якої два десятиліття каралася Західня Україна. Починаючи з січня, майже вісім місяців “воювали язиками” дипломати аж до того часу, коли “заграли гармати”. Польський міністер закордонних справ Бек їздив на переговори до Німеччини, німецький міністер Ріббентроп — до Польщі; польські реально мислячі політики бажали якось із Гітлером “домовитися”, але не так сталося, як сподівалися. Велику політику ведуть великі держави, а Польща такою не була, хоч дехто вважав, що вона може стати гарантом політичної стабільності і гальмівною силою для Райху на східних кордонах у його намаганнях посягати на чужі території.

У тодішній польській закордонній політиці дуже важливу роль відігравала Великобританія. Польщі вона давала обіцянки-гарантії, а що таке словесні гарантії — показав дальший хід подій. А було це так: у квітні 1939 року міністер Бек їздив до Лондону, там був на авдієнції у самого короля Юрія VI. Там підписано договір, яким Великобританія дала Польщі гарантію щодо непорушності її кордонів. На початку травня Бек виголосив у польському парламенті бундючну промову, в якій недвозначно підкреслив, що Польща змагає до миру, але “не за всяку ціну”. Він нагадав, що Гітлер спочатку намагався “взяти під свою опіку” вільне місто Гданськ (Данціг), а також провести залізничні лінії через польське Помор’я, сполучивши таким чином основну частину Німеччини з її східньою провінцією Прусією. Гітлер почав здійснювати відомий у минулих століттях німецький “Дранг нах Остен” — натиск на Схід. Очевидна річ, що в процесі того “Дрангу” Польща була б позбавлена своєї політичної самостійності. У своїй промові Бек зазначив, що “Польща не дасть себе відірвати від берегів Балтійського моря”, а панові Гітлерові не дасть навіть “одного гудзика від польського військового мундиру”.

За станом польсько-німецьких взаємин стежив увесь світ, а особливо українці, в тому й українські націоналісти — Організація Українських Націоналістів.

ОУН понесла важкі втрати: на Західньо-Українських Землях польська влада заарештувала багатьох її членів і засудила їх на довготермінові ув'язнення. Арешти українців не припинялися до початку війни, тисячі українців томилися у відкритому в 1934 році польському концентраційному таборі Береза Картузька (на Поліссі, в Берестейській області), а до особливо важкої втрати для ОУН і взагалі для України причинилася червона Москва, 23 травня 1938 року в Роттердамі підступно вбивши Першого Провідника ОУН — полковника Євгена Коновальця. ОУН опинилася без Провідника — авторитетної особи. На місце Коновальця став полковник Андрій Мельник. Членство Організації та й загалом українське суспільство сприйняло обняття Андрієм Мельником цього керівного у націоналістичному русі місця з одушевленням і почуттям заспокоєння. Андрій Мельник був близьким другом і товаришем Коновальця, співпрацював із ним у Січовому Стрілецтві, в Українській Військовій Організації, дружинами обидвох полковників були сестри — дочки відомого громадсько-політичного діяча, львівського адвоката доктора Степана Федака.

Про Андрія Мельника вчений, довголітній ректор Українського Вільного Університету в Мюнхені Володимир Янів у четвертому томі Енциклопедії Українознавства подав таку стислу інформацію: “Андрій Мельник (1890-1964) — полковник Армії Української Народної Республіки, військовий і політичний діяч, родом з Якубової Волі Дрогобицького повіту. У 1914-1916 роках — командант сотні Українських Січових Стрільців, у російському полоні у Царицині після бою на Лисоні (Лисоня — горб, що лежить на південний схід від міста Бережани. З вересня 1916 до липня 1917 р. тут проходила бойова (фронтowa) лінія між австро-угорськими і російськими арміями). Андрій Мельник — один із найближчих співпрацівників Євгена Коновальця і співорганізатор української групи полонених — зародку пізнішої військової одиниці. Після втечі з полону (в кінці 1917 р.) — співтворець формації Січових Стрільців, у якій посідав пости команданта куреня, помічника команданта полку, начальника Булави Загону і Осадчого Корпусу, команданта дивізії, помічника команданта корпусу, а згодом групи Січових Стрільців. З січня 1919 року — начальник штабу Дійової Армії Української Народної Республіки. Після короткого перебування у польському полоні — ревізор військових місій УНР з осідком у Празі (1920-1921), де закінчив студії (інженер-лісник). З 1922 року в Галичині, де після перенесення Начальної команди Української Військової Організації. Навесні 1924 року ув'язнений і засуджений на 5 років тюрми, в кінці 1928 року звільнений завдяки старанням Президента Української Народної Республіки Андрія Лівицького. (Прим.: А.Лівицький — президент екзильного уряду УНР — у квітні 1920 р. підписав Варшавський договір про співпрацю з Польською Річпосполитою, проживав після падіння УНР у Варшаві і був у близьких взаєминах з польськими властями). Згодом (А.Мельник) працював у Львові з митрополичими доменами і на громадській роботі: голова Головної Ради католицької асоціації української молоді “Орли” у 1933-1938, праця у Товаристві українських комбатантів “Молода Громада”. (Примітка: інформація із сторінок Енциклопедії Українознавства (т. 5): “Орли”. Католицька Асоціація Української Молоді — КАУМ — товариство для поглиблення християнського й національного виховання, що діяло в 1933-1939 рр. на

терені львівської архидієцезії з централею у Львові. “Молода Громада” - товариство комбатантів Української Галицької Армії і тих членів Армії УНР, які перебували в Галичині з осередком у Львові). З 1934 р. Андрій Мельник — член Сеньйорату УВО. В 1938 р. після убивства Е.Коновальця Мельник переїхав за кордон і став головою Проводу Українських Націоналістів (затверджений другим Великим Збором Українських Націоналістів у Римі), іменований на третьому (у 1947 р) досмертним головою. Під час Другої світової війни Мельник був конфінований німцями (1941 р.), пізніше ув’язнений у Заксенгавзені (1944 р.). По війні прагнув до консолідації політичного і громадського життя, висунувши 1959 р. ідею українського світового конгресу і союзу українців. Ініціатор і голова фундації для вшанування пам’яті Е.Коновальця. Від 1945 р. Мельник жив переважно в Люксембурзі, де й похований”.

Згідно з Устроєм (статутом) Організації Українських Націоналістів, прийнятим на першому Конгресі (Великому Зборі у Відні 1929 р.), Великі Збори ОУН повинні відбуватися щодва роки. Кілька об’єктивних причин (процес злиття УВО і ОУН, арешти членів ОУН і т. ін.) були перешкодою в тому і скликання Великого Збору відволікалося. У 1936 р. Е.Коновалець доручив вести підготовку Другого Великого Збору Іванові Габрусевичу. Плянувалося провести Збір у другій половині наступного (1937) року. Цю функцію передано (з огляду на хворобу Габрусевича) Ярославові Стецьку.

Але і цим разом реченець перекладено на пізніше, оскільки Голова ПУН-у полковник Е.Коновалець докладав старань, щоб у Великому Зборі брало участь більше представників із Осередніх і Східніх Земель України. Полковник навіть мав намір особисто податися на ОСУЗ, щоб там вивчити політичну ситуацію та можливості організації підпільної діяльності. До цього не дійшло, бо 23 травня 1938 року трагічно обірвалося життя Голови ПУН-у...

Полковник Андрій Мельник виїхав на похорон загиблого Голови ПУН-у до Роттердаму. Польські власті не робили в тому ніяких перешкод, можливо й тому, що у деяких колах поширювалася версія, нібито поляки були причетні до вбивства Голови ПУН-у (а це не було правдою).

Через деякий час після похорону полковника Коновальця Андрій Мельник удруге виїхав за кордон і там очолив Провід Українських Націоналістів на підставі усного заповіту чи рекомендації Голови-Основника ОУН передати провід Організації Андрієві Мельнику. З цього приводу велася і досі між деякими людьми ведеться дискусія, чи був такий заповіт-рекомендація чи не було, тобто чи полковник Андрій Мельник зайняв цей керівний пост “законно” чи “незаконно”. Власне однією із причин пізнішого розламу в ОУН на прихильників С.Бандери і А.Мельника були протилежні погляди щодо усного заповіту Е.Коновальця.

Ми не розглядатимемо докладно питання заповіту. Можна сподіватися, що різноголосся у поглядах дослідників нашого минулого ще довго триватиме. Проте обміркуймо деякі аспекти. Багато хто й досі відстоює думку, що усний заповіт Е.Коновальця був, покликаючись на те, що члени ПУН-у Омелян Сенік і Ярослав Барановський підтвердили це, а вони користувалися авторитетом серед інших членів ПУН-у, тож немає причини їм не довіряти. Чи міг полковник Е.Коновалець, скажімо, колись висловитися про те, що його наступником мав би стати полковник Андрій Мельник? Таке могло бути, тим паче, що Мельник — і побратим, і співробітник у

побудові збройних сил України, а до того ще й споріднений з Головою ПУН-у. І друге запитання: чи Голова Організації повинен подавати рекомендацію, кого він хотів би мати своїм наступником? І таке право він мав і міг уважати рекомендацію щодо наступника своїм моральним обов'язком.

Противники, які заперечують можливість усного заповіту, міркують інакше. Вони (і не тільки члени ОУН з-під стягу Степана Бандери, а й не члени — правники, політологи, психологи й ін.) висувають свої аргументи. Андрій Мельник був членом УВО і її крайовим командантом, отож у момент покликання до життя ОУН автоматично повинен був стати її членом. А якщо так, то чому не брав участі у Віденському Конгресі, чому не брав участі у конференціях і нарадах ОУН, чому стояв осторонь тієї Організації?

Нерозгаданих питань дуже багато. Наприклад, ті, що особисто добре знали полковника Е.Коновальця, запитують: чому Голова ПУН-у, маючи 47 (чи й менше) років, поважно думав про свого наступника, чи міг допускати, що наближається кінець його життя? Чому на своє місце пропонував ровесника, а фактично на рік старшого від себе (Е.Коновалець 1891 р. н., А.Мельник — 1890)? Врешті: чи не міг Е.Коновалець вказати на іншого кандидата, скажімо, Миколу Сціборського? Адже підполковник М.Сціборський ще від підготовки Віденського Конгресу член Проводу Українських Націоналістів, організаційний референт усієї Організації. М.Сціборський (на вісім років молодший за Е.Коновальця) був знаною постаттю у націоналістичному русі.

Енциклопедія Українознавства подає: “Микола Сціборський (1897-1941), визначний діяч ОУН, публіцист і теоретик українського націоналізму, за фахом інженер-економіст, родом із Житомирщини. Учасник Визвольних Змагань, підполковник Армії УНР. З 1920 р. на еміграції, спершу в польських таборах інтернованих, з 1922 — у Чехословаччині, де закінчив Українську Господарську Академію (1929). Провідник Легії Українських Націоналістів (1925-1929), член ПУН (з 1929), деякий час заступник Голови, співтворець ОУН (псевда Житомирський, Органський), у 1930-их рр. перебував у Парижі, згодом у Відні, з кінця 1939 р. — у Кракові. Після розколу в ОУН (1940) був по боці полковника А.Мельника. Влітку 1941 р. разом з О.Сеником очолював похідні групи ОУН полковника Мельника, 30 серпня підступно вбитий у Житомирі.

Сціборський — ідеолог організованого націоналізму, зокрема т. зв. солідаризму і корпоративного державного устрою, теоретик офіційних видань ОУН, автор численних статей у націоналістичних журналах “Державна Нація”, “Розбудова Нації”, “Сурма”, тижневику “Українське Слово” (Париж) і в різних альманахах, співавтор проекту конституції української держави, автор публіцистичних праць: “ОУН і селянство” (1933), “Робітництво і ОУН”, “Націократія” (1935), “Національна політика большевиків в Україні” (1938), “Демократія”, “Сталінізм”, “Україна і національна політика советів” (1938), “Земельне питання” (1939), “Україна в цифрах” (1940)”.

Після того, як до життя покликано ОУН, полковник Євген Коновалець виїздив до Америки (офіційно повідомлено про це нотаткою в органі ОУН “Розбудова Нації” за березень-квітень 1929 р.) На час його відсутності заступником Голови ПУН-у назначено Миколу Сціборського, виходячи з того, що Микола Сціборський — як організаційний референт Проводу — обіймав найважливіший після Е.Коновальця пост в Організації. Отже, виникає запитання: якщо Голова ПУН-у Е.Коновалець так високо цінував М.Сціборського і навіть на перехідний час зробив його своїм заступником, то чому ж він

не зробив заповіту, вказуючи, що саме Сціборський найбільше підходить на пост Голови Проводу, якщо б дотеперішній Голова відійшов? Адже відомо, що полковник Е.Коновалець увесь час дуже прихильно ставився до М.Сціборського...

II ВЗУН (Великий Збір Українських Націоналістів), за співучасті не більше 30 осіб, відбувся у Римі на вулиці Корсо д'Італія в пансіоні Євгена Онацького 26 і 27 серпня 1939 року. На ньому узаконено пост Голови Проводу Українських Націоналістів у руках полковника Андрія Мельника. Представників із Рідних Земель було мало: Осип Бойдуник, Дмитро Мирон, Михайло Турчманович, Осип Тюшка. Великий Збір проходив у тривожному настрої, в очікуванні, що ось-ось почнеться війна, що й сталося 1 вересня того ж року, тобто через чотири дні після прийняття Політичної програми ОУН, Устрою ОУН і Маніфесту вождя А.Мельника та Відозви II ВЗ ОУН.

Прийняті на Римському Великому Зборі політичні постанови є своєрідним віддзеркаленням політичної ситуації того часу: ширилося переконання, що назрівають часи світових катаклізмів, отож треба не лише бути спостерігачами історичних подій, а й максимально використати всі можливості, щоб у відповідну хвилину мобілізувати всі сили українського народу на боротьбу за здійснення заповітних устремлінь нації — української державної суверенності.

Запорукою успіху в боротьбі мала бути сильна влада. У шостій точці розділу “Державний лад” зазначено: “В часі боротьби та переходових етапів державного будівництва України — лише диктатура Вождя Нації забезпечить державі внутрішню силу й відпорність”. В наступній точці (7) наголошено: “На чолі держави стане покликаний організованою волею нації Голова Держави — Вождь Нації”. Проектувалося ввести монопартійну систему, законом заборонялося існування політичних партій.

Суттєві зміни були внесені в Устрій Організації Українських Націоналістів. І тут годилося б провести дослідження.

В Устрою (Статуті) першого (установчого) Великого Збору ОУН у Відні написано: “VIII розділ. 1. Виконавчим органом ОУН є Провід Українських Націоналістів. 2. Провід складається з Голови, якого покликає Збір, і восьми членів, яких на пропозицію Голови затверджує Збір...”

Чим керувалися Великі Збори, висуваючи кандидата на пост Голови Проводу? Кандидатом на найголовніший пост в Організації пропонували особу, котра мала за собою роки чи й десятиліття політичної діяльності і користувалася беззаперечним авторитетом. У січні-лютому 1929 р. ні в кого не було сумніву, що Головою Проводу Українських Націоналістів оберуть полковника Євгена Коновальця. Це ж він у 27-літньому віці очолив найкращу військову формуцію Української Народньої Республіки — корпус Січових Стрільців. Полковник Євген Коновалець був Головним Командантом Української Військової Організації (УВО), що згодом з ініціативи Е.Коновальця увійшла у структуру ОУН як її складова частина, незважаючи на те, що УВО ще певний час зберігала “автономність” і повністю, за твердженням Степана Бандери, інкорпоровалася в ОУН лише 1932 року. Тут треба звернути увагу на одну особливу рису Е.Коновальця: він, політик високого рангу, з небувалою майстерністю умів консолідувати політичні сили, мав непохитну витримку і здатність вивчати характер людини, умів, як то кажуть, з кожним “поговорити”, умів єднати людей навіть тоді, коли між тими людьми зарисовувалися чи й виявлялися певні неузгодженості щодо оцінки суспільно-політичних

явищ тощо. Стало традицією, що позиція Голови Проводу (Провідника) ОУН була міцна, всі підвладні шанобливо ставилися до нього. Зенон Коссак згадував: коли полковник Е.Коновалець заходив до приміщення, де відбувалися наради — всі присутні вшановували його вставанням.

В Устроях, прийнятих іншими Великими Зборами, були суттєві зміни. Згідно з першим Устроєм ОУН Голова Проводу (Евген Коновалець) сам був “частиною Проводу”, якого вибирав Великий Збір. Голова Проводу подавав кандидатури членів Проводу, а Збір їх затверджував.

Істотну зміну було внесено в Устрій Другого Великого Збору в Римі у серпні 1939 р. (мельниківський). Голова Проводу (Андрій Мельник) згідно з новим Устроєм став понад Проводом, у його руках була майже абсолютна влада, він очолив “законодатну владу”. Андрія Мельника визнано найвищим авторитетом, який відповідає за свої дії “перед Богом, нацією і власним сумлінням” (Гл. “Устрій ОУН, розділ А. Голова Проводу Українських Націоналістів, точка 5”). У попередній точці (4) написано: “Голова ПУН — як керманіч і репрезентант визвольних змагань Української Нації — є її Вождем”.

Забігаючи дещо наперед, треба наголосити, що ОУН з-під стягу Степана Бандери засудила вождизм і всі форми диктаторського правління. Досконалість організаційної тактики ґрунтується на вишукуванні оптимальної лінії у сфері політичної діяльності і то навіть за умов неповної узгодженості поглядів, оцінок, пропозицій. Мудро керована політична дискусія навіть у найвужшому колі об’єднаних однією ідеєю осіб допомагає прийняттю правильних рішень.

Про Римський Великий Збір ОУН членські кадри довідалися доволі пізно. Ті, що знали полковника Андрія Мельника, ставилися до нього прихильно, вважали, що він гідний наступник Євгена Коновальця. Знайомі А. Мельника цінили його за особисту чесність, “військову” дисципліну, загалом, як людину високих моральних якостей.

Членство ОУН завжди з великою пошаною ставилося до свого керівництва, кожен член проходив відповідний вишкіл, організаційні клітини своєчасно отримували потрібний інструктаж, вказівки, рекомендації, але з літа 1939 року аж до вибуху Другої світової війни і в перші її дні та тижні інструкцій не було.

А тим часом воєнна громиця рознеслася по широких європейських просторах. Розгорілася смертоносна для народів, найбрутальніша за методами, тотальна за характером Друга світова війна, хоч для України війна почалася у березні 1939 року, коли перед навалою Угорщини на захист Карпатської України стали українські карпатські січовики.

ВЕРЕСНЕВА ГРОЗА В 1939 РОЦІ

“Німецька-польська війна у вересні 1939 року застала мене у Берестю над Бугом. З першого дня війни місто було бомблене німецьким летунством. 13 вересня, коли положення польських військ на тому відтинку стало критичне через окрилюючі операції противника, в’язнична адміністрація і сторожа поспішно евакуювалися і я разом з іншими в’язнями, у тому числі українськими націоналістами, дістався на волю (Мене визволили в’язні-націоналісти, які якось довідалися, що я там сиджу в суворій ізоляції)”.

“...З гуртом кільканадцятьох звільнених із в’язниці українських націоналістів я подався з Берестя на південний захід у напрямі на Львів. Ми пробиралися бічними дорогами, здалека від головних шляхів, стараючись оминати зустрічі як і з польськими, так і з німецькими військами, Ми користали з допомоги українського населення. На Волині і в Галичині, уже від Ковельщини, ми пов’язалися з діючою організаційною мережею ОУН, яка почала творити партизанські відділи, дбаючи про охорону українського населення та заготовляючи зброю й інші бойові припаси для майбутньої боротьби. В Соколі я зустрівся з провідними членами ОУН того терену. Одні з них були на волі, інші повернулися з в’язниці”.

* * *

“З ними я обговорив ситуацію і напрямні дальшої праці. Це був час, коли розвал Польщі вже був очевидний і стало відомим, що большевики мають зайняти більшу частину ЗУЗ на підставі договору з гітлерівською Німеччиною. Отже, ціла діяльність ОУН на ЗУЗ мусіла бути швидко переставлена на один протибольшевицький фронт та достосована до нових умов. Із Сокальщини я вирушив до Львова в товаристві пізнішого члена Бюра Проводу ОУН Дмитра Маївського-“Тараса”. До Львова ми прибули кілька днів після вмаршу туди большевицького війська й окупаційної влади.

...У Львові я був два тижні. Жив конспіративно, але з уваги на початкове неналаднання большевицької поліційної машини користувався значною свободою рухів і ввійшов у контакт не тільки з провідним активом ОУН, а й з деякими провідними діячами українського церковного й національно-церковного життя. Спільно з членами Крайової Екзекутиви та іншими провідними членами ми устійнили пляни дальшої діяльності ОУН на українських землях і її протибольшевицької боротьби. На першому місці поставлено: розбудову мережі й дії ОУН на всіх теренах України, що опинилися під большевиками; пляни широкої революційної боротьби при поширенні війни на території України і незалежно від розвитку війни; протиакцію на випадок масового знищування большевиками національного активу на ЗУЗ”.

“Я зразу мав плян залишитися в Україні й працювати в безпосередній революційно-визвольній дії ОУН. Але інші члени Організації наполягали на тому, щоб я вийшов за кордон большевицької окупації і там вів організаційну працю. Остаточно перерішив цю справу прихід кур’єра від Проводу з-за кордону з такою самою вимогою”.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Не лише для політиків, а й узагалі для багатьох громадян не було таємницею, що Перша світова війна не буде остання у XX столітті. Про це говорили й писали, наголошуючи на тому, що Друга світова війна буде жорстокіша за Першу, що в хід підуть засоби масового винищування людей, а це означає, що людських жертв буде набагато більше. Віщування здійснилися.

Друга світова війна почалася вересневою грозою у 1939 році: першого вересня німецькі війська напали на Польщу. Фронт видовжився майже на 1400 кілометрів. Польське командування розплянувало оборону перед наступом німецьких військ, а також покладало надії на ефективну допомогу союзників. З вересня Англія і Франція

виповіли Німеччині війну, але воєнні дії тих держав не принесли Польщі сподіваного результату. За три тижні польська держава перестала існувати...

На початку війни від імени Української Парляментарної Репрезентації Василь Мудрий заявив про лояльність супроти Польщі. На думку декого, та заява мала б відіграти певну роль у ставленні польських властей до численних українських політичних в'язнів, що каралися у польських тюрмах здебільшого в західних регіонах Польщі. Інші притримуються погляду, що та заява нічого позитивного не дала, бо коротко перед війною і в перших днях війни в усій Польщі “збільшився тиск на українців”: продовжувалися арешти українців, переважно інтелігенції і українських активістів, масово запроторювано українців у концентраційний табір Береза Картузька. Відступаючи перед німцями, польські тюремники евакуювали політичних в'язнів у східні райони. Все це відбувалося з великим поспіхом і переляком перед німцями. Тюремники дбали про себе, про те, як урятувати власне життя. У той час в'язні мали можливість “вирватися” з-під в'язничної сторожі і таким чином дістатися на волю. Евакуювання політичних в'язнів-українців описав у своїх спогадах (“В поході до волі”) засуджений варшавським судом на довічне ув'язнення націоналістичний діяч Микола Климишин.

А тим часом уряд СРСР у неділю, 17 вересня, сповістив світ по радіо, що польська влада покинула свою столицю і залишила нарід напризволяще. Советський Союз “подає братню руку” єдинокровним братам — західнім українцям і західнім білорусам — і бере їх під свою опіку “на прохання трудящих” тих західних регіонів, які нібито про ніщо інше ніколи й не мріяли, тільки про те, як “приєднатися” до своїх братів, котрі, мовляв, щасливо проживають і гараздують у советському раю.

Польське населення потопало в непоінформованості, багато хто допускав думку, що большевики йдуть полякам на допомогу, але це не відповідало правді.

Помиляється той, хто бажане трактує за дійсне. Події розгорталися відповідно до плану, опрацьованого імперіялістичними хижакими — коричневим Берліном і червоною Москвою.

Імперіялісти, як звичайно, ворогують між собою, але на деяких етапах співпрацюють, зокрема тоді, коли йдеться про спільне поборювання ними ж поневолених народів, коли мається на увазі терени впливів тощо. Таке сталося між СРСР і гітлерівською Німеччиною.

У своїй промові, виголошеній 10 березня 1939 року під час вісімнадцятого з'їзду компартії у Москві, Сталін звинуватив західні засоби інформації у спробах викликати конфліктну ситуацію між Німеччиною і Советським Союзом. Це була чи не перша спроба порозуміння між імперськими акулами. Після того пішло до зближення між ними.

17 квітня того ж року советський посол у Берліні Деканозов заявив, що в поліпшенні взаємовідносин між Берліном і Москвою перешкодою не можуть бути ідеологічні розбіжності. Місяць пізніше почалися між Німеччиною і СРСР економічні переговори, а наступного місяця гітлерівці мали інформацію, що советський уряд не піде на угоди із західними державами, якщо Німеччина підпише з Москвою пакт про ненапад.

Така позиція Москви могла бути викликана тактичними міркуваннями, стати пересторогою для західних держав, але для західньої дипломатії у цьому не було таємниць і несподіваности, там допускалося, що врешті-решт дійде до ближчого взаємопорозуміння між Німеччиною і СРСР.

23 серпня 1939 р. в Москві у присутності Сталіна німецький міністер закордонних справ Ріббентроп і советський нарком Молотов підписали пакт про ненапад, а також додатковий таємний протокол. У тому протоколі визначено зони впливу СРСР і Німеччини у Східній Європі: Німеччина погоджувалася “не цікавитися” Фінляндією, Литвою, Латвією та Естонією, а східні території Польщі по лінії Нарва-Висла-Сян на прохання Москви мали бути зайняті Советським Союзом.

Сталін проголосив тост за Гітлера, а Молотов підкреслив, що зміни у взаємовідносинах між Німеччиною і СРСР стали можливі завдяки тому, що Берлін “добре сприйняв промову Сталіна, яку він (Сталін) виголосив у березні того ж року”. 1 вересня Гітлер у своєму виступі розхвалив німецько-большевицький пакт.

“Вождь народів” Сталін і фюрер нацистів Гітлер розв’язали Другу світову війну. Без підписаного пакту про ненапад Гітлер не міг рішитися напасти на Польщу. Тепер апологети Сталіна це замовчують. Вони і не згадують, що були випадки (досить рідкі, бо комуно-партійна верхівка зуміла “виховати” своє членство як послужних і безмозгих тварин), коли старі комуністи — учасники Жовтневого перевороту — писали листи до самого “батька”, висловлюючи своє здивування з такого кроку Москви, критикуючи сталінсько-гітлерівське побратимство, наголошуючи на тому, що та затія до добра не доведе, — то таких “непослушних критиканів” енкаведисти арештовували, судили й заганяли туди, де Макар телят не пас. І ще одне диво: коли врешті розгорілася війна між Німеччиною і СРСР, то засуджених “непоправних політиканів” із таборів і тюрем не звільнювали, либонь, не за їх передбачливу думку, а за “непокору” та “непідпорядкованість партійним директивам”.

17-го вересня 1939 року полчища червоної армії перейшли західний кордон УСРР, а 22-го вже зайняли Львів. Ніде і словечком большевики не згадували про те, що СРСР діяв згідно з домовленням із гітлерівською Німеччиною, а скрізь галасували про “визволення”, про “приєднання”, намагаючись тим висловам надати ще й юридичну форму, посилаючи спеціальну делегацію із Західної України до Москви, яка “прохала” включити ЗУЗ до червоного царства.

Письменників, поетів большевики змусили писати твори, називаючи грозивий вересень і “золотим”, і “овіяним весняним подувом”, і на кожному кроці славити “мудрого й непомильного”, “рідного” батька та вождя Йосифа Віссаріоновича.

За новим договором між Німеччиною і СРСР із 28 вересня 1939 року в Москві усталено границі сфер інтересів тих держав по лінії річок Сян, Солокія і Північний Буг. Споконвічні українські землі, окуповані Польщею, майже повністю опинилися під Москвою, за винятком Лемківщини, Лівобережного Посяння, Холмщини та Підляшшя, поверхнею близько 16 тисяч квадратних кілометрів. На цих теренах проживало близько 1 200 тис. населення, з якого — 500 тис. українців, греко-католиків і православних, а крім них ще понад 200 тис. українців римо-католиків, так званих калакутів, громадян, що розмовляли мало подібною до польської мовою, а близькою до української. Калакути — це ті, що їх силою поляки латинізували, ополячували, а тепер, коли польська держава припинила своє існування, почали повертатися у своє національне лоно.

12 жовтня 1939 р Гітлер декретом проголосив території колишньої Польщі, (у тому й українські, уже названі, окраїнні землі) так званим Генеральним губернаторством, фактично це була колонія, керована німецьким генеральним губернатором Г.Франком.

Вереснева гроза розвалила Польщу: за неповних три тижні перестала існувати так звана великодержавна (по-польськи - монарстова) Польща, зійшла з політичної арени зненавиджена українцями й іншими національними меншинами польська окупаційна влада. Для польських патріотів це була національна трагедія. Вона зобов'язувала багатьох дивитися на ситуацію більш тверезо. Незабаром появилися перші зародки руху Опору, а далі протестні дії проти німецьких окупантів, а разом із ними і надії, що Польща не загине, що польська державність відновиться.

Багато хто з вдумливих поляків піддавав критиці недолугість польського державного керівництва, підкреслював те, що ті польські верховоди, які користувалися усіма благами, не зуміли правильним курсом повести державний корабель. І в той же час, за свідченням об'єктивних знавців військової справи, рядові польські жовніри і військоове підстаршинство гідно воювали проти окупанта, як прийнято казати — “захищали честь військового мундиру”.

Траплялися між поляками й такі, що вину за програш у вересневій кампанії звалювали на... українців. Таке абсурдне твердження було вигідне для окупаційних властей, які були зацікавлені в тому, щоб між українцями і поляками не доходило до будь-якого зближення, а навпаки, адже окупантам легше панувати, якщо підневільні громадяни зводять між собою порахунки, загострюють ворожнечу.

Деяка частина поляків поповнювала німецьку кримінальну поліцію, пішла на службу до окупанта, інші “позаписувалися” до так званих фольсдойчів, маючи на меті користуватися пільгами в загарбника. Сам президент Мосціцький подався до Румунії, а відтак до Швейцарії, якої був підданим, незважаючи на те, що польська конституція забороняла подвійне громадянство (підданство). Свій президентський пост він передав 29 вересня колишньому голові польського сенату Рачкевичеві, що поселився на еміграції у Лондоні. Міністер закордонних справ Бек теж виїхав до Румунії, там його німці перехопили і посадили в концтабір у Дахау, де він і помер. Прем'єр-міністр Славой-Складковський покинув Польщу, проживав на еміграції до 1962 року, дбав про себе, либонь, позабувши те, що й на еміграції треба було б працювати для відновлення тієї держави, яка посадила його на високе крісло в державному апараті. І маршал Ридз-Смігли поспішив за кордон за іншими, але згодом повернувся до Варшави під прибраним прізвищем Завіша, де й помер у 1941 р., не відігравши в русі Опору важливої ролі...

Від 1939 до 1943 року Прем'єр польського еміграційного уряду генерал Сікорський, хоча й не поділяв поглядів Пілсудського, теж вороже ставився до українців. Була версія, що нібито він хоче з тактичних міркувань покликати до польського еміграційного уряду когось з українців, але такого не сталося. За це його критикували західноєвропейські політики. Ще більшій критиці його піддали вони після того, як Сікорський мав зустріч зі Сталіним у Москві. Незабаром пихатий генерал загинув у летунській катастрофі неподалік Гібральтару в 1943 році.

Дехто вважає, що великою помилкою у польській політиці було те, що польські лідери не брали до уваги, в яких умовах відбуватиметься відновлення польської державности, який матиме вплив на це східний сусід — Москва — і як формуватимуться польсько-українські взаємини.

А тим часом на Західньо-Українських Землях заводив свої “порядки” новий окупант — червона Москва. Її боялися керівники українських партій. Вони припинили свою працю,

а деякі саморозпустилися. Єдиною політичною силою залишилася Організація Українських Націоналістів, для якої тепер розкрилися нові обрії — майже всі українські землі від Сяну до Дону.

Смертельних ударів завдали нові окупанти різним західньо-українським громадським, науковим, культурно-освітнім, кооперативним та іншим організаціям. Наприклад, червоні “визволителі” спочатку приглядалися до товариства “Просвіта”, удавали, що нібито й прихильно ставляться до тієї культурно-освітньої організації. Це тривало всього кілька днів. Врешті, наче шакали, кинулися на саму просвітянську централю у Львові. Окупанти нищили, палили книжки, розганяли читальні “Просвіти” по всьому краю.

Большевики напускали туману у вічі. Вони спочатку вводили свого роду “українізацію” на ЗУЗ. Скрізь, особливо у містах, лунала українська мова, київський хор “Думка” давав концерти українських пісень. Усе це викликало враження, що той “українізаційний процес” буде тривалий. Так розуміли львівські громадяни Мойсеєвого віровизнання. Вони розуміли, що тепер слід чимдуж вивчати українську мову, офіційну мову УССР...

Десь у тридцятих роках заходом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові надруковано “Словник українсько-польської і польсько-української мови” (укладачі Словника — Кость Кисілевський і Євген Грицак). Наклад книжки був величенький і багато примірників того “Словника” натискали своїм тягарем на полиці книгарні Наукового товариства, що містилася у будинку “Просвіти” у Львові на площі Ринок, 10. Українці того словника не купували, бо добре знали польську мову. Але зразу ж після так званого “визволення” Західньої України большевиками євреї, які добре української мови не знали, метнулися до тієї книгарні, бажаючи придбати польсько-український Словник, і викупили всі до останнього примірника. Книгарі продавали книжки на вулиці.

Але скоро все змінилося... Покупці книжок переконалися, що “українізація” — це короточасний обман, що їм української мови не треба знати, а треба “владіть язиком таваріща Леніна”. Вчорашні покупці “Словника” приходили вдруге до книгарні НТШ, віддавали словники назад, заявляючи, що їм уже польсько-український словник не потрібний. Вони просили: “Ми помилилися, нам цей словник уже нідочого. Дайте нам словник польсько-російський, ми дуже вас просимо, а цей заберіть назад...” Шукачі польсько-російського словника добре розуміли, що повіяло московським вітром. Вони переконалися, що в державі шанується лише державна російська мова. А хіба ж на першому місці в УССР стояла мова українська, і то незважаючи на те, що в назві тієї “советської союзної республіки” стояло перше слово “українська”?

НОВА ОКУПАЦІЙНА ДІЙСНІСТЬ. НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ Й ЗАВДАННЯ

“У другій половині жовтня 1939 р. я покинув Львів і разом із братом Василем, який повернувся до Львова з польського концтабору в Березі Картузькій, та з чотирма іншими членами перейшов советсько-німецьку демаркаційну лінію окрешеними дорогами; частково пішки, частково поїздом прибув до Кракова. Краків став у той час осередком українського політичного, культурно-освітнього й суспільно-громадського життя на західніх окраїнах українських земель поза большевицькою, а під німецькою військовою

окупацією та серед скупчень української еміграції в Польщі. В Кракові я увійшов у працю тамошнього осередку ОУН, в якому зібралося багато провідного членства з ЗУЗ, польських в'язниць; було теж декілька провідних членів, які вже давніше жили в Німеччині, Чехо-Словаччині й Австрії...”

Степан Бандера, “Мої життєписні дані”

Грозовий вересень 1939 року приніс на землі Західної України надзвичайні зміни. Багатьох громадян, українців і неукраїнців, ошелешували грандіозні події. Під нищівними ударами німецьких полчищ розвалювалася польська держава. Варшавське радіо посиляло в ефір попередження про німецькі авіаційні налети, а поміж тими лякливими пересторогами сумовито скигліла музика. Шовіністично налаштовані львівські поляки, які у війні участі не брали та військовою відвагою, либонь, не славилися, вельми обурювалися і дорікали варшавським функціонерам від радіо, вимагаючи бравурних мелодій, але Варшаві видніше було, куди доля польської державної могутності котиться...

Після двох тижнів війни німецькі до зубів озброєні військові відділи почали наближатися до передмість Львова. А у Львові нашвидкуруч скликали радних до магістрату (міської ради), аби терміново розглянути питання, кому здати Львів: большевикам чи німцям? Очевидна річ, більшість радних, вороже наставлених до німецького напасника, не погоджувалася з тим, щоб агресор господарював у Львові. Зате високі львівські духовники, а також ті, яким польська окупаційна влада у печінки в'їлася, не хотіли “визволителів зі Сходу”.

Розгляд даного питання львівським магістратом був скоріше неповажною грою, оскільки між Москвою і Берліном усе було заздалегідь узгоджене після 23 серпня того ж року, коли в Москві договір про ненапад ствердили своїми підписами Ріббентроп і Молотов, а це значить, що громадяни Західної України, а також Західної Білорусії, не мали й не могли мати будь-якого впливу на вирішення своєї долі. Про долю наших громадян, як, зрештою, про прийдешність цілих народів, “думали й вирішували” Гітлер і Сталін...

Разом із “доблесними” формуваннями червоної армії прибилися і зграї комуно-большевицьких агітаторів, що, брешучи без міри, взялися до небес розхвалювати “страну совєтов”, яка “красувалася під сонцем сталінської конституції”. Люди спокійно прислухалися, інколи щось запитували, а відповіді були однозначні й стандартні: “Скрізь у світі погано, а добре й прекрасно лише в ССРСР...” Щоб дешевим і хитрим способом завоювати довіру громадян, щоб виправдати свою власну назву “визволителі”, агітатори пояснювали, що німці хотіли окупувати Західну Україну, але червона армія випередила їх і стала в обороні ще донедавна “експлуатованих поміщиками й капіталістами” мешканців Західної України. “Не виступили б ми, — пояснювали червоні агітатори, — німець забрав би вас під своє залізне крило, а тоді не уникнути б вам великого горя...”

Тут годилося б згадати й те, що не обійшлося без “випробувань” стосовно большевицької навали. В деяких містечках і селах Західної України мешканці нашвидкуруч дозволили вітальні брами перед “визволителями”, уквітчані й оздоблені червоними прапорцями із зірками, серпами й молотками, побічних — гітлерівські прапорці зі свастикою, а посередині — українські національні синьо-жовті.

Большевицьке командування прихильно поставилося до своїх і гітлерівських регалій, а українські чимдуж позривало. Але на тому не скінчилося: зразу ж енкаведисти повели слідство, вони розпитували й рознюхували, хто виготовляв українські прапорці, вчиняючи антидержавний (в оригіналі антинародний) “злочин”. Люди викручувалися, як могли, але тут же всі зрозуміли, яке ставлення большевиків до української національної справи. А ставлення було дике й брутальне: комуно-большевицька влада позакривала всі культурно-освітні й профспілкові установи, а в тому навіть протиалькогольне товариство “Відродження”, закрила всі часописи, видавництва, скасувала українську кооперацію, повела нагінку на Церкву. Почалися арешти українців і поляків, які, за большевицькими критеріями, могли бути небезпечними для СРСР. Удень і вночі “працювали” енкаведисти — людолови у шкіряних куртках, жорстокі й безпощадні...

В СРСР була монопартійна система, як і в інших тоталітарних державах. Було зрозуміло, що про існування будь-яких, навіть лівого напрямку, партій не могло бути й мови. А ті політичні партії, які були до початку війни, припинили свою діяльність, вони саморозпустилися, а їх керівні діячі, як звичайно, ще до приходу червоної армії до Львова подалися на Захід. Дехто, щоправда, залишився, таких скоро арештували й знищили. Залишився славетний адвокат, професор доктор Володимир Старосольський (що дотримувався соціал-демократичних поглядів). Він навіть отримав працю у Львівському державному університеті ім. Івана Франка, але і його заарештували, судили і вивезли в Сибір, де у лагері він закінчив життя (в 1942 р.). Дружину його та дочку з сином вислали у Казахстан на заслання, де дружина померла.

Єдиною політичною силою, яка залишилася у Краю, була Організація Українських Націоналістів (ОУН). ОУН була таємна та нелегальна за попередньої (польської) окупації, але в численних польських архівах залишилися судові документи, протоколи слідства багатьох націоналістів. Усе це попало в большевицькі руки, і того було достатньо, щоб тепер енкаведисти всіх націоналістів, тобто тих, що були під судом, і тих, що під слідством і запідозрених у націоналізмі, арештовували й притягали до відповідальності за “антидержавні злочини”. В Союзі з давна побутувало таке прислів'я: “Була б людина, а кримінальна стаття на неї знайдеться, а за кримінальною статтею і суд, і безплатне транспортування у віддалені райони червоної імперії”. Тисячі українських націоналістів, а між ними члени ОУН і її симпатички, подалися за кордон, де створили потужну мережу. Не всі націоналісти робили це радо. Згадаймо Степана Бандеру: він плянував залишитися в Україні й далі вести боротьбу. Згодом ми ще довідаємося, що й пізніше, коли вже війна закінчилася, С.Бандера робив заходи, щоб податися на Рідні Землі й брати участь у національно-визвольній збройній боротьбі.

Друзі Степана Бандери наполягали на тому, щоб він виїхав за кордон, врешті таке бажання висловив і Провід Українських Націоналістів, очолюваний полковником Андрієм Мельником.

В Україні залишилися ті націоналісти, члени ОУН, яким визначено їх функції, між ними Іван Клімів-“Легенда”, що був на посту Крайового Провідника.

Восени 1939 року багато українських націоналістів, членів ОУН і симпатиків, вийшли за межі “раю”, а поселившись на окраїнних західньо-українських землях (Холмщина, Підляшшя, Лемківщина й Засяння), почали активно працювати на національній ниві

(шкільництво, культурно-освітня, кооперативна праця тощо). Це були здебільшого колишні політичні в'язні тюрем і концтабору в Березі Картузькій, люди з підірваним здоров'ям, яких большевицька влада не пощадила б, а переходити зразу у глибоке підпілля, і то масово, не було доцільно. Саме в той час з тими людьми почали контактувати післанці від Степана Бандери й Романа Шухевича, який був провідником членства ОУН на згаданих окраїнних західньоукраїнських теренах. Післанці від С.Бандери й Р.Шухевича передавали їх вказівки приблизно такими словами: “Друзі! Ви прекрасні працівники на народній ниві, ви організовуєте українське шкільництво, проводите культурно-освітні курси для місцевого населення, одно слово, виконуєте важливу громадську працю, але не забувайте, що вся наша увага концентрується на Українських Землях. Доля українського народу “кується” в Україні, тож будьте готові в будь-яку хвилину взяти зброю до рук, перейти кордон і в Україні включитися у боротьбу проти комуно-московських окупантів. Ви націоналісти-революціонери не лише на словах, а у чині”. Десь у той час з'явилася націоналістична пісня із знаменними словами: “В огні кується наша доля...”

Тогочасні скептики, а вони були й пізніше і тепер є, запитували, чи треба побіч назви-абрєвіатури ОУН ставити слово “революційна”, чи не для прикраси воно? Не треба забувати, що вже Основник ОУН — полковник Євген Коновалець — у прикінцевому слові на Віденському Конгресі говорив: “Як учить нас досвід цілих українських поколінь, можемо цього (віднови Самостійної Соборної Української Держави) досягнути тільки революційними, ніколи ж еволюційними шляхами”.

Десять років пізніше вказівки Бандери й Шухевича для членства ОУН у Закерзонні і в інших місцях поселення були “електризуючими”, вони, вживаючи вислову із військової термінології, закликали націоналістів “бути в стані бойової готовості”.

До вказівок були й пояснення: це аж ніяк не значить, що всім, і то в один час, треба готуватися до переходу кордону зі зброєю у руках. Але націоналіст не має права відкидати думки, що це може статися. Націоналіст завжди готовий виконувати накази Проводу, своїх зверхників. Революційність — найосновніша прикмета українського націоналіста.

Між керівництвом ОУН у Кракові і Рідним Краєм були постійні контакти. Після короткого перебування у Кракові на Україну подалися не лише члени рядової та середньої ланки, які, за твердженням Степана Мудрика, досконало вивчили всі хитрощі советських прикордонників, а й найвидатніші націоналістичні діячі, а між ними Дмитро Мирон-“Орлик” — автор публікацій на ідеологічні теми, обласний провідник ОУН Холмської області, пізніший член Бюра Головного Проводу ОУН — Дмитро Маївський-“Тарас”, член рсферентури Служби Безпеки Василь Зелений та ін. Два перші щасливо повернулися з України до Кракова перед Другим Великим Збором ОУН (1-3 квітня 1941 р.) і були його учасниками, третій загинув у сутичці з большевиками у Львові.

Трагічні випадки при переході кордонів були ще раніше: за загадкових і до кінця не вияснених обставин, власне готуючись перейти словацько-польський кордон навесні 1939 року, пропав Провідник Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ Мирослав Тураш-“Грабовський” (1910-1939), що у лютому того ж року замінив на посту Крайового Провідника Лева Ребета (1912-1957). Його ж наступник Володимир Тимчій-“Лопатинський” (1913-1940) — Крайовий Провідник ОУН ЗУЗ — ранньою весною 1940

року прибув з України до Кракова. Повертаючись на Україну і перейшовши німецько-совєтський кордон, В.Тимчій зі своєю групою попав під обстріл енкаведистів, з якими звів бій. Вистрілявши всі набої, В.Тимчій і його товариші розірвали себе гранатами...

У вересні 1939 року в деяких західноукраїнських середовищах постало питання, яку позицію повинні зайняти українці у зв'язку із падінням польської рєчїпосполитої, щодо якого не було сумніву. Виринала думка, чи не виступити б українцям із широкими протипольськими діями, які врешті могли б вилитися у всенародне повстання. У тїй ситуації не було ясного становища в ПУН-ї.

Розглядаючи це питання з перспективи часу, можна ствердити, що підняття повстання не мало б успіху для українців. Таке повстання придусили б большевики, посїдаючи велику армію і озброєння. Нїмці нїчим не допомогли б українцям з огляду на те, що між ССРСР і гїтлерівською Нїмеччиною 23 серпня 1939 року був підписаний договір про ненапад, устїйнено між цими державами цїлковиту спївдію проти Польщі, тобто — у розподїлі польської держави.

Була думка: чи не повторити б на землях Західної України “нові Крути”, тобто виступити проти наступу большевиків невеликим загonom з тим, що той загін був би знищений. Коли реально оцінити цей задум, то це не було б “повторення Крут”. Адже крутянці — молоді кїївські студенти й середньошкільники пішли на захист проголошеної 22 сїчня 1918 р. самостїйною Української Народньої Рєспублїки. Крутянці — оборонці Української Держави і своєю смертю вони створили невмирущу легенду про безмірну жертовність. Якщо б стали на ЗУЗ “нові Крути”, то поляки могли б пояснювати, що західні українці не бажали об'єднання із Осередніми та Східніми Українськими Землями.

В першїй половинї вересня 1939 року відбувалися у Західній Україні збройні сутички, здебільшого з польською поліцією, для того, аби здобути зброю. Більші сутички були у Стрийщинї, біля Щирця та Миколаєва над Дністром. Були вбиті й поранені, українці здобували зброю і амуніцію. Підбрали наші люди багато зброї, у тому навіть легкі польові гармати, а також зброю (кавалерїйські сїдла) тощо, тобто все те, що під час утечі покинули польські військові відділи. Навчені життєвим досвідом люди твердили, що не потрібна зброя тим, хто нею не вміє чи не хоче воювати, зброя належить тим, хто ладен мїцно тримати її у руках, їдучи на збройний змаг за велике діло.

Завбачливі люди, зокрема із нашого колишнього військового старшинста, а передовсім із членства ОУН, твердо знали, що світова війна тїльки починається, що вона ще розгориться, а там і прийде черга на нас, українців, сказати своє слово і підняти боротьбу за віднову державної самостїйности.

Степан Бандера мав причину радїти, адже у вересні фортуна повернулася до нього лицем, бо він — засуджений на довічне ув'язнення — після п'яти років і трьох місяців в'язниці опинився на волї. Радїв він і з того, що об'єдналися землі Великої і Західної України, і водночас безмежно турбував його той факт, що на об'єднаних Українських Землях господарем не український нарід, а імперська зажерлива Большевія.

В новїй окупаційній дійсності відкривалися нові перспективи. У нарадах Степана Бандери з націоналістичним активом поставлено такі завдання: 1) докомплектувати, а подекуди й заново створити з високопатріотичних і відданих громадян мїцну організаційну мережу; 2) охопити самостїйницькими ідеями всі верстви українського

населення на Осередніх і Східніх Українських Землях, нав'язувати контакти з ними для того, щоб ОУН стала міцною політичною структурою в усій Україні; 3) вести пояснювальну й пропагандивну працю серед населення у дусі ідейно-програмових засад українського націоналізму.

Точно визначений політичний курс ОУН дав свої позитивні результати.

ВТРАТИ Й НЕДОЛІКИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

“...У листопаді 1939 р. я поїхав на два тижні до місцевости Піщани (Пещани) у Словаччині на лікування ревматизму разом з двома-трьома десятками звільнених з польських тюрем українських політичних в'язнів. Серед них було багато визначних провідників націоналістичного руху на ЗУЗ. До Піщан приїхало ще декілька провідних членів ОУН, які були в останньому часі активні в організаційній праці на ЗУЗ, на Закарпатті і на еміграції. Це уможливило відбути в Піщанах низку нарад провідного активу ОУН, на яких проаналізовано ситуацію, дотогочасний розвиток визвольної боротьби, внутрішньо-організаційні справи в Краю і за кордоном. На цих нарадах викристалізувалася низка справ, важливих для дальшої боротьби ОУН, що вимагали розв'язання”.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Восени 1939 року розгорілася Друга світова війна, і хоч після її бурхливого палахкотіння у вересні військові дії дещо сповільнилися, а подекуди майже затихли, було зрозуміло, що це тільки початок всесвітньої завірюхи. В різних середовищах тоді тихцем говорилося, що сталінсько-гітлерівське побратимство незабаром закінчиться і між учорашніми партнерами кривавого розбою дійде до неминучого збройного конфлікту, а за два неповних роки так і сталося...

Тогочасну політичну ситуацію обмірковували й українські націоналісти, і діячі інших політичних напрямків, яким національна доля теж лежала на серці, тим паче, що в новій дійсності народжувалися нові перспективи досягнення найвищого національного ідеалу.

Наближався до кінця одинадцятий рік відтоді, як до життя була покликана Організація Українських Націоналістів. Щоб намітити шляхи дальшої діяльності національно-визвольного руху, виникла потреба критично поглянути на пройдений шлях, дати оцінку попередньому етапові, а також розглянути деякі проблеми з царини ідейно-політичних і кадрово-організаційних справ.

На нарадах у Піщанах наголошено, що за одинадцять років свого існування ОУН понесла багато втрат у людях. Зрештою це й передбачалося і при вступі кандидатів у мережу ОУН, як звичайно, попереджувано що ОУН — організація революційна, яка веде безоглядну боротьбу проти підступних ворогів, котрі прагнуть знищити цю нелегальну націоналістичну структуру та й український національно-визвольницький рух загалом. За понад десятилітній період загинуло багато націоналістів-борців, котрі, повторюючи слова поета, “йшли на смерть, як на забаву”, без вагань віддавали життя, щоб жила нація. Смерть торувала націоналістичним ентузіястам шлях у безсмертя.

Гинули рядові члени ОУН, безстрашні бойовики, всіх було шкода, але особливо дошкульними, важкими були втрати з лав націоналістичного керівництва, на яке покладено найвідповідальніші завдання. Найголовніші із знищених керівників — це Провідник Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ, в минулому сотник Української Галицької Армії, згодом Крайовий Командант УВО — Юліан Головінський, підступно закатований польською поліцією у вересні 1930 року (його продав зрадник Роман Барановський). Головінський — колишній командир 6-ї (равської) бригади УГА — високоерудований військовик, знаменитий організатор підпільних революційних клітин, непересічний політик. Ще довго після його загибелі згадували близькі, знайомі Головінського, що це була людина з великим провідницьким хистом, яка могла у найвідповідальніший час узяти найвище кермо в руки і вести переможну національно-визвольну боротьбу.

Найважчою втратою для Організації Українських Націоналістів і для всієї України було вбивство большевиком-чекістом Судоплатовим у Роттердамі у травні 1938 року Голови Проводу Українських Націоналістів, зразкового організатора збройних сил, непересічного командира і авторитетного політичного діяча — полковника Євгена Коновальця.

У березні 1939 року, ставши на захист новоутвореної держави — Карпатської України перед угорськими напасниками, що діяли за попереднім узгодженням із верховодством гітлерівської Німеччини, впали смертю хоробрих організатори Карпатської Січі: Михайло Колодзінський - стратег, автор славнозвісної української військової доктрини, а разом із ним один із найвизначніших націоналістичних діячів Зенон Коссак — ідеолог і мислитель, воїн і неперевершений виховник організаційних кадрів.

Знищуючи керівників української національно-визвольної боротьби, ворог не міг убити саму Ідею України, оскільки фізичними засобами її вбити неможливо.

Але аж ніяк не можна погодитися з думкою, яка колись побутувала, а подекуди ще й тепер подається у публікаціях, що “цей удар (мається на увазі вбивство Е.Коновальця) не послабив сил ОУН”.

Звичайно ж, знищення Москвою полковника Коновальця не послабило волі українських націоналістів продовжувати боротьбу за державну самостійність України, воно не зменшило непоборного стремління й далі мобілізувати народні маси на змаг за побудову Української Держави, але надзвичайно послабило саму Організацію.

Десь тридцять років після загибелі Коновальця блискучий публіцист і політик національно-демократичного спрямування Іван Кедрин-Рудницький, який особисто добре знав полковника й часто обмінювався з ним думками з політичних питань, писав: “...між Симоном Петлюрою та Євгеном Коновальцем саме та подібність, що обидва щойно в ході української війни та революції здобули собі ім'я, становище і місце в історії. З обох були типові активісти, з обох були насамперед політики й державні діячі, а щойно потім — військовики...”

Кедрин продовжує: “Симон Петлюра був Президентом держави. Євген Коновалець був командантом корпусу, державним мужем, лідером політично-революційної організації. Степан Бандера був лідером великої націоналістичної організації. Кожен з них згинув у політичному атентаті. Кожен з них був більше, як тільки героєм, бо ввійшов у новітню історію України разом зі своєю ролею державного мужа, лідера”.

І, нарешті, чи не найсуттєвіше твердження Кедрина: “...я переконаний, що коли б був живий Євген Коновалець, то не сталося б того розламу в ОУН, який відбувся з початком 1940 року у Кракові (йдеться про тодішній розлам на “мельниківців”, тобто націоналістів, об’єднаних під керівництвом полковника Андрія Мельника, і “бандерівців” — націоналістів-революціонерів з-під стягу Степана Бандери). Євген Коновалець мав рідкісну прикмету: він умів з усіма ладнати, він умів знаходити середню лінію, що в’язала людей”.

Передчасна трагічна смерть Е.Коновальця — велика втрата для всієї України, а особливо — важка втрата для Організації Українських Націоналістів. З цим погоджуються, можна констатувати, члени всіх відламів ОУН, усі громадяни самостійно-державницьких поглядів, що за життя Е.Коновальця не було б розламу в ОУН на початку 1940 року, не було б і другого, не менш болючого розламу (поява так званої ОУН-3, популярно званої “двійкарі”) в 1954 році...

З’ясовуючи все це, знаходимо відповідь на запитання: послабила чи не послабила сили ОУН смерть Е.Коновальця? Відповідь однозначна: так послабила! До цього питання, треба сподіватися, ще повертатимуться майбутні дослідники нашої минувшини.

Смерть великих людей, непохитних борців за кращу долю співвітчизників, тих завзятців, що змагалися за господарювання свого народу на Рідній Землі в умовах незалежної державности, одно слово — за щастя сучасних і прийдешніх поколінь, — важка, болюча втрата.

Діяльність Е.Коновальця упродовж тривалого часу і повчальна, і гідна наслідування у наші дні. Пригадаймо, що до виникнення Організації Українських Націоналістів у 1929 році проходив понад дворічний консолідаційний процес між усіма, більшими і меншими, об’єднаннями націоналістичного спрямування. У тому процесі найголовнішу роль виконував Євген Коновалець саме тому, що полковник “умів з усіма ладнати”, — як згадував Кедрин, “умів з усіма конструктивно говорити”, — як згадували Коновальцеві сучасники.

Вміння консолідувати національні сили — завжди актуальне питання. Ставити консолідаційний процес на належний рівень — це мистецтво політичної діяльності.

І в наш час “ладнання” з усіма національно здоровими силами, взаєморозуміння між політичними лідерами, спрямовування усіх національних потоків в одне русло не втрачає актуальності.

Падіння польської Речіпосполитої у вересні 1939 року тривало коротко: миттю опустіли кабінети державних установ, порозбігалися хтозна-куди польські функціонери. Кожний із них дбав про себе, свою родину, рятував ще й найнеобхідніші пожитки. В той час декому з українців вдалося із поліцейних станиць і комісаріятів захопити поліцейні архіви, копії інформаційних повідомлень і інструкцій, списки конфідентів, окремі записки-вказівки з повчаннями вищих властей, як поборювати український націоналістичний рух, а навіть як полонізувати відвічних господарів західноукраїнських земель. У кількох місцях знайдено копії судових матеріалів Варшавського процесу проти ОУН (з 1935-1936 рр.), у якому, як звісно, головним обвинуваченим був Степан Бандера.

Варшава повідомляла поліцію і військову контррозвідку, так звану “двуйку”, тобто другий відділ польського генерального штабу, про українську проблематику, а зокрема про український націоналістичний рух. Варшава і повчала своїх службовців, і

рекомендувала поліційним чиновникам на місцях розробляти заходи для переслідування ОУН.

На підставі захоплених документів можна було визначити, якими даними, якими інформаційними джерелами з українських питань, а зокрема про УВО і ОУН, диспонували польські органи безпеки. Таких джерел було чимало. Це передовсім підпільна література ОУН. Тут дослідницька праця вимагала небагато зусиль. У своїх публікаціях Організація повідомляла про національно-визвольну боротьбу українського народу, вела пропаганду, яка зводилася головним чином до того, щоб широко популяризувати головні ідейно-політичні засади українського націоналізму тощо. Масові видання, передовсім листівки, ОУН закликала передавати “з рук до рук, з хати до хати”, тобто робилося все, аби зміст підпільних видань знала якнайбільша кількість громадян. Відповідні польські органи ретельно підбирали всі націоналістичні видання. Володіти українськими націоналістичними виданнями прагнули й журналісти, які цікавилися українським визвольницьким рухом. У ході Варшавського судового процесу можна було довідатися, що українським рухом цікавилися ще й окремі дослідники, а між ними начальник відділу безпеки польського міністерства внутрішніх справ Вацлав Жиборський, який виступав на суді в ролі свідка-експерта. Можна здогадуватися, що таких дослідників було більше, але прізвищ їх поляки не розголошували.

Найдокладнішим джерелом інформації про український націоналістичний рух, про ОУН для польських поліцейських, прокурорських і судових органів був від середини тридцятих років, якщо не раніше, так званий “архів Сеника”. Прізвище Омеляна Сеника знане з попередніх розділів цієї праці. Енциклопедія Українознавства (т. 7) подає: “Омелян Сеник (1891-1941) — сотник Української Галицької Армії, діяч УВО і ОУН, з 1927 р. на еміграції, член Проводу ОУН, а по смерті Коновальця — член т. зв. “Вужчого Проводу” ОУН, в 1940 р. став по стороні полковника А.Мельника. Разом із іншим видатним діячем ОУН Миколою Сціборським підступно вбитий у Житомирі 30 серпня 1941 р.”

Про так званий “архів Сеника” стало відомо на Варшавському судовому процесі проти ОУН. “Архів” складався із 418 оригінальних документів і 2055 фотографій, машинописних і рукописних листів, звітів, протоколів засідань, рахунків, інших секретних організаційних документів. Усі ці документи — “архів” (є підстави думати, що це не був весь архів ОУН, а лише його частина) восени 1933 року вилучила чеська поліція, провівши ревізії у діячів УВО і ОУН Омеляна Сеника, Ярослава Барановського, Володимира Мартинця, Остапа Чучкевича, Дмитра Равича і Богдана Кульчицького. Вилучені документи, знані під назвою “архів Сеника”, згодом із Чехо-Словаччини (чи за домовленістю?) дісталися до рук польської поліції і стали поважним доказовим матеріалом для польського слідства, яке провадила варшавська поліція з допомогою львівських поліційних агентів, що спеціалізувалися у поборюванні українського націоналістичного руху.

Щодо вилучення “архіву Сеника” чеською поліцією і передачі того “архіву” польській поліції та інших питань, із цим пов’язаних, залишилося чимало неясностей, наприклад: що було причиною проведеної чеськими органами безпеки ревізії у згаданих діячів і вилучення секретних документів? Виникає питання: чому організаційний архів чи його частина, яку названо “архівом Сеника”, не зберігався у надійному місці? Чи документація

ОУН, нехай і секретна, загрожувала чимось Чехословаччині, державі, де шанували демократичні права, тим паче, що в столиці тієї держави, в Празі, легальне друкували офіційний орган ОУН — “Розбудову нації”? Чому, врешті, „архів Сеника” попав до рук польської поліції і польські органи безпеки й суду отримали велетенський матеріал для розкриття діяльності й таємниць ОУН на терені польської держави і поза її межами? Питання можна продовжувати, їх багато, а для нашого сучасника цікаво знати, чи зберігся “архів Сеника”, чи пропав під час воєнних дій.

Так склалося, що сьогоднішній дослідник не може бачити того “архіву” (можна припускати), а залишилося тільки його “відлуння”, і то здебільшого в польській і, можлива річ, далеко не об’єктивній інтерпретації...

Розглядаючи це нелегке, а, можна сказати, екстраординарне питання, виникають труднощі щодо самого окреслення, що таке “архів Сеника”, постає невизначеність щодо справи, з тим “архівом” пов’язаної: чи це недолік, безладдя, нетямучість, чи, як дехто вже надто гостро окреслює, — завуальована злочинність, а можливо, лише упущення чи відсутність почуття відповідальності?..

Різні люди по-різному давали і даватимуть оцінку цьому явищу, можливо, це просто недолік? Проте якщо недолік, то з важкими, щоб не назвати фатальними, наслідками: “архівом Сеника” покористувалася польська поліція, отримала тривку основу в поборюванні українського націоналістичного руху. Та що казати? Це прикра й вельми болюча справа (недолік) і для українських націоналістів, а можна сказати — і для багатьох українських громадян.

Чи треба було знати польським органам безпеки, наприклад, якими псевдонімами чи фіктивними прізвищами користуються видатні члени ОУН? Ні! Це був секрет Організації. Проте...

Гортаючи матеріали Варшавського судового процесу проти ОУН, довідуємося, що польська поліція володіла певними відомостями про ОУН, про її керівні кадри, узяті інформації власне з “архіву Сеника”. У складеному польською прокуратурою акті обвинувачення на Варшавському судовому процесі зазначено, що в той час, коли бойовик ОУН Григорій Мацейко виконував атентат на міністра Перацького (червень 1934 р), Головою Проводу ОУН був Євген Коновалець, секретар і референт пропаганди — Володимир Мартинець, організаційний референт — Микола Сціборський, політичний референт — Дмитро Андрієвський, військовий референт — генерал Микола Капустянський, ідеологічний референт — Дмитро Демчук, референт зв’язку — Макар Кушнір, фінансовий референт — Омелян Сеник.

З того ж “архіву Сеника” польська поліція дізналася, що з рамени ОУН за кордоном діють представники або секретарі, які репрезентують інтереси ОУН перед місцевими чинниками. В 1934 році такими були: в Італії — Євген Онацький, у Бельгії — Дмитро Андрієвський, у Франції — Олекса Бойків, в Австрії — Микола Сушко, в Болгарії — Іван Шиманський (після нього — Микола Ніцевич), у Швейцарії — Євген Коновалець, у Великобританії — Євген Ляхович, у Литві — Осип Рев’юк, у Гданську (вільному місті) — Андрій Федина, його заступник — Олександр Згорлякевич.

З “архіву Сеника” польській поліції стало відомо й про те, які націоналістичні діячі, якими псевдонімами й фіктивними прізвищами користуються, отож: Е.Коновалець — “Віра”, “Вірський”, “Вірленко”; В.Мартинець — “Туратті”, “Тур”, “Трубкович”,

“Волянський”, “Сокирка”; М.Сціборський – “Органський”; Д.Андрієвський – “Стобар”, “Ідеаліст”; М.Капустянський – “Низола”, “Олександрович”; Д.Демчук – “Д.Д”; М.Кушнір – “Дуб”, “Богуш”; О.Сеник – “Канцлер”, “Грибівський”, “Кашук”, “Брошак”, “Урбан”; В.Курманович – “Торк”, “Курма”; Бойків – “Дубчак”, “Ігор”, “Граніт”; Р.Сушко – “Сич”, “Сичевський”, “Микола Мельничук”, “Іполіт”, “Борис”, “Київський”, “Кіндрат”; Селешко – “Обережний”, Ярій – “Ріко”, “Карпат”; Федина – “Сак”, “Саковський”, “Мойсей”; Я.Барановський – “Славко”, “Фіялко”, “Фіялкович”; Чучман – “Степняк”; Рев’юк – “Панас”, “Іван Бартович”, “Йонас Бартовічіос”, Онацький – “Кін”, “Італ”, “Винар”; М.Сушко – “Вінтер”; Згорлякевич – “Вуйко”...

З того ж “архіву” польській поліції стало відомо, що осідкам окремих організаційних теренів присвоєно такі фіктивні назви: Прага — “Володівка”; Берлін — “Карпатівка”; Данцінг-Гданськ — “Мімозівка”, “Саківка”, “Пристань”; Рим — “Ромка”; Париж — “Дубівка”; Край (Західні Українські Землі) мав фіктивну назву “База”.

“Архів Сеника” — це неоціненна зброя польських поліцейських органів не лише у ході слідства перед Варшавським процесом, а й після нього.

Серед націоналістів для багатьох не було зрозуміло, чому “заламався” на Варшавському процесі Іван Малюца, що був організаційним референтом КЕ (Крайової Екзекутиви) ОУН ЗУЗ у той час, коли цю Екзекутиву очолював Степан Бандера. Деякі громадяни, що необ’єктивно оцінюють С.Бандеру, силкуються “доводити”, нібито Крайовий Провідник “не добре знався на людях” тощо. Але це не так. Очевидна річ, що Малюца добре знав Декалог українського націоналіста, знав ту заповідь, яка зобов’язувала націоналіста не видавати таємниці, і що ні просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не могли змусити його до такого ганебного вчинку. Треба знати, що Малюца виділявся серед інших ще у свої студентські роки: в 1931-1932 рр. Малюца був секретарем Студентської Репрезентації СУСОП (Союз Українських Студентських Організацій) під Польщею, він і учасник Конференції Проводу Українських Націоналістів з представниками Краю, що відбулася наприкінці липня — початку серпня 1932 року в Празі, про що з конспіративних міркувань зазначено, що та Конференція відбулася у столиці Австрії і тому отримала назву “Віденська конференція”.

У своєму спогаді про Коновальця (“Зустрічі з полковником Євгеном Коновальцем на тлі настроїв доби”) член Крайової Екзекутиви ОУН з того часу, коли Провідником й був Степан Бандера, Володимир Янів писав: “Склад Конференції можу подати майже точно і то завдяки подробиці, що я запам’ятав число учасників: було 8 з ПУН і 8 з Краю. З ПУН були, крім полковника Е.Коновальця, Д.Андрієвський, Я.Барановський, В.Мартинець, О.Сеник, М.Сціборський і Р.Ярій, останнього прізвища не пригадую, найправдоподібніше був це ген. Микола Капустянський, а може й полковник Р.Сушко. З краю були: С.Бандера, І.Габрусевич, Б.Кордюк, І.Малюца, Я.Стецько, І.Тесля, А.Чемеринська і В.Янів”.

В “архіві Сеника” був протокол засідань згаданої Конференції, а можливо, лише звідомлення, але дуже докладне, а для польських слідчих — цінний здобуток. Відомостями саме з цього архівного матеріалу та й загалом низкою інших архівних документів польські поліцаї “ламали” Малюцу, Мигалю, Підгайного. Відомості, якими володіла польська поліція, були такі точні, такі логічні, що в арештованого могла виникнути думка-здогад, що хтось із учасників згаданої Конференції мусив бути у

контактах з тією поліцією, мусив поліцаям видавати всі секретні речі. Поліцаї, не виключено, й самі таку думку “піддавали”, що хтось з націоналістів “є з ними”, а можливо, що не один, а їх більше... Сам Малюца згодом перед судом говорив про те “страхіття”, яке він пережив на слідстві, воно, за його словами “вивело з рівноваги” і “далі нема рівноваги”. Малюца був під психозом, викликаним слідством і архівними даними.

Дехто з осіб, недружелюбно наставлених до С.Бандери, ставить під сумнів автентичність “архіву Сеника”, підкреслюючи, що невідомо, як той архів дістався до рук польської поліції. І це справді ще не з’ясована справа. Далі подають вагомий аргумент: “Коли нині фальшують картини Рубенса й інших мистців, то можна підробити й документи “архіву”. І це не позбавлене логіки. Але чи можна “зфальшувати” протокол Конференції, у якому зафіксовано, наприклад, що говорив “Стобар” (Андрієвський), “Фіялкович” (Барановський), “Голова” (Коновалець), а Малюца був учасником конференції і чув, про що говорилося?

Про “архів Сеника”, а особливо про наслідки тим “архівом” спричинені точилися дискусії між націоналістами, тими, що були в ув’язненні, і тими, що були звільнені, і давали оцінку пройденому етапові визвольної боротьби. Після обміну думками зроблено висновок, що за “недолік з архівом” хтось повинен понести покарання.

Репутація видатного і незвичайно активного націоналіста Омеляна Сеника, який тривалий час користувався високим авторитетом, “похитнулася” в очах багатьох.

За недолік, інколи й дрібний, організаційні чинники в Краю накладали санкції на винуватців: висловлювано догану чи попередження, інколи винуватця усували на якийсь час від виконання обов’язків тощо. Потерпілих від “архіву Сеника” було немало Тим націоналістам, що неповною мірою їм доказано “вину”, стелилася дорога до польського концтабору в Березі Картузькій на покарання без судового вироку.

На нарадах націоналістичних активів ставили питання щодо “архіву Сеника”, вимагали об’єктивного розслідування цього недоліку, цієї болючої справи...

НА РІДНОМУ ҐРУНТІ. СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ

“Ідеологія, програма, визвольна концепція і революційна боротьба українського націоналістичного руху творять одноцілу, гармонійну будову, засновану на завершеному українському світогляді. Ця архітектурна однастайність і гармонійність дає рухові внутрішню силу, дійову динаміку та відпорність на всі наступи й удари ворога.

З іншого боку всякі шкідливі, неправильні та невдалі концепції і почини в українському політичному житті мають своє коріння у чужому, протиставному для українства, світогляді або в світоглядovому безґрунті, чи є вислідом розбіжностей між теоретично визнаними світоглядovими засадами та життєвою політичною практикою. Хто будує на невластивих для нашого ґрунту світоглядovих підвалинах, той навіть при добрій волі й найкращих намаганнях не поставить нічого тривкого, тільки помножить руїни. А хто в практичній політичній дії не звертає уваги на те, щоб закріпити основні філярії на непорушному ґрунті, того кон’юктурні конструкції і почини хиляться за вітром, хитаються і від змінних чи сильніших вітрів валяться.

При глибшій застанові можна переконатися, що найбільше лиха в українському політичному житті, найбільше внутрішніх суперечностей і шкідництва для визвольних змагань походить з матеріялістичного світогляду, з чужих соціалістичних ідеологій і концепцій та з хиб характеру одиниць і цілих гуртів. Український націоналістичний рух не приймає жодної з філософських систем, створених чужинецькими мислителями, не займається ними. При тому ж для українського націоналізму є притаманний український світогляд, що є витвором українського духу й українського народу і постав на базі загальнохристиянського світогляду. Він не створений одним мислителем чи якимсь науковим напрямком, не вкладений науково у філософську систему, але виразно віддзеркалений і діючий у всьому житті й творчості української нації та української людини, як упорядкована, гармонійна і завершена система вартостей, яка виросла органічно”.

С.Бандера “Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс”

З визначенням Степана Бандери, що є епіграфом цього розділу, один із головних ідеологів українського організованого націоналізму - Ярослав Стецько - не тільки погоджується, а й розвиває думку видатного провідника ОУН у своїй статті п. н. “Незмінні дороговкази”. Я.Стецько пише: “Історія українського визвольного націоналізму не починається від нашого покоління. Тільки бундючні й наївні “ідеологи” прагнуть звести все багатство ідей українського націоналізму до того чи іншого збору або конференції...”.

Якщо б це була лише бундючність чи наївність - то півбіди, але можна припустити, що це робиться із чужого ворожого підшепту, якщо доморослий “націоналістичний ідеолог” після майже сорока років від опублікування статті Стецька проголошує: “...сьогодні починається відлік історії”.

Далі Я.Стецько стверджує: “Наша програма була і є програмою визвольної боротьби. Вона не твориться дедуктивною методою з абстрактних теорій, але виростає з життя і перевіряється життям. Тут і там траплялися в ній налетілості, які не віддзеркалювали глибинної інтенції руху й через те були кориговані... Наша програма не постала з творчості однієї людини-теоретика, ані з компіляції чужих доктрин, вона є вислідом мудрости всього провідного активу, що виростав у боротьбі і з боротьби. На різних етапах визвольної боротьби наші чоловічі постаті формулювали програму як нерозривний ланцюг одного великого цілого. Жоден етап нашої визвольної боротьби, фіксований у теорії нашого визвольного руху, не заперечував попереднього, але продовжував і розвивав його, а також коригував усе, що було помилкове або імпортоване. Очевидно, траплялися помилкові постанови в тій чи іншій справі, але це не мало вирішального значення для руху, бо провідний актив, який завжди тримав руку на живчику життя народніх мас, зорієнтувавшись, коригував на чергових компетентних форумах недогляди чи помилки минулого”.

“Проте провідна лінія нашої революційно-визвольної боротьби, її великі семафори, великі переломові унапрявлення — були в нас завжди правильно встановлювані й здійснювані в житті й боротьбі. На жодному Великому Зборі чи Конференції генеральні напрямні не були ніколи змінювані як система цінностей, що є ідейною суттю Організації. Ідея Суверенної Соборної Української Держави, ідеї нації, свободи й справедливости, концепція визвольної революції, ідеалізм, непримиренна боротьба проти

всіх окупантів України, без огляду на їх зміну й соціально-політичні режими чи захищені ними світоглядні системи, ставлення на власні сили народу, добро спільноти перед добром одиниці, добро родини як органічної клітини — основи морального й біологічного здоров'я нації і одиниці, повна свобода людини в рамках добра спільноти й соціальної справедливості, що є найвищою вартістю й методом соціальної акції, наголошування героїчних первнів рідної культури, а не імітація чужого, протиставлення імперіялістичній концепції визвольної концепції свободи націй, — всі ці ідеї незмінно домінували в нашій теорії і практиці...”

Український націоналізм, як ідеологічна структура і як суспільно-політичний рух, постав, виріс і далі розвивається на рідному українському ґрунті. Український націоналізм — явище суто українське, в самій назві міститься його сутність, це і є непоборне стремління до захисту української нації, збереження її ідентичності, прагнення примножувати сили нації в умовах державної суверенності України як гаранта розвитку, поступу й життя. Тому поставлені побіч цієї назви епітети-додатки не лише не вносять ясності, а нерідко й затемнюють її. До слова “націоналізм”, маючи на увазі український націоналізм, вороги України зловмисне приставляють додаткові означення й характеристики, наприклад, “українсько-німецький”, “буржуазний” тощо, для того, аби подати цей рух у спотвореному вигляді.

Трапляється і таке: те, що український національно-визвольний рух має назву — український націоналізм, деяких чужинців кидає в дрож, позаяк вони схильні наш патріотичний рух ототожнювати з ненависним нацизмом. У таких випадках не зайвим буде все пояснити неправильно поінформованим людям.

На перший погляд у тому ніби й нічого поганого немає, але чомусь деякі наші громадяни, зіткнувшись з таким чи іншим терміном, а йдеться про осіб розумової праці, полюбляють шукати “об’єктивних окреслень” у чужих джерелах — в енциклопедіях, пояснювальних словниках тощо, чомусь вважаючи ті джерела зразком об’єктивності й мудрости. А воно часто й не так: забувають ті люди, що й туди (в енциклопедії, словники) прокралися й далі прокрадаються “інформації”, нерідко почерпнуті з ворожих, скажімо, большевицьких і інших джерел. А там — дезінформація. У таких “джерелах” можна знайти “інформацію” про те, що Київська Русь, скажімо, це “спільна колиска” трьох східнослов’янських народів — російського (“старшого брата”), українського та білоруського. З чужинецьких енциклопедій (деяких) можна причитати такі “ревеляції” про Україну, що важко з дива вийти, звідки вони взяли, а передовсім для чого ті “дані” подають на сторінках “поважних” наукових видань.

Українська націоналістична теорія не трансплантована в Україну, не перенесена з чужого поля, ніким не подарована й не запозичена.

Теорію українського націоналізму, як наголошують Степан Бандера і Ярослав Стецько, цю неоціненну вартість будувала не одна людина, незважаючи на те, якими інтелектуальними здібностями, якими позитивними рисами характеру, якими надзвичайними талантами не була б наділена. Теорія українського націоналізму — це благодатний вислід зусиль і копіткої праці низки особистостей.

І на що необхідно звернути особливу увагу: ця теорія була і є живою, вона стимулювала широку й могутню діяльність, вона давала й дає відповіді на всі болючі й животрепетні питання. Саме життя, невідкладні справи нації коригували (виправляли) її,

усували недогляди й помилки тощо. Очевидна річ, що все це не робилося необгрунтоване, нашвидкуруч. Зміни, переоцінка цінностей, доповнення, коректура відбувалися після тривалих дискусій, після “конфронтації думок” (розуміючи ту конфронтацію у правильному, конструктивному значенні). Все це проводили на демократичних засадах компетентні органи, приймали і вводили в життя найвищі установи.

На націоналістичних нарадах у 1939, 1940 і пізніших роках широко дискутовано про справи, що безпосередньо стосувалися націоналістичної теорії, обговорювано різні пропозиції, формовано тези, які на відповідних форумах остаточно окреслювано (редаговано) у формі чітких, ясно зформульованих постанов, що були головними дороговказами для дальшої діяльності й боротьби.

Такий підхід правильний, він виправданий життям: диспонуючи відповідними даними, націоналісти “крупинка до крупинки” вносили в теорію українського націоналізму зерна здорових і творчих думок.

У творі “Ідея і чин України”, виданому 1940 р., один із ідеологів українського націоналізму Дмитро МIRON-“Орлик” (1911-1942, діяч ОУН, 1932-1933 — референт юнацтва при Крайовій Екзекутиві ОУН на Західніх Українських Землях, згодом ув’язнений поляками, 1940 — крайовий провідник ОУН на ЗУЗ під большевиками, 1941 — разом із Миколою Климишиним очолював Північну похідну групу ОУН, з жовтня 1941 до 25 липня 1942 р. член Головного Проводу і Крайовий Провідник ОУН на Осередніх землях із осідком у Києві, вбитий гітлерівсько-німецькими окупантами) так пояснює ідеологію і світогляд українського націоналістичного руху: “Ідеологія — це життєвотворча система вартостей, гієрархія цілей, потреб і кермуючих засад, що кристалізують суспільні хотіння і прямування та надають зміст і напрям суспільно-національному життю і діяльності. Ідеологія — це образ нової дійсности, що наростає, за яку боремося і яку власним трудом хочемо творити. Світогляд — це цілий образ твору, ідеологія — провідні засади й ідеї. Світогляд — це неначе цілий храм з копулами, ідеологія — це внутрішній зміст і форма, олтар нашої віри, декалог чи євангеліє, зміст і ціль життя. Тому, що ми є зв’язані не лише з минулим, сучасним і розвоєвими прямуваннями на майбутнє українського народу, але також з розвитком усього окружаючого світу, інших діючих духових, ідейних культурно-цивілізаційних, суспільно-політичних сил, тому мусимо визначити основи й істоту націоналістичного світогляду на тлі духовости й світогляду України, як теж на тлі цілої епохи, в якій живемо і діємо”.

У попередніх розділах цієї праці зазначено, що великий вплив на формування української націоналістичної думки мав відомий в Україні і поза її межами автор націоналістичних публікацій Дмитро Донцов — адоратор студентської молоді в 20-30-х рр. А незрозуміле те, що і в минулому, а зрідка й сьогодні, трапляються беззастережні шанувальники Донцова, трактуючи його так, а можливо й більше, як трактують комуністи Маркса. І в тому, виходячи з позицій С.Бандери і Я.Стецька, велика помилка; ці визначні націоналістичні діячі категорично заявили, що “наша програма (програма визвольної боротьби — Авт) не постала з творчости однієї людини — теоретика”. Сучасні апологети Донцова вважають його творчість неперевершеною досконалістю. Таким чином, праці Донцова стали ніби закам’янілою твердю, на якій повинна опиратися

вся ідейно-політична будова на довголітню прийдешність. І в тому найбільша помилка: творчості Донцова не можна переоцінювати, не можна її і недооцінювати, вона вимагає правдивої, об'єктивної оцінки. І ще одне: дай. Боже, щоб на нашому ґрунті з'являлися нові й нові Донцови, автори й теоретики найширшого діяпазону, люди з невсипущою активністю Донцова, з його непохитним бажанням активізувати приспані національні маси.

В 1926 році у видавництві “Нове життя” у Львові появився фундаментальний твір Д.Донцова п. н. “Націоналізм”, який своєю назвою привернув увагу вдумливих українців, у тому й прихильників цього знаменитого публіциста і його послідовних противників, серед яких був український історик і політолог Вячеслав Липинський (1882-1931), що у тому ж (1926) році закінчив писати й видав капітальний твір “Листи до братів-хліборобів (Про ідею і організацію українського монархізму)”. Хоч і Донцов, і Липинський — великі й непримиренні противники навіть в особистих взаєминах, та дуже подібні тим, що у їх працях особливо гострою є критика всього нездорового й украй поганого, що було в нас, українців, у минулому.

Найголовнішою підставою написання цих творів було “шукання виходу із несприятливого для української нації положення”, була втрата української держави в 1920 р. І це чи не найбільший стимул для названих авторів щодо з'ясування ними ситуації і накреслення нових шляхів та визначення “незмінного дороговказу” для мільйонів українських громадян.

Що ж до Д.Донцова, то ті, що надмірно його славлять, чомусь соромляться згадувати, що Донцов був на початках своєї політичної діяльності активним соціал-демократом, визнавав ідей Маркса, і що у тому періоді Донцову належить критика “українського буржуазного націоналізму”. Треба знати, що Донцов, засуджуючи так зване “українське провансальство” — тобто погляди й діяльність українських діячів ХІХ і початку ХХ століть, був безпощадний, інколи й несправедливий, бо ж громив і мотлошив не лише Драгоманова, якого називав “типовим Балаховцем”, тобто “татарською людиною”, котрий не був здатний уявити того, щоб Україна була самостійною, щоб не була у союзі з Росією. Донцов не залишав сухого місця і на Грушевському за його хиткі політичні концепції, Донцов критикував навіть Івана Франка, якого назвав “типовим представником драгоманівщини у Галичині”, забуваючи, чи не бажаючи усвідомити, що у 90-х роках ХІХ століття Франко став на антидрагоманівські позиції і, на думку видатних українців (наприклад, митрополита А.Шептицького), був речником української державної самостійності.

Глибинну (у конспективному обсязі) аналізу “Націоналізму” Д.Донцова подав у праці п. н. “Національна ідеологія Донцова” доктор Григорій Васькович. У ній автор наголошує, що “метою творчості Донцова є патріотичне виховання українського народу”, що “виховним ідеалом Донцова є служба Батьківщині, служіння своєму народові, нації, для добра якої з посвятою мають працювати всі українці”. Донцов намагався “перевиховувати український народ, зокрема його провідну верству”. “Сам Донцов будує новий націоналізм як світогляд народу, який визнає ідею нації, цебто ідею людської спільноти, що є або хоче бути організованою в окрему політичну одиницю на принципі волі, якій він надає головне значення”.

Інший автор (Михайло Сосновський) твердить: “Пишучи “Націоналізм”, Донцов не планував дати в ньому завершеної ідеології українського націоналізму. У передмові до цього твору Донцов відзначив, що він поставив перед собою завдання розвинути поняття націоналізму “лише як світогляду”, тобто, як правильно написав Степан Ленкавський ((1904-1977), революціонер, провідний член й ідеолог Союзу Української Націоналістичної Молоді, учасник Основного Збору ОУН (в 1929 р.), член Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ, в’язень польських і німецьких тюрем і концентраційних таборів. У внутрішньому конфлікті ОУН став по боці Степана Бандери, а після його вбивства в 1959 році був Провідником Закордонних частин ОУН до 1968 р. Автор ідеологічних і публіцистичних статей). “Донцов поставив перед собою завдання розвинути поняття націоналізму як “першої стадії кожної ідеології, коли вона охоплює і формує течії, що нуртують у душах покоління, яке шукає нових шляхів...”

У своїх публікаціях Степан Бандера зазначив: для українського націоналізму притаманний християнський світогляд.

Відомо, що на початках своєї діяльності українські націоналісти приймали за свою філософську основу волонтаризм — теорію німецьких мислителів Артура Шопенгауера (1788-1860), представника волонтаристичної метафізики, а також Фрідріха Ніцше (1844-1900), який окреслював ідеальну “надлюдину”, володаря сильної волі. Націоналістичний рух “очистив” себе від тієї, за виразом Я.Стецька, “налетілості”.

Громадський діяч — представник ОУН (відламу А.Мельника) в Італії (1894 р. нар.), журналіст і науковець Євген Онацький ставить Дмитра Донцова під обстріл гострої критики. Онацький у статті “Ф.Ніцше — попередник модерного націоналізму” пише: “У нас звикли дивитися (йдеться про 30-ті роки. — Авт.) на Ніцше, як на справжнього попередника й мало не духового батька модерного націоналізму. Головна заслуга такої оцінки Ніцше припадає на долю Донцова, який дуже щедро цитує його у своїх писаннях... А проте коли б ми прикладали до Ніцше ту мірку, що її звичайно прикладається до наших українських попередників то треба б було тікати від нього, урізавши поли. Бо в дечому він залишив позад себе дуже далеко Драгоманова й іже з ним. Бо Драгоманов бодай ніколи не вирікався своєї нації й свого українського ймення, хоч і захоплювався московською культурою й не вірив, що Україна може здобутися на самостійність. А Ніцше ціле своє життя журився тим, що доля йому судила народитися німцем, і охоче відмовлявся від цього свого національного ймення, воліючи називатися “добрим європейцем”. Усупереч модерному націоналізмові, що ставить націю понад усе і тим більше понад волю і забаганки окремих індивідумів, Ніцше, навпаки, ставив індивіда понад націю. Бо Ніцше, — подумайте тільки! — не лише не був узагалі ніяким націоналістом, але був стовідсотковим інтернаціоналістом і мріяв про знищення усіх національних держав, із своєю батьківщиною включно, та про створення “єдиної Європи”.

Е.Онацький пригадує, що “Ніцше захоплювався Росією і вважав, що Німеччині необхідно бути з нею у найтіснішому союзі”. Ніцше писав: „Ми потребуємо безперечного погодження з Росією...”. З якою Росією? З тією Росією, що століттями була тюрмою поневолених нею волелюбних народів.

Десь на початку 20-х років Коломийська Накладня (Видавництво) видала твір Ніцше “Так мовив Заратустра” в перекладі на українську мову. Українська націоналістична

молодь читала той твір і інші твори німецького мислителя, видані німецькою мовою. Багато цитат з творів Ніцше взяв Донцов. Вдумлива молодь і старші, а зокрема молоді студентки-націоналістки, осуджували Ніцше, його безглузді випадки проти жіноцтва (Ніцше писав: “Коли йдеш до жінки, не забудь узяти батога...”, його заклики до аморальности, насильства, нетерпимости, бруталности, егоїзму тощо...

В націоналістичній теорії усе чітко з’ясовано: Ніцше — ворог націоналізму, волюнтаризм не є і не може бути філософською основою націоналістичного світогляду.

Степан Бандера категорично заявив: “Український націоналістичний рух не приймає жодної з філософських систем, створених чужинецькими мислителями...”.

РОЗЛАМ В ОУН

I

“Зі Словаччини я поїхав до Відня, де теж була важлива закордонна станиця ОУН, в якій концентрувалися зв’язки ОУН із ЗУЗ в останні роки польської окупації, а також із Закарпатською Україною. При кінці 1939 р. або в перші дні 1940 р. до Відня приїхав теж провідник ОУН на Українських Землях Тимчій-Лопатинський. Тут устійнено, що ми обидва поїдемо до Італії на зустріч з тодішнім головою Проводу Українських Націоналістів полк. А.Мельником. Моя поїздка до нього була проєктована ще в Кракові. У висліді організаційних нарад у Львові, Кракові, Піщанах і Відні мені припало бути речником активу ОУН на УЗ, активу звільненого з тюрем та того закордонного активу, що вийшов з крайової боротьби останніх років і стояв у живому зв’язку з краєм. Я мав з’ясувати голові Проводу Організації низку справ, проєктів і вимог внутрішньо-організаційного і політичного характеру для налагодження здорових відносин між ПУН-ом і крайовим революційним активом. Після смерті основоположника і провідника ОУН полк. Е.Коновальця створилися ненормальні відносини напруження і розходжень між Крайовим Проводом й активом Організації та ПУН-ом. Причиною того було з одного боку недовір’я до деяких осіб, найближчих співпрацівників полк. А.Мельника, зокрема до Ярослава Барановського. Це недовір’я зростало на підставі різних фактів його праці й організаційного життя. З іншого боку зростало настороження крайового активу до політики закордонного проводу. Зокрема після т. зв. Віденського договору в справі Закарпатської України це перетворилося в опозиційну поставу до орієнтації на гітлерівську Німеччину. Договір Ріббентропа-Молотова й політичне узгодження між Берліном і Москвою на початку війни надало цьому розходженню політичної гостроти. Прибуття крайового провідника ОУН заaktuалізувало поїздку до полк. А.Мельника. З Тимчієм-Лопатинським ми мали однозгідне становище в усіх засадничих питаннях революційно-визвольного руху, яке зрештою було так само одностайне серед загалу крайового активу. Ми сподівалися спільно переконати полк. А.Мельника і ліквідувати наростаючі розходження.

До Італії я поїхав перший, в першій половині січня 1940 р. Був у Римі, де станицею ОУН керував проф. Е.Онацький. Там зустрівся я, між іншим, з братом Олександром, який жив у Римі від 1933-34, студіював там і зробив докторат з політично-економічних наук, одружився і працював у нашій місцевій станиці. З полк. А.Мельником я відбув

зустріч і розмову в одному з міст північної Італії, а найперше з крайовим провідником Тимчієм-Лопатинським.

Ці розмови закінчилися негативним вислідом. Оскільки раніше розходження стосувалися головно співпрацівників А.Мельника, то у висліді його становища вони мусіли звернутися так само проти нього. Полковник Мельник не погодився відсунути Я.Барановського з ключового становища в ПУН-і, що давало йому вирішний вплив і детальний вгляд у найважливіші справи Організації, зокрема в справи крайові та зв'язків між краєм і закордоном. Так само він відкинув вимогу, щоб плянування революційно-визвольної протибольшевицької боротьби не зв'язувати з Німеччиною, не узалежнювати її від німецьких воєнних плянів. Тимчій-Лопатинський і я обстоювали становище крайового активу, що боротьба ОУН в Україні мусить бути достосована до внутрішньої ситуації в СРСР, а передусім в Україні, та що не маємо таких союзників, щоб узгоджувати наші пляни з їхніми. Якщо б большевики розпочали масове винищування чи виселювання національного активу на окупованих західних землях, щоб знищити головну базу організованого руху, тоді ОУН повинна розгорнути широку революційно-партизанську боротьбу, не дивлячись на міжнародну ситуацію.

Степан Бандера “Мої життєписні дані”

Степан Бандера стверджує (Гл. “Перспективи Української Революції”, стор. 171), що 10 лютого 1940 р. сталася “переломова подія в розвитку Організації Українських Націоналістів та усього революційно-визвольного руху. На нараді провідного активу ОУН покликано до життя революційний Провід ОУН (під головуванням Степана Бандери. — Авт.) та передано йому тимчасове кермування Організацією. Тим актом розрублено вузол глибоких ідеологічних, політичних й організаційних розходжень між більшістю Організації, передусім її революційним активом з Рідних Земель — з одного боку, а ПУН-ом Андрія Мельника і прихильниками його лінії — з іншого”.

Відтоді пройшло понад піввіку, а значить, факти й події того часу — це вже предмет дослідництва істориків, котрі скажуть своє авторитетне слово. Стався розлам в ОУН, за популярним висловом, на “бандерівців” і “мельниківців”. Нашим сучасникам, а зокрема громадянам, що проживають на Рідних Землях, у силу тих обставин, що окупанти спотворювали об'єктивну інформацію, нелегко розібратися у тому розламі в ОУН, важко зрозуміти суть протистояння між першими і другими, яке набрало дуже гострих форм. Затемнює розгляд справи й поява полемічної літератури, яка часто-густо спирається на неперевірені дані, а отже, позбавлена об'єктивності. Лихо й у тому, що ще досі деякі громадяни (чи то через легковажність, чи ще з якихось інших причин) підсувають полемічні видання непоінформованим громадянам, а то й намовляють (зі шкодою для усіх) перевидавати їх в Україні.

Намагаючись з'ясувати суть справи, дехто ще й сьогодні запитує: чи у тодішній (йдеться про 1940 рік) ситуації розлам в ОУН був потрібний? Однозначну відповідь на це запитання дає Ярослав Стецько: “Я вважаю, що тодішній розкол в ОУН був історичною закономірністю, а ніякою трагедією. Це не був конфлікт генерацій, а конфлікт концепцій” (Я.Стецько “30 червня 1941”, стор. 35).

Розгляд цього питання підтверджує думку Я.Стецька: справді, це була категорична суперечність між двома діаметрально протилежними концепціями, а саме: революційною

концепцією С.Бандери і концепцією поміркованою А.Мельника. В гру входять і персональні питання, але вони стоять не на першому місці.

Конфлікт в ОУН заторкував не лише членів організаційних мереж, він зацікавив багатьох, що не входили в мережі, але докладали старань, щоб збагнути причини його виникнення.

Для з'ясування справи звернімося до деяких фактів, що передували виникненню конфліктної ситуації в ОУН. Візьмим до уваги свідчення сторонньої людини, ерудованого українського політолога й публіциста, який особисто знав майже всіх видатних українських націоналістичних діячів, — Івана Кедрин-Рудницького, щодо якого багато хто має критичні зауваження, тим паче, що саме він, до речі, інколи й критикував діяльність українських націоналістів і ніколи не сповідував націоналістичної ідеології, був національним демократом, а загалом — українським патріотом. Саме Кедрин часто зустрічався з полковником Е.Коновальцем, високо цінував його і навіть був запрошений на Віденський Конгрес (1929 р.) як гість-кореспондент.

І.Кедрин — головний редактор львівського “Діла” — 31 травня 1938 р. помістив у газеті статтю-некролог п. н. “Полк. Євген Коновалець”. Ось уривки з цієї публікації: “...Сьогодні на згук (імени) Євгена Коновальця кожний поляк думає тільки про акти саботажу, підпали й убивства, не знаючи про Євгена Коновальця нічого більше, як тільки те, що він був головою ОУН. Тим часом ім'я Євгена Коновальця перейшло було вже до історії українських визвольних змагань надовго перед тим, заки постали УВО й ОУН. З іменем Євгена Коновальця зв'язана найсвітліша сторінка боротьби проти Москви, ім'я його для кожного українця означало передусім творця Січового Стрілецтва, спершу невеликого куреня, потім корпусу, тієї єдиної і цілком виїмкової української військово-революційної формації, яка мала де-де більше значення, як суто військові операції, їх перемоги і поразки: це була школа українського соборника й українського державника, з якої виходив ідеальний тип українця, що не знав партикулярного патріотизму... Це була індивідуальність, яку кожний відразу відчував, хто тільки з ним стрінувся та його пізнав. Індивідуальність непересічної мірки, саме така, яка здібна до великих діл і до великої трагедії...”

У своєму творі “Життя, події, люди” (стор. 306 і далі) Іван Кедрин пише: “Через день-два після появи мого некрологу про Коновальця прийшли до редакції “Діла” Осип Бойдуник (нар. 1895 р., публіцист і політичний діяч, учасник УГА, член УВО і ОУН, а з 1941 р. член Проводу Українських Націоналістів з-під стягу А.Мельника) і Роман Шухевич (пізніший генерал “Тарас Чупринка”) — з обидвома я був добре знайомий, подякували мені від ОУН за статтю...” А декілька днів пізніше Бойдуник і Шухевич знову зустрілися з Кедриним, заявляючи, що приходять вони “від зорганізованих і незорганізованих націоналістів”, і звернулися з проханням, щоб Кедрин, маючи журналістський папшорт, виїхав до Риму, де в той час перебував Андрій Мельник, і щоб Кедрин переконав А.Мельника не повертатися назад до краю, а залишитися за кордоном як наступник Євгена Коновальця.

Свідчить це, що Андрій Мельник користувався до того часу певним авторитетом, а в очах близьких прихильників — аж до смерті. А.Мельник — чесна людина, особистість військового гарту, з глибоким почуттям дисципліни й порядку, але і хистом командувати. І в той же час він був слабким політиком і, що найголовніше, не завжди був здатний

прислухатися до думок інших людей, погляди яких в дечому не співпадали з його поглядами. Мельник не мав тієї прикмети, яку мав Коновалець, тобто як попередньо підкреслено, — “не вмів ладнати”, не вмів терпеливо вислухати опонентів. Для полковника Мельника не так важлива була думка, хоча б і переконлива, як людина, яка могла в дечому і помилятися, але користувалася у нього безмежною довірою. Це й похитнуло авторитет полковника Мельника, що почалося вже з 1940 р., тобто від того часу, коли утворено Револуційний Провід ОУН.

Чому Бойдуник і Шухевич хотіли бачити Андрія Мельника на керівному посту? Найбільше тому, що він, звільнений з польської тюрми під кінець 1928 року, безвиїзно проживав в Україні, знав потреби Краю, був у безпосередніх контактах із співвітчизниками, відчував ритм національного життя. Всі ці характеристики необхідні для керівника, але вони недостатні для керманіча політичної організації.

Кедрин пише, що не мав змоги поїхати до Риму на зустріч з полковником Мельником, але після його повернення до Львова він передав Мельникові пропозиції Бойдуника й Шухевича, які в той час ще вельми прихильно й доброзичливо ставилися до полковника. Мельник відмовився (можливо, з певних тактичних міркувань?), а Кедринові відповів так: “На верхівці ОУН є люди, які вросли туди, мають свої амбіції, знають про все те, чого він не знає, ведуться там інтриги й тихі розгри, що він. Мельник, уже натерпівся за підпілля... (будучи Крайовим командантом УВО, в 1924 році був арештований поляками і засуджений на п’ять років тюрми, дотерміново звільнений в 1928 р. - Авт.) і все це разом складається на те, що він такої пропозиції не прийняв би...”

Кедрин далі продовжує: “Коли ж після того полк. Андрій Мельник, який був головним директором митрополичих дібр, перейшов конспіративно зі своєю дружиною через Карпати і таки прийняв пост голови ПУН-у, я був дуже здивований...”

Зустрівшись після вибуху Другої світової війни у Кракові і пригадавши розмову в 1938 році, Бойдуник пояснив Кедринові: “Андрій Опанасович (Мельник) послуухав заповіту Коновальця, а він був дисциплінованою людиною”.

Певним чином відносини в ОУН після розламу пояснює і те, що вчорашні однодумці розійшлися своїми окремими шляхами: Роман Шухевич став членом Револуційного Проводу ОУН під керівництвом Степана Бандери, Осип Бойдуник залишився в таборі, очоленому полковником А.Мельником.

У своїй праці Іван Кедрин зазначає, що “ніякого писаного завіщання у цій справі (у справі наступництва на головному керівному посту в ОУН. — Авт.) Євген Коновалець не залишив, тільки усно висловив колись таку думку перед деким зі свого оточення і це переказали Мельникові...” Кедрин робить висновок: “Мій погляд, що інж. Андрій Мельник до такої ролі (стати головою ПУН-у. — Авт.) не годиться, виявився правильним”.

На сторінках цитованої праці Кедрин певною мірою висвітлює тогочасну політичну ситуацію (стор. 350 і далі): “Розвал Польщі був такий раптовий і несподіваний, офензива (наступ. — Авт) німецької збройної сили така блискавична, що паніка серед усіх органів державної адміністрації огорнула й в’язничну адміністрацію і в’язничних сторожів у всіх карних закладах, де перебували українські політичні в’язні. Завдяки тому сталося чудо, що всі вони опинилися на волі... найбільша частина їх опинилася в Кракові... вони були глибоко стурбовані. Бо наче автоматично виринув перед ними запит, який пригнічував їх

у їхніх в'язничних келіях (камерах. - Авт): як це сталося, що той-і-той-і-той опинилися у в'язницях, чи дійсно празький архів Сеника дістався у польські руки виключно тільки завдяки співпраці польської і чеської розвідок, яким-то чином польська поліція мала такі різні відомості про ОУН, які переступали межі зізнань арештованих членів Організації. Неначе автоматично виринула підозра, чи в організаційній верхівці, у самому ПУН-і не було провокатора або й провокаторів. Бо ж і Коновалець упав жертвою провокації... Степан Бандера і його приятелі — в'язничні приятелі — домагалися слідства... У цій справі приїздив до Кракова голова ПУН-у Андрій Мельник. Перебував у повній ізоляції від усіх, що не належали до найвужчого кола керівних членів ОУН. Не маючи ані громадсько-політичної гнучкості, ані персонального авторитету свого попередника на тому пості, Евгена Коновальця, будучи, може, простолінійнішим за Коновальця, проте неприступнішим і менше досвідченим, став на принциповому становищі авторитарної системи в ОУН і тому не погоджувався принципово на будь-яке слідство і будь-який суд, що їх саме існування неначе применшувало б провідницькі компетенції голови ПУН..."

Розлам в ОУН відбувся головним чином тому, що витворилися дві протилежні концепції щодо низки найголовніших політичних питань. Проте кадрово-організаційні питання також відіграли тут певну роль, хоч і не таку важливу. Щоправда, Степан Бандера, виконуючи волю його друзів, націоналістичних діячів, що турбувалися долею Батьківщини коли їхав на зустріч із полковником Мельником, ставив перед собою завдання викласти полковникові дезидерати й обґрунтовані побажання, щоб таким чином визначити необхідну політичну лінію на ближчу й дальшу перспективу. Отже, йшлося про те, щоб хоч з'ясувати контури головних напрямків діяльності ОУН, з'ясувати низку стратегічних і тактичних засад. Степан Бандера повідомив полковникові Мельникові, що провідний націоналістичний актив має певні застереження щодо двох членів Проводу ОУН — Омеляна Сеника та Ярослава Барановського. Треба було, згідно з морально-етичними засадами в ОУН, провести розслідування, а можливо й на постійно чи на певний час усунути з Проводу, цих громадян, одно слово, зробити так, як це водиться в інших організаційних структурах. І тут полковник Мельник твердо став на становищі, що нічого не треба робити. Він відхиляє будь-яке розслідування справи Сеника й Барановського, а тим паче передачу цих керівних людей під етичний чи судовий розгляд. Таким чином Мельник, покориствувався своєю диктаторською метою, яку він зробив головною засадою керівничої діяльності в Організації. Зокрема стосовно Барановського було кілька застережень щодо політичної лінії, яку він відстоював, були поважні закиди проти поведінки Барановського супроти інших націоналістів, проти його "категоричних тверджень" щодо визначення зовнішніх відносин тощо.

Чому таку непорушну позицію зайняв полковник Мельник у справі Омеляна Сеника та Ярослава Барановського? Певною мірою пояснюється це тим, що саме ці два діячі давали "свідчення" про "усний заповіт Коновальця", яке для декого, а найбільше для полковника було "переконливим", адже нібито йшлося про "волю" Основника ОУН.

Полковник Мельник міг допускати таку думку, що не треба "відплачувати злом" за "свідчення" цих громадян, спрямованих на користь полковника Мельника. Та й згодом, якщо б полковник Мельник дещо гостро, хоч і справедливо віднісся б до Сеника й Барановського, з їх боку могли б з'явитися як відплата Мельникові — додаткові "коментарі" щодо "усного заповіту", які б ударили і по полковникові.

У цитованій праці “30 червня 1941” (стор. 36) Ярослав Стецько зазначає: “...доцільно відмітити: із створенням Революційного Проводу ОУН, який приймав свої рішення колегіально, закінчилася система монархізму (“вождизму”) в ОУН, яка не рахувалася з волею переважаючої більшості активу, а відкликала до непомилкових рішень однієї людини. Якраз це неврахування волі тисяч членів доводило цю систему до абсурду. Пригадуємо, що в революційній ОУН зникає термін “вождь”, якого не терпів полк. Е.Коновалець, виправляючи своїх співрозмовників, коли інакше титулювали його як лише “полковник”... Легендарний Полковник поважав думку кожного, уважно її приймав, передумував, радився, завдяки чому лише зростає його авторитет”.

II

“... в ОУН до 1940 р. існували два різні, протиставні ідеологічні й політичні потенціали, напрямки, дві протиставні концепції, що в них гуртувались люди протилежних настанов. Стан механічного зв’язання їх в одній організації міг існувати за неоднакових умов життя й діяльності двох частин Організації. На Рідних Землях у безпосередній революційній боротьбі, серед її вимог і умов завершувався процес кристалізації, уєдностайнення і природньої селекції, а в еміграційних умовах могли триматися Організації неоднородні елементи, механічно з нею зв’язані, й такі, то мали свої цілі, зацікавлення супроти визвольного революційного руху, а при тому мали можливість ухилятися від того, щоб цілим своїм життям, цілою своєю істотою віддатись йому, вкластися в його рамці”.

“Але такий стан міг тривати тільки так довго, поки існували такі умови. Він не міг витримати внутрішнього піднесеного розп’ячення в тому моменті, коли протиставні до діючого революційного активу елементи й тенденції намагалися скерувати Організацію на інший, чужий їй напрям. Тоді мусіла наступити експлозія, розрив одного, а не єдиного, розрив по лінії існуючої вже щілини. Так само не міг такий стан механічного з’єднання витримати високого зовнішнього тиску тоді, коли ціла Організація, обидві її частини, крайова і закордонний провід, — мусіли стати в одній боротьбі. Тоді мусів прийти розкол між революційним активом, який був готовий і рішений на ту боротьбу, а між тими елементами, які хотіли її оминати, піти іншим шляхом і потягти за собою Організацію. Обидва ці моменти зійшлися разом у переломовий час Другої світової війни”.

“В когось може бути думка, що ціла політика й діяльність Організації Андрія Мельника пішли шляхами протиставними до діяльності ОУН головно під впливом сили відштовху після внутрішнього конфлікту і розриву, що в ній були і є теж такі елементи, такі тенденції і люди, які настановлені радше іти шляхом революційно-визвольної боротьби, шляхом націоналістичним так, як ОУН. Але їх відштовхує факт розколу і через те в їхній Організації взяли верх ті елементи і тенденції, які мають протилежне поставлення”.

“Так могло б бути в іншій обстановці. Напр., у питаннях відношення між обидвома організаціями, сказати б, сам-на-сам, чи теж у питаннях внутрішньої політики. Там може брати верх сила відштовху, суперництва над домінуючим, власним ідейно-політичним

поставленням. Але не в засадничих питаннях шляхів визвольної боротьби і самостійницької політики, як, напр., у питаннях: підтримувати почин відновлення самостійної держави проти волі чужої сили чи виступати проти нього тоді, коли ця чужа сила його ліквідує? Чи вести революційну боротьбу під час війни на два фронти, проти большевиків і проти гітлерівського поневолення, коли гітлеризм виявив уже своє ставлення до України не інше, як большевики, — чи ждати на вислід війни, тримаючи протибольшевицький фронт, а супроти німців маневрувати, комбінуючи в одно меморіялову політику, співпрацю на одних відтинках і пасивну непричасність на інших? Або в питанні: підтримувати чи засуджувати і поборювати ведення революційно-збройної боротьби УПА в ситуації після закінчення Другої світової війни? Все це справи засадничі, в них вирішує рація визвольних змагань. Це вже питання ставлення до ворогів, а не до такого чи іншого відношення між двома організаціями”.

“Можливо, що в Організації А.Мельника залишилися ще такі елементи, місце для яких у революційно-визвольному фронті, і їх там тримають інші зв’язки, або які намагаються спрямувати цілу свою Організацію на інший шлях. Якщо так, то вони там у меншості чи без належного впливу й голосу, а вирішують і кермують протиставні тенденції і люди. Тому-то й не могли дати успішного вислуду трикратні, від 1946 р., переговори між обидвома Організаціями, щоби дійти до порозуміння і далі йти спільним шляхом. Таке порозуміння й узгоднення було б можливе на тій базі, що Організація А.Мельника фактично стає на шлях ОУН, а не тільки носить цю назву, включається в революційно-визвольний фронт, від якого відійшла і стала проти нього. Але в Організації Мельника беруть верх ті тенденції, які порозуміння трактують як акт визнання, що Організація Мельника націоналістична, визвольно-революційна, що її шлях правильний, і намагається перетягнути ОУН на свій шлях. В дальшому розвитку подій треба сподіватися в Організації Мельника політичної кристалізації по лінії розділу неоднородних елементів або завершення її ідеологічної й політичної асиміляції”.

* * *

“...Стояли проти себе дві протиставні концепції. Одну прийняв ПУН Андрія Мельника... Друга концепція намічена провідним революційним активом...”

С.Бандера. “В десятю річницю створення Революційного Проводу ОУН”

У десятилітні роковини від часу, коли покликано до життя Революційний Провід ОУН, у журналі “Сурма” за лютий-березень 1950 р. Степан Бандера опублікував статтю п. н. “В десятю річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940)” (Гл. “Перспективи Української Революції”, від стор. 171 до 188), присвячену висвітленню тієї екстраординарної події. Значення статті ще й у тому, що питання розламу ОУН висвітлено з перспективи десятиліття, тобто тоді, коли виявилися наслідки того розподілу.

Як зазначено в попередньому розділі, утворення Революційного Проводу ОУН 10 лютого 1940 р. не було ні нещастям, ані трагедією, а назрілою життєвою необхідністю. Щодо цього С.Бандера пише: “Осталось невисвітлене, навіть і загадкове для української суспільності питання самого проведення того розділу. Чому саме в той час і в такий спосіб він відбувся? Українське громадянство бачило й переживало потрясіння процесу

розділу (розламу ОУН. — АВТ.) й болюче сприймало те, що він мав місце якраз у такий важкий і відповідальний час. Скрізь стояло питання, чи це було конечне, чи не можна було тієї справи розв'язати іншим способом, в інший час, більш пригожий для внутрішнього порядкування, коли б не було таких далекосяглих зовнішніх подій. Це питання історичного порядку і на нього треба дати відповідь”.

С.Бандера з'ясовує: “Коротка відповідь така: акт з 10.2.1940 р. був не тільки неминучою розв'язкою глибинного процесу всередині ОУН, але він перерішував у головних засадах напрямом і конкретний плян революційної, визвольної боротьби і самостійницької політики ОУН під час війни”.

Витворилися два діаметрально протилежні концептуальні підходи.

С.Бандера пояснює: “Стояли проти себе дві протиставні концепції. Одну прийняв ПУН Андрія Мельника: вона була основою цілої політики його Організації під час війни. Друга концепція, намічена провідним революційним активом, який створив опісля Революційний Провід ОУН, дала напрям боротьбі й політиці під час Другої світової війни. Питання стояло дуже чітко: або — або, один або другий шлях”.

Степан Бандера і Крайовий провідник ОУН Володимир Тимчій-“Лопатинський”, що прибув з України на Захід, подалися у першій половині січня 1940 р. до Італії на зустріч із полковником Андрієм Мельником, аби передати “від ОУН в Україні й від провідного революційного активу низку пропозицій, які в одній частині накреслювали плян визвольної боротьби й самостійницької діяльності ОУН в новій ситуації, а в другій частині торкалися організаційно-персональних справ ПУН-у, поладнання яких було конечне, щоб повернути довір'я в Організації до Проводу”.

У січневій (1940 р.) розмові Бандери й Тимчія з полковником Мельником розглянено тогочасну політичну ситуацію.

Як відомо, впродовж трьох вересневих тижнів 1939 р. гітлерівська Німеччина розбила Польщу, а потім настало “зимове затишшя”. Щоправда, західні держави (Франція, Великобританія) виповіли Німеччині війну ще в перших днях вересня 1939 р., але свої воєнні акції вони обмежили розвідувальною діяльністю.

А в той час пакт советсько-німецької дружби, підтверджений тісною співпрацею ССРСР і Німеччини, був у розквіті. Під фальшивими гаслами “визволення єдинокровних братів” Москва окупувала Західню Україну, починаючи заводити на тій багатостраждальній землі свої “порядки”.

Водночас зріс імперський апетит червоного царства большевиків: 30 листопада 1939 р. Москва вдерлася у Фінляндію, вчинивши часто застосовувану злочинно-хитрим Кремлем провокацію, намагаючись подати справу так, що нібито Фінляндія “напала” на Большевію, а тій нічого іншого не залишалося, як “оборонятися перед напасником”...

Советсько-фінська війна не була вигідна Гітлерові, проте він і далі був вірний Сталінові, і то настільки, що докладав зусилля, аби ніхто (наприклад, Італія) не давав фінам ніякої допомоги. Однак деякі західні держави заявили на боці Фінляндії. Світ дивувався: Фінляндія, що займала територію понад 300 тисяч квадратних кілометрів із населенням понад чотири мільйони, по-геройськи відбивала атаки імперських “доблесних дивізій”, відстоюючи до 11 березня 1940 р. свою державну самостійність. Понад три місяці патріотичний нарід тієї скандинавської країни давав гідну відсіч московському ведмедеві... і зберіг суверенну державу.

Про тодішню політичну ситуацію Степан Бандера писав: “Дотогочасний розвиток війни не створив особливо пригожої для нашої справи зовнішньої ситуації. Український самостійницький рух, не зацікавлений у війні між Німеччиною і західними державами, не може в жодний спосіб ставати по одній чи другій стороні, ані давати втягати українські сили в ту війну. Нас заторкує передовсім ставлення посторонніх сил до наших визвольних змагань і до нашого ворога ССРСР. За союзників можемо вважати тільки такі народи, які на ділі поставляться прихильно до державної самостійности й соборности України. Фактично союзника ССРСР не можемо уважати за союзника чи приятеля України. В тогочасній міжнародній ситуації для нас найважливіше значення має війна між ССРСР і Фінляндією. Український визвольний рух повинен якнайсильніше заманіфестувати, що він повністю стоїть по боці Фінляндії, яка боронить своєї незалежности перед імперіялістичною агресією нашого найбільшого ворога”.

З’ясовуючи тогочасну політичну ситуацію у розмові з Мельником, С.Бандера наголосив: “Ми повинні мірою наших сил і спроможностей виступити активно з допомогою по боці Фінляндії і солідаризуватися з тими всіми міжнародними силами й акціями, які підтримують Фінляндію збройно, політично й матеріально”.

Це була пропозиція ясна, конкретна, революційна. Можливо, полковник Мельник був такою пропозицією дещо заскочений, а може й не міг її, не продумавши, одразу сприйняти...

А С.Бандера обрисовував і загальну ситуацію такими словами: “Світова війна ще лише розгоряється, треба рахуватися з тим, що вона захопить і ті держави, які ще нейтральні”.

На думку С.Бандери, “ССРСР буде намагатися якнайдовше так маневрувати, щоб підсичувати війну, а самому не вступати в неї, аж при кінці, коли обидві воюючі сторони (йдеться про Німеччину і західні держави. — Авт.) будуть виснажені, щоб повалити чи бодай якнайсильніше підорвати обидві сторони. Одну, переможену, придавити стопою переможця, а другу, виснажену війною, підминувати і розсаджувати комунізмом... На підставі дотогочасного розвитку війни та виявлення цілей обидвох воюючих сторін треба цю війну трактувати як не нашу”.

С.Бандера накреслив дальшу діяльність і боротьбу ОУН так: “Революційно-визвольну боротьбу ОУН має провадити, кермуючись виключно доцільністю з погляду наших внутрішніх умов, можливостей і потреб, станом наших сил, положенням большевиків і цілою ситуацією всередині ССРСР”.

Відкидається будь-яка орієнтація на чужі сили. Бандера продовжував: “Нема підстав для того, щоб у наші пляни вводити розрахунок на зовнішні сили та достроювати свою боротьбу до їх політики. Так само свою закордонну роботу намагатися вести всюди однаково, цілком незалежно”.

Відповідно до цього ОУН на Рідних Землях і весь провідний революційний актив вніс “проекти практичного характеру”: “Після поширення большевицької окупації на ЗУЗ посилити організаційну, політичну й бойову діяльність на рідних землях, зокрема на ОСУЗ (тобто, користуючись старішим терміном, на Великій Україні — Авт.), щоб на всіх землях України досягнути такого посилення революційного потенціалу й організованого підпілля, як на ЗУЗ”. Це поперше А подруге: “Спеціальну увагу присвятити мілітаризації руху і підготовці до розгорнення широкої повстанчої акції”. Потрете: “На випадок намагань большевиків ліквідувати головну базу зорганізованого націоналістичного

революційного руху через масове заслання і виселення всього національно-свідомого елементу (отже, не лише членів організаційної мережі, а й всього свідомого українського населення. — Авт.) ОУН організує широку повстанчу акцію, мобілізуючи до неї весь боєздатний і певний елемент, і вестиме партизансько-повстанчу боротьбу в захист виселюваних теренів”. Взято до уваги й те, що “розпочата партизанська акція має стати вогнищем широкої повстанської боротьби. Це робити тоді, як внутрішнє положення на Рідних Землях буде цього вимагати, зокрема в обличчі загрози ліквідації головної бази руху — без уваги на таку чи іншу міжнародню ситуацію, не дивлячись на дальший розвиток війни”.

Ведучи діалог із полковником Андрієм Мельником, Степан Бандера накреслив конкретний плян дальшої діяльності: “В діяльності на за-кордонних теренах зразу поставити, як головну акцію, активне включення у фінсько-советську війну. Для того використати ту обставину, що західні держави заявили по боці Фінляндії і йдуть їй з допомогою, зокрема Франція підготовляє висилку на фінський фронт своєї військової частини”.

У зв’язку з підготовкою французької “військової частини” С.Бандера звертає увагу полковника на таку обставину: “...від осені 1939 р. у Франції проводиться насильне мобілізування українців із Західньо-Українських Земель до польської армії, мовляв, вони громадяни Польщі. Цьому треба найсильніше протиставитися. Сполучити обидва моменти в одно і поробити наполегливі старання для зорганізування української військової частини як самостійного національного легіону з добровольців з ціллю воювати проти большевиків в обороні волі Фінляндії... Таким чином було б спаралізоване насильне включення українців до польської армії і постав би за кордоном український легіон для боротьби з большевицькою Росією”.

* * *

В нашому минулому часто траплялося таке, що українців змушували проливати кров за чужі неукраїнські інтереси. Про це вже була згадка в одному з попередніх розділів цієї праці. За віщо гинули сини України на Балканах, на італійському фронті під час Першої світової війни? За віщо гинули на далекосхідніх просторах, в Афганістані?

У вірші, переповненому розпачливим болем і невимовним жалем, поет Степан Чарнецький писав:

Іване без роду, Іване без долі,
Куди не ходив ти, чого не видав?
У спеку і стужу, у лісі і в полі
Ти гинув, а славу сусід добрий взяв.
На сербських зарінках клалась твоя сила,
На волинській млаці твій гріб вже присів,
І серед Поділля сіріє могила,
Де впало в двобою двох рідних братів.
Подільські береги й покутські тополі
Шумлять вже по тобі, що марно ти впав
Іване без роду, Іване без долі,
Ти згинув, а славу сусід добрий взяв...

Серед українських націоналістів під час вишколів, нарад, конференцій завжди наголошувалося на тому, щоб кров українська не проливалася надаремно, щоб не гинули українці за чужі інтереси. Така позиція для українських націоналістів, та й загалом для усіх національно свідомих українців, — мала і має силу непорушної правди, це одна із найголовніших і непохитних аксіом, фундаментальна частина світогляду українських націоналістів.

* * *

У розмові з полковником Мельником Степан Бандера наголосив: “Незалежно від дальшого розвитку подій та акція (допомога Фінляндії у війні проти СРСР. — Авт.) мала б принести такі користі українській визвольній справі після створення легіону: перетворення фінського фронту на фронт волелюбних народів, які спільно борються за незалежність проти московського імперіялізму; політично-пропагандивний, антибольшевицький вплив на вояцтво советської армії, зокрема на українців; маніфестація перед усім світом, що українці борються з московським загарбницьким імперіялізмом скрізь, де мають змогу, і що Україна стоїть по тому боці, де йде оборона незалежності народів перед тим імперіялізмом...”

Степан Бандера разом із націоналістичним революційним активом продумав питання організаційного порядку. Він пропонував А.Мельникові провести приготування щодо “збереження незалежності і всебічності зовнішньої політики і закордонної діяльності націоналістичного руху”. Андрій Мельник - як Голова Проводу Українських Націоналістів — разом із частиною провідних націоналістів повинен у той час, коли точиться війна, переїхати й перебувати, наприклад, у Швейцарії, або в якійсь іншій нейтральній країні, щодо якої є певна гарантія, що вона зберігатиме нейтральність і не братиме участі у війні, як не буде ангажуватися ані по боці Німеччини, ані по боці воюючих західних держав. Саме у такій країні повинен перебувати “головний закордонний центр визвольного руху. Той центр мав би репрезентувати український визвольний рух на міжнародньому форумі, а також “керувати закордонною діяльністю”.

С.Бандера пропонував полковникові Мельникові “не гаючи часу” zorganizувати “два політично-оперативні закордонні центри”. Ті центри мали б керувати націоналістичною діяльністю відповідно до генеральної політичної лінії ОУН. Один із центрів (осередків) мав би бути в Німеччині і охоплювати ті країни, що перебувають у політичній орбіті Німеччини. Другий центр (осередок) повинен бути в Канаді або в Сполучених Штатах Америки, тобто у тих країнах, де є чисельна українська еміграція. Названі центри (осередки) повинні бути у найтіснішому організаційному й політичному зв’язку з головним центром у нейтральній державі С.Бандера допускав і можливість, що той зв’язок може бути утруднений, тоді певний час кожний із тих центрів міг би працювати на самостійних засадах.

Крім тієї політично-організаційної пропозиції, Степан Бандера запропонував повести справу так, щоб в Організації укріпилася довіра до Проводу Українських Націоналістів. А могло це статися тоді, коли б зі складу ПУНу усунути таких людей, “проти яких існували закиди в зраді, і таких, які ламанням внутрішньо-організаційних засад і політичної лінії Організації підірвали довір’я до себе і Проводу”.

Націоналістичний актив висував закиди проти Омеляна Сеніка, відповідального за архів ОУН (фактично його частину), який попав у руки польської поліції і був дуже важливим знаряддям польських окупантів, через що потерпіло чимало членів ОУН на ЗУЗ. Були поважні застереження і проти Ярослава Барановського (1906-1943, молодший брат відомого провокатора, агента польської поліції Романа. Ярослав Барановський — член УВО, засуджений польським судом у 1926 р., з 1930 р. за кордоном, референт зв'язку між ПУНом і Краєм, секретар ПУНу, вбитий у Львові в 1943 р.) — прихильника прони́мецької орієнтації, яку проявив у той час, коли на карті Європи з'явилася Карпатська Україна (1938-1939), коли організувалися збройні сили тієї молодії української держави — Карпатська Січ, коли відбувалися акти й події на українському Закарпатті, щодо яких з боку німецького Райху не було схвалення, а врешті, за згодою Берліну, угорські дивізії нахлинули на Карпатську Україну і установили за Карпатами свій окупаційний режим. Я.Барановський був противником того, щоб молоді українці — націоналісти із ЗУЗ - переходили туди, “де волею сяють Карпати”. Як з'ясувалося пізніше, Ярослав Барановський, який разом із Омеляном Сеніком підтримував версію про “усний заповіт Коновальця” щодо його наступника в ОУН, мав певний вплив на формування думки полковника Мельника щодо прихильного ставлення до гітлерівської Німеччини.

Українські націоналістичні активісти, яким було відомо, що має відбутися зустріч Степана Бандери з полковником Андрієм Мельником, покладали великі надії на те, що в результаті обміну думками між цими двома діячами буде підстава для вироблення стратегії і тактики ОУН на найближчий час і на перспективу. Можливо, сприймаючи бажане за дійсне, дехто вже й поширював версії, що нібито згадана зустріч була плідна, що полковник прийняв С.Бандеру ввічливо та з розумінням...

Однак так не сталося: голова ПУНу, погоджуючись із деякими другорядними питаннями, відкинув “наймаркантніші пропозиції, які становили стрижень усього пляну”.

Андрій Мельник відкинув пропозиції щодо розгортання широкої збройної боротьби на Рідних Землях, твердячи, що війна щойно розгоряється, можлива війна між Німеччиною і ССРСР, отже треба “виждати пригожого моменту і включити свою боротьбу у війну проти большевизму”. Мельник і думки не допускав, щоб не орієнтуватися на Берлін. Його слова: “Німеччину трактуємо як нашого союзника і мусимо достосовувати свою боротьбу до розвитку міжнародних подій, бо той розвиток іде в корисному для нас напрямі, не зважаючи на тимчасове, тактичне порозуміння між Німеччиною і ССРСР”.

Лінія С.Бандери була принципова, революційна. Мельник не погоджувався з нею, можливо тому, що вірив в успіх Гітлера, допускав можливу його перемогу в кінцевому етапі і, не виключена річ, що хотів бачити з німецького боку певне сприяння на користь України, сподівався на “гуманне ставлення” до народу, котрий зазнав стільки втрат і нещасть, що ними “нагороджувала” Україну червона Москва. Ніби й логічно, що “ворог нашого ворога” є нашим приятелем, бо ж у нікого й сумніву не було, що побратимство Берліну з Москвою потриває довший час. Проте...

Андрій Мельник відкинув пропозиції С.Бандери щодо нашої участі у фінсько-російській війні. Він не погодився, щоб виїжджати Голові ПУНу до неутральної країни, не поділяв думки, щоб творити два керівні центри.

Вимоги провести в керівному складі певні внутрішньо-організаційні перестанови Андрій Мельник сприйняв негативно. Сеник і Барановський мали залишитися на своїх місцях. Можна здогадуватися, що саме Барановський міг мати певний вплив на Мельника щодо його визначення українсько-німецьких взаємин.

Не можна виключати й можливості, що скоро після зустрічі С.Бандери з А.Мельником останній міг поінформувати Сеника й Барановського про питання, які розглянено, а особливо щодо персональних змін у керівництві ПУНу, і тоді Сеник і Барановський, дбаючи про свій “престиж” могли “підтвердити правильність” позиції А.Мельника.

Між С.Бандерою і А.Мельником виникли глибокі протиріччя, які і призвели до розламу ОУН на “бандерівців” і “мельниківців”. Найголовніша причина того розламу — дві протилежні концепції.

Оцінюючи розлам ОУН, Степан Бандера в 1950 році писав: “Тепер, урешті можемо спокійно розглядати всі явища нашого політичного життя недавнього минулого самі між собою і самі для себе. Чужинним чинникам немає до того ніякого діла, чужих суддів ми не шукали й не маємо шукати.

Але й не маємо чого скривати, промовчувати. Висвітлити такі питання, які тут були порушені, уважаємо за конечне й корисне для правильного розвитку українського життя. З минулого досвіду тільки тоді може нарід витягнути належні висновки на майбутнє, коли це минуле висвітлене в найважливіших історичних моментах, а не закрите туманом мовчанки і неправди. Подруге, все це дуже недавнє минуле, тому й у сучасності живуть і діють ті самі мотори, ті самі сили, напрямки і концепції, які тоді діяли... роз’яснення вчорашнього служить роз’ясненню сьогоdnішнього і кидає жмутки світла на зародки завтрашніх подій в українському політичному житті”.

III

“Створенням Революційного Проводу ОУН, який перейняв кермо її діяльності, а опісля постановами Другого Великого Збору ОУН утвердила ідеологічний зміст і політичний напрямок революційно-визвольного руху, усунула зі своїх рядів ті тенденції й елементи, які намагалися скерувати її на інші шляхи чи накинати їй зворотно-розвитковий процес”.

* * *

“Тепер у десятиріччя акту з 10.2.1940 р. вже не доводиться роз’яснювати й доводити, що усунення з рядів ОУН групи Мельника впливало з глибоких і істотних ідеологічних і політично-концепційних розходжень, що йшлося не про другорядні, але про першорядні питання внутрішнього змісту визвольного руху і шляхів його боротьби у важливому історичному моменті. Тільки на початку, в 1940-41 рр., в українському політичному житті і серед громадянства існувала неясність у цьому питанні. Вона була створена передусім тим, що група Андрія Мельника далі виступала під іменем ОУН, замаскуюючи цим свій справжній ідеологічний і політичний напрямок”.

С.Бандера “В десяту річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940 р.)”

Розглядати питання, пов'язані з розламом в ОУН, сьогодні, тобто з перспективи понад п'ятдесятилітнього часу, легше та простіше. Неважко було це робити і в десятилітні роковини створення Революційного Проводу ОУН під головуванням Степана Бандери. Але давати вичерпні відповіді на питання щодо покликання до життя Революційного Проводу в 1940-1941 рр. було важко.

Грали в тому неабияку ролі навіть вимоги конспірації. Як приклад можна навести характерний епізод із воєнного часу: в одній із західно-європейських держав, окупованій гітлерівською Німеччиною, поточилася розмова між двома інтелігентами — українським емігрантом і високоосвіченим, доволі добре поінформованим щодо тогочасної політичної та воєнної ситуації чужинцем. Після коротких формальностей відбувся між ними відкритий обмін думками.

Емігрант окреслив тогочасну ситуацію в Україні, наголошуючи на тому, що боротьба українського народу за свою державну суверенність ніколи не припинялася і продовжується у той час, коли майже всі українські землі опинилися під московсько-більшевицькою займанщиною. Переконавшись, що український співрозмовник — патріот, і навіть бере участь у боротьбі за відновлення української державности, чужинець дуже здивувався: “Поясніть, громадянине, докладніше, бо, здається ви тут щось переплутали. Я не можу збагнути, як то ви боретеся за свою державу в Західній Європі. Боротися треба в себе, на своїй землі, тобто в Києві чи у Львові, в Одесі чи в Запоріжжі. Вільної України ви тут не виборете...”

З таким логічним висновком важко не погодитися. Саме в той час зв'язківці Бандери й Шухевича, контактуючи з українськими націоналістами, біженцями, що тимчасово поселилися на Лемківщині та на Холмщині, наголошували: найголовніша боротьба за перемогу української нації — на землях України! Прийде наказ, і ви будете зобов'язані податися в Україну, де та боротьба ведеться.

Українець, що опинився у західноєвропейській країні, не міг, не мав права давати чужинцеві потрібні пояснення щодо внутрішніх відносин, оскільки його зобов'язували організаційні вимоги конспірації, і тому в очах чужинця залишився “диваком”...

З тієї причини подетальних даних про зміст переговорів між А.Мельником і С.Бандерою в 1940 р. громадянські кола не могли знати, хоч відомо було, що постала конфліктна ситуація, яку боляче сприймали головним чином ті, що не мали й не могли мати вичерпних відомостей про розходження між тими двома політичними діячами.

“Натомість, — писав згодом С.Бандера, — засадничі питання політики Організації у назріваючій тоді загальній ситуації, які перерішили таку радикальну розв'язку, саме в той час і в такій формі — осталися невідомі громадянству, а навіть в Організації. Невелике лише число знало про докладніші деталі”.

Степан Бандера пояснює, чому саме так було: “Діялося це тому, що наигостріші розходження стосувалися плянів дальшого розвитку революційної боротьби в новій політичній ситуації і питань політики Організації у відношенні до наявних тоді і назріваючих міжнародних подій. Пляни Організації в тому відношенні не могли бути розкриті, бо це значною мірою наражало б на унеможливлення їх реалізувати. Не можна було викладати таких плянів в обличчі ворога — большевиків, ані в обличчі гітлерівської Німеччини, яка свої пляни відносно “Сходу” в той час приховувала, але вже намагалася впливати на розвиток внутрішньо-українських відносин і сил у бажаному для себе

напрямку. Через те треба було актуально найсуттєвіші розходження і сенс dokonаних подій залишити тимчасово закритими перед власною суспільністю. Треба було здатися на те, що в грядучих подіях на ділі покажеться справжня суть, зміст і причини конфлікту та на твердій пробі життя покажеться, де стоїть, якою є і куди прямує правдива ОУН і її підміна за назвою (тобто Організація під головуванням полковника Андрія Мельника. — Авт.), а протиставлення за суттю.”

Концепційне протистояння між Головою ПУНу та його прихильниками і Головою Революційного Проводу ОУН під керівництвом Степана Бандери та його однодумців, або, як дехто називав, конфліктна ситуація між двома напрямками, тобто між “мельниківцями” й “бандерівцями”, не могла бути поза увагою німецьких властей (їхніх спеціальних органів), які пильно стежили за цим явищем у Німеччині та на територіях, що перебували у сфері її впливів. Щоправда, німецькі власті вдавали, що вони українськими проблемами не зацікавлені, але це не так. Перші кроки своєї розвідувальної роботи німці спрямували на те, щоб дізнатися, хто з українців найвпливовіший на Холмщині та на Лемківщині, а також у Німеччині, одно слово, у тих середовищах, де проживали українці. Все робилося так, що нібито зовсім “випадково” якийсь німець (найчастіше з числа так званих “фольксдойчів”, які знали досить добре українську, польську та російську мови), з’являвся в українських родин, нав’язував українцям знайомства і далі ніби ненароком запитував: “А хто тут серед українців найсвідоміший, найактивніший, хто між вами обман, (німецькою це значить — старший, керівник)? (Вимовляючи це німецьке слово, акцентують перший його склад — літеру “о”). Кур’єри від Степана Бандери й Романа Шухевича знали, що такі “зацікавлені німці” скрізь з’являються, і теж ніби ненароком питали: “А чи не здається вам, друзі, що тут треба б акцент ставити не на перший склад, а на другий, саме на літеру “а”? Така невинна репліка-запитання все з’ясовувала. “Хитрість” німців націоналісти розшифровували миттю. Німецькі чинники, як пізніше виявилось, намагалися використовувати які розходження між українцями (та й не тільки між українцями) для своїх імперських цілей...

Про дальший хід розламу в ОУН С.Бандера пише: “Від 1941 р. шляхи ОУН (йдеться про революційну ОУН. — Авт.) і групи А.Мельника не тільки розійшлися, але були цілком протиставні в найважливіших моментах цього історичного відтинку і то в засадничих питаннях української політики. Пригадаємо тільки деякі, найважливіші з них.

30 червня 1941 р. ОУН бере на себе ініціативу й головну відповідальність, щоб засвідчити й реалізувати волю української нації, відбудувати суверенну Українську Державу, бути самостійним господарем на своїй землі і тільки на тій платформі встановлювати своє відношення, свої взаємини з іншими народами — приятні чи ворожі — залежно від того, як вони ставляться до державної самостійності й суверенності народу. Проголошення 30.06.1941 р. віднови Української Держави Народними Зборами у Львові, створення Тимчасового Державного Правління (й інші дії. — Авт.) — усе це були акти, довершені власною суверенною волею і силами українського народу, без уваги на становище гітлерівського режиму, проти його волі, бажань і плянів. ОУН (під керівництвом Степана Бандери. — Авт.) була ініціатором і організатором тих політичних актів, вона взяла на себе відповідальність за них у свідомості, що до того зобов’язує її роля в сучасних визвольних змаганнях України, визнання такої її ролі і довір’я від

українського народу, і в переконанні, що такий категоричний вияв волі української нації в той час правильний і конечний перед власною історією, перед світом і перед Німеччиною, війська якої займали українські землі”.

І тут у найгострішій формі проявилось протистояння ПУНу Андрія Мельника. С.Бандера підкреслює: “В такий історичний момент єдина Організація Андрія Мельника не тільки відмежувалась, але виразно негативно поставилася до тих державно-політичних актів... Оце й була найвиразніша, мовою фактів, живої політики викладена відповідь на питання: про що йшлося в конфлікті між ОУН і групою Андрія Мельника. Ішлося про те, чи український революційний визвольний рух має іти тим шляхом, яким повела його ОУН, чи тим, яким пішла Організація Андрія Мельника”.

У той час були поширені версії, що деякі прибічники А.Мельника пропонували, щоб він прихильно поставився до Акту відновлення Української Держави, бо інакше полковник і весь ПУН представлять себе перед українським народом у найгіршому світлі. А тим часом німецькі власті взялися ліквідувати Акт 30 червня 1941 р., арештуючи Голову Державного Правління і багатьох чільних членів ОУН, в тому й Степана Бандеру.

Про той час С.Бандера пише: “І в тій фазі протиставлення між ОУН і Організацією Мельника не зменшилося, але поглибилось, коли Організація Мельника активно поборювала ОУН, що стояла в боротьбі проти гітлерівського поневолення, а сама продовжувала “політику меморіалів до Гітлера, вижидання на самостійність після гітлерівської перемоги у війні”. До цього політичного протиставлення долучились ще й того роду найболючіші явища, що в часі ув’язнювання членів ОУН гестапо могло користуватися допомогою окремих членів Організації Мельника”.

В другому році окупації України гітлерівською Німеччиною з ініціативи ОУН С.Бандери з’явилися збройні відділи Української Повстанської Армії (УПА) — тієї мілітарної всенародньої сили українського народу, яка повела героїчну боротьбу проти коричневого Берліну, а далі проти червоної Москви. Однією із головних ідейно-політичних основ УПА був Акт 30 червня 1941 року. УПА захистила перед світом національну честь українського народу.

Боротьба Української Повстанської Армії, зорганізованої з ініціативи революційної ОУН, проти двох імперіялістичних спрутів — це найвиразніший протест проти всіх загарбників України, це наймогутніший вияв волі українського народу відбудувати й укріпити українську Самостійну Соборну Державу — гарант життя і процвітання народу. На жаль, у виданнях А.Мельника за кордоном боротьба УПА висвітлена у спотвореному вигляді.

В 1950 році С.Бандера пише: “Сьогодні виступати виразно проти УПА стало надто непопулярно і Організація А.Мельника, як і інші аналогічні угруповання (Прим.: Лише за кордоном, оскільки після того, як большевики окупували всі українські землі, в Україні була тільки ОУН С.Бандери й УПА та УГВР, а не було Організації Мельника й інших українських антибольшевицьких структур), маскували своє правдиве відношення сповидним визнанням УПА, а фактично старалися творити довкола неї туман баламутних інтерпретацій”.

І в минулому, і тепер можна почути запитання: а чи не можна було якось об’єднати Організацію Українських Націоналістів з-під стягу Степана Бандери з Організацією

полковника Андрія Мельника? С.Бандера пише, що у закордонні від 1946 р. до 1950 р. були трикратні переговори “між обидвома Організаціями, щоби дійти до порозуміння й узгоднення було б можливе на тій базі, що Організація Мельника фактично стає на шлях ОУН, а не тільки носить цю назву, включається у революційно-визвольний фронт, від якого відійшла і стала проти нього. Але в Організації Мельника завжди беруть верх ті тенденції, які порозуміння трактують як акт визнання, що Організація Мельника націоналістична визвольно-революційна, що її шлях правильний, і намагаються перетягнути ОУН на свій шлях”.

Механічне поєднання двох Організацій позитивного результату не дало б, однак (за будь-яких умов) взаємне непоборювання могло б стати запорукою нормальних взаємовідносин між ними на культурному рівні.

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНЕ КРЕДО РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОВОДУ ОУН

“Якою була політична програма ОУН Бандери?

Викладена в опублікованому в грудні 1940 року Маніфесті, політична програма нового керівництва була надзвичайно амбітною і широкою, вона зверталася також до інших народів СРСР.

Маніфест проголошував у преамбулі, що світ, заснований на насильстві над народами, перебуває на грані краху від ударів борців за свободу. Російська імперія, відома під назвою СРСР, є складовою частиною цього світу, приреченого зникнути. Українці взяли ініціативу в “боротьбі за свободу народів і за свободу людини” і вони хочуть створити на руїнах СРСР новий світ.

ОУН Бандери мала на меті добитися зникнення СРСР — цієї “тюрми народів”. Вона проголошувала боротьбу проти російського імперіалізму, яким би він не був, за свободу і незалежність українського народу. ОУН закликала інші народи приєднуватися до українців у спільній боротьбі за свободу...

Що стосується соціальної програми, то ОУН Бандери підкреслювала, що українські націоналісти борються проти “припинення людини”, збідніння громадян, ущемлення прав жінки під приводом рівності, одурманення дітей пропагандою сталінського режиму, проти терору, депортацій економічного грабунку України та інших пригноблених країн, рабства у колгоспах та ін.

У Маніфесті було також сказано, що ОУН бореться за свободу і гідність людини, за свободу мислення, совісти, релігії. Ці свободи, так само як і незалежність України та інших народів, можуть бути реалізовані тільки через повстання всіх поневолених народів та розпад російської імперії”.

Володимир Косик

“Україна під час Другої світової війни 1938-1945”.

У грудні 1940 року опубліковано Маніфест Організації Українських Націоналістів, очоленої революційним Проводом ОУН під керівництвом Степана Бандери. Маніфест — кредо українського націоналістичного руху, це дороговказ на шляху національно-визвольної боротьби народу за досягнення найвищого Ідеалу нації. Укладений понад

п'ятдесят років тому вражаючи логікою та глибокодумністю, ясністю та відкритістю, Маніфест не втратив своєї актуальності, він розрахований і на далеку перспективу. Висловлені в ньому думки стали основою для опрацювання політично-програмових напрямків на Другому Великому Зборі ОУН (Краківському) в квітні 1941 р. і для наступних Зборів і Конференцій ОУН.

Зміст Маніфесту — революційний, стиль — бойовий, на повний голос зазвучало в ньому гасло “Свобода народам і людині!”, відображене в Деклярації прав людини, проголошеній майже вісім років пізніше Організацією Об'єднаних Націй і в інших міжнародних документах, прийнятих для унормовування суспільних процесів і взаємин між народами й державами.

Маніфест ОУН вивчають сьогодні дослідники історії нашого недавнього минулого. Постає запитання: хто ж автор цього документу? І тут виникають труднощі, оскільки, мабуть, не зафіксовано того і архівні матеріали не дають відповіді на це питання. Якщо б таке запитання поставив своїм організаційним зверхникам навіть член Організації зразу після опублікування Маніфесту, то йому, можна твердити, відповіли б так: це конспективний виклад програмових заłoженъ ОУН і найважливіший його зміст...

Щоб з'ясувати питання Маніфесту, треба простежити, як “народжувалися” інші організаційні документи, що окреслювали ідейно-політичні позиції українського націоналістичного руху, визначали політичну лінію Організації. Здебільшого це був вислід збірної праці багатьох націоналістів, людей розумової праці, що пройшли відповідну підготовку; це був вислід багатьох дискусій, під час яких “схрещували думки”, укладали тексти, вносили в них поправки, врешті — як завершальний етап — стилізували й редагували.

Саме тоді, коли вийшов у світ Маніфест ОУН, перед Другим Великим Збором ОУН і після нього працював чималий гурт націоналістів з відповідною освітою, життєвим досвідом, з певним стажем роботи в організаційних лавах, людей, здатних “викласти на папері” певні думки, концепції, висловлені зрозуміло і — що найважливіше — з'ясувати те, найпотрібніше і на даний час, і на перспективу щодо напрямків націоналістичної діяльності й боротьби за українську державну суверенність. На чолі цього гурту був один із найстарших за віком і організаційним стажем, майбутній Провідник, Голова Проводу ОУН після трагічної загибелі Степана Бандери (від 1959 до 1968 р.) — Степан Ленкавський.

Вивчаючи науково-публіцистичну спадщину Степана Бандери, найвидатнішого після Євгена Коновальця не лише організатора й керівника націоналістичної Організації, а й ідеолога українського націоналізму, не можна не помітити у Маніфесті і його вкладу, а що найголовніше — опублікування Маніфесту мусіло бути з ним узгоджене.

Щоправда, Степан Бандера, як свідчить Микола Климишин у своєму творі “В поході до волі” (Т. 1 — С. 283), “перебував у Варшаві разом із дружиною кілька місяців в 1940-41 році під прізвищем Гуцул”, але, незважаючи на це, — про що свідчать його сучасники, будучи незвичайно працюючим і активним, Бандера пильно стежив за діяльністю Організації, якою керував. Маніфест, про який ідеться, апробував Степан Бандера.

Оскільки Маніфест має високу насамперед історично-пізнавальну вартість і є переломовим актом, зміст його подаємо повністю.

МАНІФЕСТ Організації Українських Націоналістів

(грудень 1940)

Існуючий політичний уклад сил у світі, що насильно здавлює вартісні та життєздатні народи, валиться від їх визвольних ударів.

Московська імперія — ССРСР — сьогодні складова частина цього укладу.

Ми, українці, підносимо прапор нашої боротьби за свободу народів і людини.

Розвалюючи назавжди жахливу тюрму народів — московську імперію, — творимо новий справедливий лад і кладемо основи нового політичного укладу в світі.

I

Боремося за визволення українського народу та всіх поневолених Москвою народів.

Боремося проти московського імперіялізму всіх видів, а зокрема проти большевизму, що довів національно-політичний, релігійний, культурний соціальний і господарський гніт до крайніх меж.

II

Несемо новий лад Східній Європі й підмосковській Азії. Несемо всім поневоленим Москвою народам свободу творити власне життя на рідній землі по своїй вольній волі.

Несемо безпеку всім загроженим Москвою народам.

III

Кличемо революціонерів усіх поневолених Москвою народів до спільної боротьби та співпраці з українськими революціонерами-націоналістами.

Тільки Україна є правдивим союзником усіх поневолених і загрожених Москвою народів у їх боротьбі з московсько-большевицьким імперіялізмом.

IV

Українці силою об'єктивних умовин є авангардом усіх поневолених Москвою народів у їх боротьбі за повне визволення.

Українці на землях поневолених Москвою народів стають у перші лави їх революційної боротьби.

Кличемо всіх українців — де вони не жили б — ставати у бойові лави Фронту Української Національної Революції.

V

Творимо в Україні один спільний фронт боротьби всіх селян, робітників і трудової інтелігенції проти московсько-большевицького гніту й визиску.

За свою владу, за землю, за людське життя!

VI

Боремося:

проти крайнього пониження людини в її праці та в її хаті,

проти ограблення її з усякої радости життя, проти поголовного ожебрачування громадян, проти обтяжування жінок найтяжчими обов'язками під брехливою заслоною “урівноправлення”,

проти злочинного оглуплювання дітей і молоді брехливою большевицькою “наукою”, газетою, кіно, радіо, театром, мітингами та всією безтолковою агіткою сталінського режиму.

Боремося:

за гідність і свободу людини,
за право визнавати одверто свої переконання,
за свободу всіх віроісповідуваль,ів,
за повну свободу совісти.

VII

Боремося:

проти тиранії і терору большевицької кліки,
проти жахливого режиму НКВД у колгоспах, фабриках, заводах, армії, флоті, партії, комсомолі, школі і хаті.

Боремося:

за право працюючих виявляти одверто свої політичні переконання словом і друком, відбувати вільно прилюдні збори та творити свої політичні, громадські та професійні організації.

VIII

Боремося:

проти економічного грабежу України та всіх поневолених Москвою народів.
проти невільництва у колгоспах, радгоспах, фабриках і заводах,
проти ограблення громадян із злидених здобутків важкої праці,
проти насильного виселювання з рідних земель.

Боремося за те, щоб кожний поневолений Москвою народ міг вповні користуватися багатствами своєї рідної землі та здобутками своєї щоденної праці.

IX

Віriamo і знаємо, що близький вже час, коли здійсниться завітня мрія наших батьків і з крови довгої черги героїчних поколінь спалахне вогонь народного гніву.

Встане Україна і розвіє тьму неволі!

І тільки через повний розвал московської імперії і шляхом Української Національної Революції та збройних повстань усіх поневолених народів здобудемо Українську Державу та визволимо поневолені Москвою народи.

Українці й усі гноблені Москвою народи!

Ставайте до нещадної боротьби з московсько-большевицьким гнітом!

Валіть московську тюрму народів!

Свобода всім поневоленим!

“...ГЛИБИНОЮ СВОГО СЕРЦЯ Я ЗБАГНУВ ВЕЛИЧНУ МОВУ МОГИЛ”.

“Револуційно-визвольну боротьбу ОУН має провадити, кермуючись виключно доцільністю з погляду наших внутрішніх умов, можливостей і потреб, станом наших сил, положенням большевиків і ситуацією всередині СРСР. Нема підстав для того, щоб у наші пляни вводити розрахунок на зовнішні сили та достроювати свою боротьбу до їх

політики. Так само свою закордонну роботу намагалися вести всюди однаково, цілком незалежно.

Відповідно до таких загальних стверджень, залогень і напрямних представники провідного революційного активу й Організації на Рідних Землях поставили проекти практичного характеру. Важливіші з них були такого змісту:

“Після поширення большевицької окупації ЗУЗ (Західньо-Українських Земель) посилити організаційну, політичну й бойову діяльність на Рідних Землях, зокрема на ОСУЗ (Осередніх і Східніх Українських Землях), щоб на всіх землях України досягнути такого посилення революційного потенціалу й зорганізованого підпілля, як на ЗУЗ”.

Степан Бандера
“Перспективи Української Революції”

Громадяни Західньої України були свідками подій, які відбувалися після так званого “визволення”, тобто червоної окупації у 1939 р. Витворилася особлива політична атмосфера, переповнена неспокоєм і тривогами.

У новій підбольшевицькій дійсності на повну потужність запрацювали всі комуно-партійні комітети та підпорядковані їм низові осередки, складені здебільшого з місцевих і чужонаціональних, червоних і наспіх почервонілих елементів. Певні “відповідальні” завдання виконували карально-репресивні органи: одних вони виарештовували тихцем у нічну пору, інших таємно (теж у нічний час) вивозили у “віддалені” місця на вигибання, урешті, залякуючи та шантажуючи, монтували із перевертнів мережу донощиків-сексотів...

Водночас безупину захлиналася агітація, силкуючись одурманити народні маси і вперто доводячи, що лише в СРСР добре, а скрізь у світ безжальна експлуатація трудящих, які покладають надії на “країну будованого соціалізму і його виконавчу ланку — Комінтерн.

Започатковано розпичування, здійснювано програму протирелігійних і протицерковних акцій.

І що б не робили комуно-большевики, зразу ж після їх “заходів” і акцій” люди були готові мужньо відбивати їхні удари з тим глибоким переконанням, що все це хвилеве, що “визволителям” прийде кінець. У підсилюванні народньої віри, в плеканні відпорности та стійкості відіграли велику роль українські націоналісти, члени ОУН, з числа тих, що в силу особливих обставин перейшли у підпілля, а також ті, що проживали легально, а в очах большевицьких властей ще певний час могли бути “на доброму рахунку”.

На Західню Україну, зокрема до Львова, з партійного наказу приїжджали письменники, вчені, артисти, аби агітувати, переконувати, одно слово, робити все, щоб завоювати симпатії місцевих громадян, щоб чимдуж переробити їх на один советський копил.

Люди мали змогу слухати гострі промови поета Миколи Бажана, переплетені такими ущипливими висловами, як “мерзенні вороги”, “націоналістичні пси” тощо. Олександр Корнійчук трохи відрізнявся від Бажана, бо хоч і він вергав громи на “ворогів Советського союзу”, та часто прикидався приятелем західніх українців, брався виправдовувати їх певною мірою, мовляв, вони, “не знаючи радянської щасливої дійсности”, а ще і “заради хліба та страху” інколи допускали похибки й неприхильно

висловлювались проти Країни рад. А насправді це була гра, треба думати, санкціонована чекістськими верховодами.

Можна здогадуватися, що людиною, яка повинна була вкратися у довіру західних українців, мав бути Корнійчук. У 1940 р. на сцені Львівського театру з'явилася п'єса того “прославленого советського драматурга” п. н. “Богдан Хмельницький”, яка, як дехто твердив, захоплювала західноукраїнського театрального глядача. Ще б пак! У ході корнійчуківського спектаклю актор, що виконував роль Богдана Хмельницького, в чоботях вискакує на стіл, йде по ньому, шматуючи польський національно-державний біло-червоний прапор. Буря оплесків і вигуки задоволення - мовляв, глядіть, який “національний дух” підтримує Корнійчук проти ненависного польського режиму. Мислячі люди вважали, що нерозважливий і дикий афронт проти всього польського народу, вони розуміли, що не треба так робити, профануючи національну цінність народу, що саме тоді опинився у неволі. Адже польський народ не може нести відповідальність за антиукраїнську політику польського шовіністичного уряду, польських україножерних реакційних прошарків. Але було вигідно кремлівським верховодам, які намагалися бути тією третьою силою у суперечках та протистояннях між окремими народами, а і самі ж такі міжнаціональні ворожнечі провокували.

Доречно наголосити, що Степан Бандера і українські націоналісти твердо стояли на тому, що кожен нарід, хоча і найменший, має право на своє окремішне існування, має священне право жити у своїй суверенній державі.

Після “визволення” Західньої України формально перестав існувати кордон на Збручі, але важко було його подолати, бо запроваджено перепусткову казуїстику, більшовикам не були вигідні вільні контакти між громадянами Заходу і Сходу. Проте контакти були, передовсім між місцевими селянами і їхніми братами, колгоспниками, нашвидкуруч (після підписання пакту Ріббентропа-Молотова) змобілізованими у лави червоної армії.

Східні брати-українці пояснювали, що робитимуть червоні правителі „Не вірте їм, — казали, — продайте коней, худобу, а залишіть собі одну-дві корівчини, бо все інше комуністи відберуть, у колгосп заженуть, рабами вас пороблять”. А відважніші з-поміж них і про голод, штучно Москвою організований в Україні, розповідали, про винищування “куркулів і підкуркульників”, про червоний терор...

Однак про “організовані властями” контакти непрошені “визволителі” подбали: групу західноукраїнських учителів безплатно повезли до Києва, щоб показати советську школу. Запрошені вчителі спостерігали, як відбувається навчання у школі, а найважливіше, про що більшовикам ішлося — це показати, як навіть шкільні діти, напоєні більшовицьким душком, шанують і люблять “батька Сталіна” тощо. Між київськими школярами і західноукраїнськими вчителями зав'язалась така розмова. Школярі: “То ви, нещасні, поневірялися під ярмом польських поміщиків, капіталістів, буржуїв?” Відповідь: “Авжеж”. Школярі: “Нас дивує те, що ви живі залишилися, що вас буржуї не поїли...” Крапля довбе камінь, більшовицька пропаганда і агітація все ж мали деякий вплив на населення, вони залякували і одурманювали, а своєю червоною хвилею заторкували й дитячі уми, рисуючи їм ту “страшну дійсність” яка мала бути поза прикордонними дротяними засіками червоного царства.

Організація Українських Націоналістів проводила діяльність, накреслену Степаном Бандерою і його однопдумцями, членами тієї самотньої на той час української національної

політичної структури в Україні. Йшлося про те, щоб посилити організаційну й політичну діяльність ОУН на Осередніх і Східніх Землях України. Треба було нав'язувати контакти з вихідцями ОСУЗ. А з іншого боку большевики підбирали “найвідповідніших”, на їх думку, вчителів, артистів, журналістів тощо і висилали їх на захід, аби з допомогою тих “перевічених емісарів” прискорити процес большевицького духового закабалювання й одурманювання місцевого населення.

Між тими “випробуваними емісарами”, майже поголовно із партійними чи комсомольськими квитками в кишенях, були й мислячі люди, які хотіли мати власний погляд на життя, які, врешті-решт, не хотіли жити й думати за накиненими стандартами, а самотужки шукали правди, вникали у глибини духовости західньоукраїнських громадян.

Восени 1939 року київське компартійне та комсомольське керівництво відправило до Львова групу вчителів і молодих письменників і журналістів на редакційну працю. Між ними були: педагог Пантелеймон Сак, родом із Київщини, що став директором середньої школи у Львові, поет Олекса Гай-Головко, письменник Йосип Позичанюк — виходець із села Дашева Іллінецького району Вінницької області. Про нього ще буде розповідь, з'ясується, як Позичанюк збагнув правду, як став на українські національні позиції.

Кілька біографічних даних: Позичанюк народився 1913 року, про що свідчить знайдена в архіві студентська картка за номером 543, видана 20 серпня 1931 року студентові літературно-мовного факультету Ніжинського інституту соціального виховання. В архіві віднайдено й тогочасну фотографію студента Й.Позичанюка.

Вдалося з'ясувати дуже цікавий епізод із життя Йосипа Позичанюка. Про той епізод розповідала колишня просвітянська стенотипістка пані Біскупська — дружина доцента Львівського політехнічного інституту, яка свою роботу виконувала і в редакції львівської комсомольської організації, починаючи з осені 1939 року до літа 1941.

Розповідь пані Біскупської повністю збігалася із поясненнями, які згодом авторів цих рядків подав Й.Позичанюк. А було це так: у групі відправлених із Києва письменників і журналістів був і 26-літній Позичанюк. Працюючи у Львові, йому доводилося диктувати тексти пані Біскупській і таким чином між ними — молодим Позичанюком і панею, яка могла бути його матір'ю, — налагодилися приятельські стосунки.

Одного разу Позичанюк звернувся до п. Біскупської з такими словами: “А чи не могли б Ви мені дещо ближче розповісти про події у Західній Україні, які відбулися восени 1918 року, коли на весь світ прогрімів Листопадовий зрив, тобто сталося те, що мусило статися, — українці розпочали у Львові та в Галичині будівництво Західньо-Української Народньої Республіки?”

Незважаючи на те, що то був усенародній визвольний рух, що було втілено ідею творення своєї власної державности на своїй споконвічній українській землі, большевики вкрай вороже поставилися до того славетного акту. Пані Біскупська була збентежена таким прямим запитанням, бо й боялася висловити щирі думки. Призадумаймося на хвилинку, який то “рай” будували большевицькі можновладці, коли люди боялися висловлювати свою думку, ділитися своїми поглядами тощо!

Біскупська не хотіла щиро про все розповідати, але й без відповіді залишити зацікавленого Позичанюка якось не годилося. Тоді вона сказала приблизно так: “Що я можу вам сказати? Ті, що вели в 1918 році боротьбу, воювали проти польських шовіністів, погинули, вони поховані на Личаківському та на Янівському кладовищах у

Львові. Підіть, товаришу, туди, і можливо, ті, що там у могилах, дещо Вам скажуть...” І на тому обірвала, бо боялася, чи не підступ це молодого східняка...

Згодом розповів сам Позичанюк: “Найближчої неділі пішов я на Личаківське кладовище, щоб поглянути на могили українських січових стрільців. І що я там побачив? Передо мною у дбайливо зформованих рядах бетонні могили з хрестами, на деяких написи — прізвища, а на деяких літери Н.Н., тобто: воїни “незнаного назвиська”. На деяких могилах лежали квіти. Отже, навіть у той суворий під’яремний час хтось таки приносив і клав на могили квіти. І тоді в мене постало глибоке переконання, що й досі жевріє ідея, яка пов’язує тих, що в землі, з тими, які ще живі. І я зробив висновок, що сама ідея не вбита, що вона жива. Це був переломовий момент у моєму житті. Я повернувся додому і довго не знаходив спокою. Я знав, що є правда, але власть імуші її чомусь закрили. Червоні власті не хочуть, щоб хтось знав правду, яка не вміщається у большевицькі рамки. А правда мусить бути! Розтривожений я подався до Юрія Стефаника, а він мені дещо пояснив. Юрій зважився на ризик, дав мені кілька книжко-спогадів про 1918 рік у Львові та в Галичині. **З ТОГО ЧАСУ Я СТАВ УКРАЇНСЬКИМ ПАТРІОТОМ, ГЛИБИНОЮ СЕРЦЯ Я ЗБАГНУВ ВЕЛИЧНУ МОВУ МОГИЛ”.**

Пригадаймо, як високо цінував вагомість могил Шевченко! У творі “До Основ’яненка” він писав: “Співай же їм (людям), мій голубе, Про Січ про могили, Коли яку насипали. Кого положили...”

Дальша інформація від Тараса Онишкевича-“Галайди” — довголітнього члена Організації Українських Націоналістів. Він сказав: “Прийшла вістка в підпілля від Юрія Стефаника, що є кілька “східняків”, які тепер у Львові. Вони починають думати власним, непозиченим розумом, є усі підстави твердити, що це справді ідейні люди, у жилах яких пливе козацька кров. Це не манкурти, не яничари, це Громадяни з великої літери”.

Про них скоро довідався і крайовий Провідник ОУН Іван Климів-“Легенда”. Вістка про “східняків” його втішила, але Іван Климів інколи скупий був на слова, а в даному разі ставив такі риторичні запитання: “Невже ворог може робити все, що сам захоче? Невже українці, незважаючи на те, в яких областях вони жили, позбавлені логічного мислення? Невже червоне рабство всякому до смаку? Невже забулося те, як у 1932-33 рр. голодомором винищували наших братів і сестер?”

Через певний час кадри Організації Українських Націоналістів з-під стягу Степана Бандери почали поповнюватися членами з Осередніх і Східніх Українських Земель. У тому списку — славне ім’я Йосипа Позичанюка, який цілком віддав себе тим ідеям, котрі проголошувала й за які боролася Організація Українських Націоналістів, а далі Українська Повстанська Армія, створена з ініціативи революційної ОУН, врешті покликана в липні 1944 року до життя найвища підпільна державна влада - Українська Головна Визвольна Рада, членом якої став незабутній Йосип Позичанюк-“Шугай”, “Євшан”, “Стожар”, “Чубенко”, “Рубайгада”.

Групу українських підпільників-націоналістів, у якій був і славної пам’яті Йосип Позичанюк, заатакував 21 грудня 1944 року в лісі біля сіл Юшківці та Дев’ятники карально-репресивний загін чекістів. У тому бою загинув Й.Позичанюк — Національний Герой України.

У тому ж місяці та році неподалік Нових Стрілич смертю Героя загинув (так, як Дев’ятники і Юшківці, Нові Стріличі входили до складу тодішньої Дрогобицької

області) сотник УПА, родом із Полтавщини, Дмитро Карпенко-“Яструб” — командир “Сіроманців”, відзначений Українською Головною Визвольною Радою Золотим Хрестом бойової заслуги 1-ої класи.

Згаданий щойно Пантелеймон Сак-“Могила”, “Всеволод”, “Коваль”, “Сила”, родом із Київщини, за фахом педагог, автор підпільної публікації в 1941 р. “Україна, якою була, якою є і якою буде”, крайовий Провідник ОУН на Осередніх Українських Землях після трагічної смерті Дмитра Мирона-“Орлика” (25.07.1942). Заарештований гестапівцями в Києві навесні 1943 року, ними ж і закатований.

Тисячі українців і українок із Осередніх і Східніх Земель України поповнили лави ОУН, сотні тисяч стали симпатиками тих людей, які проголошували ОУН, східні брати-українці боролися у всеукраїнській Повстанській Армії, були командирами сотень і куренів, окремі політичні діячі з ОСУЗ увійшли в Керівництво Української Головної Визвольної Ради, а очолив її славної пам’яті киянин — Великий Патріот України — Кирило Осмак.

СУДОВИЙ ПРОЦЕС П'ЯТДЕСЯТИ ДЕВ'ЯТИ

“В умовах нищення організованих клітин українського громадського життя єдиною організованою політичною силою залишилася тоді в Західній Україні (у 1939 р. — Авт.) політична формація ОУН. Вона вже в умовах польської окупації діяла нелегально, отже й пізніше, в новій большевицькій дійсності, діяла далі у підпіллі. Ясно, що розправившись із легальними українськими організаціями, большевики вирішили зосередити свої удари на ОУН. Це не було просте завдання, бо йшлося як-не-як про досвідчену підпільну організацію, членство якої становила головним чином патріотична молодь, готова на ризик і жертву. Але й для самої ОУН боротьба проти нового окупанта не була легкою справою. Його методи, введені в дію проти організованих сил українського підпілля, як і загалом проти всього українського громадського життя, були безоглядніші та ехидніші, ніж методи польської поліції. Большевикам ішлося також про те, щоб уже на початку свого володіння поставити українську громадськість на коліна, показати безперспективність усякого опору новій владі.

У такому пляні судовий процес 59-ти молодих українців, які відважилися кинути виклик новим “визволителям”, був на свій лад показовим. Свідченням того мали стати застосовані методи, якими проводили слідство, видобування зізнання, а зокрема жорстокість вироків для підсудних, дехто з яких не досягнув ще повноліття. У плянах організаторів процесу “караюча рука радянського правосуддя” мала на меті вбити в українській громаді саму думку про яку-небудь можливість самооборони чи опору, поглибити параліч страху на ціле населення. А як це показав сам процес, точніше поведінка підсудних, своєї мети нові володарі Західньої України таки не досягли”.

Люба Комар “Процес 59-ти”

Під назвою “Процес 59-ти” підсудна в тому процесі Люба Комар написала невелику за обсягом, але вагому як історичний документ книжечку про те, як енкаведисти

арештували молодих громадян, здебільшого студентів Львівського університету, як допитували, як судили, як вивозили на схід і як, врешті, велика частина засуджених рятувала життя у палаючій Бердичівській тюрмі 5 липня 1941 р., бо червоний окупант, тікаючи перед наступом німецького вермахту і вже не маючи змоги знищити в'язнів скорострільними набоями, запалив в'язницю.

У вересні 1939 року московсько-большевицькі окупанти, забезпечившись побратимським сприянням Гітлера, “визволили” Західню Україну і, за висловом чи то славного українського композитора Станислава Людкевича, чи поета Петра Карманського, “на те вже не було ради...”

На результати того “визволення” не довелося довго чекати: відразу ж почалися арешти і депортації. А в першій половині вересня 1940 р. енкаведистські опричники виарештували кількадесят молодих українців і українок, провели слідство, застосовуючи свої старі методи допиту із залякуванням, погрозами й тортурами і, судячи у Львові, закінчили процесуальну комедію на Йорданські свята — 19 січня 1941 року.

Всіх обвинувачених було п'ятдесят дев'ять, серед них 37 мужчин і 22 жінки. Арештованих звинувачували в приналежності до Організації Українських Націоналістів (ОУН) — нелегальної організації, а отже, як і за часів польської окупації, — за “антидержавну діяльність”.

Між арештованими були справжні члени ОУН, але частина з них були, можливо, лише кандидатами чи симпатиками українського націоналістичного руху. Чому так? З прийняттям у члени ОУН надто не поспішали, був доволі довгий кандидатський термін, коли кандидат виконував певні організаційні завдання і не лише організаційні, а й брав участь у праці легальних громадських структур. За той час була змога ближче пізнати людину, вивчити її, коли вона виконувала певні доручення. Напевно, хоч дуже важкою, але найкращою перевіркою була поведінка кандидата, коли його арештовували, його заховання під слідством, співжиття з арештованими націоналістами, які навіть в ув'язненні творили певну зконсолідовану й дружню спільноту.

Люба Комар зазначає, що не витримав натиску слідчих і заламався один із ув'язнених, піддався на приманку, одно слово, став так званим прокурорським свідком. Перед слабохарактерними чекісти “рисували” кольористу перспективу, але ніколи не дотримували слова і в даному випадку сипача-“капуся” разом із багатьма засуджували до страти.

Львівський окружний суд засудив усіх 59 обвинувачених, у тому 42-31 мужчину і 11 жінок — на найвище покарання — розстріл. Таким чином червоний окупант силкувався показати не лише свою жорстокість і непримиренність до “інакомислячих”, а ще більшою мірою — приклад для інших, щоб боялися і не прислухались до антирадянських закликів. Апеляційного розгляду справи не було. Зразу ж після закінчення судового процесу двадцять засуджених на страту розстріляно.

Судовий процес проходив за замкненими дверима, тобто не допускали нікого з рідних. І не зважаючи на те пороблено всі заходи, щоб той процес мав формальний вигляд “законности”.

Більшість звинувачених відверто й гордо заявляла про свою приналежність до ОУН, а провокаційні закиди прокурора ігнорувала... В'язні зневажливо ставилися до радянського суду, не покладали надії на те, що ворог об'єктивно розглядатиме справу, ніхто пощади

не чекав. Наприклад, один із обвинувачених — С.Нирка — на заклик підійти до судового столу встав, але не підходив, проявляючи таким чином певну форму протесту. Советські судді, які зустрічали в багатьох випадках покаяння, тут побачили зовсім інше — мужність і непохитність. Голова суду спочатку спокійно наказував підсудному підійти до столу, далі починав хвилюватися, кричати та ганьбити в'язня. Але слова судді відбивалися від обвинуваченого, і він далі стояв спокійний і непорушний...

Обвинувачена Люба Комар належала до тих, хто все заперечував на слідстві і на суді. Вона зізнавала: “Все, що написали в акті обвинувачення на мою адресу і потім припечатали двома статтями Кримінального кодексу про “зраду Батьківщини” та “участь у підготовці до збройного повстання”, було зроблене без мого відома та підпису”.

Наймолодшою у процесі була Марійка Наконечна, що могла мати не більше 15 років, а отже, могла бути членом Юнацтва ОУН. З її поведінки й відповідей можна думати, що саме так і було, вона висловлювала те, про що їй пояснювали старші юнаки й юначки — учасники націоналістичної Організації. Л.Комар пише: “На закінчення її допиту прокурор поставив їй провокаційне питання: що вона зробила б, якби ОУН доручила їй убити “батька Сталіна”? І враз ми почули швидку і дзвінку відповідь Марійки: “Я виконала б наказ Організації”. З уст прокурора посипалися зразу слова непристойної лайки на голову молоденької Марійки, а ми всі дивувалися її відвазі і безстрашності”.

Юнакам і членам ОУН пояснювали, що Організація категорично заперечує терор як засіб політичної боротьби. Про це заявляв Степан Бандера у Львівському процесі Крайової Екзекутиви ОУН у 1936 році. Але окупанти України, а передовсім червоні опричники, постійно послуговувалися терором. Молоденька націоналістка добре засвоїла націоналістичну засаду і не дала конкретної відповіді, але потвердила, що вона “виконає будь-який наказ Організації”. Отож коли б ОУН наказала вбити тирана Сталіна, то вона не завагалася б це виконати. Тут не йдеться про вбивство “батька Сталіна”, не є і не хоче бути Марійка вбивницею, але вона віддана Організації і наказ ОУН для неї святий. Глибини змісту відповіді дівчини не в силі були схопити функціонери советського “правосуддя”. Тупість прокурора виявилася цілком. Томуто він на цьому не зупинився і те ж питання повторив під час допиту Галини Столяр. Л.Комар підкреслює, що і “Галька без вагання дала прокуророві таку ж відповідь”. На відповіді Марійки Наконечної і Гальки Столяр посилався прокурор у своєму заключному слові, щоб ще раз доказати, які це “злочинці” сидять на лаві обвинувачених, котрі “готові підняти руку на вождя ССРСР”.

Примітка: Галина-Олена Столяр, народжена 17 березня 1917 року, врятувавшись від смерті з большевицьких рук, була арештована німецькими гестапівцями, перевезена до тюрми в Берліні і там закатована 27 листопада 1942 року. А восени того ж року гітлерівці розстріляли засуджену большевиками в процесі “59-ти” Наталю Винників (народжену 9 грудня 1920 р.) в Бабиному Яру під Києвом.

Другий день процесу проходив у надвечір'я (Щедрий вечір) Йорданського свята. І під кінець судового ходу відбувся ніби маленький, але дуже характерний епізод. Про нього Люба Комар пише: “Моя сусідка легко штовхнула мене і обережно всунувши мені в руку скибку білого калача, шепнула святочний привіт і додала: “Скубни трішки і подай далі”. Я здогадалася, що це було надвечір'я Йордану і, скубнувши дрібочку, подала калач сусідці з другого боку. І так він ішов з рук до рук, об'єднуючи нас усіх наче за спільним столом на Щедрий вечір...”

Як згадано, наймолодшою у судовому процесі 59-ти була 15-літня Марійка Наконечна, а найстарша — Ольга Волошин, біля 50 років, далі священник Роман Берест — 44 роки і, як повідомляє Л.Комар, “один урядовець Дмитро Клячківський, літ біля 28”.

Примітка: Дмитро Клячківський (псевдоніми: Охрім, Білаш, Панас Мосур, Клим Савур, Омелян Кримський) нар. 1911 р. в Збаражі (Тернопільська обл.), загинув 12 лютого 1945 р. коло села Суська Костопільського району Рівенської області. Закінчив гімназію, студент юридичного факультету Львівського університету, член ОУН, служив у польському війську, начальник крамниці Народньої Торгівлі в Станиславові в 1934 р., політичний в'язень польських тюрем у 1937 р., член Управи спортивної організації “Сокіл” у Збаражі в 1938 р. Обласний провідник Юнацтва ОУН Станиславівщини (1939-1940 рр.), заарештований НКВД у Львові, засуджений у процесі 59 на кару смерті, замінену на 10 років тюрми. Вирвався на волю з Бердичівської тюрми 5 липня 1941 р. Провідник міста Львова в 1941 р., Крайовий провідник Північнозахідніх Українських Земель (ПЗУЗ) від січня 1942 р. до лютого 1945. Член Проводу ОУН, організатор і перший командир УПА в 1943 році. Іменованій майором та призначений Крайовим командиром УПА-Північ, член Головного Штабу УПА. Загинув у бою із підрозділом 233 окремого стрілецького батальйону внутрішніх військ НКВД. Посмертно іменованій УГВР полковником УПА.

Дещо помпезно проходив третій (останній) день судової розправи. Спочатку оборонці викликали до себе на розмову своїх клієнтів, готуючись до оборонних промов і бажаючи засягнути якомога більше інформації від підсудних. Л.Комар пише: “Мій оборонець був зі східних земель, звичайно, як і в інших, призначений судом... На його короткі запитання я відповідала також коротко, підкреслюючи, що я до цього процесу зовсім не причетна..., що тут вийшла цілковита помилка. Під кінець сказала, що те, що написане в акті обвинувачення, не відповідає правді, і що, між іншим, я протоколу слідства не підписала”.

Хто такий оборонець за часів большевицького панування, а ще й призначений судом, багатьом відомо. Оборонець був неофіційним помічником прокуратури. Л.Комар пише: “Мій оборонець не був задоволений з моєї відповіді. Він робив враження заклопотаної людини і почав переконувати мене, що він не суддя мені, а оборонець, і що він хоче мені допомогти. Але для того йому треба знати щось більше про мою справу... наша розмова закінчилася...”

Зовсім інакше виступали місцеві адвокати, навчені й виховані у тому дусі, що вони мусять помагати підсудним, не повинні допустити беззаконня. Про такого адвоката-галичанина пише Л.Комар: “Після промови прокурора (а прокурор найбільше уваги у своїй промові присвятив “заслугам” Сталіна, який “визволив” Західню Україну, хоча відомо, що Сталін, заприятлившись з Гітлером, і думки не мав про якесь “визволення Західньої України”, а лише про розподіл впливів на європейську територію, про окупацію чужих земель і закабалення народів. — Авт.). Голова суду дав слово оборонцям. Першим промовляв Роман Криштальський. Звертаючись до “Високого суду”, він сказав, що для того, аби зрозуміти діяльність підсудних, треба врахувати умови, в яких вони виростали і які формували їхній характер. Тут він широко змалював шовіністичну політику польських окупантів, які замикали українській молоді дорогу до науки і здобуття професій, позбавляли праці, зневажали українську національну гідність.

Усе це, казав він, обурювало молодь, що виховувалася у патріотичному дусі та готовності служити своєму народові. У розпалі такої характеристики умов, у яких виростала українська молодь під Польщею, та її почувань і прагнень Криштальський зайшов так далеко, що в певний момент, вказуючи рукою на нас, викрикнув: “Та це ж цвіт української молоді!” Він, мабуть, забув, що цей процес українських патріотів проходить не в Польщі, коли українські оборонці так неодноразово характеризували суджених за ОУН людей”.

“Це були мужні і зворушливі слова, — продовжує Л.Комар. — Після грубої лайки прокурора на нашу адресу вони чудовою музикою прозвучали в наших вухах та гордістю наповняли наші серця. Вони назавжди глибоко закарбувалися в нашої пам’яті. Але у той час, усвідомлюючи, де ми є, наше душевне піднесення затьмарила тривога: чи не сяде з нами на лаву обвинувачених наш добрий, але необачний оборонець?”

У такому ж дусі, але дещо обережніше, промовляли адвокати-галичани Василь Жовнір та Іван Скибінський. Напротиагу оборонці зі сходи добре “тресовані большевицькою дійсністю”, просили “Високий суд” дати змогу молодим людям “виправити вчинене” проти “народу” і проявити “благородність радянської влади”. Л.Комар пише: “Коли після вироку мати засудженого на смерть Богдана Куницького звернулася до його оборонця, яким була жінка, і просила поради, як рятувати сина, адвокат відповіла, що за антирадянське виховання свого сина мати теж повинна бути за ґратами...”

Суд засудив до розстрілу й “сипача” Івана Максиміва, а також Арпада Березовського, Тараса Коцюбу, Миколу Матвійчука, Михайла Думанського, Степана Думанського, Петра Думанського, Михайла Сороківського, Дмитра Клячківського, Володимиру Ковалюк, священика Романа Береста, Богдана Гончарука, Романа Горбала, Теодосія Крупну, Миколу Єднорога, Дарію Коверко, Галину Столяр, Наталію Винників, Богдана Куницького, Станислава Нирку, Марту Грицай, Олега Левицького, Романа Дякова, Ольгу Волошин, Петра Шенгеру, Михайла Пецуха, Андрія Вовка, Івана Булку, Дмитра Слюзара, Ірину Пик, Людмилу Парашук, Ірину Зубач, Анну Боднар, Любу Комар (авторку книжечки про большевицьке судилище) і її брата...

На великі терміни ув’язнення засуджено Наталю Шухевич, Олену Матлу, Софію Клак, Орису Безпалько, Марійку Наконечну, Лїду Світлик, Олю Попадин, Пелю Химку, Галю Ставарську, Марійку Матковську...

Коли виводили підсудних зі судової залі, хтось крикнув: “Слава Україні!” Не зважаючи, що чекісти заверещали: “Молчать!”, гурт засуджених повторив на весь голос: “Слава Україні!”

Засуджених перевезли до головної львівської тюрми Бригідки. Одного дня в’язні почули дитячий плач. Здогадалися, що це був плач дитини Катерини Зарицької — української націоналістки-революціонерки, яку судили поляки у Варшаві (1935-1936 рр.) разом зі Степаном Бандерою, а потім (1936 р.) у Львові.

Примітка: Катерина Зарицька (псевдоніми Калина, Монета) народилася 3 листопада 1914 р. в Коломиї Івано-Франківської області, померла 29 серпня 1986 р. у Волочиськах Хмельницької області, похована на Личаківському цвинтарі у Львові поряд із чоловіком Михайлом Сорокою. Зарицька — дочка видатного вченого-математика Мирона Зарицького, професора Львівського університету ім. Івана Франка. Курінна провідниця 2-го куреня пластунок-юначок у Львові, член Юнацтва ОУН від 1930 р. Закінчила гімназію

сестер Василянок у Львові в 1932 р., студентка гірничого факультету у Львівській політехніці (1932-1934 рр.), член бойово-розвідувального відділу Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ (1932-1934). Заарештована, суджена на Варшавському судовому процесі (1935-1936 рр.), на Львівському (1936 р) у зв'язку з атентатом на польського міністра внутрішніх справ Б.Перацького, засуджена на 8 років тюрми. Була в тюрмі до 1939 р. Заарештована більшовиками в 1940 р. після одруження з видатним діячем націоналістичного руху Михайлом Сорокою, в тюрмі народила сина Богдана — тепер відомого мистця-графіка. Вирвавшись із Бригідської тюрми в перших днях німецько-радянської війни, була учасницею Народніх Зборів у Львові, на яких Актом 30 червня 1941 року проголошено відновлення Української Держави. Зарницька — провідниця жіночої мережі ОУН на Західньо-Українських Землях (1941-1943 рр.), а відтак організатор і керівник Українського Червоного Хреста (1943-1947 рр.). Нагороджена Срібним Хрестом заслуги УГВР в 1945 р. У вересні 1947 року в збройній сутичці з чекістами потрапила пораненою в їх руки. Засуджена на 25 років ув'язнення. Термін ув'язнення відбувала у Владімірському тюремному центрі, у Верхнеуральській тюрмі, в 1969 р. переведена до табору суворого режиму ("Дубравлаг") у Мордовії. Звільнена 22 вересня 1972 р. із забороною проживання у Західній Україні.

Чоловік К.Зарицької — Михайло Сорока (1911-1971) — політичний діяч-націоналіст, інженер (закінчив високі студії в Празі), родом із Тернопільщини. У тридцятих роках активний діяч ОУН, ув'язнений поляками, звільнений у 1939 р. В 1940 р. заарештований і засуджений більшовиками на 8 років. Повернувся до Львова, але роком пізніше (1949 р.) засланий у Сибір, в 1952 р. вдруге засуджений більшовиками (на 25 років суворого табору). Перебував в лагерах Гулагу біля Тайшету, згодом — у Мордовії, де й помер 16.6.1971 р. Тіло Сороки перевезено до Львова).

Примітка: Засуджений до розстрілу у Процесі 59-ти Дмитро Слюзар (нар. 1919 в с. Бортники Ходорівського району Львівської області). Загинув 19 грудня 1945 р. в с. Бесіди Жовківського району Львівської області. Закінчив гімназію в Ходорові; переслідуваний польською поліцією за націоналістичну діяльність; студент юридичного факультету Львівського університету ім. Івана Франка (1939-1940 рр.), заарештований у 1940 р. Засуджений до кари смерті в 1941 році у процесі 59-ти, яку замінено на 10 років ув'язнення. Визволився разом з іншими в'язнями з Бердичівської тюрми 5 липня 1941 року після того, як тюрму розбомбили німці, а більшовики не встигли винищити ув'язнених вогнем. В 1942-1944 — обласний провідник Львівщини, а від 1944 до 1945 р. — Крайовий провідник ОУН Львівського краю. За заслуги в боротьбі проти окупантів нагороджений УГВР посмертно найвищим відзначенням — Золотим Хрестом заслуги. Загинув у бою із спецвідділом НКВД.

Велетенську силу духу проявили українські націоналісти-революціонери, засуджені більшовицькими окупантами у судовому процесі 59-ти. Мужність і витримка не покидали їх у страшних випробуваннях, коли тривалий час їм довелося у найважчих умовах боротися за життя.

Ідеям Організації Українських Націоналістів, служінню Україні у боротьбі за її державну суверенність присвятили борці-герої усе. Звільнившись із окупантських лабет, не припиняли своєї діяльності, у боротьбі за Україну віддали життя. Нація, яка має синів-героїв, що все для неї готові віддавати й віддають, — житиме у віках.

НА РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОЗИЦІЯХ

(Другий Великий Збір Організації Українських Націоналістів)

“Скликавши у квітні (від 1 до 3. — Авт.) 1941 року Другий Великий Збір ОУН, революційне керівництво Бандери пішло на остаточний розрив. Варто зауважити, що Революційний Провід контролював мережу осередків Організації на Україні й частково на еміграції. Таким чином, він мав усі шанси стати першою політичною українською силою. ПУН (Провід Українських Націоналістів) Мельника мав контроль над частиною осередків на еміграції.

Ще раз треба підкреслити, що, починаючи від 1940 року, існувало дві українські націоналістичні організації, що мали однакову назву. Переслідуючи спільну мету — незалежність України, — вони, проте, відрізнялися своїми політичними принципами, своєю стратегією й тактикою.

Другий Великий Збір ОУН Бандери підтвердив принцип революційної боротьби, що спирається “на власні сили українського народу, відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили”. Українська суверенна держава може утворитися тільки шляхом національної революції. ОУН Бандери повинна стати революційною політичною силою, здатною здійснити збройне повстання. Це повстання матиме більше шансів на успіх, якщо одночасно розгорнеться боротьба інших народів, поневолених Росією. Ця спільна боротьба повинна проходити під гаслом ОУН: “Воля народам, воля людині!”

Володимир Косик, “Україна під час Другої світової війни 1938-1945”

“Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників оформився в окрему політичну організацію — в Організацію Українських Націоналістів.

Перші почини надати українському націоналістичному рухові організованих форм сягають 1900 року, коли то Микола Міхновський почав на Лівобережній Україні закладати перші націоналістичні гуртки для боротьби за державно-політичне визволення України з-під ярма царської Росії. Націоналістичні гуртки Міхновського були передвісниками організованої націоналістичної сили.

Основи для націоналістично-визвольної організації поклав після упадку Української Держави 1920 року полк. Євген Коновалець, створивши й розбудувавши Українську Військову Організацію (УВО), а згодом у 1929 році на I Конгресі Українських Націоналістів, покликавши до життя ширшу організацію, — Організацію Українських Націоналістів (ОУН).

ОУН розширила революційну акцію на всі українські землі та повела боротьбу проти всіх наїзників, зокрема на Західніх Українських Землях. ОУН за поміччю широкої організаційної мережі вела всі масові та одиничні протипольські, а після упадку Польщі — протимосковські акції. Основні відмінності умовин революційної праці на Східньо-Українських Землях не дали змоги досягти Організації того роду зовнішньо-політичних

успіхів, які здобула ОУН з Польщею. Так само на українських землях під румунською займанщиною головна увага Організації була відведена справі творення та вкорінювання організаційної мережі. На Закарпатті ділом ОУН була боротьба за Українську Державу, акт проголошення самостійности в 1939 р. й сама збройна боротьба перед мадярськими наїзниками.

Визвольно-революційну боротьбу за визволення усіх українських земель і за з'єднання їх в одну Соборну й Незалежну Державу вела ОУН, спираючись на власні сили українського народу та відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили, а зокрема на історичних ворогів України.

...Чужинецьке панування підтвердило правдивість націоналістичного твердження, що українцві нема життя без власної держави: “Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбу за неї”.

...Серед успіхів і невдач революційної боротьби проти ворогів України, у ворожих тюрмах і в партизанських лісах, по містах і селах України виростало, гартувалося й набирало бойового досвіду нове покоління українських націоналістів-революціонерів. Воно вийшло тепер на чоло визвольно-політичного руху всього українського народу як єдина політична організація, що за будь-яких умовин незмінно несе свої бойові прапори. Шлях боротьби й політичні напрямні революційно-визвольної акції для тих націоналістичних залог українського підпілля визначає найвища установа ОУН — Великий Збір ОУН.

Перший Великий Збір відбувся 1929 р. Він покликав до життя Організацію Українських Націоналістів на чолі з полк. Е.Коновальцем і в своїх постановах означив загальні світоглядові заложення, політичні напрямні та устроєві форми ОУН.

Другий Великий Збір ОУН відбувся 12 років пізніше, в 1941 р. За той час ОУН стала поважним, а то й керівним чинником у визвольній боротьбі українського народу, перетривавши переможно всі скажені заходи ворогів, щоб стерти Організацію з лиця землі. Найтяжчим ударом, що його зазнала в тому часі Організація Українських Націоналістів, була смерть вождя ОУН полк. Е.Коновальця з руки агента Москви в 1938 році, напередодні вирішальних для України подій. Цей удар викликав глибоке стрясення та спричинив різні внутрішні ускладнення в ОУН, але сили Організації не знищив і не послабив, у третю річницю смерти Вождя сили ОУН многократно більші, як за його життя. На місце полеглих сотень стали тисячі.

Останні роки принесли основну зміну політичного положення українського народу й започаткували далекосяжні переміни на українських землях.

Упадок польської держави й румунської окупації на Західних і Південно-Західних Українських Землях і включення їх у тимчасовий склад СРСР та загорнення Закарпатської України Мадярщиною з одного боку, а з другого європейська війна наполеонівського масштабу, нечувано швидка й далекосяжна зміна політичного обличчя цілого європейського континенту, а зокрема безпосередня близькість вирішальних для України кінцевих днів війни — ось загальнополітичні причини, що створили невідкладну потребу скликати II Великий Збір ОУН, перевірити дотеперішні політичні позиції Організації Українських Націоналістів, вирішити й устійнити напрямні визвольної політики в обличчі грядущих подій та достосувати методи й тактику боротьби до нової зміненої політичної ситуації.

Внутрішньоорганізаційні ускладнення і довготривалий етап тимчасовості, що постав в Організації після смерті Вождя, теж вимагали авторитетного й остаточного вирішення.

II Великий Збір у 1941 р. є на шляху нашої боротьби започаткуванням нового етапу дороги до тих же найвищих і незмінних ідей українського націоналізму, що за них боролися ми весь час. Другий етап боротьби не значить заперечення першого й перекреслення першого. Це дальший конечний ступінь уперед. Без досвіду минулої боротьби він не був би можливий. Нове політичне положення, відмінності умовин революційної праці й далекосяжні наслідки нашої роботи вимагають політичного дозброєння і найдоцільнішої тактики боротьби”.

Преамбула до Постанов Другого Великого Збору ОУН

Другий Великий Збір ОУН, як і Перший, так званий Віденський Конгрес, відбувся в умовах секретности, а можна ще сказати, що в подвійній секретності. Плянували провести його десь у травні 1941 року, але відбувся він 1-3 квітня того ж року.

На відміну від мельниківського Збору, що відбувся у Римі в серпні 1939 року, і його назвали другим збором, квітневий Великий Збір після розламу в ОУН теж названо Другим, ще й краківським, оскільки він проходив у Кракові.

Учасник Другого Великого Збору, член Головного Проводу ОУН під керівництвом Степана Бандери Микола Климишин у творі “В поході до волі” (т. 1, стор. 305) пише: “Пленарні наради відбувалися в нашій секретній домівці на вул. Дітля у Кракові, а комісії радили по інших приміщеннях, головнo в приватних мешканнях членів ОУН”.

Поняття секретности, а тим паче повної секретности, умовне, бо так чи інакше про місце відбуття і про учасників більших чи менших зібрань скоро стає відомо. Секретність зібрань є певною мірою гарантом проти ворожих провокативних заходів лише під час їх праці.

Учасник Другого Великого Збору Роман Малащук у споминах “З книги мого життя” (т. 1, стор. 214-215) перелічує учасників Збору. Ними були Микола Арсенич, Василь Бандера, Степан Бандера, Петро Башук, Василь Безхлібник, Босий, Яків Бусел, Борис Вітошинський, Ростислав Волошин, Євген Врецьона, Іван Габрусевич, Степан Галамай, Олекса Гасин, Любрик Гладкий, Володимир Горбовий, Дмитро Грицай, “Дикобразов”, Микола Климишин, Михайло Кравців, Микола Лебедь, Борис Левицький, Микола Лемик, Степан Ленкавський, Лімницький, Юрій Лопатинський, Дмитро Маївський, Роман Малащук, Зиновій Матла, Осип Машак, Юрій Медвідь, Дмитро Мирон, Петро Мірчук Іван Мітрінга, Могилянський, Леонід Мостович, Микола Мостович, Святослав Мотало, Іван Музика, Онишкевич, Михайло Палідович, Євген Пришляк, Микола Пухаль, Ярослав Рак, Дарія Ребет, Лев Ребет, Василь Релевський, Богдан Рибчук, Їзьо Ривак, Микола Свистун-Ворон, Тиміш Семчишин-Річка, Василь Сидор, Осип Сонар, Ярослав Старух, Володимир Стахів, Ярослав Стецько, Василь Турковський, Михайло Турчманович, Василь Тупиця, Осип Тюшка, Володимир Федак, Петро Федорів, Михайло Черешньовський, Роман Шухевич, Яворський, Дмитро Яців.

Загалом 65 учасників, у тому 16 делегатів, які щойно прибули з України.

Стежачи за національно-визвольною боротьбою українського народу, читач переконається, що величезна частина учасників Другого Великого Збору ОУН віддала життя за Україну. Беззастережна праця, а навіть життя, віддані Україні задля розвитку й

процвітання української нації — це ті специфічні риси українських націоналістів, яких не плекає жодна політична сила, жодна структура, хоча і стверджує, що ставить за свою мету відновлення української державної суверенності.

Християнська віра запалила у серцях мільйонних мас непогасний вогонь тому, що її несли Апостоли, які за цю віру йшли на тортури й на смерть. Ідеї українського націоналізму житимуть у віках, оскільки у боротьбі за їх досягнення не шкодували ні поту, ні крові, ні життя Герої-націоналісти.

У Програмових постановах Великий Збір підкреслив і наголосив, що “боротьба за силу й добро української нації є основою нашого світогляду”, а “всесторонній розріст, сила, здоров’я й добробут українського народу — це наша найвища ціль”.

“Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити і українському народові свободне життя і повний всесторонній розвиток усіх його сил”. Український нарід здобуде свою державу шляхом революційної боротьби.

Згідно з цією позицією революційна ОУН започаткувала створення всеукраїнської збройної сили — Української Повстанської Армії, що вела боротьбу проти двох найзапекліших імперіялістичних акул і зродила незнищенний міт, який гартуватиме характери нових борців за свободу й державну незалежність. Пролита кров борців — свята, вона не пропадає марно. За Українську Державу пролито море крові, і твердження, що “ми отримали державу без однієї краплі крові” — це симптом безпам’ятства і втрата логічного мислення. Революційна боротьба (збройна, жорстока) утворила психологічну атмосферу, несхибне переконання (віру), що задарма нічого не дається, що все досягається боротьбою.

Тільки справедливий суспільний лад може бути основою сили Української Держави, а також “вільного життя усього українського народу”.

В програмових постановах зазначено, що ОУН “бореться проти комуністичного світогляду, проти інтернаціоналізму й капіталізму та проти всіх поглядів і течій, що несуть ослаблення животних сил народу”.

ОУН бореться “за знищення неволі”, а також “за розвал московської тюрми народів, за знищення усієї комуністичної системи, за знищення усіх привілеїв, поділів і різниць на класи та всіх інших пережитків і пересудів”.

Відповідно до грудневого (1940 р.) Маніфесту Організації Українських Націоналістів, у програмових постановах Другого ВЗ ОУН наголошено, що “ОУН бореться за свободу всіх народів, поневолених Москвою, та їхнє право на своє державне життя”. (Згідно з духом і змістом тієї постанови, в листопаді 1943 року на Рівенщині проведено Першу Конференцію Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, про яку буде докладніша інформація у дальших розділах цієї праці.)

У наступній статті програмових постанов зазначено, яку вагу надає ОУН питанню консолідації національних сил, про що “забувають” свідомо горе-дослідники історії українського націоналістичного руху: “ОУН змагає до з’єднання усіх українців в одному визвольному фронті Української Національної Революції та організує і творить національно-мілітарну й визвольну силу, здатну провести збройний зрив...”

У постановах підкреслено, що “ОУН іде в боротьбі за здійснення заповіту Великого Пророка України — Тараса Шевченка — революційним шляхом Коновальця, шляхами Святослава (князя Святослава Завойовника. — Авт.), Володимира Великого,

Хмельницького, Міхновського й Петлюри, шляхом боротьби за славу й велич Золотого Тризуба”.

Згідно з постановами, земля належить українським селянам, фабрики й заводи — робітникам, хліб — українському народові Приватне, кооперативне і спілкове право власности, а державна власність у важкій промисловості й транспорті. Розбудова всіх галузей народного господарства ОУН за безплатну лікарську опіку, за допомогу багатодітним родинам, за опіку й охорону матерів і дітей...

Польський історик, дослідник українсько-польських взаємин Ришард Торжецький у праці “Поляки і українці” (польською мовою), на стор 174, згадуючи про Другий Великий Збір (революційної) ОУН, пише, що наради відбувалися “на межі легальности, але можна й погодитися, що “в умовах конспірації”, а на наступній 175 стор. наголошує, що “постанови наповнені зарядом суспільного й національного радикалізму при сильному акцентуванні антикомунізму, багато у програмі прийнято з програми так званого реального соціалізму”. Тут нічого нового й оригінального нема, якщо взяти до уваги те, під який обстріл критики взяли й деякі автори з нашого загумінку постанови Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН.

Важливе інше, а саме те, що і Торжецький, і інші автори, йдучи всупереч об’єктивному розглядові постанов Другого ВЗ ОУН, не додають ясної революційної Політичної постанови, зафіксованої у першій і в другій статтях. Там сказано:

“1. Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Суверенну Соборну Державу, за визволення поневолених Москвою народів Східньої Європи й Азії, за новий справедливий лад на руїнах московської імперії ССРСР. Організація Українських Націоналістів продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення Українського Народу без огляду НА ВСІ ТЕРИТОРІЯЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ, які зайшли б на терені Східньої Європи.

2. Шляхом до досягнення наших цілей є Українська Революція в московській імперії ССРСР разом із визвольною боротьбою поневолених Москвою народів під гаслом: “Свобода народам і людині!”

Отож якщо б будь-яка сила на території Східньої Європи не погоджувалася б із фактом існування Української Держави чи пішла б проти боротьби за українську самостійну державність, — то і в такому випадку ОУН продовжуватиме боротьбу за визволення українського народу. Недвозначно підкреслено незмінну мету українського націоналістичного руху. Висновок один: якщо тією антиукраїнською силою буде Німеччина то й тоді вістря боротьби визвольних сил України буде спрямоване проти неї. Це і є революційна постанова. Вона стала ідейно-політичною основою при організуванні українського руху опору, української збройної сили — УПА.

ОУН заявляє про свою тісну співпрацю з тими революційними рухами поневолених Москвою народів і з тими державами, котрі змагають до повного розвалу ССРСР під тією, очевидна річ, умовою, що вони респектуватимуть українські державницькі прагнення, котрі “заінтересовані у розвалі ССРСР та у створенні Української Суверенної Соборної Держави”. “Відношення ОУН до держав та політичних рухів перерішується їхнім протимосковським наставленням, а не більшою чи меншою політичною співзвучністю з українським національним рухом”.

Московсько-большевицька імперія — це продовження тієї ж російської, білої колись, імперії, а тепер — під червоними прапорами. У 4-й статті політичних постанов зазначено: “СССР — це новітня форма московського імперіялізму” А в наступній підкреслено, що “Організація Українських Націоналістів бореться проти всіх родів московського імперіялізму, тому поборює всі ті протирежимні організації й рухи в ССРСР, які поза ССРСР змагають до збереження московської імперії в якій-небудь формі та до нового поневолення немосковських народів”.

Це і є незмінна позиція українського революційного націоналізму. У своїх працях Степан Бандера перестерігав короткозорих, які вважали за найголовнішу мету повалення московсько-большевицької імперії С.Бандера передбачав, що з поваленням большевизму не зникнуть інші імперські сили, що змагатимуть до дальшого існування російської імперії під іншою вівіскою, оголосивши себе “демократами”, “лібералами”, загалом “гуманними й прогресивними” та “миролюбними”.

ОУН за соборність України. В постановах підкреслено, що “майбутнє Західньої України зв’язане нерозривно з національно-визвольним рухом усього Українського Народу” і далі: “Тому ОУН поборює шкідливі для справи визволення думки про можливість сепаратного вирішення долі Західньої України”

ОУН за спільну боротьбу поневолених народів проти московського імперіялізму. А далі зазначено: “При творенні єдиного протимосковського революційно-визвольного фронту боротьби рішає передовсім політична доцільність, а не світоглядіві, ідеологічні й програмові різниці”.

ОУН вважає, що невдоволення і вороже наставлення народніх мас проти большевицького режиму — це стихійна сила. ОУН повинна опанувати її визвольницькими політичними гаслами та надати їй організованій форми.

ОУН за те, щоб самі селяни організували своє господарство та керували ним, за право приватного землеволодіння для селян “у межах трудової норми, без права спекуляції землею”.

ОУН вважає, що “зрив народніх мас до остаточної розправи з наїзниками прийде в момент ослаблення й розхитання режиму наростаючими революційними силами... Вступлення ССРСР в нову імперіялістичну війну прискішить цей момент...”

ОУН “поборює акцію тих польських угруповань, що змагають до відновлення польської окупації українських земель”.

ОУН за “унормування взаємин між українською і польською націями”.

ОУН за “прилучення Закарпаття до Української Держави”. ОУН неодноразово підкреслює, що “Москва — це головний ворог”.

Програмово-політичні постанови Другого Великого Збору революційної ОУН це, за твердженням, поданим у Преамбулі, “започаткування нового етапу дороги до тих же найвищих і незмінних ідей українського націоналізму, що за них боролися ми весь час”.

ПІД КІНЕЦЬ ЛУКАВОГО ПОБРАТИМСТВА

“...Український самостійницький рух не зацікавлений у війні між Німеччиною і західними державами, не може в жодний спосіб ставати по одній чи другій стороні, ані давати втягати українські сили в ту війну. Нас заторкує передусім відношення посторонніх сил до наших визвольних змагань і до нашого ворога СРСР. За союзників можемо вважати тільки такі народи, які на ділі поставляться прихильно до державної самостійности й соборности України...”

Степан Бандера
“Перспективи Української Революції”

Ніхто не хотів вірити, що побратимство Гітлера і Сталіна, підтверджене серпневим пактом 1939 року, підписаним Ріббентропом і Молотовим, триватиме довго. Сталін сподівався, що після того, як Німеччина у війні із західними державами ослабне, Большевія ударить по Німеччині, тоді простелиться їй дорога до панування в Європі, а згодом вдасться, “роздувши пожар мірової”, запанувати над світом. Гітлер мав свої розрахунки: ударивши “бліцкригом” на СРСР, він хотів восени 1941 року заволодіти територіями Східної Європи до Уралу. Позиція західних держав, визначена американськими й англійськими політиками, була така: нехай два імперіялістичні хижаки — СРСР і Німеччина — воюють між собою, нехай знесилюються, а на випадок значного послаблення однієї із сторін допомагати слабшій, домагаючись таким чином “утримання рівноваги” між ними. Відповідно до тієї позиції Америка й Англія почали надавати ефективну допомогу Большевії, спостерігаючи, як вона після бравурних збройних ударів німецьких дивізій у 1941 і 1942 рр. різко знемагає.

Немає причин дивуватися, що у ті вирішальні для долі багатьох народів часи наші громадяни-українці, передовсім ті, що проживали за межами большевицького “раю”, з дива не могли вийти, чому в найавторитетнішій українській політичній структурі — ОУН дійшло до розламу, й ніякими заходами не вдалося зліквідувати “непотрібного” конфлікту. Вся біда в тому, що громадянам не можна було в тому часі все докладно пояснити.

В розмові з Мельником Бандера пропонував утворити два політично-оперативні закордонні центри, які б провадили політичну акцію згідно з генеральною лінією ОУН, в тому - один за океаном, а Голові Проводу з частиною Головного Проводу ОУН виїхати до нейтральної країни. Про це вели секретну розмову два політики. Поставмо собі запитання: що зробили б німці, якщо б довідалися про такий намір українських націоналістів? Ще на самому початку 1940 року вони не лише Мельника й Бандеру, а й весь український націоналістичний актив, що був на терені Німеччини і в країнах, ними окупованих, арештували б і знищили фізично, оскільки проведення цього пляну було не в інтересах гітлерівського Райху. Це був би важкий-преважкий удар по всьому українському визвольницькому рухові!

Пропозицій С.Бандери полковник А.Мельник не взяв до уваги, він відхилив їх. У середовищі Мельника нуртувала думка Я.Барановського, згодом висловлена в одній берлінській газеті, що була речником мельниківської концепції: “...як можна проголошувати державну самостійність і будувати державне життя без згоди німецької держави в той час, як вона веде війну з большевиками і її війська займають українські землі?!” (С.Бандера “Перспективи Української Революції”, стор. 177). Далі продовжує

С.Бандера: “Коментарів тут не треба. Оце й була найвиразніша, мовою фактів, живої політики викладена відповідь на питання, про що йшлося у конфлікті між ОУН (революційною) і т.зв. ОУН під проводом Андрія Мельника. Ішло про те, чи український революційний визвольний рух має йти тим шляхом, яким повела його (революційна. — Авт) ОУН, чи тим, яким пішла Організація Андрія Мельника”.

Мистецтвом політичної діяльності є на відповідному рівні виважений обмін думками (дискусія), повага й пошана до опонентів, а тим паче у даному випадку, коли в дискусії брав участь націоналіст, якого високо цинив Голова-Основник ОУН, покликавши його на пост Провідника Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ А.Мельник пішов іншим шляхом: він вирішив поставити С.Бандеру та його однодумців — довголітніх членів ОУН — під суд. У творі “В поході до волі” (т. 1, стор. 283) Микола Климишин пише: “Я не міг вірити, щоб голова ПУН-у ставив під суд, замість того, хто був підозрілий (йдеться про Барановського. — Авт), членів ОУН, які в той час серед членства мали велику популярність і довір’я. Тому я поновив своє прохання, щоб мені дозволено піти на розмову з полк. Мельником. Моя розмова відбулася в Кракові, куди приїхав полк. Мельник і замешкав у Сушка. Під час розмови я остаточно переконався, що всі звідомлення інших друзів про їхні розмови з полк. Мельником були згідні з правдою. Я особисто мав нагоду почути постійно повторювані заяви ... як, напр., “лишіть цю справу вождеві”, він, “вождь”, знає, що робить” тощо... За кілька тижнів появилось повідомлення, що всі члени Революційного Проводу засуджені (судом Мельника. — Авт) на смерть ...” Понад десять осіб: у тому Бандера, Шухевич, Климишин і ін.

Дивно робиться мислячій людині навіть півстоліття після того, як з санкції “Вождя ОУН і Нації” полковника Андрія Мельника мельниківський суд засудив на кару смерті понад десять видатних українських націоналістів-революціонерів, а серед них Степана Бандеру — ставленика Е.Коновальця, — засудженого за націоналістичну діяльність польським судом у Варшаві в 1936 році на смерть із пізнішою заміною вироку на довічне ув’язнення. Свідомо чи за безкритично сприйнятою рекомендацією своїх політично невдумливих і недобросовісних радників полковник Мельник пішов на хибний крок, укривши неславою своє ім’я.

Не тільки націоналісти-революціонери, а й широкі громадські кола сприйняли вістку про смертний вирок Бандері і його однодумцям із глибоким обуренням. Стало зрозуміло, чому Другий великий Збір ОУН-революціонерів прийняв “Постанову в справі диверсії полк. А.Мельника” — відверту й гостру, яку тут подаємо повністю:

“II Великий Збір Організації Українських Націоналістів, розглянувши діяльність Організації Українських Націоналістів від хвилини смерті славної пам’яті Вождя Євгена Коновальця, тобто від 1938 р. до II Великого Збору Організації Українських Націоналістів, тобто до 1941 р., стверджує:

1. Фактична керма ОУН опинилась за кордоном по смерті сл. п. полк. Євгена Коновальця в руках людей, які діяли на шкоду ОУН.

2. Участь шкідників у кермуванні справами ОУН була загрозою для Українського Націоналістичного Руху.

3. Обов’язком відповідального за долю ОУН активу Організації було провести оздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН.

4. Полковник Андрій Мельник не виявив ні зрозуміння, ні доброї волі для проведення без зовнішніх потрясень оздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН, і співпраця організаційного активу з полк. А.Мельником не могла для ОУН принести жодної користі.

5. Полк. А.Мельник виявив повну нездібність керувати революційним рухом.

6. Полк. А.Мельник виступив проти здорових починів активу ОУН, став явно по стороні зрадників і шкідників Організації та очолював їх шкідницьку роботу.

7. Акція полк. А.Мельника і його товаришів є диверсією проти ОУН та змагає розбити одноцілий визвольний фронт Українського Народу.

8. Покликання Вужчим Проводом Українських Націоналістів полк. А.Мельника на Голову ПУН, який прилюдно проголосив дня 14 жовтня 1938 р. Ярослав Барановський, не має ніякого законного опертя в правному порядку ОУН і тому воно не може мати для ОУН обов'язуючої сили.

9. Полк. А.Мельник опинився на чолі ОУН в нелегальний спосіб, у супереч виразним приписам Устрою ОУН, які правом покликування Голови ПУН наділяють одиноким й виключно Збір Українських Націоналістів, а не Вужчий Провід Українських Націоналістів.

10. З'їзд Українських Націоналістів, що відбувся 27.8. 1939 р., не відповідав вимогам приписів Устрою ОУН про ЗУН, цього з'їзду не скликано в формальний спосіб і в ньому не брала участі передбачена Устроєм ОУН приписана кількість управлених членів ЗУН.

11. Постанови З'їзду Українських Націоналістів з дня 27.8.1939 року, винесені в характері постанов ЗУН, та всі акти, довершені полк. А.Мельником у характері Голови ПУН, є протизаконні та позбавлені правних наслідків.

12. Сл. п. полк. Е.Коновалець не оставив завіщання відносно покликання свого наслідника в особі полк. А.Мельника.

13. Твердження Омеляна Сеника, що сл. п. полк. Е.Коновалець оставив завіщання про свого наслідника, є видумкою О.Сеника й Ярослава Барановського в цілі створення в ОУН такої ситуації, яка заповнювала б Сеникові й Барановському захоплення та закріплення за ними рішальної позиції в ОУН.

14. Згідно з постановами Устрою ОУН, Провід Українських Націоналістів творив Голова, як рішальний чинник, разом з рештою членів ПУН, яким прислуговував лише дорадчий голос, супроти чого ПУН з хвилиною смерті Покійного Вождя перестав законно існувати.

15. Вихідною формально-правною точкою до оздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН являється правний стан, що заіснував у хвилині смерті Покійного Вождя, то є 23.5.1938 р.

16. Одиноким правильним шляхом до оздоровлення відносин було усунення всіх деструктивних чинників із закордонних керівних постів ОУН.

17. Акт з 10.11.1940 р., яким покликане до життя революційний Провід ОУН, був історичною konieczністю в розвитку Українського Націоналістичного Руху, яку актив ОУН виконав згідно з інтересами ОУН і волею членських кадрів.

II ВЗ ОУН стверджує, що полк. А.Мельник потурав зраді в Проводі Українських Націоналістів, діяв на шкоду ОУН і української справи.

II ВЗ ОУН виключає тому полк. А.Мельника із членів Організації Українських Націоналістів.

Виключенню підлягають рівнож усі ті члени Організації, що після проголошення постанов II ВЗ ОУН братимуть участь у акції А.Мельника проти ОУН.

II ВЗ ОУН вживає полк. А.Мельника заперестати яку-небудь акцію під назвою ОУН. Кожне відхилення від цієї перестороги Організація поборюватиме як диверсію.

II ВЗ ОУН вживає всіх націоналістів, яких група А.Мельника втягнула в диверсію проти ОУН, зірвати з нею, підпорядкуватися Проводові ОУН та стати в карні (дисципліновані. — Авт.) ряди революційно-визвольного руху ОУН під проводом Степана Бандери”.

Розглядаючи розлам в ОУН, завершений Другим ВЗ ОУН у квітні 1941 р., дехто ще й сьогодні схильний думати, що це був конфлікт генерацій, оскільки в ПУН-і були громадяни старшого віку, а в керівництві революційної ОУН — молодші. Насправді це не так: причиною, і то найголовнішою, був конфлікт політичних концепцій, що і доведено на попередніх сторінках даної праці. Незадовго після покликання до життя Революційного Проводу ОУН (Степана Бандери) з’явилася праця Ярослава Стецька п. н. “За правильність генеральної лінії політики ОУН” (цикльостильне видання для членства ОУН), в якій, як пише сам автор у праці “30 червня 1941” (стор. 36), “були подані критичні зауваги до становища ПУН і було відмічено, що Німеччина програє війну на Сході, якщо не підтримає УССД (Української Самостійної Соборної Держави. — Авт.), концепції розвалу російської імперії взагалі і розподілу її на національні держави. Більше того, там було виразно сказано, що Україна стане проти Німеччини, якщо не буде визнана її державність...”

Про “конфлікт генерацій” немає підстав говорити — учасниками Другого Великого Збору (революційної) ОУН були 32-річний Степан Бандера, 31-річний Микола Лебедь, 29-річний Ярослав Стецько, але були учасниками і старші за них і за Андрія Мельника, які увійшли до керівних органів Організації:

інженер Михайло Кравців (1887-1974) — громадсько-політичний діяч націоналістичного спрямування, дорадник Степана Бандери, Степана Охримовича, Зенона Коссака і ін., в’язень німецьких тюрем і концтабору в Освенцімі (Аусшвіц) — був обраний на Другому ВЗ ОУН в Кракові Головним Контролером ОУН; Доктор Володимир Горбовий (1899-1984) — член УВО і ОУН, оборонець Степана Бандери у Варшавському й Львівському процесах. Голова Національного Комітету, довголітній в’язень польських, німецьких і советських тюрем, в’язень концтабору в Березі Картузькій, у советських концтаборах, був обраний на Другому ВЗ ОУН Генеральним Суддею; Третім заступником Голови Проводу (революційної) ОУН став Степан Ленкавський (1904-1977) — учасник Першого ВЗ (установчого Конгресу) у 1929 році, який після вбивства С.Бандери в 1959 р. став Головою Проводу Закордонних Частин ОУН і був ним до 1968 р. Ленкавський — в’язень польської тюрми (засуджений у судовому процесі “конгресівців”), в’язень німецьких тюрем і концентраційного табору в Освенцімі, автор багатьох праць на ідеологічно-політичні теми. За твердженням Степана Мудрика, Ленкавського націоналісти називали сумлінням ОУН. Учасником Другого ВЗ ОУН був також Іван Габрусевич (1902-1944) - співзасновник українського націоналістичного руху

на Західньоукраїнських Землях, автор статей на ідеологічно-політичні теми, закатований гестапівцями в Заксенгавзені поблизу Берліну.

На Другому ВЗ ОУН винесено “Окремі постанови”. Ось вони:

1. Організацію обов’язує тільки загально-національний Тризуб Володимира Великого в формі, введеній Центральною Радою. Касується звичай вживати Тризуба з мечем як відзнаки Організації. (Примітка: на офіційному виданні Проводу Українських Націоналістів “Розбудова Нації” починаючи від 1932 р., і на інших виданнях, таких як цикльостильні крайові публікації, а також видавані за кордоном: “Український націоналіст”, починаючи з січня 1934 р., філядельфійське видання “Націоналіст” і ін. на передніх сторінках розміщувало “Тризуб з мечем”, запроектований художником Робертом Лісовським.)

2. ОУН уживає свого окремого організаційного прапора чорної і червоної краски. Уклад і обов’язуючі пропорції будуть ухвалені окремою комісією. (Примітка: прийнято розміщення кольорів: верхій червоний — як символ крові революціонерів, пролитої у боротьбі за Україну, і чорний — знизу — як символ української землі. Червоно-чорний прапор був прапором української пластунської організації (“Прапор червоно-чорний — це наше все добро” — слова із пісні пластунів), червоно-чорний прапор називають ще прапором “України, яка бореться”. В тому нічого незвичайного немає. Адже і товариство “Просвіта” мало свій прапор, освячений у 1938 р.

Дехто несвідомо чи й навмисне піддає червоно-чорний прапор гострій критиці, мовляв, українські націоналісти своїм прапором “витісняють” національно-державний прапор України — синьо-жовтий. Не повинно бути зловживання: організаційний прапор не може бути жодною мірою “противагою” національного прапора. На найпочеснішому місці стояв, стоїть і буде стояти лише національно-державний прапор — синьо-жовтий!)

3. Обов’язуючі організаційні свята є Свято Соборности 22 січня, Свято Героїв Революції — 23 травня (день загибелі Е.Коновальця) і день боротьби — 31 серпня (в той день 1919 року українські війська під командою генерала Мирона Тарнавського визволили столицю України — Київ). Всі інші річні події, обходжені членами Організації, є пам’ятковими днями, що не мають загально-обов’язкового значення на всіх теренах і для всіх членів. (Примітка: українські націоналісти завжди були і є не лише учасниками, а й організаторами святкування різних національних роковин, вшановуючи Шевченка, Франка, Лесю Українку, гетьмана Мазепу, Героїв Крут і Базару, Хрещення України, славетних дат, пов’язаних з акціями ОУН, УВО, Української Повстанської Армії і ін.)

* * *

На Другому Великому Зборі ОУН (Краківському) обрано керівні органи Організації Українських Націоналістів. Головою Проводу ОУН одноголосно обрано Степана Бандеру, його першим заступником — Ярослава Стецька, другим — Миколу Лебеда, третім — Степана Ленкавського. На пропозицію Степана Бандери організаційним референтом Головного Проводу ОУН став Василь Кук, який у списку учасників Другого ВЗ ОУН записаний як Юрко Медвідь.

Другий Великий Збір ОУН поклав край вождизмові, а тим самим будь-яким намаганням встановити диктаторські методи керівництва. Всі головні постанови й

рішення були результатом всебічно продискутованих питань. Колегіальність у вирішуванні всіх найголовніших питань стала нормою.

Вітання “Вожедеві слава!” замінено — “Героям слава!”

ЗА УКРАЇНСЬКІ ЗБРОЙНІ СИЛИ

“Спільність пролитої крові за спільні політичні ідеали — це перша ознака нації”.

“Минула наша визвольна війна (в роках 1917-1920. — Авт.) насуває дуже сумні рефлексії з військової точки погляду. Ми одержали українську державу без великого бою, однак ми не вміли вдержати нашої самостійності тому, що не вміли зорганізувати відповідної військової сили”.

“Досліди французької революції й наполеонівських воєн теоретично опрацював Клявзевіц (прим.: німецький військовий теоретик. (1780-1831). — Авт.) у своїй епохальній праці “Про війну”. Він перший довів науково, що воєнна доктрина кожного народу мусить бути вислідною його політичних змагань, геополітичного положення, моральних прикмет, душевних пристрастей, хотінь, історії, бойової традиції й усього того, що складається на живу душу народу. Погляд Клявзевіца про війну видно найкраще з його визнань. Він заявляє:

я відмовляюся від:

- легкодушної надії на випадковий рятунок,
- глупого вичікування майбутності, якої не хоче розпізнати заскоружлий розум,
- дитячої надії, що гнів тирана можна ублагати добровільним роззброєнням і здобути його довір'я низькою покірливістю і лестощами...

Я вірю і визнаю:

- нарід нічого більше не може шанувати, як гідність і свободу свого існування;
- він повинен це все боронити до останньої краплини крові..;
- нарід серед найважчих обставин є непоборний у величавій боротьбі за свободу;
- навіть утрата свободи в кривавій героїчній боротьбі запевняє відродження народу...

Заявляю і закликаю сучасність і майбутність:

- я уважаю за найбільш згубну річ: впоювати страх і тривогу, цю фальшиву мудрість, що ухиляється від небезпеки,

- серед тривоги нинішніх днів я не забуду остерігаючих подій старих і нових часів, як теж мудрих поук цілих століть і шляхетних прикладів славних народів і не заміню світової історії за брехливу газету,

- я буду почуватися прещасливим, коли зможу знайти славу смерті у величавій боротьбі за свободу і за маєстат моєї Батьківщини”.

Михайло Колодзінський
“Українська воєнна доктрина”

Фізичною основою держави, що є гарантом життя нації, є її військо — збройні сили. Після втрати державності в 1920 р. стараннями військовиків із різних українських армій

покликано до життя нелегальну військову революційно-визвольну формуцію Українську Військову Організацію (УВО), що після утворення Організації Українських Націоналістів (ОУН) стала її складовою частиною. Головний Командант УВО — полковник Євген Коновалець став Головою ПУН (Проводу Українських Націоналістів).

Військові постанови установчого Збору ОУН (Віденського Конгресу) охоплено 4-ма статтями під назвою “Військова політика”:

“1. Організація української військової сили буде поступово розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожій займанщини, національної революції, державного закріплення.

2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів і вишколених провідників, перебере окремий військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний народ, готова уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону упорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надклясова національна армія і фльота, що враз із територіяльними козачими частинами буде збудована на підставі загальної військової повинности”.

У цій концепції військової політики треба звернути увагу на проектування “територіяльних козачих частин”. Формування таких частин відповідає духові українського народу. Територіяльні козачі загони сприятимуть укріпленню Української Держави. Організація козачих військових формувань — важлива справа державного значення, про неї, зокрема, писав у своїх творах історик і політолог Вячеслав Липинський. Він підкреслив найсуттєвіше, а саме що треба у козацькому русі культивувати. Липинський проти культу форми, він за культ козацького духу, за плекання таких важливих характерних рис, як патріотизм, служіння своєму народові й державі, відвага й активність, безмежна жертовність... Липинський наголошував, що сьогочасному козакові не потрібні шаравари (вони ввійшли у список театрального реквізиту). В епоху вдосконалення зброї із застосуванням наймодерніших, напр., електронних апаратів — шаблі, списи, колишні козацькі гармати, а також жупани, шаравари тощо повинні бути серед музейних експонатів... Культивування козацької історичної форми, а не змісту — козацької духовости — породжене у темряві несвідомости, а правдоподібніше у секретних кабінетах чорних сил, які патріотичну ініціативу щодо відновлення козачих загонів ладні звести нанівець.

Питання військової справи з’ясовано у Військових постановах Другого Великого Збору ОУН. У постановах наголошено:

“1. Для здійснення своїх цілей ОУН організує й вишколює власну військову силу.

2. Завданням військової сили ОУН є:

а) зорганізувати й провести збройну боротьбу ОУН за перемогу Української Національної Революції й здобуття Української Держави;

б) бути пробоевою силою й опорою ОУН у цілій її боротьбі;

в) бути ядром Української Армії в Українській Державі.

3. В часі політичного поневолення ОУН організує при допомозі військового штабу ОУН на всіх українських землях і за кордоном військові осередки, виховує і школить

військових провідників-організаторів та військових фахівців, організує і школить військові кадри, кермує і координує цілістю військової роботи та опрацьовує воєнні пляни, узгоджуючи кожночасне політичне положення.

При допомозі тих же осередків і кадрів впливає на прилюдну українську опінію, пропагує серед неї військову думку, організовує самонавчальні військові курси і т. ін.

4. Завданням Військового Штабу й військових осередків ОУН в часі зриву є: зорганізувати збройну силу Революції та керувати військовими акціями на землях.

5. У збройному зриві ОУН організує й веде до боротьби всіх українців без огляду на їх політичні переконання.

6. Українська Армія змагатиме до виховання вояка-громадянина. Прищеплюватиме йому на час військової служби й позавійськового виховання почуття соборности, великого призначення, відповідальности, героїзму й посвяти в парі із залізною дисципліною і твердим вояцьким вишколом - злучить українців усіх земель в один національний моноліт.

7. Українська воєнна доктрина, опираючись на аналізі духових прикмет українця, історичній традиції, геополітичних умовинах України та узгоджуючи воєнні модерні засоби, має дати українській армії своєрідну стратегію й організацію, що своєю чергою дадуть змогу якнайкраще й найдоцільніше використати всю силову потугу Української Нації.

8. Весь порив великих ідей українського націоналізму та вся сила динаміки Української Революції знайде своє втілення в українській революційній армії, яка постане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української Революції — свободи народам — поза межі Рідної Землі”.

За весь час існування Організації Українських Націоналістів однією з найважливіших її складових частин була військова референтура. Йшлося про те, щоб, крім самою Організацією влаштовуваних бойово-військових вишколів, використати всі можливості, аби члени ОУН, її симпатичні і загалом українські патріоти проходили навчання у різних військових формаціях, а в тому й у відділах збройних сил окупантів. Варто пригадати, що в польським війську пройшли підготовку такі організатори українських збройних сил і командири, як Зенон Коссака, Василь Сидор, Дмитро Клячківський, Петро Олійник, Роман Шухевич і ін. Командирами Української Повстанської Армії були випускники — старшини й підстаршини — польських, советських, німецьких та інших військових шкіл.

У мемуарних публікаціях обширні інформації про військову підготовку організаційних кадрів подають видатні націоналістичні діячі Микола Климишин (“В поході до волі”, т. 1) і Степан Мудрик, який часто свої твори підписував літературно-організаційним псевдонімом “Мечник” (“Люди, роки, події”).

Починаючи з 30-х років, члени ОУН були зобов’язані пройти військовий вишкіл у станицях, повітах, окремих загонах ОУН, а рівень їх підготовки залежав від фаховості військових інструкторів.

Відразу після розвалу Польщі, в той час, коли велика частина націоналістів опинилася за межами советського “раю”, передовсім на захід від Сяну і Бугу, а також у Кракові та в інших місцевостях чужих країн, виникла потреба вивчати військову справу й поглиблювати військові знання. У Кракові створено старшинську школу ім. полк. Євгена Коновальця, очолену сотником Сулятицьким. Викладачами у тій школі були Олександр

Кузьмінський, Осип Карачевський-“Свобода”, Василь Сидор, Тесля, Андріянович, Брилевський та ін.

Курсантами були й націоналісти, які пройшли довгий шлях боротьби й займали відповідальні становища в мережі ОУН, такі як Дмитро Мирон, Іван Климів, Микола Климишин, Василь Бурковський, Лев Зацний, Микола Арсенич, Василь Кук, Ярослав Старух, Роман Кравчук, Василь Зелений, Осип Безпалко, Остап Савчинський, Олександр Луцький, Василь Охримович, Ярема Федечко, Василь Чижевський, Олександр Масляник, Ярослав Рак, Юліян Ковальський, Іван Равлик та ін.

Військові старшинські курси проводили і в інших місцевостях, у тому й на Холмщині, де військовий курс пройшов і автор цих рядків. Очолював курс Михайло Медвідь. Викладачами були Остап Линда, Лука Павлишин та ін. Іспити приймав Осип Карачевський. Здебільшого курсантами були не лише новачки. Більшість із них ще раніше проходили навчання, будучи учнями гімназій, на 2-3-річних курсах військової підготовки (заняття проводили два рази на тиждень). Після дво(три)-річного навчання випускники курсів військової підготовки відбували одномісячні маневри в Карпатах, штаб вишкільної формації дислокувався у селі Пасічній Надвірнянського району. Отже, організовані Організацією військові курси були розраховані передовсім на поглиблення військових знань.

Щоб викривити історичну правду, щоб представити українських націоналістів як вислужників чужих сил, коляборантів тощо, большевицькі борзописці й агітатори підкреслювали те, що командири, старшини й підстаршини пізніше покликані до життя Української Повстанської Армії проходили військові вишколи в чужинецьких військових формуваннях тощо, але при тому вони чомусь замовчують те, що саме в частинах червоної армії, саме у большевицьких військових навчальних закладах відбували військову підготовку командири УПА! А хіба ж мало було у червоній армії, зокрема в період її формування (1917-1920-ті роки), колишніх офіцерів і підофіцерів білої царської армії? Де служили до 1917 року Тухачевський, Єгоров, Муравйов та ін.?

Відбування служби чи навчання у чужинецьких (у тому й окупантських) військових формуваннях аж ніяк не означає, що ОУН орієнтувалася на чужу (ворожу) силу. Це лише тактичний маневр поневоленого народу, що бореться за свою державність і збройну силу як її фізичну основу.

Українські націоналісти-революціонери ніколи не шукали орієнтації на чужі сили вже хоч би тому, що це значно ослаблювало б саму Організацію, нівелювало б прагнення до боротьби за державну суверенність. Не було орієнтації на Німеччину, не зважаючи на те, що після Версалью інтереси Німеччини та інтереси українського народу в дечому збігалися, й інколи могла виникнути думка, що Німеччина за певних обставин була б спроможна відіграти в здобутті волі України позитивну роль (Примітка: Версальський мирний трактат, підписаний 28 червня 1919 р. між переможцями в Першій світовій війні державами Антанти і Німеччиною. Трактат визнав Німеччину агресором, урегулював кордони Німеччини, відібрав від неї колонії, обмежив військо (райхсвер — 100-тисячна збройна сила), визначив так звану демілітаризовану зону тощо). Німеччина ніколи не заперечувала брехливих здогадок про будь-яку орієнтацію на неї. Мало того, від часу до часу в німецькій пресі позитивно висвітлювано українські національні прагнення, німці розповсюджували в своїх періодичних виданнях (газетах, журналах) карти з визначенням

українських етнографічних меж тощо. Таким чином ворожу вигадку про українську орієнтацію на Німеччину самі німці певною мірою підкріплювали.

Ще слід звернути увагу на констеляцію політичних сил у самій Німеччині за панування нацистів (починаючи з кінця січня 1933 р.). У той час, коли в Советському союзі всевладною була комуністична партія, підкріплена чекістськими карально-репресивними органами, в Німеччині, крім гітлерівської партії — НСДАП, яка весь час прагнула до монопольного володіння, досить могутньою була генеральсько-офіцерська вояччина. Переконливим доказом того може бути підготовка військового перевороту. Представником тієї воячини був полковник Штауфенберг, що зробив (на нещастя — невдалий) замах на життя Гітлера 20 липня 1944 року.

У німецьких військових колах з політикою Гітлера багато хто не погоджувався (генерали Браухіч, Райхенау й ін.). Важливо те, що в той час коли Гітлер планував зробити з України колонію, фізично винищивши десятки мільйонів населення, військовики вважали, що Україна під крилом Німеччини повинна мати якусь автономію, одно слово, щонайменше такий статус, який мала Словаччина Тіссо. Деякі українці, користуючись особистими знайомствами з німецькими військовиками, отримали від них згоду навесні 1941 року зформувати два українські курені — “Нахтігаль” і “Ролянд”, щось на зразок організованого в умовах австро-угорської монархії в 1914 році легіону Українських Січових Стрільців, з огляду на те, що ці курені, добре вишколені, могли б стати при потребі осередком організування українських збройних сил. Большевики і раніше, і тепер це використовують у своїй антинаціоналістичній пропаганді, горланячи про “співпрацю українських націоналістів з німецькими нацистами”.

У цитованому вже творі найзрозумілішими словами про все це свідчить Микола Климишин (стор. 297, 298, 299): “Ішла війна. Про неї всі говорили і не було нікого, хто у 1940 році вірив би, що війни між Німеччиною і Советським союзом не буде. Навіть німці, яким на ту тему заборонено говорити, і вони казали, як когось добре знали, що без війни проти Москви не обійдеться...”

Багато генералів, які мали в майбутньому вести війну на Сході, знали про те й мали приготуватися до неї якнайкраще, їм було дозволено набирати собі й людей до помічі в майбутніх операціях. Між тими старшинами не бракувало таких, що дуже тверезо оцінювали справу походу на схід. Вони брали до уваги найгірші можливості й до них ставилися поважно. М. ін., питання населення, прихильного до німецьких військ, у тих теренах грало велику роль. Тому ставлення до державницьких аспірацій поневолених Москвою народів у деяких генералів, особливо старших, які пам’ятали Першу світову війну, було позитивне, не зважаючи на те, що партійна політика націонал-соціалістичної партії та її фюрера була їм відома. Між іншими, було кілька таких генералів, які були дуже прихильно наставлені до визвольних змагань українців. Вони, незважаючи на те, що знали про негативну настанову їх уряду до цієї справи, вірили, що в міру розгортання воєнних подій питання вільної української держави вийде на порядок дня скоріше чи пізніше...

З одним із таких генералів договорився РП (Революційний Провід) ОУН, що при одній армії буде можна зорганізувати покищо тільки один батальйон (курінь), складений з 800 вояків, які одначе дістануть особливий вишкіл у прискішеному темпі, не тільки рекрутський, а також підстаршинський і старшинський (офіцерський). Було з тим багато

мороки. Справа мала вже бути восени 1940 р. проведена, але затяглася аж до початку лютого 1941 р. Ще й тоді через непевність, чи німці додержатъ зобов'язань, не пішли всі вісімсот, тільки половина з того, і з ними пішов Роман Шухевич. Друга частина мала йти аж за місяць...

Коли вже пройшов “той довгий місяць”, ще треба було заждати до понеділка, коли мали йти всі з другої групи до лікарських оглядин. З ними мав іти і я. Була п'ятниця, вечір. Мене покликали в наглій справі до Бандери. Тількищо я ввійшов, а він дає мені записку від Шухевича, яку каже прочитати, пояснивши, що її дістав особливим зв'язковим. Це було як грім з ясного неба!..

Шухевич писав, що немає надії на такий вишкіл, як ми сподівалися, тому радить ані одного більше члена ОУН не давати до легіону. Нічого не можна більше навчитися, як вчать звичайного рекрута. На студії вищого військового знання, поза щоденними вправами, не вистачає часу. Це був приблизно зміст того листа, який мені замкнув двері перед військовою кар'єрою назавжди...

Ще того самого вечора повідомлено майже всіх, які мали їхати, що все відкликано до невизначеного часу...

Аж десь у травні (1941 р. — Авт.) могли ще деякі піти на вишкіл в Австрії, до Завберсдорфу, — і там створився другий відділ Українського Легіону, як це називалося популярно, а в Організації ми їх називали “Дружини Українських Націоналістів”, у скороченні ДУН...

Це були два відділи, які по довгих торгах із німцями таки дістали військовий вишкіл, хоч не такий, як ми собі того бажали...”

Про Дружини Українських Націоналістів з'явилися мемуарні праці їх учасників Євгена Побігущого і Мирослава Кальби. У статті, присвяченій світлій пам'яті Романа Шухевича, С.Бандера (“Перспективи Української Революції”, стор. 303) пише так: “На початку 1941 року відкрилась можливість зробити при німецькій армії вишкіл двох українських відділів приблизно в силі куреня. Цю справу погодились зорганізувати німецькі військові чинники, які ставились позитивно до державної самостійності України, хотіли мати в Україні союзника в боротьбі проти Москви. Вони не погоджувались з політикою Гітлера та його імперіялістичними плянами. В рамках своїх можливостей потиху сприяли організуванню українських самостійницьких сил, у тому й військових, підготові їх дії, приховуючи це від ока гітлерівської партії, як справи не політичного, а тільки військово-технічного значення. При тому вони керувались німецькою воєнно-політичною рацією, розуміючи, що позитивне ставлення Німеччини до самостійницьких змагань України та інших народів дасть їй найповніших союзників у війні з большевицькою Москвою, натомість колоніальні пляни Гітлера, загарбання т. зв. lebensraum придбають їй тільки нових ворогів, збільшать воєнні труднощі та унеможливлять воєнну перемогу...

Військовий штаб і Провід ОУН, розваживши ситуацію і перспективи її розвитку, однозгідно вирішили використати можливість, зорганізувати і вишколити... запроектовані українські відділи... При тому ми брали до уваги передусім власні пляни, прийняті з воєнним зударом Німеччини і ССРСР, що надходив...”

ВИХОВАННЯ І ПРОПАГАНДА ОУН

“Коновалець, що був свідком, як ідею самостійної України... топтано весь час соціалістами і підмінювано раз автономією, то знову федерацією, виховав молодь у критиці політики соціалістів і в основу ідеології українського націоналізму поставив, як ідеал українця, самостійну соборну українську державу...”

Вихована ним на таких принципах молодь могла прийняти після смерті Е.Коновальця тільки такого на свого провідника, який був вихований на тих засадах, їх безоглядно визнавав і проводив у життя. Тому тим, що мав вести український народ у люту пору Другої світової війни, став саме Степан Бандера, який, як провідник Краю, доказав, що він саме таким є. Він не тільки ті засади перестерігав, але ще й доповнив, підкресливши, що боротьба за самостійну українську державу має бути безкомпромісова і має спиратися на суто самостійницьку політику...”

М.Климишин “В поході до волі” (т.1)

“Приготування загального протибольшевицького зриву під час війни — це передусім широка революційна пропаганда...”

С.Бандера “Перспективи Української Революції”

У легальних і нелегальних націоналістичних виданнях присвячувано багато уваги вишколові, а особливо вихованню молодого покоління. Поширилася крилата думка німецького філософа Ляйбніца: “Дайте мені в руки виховання, а я перебудую світ” (Примітка: Готфрід Вільгельм Ляйбніц (1646-1716) — філософ і математик, творець теорії про те, що світ складається з монад, тобто, за визначенням проф. Григорія Ващенко, “з окремих, замкнених у собі одиниць сил”).

На виховання молоді мала великий вплив відповідна література, зокрема твори історичного змісту. В книжці споминів “Від Бистриці до Бугу” видатний націоналістичний діяч Володимир Макар згадує, що авторами художніх літературних творів, на яких виховувалися покоління, були такі письменники, як Адріян Кашенко, Андрій Чайковський, Вячеслав Будзиновський, Олекса Стороженко, Марія Загірня (М.Грінчено), Данило Мордовець, Микола Гоголь, Євген Гребінка, Микола Костомарів... В.Макар пише (в цитованому творі, стор. 286): “Вершком виховної патріотичної лектури для українського юнацтва і молоді стала історична повість з часів українського лицарства Валентина Злотопольця і Ігора Федіва “Син України”, в якому епопея визвольної боротьби українського народу проти ляхів, татар, турків і москвинів була поєднана з пригодницькою романтикою козацького Робінзона — Миколи Наливайка. Вояцька загибель нашого героя в бою з москвинами під Конотопом 1659 року була ідейно-символічно пов’язана авторами з боєм під Крутами в січні 1918 року, де поліг їхній друг студент Микола Лизогуб... Такі твори справді безцінні в процесі вирощування кожного українського покоління у лицарському й державницькому дусі”.

Якого важливого значення надавали вишкільно-виховній праці в Організації Українських Націоналістів, свідчить той факт, що під час Другого Великого Збору (Краківського) ОУН працювала Вишкільно-виховна комісія, і то в очікуванні, що ось-ось розгориться німецько-совєтська війна, і та Комісія схвалила відповідні постанови:

“1. Сила Організації, а вслід за тим сповнення її бажань залежить у прямому відношенні від вартости її членів, що мусять бути рівночасно борцями й організаторами визволення та державного будівництва.

2. Виходячи з того заложення, ОУН ставила на належний рівень у минулому виховання і вишкіл у своїх лавах, а це у висліді дало вироблені кадри провідників.

3. В умовинах сьогоднішньої зміненої дійсности всі організаційні клітини мусять провести основний вишкіл свого членства, виховуючи повний тип суспільно-політичного активіста.

При тому треба звернути увагу, щоб у вишкoлі вдержати рівновагу між бойово-революційним виробленням та суспільно-політичним і державно-творчим вишколом, конечним для організації громадсько-політичного життя.

4. Для належного поставлення вишколу конечно створити центральний осередок вишколу, якого завдання: опрацьовувати засадничу проблематику, приготовляти вишкільний матеріал, вишколювати інструкторів, улаштовувати курси та кермувати цілістю вишкільної праці ОУН, провадити в ОУН одноцілий, пляновий і систематичний вишкіл усього Членства.

5. Змістом вишколу мусять бути світоглядowo-ідеологічні засади, політичне вироблення і знання (спеціально советської дійсности), суспільно-організаційні питання

6 У підставовому членському вишкoлі слід систематизувати вишкільний матеріал у вигляді точно означених ступнів.

7. Підкреслюючи потребу вишколу, не слід занедбувати справи готовости, якої не може бути забагато. Зокрема тепер, коли ОУН стоїть перед новим, можливо, вирішним змагом (у цих словах в дещо завуальованій формі наголошується на тому, що це є останні тижні-місяці перед вибухом советсько-німецької війни. — Авт). Запорукою успіху є належно поставлене виховання.

8 Виховання є вислідом змагань нашого середовища. Живий приклад, безпосередній вплив, будуюча атмосфера всіх організаційних клітин, а також вплив творчої думки провідництва є засобом виховання, головний процес якого проходить у праці та боротьбі.

9. Лише повне з'ясування перспектив нашої боротьби, яснe і життєве визначення цілей, завдань і методики дає членам ОУН можливість здійснити ріст власної особовости й характеру.

Лише віра у вище покликання Організації спонукає її членів ставити до себе високі вимоги і сповняти намічені завдання”.

* * *

Виховання і пропаганда — могутня зброя Організації Українських Націоналістів. Ще в 1930 році Степан Бандера керував відділом кольпортажу націоналістичних видань на Західньо-Українських Землях, опісля до цього долучився технічно-видавничий відділ, а з початком 1931 року ще й відділ доставки підпільних видань з-за кордону. В тому ж році (1931) у Крайовій Екзекутиві ОУН, очоленій Іваном Габрусевичем, Степан Бандера обняв керівництво референтурою пропаганди КЕ ОУН. Степан Бандера дотримувався такої думки, а його друг і побратим Роман Шухевич часто підкреслював, що всі українські націоналісти, незалежно від того, чи зброю взяли до рук, чи виконують різні організаційні праці, — передовсім пропагандисти української Національної Ідеї.

Через кільканадцять років, стежачи за наростанням напруження між ССРСР і Заходом, яке в той час загрожувало вибухом Третьої світової війни, Степан Бандера в журналі “Сурма” опублікував статтю п. н. “Пропаганда визвольної революції на тлі війни” Праця С.Бандери є розвитком і доповненням тих пропагандивих напрямків, які були прийняті на Другому Великому Зборі ОУН у квітні 1941 р.

Степан Бандера наголошував, що у висліді непогамованої большевицької пропагандистської тріскотні, підкріпленої терором, серед широких народніх мас може виникнути переконання, нібито ніяка сила російського імперіялізму, а також його різновидности — большевизму - не знищить. А отже, шкода будь-яких зусиль, спрямованих на повалення червоного монстра. Можливо, що вигідніше якимось “примиритися з лихом”, “пасивно пристосуватися, щоб якимось жити”. Провідник ОУН підкреслює, що такі міркування — “це найбільша перешкода на шляху визвольної революції”, яка знеслаблює, а то й паралізує той “величезний революційний потенціал”, що зродився з ненависти поневолених большевизмом народів, убиває бажання проти нього боротися. На думку Степана Бандери — це і є та “кам’яна стіна”, крізь яку важко добитися “до умів, до свідомости і до волі підсоветської людини великій правді про силу народньої революції”. Якщо б поневолені большевиками народи, які хоч і ненавидять кривавих повелителів, які в глибині душ прагнуть падіння непрошеного кремлівського верховодства, але бояться “непотрібних жертв”, усвідомили свою велетенську силу і не покорялися ворогові, — він, той ворог, безслідно зник би. Довести це до всього українського народу та до його союзників — це перше завдання української націоналістичної пропаганди.

Серед певної категорії громадян нуртує думка, що советська імперія може повалитися лише під ударами зовнішніх сил, оснащених “якісно набагато вищим технічно-мілітарним потенціалом західного блоку”. Надія на знищення большевизму з допомогою зовнішніх сил породжує і підсилює воєнну орієнтацію на чужі сили і може породити пасивне вичікування Політично-пропагандивну роботу революційних сил слід спрямовувати на активну боротьбу.

Вся акція політично-пропагандивних революційних сил зосереджується на тому, щоб “концепцію — плян визвольної революції поширити скрізь”, а також вселяти в масах переконання, що ініціативні й організуючі сили революції готові і тим “піднести віру в справу революції та готовість до участі в ній”.

С.Бандера наголошує, що висліди підготовчої боротьби підпілля разом із ненависним ставленням до большевизму створюють “вибуховий матеріал, що у відповідний час має спалахнути й рознести большевицьку тиранію, зламати хребет російському імперіялізмові”. Пропаганда революції повинна підготувати народ і кожну людину до боротьби.

Треба усвідомити, що чужі держави, які можуть долучитися до війни проти ССРСР, — борються передовсім за власні інтереси, за власне добро, а не за волю інших народів. Годі сподіватися на чужу доброзичливість. С.Бандера акцентує, що “війна створює лише добру нагоду й пригожі можливості для визволення власною боротьбою”, оскільки “стан війни створює багато корисніших для революції ситуацій, ніж мирний час”. При тому треба пам’ятати, що із початком війни большевики змагатимуть так покерувати, щоб найбільші жертви несли поневолені Москвою народи, а передусім українці, а ще головно

ті, що за певних умов можуть повернути свою зброю проти большевиків. Треба сподіватися, що у війсьній ситуації Москва щадитиме росіян, а особливо комуністичних партійців.

Мета протибольшевицької пропаганди — поширення революційних закликів серед протибольшевицьких народів, тоді у ворожому таборі зростає недовіра до червоних ватажків і страх, створюється відповідна політична атмосфера. “Все це корисне, — підкреслює С.Бандера, — для розгортання революції, яка має за собою правду, ясні ідеї і шлях боротьби”.

* * *

Другий Великий Збір ОУН опрацював такі пропагандивні напрямки:

“Загальні означення

1. Основне завдання нашої пропаганди: поширити серед найширших мас українського народу ідеї та політичну програму українського націоналізму, змобілізувати їх до боротьби за ідеї Української Революції, дати відпір ворожій пропаганді й замаскованому наступові ворожої політики та приєднати до протимосковської боротьби також позаукраїнські сили.

2. Розгорнення інтенсивної пропагандивної роботи — одне із найважливіших завдань Організації в сучасному стані її боротьби. Цілість пропагандивної роботи мусить бути зконцентрована й узалежнена від політичної тактики Організації”.

У четвертій статті загального означення записано: “Зосереджувати головну увагу пропаганди на справах для визвольної боротьби найважливіших, а не в розпорошуванні її у різномірних середовищах, що для справ визвольної боротьби мають значення другорядне”.

Другий підрозділ пропагандивних напрямків затитулований — “Протимосковська пропаганда”:

“А. Для українців.

1. Основне завдання української революційної пропаганди — поширити ідеї українського націоналізму серед найширших мас українського народу в Україні й усюди, де живуть українці, та зібрати довкола політичної програми Української Національної революції весь актив.

2. Негативне наставлення українських мас проти большевицького режиму змінити ворожим наставленням проти Москви та дати їм позитивну програму національного визволення. Розкладова, протирежимна пропаганда має для справи нашої революції повну вартість остільки, оскільки вона йде впарі з нашими позитивними гаслами.

3. Протидіючи всім місцевим партикуляризмам і загумінковості, скріпляти свідомість, що тільки від Києва залежить доля всіх українських земель.

4. Виказати найширшим колам населення слабкість кремлівського режиму й можливість його повалення та визволити їх від психози страху, розбуджуючи віру у власну силу народу.

5. Опановуючи всі українські середовища, наша пропаганда мусить звернути особливу увагу на молодь у червоній армії і серед робітництва з огляду на її ролі й вагу в революційній боротьбі”.

У розділі “Б. Для поневоленних Москвою народів” наголошено: “Наша пропаганда для поневоленних Москвою народів, крім протирежимного фронту, мусить рівнож дуже сильно звертатися проти панування Москви, взагалі за національну свідомість кожного народу бути суверенним власником своєї землі, виказуючи спільність інтересів поневоленних Москвою народів з Україною в одному фронті боротьби”.

У розділі “В. Для всього населення московської тюрми народів”: “Тереном діяння української пропаганди є даліше московська імперія... Серед усіх москалів, обмосковлених елементів поневоленних народів та комуністичних низів наша пропаганда звертається передусім проти режиму, вказуючи брак (відсутність. — Авт.) політичної й особистої свободи, економічний та соціальний гніт, переслідування релігії, шкідливість імперіялізму, облуду інтернаціоналізму, забріханість режиму та панування кремлівської кліки і її прихвоснів над мільйонами громадян. У загальному звертати особливу увагу на червону армію й промислові осередки”.

Третій розділ пропагандивних напрямних названо — “Пропаганда поза московською займанщиною”:

1. Пропаганда ОУН поза московською займанщиною мусить бути тісно й нерозривно зв’язана з цілістю визвольної боротьби, яку веде ОУН на українських землях під московською займанщиною.

2. Мобілізувати всі здорові елементи української суспільности довкола боротьби з наїзником і до всесторонньої допомоги нашої революційній боротьбі в Україні... Пропагувати як одну концепцію у противагу нереальним надіям на самочинний розвал большевизму — творення української політичної і мілітарної сили передусім на українських землях.

3. Мобілізувати еміграційні елементи інших поневоленних Москвою народів до спільної боротьби зі спільним ворогом — Москвою.

4. Здобути в громадянській opinіi народів, загрозованих московським імперіялізмом, та в opinіi чужинецьких кіл узагалі прихильність для української революції, вказуючи спільність інтересів з нашою боротьбою.

5. Протидіючи протибольшевицькій пропаганді, демаскувати насильницький, експлуататорський, протипоступовий, реакційний характер московського імперіялізму взагалі, а большевизму, як його сучасного втілення, зокрема, між українцями, еміграцією інших поневоленних Москвою народів і чужинцями.

6. Демаскувати неправдиву й тенденційну пропаганду польську, мадярську й іншу, ворожу українській справі.

7. Поборювати українські неревольюційні, опортуністичні, масонські організації, групи й течії, розкривати їх шкідницьку роботу та демаскувати їх всюди, де вони появляються.

8. Демаскувати всі ті групи й течії, які хоч виступають проти сьогодиншнього большевицького режиму, але є в дійсности замаскованими московськими імперіялістами й як такі є ворогами визволення України та поневоленних Москвою народів.

9. Головну увагу мусить звернути наша пропаганда на опанування молоді й робітничих осередків.

10. Завдання пропаганди в Закарпатській Україні — загальноосвідомлююча праця, політична пропаганда проти мадярського й московського окупанта та поширення ідей і гасел (зокрема соборницьких)”.

БОРОТЬБА Й ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН ПІД ЧАС ВІЙНИ

Примітка: під такою назвою Провід ОУН видав вказівки напередодні вибуху німецько-совєтської війни — в травні 1941 року.

“Перед великою бурею... мене викликали до Кракова. Тут я дістав завдання у Плянувальному Осередку Похідних Груп ОУН. Ми втрійку: Василь Кук (організаційний референт. — Авт.), Зенон Матла і я займалися призначенням, радше наміченням (призначення вирішував Провід ОУН) обласних і повітових проводів ОУН для всієї території України з завданням проголошувати і разом з місцевими (людьми) — будувати Українську Державу...

Це була частина приготувань Похідних Груп ОУН, іншими частинами (інструкції щодо різних справ, виряд, провідники Груп) займалися інші. Пряме відношення, як теж до всіх важливих справ, до Похідних Груп мав Провідник ОУН Степан Бандера”.

Роман Малашук “Спомини”, т. 1

Слід підкреслити, що копітку працю проводив Головний Провід (революційної) ОУН під керівництвом її Провідника Степана Бандери перед початком совєтсько-німецької війни, у травні-червні 1941 р. Тоді утворено штаби трьох Похідних груп ОУН на Українські Землі, з них Північну групу очолив Микола Климишин, будучи у тісній співпраці з Дмитром Мироном-“Орликом”, що був назначений на пост крайового Провідника ОУН Києва і суміжних областей Центральної та Північної України.

У своїх спогадах М.Климишин про це написав: “...дія ОУН була найширше розгорнена на західних землях України й там найглибше прийнялися кличі й ідея ОУН. Найменше впливу мала ОУН на осередніх і східних землях України. Тому ОУН під проводом Ст. Бандери, приготовлючись до німецько-совєтської війни, зорганізувала Похідні групи членів ОУН, які мали надробити те, чого не могла зробити ОУН у часі між 1929 і 1939 роками...

Коло сім тисяч членів ОУН, що були на теренах на захід від Сяну й Бугу з 1939 до 1941 рр., зорганізовано в три великі групи зі завданням негайно з вибухом війни рушити на схід і, не задержуючись на західних землях, тільки доповнившись членами ОУН з тих земель, скорими маршами дістатися на осередні та східні землі, там покрити всі терени добре пов’язаною організаційною сіткою та розгорнути усвідомлюючу працю ОУН. Вони мали защепити тим українцям, які досі ледве тільки чули про ОУН, її ідеологію й розмах революційної дії, приготовляючи їх до дії, що її передбачав Провід ОУН в інструкціях, які кожний член Похідних груп дістав. У випадку, коли б німці поставилися позитивно до ідеї самостійності української держави, члени Похідних груп мали зорганізувати адміністративний апарат і допомогти подолати труднощі початкових днів, а в противному випадку (тобто, на випадок ворожого ставлення німців до української державної самостійності. — Авт) приготувати ґрунт для чинної оборони прав українського народу на державну самостійність”.

Микола Климишин — колишній студент Краківського університету, вивчаючи історію української літератури у професора Богдана Лепкого (1872-1941) — відомого письменника й літературознавця, — маючи “добре загострене перо” й здатність образного вислову — вніс у свій твір таке багатомовне порівняння: “Мені ввижаються два лани збіжжя. Повіяв вітер — і збіжжя запилилося. Запилений цвіт має видати багаті плоди. Таку роллю сповнили Похідні групи ОУН. Те, що большевики проклинають і досі українських націоналістів, це найкращий доказ, що Похідні групи сповнили добре своє завдання, що запилений в 40-х роках лан збіжжя приносить тепер добрі плоди”.

Далі мемуарист продовжує: “Похідні групи ОУН під проводом Ст. Бандери з’єднали ідейно український народ, який довгі роки неволі був поділений кордонами різних займанщин. Те, що виплекала ОУН між двома світовими війнами, стало спільною власністю всього народу: воля активно боротися за права українського народу на вільне життя на своїй землі, повна погорда небезпеки, повна самопосягання в ім’я добра загалу, а при тому повне ігнорування терору й застрашувань ворога, сміливість виступу проти ворога й одчайдушна відвага” (М.Климишин: “В поході до волі”, т 1, стор 53-54).

Шлях північної похідної групи ОУН проліг через Луцьк, Рівне, Житомир до Києва.

Середню Похідну групу очолив видатний націоналістичний діяч Микола Лемик (1914-1941). (Прим.: докладніші дані про нього вміщені в розділі “Протест ОУН проти Голодомору”, що в першій частині цього твору.)

Шлях Середньої похідної групи проліг через Львів, Тернопіль, Проскурів (тепер Хмельницький,) Вінницю, Черкаси, Полтаву до Харкова.

Шлях Південної похідної групи проліг через Кам’янець Подільський, Одесу, Кривий Ріг, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Крим і до Донеччини. Ту групу очолив Зенон Матла. (Примітка: З. Матла (1910-1993) — видатний член ОУН, засуджений у 1935 р. польським судом на кару смерти замінену згодом на досмертне ув’язнення. Після розвалу Польщі в 1939 р. звільнений з тюрми, в 1941 р. — керівник Південної похідної групи ОУН, з травня 1943 р. обраний членом Бюро Проводу ОУН. У тому ж році ув’язнений німцями (в липні) і запроторений у концтабір, звільнений восени 1944 р. На еміграції член Проводу ЗЧ (Закордонних частин) ОУН. Помер у Філядельфії — США) Заступником Матли — керівника Похідної групи і Крайового Провідника ОУН на Південних Землях України — був Тиміш Семчишин-“Річка” (1915-1945). На початку 1942 р. Семчишина арештували німці й посадили у дніпропетровську в’язницю разом із трьома іншими членами ОУН — учасниками Похідної групи. Влітку того ж року боївка Служби безпеки Крайового Проводу ОУН зорганізувала втечу українських націоналістів з тюрми. Семчишина відправлено до Одеси на пост провідника ОУН Одеської області (“Трансністрії”), окупованої, за узгодженням із Німеччиною, румунськими займанцями. В 1945 р. большевики арештували Семчишина в Одесі і знищили.

У травні 1941 р. появилася у циклостильному виданні інструкція для Похідних груп, вона була своєрідним “дороговказом” для тих націоналістів, перед якими стояло завдання вирушити на Україну і проводити там політичну працю. Інструкція мала назву “Боротьба і діяльність ОУН під час війни”. Збереглися копії цієї інструкції.

Сьогоднішні дослідники недавно минулого силкуються встановити, хто був автором інструкції, хто ту інструкцію апробував. Зрозуміло, що апробував Провід, особисто Степан Бандера, але, як згадує Р.Малащук у своїх “Спогадах”, авторами були “інші”,

тобто не один автор (в одній особі), а група. Інакше й не могло бути, адже інструкція складається із 6-ти розділів, дуже різних за змістом. Ось ці розділи: А. Загальні напрямні. Б. Політичні вказівки. В. Військові інструкції. Г. Вказівки на перші дні організації державного життя. Г. Інструкції Служби безпеки. Д. Пропагандивні вказівки.

Інструкцію укладено відповідно до постанов, прийнятих проведенням попереднього місяця Другим Великим Збором ОУН. Інструкція є подекуди майже дослівним повторенням Постанов Другого ВЗ ОУН, узгоджена з головними засадами націоналістичного руху, з додатком низки вказівок суто практичного порядку.

Коли автори складали цю інструкцію, війни між ССРСР і Німеччиною ще не було, а коли вона вибухнула, до раніше опрацьованої інструкції треба було вносити певні доповнення і пояснення, але головний її зміст залишався незмінний.

Інструкція вносила повну ясність:

Організація Українських Націоналістів використає війну проти ССРСР як сприятливий момент для розгорнення визвольної революційної боротьби за Самостійну Соборну Українську Державу.

ОУН бореться за суверенну, неподільну, повну владу українського народу на Українських Землях. Влада спирається на організовану силу народу.

Передумовою здобуття влади є сильна політично-мілітарна організація та підготування кадрів для керівництва суспільним і державним життям.

Генеральна лінія політичної праці на Українських Землях іде під кутом тривкої і основної підготовки згідно з напрямними Української Революції і визвольної боротьби поневолених Москвою народів.

Інструкція точно визначає напрямок діяльності учасників Похідних груп до вибуху війни і в перших днях зудару двох імперських монстрів: тим, що приходять на Західноукраїнські Землі, слід нав'язати контакти з мережею ОУН. Якщо та мережа розбита, треба її відновити, робити це закрито і без акцій. Якщо мережа розбита, а при тому існують великі труднощі та загрожує небезпека ліквідації новоприбулих, обмежитися лише до необхідних зв'язків, очікуючи вибуху війни.

Вижидаючи війни чи з'ясування ситуації, учасники Похідних груп вивчають настрої серед населення, армії, адміністрації, щоб знати, які гасла висунути, розважають і устійнюють, у яких місцях найвлучніше вдарити на ворога, які об'єкти можна здобути, готують пропагандивний матеріал, докладно вивчають терен дій, підготовляють загальний план акції, перегляд людей військово, політично й фахово досвідчених та їх місце у боротьбі.

Зокрема слід пам'ятати, що особливу вагу мають пропагандивні осередки, зокрема радіо-висильні станції, які слід захопити й користуватися ними нехай би лише кілька годин.

Треба тямити, що не малі, дрібні заклики, але велика ідея надихне нарід на боротьбу.

Якщо советська армія розхитана, послаблюється советський режим, червона армія при захопленні зенацька нездатна ставити тривалого опору, ОУН починає збройну боротьбу. Це значить: ОУН явно виходить на арену життя, починається вибух Української Революції.

Засяг революції: пірвати маси до боротьби з Москвою, до боротьби на всіх ділянках життя, а передовсім збройної.

Зорганізовані ОУН збройні відділи із боєздатних українців вдаряють по військах НКВД і по тих армійських формуваннях, які захищають советський режим. Наша пропаганда веде працю у тому напрямку, щоб з ворожих військових частин побільше національно свідомих українців залучати до української революційної армії. До наших військових частин можна і треба приєднувати здатних вести протисовєтську боротьбу з числа вихідців з інших Москвою поневолених народів. Наголошувати при цьому треба, що ми проти московських імперіялістів, за свободу народам і людям, за соціальну справедливість.

Ведучи військові акції, слід мати на увазі здобуття військових пунктів, які стратегічно легкі для боротьби, мають велике моральне і пропагандивно-політичне значення (такі центри, як Київ, Львів; радіостанції). Треба боротися і здобувати такі пункти, які дадуть поштовх до розширення і скріплення революції, до революційної боротьби на осередніх і східніх землях України, які будуть іскрою революції у цілому ССРСР. Зокрема увагу слід звернути на промислові осередки.

Всі ці дії мають бути початком і основою творення регулярної української армії, що має взяти під захист і оборону Українську Державу та гарантувати здійснення цілей української зовнішньої політики.

Дальша боротьба українського війська проти Москви буде співучасництвом України у протимосковській війні союзних держав, у визвольних змаганнях інших поневолених Москвою народів та у встановленні нового ладу на просторах теперішнього ССРСР. Цю боротьбу має продовжувати українське військо аж до повного розбиття Москви та звільнення від її окупації тих теренів, як це вимагає наша зовнішня політична концепція.

Розглядається питання на випадок маршу чужинецьких військ на землі України. Якщо фронт третіх держав у конфлікті з Москвою пересуватиметься через українські землі, тоді військова окупація України чужими переможними військами неминуха. Треба рахуватися з реальністю, що сама Україна не може тепер поставити такої власної збройної сили, яка могла б втримати фронт протимосковської війни на відтинку власних кордонів і зробити зайвим вмарш чужих військ на українську територію.

Наше завдання у такій ситуації: не допустити, щоб Україна була тільки тереном сутички чужих сил із нашим ворогом, а надалі — об'єктом чужого володіння. Навпаки, власною боротьбою, будівництвом власної держави власними силами та за власною ініціативою здобути собі роль партнера, учасника війни та співтворця нового ладу (системи національних держав) на руїнах московської імперії. Виключаємо роль спостерігача та пасивно-вичікуючу поставу супроти подій, що відбуватимуться на українській землі, а зокрема супроти війни інших держав проти Москви і їхнього порядкування.

Держави, які ведуть боротьбу проти Москви і не ставляться вороже до України, трактуємо як природних союзників. Піднімаючи збройний зрив проти Москви та розпочинаючи будову власної держави зорганізованою силою українського народу, створюємо реальну підставу, щоб стати партнером і на підставі реальних фактів унормувати взаємини між Україною і тими державами як поміж союзниками. Основною передумовою того є визнання і пошанування з боку тих держав суверенності й соборності України та позитивне ставлення до української державности. Плятформою

тривких союзницьких взаємин має бути спільна боротьба проти большевицької Москви і обопільної користі із союзницької політичної, мілітарної і господарської співпраці.

Дальше ставлення України до тих держав залежатиме від того, як вони (ті держави) трактуватимуть і шануватимуть права й життєві вимоги України.

В розділі інструкції про віднову (будову) Української Держави зазначено: разом із започаткуванням збройного зриву проти Москви розпочинаємо відбудову Української Держави. На звільнених від московсько-большевицької окупації частинах української землі, не ждучи на ніщо, ПУН проголошує відбудову Української Держави, встановлює владу, яка має zorganizувати державне життя у всіх ділянках та кермувати ним.

Мандат на проголошення української державности та встановлення української державної влади дає нам довголітня революційно-визвольна боротьба, підняття збройного зриву, державотворча ініціатива та фактична сила.

Таким мандатом користувалася б і така самостійна українська сила, яка б перша піднесла зрив та розпочала будову самостійної української держави на Осередніх і Східніх Землях України.

При будівництві Української Держави мусять бути сконцентровані всі українські сили, мусять у ній узяти участь всі українці, що щиро й чесно та з відданям працюватимуть для неї та оборонятимуть її інтереси.

Уконститування тривалої державної влади має бути оперте на організованому вияві волі всього українського народу у формі заініційованого ОУН загального вибору Голови Української Держави після звільнення більшої частини українських земель та початковому налагодженні державного життя.

Ставлення чинників союзних держав на попередньо поданій платформі установить державна влада України вже на початку.

Якщо б на Україну прийшли війська таких держав, котрі вороже поставилися б до української державности, тоді наша визвольна боротьба ввійшла б у новий період.

В інструкції виразно з'ясоване ставлення ОУН до іншої революційної і державотворчої ініціативи. Підкреслено, що ОУН не ставить собі такої мети, щоб мати монопольне становище, тобто щоб виключно у своїх руках держати всю ініціативу та керму у визвольній боротьбі та в державному будівництві. Заакцентовано, що ОУН поставиться цілком позитивно та підтримає усіма силами кожен революційну ініціативу в боротьбі за державу та в державному будівництві, ініціативу політично доцільну, спрямовану на визволення і суверенність Української Держави, яку підніме раніше інша організована крайова сила на тих теренах, де ОУН не змогла б своєчасно та повною мірою покермувати революційним зривом та державним будівництвом.

У питанні державної влади в Україні ОУН висувала таку концепцію: державна влада буде організована не на партійному принципі, а на принципі авторитетности, особистих і фахових кваліфікацій. Це значить, що Головою Української Держави має бути людина, що має авторитет і довіру цілого українського народу, вільно обрана усім народом. Виходячи не з націоналістичних позицій, але підшиваючись під націоналізм, дехто тепер наголошує, що Президентом України повинен бути український націоналіст. Провідні націоналісти-революціонери, укладаючи інструкцію стосовно діяльності ОУН під час війни, були протилежної думки, стверджуючи: не лише пост Голови Української Держави, а й керівні посади в уряді з назначення Голови держави займатимуть люди, які

на підставі своїх моральних вартостей і провідницьких здібностей мають авторитет і довіру в народі, а при тому відзначаються високими фаховими кваліфікаціями та організаторськими здібностями. І далі: такий критерій обов'язуватиме й при обсаді державного апарату загалом.

Організація Українських Націоналістів бере завдання виховувати та вишколювати провідницькі кадри в національному дусі.

Якщо б одночасно постало і незалежно від себе більше провідних осередків визвольної боротьби та державного будівництва, тоді першим завданням їх буде спільно створити один уряд. Якщо б на Осередніх і Східніх Українських Землях постав раніше інший самостійницький центр, який з успіхом зорганізував би визвольний зрив і будову держави, опанував би своєю владою більший простір України та дійсно стояв би на платформі цілковитої суверенності й соборності України, ОУН визнає його центральною владою України і йому підпорядкується державна влада, встановлена ОУН на опанованих нею теренах.

ОУН завжди стоятиме на сторожі добра України та дбатиме, щоб уряд і державний апарат служили тільки Україні і змагали до її найкращого розвитку.

Кожна установа, яка отримала б мандат від чужоземних чинників і хоч складалася б із українців, вважатиметься установою чужої сили, а отже, не матиме права претендувати на українське представництво.

Всі постулати інструкції “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” відзначаються глибокою продуманістю, непохитною логікою, вони мають риси здорового демократизму.

Інструкція закінчується додатком до пропагандивних вказівок, у якому кілька революційних пісень. Рефрен однієї із пісень звучить:

Вже грають сурми, близько воля,
Вже рветься серце, кличе кров,
В огні кується наша доля,
Встають заковані з оков.

КОМІСІЯ ДЕРЖАВНОГО ПЛАНУВАННЯ І УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

“Останнього дня Конгресу, 3 лютого (1929 р.), обрано керівні органи ОУН. Головою Проводу Українських Націоналістів обрано одноголосне полк. Євгена Коновальця”

П.Мірчук “Нарис історії ОУН” (т. 1)

В тому часі, коли одноголосне обирали полковника Євгена Коновальця на Голову Проводу Українських Націоналістів, за полковником був довгий цілях політичної діяльності та збройної боротьби за українську державну суверенність. Шлях до керівництва націоналістичним рухом торували полковникові високий авторитет і безмежна відданість Українській Справі, а також уміння консолідувати державницькі сили.

3 квітня 1941 року на Другому Великому Зборі ОУН, коли постало питання про вибір керівництва Організації Українських Націоналістів, виступив з пропозицією визначний член Організації, один з її ідеологів — Дмитро Мирон-“Орлик”: “Я пропоную на пост Провідника ОУН Степана Бандеру”. Бурею оплесків прийнято пропозицію, Степан Бандера був обраний одноголосно. Ніякої несподіваної випадковості в цьому не було: будучи ще на посту Провідника Крайової Екзекутиви ОУН на Західньо-українських Землях, Степан Бандера завоював глибоку пошану серед націоналістів, а після Варшавського судового процесу здобув авторитет серед широких кіл українського громадянства. Визначаючи генеральну політичну лінію ОУН після звільнення з польського ув’язнення, Степан Бандера проявив глибину політичного мислення, наголошуючи на тому, що настав час концентрації усіх зусиль, спрямованих на віднову української суверенної державності, час національного єднання.

Вважаючи націю найвищою суспільною категорією, українські націоналісти завжди твердили й твердять, що єдиним і ефективним гарантом життя, розвитку й процвітання нації є ні від кого незалежна соборна українська державність. З ініціативи Степана Бандери в перших місяцях 1940 року, після того, як до життя був покликаний Револьюційний Провід ОУН, зформовано Комісію Державного Плянуння, яку за дорученням С.Бандери очолив доктор Володимир Горбовий. У скорому часі Комісія зібрала обширний матеріал, який треба було продискутувати, піддати всебічному розглядові, виробити найголовніші тези з урахуванням назріваючого збройного конфлікту двох найпотужніших світових мілітарних імперій.

У своїй праці п. н “Борець і мученик за Україну — д-р Володимир Горбовий” автор наукових творів д-р Анатолій Бедрій стверджує: “Період від осені 1939 до літа 1941 року важливий у розгортанні визвольної боротьби ОУН тим, що тоді викристалізовувалася концепція евентуальної рівночасної боротьби проти двох імперіялістів — німецького й російського. ОУН здавала в тому періоді свій історичний іспит щодо проголошених принципів безкомпромісовості з ворогами, боротьби проти всіх окупантів та реалізування визвольної революції в оперті на власні сили народу”.

Праці Комісії Державного Плянуння, очоленої В.Горбовим відображені у постановах Другого Великого Збору ОУН, а також, і особливо чітко, в інструкції п. н. “Діяльність і боротьба ОУН під час війни”. Найактивніше згадана Комісія працювала навесні та на початку літа 1941 р. Без сумніву, що на висліді праці Комісії Державного Плянуння теж позначилася участь тієї групи націоналістів (16 осіб), які прибули на Великий Збір з України.

(Примітка: Володимир Горбовий (син Григорія) народився 30 січня 1899 р. у Долині (Станиславівщина), після навчання у народній школі і складення матурального іспиту в Стрийській гімназії, покликаний до австрійського війська, на італійському фронті втратив око, проте повернувшись в Україну, завербувався до Української Галицької Армії, у складі якої влітку 1919 р. перейшов на Центральні Землі України. Поручник В.Горбовий брав участь у поході злучених армій (Армія УНР і УГА) в серпні 1919 р. на Київ. Восени 1920 р. став членом Української Військової Організації, а в 1929 р. — членом ОУН. Після закінчення юридичних студій у Празі і захисту докторської дисертації повертається в Україну, де працює адвокатом. В.Горбовий — оборонець Степана Бандери у Варшавському судовому процесі 1935-1936 рр. і у Львівському в 1936

р. Від осені 1939 р. на еміграції у Кракові, 1940-1941 рр. Голова Комісії Державного Плянування при Революційному Проводі ОУН, — учасник Другого Великого Збору ОУН, голова його Президії, обраний Генеральним Суддею, голова Українського Національного Комітету, відтак в'язень німецьких тюрем, звільнений у липні 1942 р. із в'язниці за станом здоров'я. 1.VII.1947 р. Горбового арештували в Празі підпорядковані большевикам чеські органи безпеки, а через тиждень передали польським органам, які 9 липня 1948 р. віддали його в руки большевиків. Засуджений В.Горбовий, 25 років лагерів Гулагу відбув повністю. В лагерьх советської імперії, близько співпрацюючи з в'язнями-націоналістами, учасниками УПА, зокрема з Михайлом Сорокою, Петром Дужим й іншими, розробляє керівні вказівки для українських політв'язнів, проводить вишкільну працю, дає пояснення до політичної ситуації, підтримує на душі ув'язнених тощо. 1 серпня 1972 р. звільнений з большевицького концтабору з правом поселитися у Долині, тобто “перейшов з малої зони у велику зону”, весь час був під суворою інвігіляцією (пильним наглядом. — Авт) КГБ. 21 травня 1984 р раптово обірвалося життя В.Горбового, якого похоронено в Долині (23 травня 1984 р.). У посмертному повідомленні Провід ОУН назвав В.Горбового “одним із найвизначніших членів ОУН, який займає чільне місце в пантеоні нескорених борців і героїв Української Національної Революції”).

Зустрівши нездоланні труднощі при переході советсько-німецького кордону, на Великий Збір не змогла прибути друга група представників з України. В ту групу входили люди різних професій, з тривалим стажем роботи у мережі ОУН, з відповідною підготовкою. Учасником тієї групи був і колишній прихильник лівого політичного спрямування, що згодом, усвідомивши злочинну діяльність большевиків, утвердився у правильності націоналістичних позицій — юрист Михайло Степаняк. У 1941 році його покликано до Головного Проводу ОУН на пост Крайового Провідника ОУН на західноукраїнських землях. Згодом у розмові з автором цих рядків М.Степаняк дуже високо оцінив інструкції ОУН “Діяльність і боротьба ОУН під час війни”, підкреслюючи, що автори інструкції були докладно ознайомлені із політичною ситуацією у московсько-большевицькій імперії, і що інструкція була допоміжна націоналістам у розгортанні діяльності й боротьби в умовах нової дійсності, після вибуху советсько-німецької кривавої різни в 1941 р.

(Примітка: Михайло Степаняк (псевдоніми: Дмитрів, Лекс, Сергій) нар. 1905 р. в селі Дзвиняч Богородчанського району, Станиславівщина (нині Івано-Франківська обл.), помер у рідному селі 13 лютого 1967 р.; політичний в'язень (1928 і 1932-1934 рр.) за діяльність у Сель-Робі і КПЗУ, абсолювент правничого факультету Львівського університету, магістер права, працював у адвокатській фірмі в Бережанах (1937-1939). Під час першої большевицької окупації — у підпіллі ОУН (1939-1941), член Ради сеньйорів та Української національної ради у Львові (1941-42), член делегації для переговорів з польським підпіллям, автор концепції Бюро Проводу ОУН, учасник Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН у серпні 1943 р., член Крайового Проводу ОУН Північно-Західніх Українських Земель (ПЗУЗ) у 1944 р., один із творців НВРО (Народно-Визвольної Революційної Організації). Поранений у боях на Рівенщині, попав живий у полон НКВД 30 липня 1944 р., засуджений у 1947 році на кару смерти, яку

(згідно з Указом про відміну смертної кари в травні 1947 р.) замінено на 25 років концтаборів. Звільнений через важку недугу 12 квітня 1961 р.)

Плекаючи безмежну відданість Україні, учасники Другого Великого Збору ОУН, члени ОУН — причетні до праць Комісії Державного Плянуння — не тільки плянували, як будувати й укріплювати Українську Державу, й життя поклали на жертівнику української нації, хто у боях з окупантами, хто в тюрмах і концтаборах, хто з рук убивць... Смертю Героїв загинула майже третина учасників II Збору ОУН, серед них Арсенич, два брати Бандери (Василь і Олександр), Бусел, Волошин, Габрусевич, Гасин, Грицай, Лемик, Маївський, Мирон, Мітрінга, Онишкевич, Палідович, Ребет, Семчишин, Сидор, Старух, Федорів, Шухевич...

“З весною 1941 року, напередодні вибуху німецько-совєтської війни стали очевидними гітлерівські пляни супроти України: підманути туманними кличами й обіцянками, запрягти до свого імперіялістичного воза, а потім зробити з України терен колонізації, господарської експлуатації і джерело робочої сили. Спершу, на час війни, Берлін плянував грати на облуду — з одного боку, обіцяти державність, а з іншого — викручуватися воєнними обставинами, українською невідготованістю і т. ін. Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці невідготовані, необ’єднані, розсварені, нема з ким говорити і т. ін. А при тому була ставка на розігравання одних проти одних, не допускаючи до порозуміння. Тоді вимогою часу стало порозуміння всіх українських політичних чинників, які були на західних окраїнах і на еміграції в Європі, створити одностайний фронт і зконсолідований осередок-репрезентацію. Цю вимогу ситуації добре зрозуміли всі українські політичні чинники, і за почином революційної ОУН у Кракові створився Український Національний Комітет (УНК), до якого ввійшли представники всіх середовищ, центрів і угруповань, за винятком одного чи двох (У формуванні Українського Національного Комітету не взяли участі: Організація полковника Андрія Мельника і представники Фронту Національної Єдності (ФНЄ), очоленого Дмитром Палієвим. — Авт.). Примітка: за Енциклопедією Українознавства, т. 5, стор. 1926) Дмитро Паліїв (1896-1944), видатний політичний і військовий діяч та журналіст, родом з Калушини (Галичина). Підхорунжий УСС, 1918 р. організаційний референт Військового Комітету і один з організаторів Листопадового перевороту, четар УГА і ад’ютант ген. М.Тарнавського. Після Визвольних Змагань один із засновників УВО і член її Начальної Команди, згодом співзасновник її легальної прибудівки “Української Партії Національної Роботи та редактор її органу “Заграва”. 1925 р. один із засновників УНДО і член його Центрального Комітету, в 1923-1926 рр. редактор газети “Новий час”, 1928-30 рр. — посол до польського сейму від УНДО. Кілька разів політв’язень у польських тюрмах. Не погоджуючись із політикою УНДО, відійшов від нього, створив разом з іншими легальну націоналістичну організацію Фронт Національної Єдності і його видання: “Батьківщина”, “Перемога”, “Українські вісті”. 1943 р. один із організаторів Дивізії “Галичина”, як її сотник і політичний ад’ютант дбав про українські інтереси в дивізії. Загинув у боях під Бродами.

ОУН виступила з ініціативою і доклала всіх старань, щоб здійснити консолідаційну акцію, керуючись насамперед рацією актуальної визвольної політики, а не своїм

протиставним відношенням до програмово різних угруповань, які ОУН поборювала. Це саме мали на меті й інші співучасники.

Щодо УНК можна почути на адресу нашої Організації закиди, ніби вона не була вірна супроти партнерів договору, що в Акті 30 червня виступила не від УНК, що далі діяла сепаратне, а УНК не був активізований. Але цей закид не витримає критики, коли розглянути суть справи. УНК зформувався на засадах відкритої, загальної дії і вже через те не міг бути чинником революційного характеру, бо відразу був би ліквідований окупантом. УНК не готувався до того, щоб починати чи очолювати революційну протинімецьку боротьбу. Він мав оформити й маніфестувати однакості української політики, бути речником українських самостійницьких прагнень у межах нормальної політичної дії...” (С.Бандера “Слово до українських націоналістів-революціонерів”).

З ініціативи Степана Бандери, висловленої у квітні 1941 року, за підтримки Проводу ОУН, у червні того ж року скликано понад сто учасників наради, що звернулися до українських громадян з такою відозвою: “Українці! Для Українського Народу й Української Землі надходить знову велика історична хвилина.

Серед небувалої світової бурі валиться на наших очах дотеперішня політична система світу, в якій ми були на самому дні, в путах політичної неволі.

Перед нами відкриваються широкі можливості.

Свідомі ваги цієї грядучої великої хвилини, що її можна б порівняти хіба до тієї з рр. 1917-18 і свідомі нашої відповідальності перед історією, уважаємо нашим національним обов’язком стати разом для спільної важкої праці над остаточним національно-політичним визволенням Українського Народу.

Великий історичний час, в якому живемо, вимагає від нас залишити тепер на боці всякі непорозуміння і стати разом до служби тільки одній найбільшій справі — Визволення Українського Народу і відновлення Української, ні від кого Незалежної Соборної Держави. Зосередження усіх сил для здійснення того найсвітлішого ідеалу — це наказ і пекуча конечність, що її диктує зовнішньополітична дійсність. Нікому з Українців не можна тепер стояти збоку і ламати закон національної солідарності.

Тому визнаючи боротьбу за Суверенну, Соборну Українську Державу завжди і всюди нашим законом, кличемо всіх чесних українців ставати в ряди консолідованих лав до великої праці на такій платформі і під такими гаслами:

1. Усунути з українського національного життя явища всякого розпаду і внутрішніх міжусобиць.

2. Створити однопільну репрезентацію Українців в Європі поза займанщинами, яка видвигне наші політичні постулати перед зовнішнім світом.

3. Притягнути до співпраці всіх Українців-патріотів поза партіями та їх програмами, не елімінуючи нікого (елімінувати — виключати. — Авт.).

4. Видвигнути на чоло національного життя чинники, що візьмуть свій мандат з волі української суспільності та будуть відповідальні перед нею з тим виразним застереженням, що покликано таким чином провідного тіла не може очолювати ніхто з тих діячів, що досі очолювали або очолюють політичні групи чи організації.

5. Усі, що стають до співпраці, зобов’язані віддати справі всі свої сили та включити себе як карні (дисципліновані. — Авт.) громадяни в процес українського державного

будівництва на рідних землях, підчиняючись суверенній українській національній владі, створеній волею Українського Народу на Українській Землі.

Хай же це діло, започатковане в цей переломовий час, подиктоване поривом серця, політичним розумом та історичною konieczністю вийде на добро і користь України.

Слава Україні!"

(14.VI.1941)

Під даною відозвою поставлена дата, але не зазначено, де відбувалася нарада. Микола Климишин у своїх спогадах подає, що нарада відбулась у Ряшеві, хоч відомо, що учасники наради збиралися теж у Кракові, де обговорювали тогочасну політичну ситуацію й накреслювали пляни дій.

Подаємо повний список учасників, з якого зрозуміло, що це не були люди випадкові, це відомі діячі з усіх сфер громадського життя, люди високоосвічені, в тому й причетні до різних національно-політичних українських структур. Ось вони: Віктор Андрієвський, Роман Антонович, інж. Антін Артимович, Микола Багринівський, Іван Базарко, Іван Базяк, Михайло Баран, д-р Степан Баран, Євген Барщевський, мгр. Володимир Бачинський, мгр. Мирон Богун, Дмитро Бойко, Олександр Бойчук, Василь Болюх, інж. Василь Боровський, Лев Борщ, інж. Ярема Весоловський, ред. Іван Вітошинський, мгр. Борис Вітковський, д-р Михайло Волошин, д-р Іван Волянський, інж. Євген Врецьона, проф. д-р Гайманівський, Михайло Галібей, д-р Лев Глинка, д-р Іван Горбачевський, д-р Володимир Горбовий, д-р М.Гриневич, о. д-р Іван Гриньох, Іван Грицишин, д-р Іван Гежа, от. Павло Денисенко, інж. С.Довгаль, д-р Лев Дубас, мгр. Микола Дужий, полк. Вартоломей Євтимович, д-р Володимир Загайкевич, ген. Олександр Загородський, Євген Зибликевич, проф. д-р В.Іванис, ректор Борис Іваницький, Роман Ільницький, інж. Кардашевський, д-р Богдан Карпевич, д-р Василь Кархут, мгр. Ярослав Кальба, ред. Василь Качмар, проф. Неофіт Кибалюк, д-р Іван Козак, д-р Богдан Кордюк, Юрій Коритко, проф. Ярослав Костецький, Юліян Костюк, Іван Коцур, ред. Богдан Кравців, полк. Михайло Крат, ред. Василь Крохмалюк, полк. Олександр Кузьмінський, Микола Лівицький, д-р Павло Лисяк, д-р Роман Лободич, Омелян Логуш, д-р Мирон Луцький, проф. М.Маївський, д-р Майковський, Андрій Макаренко, д-р Любомир Макарушка, о. Микола Малюжинський, Андрій Мартинюк, д-р Михайло Марунчак, Роман Марчак, інж. Юрій Матушевський, Микола Мостович, Василь Мудрий, Василь Нагайський, ред. Володимир Островський, Василь Охримович, ген. Іван Омелянович-Павленко, інж. Юліян Павликовський, д-р Антін Павлюк, д-р Василь Палідвор, Зиновій Пеленський, Петро Постолюк, Володимир Приходько, Іван Равлик, інж. Богдан Рак, мгр. Ярослав Рак, інж. Василь Рижевський, д-р Петро Роцинський, інж. Сковчодополь, інж. Совенко, Степан Скрипник, Богдан Старух, Ярослав Старух, інж. Татомир, д-р Володимир Тимцюрак, д-р Томашівський, Клим Трохименко, д-р Михайло Тучманович, д-р Євген Храпливий, інж. Михайло Хронов'ят, мгр. Микола Ценко, Іляріон Чайківський, д-р Лев Чикаленко, Микола Чижевський, інж. Богдан Шемет, дир. Юліян Шепарович, д-р Петро Шкурат, Володимир Шевченко, д-р Степан Шухевич, проф. д-р Андрій Яковлів, ред. Володимир Янів, мгр. Іван Яремко.

22 червня 1941 р., в перший день советсько-німецької війни, відбувся у Кракові установчий збір Українського Національного Комітету, на якому заочно обрано головою

генерала Всеволода Петріва, що жив у Празі, але німці не дали йому дозволу на виїзд до Кракова. Першим заступником голови, але фактичним головою обрано Володимира Горбового, другим заступником голови професора Віктора Андрієвського, секретарями д-ра Степана Шухевича і Василя Мудрого. На зборі виголосили промови Мирон Богун, який проаналізував політично-економічну ситуацію, Володимир Янів, що наголосив на необхідності віднови Української державности, врешті — Володимир Горбовий, що накреслив мету і завдання новоствореного Комітету.

Збір схвалив відозву під назвою “Маніфест напередодні війни”. Ось його повний текст: “У велику й відповідальну годину пора нам чинами і розумом засвідчити святість наших почувань. Як у труді, так і в крові найкращих синів відроджених народів гартується нове життя, нова мораль і нові закони, наближається день, в якому Україна стане запорукою ладу і спокою на Сході Європи. Від століть Провидінням було нам дано мечем і власними грудьми боронити культуру, свободу і віру перед ордами кочовиків, перед нальотами поган і заливу новітнього варварства. У безупинній боротьбі записували ми сторінки історії непроминаємою славою, але доводилося нам теж платити дань із власної свободи. Але, проте, не перемогли нас ні разу вороги лицарством і хоробрістю та навіть не численною перевагою. Покорити нас удалося їм тільки тоді, як не ставало у нас єдності і згоди. І тому з радістю проголошуємо, щоб у час, який вимагає від нас напруження всіх сил, замовкли у нас спори і дійшло до об’єднання української еміграції.

Українська еміграція — політичний провід Народу, вояцтво наших визвольних змагань, націоналістична армія підпілля, повстанці і партизани та чесні українські патріоти опинилися поза межами Батьківщини, викинені хвилею безприкладного терору. Проте, ні на мить не перестало в них битися серце ритмом збірного змагання. І як одноцілим є фронт боротьби на рідних землях, так одноцільно мусимо посилити ту боротьбу й ми, що опинилися на чужині. Бо знаємо, що єдино у висліді нашої боротьби стане Україна Єдина, Самостійна і Соборна, проголошена історичними універсалами 22 січня й досі окупована ворогами. І так відновиться українська державна традиція, що знайшла своє втілення в 1917-20 рр., коли Україна існувала й була визнана світом. Наша повсякчасна готовість на труд і жертву має свідчити про нашу волю творити нарівні з іншими народами нове життя грядущої Епохи. І щоби посилити ту боротьбу, щоби дати запевнення нашим борцям і повстанцям на рідних землях, що не розбазаримо нашими внутрішніми спорами і торгами ані нашими партійними чи особистими амбіціями кривавих надбань, окуплених життям найкращих, стаємо від сьогодні під спільним проводом до спільної праці без різниць нашого походження — з усіх частин України, без різниці наших поглядів і колишніх групових приналежностей чи симпатій, без різниць віку й віри, звання і верстов чи станів. Єдино особиста вартість, тобто характер і працездатність рішають про можливість приступити до нашого гурта. Єдино вклад у розбудову нашого державного життя вкаже завдання, що їх кожному з нас доведеться сповнити. Наш досвід і фахове знання дамо до розпорядности Українського Уряду, що в Києві відродить Українську Державність.

Для уоднозгіднення наших змагань покликуємо на з’їзді Української Політичної Еміграції, що відбувся у Кракові 22 червня 1941, Український Національний Комітет.

Поза межами України являється він єдиним виявом організованої волі української еміграції до часу відновлення діяльності Української Держави в Києві.

Усіх чесних українських громадян, що досі не мали змоги прилучитися до нашої акції, взиваємо вступити в наші ряди для доказу однодушної постави і солідарності нашого загалу. Не гарними словами і не накликуванням тільки до єдності, а чинною поставою дамо свідоцтво, що у великий час гинуть дрібні амбіції й урази. Добро Нації для нас є й буде найвищим наказом і висказом найглибших мрій, що вели й ведуть нас на бій і сил дають на жертву.

Слава Україні!

Краків, 22 червня 1941”

Маніфест підписали 37 найвидатніших громадян нашого національного життя, а серед них д-р Володимир Горбовий, проф. Віктор Андрієвський, інж Юліян Павликовський, інж Михайло Кравців, Василь Мудрий, д-р Степан Шухевич, проф. Андрій Яковлів, проф. Василь Іванис, проф. Борис Іваницький, інж Михайло Хронов’ят, д-р Лев Глінка, Володимир Янів, Мирон Луцький, Ярослав Старух, Володимир Шевченко, Богдан Кравців, мгр. Мирон Богун, Володимир Стахів, мгр. Ярослав Рак, проф. Микола Чижевський, д-р Володимир Загайкевич, полк. Олександр Кузьмінський, мгр. Микола Лівицький, д-р Любомир Макарушка, д-р Іван Гижя, о. Микола Малюжинський.

СЛАВЕТНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АКТ

АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ, 30 червня 1941 р.

1. Волею Українського Народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця і вождя Євгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшевицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває увесь український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада.

Суверенна Українська Влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб.

2. На західніх землях України твориться Українська Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України — Києві з волі українського народу.

Українська Національна-Революційна Армія, що творитиметься на Українській Землі, боротиметься далі проти московської окупації за Суверенну Соборну Державу і повний справедливий лад у цілому світі.

ХАЙ ЖИВЕ СУВЕРЕННА СОБОРНА УКРАЇНЬСКА ДЕРЖАВА!

ХАЙ ЖИВЕ ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ!

ХАЙ ЖИВЕ ПРОВІДНИК ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ — СТЕПАН БАНДЕРА!

Льва-город, дня 30 червня 1941 р. Голова Національних Зборів

В неділю вранці, 22 червня 1941 р. розпочалася німецько-совєтська війна (Примітка: авторитетною особистістю для Гітлера був цісар французів Наполеон, який у 1812 році (24 червня) пішов воєнним походом на Росію, але через три роки, після остаточної поразки під Ватерлоо, 22 червня 1815 р., захоплений англійцями в полон зрікся престолу. Помер на острові святої Олени в 1821 р. — Авт).

Невдовзі Москва оголосила, що вчорашній союзник, біснுவатий фюрер віроломно напав на “країну побудованого соціалізму”, тобто, вчинив злочин, не виповідаючи війни.

Німці твердили інакше: ще 21 червня увечері німецький амбасадор у Москві Шульєнбург подався до совєтського наркомату закордонних справ з дипломатичною візитою до Молотова, але його не приймали, посилаючись на те, що нібито Молотова немає. Очікування на наркома затягнулося до пізньої ночі. Ноту про оголошення війни амбасадор вручив Молотову в той час, коли вже німецькі літаки, налетівши на ССРСР, почали скидати смертоносний вантаж на військові аеродроми й інші важливі державні вузли.

Громадяни, що проживали на території, захопленій німцями восени 1939 р., мали нагоду спостерігати, як великі німецькі військові з'єднання під прикриттям ночі наближалися до німецько-совєтського кордону, як готували склади пального й різного військового устаткування неподалік “священних рубежів” червоної імперії. Дехто мав змогу підслухати звернення німецького командування до військ, яке ввечері 21 червня, а також уночі зачитували німецькі командири. У тому зверненні наголошувало, що Німеччина змушена йти війною на ССРСР, що не зі своєї волі робить той рішучий історичний крок, оскільки відомо, що большевики найближчим часом мають намір напасти на райх, а тому краще випередити комуністичну навалу, заскочити ворога, щоб самим не бути зненацька заскоченими.

Не зважаючи на місцями заповзятий спротив большевицьких військ, як наприклад, у Бересті над Бугом, німецькі дивізії переможно вклинювалися у територію противника, яку червоноармійці в безладі покидали, а також тисячами, а то й десятками тисяч щоденно здавалися у німецький полон. Чи робили вони це через якісь симпатії до німців? Ні! Більшість з них не бачила причини, щоб захищати тюрму народів — країну знедолених і нещадно експлуатованих та покривджених.

Гітлер, можна припускати, не маючи до того часу ніяких військових невдач на західноєвропейських фронтах, виношував надію про чергову перемогу в наступі на Большевію. Можна гадати, що перші успіхи Німеччини на східному фронті запаморочили німецького диктатора, що його плянування будувати у Східній Європі систему німецьких колоніальних володінь — для райху єдино правильний крок. Супроти тих, що могли б стояти на перешкоді втіленню у життя задумів диктатора, а до таких нацисти зараховували українських націоналістів-бандерівців, про що можна довідатися з німецьких документів, Гітлер із своїми підопічними партайгеноссе застосовуватиме найжорстокіші санкції.

Вчорашній контрагент Гітлера — “вождь народів” Сталін, повідомлений про вибух війни, перелякався, припишк і, як згодом твердив його наступник — партійний генсек Хрущов, промимрив: “пропало діло товарища Леніна...” Аж на дванадцятий день

німецько-совєтської війни, підбадьорений сподіваннями на допомогу західних держав, що були з Німеччиною у стані війни, Сталін звернувся до народів СРСР з упевнено рішучим словом, граючи на національних почуттях росіян, і згадуючи як рятівників “отєчества” не большевицьких ватажків Чапаєва і Котовського, а царських полководців Суворова і Кутузова...

Знаючи, що Гітлер прагне передовсім захопити Україну, Сталін уже в той час, коли грали гармати й скородили українську землю німецькі танки, силкувався ще через болгарських дипломатів, рятуючи решту совєтської імперії, примиритися з Гітлером, віддаючи йому за ціну примирення з ним всю Україну на поталу. Але з того нічого не вийшло, Гітлер наполегливо перся до осягнення свого примарного щастя заздалегідь запланованим збройним шляхом.

Пригадуваймося: яке це нещастя, яка трагедія, коли чужі ворожі сили беруться торгувати нашою Батьківщиною, аби забезпечити існування тієї імперії, котра впродовж віків нищила й руйнувала Україну?

Протестом України проти імперіялістів — і німецьких, і большевицько-московських був славетний історичний Акт 30 червня 1941 року. Громадськість України вже давно визначила цій події належне їй почесне місце побіч таких історичних національних Дат як 22 Січня (1918-1919 рр.), 1 Листопада (1918 р.), 15 Березня (1939 р.).

Роздумуючи з перспективи 50 років від дня відновлення Актом 30 червня Української Держави, автор цієї праці у “Визвольному шляху”, ч. 5, за 1991 рік писав: “Найвидатніші мислителі світу, загальнознані світочі науки й літератури завжди схвально висловлювались про такі високоцінні вартості, як прямолінійність у відносинах з іншими людьми, добросовісне ставлення до беззастережного виконання громадянських обов’язків, суспільно-моральна гідність людини, а найголовніше — про честь: особисту, родинну, національну. Керуючись обґрунтованою закономірністю, вони одностайно стверджували, що найвищою справою чести є захист справедливості, яка скріплює фундамент співіснування усіх людських спільнот. Непорушною та назавжди безперемінною залишиться давня аксіома: “Хай пропаде світ, тільки б торжествувала справедливість...”

Коли ж ідеться про національну справедливість, то її повсякденне й безумовне заступництво не сміє випадати з центру уваги насамперед суспільно-політичних діячів, що хвилюються долею нації і турбуються про її майбутнє. Байдуже чи хоч би легковірне ставлення до такого заступництва — свідчення політичної недалекоглядности.

Акт віднови української державности, проголошений 30 червня 1941 р. у Львові, — це декларація національної справедливості. Реальною дійсністю стала заповітна мрія народу.

Німецьку ж окупаційну владу цей Акт несподівано заскочив і не в міру розтривожив. Готуючись заводити в Україні свої колоніальні порядки, німецькі націонал-соціалісти розцінили його як важкий удар по їхній імперській політиці. Сам Гітлер, що прагнув стати вершителем долі українського народу, вимагав безпощадної розплати за “шкоду”, заподіяну “бунтівничими” українцями третьому райхові.

Спалах коричневої нестримности ні на хвилину не пригасав навіть тоді, коли мільйонні маси українців у містах і селах однодушно й заповзято підтримали відновлення української державности. Імперський шал не ущух і після того, як

митрополит Української Греко-Католицької Церкви Андрей Шептицький, а також єпископ, пізніший митрополит Української Автокефальної Православної Церкви, Полікарп Сікорський і Станиславівський єпископ Григорій Хомишин прилюдно визнали Акт віднови державности повністю законним і звернулись до вірних із посланнями, закликаючи всіх громадян бути послухними новоствореній Українській державній владі.

Тут доречно було б пригадати, а короткопам'ятним громадянам особливу увагу звернути на те, що поважна частина послідовників політичної концепції з-під стягу полк. Андрія Мельника, здатна докорінно зглибити реакційну суть гітлерівського націонал-соціалізму, не зважаючи на упереджене ставлення до ініціаторів віднови української державности, в самому Акті 30 червня добачувала елементи співзвучности із заповітними прагненнями українського народу...

Німецькі націонал-соціалісти, сліпо виконуючи накази свого ватажка Гітлера, на ніякі поступки українцям і не збирались іти. Проте вони не покидали надії, що обманливими словами їм хоч на деякий час таки вдасться завоювати прихильність населення новоокупованих земель. Тож вдалися до хитрощів: обіцяли “колись”, а це значить у невизначеному часі, “позитивно вирішити українську проблему”, категорично зажадали відкликати й скасувати Акт 30 червня. Спочатку пішли в хід умовляння, а за ними й погрози, проте успіху коричневі окупанти не досягли.

Деклярація національної справедливости стосується честі, це справа непорушного принципу, який ніколи не смів і не сміє стати предметом політичних пертрактацій.

Врешті гітлерівці застосували насильницькі дії: вони розігнали Державне Правління, його ж Голову - Ярослава Стецька та ідейного надхненника віднови української державности — Степана Бандеру з багатьма видатними політичними діячами націоналістичного напрямку заарештували, піддали принизливим допитам, а відтак позапроторювали на тривалий час у тюрми та концентраційні табори...

... склад коаліційного Державного Правління, в яке, крім націоналістів, увійшли представники різних партій, безпартійні, вихідці з усіх земель України — заперечення монопартійности”.

У своєму творі “30 червня 1941” Ярослав Стецько подає склад Державного Правління: “5 липня 1941 р. члени Українського Державного Правління були в більшості устійнені і отримали свої номінаційні грамоти. Склад правління був такий: Ярослав Стецько — голова і керівник ресорту соціальних реформ, проф. д-р М.Панчишин (безпартійний) — перший заступник голови і керівник міністерства здоров'я, д-р Олександр Барвінський (безпартійний) — державний секретар у міністерстві здоров'я, д-р Лев Ребет (ОУН) — другий заступник Голови УДПравління, генерал Всеволод Петрів (соціал-революціонер) — міністер оборони, Роман Шухевич і Олекса Гасин (ОУН) — заступники міністра оборони, д-р Володимир Лисий (соціаліст радикал) — міністер внутрішніх справ, д-р Кость Паньківський (соціаліст радикал) — заступник міністра внутрішніх справ, Микола Лебедь (ОУН) — міністер державної безпеки, Володимир Стахів (ОУН) — міністер закордонних справ, проф. д-р Олександр Марітчак (Українське Національне-Демократичне Об'єднання — УНДО) — заступник міністра закордонних справ, д-р Юліян Федусевич (безпартійний) — міністер справедливости, д-р Богдан Дзерович (безпартійний) — заступник міністра справедливости, інженер Юліян Павликовський (УНДО) — міністер народного господарства (не прийняв), магістер Дмитро Яців і Роман

Ільницький (ОУН) — державні секретарі міністра народного господарства, д-р інж. Євген Храпливий (УНДО) — міністер сільського господарства, дипломований інж. Ілярій Ольховий (безпартійний) — міністер фінансів, дипломований інж. Андрій П'ясецький (Фронт Національної Єдності — ФНЄ) — міністер лісництва, проф. д-р Володимир Радзикович (безпартійний) — міністер освіти й віровизнень, Олекса Гай-Головка (безпартійний) — міністер інформації і пропаганди, Йосип Позичанюк і Ярослав Старух (ОУН) — державні секретарі міністерства інформації і пропаганди, Іван Климів-“Легенда” (ОУН) — міністер політичної координації, Н.Мороз (безпартійний) — міністер пошт і телеграфу, д-р Михайло Росляк (соціаліст радикал) — начальник президіяльної канцелярії. Ще були намічені із наддніпрянців (крім Позичанюка і Гай-Головка. — Авт.) професор Іван Чинченко і професор Ю.Биченко”.

Акт 30 червня 1941 р. проф. д-р Омелян Кушпета відносить до “політики доконаних фактів”. У доповіді, виголошеній 25 червня 1991 р. у Львові на науковій конференції “Національно-визвольна боротьба українського народу 1920-1950 років” учений наголосив:

“Коли йдеться про зовнішню ситуацію, то вже лише геополітичне положення України не ворожило нічого доброго. Україна ...знаходилася між гітлерівсько-німецьким молотом і сталінсько-московським ковадлом. А ті обидві імперіялістичні великодержави були в зеніті їхньої політичної та мілітарної потужності. Що у разі воєнного зудару Берліну з Москвою Україна не могла очікувати від Сталіна права на вільне вирішення власної долі, було у світлі... політики Сталіна самозрозумілим. Але подібного чекати від Гітлера, знаючи його ідеї, розвинуті в програмовому творі “Майн Кампф” (“Моя боротьба”), було теж не виправданим. Чейже у тому творі він недвозначно проголосив: “Наш народний рух не сміє бути адвокатом інших народів, а обранцем і поборником власної нації...” а в іншому місці ще й додав: “Наша майбутня закордонна політика не сміє бути зконцентрована на Захід і не на Схід, але мусить бути східня політика, це значить, вона мусить намагатися знайти необхідну землю для німецького народу”.

Свою доповідь проф. д-р О. Кушпета закінчив такими словами: “Акт 30 червня засвідчив, що український нарід всіма доступними засобами вів і вестиме боротьбу проти чужого ярма й за повернення Україні самостійності та повної підметності в міжнародних взаєминах”.

У своїй доповіді п. н. “Німеччина і Акт 30 червня 1941 року”, виголошеній на згаданій науковій конференції, проф. д-р Володимир Косик подав низку інформацій з поясненнями у хронологічному порядку: “Вибух війни проти Советського Союзу — писалося у Звідомлені з райху 3 липня 1941 р. — згідно з донесеннями, викликав великий ентузіазм серед українців у Генеральній Губернії. Тепер загально всі думають, що нарешті буде створена незалежна Українська Держава. Повідомлення львівського радіо з 30.6.1941 р. про створення українського уряду для Західної України і проклямація архієпископа Шептицького зробили велике враження...”

Далі В.Косик повідомляє: “Отримавши 2 липня 1941 р. інформації про проголошення відновлення Української самостійної Держави, Берлін негайно вирішив її тихцем зліквідувати... Першим кроком цих заходів... було негайно взяти під домашній арешт деяких українських діячів, у першу чергу Степана Бандеру... Наступного дня (3.7.41) окрема слідча Комісія... поклікала на переслухання членів Президії Українського

Національного Комітету в Кракові (д-ра В.Горбового, проф. В.Андрієвського, В.Мудрого, д-ра С.Шухевича), а також Степана Бандеру”. Голова слідчої комісії заявив українцям: “Лише фюрер провадить боротьбу і не існує жодних українських союзників... Ми не союзники, а завойовники советських територій”. Звертаючись до Бандери, німець запитав, чи Бандера справді дав розпорядження покликати до життя український уряд, Провідник ОУН відповів, що “так, зробив я це в імені ОУН, яка стоїть у проводі українського народу і єдина провадить збройну боротьбу за самостійну Україну і тому має право творити український уряд”, далі Бандера відважно додав: “Даючи розпорядження (у цій справі) я не спирався на жодний наказ, ні на жодну згоду німецьких чинників, а лише на мандат, що його я отримав від українців”.

Хто нездатний збагнути тогочасну ситуацію, хто неспроможний скласти думку про актуальність і важливість Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року, хто, врешті, свою політичну засліпленість звик виправдовувати “розумінням реального стану речей” — той позбавлений будь-яких підстав заперечувати його закономірність.

Уявімо собі картину, коли на дім повноправного власника-господаря накинута два напасники й завели безпощадну битву за нього, не маючи на володіння тим домом ніякого права. Як на це повинен — чи зовсім не повинен — реагувати сам господар-власник? Невже байдуже ставлення до такого злочинного акту не межує з негідництвом, слабохарактерним боягузством? Адже коли господар не протидіє, коли він мовчки сприймає таку суперечку, тоді є всі підстави думати, що він погоджується із недозволеним вчинком напасників. Давня приказка ставерджує: “Хто мовчить — той і погоджується”. Мовчанку тут золотом називати не годиться.

Промовчування у той час, коли два узурпатори розпалили запеклу битву за володіння українською землею, могло б скласти у світі погану думку про наш народ, що не може здобутися на протест, що не відважується захищати свої законні й справедливі права.

Акт проголошення віднови Української Держави — це рішуче заперечення поневолення України, це категорична заява перед усім світом про те, що єдиноправним господарем України є і буде лише український народ.

Домагаючись відкликання того Акту, гітлерівці хотіли мати підтвердження, що Україна добровільно погоджується з окупаційним станом. Позиція ж Державного Правління була непохитна: про відкликання Акту не могло бути й мови. Виконуючи вимоги окупантів, не лише ініціатори й виконавці віднови державности, а й увесь український народ поніс би нечувану моральну втрату.

Гітлерівці заметушилися, їм найбільше йшлося про те, щоб самі українці відкликали Акт 30 червня. 5 липня 1941 р. вони арештували Степана Бандеру, хоч той арешт “пом’якшено” словом “домашній”. Провідника ОУН депортовано до Берліну. Арештували Володимира Яніва, а 7 липня — Голову Українського Національного Комітету — д-р В.Горбового.

В.Косик повідомляє: “Оформивши остаточно уряд, Ярослав Стецько видав декларацію від “українського уряду” (а не від “уряду Західньої України”). Але ані декларація, ні жодні інші українські заходи вже не змінили ситуації. Німці намагалися довести до самоліквідації уряду шляхом його невизнання й ізолювання. Військовий командант Львова ген. Рок відмовився прийняти українську делегацію на чолі з головою уряду.

Українські політики не відступали від своєї позиції. “Дня 6 липня, — пише проф. В.Косик, — на запрошення Проводу ОУН-Бандери відбулася у Львові нарада, в якій взяло участь близько ста представників громадянства. На ній, згідно з протоколом, вибрано раду Сеньйорів, “як еманацию волі громадянства для керування акцією об’єднання громадянства і контактування з німецькою військовою і цивільною владою з метою осягнення і здійснення національного ідеалу.

У той час, коли працювала Рада Сеньйорів, 9 липня німці арештували Ярослава Стецька разом із його співробітником Романом Ільницьким і депортували до Берліну на переслуховання. Проте українська громадськість на звільнених від большевиків теренах зайняла гідну поставу: скрізь у містах і селах проходили громадські зібрання, на яких святочно відчитували Акт відновлення української державности. Ініціативу для таких акцій піддавали члени Похідних Груп, створених і проінструктованих відповідно до вказівок п. н. “Боротьба і діяльність ОУН під час війни”.

Про тогочасну політичну ситуацію у воєнному щоденнику Штабу німецької тилової зони записано: “З політичного огляду ситуація не зовсім ясна. Коротко після зайняття країни (Західноукраїнських Земель. — Акт.) 17-ою армією, українці поробили самостійні кроки і допустилися проголошень з метою створення Самостійної Української Держави і через це випереджують політичні цілі найвищого німецького проводу” (Прим. цитата з доповіді проф. В.Косика). 11 липня німецьке командування тилової зони видало наказ про заборону українських громадських зборів, але акція проголошення не припинялася, а навіть за Збручем — на Поділлі, у Житомирі, Вінниці й інших місцевинах українські націоналісти організували свої, від німців незалежні, державні установи (Управи).

Під час допитів С.Бандери та Я.Стецька у Берліні німці намагалися дізнатися, чи до Акту 30 червня не були причетні якісь німці, на що Я.Стецько 15 липня склав письмову Заяву: “Тому, що в боротьбі за українську державність жоден з українських патріотів не потребує наказів, проголошення відновлення Української Держави, як лише окупант зник з української землі, було для кожного українця вимогою хвилини, вимогою національної совісті і національної честі... За проголошення відновлення Української Держави і його наслідки несую повну відповідальність я, як заступник Провідника ОУН і голова українського уряду, з посту якого я не зрезигнував...

Я не узігднював проголошення української державної влади з жодним з німецьких чинників. Я перебрав урядові справи на наказ Провідника ОУН.

Я зарядив (наказав. — Авт.) привести в дію Львівську радіостанцію і дозволив передати програму. Наказ зайняти радіостанцію видав ще перед вибухом війни з СРСР Союзом крайовий Провідник ОУН (Іван Климів-“Легенда”. — Авт.) в рамках загального плану революційної діяльності ОУН у випадку війни... Радіостанцію зайняли бойовики ОУН ще перед зайняттям Львова німецьким військом... (Цитата з доповіді проф. В.Косика).

14 серпня 1941 року Степан Бандера передав меморандум ОУН, в якому стверджувалося, що “співпраця з Німеччиною можлива лише тоді, коли Німеччина визнає Українську Державу і її уряд”, а далі підкреслювалось, що “ОУН підпорядковується державі (українській), а не навпаки... ОУН не має жодного права розв’язати Державне правління. Це можуть провести лише законодавчі Національні Збори... ОУН не правосильна розв’язати український уряд”.

Степан Бандера і Ярослав Стецько своїєї позиції щодо Акту 30 червня ніколи не змінили, ні в Берліні, ні у концтаборі в Заксенгаузені, куди їх було перетранспортовано з Берліну після масових арештів націоналістів-бандерівців 15 вересня 1941 р.

У своєму творі “30 червня 1941” Ярослав Стецько зазначає, що “низка наших противників відмічає різницю публікованих текстів документів, проголошених і прийнятих Національними Зборами”. Я.Стецько, беручи до уваги звідомлення газети “Жовківські Вісті” з 10 липня 1941 р. висловлює думку, що текст проголошення Акту дехто міг брати недокладно із звідомлення, проголошеного Львівським радіо, чи ще з якихось переписаних джерел тощо. Йдеться про так звану 3-тю “точку”, яка мала би звучати так: “Відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Великонімецькою, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає українському народові визволитися з-під московської окупації”, а далі, що українська Армія боротиметься “спільно з союзною німецькою армією проти московської окупації”. Цей текст взято з твору В.Косика “Україна під час Другої світової війни”, стор. 573 (Торонтське видання).

Беремо до уваги той текст, який подає у своєму творі Голова Державного Правління — Ярослав Стецько, як особа найавторитетніша. Коли ж появилася текст з третьою “точкою”, то громадяни України, а зокрема дослідники того часу не трактують тієї “точки”, як щось каригідне. Вони розуміють її, як тактичний маневр. Чи можна було в Акті проголошення формулювати текст так, як це зроблено у першій статті Політичних постанов, прийнятих на Другому Великому Зборі ОУН (ОУН вестиме боротьбу за українську державність, не зважаючи на те, які політично-територіальні зміни не заіснували б на терені Східньої Європи)? Аж ніяк, оскільки там сказано, що ОУН вестиме боротьбу проти всіх, а це значить і проти німців, якщо вони не визнають української державности.

Врешті, можна допустити думку, що німці, поставлені перед доконаним фактом, могли б дещо змінити свій курс і погодитися на якусь форму державности, маючи на увазі те, що Розенберг — райхсміністер східноєвропейських територій — повністю не поділяв поглядів Гітлера-Герінга-Гібеля, крайніх шовіністів, хоча в той час відверто своїєї думки не висловлював. З поглядами Гітлера не погоджувалися і деякі видатні військовики.

Отже ж у тій частині Акту, в його формулюванні з третьою “точкою” нема чогось, що заперечувало б факт віднови державности, чи зменшувало б його вагу. І що так воно насправді було, свідчить, що куртуазні слова, не вплинули на те, щоб гітлерівська Німеччина поставилася прихильно до питання української державности, як теж до державности литовської, яку в той час литовцями проголошено.

Найважливіше те, що Акт віднови української державности проголошено без порозуміння з німцями і що С.Бандера і Я.Стецько весь час мужньо відстоювали самостійницьку позицію, не зважаючи на те, які фатальні наслідки від цього для них могли б бути.

І ще один аспект слід звернути особливу увагу: Гітлер і його підвладні розраховували на прихильність українців, знаючи до якої руїни довели большевики Україну: геноцид, в результаті якого винищено мільйони українців, переслідування та пригроблювання української інтелігенції, діячів науки, культури, літератури й мистецтва, депортації

українців до Сибіру й заселення України чужонаціональним елементом, русифікація й експлуатація... Лише за неповних два роки з окупованих районів західної України вивезено на чужину понад півтора мільйона мешканців, а напередодні приходу німців вимордувано у тюрмах Львова, Золочева, Стрия, Дрогобича, Станиславова, Луцька й інших міст десятки тисяч в'язнів. І це далеко неповні підсумки большевицьких “кривавих жнив” за час їхнього панування в Україні. Німці ж добре це знали, що злочини комуністів-большевиків вчинені в Україні ніколи не відійдуть у забуття.

І в часі нечуваного большевицького розгулу на Советський Союз нападає гітлерівська Німеччина. Кожному зрозуміло, що той, хто наступає на нашого ворога — приятелем мав би бути. Отож прихильність українців до Німеччини повинна б бути тривалою і мати надійну основу. Гітлерівці це добре розуміли. Щоб український народ усвідомив антинародню суть німецького націонал-соціалізму, щоб — урешті-решт — второпав, що окупанта замінив такий же окупант, треба було доволі довгого часу, можливо, два і більше років. І знову ж українському народові довелося б платити величезними жертвами, поки він, позбувшись до кінця політичного задурманення, наблизився б до повної здатності збагнути нову ситуацію.

Поки наступило б політичне прозріння найширших народніх мас, поки ті маси докорінно зрозуміли б, хто такий новий окупант і що той окупант нічим не кращий за попереднього, — гітлерівці не відчували б відповідного опору з боку українців.

Проголошення віднови Української Держави поставило нового окупанта у невигідне для нього становище: українці змусили гітлерівців, які виарештували Державне Правління і велику частину українського державницького активу, — відкрити своє справжнє обличчя. І це сталося ще до того, поки вони захопили столицю України — Київ.

НА НЕПОХИТНИХ ОСНОВАХ

“...Тогочасна історична ситуація (1941-й і наступні роки. — Авт.) відзначалася синдромом насилля і тоталітаризму, що охопив всю Європу. В таких умовах досягти помітних результатів можна було лише тоді, коли були застосовані засоби, адекватні до тих, що практикувалися окупаційними режимами, що і здійснювала ОУН. Адже боротьба за державність, яка є найвищою цінністю кожного народу, в силу законів суспільного розвитку не може припинитися, поки народ живий. Змінюються лише способи боротьби...”

Можна вважати встановленими факти, що:

— Акт проголошення державности було здійснено всупереч плянам фашистської Німеччини;

— Українське Державне Правління не пішло на коляборацію з гітлерівцями і було ними ліквідоване, при чому його чільні члени були арештовані гестапо або й знищені;

— розклад політичних сил у той час мало сприяв здійсненню головної мети ОУН. Побудова держави на шляху конфронтації з Гітлером і Сталіним ставила мету Організації

у розряд нездійснених утопій. Чільні діячі ОУН добре собі це усвідомлювали, проте повели керовану ними Організацію на боротьбу. Вони вважали, що факт невикористання створеної ними сили в боротьбі за незалежність у майбутньому може послужити ворогам українського народу як аргумент у запереченні його права на державність...

Тому не повинна викликати здивування Заява обраної на вільних виборах Львівської міської Ради, яка через 49 років після описаних подій оголосила: “Сьогодні, засуджуючи насилля і визнаючи єдино прийнятним парламентський шлях до досягнення суверенітету України, ми тим не менше розглядаємо АКТ 30 червня 1941 року як свідчення невмирущого бажання українського народу до самостійності і віддаємо належну шану людям, що заради волі народу пішли на смерть і каторгу”.

Знову Степан Бандера виявляється віддаленим від Організації (арештований німцями 5 липня 1941 р. — Авт.). Але підвалини, закладені ним в організаційний період, виявилися капітальними”.

Ярослав Сватко “Доба і доля” (“Визвольний шлях”, Лондон, ч. 1, 1992 р.)

Боротьба і діяльність Організації Українських Націоналістів на Західноукраїнських Землях, що до вересня 1939 року перебували під польською окупацією, набули високої напруги тоді, коли Крайову Екзекутиву ОУН очолював Степан Бандера. Дехто, особливо з ворожого кляну, надмірно цікавлячись особистістю Крайового Провідника, хоч це й не було правдою, допускав думку, що ще і з ув’язнення С.Бандера далі керує національно-визвольною боротьбою. Ясна річ, що це лише гіпертрофоване уявлення, але й воно певною мірою доводить якщо й не авторитетність, то непересічну популярність цього видатного українського націоналістичного діяча.

З належною пошаною ставився до Степана Бандери Провід Українських Націоналістів (ПУН), а до зустрічі з ним у січні 1940 року і полковник Андрій Мельник, Голова ПУНу, який зразу ж після повернення С.Бандери з польського ув’язнення до Львова через спеціального посланця рекомендував йому негайно виїхати поза межі большевицького “раю”, очевидна річ, для того, щоб Бандера з позиції певного керівного становища в Організації продовжував спасенню для українського народу національно-визвольну боротьбу.

Роки 1939-1941 — це період особливо інтенсивної праці Степана Бандери для вироблення генеральної лінії національно-визвольної боротьби українського народу, формування стратегії і тактики тієї боротьби, а також підготовки в теоретичному й практичному пляні націоналістичних когорт, котрі, користаючи з умов усесвітньої воєнної завірюхи, всі зусилля спрямували б на захист української нації, а передовсім на віднову української державної суверенності.

Не можна погодитися з думкою тих, хто трактує справу з суто формального боку, вважаючи, що нібито з моменту арештування С.Бандери німцями, вплив його на подальший розвиток подій утратив свою силу. Закладені Степаном Бандерою капітальні підвалини стали ідейно-політичною основою боротьби українського народу, а в тому особливо гострої збройної боротьби Української Повстанської Армії і її ініціатора - революційної Організації Українських Націоналістів.

Німецькі розвідувальні органи, безперечно, пильно стежили за діяльністю українців у Німеччині та на окупованих нею територіях, а зокрема Українських націоналістів

революційного спрямування. Вони могли знати, що українські націоналісти (або, як казали німці, — “Бандерабевергунг” — “рух Бандери”) мають намір проголосити відновлення Української Держави, проте можливо сподівалися, що це станеться не відразу, а дещо пізніше, і ...прорахувалися. Перші німецькі стежі увірвалися до Львова вранці 30 червня 1941 р., а вже ввечері того ж дня у будинку товариства “Просвіта”, що на площі Ринок, ч. 10, проголошено виражаючи волю українського народу, Акт віднови державности й покликано до життя Українське Державне Правління під головуванням першого заступника Голови Проводу революційної ОУН — Ярослава Стецька.

Прізвище Ярослава Стецька було знане громадянам ще з судового процесу Крайової Екзекутиви ОУН, що проходив у Львові влітку 1936 р. Після проголошення Акту 30 червня його прізвище стало відоме у всій Україні та поза її межами. Ось життєписні дані Ярослава Стецька, які він подав у “Короткій біографії”, що опублікована у збірниках його творів п. н. “Українська визвольна концепція” (тт. I і II):

Ярослав Стецько народився 19 січня 1912 р. в Тернополі у священничій родині о. Семена й Теодосії з Чубатих. Обдарований непересічними здібностями, він з відзнакою закінчив гімназію у Тернополі й студював у 1929-1934 рр. у Краківському та Львівському університетах. Ще юнаком Я.Стецько включився у національно-визвольну боротьбу, ставши членом нелегальної організації “Українська націоналістична молодь”, а відтак підпільних УВО та ОУН. З 1932 р. Я.Стецько був членом Крайової Екзекутиви (очолоної з 1933 р. Степаном Бандерою), ідеологічним референтом і редактором підпільних видань. За націоналістичну діяльність зазнав репресій з боку польських окупантів, які в 1936 році засудили його до 5 років тюремного ув’язнення. Я.Стецька звільнено з тюрми в 1937 році за загальною амністією. У тому ж році виїжджає за кордон. У січні 1938 р. полк. Є.Коновалець доручив Я.Стецькові підготувати черговий Великий Збір ОУН. У 1939 р. він бере участь в Римському Конгресі ОУН (т. зв. мельниківському), а в лютому наступного (1940 р.) був співініціатором створення Революційного Проводу ОУН під керівництвом Степана Бандери. У квітні 1941 р. на Другому Великому Зборі революційної ОУН Ярослава Стецька обрано першим заступником Голови Проводу Степана Бандери. З вибухом німецько-більшевицької війни Я.Стецько пробився з групою націоналістичних діячів (зразу ж за фронтовою лінією) до Львова, де скликано Національні Збори, котрі 30.6.1941 р. проголосили відновлення Української Держави й обрали Я.Стецька прем’єром Українського Державного Правління. За відмову – на ультимативну вимогу Гітлера — відкликати Акт віднови Української Держави німці заарештували Я.Стецька й запроторили до концтабору в Заксенгаузені, де він до осені 1944 р. перебував у бункері смерті. Після звільнення, втікши з-під нагляду гестапо, в дорозі до американської окупаційної зони був тяжко поранений. У 1946 р. Я.Стецько очолив Антибільшевицький Блок Народів (АБН), президентом якого він був до кінця життя. Після війни Я.Стецько розгорнув широку діяльність на всесвітній антикомуністичній арені. В 1968 р. Я.Стецька обрано Головою Проводу революційної ОУН. На тому становищі він був до кінця життя.

Ярослав Стецько помер 5 липня 1986 р. у Мюнхені (Німеччина), де його й поховано.

Німецька поліційна машина запрацювала на швидких оборотах: 5 липня 1941 р. в Кракові німці арештували Степана Бандеру (примітка: німці слово “арештували” заміняли попервах словом “інтернували”), того ж дня вони арештували Володимира

Яніва, 7 липня — Володимира Горбового, а через два дні — Ярослава Стецька і його співробітника — Романа Ільницького. В серпні ув'язнили третього заступника Голови Проводу ОУН Степана Ленкавського, а 15 вересня того ж року німці провели масові арешти українських націоналістів-бандерівців (Косик В. “Україна під час Другої світової війни”, стор. 116 і далі).

І в 1941 році, і пізніше, а іноді й тепер дехто ставить запитання, чи не краще було б найвидатнішим націоналістам, таким, як Степан Бандера, Ярослав Стецько й ін., перейти у підпілля і з нього вести боротьбу проти нового окупанта.

Цього не сталося, і помилкою було б цим діячам переходити у підпілля, бо це відразу могло б викликати значні репресії проти сотень тисяч, мільйонів українців, які включилися у процес державного будівництва. Крім того німецька пропаганда використала б це, стверджуючи, що провідні діячі ОУН бояться нести відповідальність за свої дії тощо. Власне те, що Бандера і Стецько мужньо вистояли й не похитнулися, поневіряючись у Заксенгаузені, не зважаючи на вмовляння і погрози німців, — зміцнило їх авторитет у народі, а передовсім авторитет Організації Українських Націоналістів.

Полковник Ервін Штольце, що допитував арештованих, “твердив що проголошенням своєї державної незалежності українці ускладнили ситуацію на Сході, створивши враження, що німці прихильно ставляться до розчленування Росії”. І далі, що “в наслідок цих хибних кроків Німеччина тепер зіткнеться з фанатичним опором російських солдатів які з цього моменту боротимуться за єдність імперії. Ваша політика коштуватиме життя нашим солдатам”. На це Ярослав Стецько відповів: “Я розцінюю ситуацію по-іншому. Ваші солдати змушені будуть віддавати життя через вашу хибну політику щодо українського народу. Росіяни у будь-якому разі проти вас, тільки з тієї причини, що ви почали війну проти їхньої імперії. А зараз проти вас також і українці” (прим.: цитати з зазначеної праці В.Косика).

Відразу ж після проголошення Акту 30 червня 1941 р. нові (німецькі) окупанти заметушилися. Вони з дива не могли вийти, як-то “непокірні люди” — українські націоналісти з-під стягу Степана Бандери — відважилися поставити німецькі власті перед доконаним фактом.

До найвищих німецьких властей посипалися від розвідувальних служб звідомлення про те, що “група Бандери” розгортає широку націоналістичну пропаганду в антинімецькому дусі”. Інформатори звітували, що в одній із “бандерівських листівок” підкреслено, що український визвольний рух, раніше придушуваний польською поліцією, тепер зазнає переслідувань з боку німецьких органів. Таке порівняння до краю обурювало німецьку верховну знать, позаяк воно зривало з німців маску “визволителів”. Уже 3 липня Берлін видав розпорядження, щоб керівників українських емігрантських організацій садити під “домашній арешт”, а між ними, і то серед перших, — Степана Бандеру.

Не зважаючи на “домашні арешти”, діяльність націоналістів-бандерівців, як стверджують німецькі архівні джерела, проходила “за добре продуманим планом”: відбувалися демонстрації й мітинги на захист проголошеної української державности; на території, звільненій від червоної армії, організовувалося органи державної адміністрації, формовано українську народню міліцію, регулярно виходили з друку українські газети. І

не тільки: з'ясовано, що націоналісти видали секретне розпорядження не здавати німцям зброї, а нагромаджувати її у надійних місцях.

Документально стверджено (див. цитований твір В.Косика), що 12 серпня 1941 р. “одна з похідних груп Бандери одержала завдання проникнути до Києва і створити там, як і у Львові, національний уряд”. І це справді так: автор цієї праці був учасником групи, про яку згадано в архівному документі. А було це так: у липні 1941 р. (докладніше — в перших днях його другої половини) до Житомира прибували невеличкі групи націоналістів-бандерівців зі Львова, які назовні нічим не відрізнялися від інших учасників Північної Похідної Групи під керівництвом Миколи Климишина. Згодом із цих групок зформувалася одна більша група, яка незабаром переїхала з Житомира до звільненого Фастова. До диспозиції групи був автотранспорт, у тому одна вантажівка. Група налічувала до 40 осіб і була поділена на дві підгрупи: політична, очолена членом Головного Проводу Дмитром Мироном-“Орликом”, та організаційна підгрупа з відділом технічних служб — під керівництвом організаційного референта, члена Головного Проводу ОУН, Василя Кука-“Юрка Медведя”. Учасниками тієї групи були Дмитро МIRON, Василь Кук, Михайло Турчманович, Іван Мітрінга, Борис Левицький, Юрій Стефанік. Учасники — вихідці з Осередніх і Східніх Земель України: Йосип Позичанюк, Пантелеймон Сак, Олекса Гай-Головка, Іван Чінченко, Яковенко, а далі: Ізьо Ривак, Роман Паладійчук, Уляна Самчук, Юліян Заблоцький, Тарас Онишкевич, Петро Дужий, а також охоронці, технічний персонал — електрики, механіки, радисти, водії...

Група перебувала в зоні фронтових дій, і німецькі вермахтівці (солдати й офіцери) не звертали на неї жодної уваги, можливо, здогадувалися, що це якась технічна частина, учасники якої поводитися зовсім вільно і тому не викликали будь-якої підозри. В інших арміях такого не могло бути, зокрема у червоній армії, а німецький солдат знав “своє діло” — воювати, а все інше його не турбувало й не цікавило.

З Фастова Група переїхала до Василькова, що приблизно за 20 кілометрів до Києва. У Василькові проголошено Акт віднови державности. Зорганізовано — не підпорядковану німцям — районну Управу на чолі з місцевим мешканцем Жуком, людиною розумною і практичною. З нетерпінням чекала Група того дня, коли доведеться у столиці, в Києві, проголосити Акт віднови, але фронт зупинився перед Києвом, і це була головна перешкода для проведення запланованого. Проте незабаром з'ясувалося, що була ще далеко більша — найголовніша перешкода...

Щоденно Група збиралася (здебільшого на лоні природи) на наради, де розглядали різні аспекти, пов'язані з проголошенням Акту, інформували про хід воєнних і світових подій. Люди були готові на все, навіть на найгірше, допускаючи можливість гострих німецьких протидій. Але ніхто не боявся, усяк думками линув до Золотоверхого. Ті, що знали Київ, навіть пропонувати, що місцем проголошення Акту відновлення державности повинен бути Київський Університет, побіч якого височів пам'ятник Кобзареві.

А тим часом Васильківська районна Управа запланувала в останню неділю серпня, тобто 31 серпня 1941 р., провести святкування роковин визволення столиці Києва об'єднаними військами Армії Української Народньої Республіки й Української Галицької Армії під командою генерала Мирона Тарнавського, що сталося 30 серпня 1919 року. Головною частиною того святкування мав бути велелюдний мітинг побіля будинку Управи. Почалося спокійно, святочно, — промовці виголошували сповнені оптимізму і

задушевних сподівань промови-заклики. А втім невелика метушня: до будинку Управи підскачів чималий загін німців з короткою зброєю і... фотоапаратами в руках. Це, як виявилось пізніше, були добре вишколені й особливо мобільні функціонери СД (служби німецької безпеки). Вони миттю оточили будинок Управи й прилеглу до нього територію. У дверях і в усіх проходах і виходах позаймали позиції... і фотографували всіх, не дозволяючи нікому виходити поза утворене ними кільце. В будинку Управи й побіля нього була частина учасників Групи, яка мала виконати завдання в Києві. З Групи ніхто не промовляв, не розконспіровував себе. Частина Групи (Турчманович, Мітрінга, Паладійчук, Левицький і більшість технічного персоналу) участі в мітингу не брала, а, зорієнтувавшись у ситуації і маючи свій транспорт, швиденько виїхала з Василькова. Таким чином німці повного успіху не досягли, хоч заарештували двох головних організаторів — Мирона і Кука, які потім, під час допитів, своїх правдивих прізвищ не назвали, а Мирон заявив, що він професор, родом із Києва, а прізвище його мало закінчуватися на -енко

Арештування частини Групи пройшло швидко, а з облич німецьких добре натренованих “спеціалістів” можна було “прочитати”, що їхня операція була вдала, хоч насправді так не було.

Того ж дня під вечір загін німецьких конвоїрів, пильно охороняючи арештованих, перевіз їх до Білої Церкви, помістивши на ночівлю в одному з бараків військових казарм, переповнених полоненими червоноармійцями. Контактуватися з полоненими заборонено. Між полоненими були люди старшого віку, деякі з інтелігентними обличчями, треба думати, командири, яким теж заборонено розмовляти з арештантами. Однак короткий обмін інформацією відбувся. Полонені бачили, що вільні арештанти — люди інтелігентні, що вони розмовляють лише українською мовою, можливо, гадали, що це були “німецькі прихильники”, але з дива не могли вийти, чому ж то німці цих “прихильників” арештували й пильно стежать, щоб хтось із них не втік. На другий день перебування арештантів у біло-церківській казармі полонені знову перекинулися кількома словами з учасниками Групи. Тепер полонені дійшли висновку, що люди, німцями арештовані, — це громадяни, рішуче налаштовані проти німецького режиму, іншими словами сказавши, — це такі, що і Большевію ненавидять, і проти “германа” затіяли якусь, їм не зрозумілу, але “немаловажну справу”.

В понеділок, 1 вересня, під вечір арештованих перевезли до Житомира, помістивши не в тюрмі, а якомусь будинку із загратованими вікнами, поставивши охорону. Почалися допити, німці вимагали пояснення, що арештовані роблять під Києвом, хоч підкиївські місцевини не були їх місцем проживання. Кука не вдалося розкрити, хто він, але Мирона запитали, чи він знає, хто з галичан був учасником Великого Збору в серпні 1939 року в Римі. Учасниками були, м. ін , Бойдуник і Мирон. Таке питання німецького генерала, здається, із дуже розповсюдженим у Німеччині прізвищем Мюллер, свідчило, що той мав точну інформацію про Мирона, але, мабуть, не мав такої інформації про інших арештованих, можливо й припустивши думку, що деяких “головних” німцям не вдалося піймати (30 серпня в Житомирі від ворожої руки загинули члени мельниківського ПУНу Сенік і Сціборський, арештовані про це не знали. Провід революційної ОУН видав комунікат, що бандерівці до того вбивства непричетні, але прихильників (не всіх) полковника Мельника це не переконувало, а декого не переконує і дотепер. Члени

революційної ОУН, зокрема ті, що особисто знали Сціборського або читали його друковані праці, журилися втратою цього діяча — найближчого із оточення полк. Коновальця. Про вбивство Сеника і Сціборського арештовані довідалися аж у Львівській тюрмі “на Лонцького”).

3 Житомира 2 вересня, знову ж у вечірній час, німці перевезли арештованих до Луцька і помістили в будинку місцевої гімназії на ночівлю.

Будинок оточили конвоїри. Розглянувшись докладно у будинку, в'язні зауважили, що крізь невеличке віконце в підвальному приміщенні можна втекти, використавши той момент, коли конвоїр віддаляться від нього. Тієї ночі, після коротенької наради, втекли два члени Головного Проводу ОУН — Мирон і Кук разом із досвідченим підпільником Тарасом Онишкевичем.

Вранці, 3 вересня, озлоблені німці відвезли арештованих до Львова до в'язниці на Лонцького, зі злости побивши Юрія Стефаника, який їм сказав правдиве, але гірке для них слово.

Врешті німці переконалися, що завдання виконали незадовільно, бо хоч і арештували тих, які мали проголосити Акт у Києві, та найголовніші із затриманих усе ж опинилися на волі. Це якоюсь мірою полегшило звинувачення проти решти арештованих, і більшість із них після трьох-чотирьох тижнів звільнено з в'язниці. Звільнені перейшли зразу на нелегальне становище і далі продовжували боротьбу проти нового окупанта.

ПОЧАТКАХ НОВОЇ ПІДНЕВІЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ

“Наказ СД (німецької служби безпеки) про страту членів ОУН Бандери... 25 листопада 1941... До постів: Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Рівне, Житомир, Вінниця. Справа ОУН (Бандери): “Незаперечне встановлено, що рух Бандери готує повстання у Райхскомісаріяті (України), мета якого — створення незалежної України. Всі активісти руху Бандери повинні бути негайно арештовані і, після допиту, таємно знищені як грабіжники”.

* * *

“31 грудня 1941 р... Встановлено, що група Бандери розгорнула свою діяльність у Криму, де вона займається пропагандою і намагається створити міцну організацію... Члени ОУН отримали завдання розшукати російську зброю і боєприпаси та їх заховати, щоб вони не потрапили до рук німецького вермахту. Коли настане сприятливий момент, вибраний керівництвом ОУН, і коли будуть сформовані групи партизанів, відбудеться наступ проти німецьких окупаційних військ...”

* * *

“Берлін, 30 березня 1942 р. У секторі командира поліції і СД Житомира вдалося арештувати найголовніших керівників ОУН у цій області. Голову, Романа Марчака, застрілено при спробі втекти. Було перехоплено 2 тис. брошур і листівок... Сьогодні

точно встановлено, що рух Бандери забезпечує фальшивими паспортами не тільки всіх своїх членів, а й євреїв. Із знайдених наказів випливає, що робота руху під час зимових місяців головним чином полягала в пропагандивній і роз'яснювальній діяльності серед найширших верств населення, аж до найменших сіл...”

“Берлін, 10 квітня 1942... На Західній Україні (Волинь, Поділля)... серед різних етнічних груп треба вважати український націоналізм найсильнішою політичною течією. Рух Бандери, найбільш активний і найважливіший з усіх націоналістичних груп, став організацією головним чином антинімецькою і нелегальною...”

Уривки німецьких секретних документів, взяті з праці В.Косика “Україна під час Другої світової війни”, Торонто, 1992

Не зважаючи на те, що з великим захопленням сприйняв український народ Акт відновлення Української держави, проголошений 30 червня 1941 р., то подекуди так звані “практичні люди”, а в зарубіжжі - й тривалий час, ставили запитання, чи своїм принциповим підходом українські патріоти не вплинули на гострий супроти нашого народу німецький політичний курс.

Дехто з тих же “практичних людей” міркував так: вороги наших ворогів мали б бути нашими приятелями, а отже німці, які пішли війною на нашого нещадного окупанта — Большевію, повинні сприяти нам, а ми повинні бути з німцями у приязних взаєминах. І тут треба було провести широку пояснювальну роботу, щоб люди зрозуміли, що Німеччина зразу після Акту була змушена показати своє справжнє обличчя, обличчя окупанта, який не зважає на інтереси народу, а Україну трактує як свою колонію. У висліді Акту 30 червня процес політичного прозріння пройшов дуже швидко, і це був наш — український успіх.

Тоді, вже на початках нової підневільної дійсності, можна було почути ще й інші думки, а навіть заклики від “радикалів”, які запитували із здивуванням, навіщо потрібна якась пояснювальна робота? Адже відомо, хто такий гітлерівський окупант, — людоджер, тож не гаючи часу треба почати проти нього збройну боротьбу. Українські націоналісти розуміли й прогнозували, що з німецьким окупантом доведеться воювати, але починати збройні сутички проти німецького вермахту, який переможно перся на схід, — було великою нісенітницею, що могло б створити враження, що українці хочуть бути разом із Москвою. Кремль теж використав би для себе такий негайний збройний спротив України, а це своєю чергою викликало б ще більші репресії проти українського народу.

Організація Українських Націоналістів, як авангардна сила в боротьбі українського народу за його державну незалежність, вступила у нову фазу визвольної боротьби, її очолив Провід ОУН з числа тих його членів, які залишилися на Рідних Землях і відразу ж, ще влітку 1941 року, перейшли у підпілля. Підпільний Провід ОУН очолив другий заступник Голови Проводу ОУН Степана Бандери — Микола Лебедь, так званий “урядуючий провідник”, що виступав під прибраним (фіктивним) прізвищем “Максим Рубан” і саме так підписував організаційні документи”.

Ось його життєписні дані (Енциклопедія Українознавства, том 4, стор. 1261):

Лебедь Микола, народжений 1910 р., революціонер і політик, діяч ОУН 1930-1932 — організатор Юнацтва ОУН на Західньоукраїнських Землях, в 1932-1934 зв'язковий між Крайовою Екзекутивою та Проводом Українських Націоналістів за кордоном. За бойову

діяльність та співучасть у організації вбивства Перацького (прим.: польського міністра внутрішніх справ, відповідального за репресії, спрямовані проти українського народу. — Авт.) засуджений на кару смерті, замінену на посмертне ув'язнення. Звільнений під час польсько-німецької війни. Лебедь у внутрішньому конфлікті ОУН виступив за концепцію Степана Бандери, з 1941 р. став його другим заступником. Член Тимчасового Правління Я.Стецька, Лебедь організував після арешту німцями Бандери та більшості членів правління протинімецький резистанс, очолював до 1943 р. ОУН на Українських Землях та спричинився до постановня УПА. Співзасновник УГВР (1944 р.) і її Генеральний Секретар закордонних справ. Для налагодження контакту виїхав за кордон. З 1949 р. у ЗСА (З'єднаних Станах Америки) очолює дослідно-видавниче бюро “Пролог” у Нью-Йорку. Мемуарно-документальна праця — “УПА” (1946), публіцистичні статті”.

Микола Лебедь перейшов у підпілля. На Другому Великому Зборі ОУН його обрано другим заступником Голови Проводу ОУН Степана Бандери, і тепер він очолив підпільний Головний Провід ОУН (Прим.: два заступники Степана Бандери, Ярослав Стецько і Степан Ленкавський, були німцями арештовані, перший 9 липня 1941 р., другий пізніше, за донесенням німецького начальника поліції безпеки і СД від 9 серпня 1941 р. — “арештовано керівника пропаганди групи Бандери, професора Ленкавського”).

Гітлерівці заметушилися, вони докладали всіх зусиль, щоб упіймати М.Лебеда: 4 жовтня 1941 року німецька комісія при командирів Поліції безпеки та СД (служби безпеки) Дистрикту Галичина у Львові видала “гончий лист” у пошуках за М.Лебедем. В “листі” було зазначено, що М.Лебедь озброєний, користується багатьма фальшивими документами. Не зважаючи на зусилля гітлерівців, М.Лебеда арештувати не вдалося.

У своєму творі “УПА” М.Лебедь про другу половину 1941 року і про 1942 рік пише так: “Той час характеристичний широкою підпільною революційною боротьбою з метою освідомити та змобілізувати українські маси довкола самостійницької ідеї. Піти на відкриту збройну боротьбу з німцями спочатку було неможливо і недоцільно з ось таких причин:

1. Треба було очистити терен від большевицьких агентів, щоб унеможливити їм використати нашу визвольну боротьбу пропагандивно на їх власний рахунок, тобто не дозволити обернути українську визвольну боротьбу проти німців у боротьбу за поворот большевизму і сталінської диктатури.

2. Маса українського населення, що у зв'язку з війною сподівалися звільнення від большевицького панування і встановлення власного самостійного державного життя, були на безпосередню нову боротьбу не приготовані й мусіли отрястись по довголітньому терорі, зорганізуватися та пізнати нового окупанта, його систему правління та методи діяння.

3. Велике знищення в провідних кадрах українського народу і в Організації дотогочасною большевицькою окупацією. Большевики, уступаючи з українських земель, вимордували жажливим способом десятки тисяч українського активу по тюрмах.

4. В самій Організації треба було, після завданих большевиками і німцями ударів, приступити до переорганізування, доповнення, зміни тактики й системи, достосовуючи її до ментальности та способу протидії нового окупанта.

Створені напередодні війни Похідні групи з завданням використати фронтовий хаос і продертися якнайдалі на схід, щоб стати в допомогу народові у боротьбі на два фронти, щоб не виявити передчасно німцям властивих плянів, — наказували відповідну тактику”.

У той час націоналісти обмінювалися думками, чи не годилося б застосовувати супроти високопоставлених гітлерівців терористичні акти, беручи до уваги те, що німецькі окупаційні власті потрактували терор як один із засобів їхньої окупаційної політики на загарбаних землях. Такий спосіб боротьби відкинено.

Організація Українських Націоналістів завжди високо цінувала український інтелектуальний світ. Дозволити ворогові винищувати його — це значить погодитися з тим, щоб ворог мав причину ослаблювати мозок нації. Наводили приклад Чехословаччини: в 1942 році чеські патріоти вчинили терористичний замах на одного з найвидатніших діячів гітлерівської верхівки Райнгарда Гайдріха, після чого гестапівці переарештували в Празі і в цілій Чехії сотні видатних чеських науковців і розстріляли. На місце Гайдріха Берлін поставив іншого гітлерівця, ліпшого і не гіршого від Гайдріха, а рана Чеської нації залишилася глибокою і вельми болючою.

В умовах нової окупаційної дійсності треба було, не відкладаючи, провести нараду провідного націоналістичного активу, аби накреслити нові напрямні діяльності.

У вересні 1941 в Україні, в умовах глибокого підпілля, відбулася Перша Конференція ОУН, в якій, крім “урядуючого провідника” Миколи Лебеда, взяли участь Іван Климів-“Легенда”, Дмитро Мирон-“Орлик”, Василь Кук-“Юрко Медвідь”, Роман Кравчук-“Петро” та ін.

Перша Конференція ОУН (перша на Українських Землях) опрацювала такі напрямні боротьби й праці Організації:

“А) Перебрати адміністрацію на низах у свої руки та продовжувати започатковану українським Урядом працю (Прим.: німці розігнали Державне Правління, а головніших його учасників арештували, але не могли зразу розігнати чи й переарештувати всі державні низові клітини, які очолювали часто-густо громадяни-патріоти, що не були членами ОУН, хоч симпатизували й були палкими прихильниками української державної суверенності.)

Б) Перекинути якнайбільше провідних одиниць за Збруч на цілість земель України, щоб продовжувати працю, що її започаткував український Уряд на Західніх Землях: розподіл колгоспів і радгоспів, ховання майна перед грабунками (німецькими) і безпека українського населення перед сподіваним голодом, захоплення друкарень і випуск преси, широка пропаганда ідеї і гасел визвольної боротьби, протисовєтська і протинімецька пропаганда, акти проголошення відбудови Української Держави у містах і селах та маніфестації народу (останній акт проголошення відбувся у місті Василькові — понад 20 км від Києва).

(Прим.: Похідні групи, які пересувалися на Схід у липні-серпні 1941 р. робили це майже відкрито, користаючи з того, що німецькі вермахтівці, бачачи цих спокійних людей, не допускали й думки, що ті люди роблять щось таке, що для гітлерівської верхівки в Берліні і небажане, і “злочинне”. Після того, починаючи з осені, Похідні групи, невеличкі за кількістю, таємно переходили “за Збруч”, тобто на Осередні та Східні Землі України. Учасники таких груп (засекречених) отримували від Організації відповідні фіктивні документи та коротку зброю. — Авт.)

В) Боротьба з голодом. Німці стягали рештки врятованого збіжжя, і зима та весна 1941-42 рр. принесли і на Західні Землі України голод (У малих підкарпатських селах бувало щоденно по 14 похоронів людей які вмирали голодною смертю.)

Г) Освідомно-пояснювальна акція проти масових вивозів на роботи до Німеччини, а надалі організування пасивного спротиву (втеча з так званих “лапанок”).

Д) Акція проти надмірного стягання контингентів і пропаганда вмілого приховування майна.

Е) Пропагандивно-пояснювальна підготовка до активної боротьби з німецьким окупантом, розкриття німецьких плянів поневолення і колонізації України. Одночасно така ж акція проти нових намагань большевизації українських теренів, що її проводили насилані Москвою в Україну агенти та партизанські диверсійні групи.

Є) Збір та магазинування зброї.

Ж) Вишкіл нових провідних кадрів для визвольної боротьби вже майже на всіх Українських Землях із членів, що проживали під большевицькою окупацією, та охоплення ними щораз дальших теренів.

З) Поширити наші програмові й політичні постанови та методику й тактику боротьби у зв'язку з охопленням цілості українського терену і народу та з його політичними, національними і соціальними надбаннями, щоб у народі, що був досі розділений окупаційними кордонами, довести до програмового погодження політики й тактики, думки і чину”.

Щоб нести слово правди до народу, щоб проводити пояснювальну працю, треба було вишколити кадри молодих, енергійних і відданих Національній Справі пропагандистів.

Молоді кадри пропагандистів душею і серцем сприймали “Правила життя українського націоналіста”: “Найвищим твоїм законом і твоїм бажанням є воля й ідея Нації. Будь гідним виконавцем заповітів великих синів твоєї Нації і борись та працюй для великого майбутнього. Твоїм найбільшим добром і твоєю честю є сила і велич твоєї Нації. Залізна дисципліна супроти Ідеї та Проводу й обов'язок праці є твоєю чеснотою. Пам'ятай, що Україна покликана до творення нового життя, і тому працюй для її могутності й розвитку. Плекай дух волі й творчості, неси всюди Ідею Правди України і закріплюй в життя її історичну місію. Твоєю найбільшою любов'ю є Українська Нація, а твоїми братами — всі члени української національної спільноти. Будь вірний Ідеї Нації на життя і смерть і не здавайся, хоч би проти тебе був увесь світ...” (Зенон Коссак: “44 правила життя українського націоналіста” (правила 2-9).

РІК 1942. БОРОТЬБА ПРОДОВЖУЄТЬСЯ

“...Стоїмо на засадах, на яких був оснований Акт 30 Червня 1941 р., вважаючи його історично правним, революційним і політичною маніфестацією волі всього українського народу жити власним державним життям. Сучасна імперіялістична війна, яка веде до загального виснаження. великих революційних потрясінь і перемін, ставить український народ... перед завданням остаточної вирішальної боротьби за Українську Державу... Враховуємо близьку можливість збройної боротьби за українську державність у слушний

час (розбиття Москви, загальне виснаження, зовнішнє і внутрішнє потрясіння Німеччини). Тому, щоб енергія народу не вилилась у партизанщину, але оформилась у широкий усенародній рух, який забезпечить повну перемогу, — ми вже тепер організуємо, мобілізуємо пляново сили на всіх ділянках... Свою політику ми будуємо: на творенні й розбудові власних революційно-політичних і військових сил, на самостійницькій, ні від кого не залежній всеукраїнській політиці революційної боротьби, ...на створенні широкого фронту боротьби поневолених народів Сходу й Заходу Європи... Вважаємо нашим головним фронтом — фронт боротьби з московським імперіялізмом, під якою маскою він не виступав би (білогвардійщини, керенщини, большевизму, слов'янофільства чи їм подібних). Московсько-большевицькій міжнародній концепції — Інтернаціоналу і німецькій концепції т. зв. “Нової Європи” ми протиставляємо міжнародню концепцію справедливої національно-політично-господарської перебудови Європи на засаді вільних національних держав під гаслом “Свобода народам і людині”. Ми наголошуємо на ідеї Самостійної Соборної Української Держави, яка є життєвою необхідністю і вічним стремлінням Української Нації... У своїй визвольно-революційній боротьбі ми беремо в основу цілокупність Українських Земель... Ми вважаємо рішуче непридатною для нового українського життя систему капіталістичну, тоталітарну, комуністичну, націонал-соціалістичну... Визнаємо національно-революційний шлях боротьби єдино правильним... В процесі боротьби за Українську Державу ми вважаємо завданням: творити з нам Організації міцну всеохоплюючу революційно-політичну Організацію провідного активу з усіх верств, оперту на всіх прошарках народу, яка охоплювала б усі українські землі... Одним із найголовніших завдань, зокрема на Осередніх і Східніх Українських Землях, є виховання молоді в націоналістичному дусі... Ми стоїмо на становищі, що українське жіноцтво є рівноправним і рівновартісним чинником української нації і в національно-революційній боротьбі... В господарській політиці ведемо боротьбу проти експлуатації та чужинецького контролю, проти всіх імперіялістичних господарських систем: капіталістичної, московсько-комуністичної, тоталітарної, націонал-соціалістичної... Ми за Українську Національну Автокефальну Церкву з патріархом у Києві і за повний розрив із Москвою... На Осередніх і Східніх Українських землях критику колоніальної політики поєднуємо з боротьбою проти московсько-большевицьких впливів, проти пропаганди партизанщини... Ми поборюємо політичний і культурний актив і всі форми політичного й культурного москвофільства, як знаряддя московського імперіалізму... Боремося проти всяких форм партійництва й отаманії...”

З політичних постанов Другої Конференції ОУН (квітень, 1942)

Під кінець 1941 і в 1942 р. війна не втрачала шаленого розмаху. Після японської атаки на американську морську флоту в Перл-Харборі (7 грудня 1941 р.) американсько-японські баталії розгорілися у Тихоокеанській зоні. До антигітлерівського блоку держав долучилася зі своїм колосальним економічним потенціалом Америка. Не зважаючи на те, що вермахт не захопив столиці СРСР Москви ані Ленінграду, німці з перемінними успіхами й невдачами перлися до Волги, до Сталінграду, але там на початку лютого 1943 р. зазнали нищівної поразки.

З вибухом німецько-совєтської війни американський віцепрезидент Трумен ясно й недвозначно визначив американську позицію: Америці лежить на тому, щоб обидві імперські потуги (Німеччина і ССРСР) себе взаємно винищували і при тому щоб існувала своєрідна “рівновага”, коли ж вона порушуватиметься, допомогу Америка надаватиме слабшій стороні. Виходячи з такої позиції, Америка слала Большевії матеріальну поміч, і то не лише зброєю і різним воєнним устаткуванням, а й одягом, взуттям, продуктами харчування...

Англійський прем'єр Черчіль однаково ненавидів Гітлера і Сталіна але, ймовірно, міг мати інформацію про роботу німецьких учених над виготовленням нової (атомної) зброї. Він уявляв собі, як можуть розгорнутися воєнні дії, якщо німці виготовлять ту зброю масового знищення і застосують її проти своїх противників. Це й спонукало його йти на поступки й надавати допомогу Сталінові, щоб якомога скоріше покінчити з Гітлером, очевидна річ, ціною життя і крові “червоного вояцтва”.

Совєтська історіографія недостатньо наголошувала на тому, яку колосальну допомогу отримав ССРСР від Америки й Англії, а успіхи свої перемогу над Німеччиною пояснювала, прославляючи відданість “совєтських громадян” компартії, а також “доблесть і патріотизм” червоної армії.

А як було насправді? Чому програла війну Німеччина, а виграла антигітлерівська коаліція?

Крах німецького нацизму був закладений у його філософській основі, в расистській доктрині, в тоталітаризмі, вождизмі, антисемітизмі, загалом у антигуманному ставленні до інших народів, у маніякальних концепціях, що народжувалися в головах “надлюдей нордійської раси”. Отой нацистський теоретичний виплід втілювався у практичних діях вождів третього Райху.

Українські націоналісти твердили, що німецька воєнна авантюра закінчиться повним провалом тому, що націонал-соціалістичні ватажки потоптали стремління поневолених Москвою народів, стали рішуче проти волі українського народу, що століттями змагав до свободи, а 30 червня відновив державність.

Прорахувалися німецькі імперіялісти в оцінці червоноармійців, що в перших місяцях війни масово здавалися німцям у полон. На початках, але це було дуже рідко, німецькі вищі командири звільнювали полонених червоноармійців, тоді кількість полонених з кожним днем росла. Але гітлерівці раптом відмінили курс вермахтівських командирів і нікого з полону не звільняли. Мало того, німці створили полоненим важкі умови, фактично їх приречено на вимирання з голоду. І власне цим нелюдям ставленням до полонених політики третього Райху допомагали большевикам. Червоноармійці почали чинити опір німцям. Вони не хотіли захищати ССРСР — імперії насильств і рабства, але скоро переконалися, що брунатний чорт нічим не кращий за червоного диявола.

А тим часом Сталін видав наказ, у якому робив відповідальними за відступ перед німецькими атаками весь командний склад даного відтинку і загрозив розстрілом командирів. Тоді збільшено так звані “заградительніе” отряди” — тобто загороджувальні відділи з чекістів, які стріляли тих своїх командирів і бійців червоної армії, які хоча б на кілька кроків почали відступати.

Мало того: весь час чекістські опричники виконували поза фронтовою лінією свою “важливу роботу”, усуваючи (таємно розстрілюючи) червоноармійців-українців,

особливо вихідців із західньоукраїнського регіону (з числа покликаних до радянського війська у 1939-1941 рр.) як “неблагонадійних”, тобто тих, котрі, на думку “органів”, могли бути небезпечні для СРСР. А вже після закінчення війни, 8 травня 1945 р., тих українців, особливо галичан і волинян, що воювали у червоноармійських лавах, тобто здобували перемогу СРСР, чекісти тихцем арештовували ще до їх демобілізації, проводили ганебне слідство, дошукуючись “складу злочину” проти червоного царства, і засуджували на довголітнє ув’язнення. На суді ображені, бо ж невинуваті, червоноармійці-українці зазначали, що вони боролися проти німецької окупації, на те судді давали стереотипну відповідь-пояснення: “За те, що воювали у лавах червоної армії, — спасибі, але за те, що “агітували” проти СРСР, піддавали критиці радянську вітчизну й наш соціальний лад, попрацюєте ще по кількадесят років у виправно-трудових таборах, де перевиховуєтесь і станете повноцінними громадянами радянської батьківщини...”

Щоправда, в 1942 р. багатьом чи й більшості громадян було зрозуміло, що Гітлер свого політичного курсу щодо України не змінить, що він таки всіма способами силкуватиметься зробити Україну своєю колонією, а українців — рабами, але на противагу до націоналістичних закликів про крайню необхідність вістря боротьби спрямовувати проти всіх імперіялістів-поневолювачів, — “реалісти” (а краще їх назвати б “Реалісти на коротку мету”) тихцем питали: “Хіба ж можна протиставитися німцям, що володіють могутньою зброєю? Невже не видно успіхів німецького вермахту на фронтах, які торують Німеччині шлях до перемоги?” Українські націоналісти далі наголошували, що програма боротьби й діяльності, опрацьована Організацією під проводом Степана Бандери, єдиноправильна.

Виникла потреба зібратися керівним силам націоналістів: у квітні 1942 р. на Західньоукраїнських Землях в умовах особливої секретності відбулася Друга Конференція революційної ОУН. З конспіративних причин постанови Конференції (неповний текст) розповсюджено між членством, деякі передано усно. Учасниками Конференції були визначні діячі революційної ОУН Микола Лебедь (урядуючий провідник), Дмитро Мирон — крайовий Провідник Києва і суміжних областей, Іван Климів, Ярослав Старух, Дмитро Маївський, Микола Арсенич, Роман Кравчук, Василь Кук, Мирослав Прокоп та ін., брали участь також делегати з Осередніх і Східніх областей України.

Не могли брати участь у Конференції Степан Бандера, Ярослав Стецько, Степан Ленкавський та ін. провідні члени ОУН, які в той час каралися у німецьких тюрмах і концтаборах. Дехто чомусь особливо наголошує на тому, можливо, бажаючи підкреслити, що концептуальні підходи тих діячів не мали впливу на формування подальшої політичної лінії у боротьбі та діяльності ОУН. Названі та й інші діячі не могли брати участі у засіданнях Проводу ОУН, вони були ізольовані і не тільки, над ними усіма висіла загроза, в кожную хвилину гітлерівці могли їх фізично знищити, і тому саме, оберігаючи їх життя, у тогочасних націоналістичних виданнях і взагалі в усіх справах, пов’язаних з ОУН, не згадували їх імен. Але досить ознайомитися з текстом політичних Постанов Другої Конференції ОУН, щоб з’ясувати, що Конференція оперлася на теоретичному фундаменті, побудованому чи апробованому цими діячами, Степаном

Бандерою. Конференція пішла шляхом, визначеним Другим Великим Збором ОУН, вносячи певні доповнення і пояснення відповідно до конкретної ситуації.

Логічна послідовність, чи пак обґрунтована черговість дій ОУН, проходила лінією, започаткованою ще під кінець 1940 року. Ті постулати, котрі оголошено в Маніфесті Українських Націоналістів у грудні 1940 р. в Постановах Другого Великого Збору ОУН, що відбувся у квітні 1941 р., а також у інституціях “Боротьба і діяльність ОУН під час війни” з травня 1941 року — а в укладанні цих матеріалів брали активну участь С.Бандера, Я.Стецько, С.Ленкавський і ін. — знайшли повне відображення і в Першій (вересневій 1941 р.) Конференції, і в Постановах Другої Конференції Організації Українських Націоналістів. Незмінною залишилася ідеологія і в 1942 та подальших роках, але стратегію й тактику ОУН достосовували до ситуації. Наприклад: у тридцятих роках, коли головна сила ОУН базувалася на Західньоукраїнських Землях, вістря боротьби ОУН спрямовувала особливо проти польських окупаційних властей. А в 1942 році Конференція щодо ставлення до поляків винесла таку постанову (зміст подаємо повністю): “Стоїмо за злагіднення польсько-українських відносин у сучасний момент міжнародної ситуації й війни на платформі самостійних держав і визнання та панування права українського народу на Західньоукраїнських Землях. Одночасно продовжуємо боротьбу проти шовіністичних настроїв поляків та апетитів щодо Західніх Українських Земель, проти антиукраїнських інтриг та спроб поляків опанувати важливі ділянки господарсько-адміністративного апарату ЗУЗ коштом відсторонення українців”.

У тридцятій статті Політичних Постанов, прийнятих Другою Конференцією революційної ОУН, сказано: “Боремося проти всяких форм партійництва, отаманії...”

У той час (1941, 1942, 1943 рр.) у районі волинського Полісся діяв повстанський загін отамана Тараса Боровця-“Бульби”. “Бульба” був єдиним отаманом під час Другої світової війни. Ось нотатка про нього на 161 сторінці першого тому Енциклопедії Українознавства: “Тарас Боровець, нар. 1908 р., псевдонім “Бульба”, громадський діяч і політик. Під польською займанщиною провадив освідомну працю на Поліссі, за що був ув’язнений у Березі. (Прим.: у Березі Картузькій, що на терені сучасної Берестейської області, від 1934 року до вересня 1939 р. був розміщений польський концентраційний табір, в якому карали польські окупаційні власті багатьох українських націоналістів і загалом національно свідомих українських громадян. — Авт.) Під большевицькою Уманщиною організував підпілля на Поліссі, а з початком німецько-російської війни Українську Повстанську Армію “Поліську Січ”, яка успішно виступала проти большевиків і під німецькою окупацією перейшла в підпілля, приймаючи 1943 р. назву Українська Народня Революційна Армія...” Отаман “Бульба” співпрацював з німцями, поїхавши на переговори в листопаді 1943 р., був ними арештований, а 1 грудня того ж року запроторений до концтабору у Заксенгаузені. Звільнений восени 1944 року. Проживаючи на Заході, опублікував спогади “Армія без держави”, в яких, як трапляється у полемічній праці, допущено мало неточностей, а декілька фактів подано у викривленому світлі.

Очевидна річ, отаман Боровець-“Бульба” стояв на національних позиціях, зумів зорганізувати чималий загін, проте не розумів ваги політичної консолідації, не мав бажання стати понад особисті амбіції, не влився в Українську Повстанську Армію, покликану до життя Організацією Українських Націоналістів, яка кількісно

перевищувала загін “Бульби” у кількадесят разів і проіснувала понад п’ятнадцять років а загін “Бульби” розформувався після його арешту в листопаді 1943 р.

Т.Боровець-“Бульба” похвальними словами згадує Івана Мітрінгу про якого є згадка у попередніх розділах цієї праці. А от що пише на 1616 стор., том 5, Енциклопедія Українознавства: “Іван Мітрінга (1909-1943), діяч ОУН, співпрацівник націоналістичних видань (псевдо Сергій Орелюк), редактор пропагандивного видання “Геть з большевизмом” (1937-38) (Прим.: Вийшло 3 числа того журналу у Львові. - Авт.) Мітрінга еволюціонував у напрямі лівих позицій і заснував у 1942 р. Українську Народньо-демократичну Партію — УНДП (“група Мітрінги”). Згинув на Костопільщині в лавах УПА (під проводом Т.Боровця-“Бульби”). Мітрінга автор політичних брошур, серед ін. “Наш шлях боротьби” (1940)”

Іван Мітрінга — член ОУН з початку 30-х років, переслідуваний польською поліцією, у 1940 році приєднався до ОУН Бандери, був учасником Другого Великого Збору ОУН у Кракові, був учасником тієї групи ОУН, яка мала проголосити Акт державної незалежності України в Києві. Насправді, маючи власне розуміння стратегії і тактики національно-визвольної боротьби, подався до свого доброго знайомого, з яким у тридцятих роках був у польському концтаборі Береза Картузька, до Т.Боровця-“Бульби”, став його політичним дорадником. Тоді ж Мітрінга зустрічався зі своїми друзями — організаторами ОУН і УПА на Волині. В одній із розмов на запитання, чому він перебуває у загоні отамана Бровця-“Бульби”, Мітрінга відповів: “Та тому, щоб отаман не робив непродуманих і хибних кроків”. Ці слова Мітрінги все з’ясовують. Можна думати, що великою втратою для Української справи була смерть Мітрінги від рук большевицьких агентів восени 1943 року. Без сумніву, у спогадах Бровця-“Бульби”, перевірених Мітрінгою, не було б викривлень історичних фактів, не було б тієї безпардонності, з якою отаман накидається незаслужено на багатьох людей, котрі все віддали Україні — і кров, і працю, і життя...

Наталія Полонська-Василенко в “Історії України” (том 2, стор. 520) критично ставиться до отаманії у 1918-1920 рр. Вона пише: “Почалося “большевичення” окремих груп. Перейшла на бік большевиків одна з найбільших повстанських груп під командою отамана М.Григорієва, яка перед тим довгий час боролася з ними на Південній Україні. Перейшов на бік большевиків анархіст Н.Махно зі своїм великим загonom, з гарматами...”

В українських патріотичних середовищах, у націоналістичних політичних вишколах, отаманський рух в Україні гостро засуджували. Отаманія нищила нас, нашу державність. І була вона чималою, 60 тисяч, а за деякими підрахунками перевищувала цифру 100 тисяч бійців. Яка це могутня сила була б, якщо б усіх об’єднати і поставити на захист України нашої державности перед большевиками, перед білими російськими військами під командою Антона Денікіна, що воював на “півдні Росії” проти українських і большевицьких військ і, за свідченням історичних джерел, був... українського походження, маючи прізвище Дейнека!

Великі рани залишили в Україні злощасні отамани: анархіст Нестор Махно — “гуляйпільський батько” влітку, очоливши “вільні батальйони революції” і селянські самооборонні загони, виступав проти німців і проти гетьманської адміністрації, згодом, під впливом большевиків, перейшов на їх бік, пізніше порвав зв’язки з ними, а далі, убивши отамана Григорієва, знову примирився з червоними... А Матвій Григорієв —

спочатку отаман українських військ — навесні 1919 року перейшов на бік большевиків, а коли Ленін наказав іти на допомогу советському уряду в Бєля-Куна в Будапешті, не послухав і виступив проти большевиків. Омелян Волох — командувач гайдамацького полку — в грудні 1919 року перейшов до большевиків. Отаман Зелений (справжнє прізвище Данило Терпило), родом із Трипілья, що на Київщині, в січні 1919 року допомагав большевикам у наступі на війська Української Народньої Республіки, але згодом опам'ятався і виступав проти большевиків і проти денікінців на Київщині та в суміжних районах Полтавщини і Чернігівщини, згинув у бою з денікінцями, а серед місцевих селян отой отаман, під командою якого було чи не найбільше бійців (понад 30 тисяч), здобув славу народного героя.

Про отаманію з'явилося в українській мемуарній літературі чимало творів. Сумні думки навіває отаманщина. Обговорюючи в Головному штабі Української Повстанської Армії старшинські (офіцерські) звання, прийнято рішення навіть саме слово “отаман” усунути із слівництва УПА.

Звання “Головний отаман” відповідає генеральському рангу а “отаман” - найнижчому званню штабного старшини, що йде відразу за “сотником”. У формуваннях Української Повстанської Армії набуло прав “громадянства” на означення того звання слово “майор” (слово латинського походження і дослівно означає - більший). А отаман Т.Боровець-“Бульба” був єдиним отаманом в Україні під час Другої світової війни.

ЗА УКРАЇНУ — ЛЮБОВ БЕЗМЕЖНУ...

“...Германи йшли у край ворожий
Не з вірою в закони Божі,
А їх вела до перемог
Жадоба й віра лиш єдина,
Що Гітлер вождь, то надлюдина,
Всесильний, непомильний “Бог”.
Вело всіх Гітлера веління
Не залишати з міст каміння,
Палити села, кожний дім,
Щоб на чорнозем хлібородний
Прийшов німецький хлоп голонний
І вічно панував на нім...
Шуміли липи кучеряві,
Пташки, квітки і зілля й трави
Тоді будилися зі сну,
Коли раненько-пораненьку
Прощали хлопці батька-неньку
І вибирались на війну...
Йшли хлопці гордо і бадьоро,

Та не співали, щоб їх ворог
Не чув, не знав, хто йде куди.
За кожним хлопцем із хатини
Злітав плач матері й родини
І цілував його сліди.
Сини чорнозему, селяни
Йшли в невідоме, у незнане,
Готові на бої, на труд, —
Щоб оминати гніт, поталу,
Пішли, як предки на Каялу,
Під Берестечко і до Крут.
Вели селян в ліси, в повстання
Розпука, відчай і бажання
Борні за волю, за народ...
Олесь Бабій “Повстанці” (уривки з поеми)

Українську Повстанську Армію покликала до життя революційна організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери. Дрібні озброєні групи, розсіяні в районах Північно-Західніх Українських Земель (Волинь і Полісся), злилися в 1942 році під командою військового референта Крайовою Проводу ОУН ПЗУЗ Сергія Качинського-“Остапа” на Поліссі та сотника Івана Перегійняка-“Довбешки”-“Коробки” на Волині у чітко організовані відділи, що мали структуру регулярного війська. На заклик ОУН ряди УПА зростали, формувалися повстанські чоти, сотні, а далі — курені, проходив військовий вишкіл, розпочалися операції проти окупантів, аби усунути німецькі залоги й адміністрацію з районних центрів. Водночас спрямовано удари проти советських провокаторів, закинутих з московських літаків, які крайньо вороже ставилися до українського самостійно-державницького руху. Однією з тогочасних більших акцій УПА було захоплення містечка Володимирця і звільнення з тюрми в’язнів (7.02.1943). В лютому-березні того ж року відділи УПА звільнили від советських партизанів ліси в околицях Сарн, Столина, Цуманя, розбито табір полонених у Луцьку та збірний пункт молоді з Дніпропетровщини, яку везли на роботи до Німеччини. Загін УПА у Людвиполі розбив німецький каральний загін. Відділи УПА наскочили на в’язниці, звільнивши всіх в’язнів у Луцьку, Дубні, Ковелі, Горохові, Крем’янці та в Любачівці. УПА набирала рис могутньої збройної сили.

Утворена в липні 1944 р. (як підпільне Всеукраїнське Політичне Представництво), Українська Головна Визвольна Рада винесла 30 травня 1947 р. “Постанову про визнання 14 жовтня 1942 року днем постанови Української Повстанської Армії (УПА) та про встановлення цього дня святковим днем УПА”. В Постанові написано: “В місяці жовтні 1942 р. на Поліссі постали перші збройні відділи, що дали початок Українській Повстанській Армії.

1. Для зафіксування цього історичного моменту визнається день 14 жовтня 1942 року днем постанови УПА. 2. Для вшанування цього моменту день 14 жовтня, що збігається з історичним козацьким святом Покрови, вводиться як святковий день УПА”.

Ініціатором і організатором УПА, як відомо, була революційна ОУН. Проте деякі громадяни намагаються з якихось міркувань применшити в тому ролі Організації, а то й не підкреслювати того, що серед багатьох націоналістичних активістів того часу найголовнішим надхненником національно-державницької боротьби виділявся Степан Бандера. Дехто наголошує на тому, що з моменту арешту Провідника ОУН (а сталося це в липні 1941 р.) його ролі нібито “закінчилася”. Але це не так: серед націоналістів ще тривалий час нуртували задуми й пляни та політична прозорливість С.Бандери, і тому до нього ставилися із співчуттям переживали його нещастя, хоч про це зі зрозумілих причин ніхто голосно не говорив. Люди остерігалися, щоб своїми словами не пошкодити Бандері, щоб німці не мали підстави пов’язувати з іменем Провідника ОУН ті дії, які проводила ОУН після його арешту.

Згадаймо січень 1940 року: що зробили б гітлерівці, якщо б довідалися про зміст розмов Степана Бандери з полковником Андрієм Мельником? С.Бандера тоді запропонував переїхати А.Мельникові до нейтральної країни, а також створити за океаном другий націоналістичний центр. Якщо б гітлерівці про це дізналися, вони знищили б і Бандеру, і Мельника.

Саме тому, щоб не пошкодити С.Бандері, який був у німецькому ув’язненні, ніде й не натякалося на те, що існує ідейний зв’язок між С.Бандерою і тими діями ОУН, яка (її головне керівництво) ще влітку 1941 року перейшла у підпілля і до якої німецькі нацисти ставилися вороже, ставлячи на одну площину націоналістів-революціонерів з комуністичними.

Дехто силкується применшити ролі революційної ОУН в організації збройної боротьби, висуваючи “аргументи”, що якщо не більшу, то рівнозначну ролі з УПА зіграв Тарас Боровець-“Бульба”. І це не так: утворення “Поліської Січі” санкціонували німці, вони видали Боровцеві-“Бульбі” зброю, а згодом “бульбівці” після арешту отамана самі розпустилися. Формация “Бульби” налічувала від 700 вояків до 3 тисяч, а з днем арешту Боровця перестала існувати і зникла ще до приходу другої більшовицької навали. Частина вояцтва “Бульби” влилася у лави УПА.

Перед приходом більшовиків у Західну Україну більшість вояків куреня, зформованого у Крем’янецьчині, і однієї сотні, яку зорганізовано в околицях Володимира Волинського силами мельниківської Організації, об’єдналися з УПА, котрою командував Роман Шухевич — генерал “Тарас Чупринка”.

Найголовніша мета діяльності й боротьби українських націоналістів - це захист Української нації найактивнішими формами. На тій ідейній позиції стояла Українська Повстанська Армія, тобто на позиції, визначеній Організацією Українських Націоналістів.

Захищаючи український народ перед злочинними гітлерівськими і комуністичними окупантами, ставлячи своєю найвищою метою боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу, Українська Повстанська Армія стала силою всеукраїнською. Найвимовнішим доказом того є те, що, спираючись на сприяння і всебічну підтримку українського народу, УПА проіснувала понад десять років. Документами стверджено, що окремі збройні сутички воїнів УПА з комуністичними окупантами траплялись і після двох десятиріч від початку формування Повстанської Армії.

Ідейно-політичною основою Української Повстанської Армії були постанова Другого Великого Збору ОУН (1-3 квітня 1941 р.), що ставила завдання — продовжувати боротьбу за українську державну суверенність за всіх умов, які існували б на території України, а також славетний Акт (30 червня 1941 р.) відновлення Української Держави.

Здійснюючи постулати своєї людиноненависницької імперської політики, гітлерівці пошматували Україну: 1 серпня 1941 року до Генеральної Губернії, у склад якої ще восени 1939 року увійшли західноукраїнські окраїнні землі (Холмщина, Підляшшя, Засяння і Лемківщина), вони прилучили галицькі області, назвавши їх Галицький дистрикт, Закарпаття залишили за своїм союзником — Угорщиною, іншому союзникові — Румунії — віддали Буковину й так звану Трансністрію — ті українські землі, що між Дністром і Південним Бугом разом із Одесою. З решти Українських Осередніх і Східніх Земель із Західньою Волинною утворили непрошені “хазяїни” “Райхскомісаріят Україна” під керівництвом гітлерівського сатрапа Еріха Коха, який переїхав зі Східньої Пруссії до волинського міста Рівного, що тимчасово було столицею того штучного німецького колоніального новотвору. За вказівкою Гітлера і його партійних прибічників у тому “райхскомісаріяті” створено найжорстокіші окупаційні умови. Тут страждало українське цивільне населення. А ще більших страждань від німців зазнали мобілізовані з тих теренів у червону армію українці, які попали до німецького полону. Страхітлива іронія долі: в інтересах українців не була й не могла бути оборона СРСР — тієї імперії, яка голодоморами винищувала Україну, яка нещадно її експлуатувала, московщила й руйнувала духовість... Логічний висновок. якщо знайшлася якась сила, що знищує ту злощасну й злочинну імперію, то та сила повинна прихильно ставитися до тих, що не хочуть жити під ярмом СРСР. Але гітлерівці того не врахували, вони почали винищувати і тих, які большевицького імперського спрута не хотіли. Своєю безглуздою політикою — винищуванням полонених — німці силоміць штовхали український нарід й інші народи, ними поневолені, до Москви. Щодо цього, беручи до уваги інтереси волелюбного українського народу можна сказати, що Берлін і Москва, хоч між собою вели війну, проте однаково вороже ставилися до народу — єдиного правного господаря своєї прадідівської землі. Такою парадоксальною, страхітливою і трагічною була дійсність.

Послухаймо мову цифр і фактів: американський історик Вільям Шірер у своєму творі “Успіх і падіння третього Райху” (Нью-Йорк, 1960 р.) на основі архівних даних стверджує, що за шість місяців советсько-німецької війни (від 22 червня до 6 грудня 1941 року) до німецького полону попало три мільйони вісімсот тисяч “советського війська”. З листа гітлерівського міністра “для східніх теренів” Розенберга до фельдмаршала Кайтля стало відомо, що з тих полонених залишилося лише кількасот тисяч, а більша частина вигинула у полоні з голоду. Сталін не дбав про долю своїх учорапніх червоноармійців, він твердив, що полонені — зрадники, а за таких уступатися советська “родіна” не буде. Тим допоміг Гітлерові.

Полонені червоноармійці для Москви “зрадники”, тому Москва жодного разу не вступилася за них, виходячи з того міркування, що “зрадників” ніде й ніколи обороняти не треба, хай Гітлер з ними робить, що сам захоче. І тому-то німці знехтували вимогою Женевської конвенції про військовополонених щодо гуманного поводження з ними, введеної у життя 27 липня 1929 року. У звіті до Гітлера генерал Кітніцгер пихато звітував, що лише на території дій його військ щоденно гине з голоду 2500 советських

полонених. У донесенні вермахту з “південної зони” (з України) на основі документів зазначає історик Шірер: на 52 тисячі “совєтських” полонених лише в одному таборі було близько 22 тисяч українців. Дослідник стверджує: з 6 мільйонів “совєтських” полонених вигинуло щонайменше 3 мільйони в німецькому полоні. А скільки у тих трьох мільйонах українців? І за віщо вони гинули?

Наводячи лише деякі цифри про втрати українців у війні, що велася в інтересах України, запам’ятаймо ще й таке: Друга світова війна загалом спричинила велетенські жертви — понад п’ятдесят мільйонів людей утратило життя! Відповідальність за ті жертви лягла на націонал соціалістичний Берлін і на не менш людиноненависницьку й жорстоку Москву. З порівняльної таблиці жертв війни, поміщеної у праці В.Косика “Україна під час Другої світової війни” (стор. 702) довідуємося, що майже п’яту частину населення у війні втратила Україна, а саме - вісім мільйонів громадян (в тому 2,5 мільйона військовиків і 5,5 мільйона цивільного населення). Запам’ятаймо: таку високу ціну платила Україна у війні, яка велася не в інтересах української нації! При тому згадаймо що на півтора мільйона громадян менше втратила Німеччина, і то не зважаючи на те, що вона вела майже шестилітню війну...

Москва ніколи дружелюбно не ставилася до українського народу. І під час війни вона німецькими руками фізично вбивала тисячі тисяч українців, посилаючи в Україну (головно повітряним шляхом) своїх провокаторів-пройдисвітів, які вчиняли інколи зовсім незначні) диверсійні акти на шкоду німцям, а ті, не розбираючись, відплачували розстрілами ні в чому не винних українських громадян, у тому дітей, жінок і стариків...

Захищаючи громадян, відділи УПА переловлювали й знешкоджували московсько-большевицьких провокаторів. Нашим людям, мирним мешканцям України, стало про це відомо, і вони належною мірою шанували українських повстанців — вірних народові синів.

Московський імперіялізм — найлютіший ворог України. Це підтверджує страхітливий документ: 22 червня 1944 року за підписами народнього комісара внутрішніх справ Союзу ССРСР Берії і заступника народнього комісара оборони Союзу ССР — маршала Совєтського союзу — Жукова з’явився (цілком секретно) за числом 0078-42 Наказ, текст якого подається повністю у перекладі українською мовою: “До народного комісаріату внутрішніх справ Союзу ССР, до народного комісаріату оборони Союзу ССР.

Зміст: про ліквідацію саботажу в Україні і про контроль над командирами та червоноармійцями, мобілізованими зі звільнених областей України.

Агентурна розвідка встановила:

За останній час в Україні, зокрема в Київській, Полтавській, Вінницькій, Рівенській і інших областях спостерігається неприховане вороже ставлення українського населення до Червоної Армії, місцевих органів совєтської влади. В окремих районах і областях українське населення відмовляється виконувати постанови партії (комуністичної. — Авт.) і уряду щодо відновлення колгоспів і здачі хліба для потреби Червоної Армії. Воно, щоб підірвати колгоспне будівництво, по-хижацьки вбиває худобу. Щоб зірвати забезпечення Червоної Армії, зерно закопує в ями. У багатьох районах ворожі українські елементи, передовсім з числа осіб, що переховуються від мобілізації до Червоної Армії, зорганізували в лісах “зелені” банди, які не лише підривають військові ешеліони, а й нападають на невеликі військові відділи, а також убивають місцевих представників

влади. Окремі червоноармійські командири, потрапивши під вплив напівфашистського українського населення і змобілізованих червоноармійців із визволених областей України, почали розкладатися і переходити на бік ворога. Із цього видно, що українське населення стало на шлях одвертого саботажу Червоної Армії і совєтської влади і змагає до повернення німецьких окупантів. І тому з метою ліквідації і контролю над мобілізованими червоноармійцями і командирами звільнених областей України наказую:

1. Вислати в окремі краї Союзу ССР всіх українців, що проживали під владою німецьких окупантів.

2. Висилку проводити: а) передовсім українців, які працювали й служили в німців; б) далі: вислати всіх українців, що знайомі з життям під час німецької окупації; в) висилку розпочати після того, як буде зібрано урожай і здано державі для потреб Червоної Армії.

3. Над червоноармійцями та командирами з окупованих областей встановити контроль: а) завести у спецвідділах особливі досьє (підбірку матеріалів щодо даної особи. — Авт.) на кожного; б) всі листи перевіряти не цензурою, а спеціальним відділом; в) закріпити по одному таємному співробітникові на 5 командирів і червоноармійців.

4. Для боротьби з антисовєтськими бандами перекинути 12-ту та 25-ту дивізії НКВД (в Україну). Наказ оголосити до командира полку включно”.

Нижче підписи Берії і Жукова.

Ось що готували большевицькі терористи українському народові! Під німецькою окупацією була вся Україна, а це значить, що комуно-большевицькі варвари плянували весь український народ вигнати з українських земель на загибель. Отакий сатанинський плян! Але повністю не вдалося Москві його виконати.

Єдиною і найголовнішою перешкодою у здійсненні московського сатанинського пляну большевиків в Україні була Українська Повстанська Армія. Українські повстанці розбивали залізничні ешелони; якими червоні “визволителі” збиралися вивозити українців на загибель, знищували карально-репресивні ватаги НКВД, розбивали тюрми, знищували засоби зв’язку, карали сексотів і донощиків, ставили опір усім окупантським затіям. Українська Повстанська Армія — єдина захисниця України, єдина мілітарна сила, що вістря боротьби спрямовувала проти червоних і брунатних окупантів.

Читаючи беріївсько-жуковський смертоносний плян фізичного винищення українського народу, одні жахаються, інші, можливо, й досі ще не вірять, що така “думка” могла визріти в головах большевицьких верховодів. Одначе — це факт! В даному випадку можна подивляти геніяльну завбачливість Степана Бандери, який ще до вибуху совєтсько-німецької війни допускав можливість масової депортації українців, насамперед із областей і районів Західної України. Свою думку С.Бандера висловив так: “Спеціальну увагу присвятити мілітаризації руху і підготові до розгорнення широкої повстанчої акції. На випадок намагань большевиків ліквідувати головну базу зорганізованого націоналістичного революційного руху через масове заслання і виселення всього національно-свідомого елемента, ОУН організує широку повстанчу акцію, мобілізуючи до неї весь боєздатний і певний елемент, і вестиме партизансько-повстанчу боротьбу на захист виселюваних теренів. Розпочата партизанська акція має стати вогнищем широкої повстанчої боротьби. Це робити тоді, як внутрішнє положення на Рідних Землях буде цього вимагати, а зокрема в обличчі загрози ліквідації головної

бази руху, — без уваги на міжнародну ситуацію, не дивлячись на дальший розвиток війни”. (Бандера С. “Перспективи Української Революції”. — Стор. 182).

Коли гітлерівці і большевики розв’язали світову війну, а незабаром накинлись один на одного, то з’явилася міцніше чи слабше організована сила — сила поневолених народів, створилися рухи Опору, то намагалися своєю ціллю рятуватися від окупантів, їх терору, насильства й експлуатації. Постали боївки й чисельні збройні формування, які, застосовуючи партизанські методи боротьби, почали ударяти по окупанту. Дійшло до того, що гітлерівці були змушені, протиставляючись рухам Опору, спрямовувати проти них не лише поліційні загони, а цілі дивізії.

Рух Опору виник ще в 1941 році і в Україні, завершенням якого були збройні атаки на окупантів, на їх збройні сили. І тут слід зазначити, що між рухами Опору в інших країнах і рухом Опору в Україні є засаднича різниця. В той час, коли в інших рух Опору — це був резистанс, боротьба за зміну існуючої державної влади, чи влади окупанта, український рух Опору ставив перед собою ще й завдання побудови Української Держави.

Зразу ж, як німці арештували Степана Бандеру, Ярослава Стецька, Степана Ленкавського та інших націоналістичних діячів, а про визнання Акту 30 червня не могло бути й мови, стало зрозуміло, що протистояння проти нового окупанта посилюватимуться і врешті дійде до збройного конфлікту з ним, що незабаром і сталося.

Після перших арештів націоналістичного керівництва на волі залишився другий заступник Голови Проводу ОУН Микола Лебедь. Він перейшов у підпілля і очолив Організацію під псевдом “Максим Рубан” як її “урядуючий провідник”. Це був рішучий, повною мірою революційний крок. Німців це роздратовало. Скільки старань вони не робили, проте арештувати “Максима Рубана” їм не вдалося. В той час у підпілля перейшли й Іван Климів-“Легенда”, Ярослав Старух, Роман Кравчук, Дмитро Маївський, Микола Арсенич, Михайло Палідович, Михайло Степаняк, Дмитро Клячківський та ін. З німецького ув’язнення втекли: Дмитро Мирон-“Орлик”, Василь Кук-“Леміш” і Тарас Онишкевич-“Галайда”. Після нової хвилі арештів у середині вересня 1941 р. до підпілля перейшли нові націоналістичні активісти, серед них і автор цих рядків.

Тоді процес політичного прозріння серед широких українських народніх мас відбувався прискішеним темпом. Укріпилося переконання, що місце вчорашнього червоного поневолювача зайняв нічим не ліпший німецький окупант. Особливо різко це було відчутно у так званому “райхскомісаріаті”.

Німецьке військо (вермахт) знало своє військове діло і до цивільних справ не вмішувалося, якщо не брати до уваги німецької служби безпеки — СД, що поступово “активізувалася”. На гірше змінилося все, коли вслід за вермахтом приїхала так звана “цивільна” влада, яку так і не годилося б називати, оскільки вона навіть за зовнішніми прикметам творила формацію, складену за військовими зразками. Наприклад, так звані “ляндвірти” (господарські функціонери) були не лише зодягнені мундири, але повсякчас зі зброєю, якою нерідко користувались у “нав’язуванні відносин” із місцевим українським населенням, а їх злочинні дії проходили безкарно, їм би побільше викачати з України продуктів харчування, полонити молодь і вивезти на каторжні роботи до Райху. Німецькі чваньки горделиво підкреслювали, що лише німцям годиться мати зброю в руках, а ненімцям — плуг і лопату. Повсюдно порозклеювано написи “лише для німців”

— “нур фюр дейче” (у Львові якийсь сміливець помістив такий напис на тифозному кладовищі). На видних місцях німці поміщували портрети націонал-соціалістичного ватажка з підписом “Гітлер — визволитель”.

Безоглядне поборювання нового окупанта, що прийшов на місце московського, — українські націоналісти, зокрема члени ОУН, прийняли як невідкладну справу, як життєву необхідність. Про це знав загал. Така недвозначна позиція націоналістів створювала відповідну антигітлерівську політичну атмосферу й появу антиокупантських настроїв серед народніх мас. Постійно зростав дух протесту: люди не схиляли голів, не покорялися загарбникам.

Масово появлялися листівки, інші пресові видання з пояснюванням ситуації, поширювано заклики до непокорі. Навіть висміювання стало зброєю проти брунатних “юберменшів”.

У відповідь на гітлерівські насильницькі акти проти народу, передовсім у “райхскомісаріяті”, невеличкі, спонтанно організовані, боївки почали давати відсіч німецьким поліційним каральним відділам, які часто-густо і “на власну руку” вчиняли грабіжницькі напади на села. На Волині разом із такими німецькими грабіжницькими бандами брали участь скороспечені “фольксдойчі”, подекуди авантюристи польської національності, які теж шукали здобичі.

В офіційних німецьких документах стверджено, що збройні зудари націоналістичних боївок з німецькими окупантами відбулися в квітні-травні 1942 р. на терені північно-західніх земель України. В одному документі зазначено, що це були дії “руху Бандери” (“Бандерабевегунг”). В іншому документі підкреслено, що “рух Бандери” перейшов до метод активної боротьби. В травні того ж року німці взнали, що “рух Бандери” поважно займається створенням “бандитських груп”, передовсім у західніх районах України, а в тому ж місяці німці встановили існування “банди” руху Бандери в районі Кам’янця Подільського.

В ОУН надавали весь час велику вагу підготовці військових кадрів. Без перебільшення можна сказати, що всі члени ОУН були військовиками. Вони пройшли відповідний військовий вишкіл. Про військовий вишкіл кілька слів ще до того, як утворилася УПА і коли вона розрослася у могутню силу: наприклад, влітку 1941 р. в Мостах Великих, що неподалік Львова, військовий вишкіл провів член Головного Проводу ОУН, й військовий референт Дмитро Грицай (Прим.: Дмитро Грицай, псевда “Перебийніс”, “Палій”, народився 1 квітня 1907 р. в с. Дорожеві Самбірського району Львівської області, а загинув у (чеській) Празі 22 грудня 1945 р. Грицай — селянський син, вчився у Дрогобицькій гімназії, член УВО від 1928 р., член ОУН — від 1929 р., закінчив польську військову школу, відтак — студент фізико-математичного факультету Львівського університету, військовий референт КЕ ОУН ЗУЗ (1932-1934, 1939 рр.), політв’язень польських тюрем і концентраційного табору в Березі Картузькій, член Революційного Проводу ОУН під керівництвом Степана Бандери, начальник Головного Військового Штабу УПА, разом з Дмитром Маївським делегат Головного Проводу ОУН на Українських Землях до Проводу ОУН за кордоном. Схоплений чеськими прикордонниками неподалік баварського кордону. Загинув у празькій тюрмі. Українська Головна Визвольна Рада посмертно іменувала Д.Грицай генерал-хорунжим УПА).

Військові вишколи відбувалися і в часі, коли почали формуватися перші збройні загони, і тоді, коли УПА розрослася в потужну силу. Головніші з тих вишколів: на території Волині і Полісся в липні-жовтні 1943 р. діяла військова школа “Дружинники” під керівництвом поручника “Гориня”, а в жовтні 1943 р. — січні 1944 р. — школа “Лісові чорти” під керівництвом поручника Федора Польового-“Поля”. У Карпатах організовано старшинську (офіцерську) школу УПА “Олені”. Перший випуск тієї школи закінчено в березні-липні 1944 р, другий — у липні-жовтні того ж року. Школою керував Федір Польовий. Ті курси випустили коло 700 старшин і кандидатів на старшин. Крім того кожна Військова Округа УПА — Захід і УПА — Північ організували свої підстаршинські школи, навчання в яких тривало від 4 до 6 тижнів. (Прим.: Федір Польовий-“Поля”, родом з Крем’янецьчини, Тернопільська область, загинув біля села Липи Долинського району Івано-Франківської області. Офіцерське звання отримав у польським війську. Посмертно підвищений до ступня майора УПА. Слід наголосити, що учасниками УПА були громадяни різних політичних переконань, але лише ті, що поділяли державницькі погляди. Наприклад, Федір Польовий був прихильником ОУН з-під стягу полковника А.Мельника, але боровся в лавах УПА за вільну Україну і за неї віддав життя).

Не був членом ОУН інший видатний воїн УПА — начальник Військового Штабу УПА-Північ підполковник Леонід Ступницький-“Гончаренко” (1892-30.VII.1944), посмертно іменований Українською Головною Визвольною Радою генерал-хорунжим УПА.

Українська Повстанська Армія — це військова революційно-політична формація українського народу, яка на одну площину ставила ворогів України — гітлерівців націонал-соціалістів і московських комуно-більшевицьких імперіялістів, розбудована за взірцями регулярного війська.

У своїй праці “Перспективи Української Революції” (стор. 25) Степан Бандера про Українську Повстанську Армію написав:

“УПА зродилася з ініціативи ОУН як загальнонаціональна революційна армія, в якій борються всі, хто хоче боротися за визволення України з-під большевицької Москви та за самостійну соборну Українську Державу. В УПА немає жодного партійного принципу, ні партійної політики. У висліді цілого історичного розвитку визвольних змагань під час останньої війни, зокрема у висліді того факту, що революційна боротьба самостійницьких сил в Україні огорнула весь нарід і всі ділянки життя, зформувалася ціла підпільна система самостійного державного життя, яка існує та діє незалежно і проти окупаційної, спершу гітлерівської, а потім большевицької державної системи. Ця формація поєднує в собі елементи державної організації з елементами підпільної системи організування суспільного життя і політичної акції. Як завершення процесу творення українського підпільного державного життя і революційної державної формації створилася Українська Головна Визвольна Рада — революційний, найвищий державний орган України”.

Борючись проти УПА, гітлерівці намагалися представити її — як “твір” Москви, а націоналістів — як ворогів України, тих, що, воюючи проти Райху, вже тим самим “допомагають” червоній Москві. Большевики “твердили” навпаки: УПА — це нібито “твір” німецький і націолістів називали не інакше як українсько-німецькими

націоналістами. Большевики “твердили”: як тільки капітулює Німеччина, УПА перестане існувати, але так не сталося, тоді до терміну “націоналісти” Москва причепила новий епітет — “буржуазні”.

У своїх пропагандистських акціях большевики піддавали критиці УПА доводячи, що командирами в ній були старшини і підстаршини німецької чи польської військової школи. І справді це так. Офіцери й підофіцери УПА мали військовий вишкіл: польський, німецький і навіть червоноармійський. На деяких теренах колишні командири Червоної армії здебільшого займали командні пости в УПА.

Військова структура УПА була завершена в листопаді 1943 року. Головнокомандувачем став підполковник Роман Шухевич, пізніше підвищений у званні до генерал-хорунжого — генерал “Тарас Чупринка”.

УПА мала свої друковані органи, найголовніші з них “До зброї” під редакцією Якова Бусла, “Повстанець” під редакцією Миколи Дужого, “Український перець” під редакцією Йосипа Позичанюка й Ярослава Старуха, “Шлях Перемоги” під редакцією Михайла Дяченка-“Боеслава” й ін. Найпоширенішою листівкою-зверненням УПА була публікація українською і іншими мовами п. н. “За що бореться Українська Повстанська Армія?” Ось її текст:

“Українська Повстанська Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила своїм вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних держав у власних, самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв’язку національного і соціального питання в цілім світі.

УПА бореться проти імперіялістів та імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти ССРСР і проти німецької “Нової Європи”.

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистівсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є знаряддям завоювницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комуно-большевизму і проти німецького націонал-соціалізму.

УПА проти того, щоб один народ здійснював імперіялістичні цілі, “визволяв, брав під охорону, під опіку” інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильство, грабунок. Тому УПА бореться проти російсько-большевицьких і німецьких загарбників, поки не очистить Україну від усіх “опікунів” і визволителів”, поки не здобуде Української Самостійної Соборної Держави, в якій селянин, робітник і інтелігент могли б вільно, заможньо й культурно жити та розвиватися.

УПА бореться за повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, за побудову УССД без поміщиків, без капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В Українській Державі влада вважатиме за найвищий свій обов’язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада в Україні не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливішого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу.

В лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів, за УССД, за національне й соціальне визволення, за новий державний порядок та новий суспільний лад:

1. а) За знищення большевицької експлуаторсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська державна влада не накидатиме селянам однієї форми користування землею. Тому в Українській Державі допускатиметься індивідуальне та колективне користування землею, в залежності від волі селян...

2. а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна — кооперативно-громадською.

б) За участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понаднормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримуватиме за неї окрему зарплату.

б) За справедливую оплату праці, за учасгь робітників у прибутках підприємства. Робітник отримуватиме таку зарплату, яка потрібна для забезпечення матеріальних і духових потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств кожний робітник одержуватиме у громадсько-кооперативних підприємствах дивіденд, а в національно-державних — премію.

в) За вільну працю, вільний вибір професії, вільний вибір місця праці.

г) За свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

4 За вільне ремесло, за добровільне об'єднання ремісників в артілях, за право ремісника вийти з артілі та індивідуально виконувати працю і вільно розпоряджатися своїм заробітком.

5. За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та дрібну приватну торгівлю, за вільні базари.

6. За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легшу працю, щоб жінка не шукала заробітку в шахтах, рудниках та інших важких промислах і в наслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства

Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки і неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері і виховательки молодого покоління.

7. а) За обов'язкове середнє навчання. За піднесення освіти і культури широких народніх мас шляхом поширення мережі шкіл, видавництв, бібліотек, музеїв, кіно, театрів тощо.

б) За поширення вищого і фахового шкільництва, за невинний ріст висококваліфікованих кадрів, фахівців на всіх ділянках життя.

в) За вільний доступ молоді до всіх вищих навчальних закладів тощо. За забезпечення студентства стипендіями, мешканнями та навчальними приладами.

г) За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління — моральний, розумовий та фізичний. За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

8 За пошану до праці інтелігенції. За створення таких моральних основ праці, щоб інтелігент, будучи цілком спокійний про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці, мав потрібні умови для праці над собою, постійно збагачував своє знання та підвищував свій розумово-культурний рівень.

9. а) За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби та каліцтва.

б) За широке запровадження охорони народнього здоров'я та поширення сітки лікарень, санаторій, курортів та будинків відпочинку, за збільшення лікарських кадрів. За право працюючих на безплатне користування всіма закладами охорони здоров'я.

в) За особливу державну опіку над дітьми і молоддю, поширення сітки дитячих ясел та садків, санаторій, таборів відпочинку та спортивних організацій. За охоплення всіх дітей і молоді державними закладами опіки та виховання.

10. а) За свободу друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного накинених суспільності світоглядних доктрин і догм.

б) За вільне визнання і виконання культів, які не суперечать громадській моралі.

в) За відокремлення церковних організацій від держави.

г) За культурні взаємини з іншими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнання життя і культурних надбань інших народів.

11. За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі і по змісту національну культуру.

12. За рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності, в державних та громадських правах і обов'язках, за рівне право на працю, заробіток, відпочинок.

14. За вільну українську по формі і змісту культуру, за героїчну духовість, за високу мораль та громадську солідарність, за дружбу та дисципліну.

Українська Повстанська Армія”.

Політичне виховання в УПА увінчалось належними успіхами: воїни УПА були національно свідомими людьми. Багато хто пригадує, большевики попід небеса розхвалювали якогось пересічного большевичка, який на запитання, котрий Інтернаціонал він підтримує, мав відповісти: “... той, за який Ленін”. І це мав бути “зразок політичної освідомленості”...

В УПА було інакше: кожен воїн УПА був свідомий, він добре знав, за що бореться. Рядові воїни УПА визначали головну мету національно-визвольної боротьби словами поширеної в загонах УПА повстанської пісні:

“Ми ні за Сталіна, ні за Суворова,
Ні за Гітлера, на розум хворого,
Ми за Україну — любов безмежну,
Ні від Йоська, ні від Фріца не залежну”

БОРОТЬБА ДО ЗАГИНУ ЗАРАДИ ЖИТТЯ

Українсько-німецькі взаємини в 1941-1944 рр. позначалися, з одного боку, жорстоким винищенням, нещадним грабіжництвом і нечуваною експлуатацією українського народу німецькими окупантами, а з іншого — революційною боротьбою національно-державницьких сил які, мобілізуючи народ до боротьби проти брунатних наїзників, ставили їх на одну площину з московсько-большевицькими імперіялістами.

На перший погляд декому може здаватися дивним те, що між червоними і брунатними імперіялістами була спільність інтересів. Насправді ж і червоні, і брунатні (вибачте на тому слові) “визволителі” змагали до однієї мети: вони хотіли, кожен для себе, мати Україну колонією, а українців — довічними рабами.

Гітлерівські головорізи, виношуючи заміри штурмувати Схід, а точніше кажучи — загарбати Україну, пильно стежили, як московські комуно-фашисти голодоморами, депортаціями, розстрілами винищували український нарід, як обезголовлювали його інтелектуальну верству, а тим самим — торували шлях націонал-соціялістам до панування в Україні.

Продовжуючи свою антиукраїнську злочинну діяльність, большевики намагалися руками гестапівських виродків винищувати передовсім тих українців, які боротьбу за українську державну суверенність уважали життєвою необхідністю.

Стверджено, що, відступаючи перед навальним наступом німецьких дивізій, большевики залишали на українських теренах чекістів-убивць, щоб ті, хитрощами вкравшись у довіру німців, поповнювали їх карально-респресивні органи і далі вже спільно з німецькими насильниками вигублювали тих українців, яким вільна, від Москви не залежна Україна була наймиліша.

Грізною антибольшевицькою і антинімецькою силою в Україні була Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери, яка визначала головний напрямок нашої національно-визвольної боротьби. І як би хто не усвідомлював ролі С.Бандери, незаперечним фактом є те, що саме С.Бандера — головний творець визвольницької концепції.

Ще на Другому Великому Зборі під керівництвом Степана Бандери ОУН винесла революційну постанову за будь-яких умов продовжувати боротьбу за державність. Згодом ОУН провела консолідацію українських національних сил, покликаючи в 1941 р. до життя Український Національний Комітет. Проголошено відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року, опрацьовано плян діяльності Похідних Груп ОУН на Осередніх та Східніх Українських Землях, аби усі терени охопити й підготувати до дальшої боротьби за державну суверенність.

Гітлерівці намагалися перегородити шлях націоналістичним Похідним Групам, удаючись до терористичних актів. Згадаймо головніші злочинні акти німецьких загарбників, подані в офіційному виданні Головного Проводу ОУН “Ідея і Чин” за січень 1943 року:

“В Миргороді (на Полтавщині) восени 1941 р. падає від німецької кулі Микола Лемик-“Сенишин”, заступник крайового Провідника ОУН (Провідник середньої Похідної групи ОУН. — Авт.), відомий з протестаційного вбивства большевицького дипломата Майлова у Львові в 1933 р., засуджений поляками на досмертне ув’язнення”.

“В Кременчуці кладе свою голову редактор Петро Щепанський, пробоєвий націоналіст-самостійник, відомий діяч на Київщині”.

“В Житомирі окупанти розстрілюють членів Обласного Проводу ОУН Василя Хому і Миколу Кравса, а на вулиці обласного центру гине від німецької кулі Обласний Провідник Роман Марчак”.

„В Кривому Розі падає жінка-революціонер Ганна Максимець і віддає своє життя за Україну один із найвизначніших діячів-самостійників інженер Сергій Шерстюк”.

“На Волині гинуть Гриць Максим’юк-Кайдаш, Осип Бродич і ін., а на сонячному півдні України, в Джанкою у Криму, вмирають смертю героїв Михайло Любак, Бондарівський і Ванкевич”.

“В Києві німці розстрілюють Василя Щирбу, Сандецького та ін., а 22 липня 1942 р. в столиці України на вулиці Фундуклеївській, неподалік Оперного театру ім. Т.Шевченка, від німецької кулі гине Дмитро МIRON-“Орлик” (1911-1942) — Крайовий Провідник ОУН Києва і суміжних областей, член Головного Проводу ОУН, автор ідеологічно-політичних праць”. “До цих кривавих картин долучаються не менш героїчні сторінки революційної боротьби і смерти наших Друзів, що віддали своє життя у німецьких тюрмах і концтаборах”.

(Прим.: Заходами Світової ліги українських політичних в’язнів в 1990 р. під редакцією М.Марунчака вийшла з друку праця “В боротьбі за Українську Державу”; есеї, спогади, свідчення, літописання і документи Другої світової війни, в якій поміщено списки українських самостійників-державників, що їх арештували німецькі окупанти і кинули у концтабірні катівні. У списках ті, що їх большевицькі нелюди “охрестили” терміном “українсько-німецькі націоналісти”. Багато з них знищено, а ще більше покалічено, позбавлено здоров’я У виданні Петра Мірчука п. н. “У німецьких млинах смерті” поміщено список українських політв’язнів німецьких тюрем і концтаборів, що в рр. 1945-1947 зареєструвалися в Лізі українських політв’язнів. У тому списку близько 1300 українських патріотів-націоналістів, людей сильної волі й духу, незламних і стійких... Вони прийняли муки, а деякі і смертю полягли задля того, щоб вічно живою була українська нація).

На сторінках журналу “Ідея і Чин” продовжено список жертв гітлерівського націонал-соціалізму. Серед них:

“Професор Андрій Марченко — визначний діяч Волині, поет, революціонер, автор націоналістичних пісень”.

“Магістер Дмитро Яців — визначний діяч кооперативного руху і громадський діяч”.

“Доктор Олександр Бандера і Василь Бандера — рідні брати Степана Бандери, закатовані в липні 1942 року в Освенцімі (Авсшвіц)”.

“Юліян Петренко — один з передових діячів українського робітництва”.

“Іван Равлик — провідний член ОУН, видатна постать української революції”.

Журнал “Ідея і Чин” далі повідомляє:

“А далі лава за лавою проходять відомі й невідомі Борці і не члени ОУН, визначні націоналісти-революціонери, поети, письменники, громадянські діячі, воїни визвольного фронту боротьби, що в ім’я перемоги Ідеї України віддали своє життя”.

“Та на цьому не кінець: бо ось надійшла до нас вістка, що знана поетеса й одна з визначних індивідуальностей наших днів Олена Теліга разом зі своїм чоловіком розстріляні німцями в Бабиному Яру в Києві 1942 р. Також знаємо, що в концтаборі

Авсшвіц догорають десятки визначних українських громадян-націоналістів, а в тюрмах Кракова, Львова, Рівного, Києва й інших міст караються сотні українців”.

Німецькі окупанти 27 листопада 1942 р. на полі Чортків-Ягольниця розстріляли українців — членів і нечленів ОУН — 52 громадян, а між ними: священника Павла Витвицького, магістра Василя Мельничука, інженера Романа Сельського, доктора Олексу Коссака, інженера Василя Попеля і ін...”

“Того ж дня впало від німецьких куль у Львові 28 українців, а між ними Омелян Лапунька, Лев Опарівський, інженер Андрій П’ясецький”.

На Осередніх і Східніх Українських Землях розстріляні гестапом Степан Кумин, Іван Потапенко, Теодор Найдич у Кривому Розі, Н.Вірлик-“Михайло Бурій” у Запоріжжі, Степан Держко помер у тюрмі в Донецьку (тодішнє Сталіно)”.

“Влітку 1942 року в Олександрії Кіровоградської області німці розстріляли видатного націоналістичного діяча разом із дружиною — педагога Шевченка, завдавши їм попередньо нечуваних тортур”.

“Дня 4 грудня 1942 року у катівні львівського гестапо, що на вулиці Вітовського (в той час Пелчинській — Держинського), нечуваними тортурами замордований член Головного Проводу ОУН Іван Клімів-“Легенда” (1909-1942)”.

Щоб очорнити український націоналістичний рух, його боротьбу проти німецьких займанців, большевики вдавалися (і досі вдаються) до безсоромної брехні, твердячи, нібито українські націоналісти не боролися проти гітлерівців. То за віщо ж брунатні окупанти запроторили до концтабору С.Бандеру, Я.Стецька, С.Ленкавського і тисячі інших? Чому німці повбивали членів Головного Проводу Мирона і Клімива? За віщо замордували в концтаборі двох рідних братів С.Бандери?..

* * *

Московського окупанта замінив в Україні німецький загарбник. Багато хто сподівався, що життя полегшає, але так не сталося. Єдиною силою, яка розгорнула антиімперіялістичну роботу, була революційна ОУН. Народ наш не підкорився ворогам.

Похідні Групи ОУН вели широку пояснювальну й організаційну діяльність, не зважаючи на те, що деяким з їх учасників довелося заплатити життям. Уже під кінець 1941 і на початку 1942 року ОУН посилала підпільно, зі зброєю в руках на Осередні і Східні Українські Землі нові когорти з рядів Організації.

Після Другої (квітневої) 1942 р. Конференції Провід ОУН скерував на ОСУЗ до Києва для допомоги Крайовому Провідникові Д.Миронові — Мирослава Прокопа (від травня до половини вересня 1942 р.). На півдні України (області Дніпропетровська, Запорізька, Крим, Одеська Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська, Донецька і Луганська) відновлено Крайовий Провід ОУН після арештування німцями низки провідних діячів, Крайовим провідником назначено Василя Кука-“Лемеша” — дотогочасного організаційного референта Головного Проводу, його заступником і крайовим організаційним референтом — автора цієї праці Петра Дужого-“Арсена”; Омеляна Логуша-“Іваніва” назначено на пост політично-вишкільного референта, Ярослава Петречка-“Граба” — на референта Служби безпеки, Михайла Медведя-“Чичкевича” — сотника УПА — на військового референта, Юрія-Костянтина Федорука-“Лемка” — на пост крайового референта юнацтва. Ще раніше обласним Провідником Кіровоградської області став Осип Безпалько-“Остап”, досвідчений підпільник з часів першої

большевицької окупації. Звільненого з Дніпропетровської тюрми боївкою СБ — Тимоша Семчишина-“Річку”, попередньо заступника провідника Південної похідної групи ОУН, скеровано на працю у т. зв. Трансїстрію з осідком в Одесі. Арештованого підпільного діяча в Дніпропетровську Петра Олійника, якому втечею з-під німецького арешту вдалося спасти життя, Крайовий Провід ОУН Півдня України відрядив у розпорядження крайового Провідника ПЗУЗ — Дмитра Клячківського-“Клима Савура”, який передав йому команду Воєнної Округи “Богун” (південна Рівенщина та Крем’янецьчина) у ранзі поручника, під псевдо “Еней”. У різні часи провідником областей: Запорізької, Криму та Луганської була інженер, родом зі Східної України, Катерина Мешко-“Верещак” (дружина Омеляна Логуша), учасниця Першої Конференції Поневоленних народів Сходу Європи й Азії 21-22 листопада 1943 р., член Української Головної Визвольної Ради.

У вишкільному апараті Крайового Проводу ОУН у Дніпропетровську працював тривалий час доцент Уманського сільськогосподарського Інституту Кишенько. Майже всі окружні й районні проводи ОУН укомплектовано з місцевих мешканців.

17-21 лютого 1943 р. відбулася III Конференція Організації Українських Націоналістів Самостійників-Державників, саме так тоді називали ОУН (термін “Самостійників-Державників” — додаткове означення ОУН, з-під стягу Степана Бандери).

Конференція оцінила працю українських націоналістів такими словами (Гл. ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів боротьби 1929-1955 рр., с. 74-89):

“Для Організації Українських Націоналістів Самостійників-Державників рік 1942 р. був роком твердої боротьби, яка, незалежно від завданих Організації ударів, принесла: а) визнання визвольної програми ОУНСД українськими народними масами за правильну плятформу боротьби українського народу за УССД; б) дальше кристалізування й об’єднання усіх здорових національних сил довкола ОУНСД та поширення праці й розбудови членської мережі на всі землі України; в) дальше поширення праці ОУНСД на всі сектори суспільно-політичного життя та притягання до визвольної боротьби всіх суспільних верств українського народу”.

Конференція схвалила: “Беручи до уваги минулорічний період боротьби й діяльності ОУНСД та прийоми, на яких вона проходила, III Конференція признає, що прийняті на II Конференції ОУНСД в квітні 1942 р. постанови видержали пробу життя та в своїх початкових основах остають і надалі напрямними нашої боротьби”.

Щодо оцінки політичної ситуації, то “по переведенні аналізу проблем, що були предметом нарад, III Конференція ОУНСД визнає:

1) реакційним і антинародним пляном московських і німецьких імперіялізмів, що спровокували сучасну війну та, продовжуючи її коштом життя і страждань мільйонів і рівночасно прикриваючи свої загарбницькі пляни забріханими фразами про так звану „Нову Європу” або пролетарську революцію, — змагають до тривкого поневолення народів УСІЄЇ Європи, до їх закування у кайдани націонал-соціалістичної німецької або московсько-большевицької тюрми народів, — протиставляємо ідею самостійних національних держав усіх європейських народів на їх етнічних територіях, як найбільш прогресивну ідею сучасної доби, ідею ладу, оперту на принципі свободи народів і людини, що одинока забезпечить свободу розвитку всім народам і знищить дотогочасні

імперіялістичні системи й охоронить народні маси від небезпек наростання нових загарбницьких імперіялізмів та стало провокованих ними воєн...

3) нашу визвольну програму спираємо й надалі на організованих революційних силах українського народу... Ми шукаємо пунктів спільних інтересів нашої боротьби з інтересами інших народів...”

III Конференція дійшла висновку:

“Тільки шляхом боротьби проти німецького імперіялізму можна:

а) відірвати від впливів Москви ті елементи українського народу які шукають охорони перед загрозою з боку німецького імперіялізму Москві;

б) демаскувати московський більшовизм, що свої імперіялістичні заміри далі поневолювати Україну прикриває лозунгами боротьби, оборони українського народу й інших поневолених народів перед німецьким окупантом;

в) здобути для українського народу й для його національно-визвольної боротьби незалежну позицію в зовнішньо-міжнародньому відтинку”.

III Конференція схвалила: “Приймаючи в основу факт, що Україна в боротьбі проти обох імперіялізм — німецького й московського — займає ключеву позицію, стверджуємо, що без зламання тих імперіялізмів на Україні, отже без існування Української Самостійної Соборної Держави, неможливе тривале існування суверенних національних держав європейських народів, а зокрема поневолених народів східної, середньої, північної й південної Європи та тривалий мир”.

III Конференція майже дослівно повторила політичну постанову, прийняту Другим Великим Збором ОУН у квітні 1941 року, підкреслюючи: “Боротьбу за УССД ведемо й вестимемо далі, незалежно від усяких територіяльно-політичних перемін на Сході Європи”.

ОУНСД наголошує, що суть московського імперіялізму залишається незмінною: “Большевицьку й білу імперіялістичну Москву поборювати будемо завжди як одвічного ворога поневолених народів Сходу та як джерело вічного неспокою в Європі й осередок імперіялістичної експансії на європейський і азійський континенти”.

На нарадах III Конференції бралася до уваги можливість повороту більшовиків в Україну. За такої ситуації наголошувалося: “В разі повороту більшовизму на українські землі будемо пляново розбудовувати наші національні й революційні сили під новою займанщиною, а наші організовані революційно-самостійницькі впливи провадитимемо з вимогами ідеї УССД та революційної тактики ОУНСД, беручи при тому до уваги кожночасний стан морально-політичних сил українського народу та даний уклад зовнішньополітичних сил”. І далі: “Усі спроби біло-московських елементів та зовнішніх чинників відновити стару московську імперію на немосковських землях, зокрема на землях українського народу зустріне український народ нещадною боротьбою”.

В одній із прикінцевих точок постанови наголошується: “Приймаючи в основу ідею власної державності як ціль своєї боротьби, український народ віддасть свою силу тільки для революційної боротьби за УССД та буде протиставитися усім ворожим спробам його використовувати та запрягати до воза чужих ворожих інтересів, а в своїй боротьбі проти імперіялістів стане рам’я об рам’я тільки з тими народами, що визнають його право на власне самостійне державне життя”.

Через неповних три місяці після III Конференції ОУНСД відбулося засідання Головного Проводу на Золочівщині Львівської області, яке, либонь, і не без причини називають історичним. На нараді, що тривала від 11 до 13 травня 1943 року, зроблено зміну: замість поста одноосібного Провідника, введено колегіальне керівництво Організації з трьох осіб (за давнім принципом: “трес фаціонт колегіум” — три (особи) творять співтовариство).

Пригадаймо події, що передували тій нараді: після проголошення віднови Української Держави Актом 30 червня 1941 року, за свідченням професора Володимира Косика, 5 липня того ж року німці заарештували в Кракові Провідника ОУН Степана Бандеру, а 9 липня — Голову Державного Правління Ярослава Стецька. Деякі автори у своїх працях зазначають, що це сталося пізніше, трактуючи справу формально, оскільки німці могли заявити й часто заявляли, що вони не арештовують, а лише “інтернують”. Пригадаймо: 31 серпня 1941 року німці теж нібито не арештували групу націоналістів на чолі з Дмитром Мироном і Василем Куком у Василькові, неподалік Києва, яка мала проголосити Акт Української державної незалежності й суверенності в столиці України. Не арештували, а лише “інтернували”, але “інтернованих” перевезли до Львова, “оселяючи” їх у в’язниці “на Лонцького”. Мало того, протримавши “інтернованих” деякий час у камерах, згодом усіх їх перевели у тюремний коридор, наголошуючи, що “ви не арештовані, ви лише інтерновані”. Якщо хтось формально трактує справу і дає віру німецьким хитрощам, то це — на його совісті. Інколи такими словесними заявами чи пак хитрозлобними викрутасами — користувалися і большевики, наприклад, тюрму називаючи ізолятором тощо.

Відомо, що в середині вересня 1941 року німці масово почали арештовувати українських націоналістів-бандерівців, але їм не вдалося арештувати другого Заступника Голови Проводу ОУН Миколу Лебеда – “урядуючого провідника”, знаного згодом як “Максим Рубан”, який уже раніше перейшов у підпілля і очолював Провід ОУН до 13 травня 1943 р.

Нелегкий то був час, сповнений неспокою і тривог, викликаних німецькою окупаційною “політикою” в Україні. Можлива річ, що саме той майже дворічний період у політично-організаційній діяльності Миколи Лебеда дослідники історії назвуть найвідповідальнішим. Очолений М.Лебедем Провід був організатором протинімецької боротьби, під його керівництвом розбудовано організаційну мережу ОУН на всіх українських землях. І не тільки: Провід під керівництвом М.Лебеда провів належний політичний курс, не допускаючи до передчасних збройних ударів з німцями, не започаткував шкідливої на першому етапі окупації партизанщини, але розгорнув широку інформаційно-пояснювальну працю серед нашого населення.

Уявім собі, як це використали б наші вороги, якщо б, скажімо, широкомаштабна збройна боротьба проти німецьких окупантів в Україні розгорілася би вже під кінець 1941 року. Німці твердили б, що українські націоналісти-бандерівці — прислужники червоної Москви. А в той же час большевики горланили б: український нарід сумує за советчиною!.. Отже треба було пояснити широким масам, що окупанти (так тоді говорили) подібні, як дві краплі води, вони не борються за інтереси й життя українців, вони — і червоні, і брунатні — кати народу.

Збройна боротьба УПА проти німецьких окупантів почалася своєчасно, і то передовсім у 1942 р. на теренах Полісся й Волині, згодом — у Карпатах, врешті — на всій території, а з особливою напругою у Західній частині України і на Правобережжі.

Стало традицією в ОУН, що вирішальна позиція у боротьбі та в діяльності націоналістів була за Провідником. Очевидна річ, за тим провідним діячем, який користувався найбільшою повагою, був авторитетною особистістю. Як наголошено у попередніх розділах, такою особистістю у роки Визвольних Змагань, і у 20-х роки, і до кінця життя був полковник Євген Коновалець — засновник ОУН. Коли утворено ОУН, ще в 1929 році, в її Устрою (статуті) зазначено, що Голова Проводу (ПУН) Євген Коновалець — сам є частиною Проводу. На керівний пост в Організації цю особу покликає Великий Збір, що є найвищою інституцією, і той Збір затверджує запропонованих Головою Проводу осіб на членів Головного Проводу.

Після трагічної смерті полковника Є.Коновальця сталися зміни в Устрою ОУН. Ідеться про той Великий Збір, що відбувся у серпні 1939 року, на якому Головою ПУНу був обраний полковник Андрій Мельник. Зіновій Книш у праці “Устрій Організації Українських Націоналістів” (порівняльна студія, Вінніпег-Буенос-Айрес, 1952, стор. 59, 15, 16) подає, що за “Устроєм, схваленим на Другому (римському) Зборі 1939 року, тоді обраний Голова Андрій Мельник — стоїть понад Головним Проводом, він має майже абсолютну владу, в тому й “законодавчу” між засіданнями Великих Зборів. Голова ПУНу “несе відповідальність за свої дії лише перед Богом, нацією і власним сумлінням”. І далі: Голова — “як керманіч і репрезентант Визвольних Змагань української нації — є її вождем”. Членів Головного Проводу Голова призначає і звільнює за власним уподобанням. Інакшими словами, — Головний Провід є нічим іншим, як лише “дорадчим і виконавчим органом” Голови.

В ОУН під керівництвом Степана Бандери — Романа Шухевича Голова Проводу не мав таких широких повноважень. Проблему керівництва Організацією розглядала нарада 11-13 травня 1943 р. На тій нараді схвалено ввести колегіальне керівництво з трьох осіб. Ними стали Роман Шухевич, Зіновій Матла і Дмитро Маївський.

На підставі інформацій, отриманих від Дмитра Маївського і Михайла Степаняка, стало відомо, що в час, коли почалася нарада Проводу 11 травня 1943 р., ніхто з її учасників не був готовий до прийняття таких кардинальних рішень щодо головного керівництва Організації, тобто заміни одноособового керівництва колегіальним органом із трьох осіб, названим Бюром Проводу. В Організації це було зовсім нове.

Пригадаймо: на Другому Великому Зборі ОУН (краківському) Головою Проводу одноголосно обрано Степана Бандеру, який запропонував персональний склад Проводу. На пропозицію С.Бандери його заступником стали визначні націоналістичні діячі (при тому кожен із них мав ще свій “окремий ресорт”). Першим заступником став Ярослав Стецько, що одночасно очолював ідеологічний сектор. Другим заступником — Микола Лебедь, людина з великим організаційним хистом і довголітньою практикою революційної діяльності. Третім заступником Провідника став Степан Ленкавський — учасник Першого Великог Збору (Конгресу, що проходив у Відні) ОУН в 1929, один із найвизначніших українських націоналістичних пропагандистів. На пропозицію Степана Бандери організаційним референтом Головного Проводу ОУН обрано Василя Кука.

Фактично всі три заступники (з огляду на службове становище) користувалися дещо вищими повноваженнями над іншими членами Проводу, але під час голосування мали рівні з іншими членами Проводу голоси. Таким чином утворено своєрідний колегіальний орган, хоч формально і юридично його не узаконено.

На нараді 11-13 травня 1943 р., крім тих питань, які обговорювано і на інших нарадах, поставлено до урядуючого провідника М.Лебеда конкретну вимогу: у важливих політичних питаннях дослухатися думки хоча б ще двох-трьох старіших і досвідченіших членів Головного Проводу. Для М.Лебеда це було б великою допомогою, але урядуючий провідник чомусь потрактував, що це, можливо, спричинене недовірою до нього. Проєктодавець запропонував установити побіч Провідника своєрідний орган помічників-дорадників. З такою пропозицією погоджувалися усі. М.Лебедь зробив поміркований крок: він вийшов з приміщення, певна річ, для того, щоб інші члени Проводу мали більшу свободу щодо висловлювання своїх думок. Нарада поточилася без М.Лебеда. Вирішено, щоб у відповідний спосіб попередню пропозицію таки довести М.Лебедеві до відома. Покликали Провідника, а коли він увійшов, всі привітали його вставанням. Напевно, Лебедь міг припускати, що дійшло до перемоги його лінії, тобто все піде далі утворюваним шляхом. Однак так не сталося: члени Проводу далі відстоювали свою позицію. І тут несподівано для всіх Лебедь покинув приміщення, де відбувалася нарада.

Треба було знайти вихід зі ситуації. Адже Організація, та ще й у такий відповідальний час, не могла залишитися без керівництва. Те керівництво мало б працювати за таким принципом, що Провідник є фактично старший, він “прімус інтер парес” — тобто перший серед рівних.

Виникла скрутна ситуація: адже єдиною найголовнішою юридичною основою у вирішенні даного питання міг бути лише Устрій Організації прийнятий Великим Збором. І юридично, і формально це правильно. Але водночас висловлено пропозицію, щоб поставити у керівництві колегіальний орган, тим паче тому, що керівника немає, він самоусунувся. Остаточно вирішити це питання компетентний лише Великий Збір, але його нашвидкуруч не скличеш, а без керівництва залишатися не можна. Політична доцільність мала пріоритетне значення. Так і сталося. Вирішено покликати до життя колегіальне керівництво. Першим мав бути найстаріший, а таким був Михайло Степаняк (1905 року народження). Степаняк поправив пропозицію: не старіший за віком, а за організаційним стажем. А таким був Роман Шухевич, який уже в 1923 році був у зв'язках з УВО (Українською Військовою Організацією), а згодом (у 1923 р.) став її членом і з того титулу став членом ОУН від дня її заснування. Для самого Р.Шухевича це була несподіванка. І тут проявилася одна з прикмет націоналіста: Р.Шухевич почав відмовлятися, підкреслюючи при тому свою невідповідність. Колись від поста відмовлялися кошові Запорозької Січі, хоч це робилося, можливо, більше “для годиться”. Р.Шухевич був глибоко мисляча людина. Він усвідомлював, яку велику відповідальність бере на свої плечі. Врешті обрали Р.Шухевича першим членом Бюро Проводу, фактично Провідником. Це була надзвичайна ситуація. Адже Провідником ОУН на Другому Зборі обрано Степана Бандеру. Але Бандеру німці арештували, кинувши у концтабір. Ніхто не знав, що може статися. Кожної хвилини німці могли Бандеру знищити. Йшлося про те, щоб Бандері не пошкодити — ніяким чином не зв'язувати його імені з тими діями, які ОУН проводила в Україні. Коли ж врешті поставлено на місце одноосібного керівника

колегіальне керівництво, Р.Шухевич чи не перший почав наполягати на тому, щоб Великий Збір узаконив або відкинув принцип колегіального керівництва як такий, що суперечить чинному Устрою (Статуту) ОУН. Це й була одна з причин скликання позачергового, тобто Надзвичайного Великого Збору Організації.

Розважливий крок зробив незабаром і Микола Лебедь: відійшовши ненадовго від праці в Організації, він згодом погодився очолити референтуру зовнішніх зв'язків і тим визнав законною заміну одноосібного керівництва на колегіальне.

Наприкінці цього розділу годилося б наголосити ще й на тому, що багато в чому Організація Українських Націоналістів відрізняється від інших організацій такого типу.

НАЙВИЩИМ ПРОВІДНИКОМ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ Є ІДЕЯ НАЦІЇ (в маршовій націоналістичній пісні співається: “Веде нас в бій БОРЦІВ ПОЛЕГЛИХ (УПАВШИХ) СЛАВА ...”). Ідея Нації - це святість для українського націоналіста, для патріота й борця за волю, долю, за життя народу. Голова ж Головного Проводу ОУН — це прапорonoсець, що на певному етапі несе національний Прапор, а потім передає його в руки наступного Голови Проводу, обраного Великим Збором.

ТРЕТІЙ НАДЗВИЧАЙНИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН

Надзвичайність Третього Великого Збору ОУН не в тому, що він відбувся позачергово. Важливіше те, що він уперше проходив в Україні, і то 21-25 серпня 1943 року, тобто в той час, коли Україна не лише була поневолена німецькими окупантами, а й збройно повсталала проти непрощених гітлерівських “визволителів”. Найголовніше те, що Збір не лише за час діяльності українського організованого націоналізму, а й у національно-визвольницькому русі загалом став винятковим, переломовим. Про особливість того Збору щодо опрацювання програмових постанов твердять не тільки українські, а й чужинецькі дослідники. Власне тоді Організація Українських Націоналістів вийшла на всеукраїнську широку арену, здійснюючи концепцію двофронтової антиімперіалістичної боротьби.

І ще галька слів про технічну сторону зібрань, здавалося б, несуттєву й маловажну, хоча це далеко не так. Великі Збори ОУН, конференції та наради зі зрозумілих причин відбувалися законспіровано. За весь час свого існування ОУН на рідних Землях була підпільна, оскільки її нещадно переслідували польські, а відтак гітлерівсько-німецькі й комуно-большевицькі окупанти, одно слово, ті, що точили зуб на нашу багатющу Батьківщину. Зрозуміла річ, — навіть сувора організаційна таємниця не могла бути довготривалою, але вона рятувала перед провалами. Для всіх націоналістів дотримування конспіративних правил було обов'язкове, особливо в той час, коли готували й проводили зібрання. Усі Обрання націоналістів на Рідних Землях (Перша, Друга й Третя конференції, Третій Надзвичайний Великий Збір ОУН, а також Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, Великий Збір Української Головної Визвольної Ради, всі наради) відбувалися в умовах особливої секретності.

Суворе дотримування і якнайдовше зберігання таємниць були захисним щитом для ОУН. Конспірація оберігала членів підпілля від нещастя, від викриття організаційної

мережі й окремих осіб і тому була вкрай важливою. А тим часом минули десятиліття, Україну проголошено самостійною державою, верх беруть відкритість, демократичні засади — вага конспірації втратила своє велетенське значення, мало того, вона дослідників історичного минулого стала неймовірною перешкодою.

Далеко шукати не треба: згідно з конспіративними засадами в ОУН учасники зібрань-нарад виступали під підібраними лише на даний час псевдами. Відбулася нарада і те короткочасне псевдо ставало недійсним. Такі псевда здебільшого слабо запам'ятовувались. І тому сьогодні навіть самим учасникам тих нарад нелегко встановити, під яким псевдом хто і коли виступав. А раз так, то немає причини дивуватися, що сьогодні важко відтворити в пам'яті повний перелік учасників Третього Збору. Відомо, що учасників було менше тридцяти і лише трохи більше двадцяти. Ось їх список: Микола Арсенич, Яків Бусел, Ростислав Волошин священик Іван Гриньох, Роман Кравчук, Василь Кук, Микола Лебець, Омелян Логущ, Зіна Л., Дмитро Маївський, Зіновій Марцюк, Василь Охримович, Михайло Палідович, Йосип Позичанюк, Мирослав Прокоп, Дарія Ребет, Михайло Степаняк, Василь Турковський, Роман Шухевич... Головою Президії обрано Ростислава Волошина, секретарем — Михайла Палідовича. Були це люди віком від 30 до 40 років — сильні й загартовані, з чималим досвідом. Наприклад, Романові Шухевичу було тоді 36 років, а (либонь) найстаршому — Михайлові Степаняку — 38 років. А ще звернім увагу на одну з учасниць — Зіну Л. Хто вона? Не подано її прізвища ані псевда, хоч можна здогадуватися, що вона — киянка, а напевно — родом з Великої України. Можливо, що це та, що збереглася у пам'яті як дуже активна людина, диктор націоналістичної підпільної радіостанції, особа міцної статури, яку хтось жартома назвав "Павутинка", і вона під таким псевдом виступала на Зборі. А чи насправді так? Оце і є конкретний приклад, що таке конспірація і яку вагу вона мала в минулому, а якою перешкодою стала сьогодні...

Знайомимось із документами Збору: у прикінцевому розділі політичних постанов Третього Збору, затитулованому "Наше ставлення до територіяльно-політичних змін на українських землях", зазначено: "Боротьбу за здійснення наших цілей будемо провадити незалежно від усіх можливих територіяльно-політичних змін на Сході". Звернім увагу на те, що майже ідентично (тотожно) звучить перша точка політичних постанов Другого Великого Збору ОУН.

В основних ідеологічно-політичних напрямках українські націоналісти-революціонери нічого не міняли. Вони повсякчас підкреслювали, що змістом їх життя є боротьба за саме існування і розвиток та процвітання української нації в умовах української державної суверенності. Лише недалекоглядні, а з ними ворожі елементи силкуються "вишукувати ідеологічні протистояння" між постановами Великих Зборів, не збагнувши того, що мінялося і що треба було міняти, а що залишалося незмінним.

Згадана постанова уточнює: "Окупацію більшовиками українських земель приймаємо пляноюю активною боротьбою в усіх тих формах, що ведуть до розвалу державного апарату московського імперіялізму та причиняються до зросту організованих сил українського народу в його боротьбі за УССД. Організована й плянова участь народніх мас в активній боротьбі під новою більшовицькою займанщиною — це єдиний засіб оборонити український нарід перед фізичним винищенням більшовиками та здобути УССД. Нашу боротьбу проводитимемо на ВСІХ українських землях, зайнятих

большевиками, а також поза межами України у тісній співпраці з іншими поневоленими народами”.

Політичну ситуацію накреслено й поінформовано про діяльність ОУН у преамбулі постанов Третього Великого Збору так: “...З моментом вибуху німецько-большевицької війни точка тяжіння подій пересунулася на терени Східної Європи. Таким чином Україна стала не тільки предметом імперіялістичних зазіхань, а й ареною найбільших і найжорстокіших в історії воєн. В результаті воєнних успіхів німецької армії в 1941-1942 рр. вся українська територія опинилася була на деякий час під німецькою окупацією... Нічим не замаскована гітлерівська програма поневолення та brutальна колоніальна практика поставила зразу український народ у дуже важке становище... Характерно, що політично німецький гітлеризм та московський большевизм на українському терені НЕ ВИНИЩУВАЛИ себе. Йдучи окремо та переслідуючи свої окремі цілі, вони на практиці тільки ПОЛЕГШУВАЛИ собі роботу. Частина слабкого елемента, залякана маревом повороту большевизму, бачила порятунк в німецькій силі, інша частина суспільности, бита німецьким колоніальним чоботом, вибирала, на свою думку, менше лих, тобто очікувала порятунку від большевиків. Коли в Україні, подібно, як і в інших країнах Східної Європи, частина народу орієнтувалася і сьогодні орієнтується на большевиків, — то це в першу чергу заслуга німецької колоніальної політики...”

Далі у тій же преамбулі стверджено. “Здається, що ні один поневолений народ не мав у своїй історії такої важкої і складної ситуації. Тільки дякуючи колосальній життєвій силі українського народу можна було пройти цей період переможно. Це не значить, очевидно, що політичний похід української революційної думки був легкий, що політичні успіхи здобуто малою ціною. Пройдений політичний шлях позначений великими жертвами: Дмитро МIRON-“Андрій”, Іван Климів-“Легенда”, Микола Лемик, Сергій Шерстюк, Щепанський та сотні й тисячі інших політичних бійців лягли у нерівній боротьбі, стверджуючи кров’ю незламну волю народу жити на своїй землі вільним життям.”

І незважаючи на це, “у ці важкі роки ОУН відстояла не тільки моральні позиції української національної революції — ОУН створила в цей час практичні передумови для того, щоб перейти у наступ і здобути остаточну перемогу. Поруч пропагандистської роботи багато уваги, часу й енергії приділено поширенню організаційного апарату В результаті організаторської роботи ціла українська територія покрита сьогодні всеціло організаційною мережею. Таким чином політичний провід має у своїх руках міцний виконавчий апарат, який дає можливість проводити політичні дії та реалізувати політичні плани на території цілої України.

Поширюючи організаційну мережу, — зазначено у преамбулі, - залучуючи активний елемент в організовані лави, ОУН постійно тримала руку на пульсі світових політичних подій. Час відносної стабілізації на фронтах використано не лише для розбудови Організації. Провід ОУН приглядався пильно до життя в Україні і реагував на кожну подію так, як цього вимагало добро найширших мас українського народу. Інакше бути не могло, бо ж ОУН стала в гущі народу, поповнювалася найкращими його представниками. Тому й Провід Організації, не зважаючи на жертви своїх кадрів, тримав її постійно в стані боротьби з ворогом за найелементарніші життєві права народу.

Віссю оборони народу перед окупантським терором були дві справи: вивіз до Німеччини на каторжну роботу і грабунок хліба. Оцінюючи ці справи як свідому і

плянову акцію ворога, розраховану на фізичне винищення народу, ОУН виступила зразу з гострою протидією. Натуга й форма організованого опору стояла в залежності від сили організаційної мережі в даному терені, від того, наскільки населення зрозуміло загрозу ворожої акції та було психічно підготовлене на поодиноких теренах України. Тому й практичні результати були в окремих теренах різні. Найбільші успіхи в цьому відношенні мали північно-західні області Волині й Полісся, де було повністю зірвано вивіз робочої сили в самих її початках, тобто весною 1942 р.

Так у постійному русі і боротьбі активізувався народ, росла й міцніла його організована політична сила — ОУН. Жервти ОУН не пішли намарно. На місце полеглих у боротьбі приходили нові численні загони.

І для широких народніх мас активна боротьба дала тільки успіхи Там де народ зразу пішов на боротьбу з окупантом, результати її корисні та великі. Спротив проти вивозу на каторжні роботи до Німеччини потягнув за собою важкі жертви, але ціною тих жертв залишилась молодь в Україні на своїх місцях... народ збагнув... правильність постановки ОУН і з повним довір'ям пішов за її новими закликами...

Весна 1943 року принесла помітне вирівняння у проведенні політичних кампаній ОУН. При весняних спробах набору в “ясир” — зустрінули німці масовий спротив і на Волині, і в Галичині, і в Осередніх і Східніх областях Чигрин, Кривий Ріг, Новомосковськ висунулись на чоло одностайного і повного спротиву. Подібно стоїть справа з німецьким грабунком хліба... Ріст політичної свідомости й активности широких мас прибрав тоді скоре темпо. Довкруги ідеї Самостійної Української Держави гуртувались уже не одиниці, не окремі громадяни, але все населення терену. В той же час населення північно-західніх областей Волині й Полісся почало маніфестувати готовність до активної військової дії.

Провід ОУН на Третій Конференції в лютому 1943 року зважив стан внутрішніх сил та сил ворога, розглянув політичні обставини і ствердив, що настали сприятливі обставини для військової дії. Після того на терені Полісся і Волині виступили перші відділи Української Повстанської Армії (УПА). З того часу оборону українського населення Полісся і Волині взяла на себе українська військова сила УПА, крім завдань самооборони, взяла зразу також завдання кадрової організації майбутньої Української Народньої Армії...

Вістка про УПА, тобто про збройну оборону і боротьбу на терені Полісся і Волині, різко піднесла в інших областях України бойовий дух і захоплення. Припинилися балачки про можливість чи неможливість створити власну силу, про можливість чи безперспективність збудувати Самостійну Українську Державу. Відкинувши сумніви, хитання і дискусії, маса прагне одного — активно боротися, наступати. Український велет двигнув плечима, повіяло духом революції.

Рух УПА поширився скоро з Берестейської, Пинської, Волинської, Рівенської областей на Кам'янець-Подільську, Вінницьку, Житомирську і Київську області. В перших днях липня 1943 року виступили збройні відділи Української Народньої Самооборони в Галичині. УНС зродилася з потреб оборони народу перед окупантським терором, але скоро почала формуватись у кадрові військові відділи. Таким чином уже в липні 1943 р. 12 областей України стали на шлях збройної боротьби проти окупантів за Самостійну Соборну Українську Державу. Факт цей вніс колосальні зміни в політичну боротьбу

українського народу. Вона вступила в нову вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни в самій організаційній структурі та в програмі ОУН. Тому, що потрібні зміни йдуть далі урядових компетенцій Проводу, скликав Провід у серпні 1943 року Надзвичайний Великий Збір ОУН. Таким чином був завершений дволітній період політичної боротьби, який своїм змістом і характером творить в історії ОУН окрему епоху”.

(Примітка: Як зазначено вище, в часі, коли на Північно-Західніх Українських Землях розгортала збройні дії УПА, влітку 1943 року в Галичині покликано до життя таку ж збройну силу під назвою УНС (Українська Народня Самооборона). Рішення про утворення УНС було прийняте на нараді Проводу ОУН в перших днях червня 1943 року. Командиром новоутвореної збройної формації став військовик, довголітній член ОУН — Олександр Луцький-“Андрієнко”, уродженець села Боднарова Калуського району на Станиславівщині (тепер Івано-Франківщина), політв’язень за часів польської окупації (1933-1937 рр.), окружний провідник ОУН у Станиславові (1937-1939 рр.), обласний провідник ОУН Станиславівської області (1940-1941), учасник Другого ВЗ ОУН в Кракові, поручник у легіоні “Нахтігаль”, організатор і командир УНС, перший крайовий командир УПА-Захід (1943-1944 рр.). Підступно схоплений в 1945 р. чекістським загоном, що діяв під маскою УПА, засуджений до розстрілу.

Про УНС у підпільному органі ОУН “За самостійну Україну” від 24 жовтня 1943 року подано таку інформацію:

“У липні цього року (1943 р.) почала діяти на теренах Західньої України незалежна збройна революційна сила — Українська Народня Самооборона. Сьогодні це, побіч Української Повстанської Армії, друга ланка нашої ВСЕНАРОДНЬОЇ військової організації. Які причини зумовили постання УНС та які завдання на сьогодні і завтра перед нею?

Першою причиною був щораз більше нестерпний терор і грабіж конаючого німецького окупанта супроти українського населення. Другою причиною був наїзд московсько-большевицьких партизанів на українські землі котрі грабунком, терором, мордуванням та диверсією руйнують і анархізують українське життя.

Вірним помічником німецьких та большевицьких катів є сьогодні в Галичині польські шовіністи, які на кожному кроці стараються німецькими та большевицькими руками нищити свідомий український актив, майно та організоване громадське життя”.

Зауважимо, що в часі, коли почала діяти УНС, німці заходилися організовувати з української молоді в Галичині дивізію, до творення якої негативно поставилася революційна ОУН. Провід ОУН усвідомлював, що молоді українці, знаючи страшні злочинства большевиків і бажаючи проти них боротися, можуть піти до організованої німцями дивізії “Галичина”, що роблять вони це аж ніяк не з прихильности до німців, а прагнучи ставити опір большевизмові. Були, і то часті, випадки, коли заарештовані німцями українці, бажаючи вирватися із ув’язнення, подавали заяви про бажання поповнити ряди дивізіонерів і таким чином спасали своє життя.

Становище ОУН щодо дивізії “Галичина” з’ясоване в органі Крайового Проводу ОУН ЗУЗ “Бюлетень”, ч. 11 за 1943 р. В ньому сказано: “У світлі німецької колоніальної політики стає ясною роля, що її має відіграти ця так звана галицька дивізія: вона має бути тим магнітом, що притягне до себе якраз найбільш активні елементи запілля і віддасть їх

до повної розпорядимости німецьких чинників. Німці матимуть безкровно спаціфіковане запілля і вояків, з якими на фронті зроблять, що хочуть. Позбавити запілля активного елементу, кинути його на гарматне м'ясо, словом, спожиткувати його на фронті — ось справжня суть того що зараз за німецьким пляном і, на жаль, українськими руками твориться... Але за що мають боротися тисячі українських добровольців? За ненависну “нову”, згідно німецьку Європу? За кривавий терор, стосований на всіх українських землях? Українська кров може литися ТІЛЬКИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ і тільки в рядах Української Армії, а не в колоніальних відділах... Необчислимі шкоди може принести нам ця так звана галицька дивізія на міжнародньому форумі. По наших батьках ми одержали у спадщину марку германофілів”, у статті зроблено висновок: “Треба було покласти багато трудів і жертв, зокрема протягом двох останніх років, щоб здобути для українства опінію суверенного політичного чинника”.

У тому ж часі ОУН розгорнула широку діяльність для виходу у світ через радіомовлення: у Сколівському районі запрацювала підпільна радіостанція “Вільна Україна” (“Афродита” — підпільне псевдо станції) яка працювала українською, французькою і англійською мовами. До редакційної і технічної праці залучено Ярослава Старуха, Богдана Галайчука, Корнила Яворівського, Володимира Макара, Дмитра Лушпака-Баглая, Богдана Подолянка, Любу Лемик, Зіну Л., Костянтина Цмоця й інших. Чужомовним диктором був бельгієць Альберт Газебрук який, перебуваючи в Україні, перейшов у підпілля на Волині, був мобілізований у національні відділи УПА на терені Воєнної Округи “Богун”, а згодом перейшов на працю до референтури пропаганди ОУН).

Далі у преамбулі до постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН зазначено, що Збір “бере в основу, подібно як і всі попередні збори, живу історичну правду про незнищимість нації — найвищої органічної людської збірності. Тому й в основу політичного ладу в світі бере національний принцип. Тривким і справедливим може бути той лад, що базується не на доктринерських тезах, але на відвічних законах життя. Система вільних і самостійних держав — це одинока і найкраща розв'язка питання порядку в світі. ...Всі понаднаціональні твори-імперії виявилися завжди чинниками історичної реакції і занепаду. В імперіях завжди один нарід поневолює і веде до занепаду інші народи.

Тому ОУН обстоює право всіх народів на самостійне життя у власних державах, на повний їх культурний і економічний ріст, бо тільки таки шляхом іде людство до поступу.

Борючись за визволення українського народу, ОУН організує політичну співпрацю з іншими поневоленими народами вже сьогодні і буде співпрацювати з усіма вільними народами в майбутньому. Але основою тієї співпраці є тільки взаємна пошана й визнання права всіх на вільне життя. Історичну еволюцію нації в монолітну суспільність хоче ОУН прискіпити шляхом знищення усіх економічних і соціальних нерівностей. Вважаємо, що в сучасну історичну добу є всі дані для побудови такого економічного ладу, який дасть рівні шанси праці та заробітку всім громадянам. Знищуючи всі форми експлуатації кляси клясою, створимо в Україні справедливий суспільний лад.

Тільки при такому суспільному ладі буде запорука, що державна влада не стане на службу одній клясі, а буде організуючим, плянуючим і керуючим органом цілого народу.

Ідеалом нової суспільності є вільна людина. Вільний почин людини буде основною рушійною силою суспільного життя. Але цей вільний почин може йти тільки в

суспільному напрямі і не сміє в жодному разі йти по лінії шкурницьких інтересів та в результаті вести до визиску інших “вільних” людей, подібно, як це було в умовах капіталізму”.

Одне з головних завдань Великого Збору ОУН — зайняти становище щодо нової большевицької окупації українських земель. Великий Збір стверджує, що тільки політично й мілітарно зорганізований нарід може зберегти себе перед знищенням большевиками та продовжувати боротьбу за власну державу, оскільки “Українська Держава — це добро всіх громадян України”.

У програмових постановах Третього Великого Збору, підкреслюючи, що ОУН бореться за Українську Самостійну Соборну Державу, водночас зазначено, що Організація за те, “щоб кожна нація жила тільки вільним життям у своїй власній самостійній державі”. Зазначено: “Єдиний лад, який дасть справедливу розв’язку національного й соціального питання у цілому світі... це знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах”.

Держава для народу, а не навпаки. Тому — стверджено в постановах - державна влада дбатиме про інтереси народу. І далі: “Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народня влада України не витрачатиме часу й енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси та всю енергію спрямує на побудову нового (в уточненні та доповненні до програмових постанов у червні 1950 року слово “нового” замінено словом – “Демократичного”) державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу”.

Чому ОУН бореться проти імперіялістів і імперій? У програмових постановах пояснено: “бо в них (в імперіях. — Авт.) один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти ССРСР” (прим : у постановах 1943 року додано: “і проти німецької “нової Європи” — Авт.)

Всі програмові постанови ОУН не були якимось “табу”, тобто чимось, що залишалося незмінним. Звісно, що ОУН — як революційна сила українського народу — завжди ставила націю на найвище місце самостійну суверенну державу — як гарант її існування, але програмою постанови Організації в силу особливих обставин і життєвих потреб відповідно формовано.

Наприклад, повертаючись у минуле, пригадуємо, як у тридцятих роках наголошувало, що смертельним ворогом України є московський імперіялізм, але вістря боротьби було спрямоване передовсім проти польських окупантів, виходячи з того, що в Західній Україні ОУН була найбільше розгалужена, а на О і СУЗ роблено тільки спроби щодо розбудови підпільної націоналістичної організації. Пригадаймо, що провідник ОУН полковник Е.Коновалець поплатився життям, стараючись вкорінити ідеї ОУН шляхом побудови організаційної мережі на теренах Великої України.

Ситуація змінилася після вересня 1939 року, коли Західню Україну прилучено до Осередньо-Східньої України і дещо пророблено в плані охоплення націоналістичною мережею східних теренів. Коли ж проходив Третій Великий Збір, ОУН була по всій Україні і вплив на формування програми мало те, що враховувалося думки і пропозиції, які постали на терені всієї України. Постанови Третього Великого Збору мають всеосяжний

характер, вони стали теоретичною зброєю для розгортання всеукраїнської національно-визвольної боротьби.

Могутньою зброєю ці постанови були й пізніше. В “Уточненнях і доповненнях до програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН”, укладених у червні 1950 року, отже сім років після Третього Збору, зазначено, що ті постанови були великим досягненням. Підкреслено, що “життя цілком підтвердило їх правильність і виявило, що вони повністю відбивають прагнення й інтереси українського народу, розв’язуючи всі політичні та соціальні питання в дусі справедливості і вимог народу”. Зазначено, що вони “уможливили залучити і згуртувати до організованої боротьби за визволення і побудову УССД мільйонні маси народу, забезпечили великий політичний ріст і організаційне поширення ОУН”.

Далі сказано: “Та разом з цим життя показало, що програмові постанови Третього Великого Збору ОУН потребують деяких уточнень і доповнень Це цілком зрозуміле та природне. Бо політична організація, яка росте і розвивається, мусить розвивати і свою програму, мусить, щоб не відстати від життя, вносити до неї поправки часу.

Доповнення, що їх вимагали Програмові постанови Третього НВЗ ОУН, вже від довшого часу обговорювали в Організації Українських Націоналістів. У серпні 1949 р. нарада ОУН на Українських землях опрацювала проект програмових уточнень і доповнень, а в червні 1950 р. Конференція Організації Українських Націоналістів в Україні прийняла і затвердила текст уточненої і доповненої Програми ОУН.

Ці нові програмові уточнення і доповнення ні в чому не відбігають від Програмових постанов Третього НВЗ ОУН. Вони прийняті в повній відповідності з духом цих програмових Постанов і є тільки їх дальшим роз’ясненням”.

Щодо політичних питань, то в постановах Третього Збору зазначено, що “ОУН бореться проти “німецької Нової Європи”, проти німецького націонал-соціалізму, проти “німецьких загарбників”.

У документі з червня 1950 р. зазначено: “Сьогодні ці місця вже перестали бути актуальними, і Конференція ОУН на Українських Землях усунула їх з “Програмових постанов”.

* * *

Щоб успішно вести боротьбу з ворогом, треба мати об’єктивну інформацію не лише про його діяльність, а й знати і вивчати його ідеологію, його теоретичну основу.

Українські націоналісти, а зокрема Степан Бандера й інші, були добре ознайомлені з теорією і практикою комуно-большевиків, піддаючи їх нищівній критиці.

А ось що говорили про комунізм самі большевики, а зокрема катюга народів Ленін, в інавгураційній промові під час відкриття Свердловського університету в 1920 році. Комуністичне суспільство — пояснював він, - це найвищий історичний тип суспільно-економічної формації після формацій первісно-общинної, рабовласницької, феодальної і капіталістичної, що революційним шляхом приходить на зміну капіталізму... Комуністичне суспільство реалізує найвищий розвиток матеріального і духового виробництва. Соціалізм і комунізм є двома послідовними фазами єдиної комуністичної формації.

Називаючи комуністичне суспільство найвищою суспільною формацією (комуно-партійні верховоди змушували своїх агітаторів називати ту (комуністичну) формацію “вершиною людського щастя”), і Ленін, і його послідовники вдавалися до догматизму, який вони на словах ніби й відкидали. Апріорно стверджуючи, що “нічого вищого і кращого” від комунізму не може бути, вони тлумачили свою теорію як непорушну догму, вічну істину.

На правильних позиціях стояли українські націоналісти: вони відкидали догматизм. Третя Конференція Закордонних Частин ОУН, що відбулася у квітні 1951 року, проголосила: “Програмові засади Організації Українських Націоналістів базуються на органічних властивостях українського народу і відповідають його бажанням і стремлінням... Конференція стоїть на становищі, що жива політична організація не може вважати своїх постанов за незмінні догми...” Відповідно до такої позиції постановлено: “Конференція... визнає постанови Третього Великого Збору ОУН за обов’язуючі так довго, аж поки вони не будуть змінені черговим Великим Збором ОУН”.

Організація Українських Націоналістів ніколи не міняла своєї найголовнішої мети, а нею була Українська Самостійна (Суверенна) Соборна Держава — гарант життя нації. За роки боротьби під польською окупацією таке визначення державности було достатнє. В багатьох українських середовищах тоді говорилося: нам би вирватися з-під окупації і побудувати самостійну Українську Державу, а все інше, що в тій хаті-державі, побудуємо та розбудуємо за принципами справедливості. Водночас ОУН закликала до боротьби за національне і соціальне визволення. Але під час Другої світової війни, коли ОУН розбудувала свою мережу на всіх українських землях, громадяни Великої України, які поповнили кадри ОУН, і чисельні симпатичні націоналістичних ідей ставили питання: що повинно бути змістом Української Держави (УССД)? Посипалися й інші запитання, наприклад: яке ставлення ОУН до однопартійної системи чи до політичного плюралізму?

Громадяни ОСУЗ негативно ставилися до однопартійності, збагнувши глибини її реакційну суть. Вкорінилося переконання, що монопартійна система стала непосильним тягарем для найширших верств суспільства перешкодою для соціального поступу, топтала права народу, вбивала ініціативність...

Перший Великий Збір (Віденський Конгрес ОУН) у 1929 році зазначив, що “ОУН вестиме політику всеукраїнського державництва... та в прямій послідовності протиставляє її всім партійним і класовим угрупованням”.

У Постановах Другого Великого Збору ОУН (в 1941 році) підкреслено, що ОУН бореться за “організацію Української Держави на основах сильної влади, сильної національної армії і фльоти та одної політичної організації провідного активу”. Позиція однозначна, але у Політичних постановах того ж Збору вона дещо пом’якшена. В ній зазначено: “ОУН змагає до опанування своїми впливами цілості суспільного життя”. Впливати на цілість суспільного життя — не значить ним керувати.

Третій Надзвичайний Великий Збір накреслив однозначну позицію: “ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу в Україні ані за форму влади. Про владу та її форму буде рішати сам народ і його найкращі представники”. Це і є демократичний підхід до розв’язання питання державного керівництва. Минуло піввіку, і цю демократичну позицію сьогодні виправдовує життя.

Третій Збір за те, щоб кожна нація мала право на вільне життя у власній державі. Ця позиція є основою взаємин між народами і державами.

Третій Збір чітко визначив громадянські права: “ідеал нового суспільства — вільна людина”, “свобода друку, слова, думки, переконань, віри й світогляду, проти накидування суспільству світоглядкових доктрин і догм”, “повне право національних менших племен власну за формою і за змістом національну культуру”, “рівність усіх громадян, незалежно від їх національності, в державних і громадських правах і обов’язках”.

Третій Збір за плюралістичне суспільство, а в “Уточненнях і доповненнях”, внесених до Постанов того Збору, підкреслено, що ОУН за “демократичний державний порядок”, за “свободу політичних і громадських організацій”, за “повну демократизацію всього державного і суспільного життя”. А далі: ОУН “бореться за безплатну передачу землі селянам у власність у розмірах трудових господарств, за визначення законом нижньої і верхньої межі для цих господарств”.

У Постановах Третього Збору ОУН зазначено, що ОУН “за національно-державну організацію великої торгівлі та громадсько-кооперативну дрібну торгівлю, за вільні базари”, “за удержавлення важкої та важливої для оборони країни промисловості”.

Третій Збір ОУН у своїх постановах проголошує право на “участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві. За вільну працю, вільний вибір професій та за вибір місця праці, за свободу профспілок, за знищення стахановщини, соцзмагань, проти підвищення норм та інших способів експлуатації працюючих”.

Організація Українських Націоналістів завжди надавала значення вирішенню національно-державних питань, а також, хоч можливо меншою мірою, питанням соціально-економічним. Цю прогалину усунено постановами Третього Великого Збору: внесено повну ясність стосовно прав людини і громадянина, питання етнічних меншин, визначаючи їх права і обов’язки, рівні з автохтонним українським населенням, дано об’єктивну оцінку антинароднім тоталітарно-диктаторським режимам, зазначено вагу демократії, свободи творчості людей розумової праці, діячів культури та мистецтва, вказано, що ідеалом суспільства має бути вільна людина.

Постанови Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН — це цінні надбання не лише Організації, а й всього народу. В дусі тих постанов писали свої праці ті автори, які залишилися на Рідних Землях і майже всі склали свої голови у боротьбі з московсько-большевицькими окупантами: Дмитро Маївський-“П.Дума”, Яків Бусел-“Дніпровий”, Ярослав Старух-“Ярлан”, Петро Федун-“Полтава”, Осип Дяків-“Горновий”, Йосип Позичанюк-“Стожар”, Михайло Степаняк-“Дмитрів”, Петро Дужий-“Арсен Панасенко” й ін.

ПЕРША КОНФЕРЕНЦІЯ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ СХОДУ ЄВРОПИ Й АЗІЇ

У днях 21-22 листопада 1943 року відбулася Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії.

Клич “Свобода народам і людині” набрав реального значення. До боротьби за його здійснення приступив український народ спільно з народами Сходу Європи й Азії.

Інформаційна стаття
про Конференцію Поневолених Народів

Задум провести таку конференцію постав кілька місяців раніше в середовищі революційної Організації Українських Націоналістів і в бойових загонах збройної сили українського народу — Української Повстанської Армії, покликаної до життя ОУН.

Ще в квітні 1941 року на Другому Великому Зборі ОУН прийнятий глибоко змістовний заклик “Свобода народам і людині”. В інформаційній статті до матеріалів Конференції підкреслено, що той заклик “набрав реального значення”. Зазначимо, що той заклик не втратив свого значення і донині. Він став визначальним для відносин між народами. Недарма ж на своє ідейно-політичне озброєння те гасло запозичили в ОУН ті політичні громадські структури, котрі стоять на платформі української державної суверенності.

Конференція відбулася у той час, коли на просторах Східної Європи точилася запекла війна між двома наймогутнішими мілітарними хижаками — гітлерівською Німеччиною та комуно-большевицькою Росією.

На початку 1943 року німецькі полчища наблизилися до берегів Волги, і тут стався перелом: німці, щоправда, почали пляномірно відступати але з великими втратами в людях і військовій техніці та з підмоченою репутацією розрекламованої непереможности. В той час багато хто не міг упевнено сказати, як закінчиться війна, але деякі політики вже тоді допускали таку можливість, що Советський союз, підтриманий аліянтами (Англією, а особливо Сполученими Штатами Америки), має шанс вийти в число переможців. Тому на Конференції передбачали, що вістря головної боротьби поневолених народів Сходу Європи й Азії буде спрямоване проти спільного ворога-поневолювача — СССР.

Конференція Поневолених Народів була висловом спільної боротьби. Йшлося про те, щоб кінцевим результатом змагань пригноблених большевицькою Росією народів було створення на уламках імперії самостійних, ні від кого не залежних держав, а це означало здійснення постулату, що його висунув Третій Надзвичайний Великий Збір ОУН у серпні 1943 року: “Система вільних народів і самостійних держав — це єдина найкраща розв’язка питання порядку в світі”.

Російське-большевицька імперія була спадкоємицею царської імперії, збудована шляхом загарбування чужих земель, поневолювання багатьох етнічно відмінних народів. Це був типовий конгломерат, що мав підстав на існування. Він мусів дійти свого ганебного краху. Національно-визвольні рухи поневолених Москвою народів повинні були прискорити процес падіння імперії. Таку думку в Україні підтримували всі прогресивні політичні сили, вона нуртувала і серед інших народів. У критичний для імперії час, коли їй доводилося напружувати всі сили проти такої ж неподатливої німецько-гітлерівської імперії, постали сприятливі умови для того, щоб полум’я визвольницької боротьби, яке розгорілося в Україні, перекинути на території інших

Москвою пригноблених народів, розширюючи антибольшевицький фронт боротьби, адже перемагає той, хто бореться.

Ідея боротьби поневолених народів проти російського імперіялізму має міцне історичне обґрунтування: досить знати, як будували імперію, підшукували для неї теоретичне підґрунтя, як зросійщували й асимілювали чужі народи, тобто знати перебіг того злочинного процесу, що початками сягає часів Івана Калити, набрав шаленого розгону за Петра й Єкатеріни, продовжувався до перевороту 1917 року та шаленів у часи російсько-большевицької імперії, аби зрозуміти, якою життєво важливою справою для поневолених народів була боротьба за право жити вільними та щасливими на прадідівських землях.

Оскільки Перша Конференція Поневолених Народів відбулася з ініціативи українців і на українських землях, серця наших патріотів виповняються почуттями задоволення та самоповаги.

Треба згадати й те, що з української ініціативи за двадцять шість років до листопадової конференції у Києві (вересень 1917 року) відбувся тематично дещо схожий на конференцію З'їзд Народів, у якому взяли участь представники народів, що знемагали під гнітом російської імперії. Делегати кількаденного з'їзду говорили тоді про права народів, про кривди заподіяні царським деспотизмом, але, на превеликий жаль, тільки деякі з них декларували волю жити у своїх самостійних державах, більшість в тому числі й українська делегація, відстоювала єдність Росії, перебудованої на федеративних засадах. Згадуючи перебіг того з'їзду і порівнюючи його з Першою Конференцією чи пізніше утвореним Антибольшевицьким Бльоком Народів, усвідомлюємо, яким новим самостійно-державницьким змістом наповнилася українська політична думка і думка представників інших народів.

* * *

Спілкуванню та співпраці з народами, що перебували під спільною ворожою окупацією, великого значення надавали українські націоналісти. Ця проблема заслуговує на широке висвітлення у наукових працях.

У перших програмових документах покликаної до життя у 1929 році Організації Українських Націоналістів визначено найголовнішу її мету: ...В огні боротьби вибуяло в українському народі незламне прагнення волі й остаточно оформився ідеал Незалежної Соборної Української Держави..., який серед тяжких обставин сучасности владно кличе Українську Націю до продовження боротьби аж до остаточної перемоги". Стосовно орієнтації зазначено: "ОУН відкидає орієнтації на історичних ворогів Української Нації, але є у союзі з народами, які вороже ставляться до окупантів України", А далі підкреслено: "...Українська зовнішня політика здійснюватиме свої завдання через систему союзних в'язань з тими народами, що вороже ставляться до займанців України..."

Ця позиція Першого Великого Збору ОУН (т. зв. Віденського Конгресу) стала визначальною на наступні десятиліття. Згідно з такою позицією, стараннями українських націоналістів під головною редакцією сподвижника Євгена Коновальця, видатного політичного діяча Івана Мітрінги в 1937-1938 рр. у Львові виходив з друку журнал "Геть

з большевизмом!”. Як у ньому зазначалося, це був “орган боротьби з большевицьким імперіялізмом — орган координації однієї спільної думки серед усіх поневолених Москвою народів”.

На обкладинці того журналу дев’ятьма мовами надруковане головне гасло – “Через розвал большевицької імперії до державної самостійности!” Це гасло повторювалося у всіх числах журналу.

У передовій статті 1-го (грудневого 1937 р.) журналу п. н. “Большевицьке питання” констатовано: “Розвал Московської імперії – це чи не найбільше революційне діло в історії народів Європи та Азії від часів, коли впала Римська імперія...”

У тому ж числі журналу вміщена стаття “Чи по дорозі нам з московським протибольшевицьким націоналізмом?” У статті — заперечлива відповідь, яка не втратила своєї актуальності й сьогодні. Автор статті підкреслює, що суть російського імперіялізму однакова, незалежно від того, під якою б назвою, під якою б вивіскою той імперіялізм не виступав би: “Для нас, поневолених Москвою народів, та для Європи й Азії (він) не менш небезпечний, як теперішній московський большевизм”.

У другому числі журналу “Геть з большевизмом!” за січень-лютий 1938 р. головна стаття закінчується словами: “Треба творити свою (протибольшевицьку) армію... Ця армія не мусить бути зараз у військових одностроях, вона може бути і в робітничих блузах, і в селянському одягу чи в білих ковнірцях. Зброя та амуніція для цієї армії зберігається у большевицьких арсеналах і магазинах”.

Ідея спільної боротьби українського та інших Москвою поневолених народів стала теоретичним підґрунтям визвольницької концепції, вона започаткувала єднання народів в ім’я миру, добробуту, розвитку та процвітання

* * *

Для повнішого з’ясування того, як дійшло до Конференції, подаємо коротку інформацію про те, що передувало її проведенню.

Ще до початку німецько-совєтської війни і під час неї до червоної армії примусово змобілізовано незліченні маси громадян різних національностей, а між ними і таких, які на захист осоружної їм московської тюрми народів не бажали ставати. Ті люди масово здавалися у німецький полон з переконанням, що ворог ССРСР прихильно поставиться до них. Але цього не сталося. Червоного окупанта замінив брунатний загарбник, котрий аж ніяк не зважав на інтереси тих народів, що скніли під московським ярмом. Адже Гітлер мав намір і на Сході Європи будувати свій “тисячолітній Райх”. Першими політично прозріли громадяни України ще в 1941 році, коли гітлерівці показали своє звиряче імперіялістичне обличчя, заводячи в Україні “новий порядок”, арештовуючи та вбиваючи українських патріотів, часто-густо зовсім невинних людей, за те тільки, що ті люди були національно свідомими, любили Україну й український нарід. Процес політичного прозріння почався також в неукраїнських середовищах, особливо між тими військовиками, що здавалися у німецький полон з переконаннями, що німці потрактують їх як вірних своїм народам громадян, які мають свої національні аспірації. Єдине, на що німці врешті погодилися, було створення з військовополонених окремих допоміжних загонів, переважно для служб охорони в запллі. Але й там, одягнені в німецькі однострої, сьак-так забезпечені харчами т. зв. “національні відділи” виконували ролю

кнехтів. Були випадки, що тих “добровольців” німці дуже суворо карали. І сталося так, що окремі люди з тих “добровільно мобілізованих” почали шукати контакти з українцями, з Українською Повстанською Армією, а то й переходити до українських повстанських загонів. В УПА їх прихильно приймали, трактували по-людськи, на їх особисті прохання залучали до спільної боротьби проти німецьких займанців. Перехід до УПА військовиків неукраїнської національності по всій Україні, зокрема на Волині, став масовим.

У 1943 році в УПА налічувалося близько 20 відсотків військовиків неукраїнської національності.

Коли в УПА були створені менші чи більші відділи, укомплектовані з неукраїнського вояцтва, коли з'ясовано, що серед нього є люди високоосвічені, що вони горнуть до українців, ба більше — що боротьбу в лавах УПА вони цінують високо, оскільки та боротьба спрямована не лише проти німецьких окупантів, а й проти російсько-большевицької імперії (а власне та імперія є спільним ворогом не лише українців, а й народів Кавказу, Середньої Азії, Поволжя, Прибалтики), усвідомлено, що постає життєва потреба творити фронт боротьби проти імперіялістів.

Питанню спільної боротьби проти імперіялістів і була присвячена Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії. Учасниками тієї Конференції, як звичайно, були військовики. На Конференцію прибули представники тринадцяти народів. Найбільші делегації були від грузинів і азербайджанців — по 6 делегатів. Грузинську делегацію очолив Карпо, азербайджанську — Фізуль, по 5 делегатів налічували делегації узбецька й українська, головою узбецької був Шімрат, українську. Делегацію очолив “Стеценко” (інші псевда його: “Павленко”, “Горбенко”, “Левченко” справжнє прізвище Ростислав Волошин (1911-1944), за фахом юрист, третій член Бюра Головного Проводу ОУН, родом з Волині, Предсідник Першої Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, Предсідник УГВР, загинув у бою з большевиками).

Члени української делегації:

Яків Бусел, псевда “Київський”, “Галина”, “Багровий”, родом з Волині, член Головного Проводу ОУН, вишкільний референт загинув 1945 р. у бою з большевиками.

Омелян Логуш, псевдо “Іванів”, родом з Галичини, член Голови Проводу ОУН, референт пропаганди, помер на еміграції.

Дмитро Клячківський, псевда “Білаш”, “Охрім”, “Клим Савур” родом з Галичини (з містечка Збаража), член Головного Проводу ОУН, Краєвий Провідник ОУН Північно-Західніх Українських Земель перший Командир УПА, згодом — УПА-Північ, загинув у бою з большевиками 12 лютого 1945 року на Волині.

Катерина Мешко, псевда “Верещак”, “Зелена”, родом із Січеслава (Дніпропетровська), видатна діячка ОУН, провідник ОУН Запорізької Кримської і Луганської областей.

Вірменська і татарська делегації налічували по 4 представники кожна. Вірменську очолював Антрант, Татарську — Тукай. Осетинська делегація складалася з двох представників. Два представники були в білоруській делегації. Осетинську очолював Арам, білоруську — Дружний. По одній особі були представлені делегації: казахська — Дежкман, черкеська — Джігіт, кабардинська — Баксан, чуваська — Скворцов, башкирська — Кагарман.

Усіх делегатів — 39. Крім офіційних делегатів, були запрошені гості. В той час у відділах УПА служили євреї (медична обслуга), чехи, словаки, росіяни, чеченці, італійці, бельгійці, французи, голляндці, мадяри, литовці й ін.

З приходом большевиків величезна більшість вояків національних загонів була розпущена, дехто з тих відділів вступив до червоної армії, але хіба для того, щоби, повернувшись на рідні землі, приступити до розповсюдження антиімперських ідей, а то й до організації активного чи пасивного спротиву большевицьким поневолювачам. Траплялися випадки, коли звільнені з лав УПА нелегально поверталися на свої землі і там проводили відповідну антимосковську агітацію. Такими були передусім кубанці, які, переконавшись, що з німецькими загарбниками і з московськими “визволителями” їм не по дорозі, почали організовувати збройні виступи на Кубані проти московських вислужників. На Кубань Москва послала внутрішні війська НКВД, які опанували ситуацію, винищивши “непокірних”.

Конференція Поневолених Народів працювала в особливій атмосфері. Її учасниками були здебільшого військовики, і це наклало свій відбиток. Промови й виступи були короткими, логічними, можна сказати — діловими. Один з учасників Конференції, підійшовши до стола президії, поклав до нього скоростріл і сказав: “Звідсіль, із цього стола, починається новий ФРОНТ проти московсько-большевицької імперії, фронт, боротьби поневолених народів. З цього місця ми вступаємо в бій проти Москви!”

Новий антиімперський фронт розтягнувся на десятки тисяч кілометрів: проходячи низинами прибалтійських держав, а далі через Білорусь і Україну до Кавказьких гір, пересунувшись на їх бескети, сягнув Каспію і казахських степів, до країн Центральної Азії, а далі, долаючи сибірські безмежжя, — до Далекосхідного краю.

Бурхливими оплесками вітали делегати промови, що скидалися на бойові накази.

Головний Провід ОУН був ініціатором усіх важливих політичних заходів, він пильно стежив і за підготовкою до Конференції Поневолених Народів. Роман Шухевич — перший член Бюра Проводу ОУН, його перший заступник — Дмитро Маївський, не кажучи про третього члена Бюра Проводу ОУН — Ростислава Волошина, який був обраний Головою Президії Конференції Поневолених народів, а також усі члени Головного Проводу були добре поінформовані про хід підготовки до Конференції. Усі вони, а також інші націоналістичні активісти, одноголосно схвалювали намір провести таку Конференцію, вважаючи її вельми актуальною і потрібною.

Перша Конференція Поневолених Народів Сходу й Азії стала на позиції, що “тільки національні революції поневолених народів припинять безглузду воєнну різанину й принесуть світові тривке замирення. Новий міжнародний лад, опертий на шануванні політичних прав кожного народу, дасть кожному народові повні можливості культурного й економічного розвитку. В системі вільних національних держав забезпечується повна воля людині, давлень і експлуатованій досі казарменною системою імперіялізму”.

Таке ж становище займала революційна ОУН та покликана нею до життя Українська Повстанська Армія.

Визначивши свою позицію, Конференція Поневолених Народів вказує шляхи, спрямовані на подолання існуючої підневільної дійсності: “Щоб припинити терор, знуцання імперіялістів та прискіпити революційні дії проти імперіялізму. Конференція

закликає всі поневолені народи посилити політично-революційну боротьбу на своїх теренах для вирівнювання натуги революційного фронту проти імперіялізму”.

Що ж до політичного завдання поневолених народів, то Конференція конкретизує: “Для швидкої повної перемоги національної революції потрібний один спільний фронт усіх поневолених народів. Тому Конференція вважає необхідним створення спільного Комітету народів Східної Європи й Азії, який буде координувати всі національно-революційні сили тих народів, виробить єдину лінію боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного повстання усіх поневолених народів”.

Через непоінформованість у деякі публікації про Конференцію Поневолених Народів вкралася помилка щодо Голови Президії, яким фактично був Ростислав Волошин. Дехто стверджує, що Головою Президії був Головнокомандувач УПА, тоді ще підполковник, а згодом генерал-хорунжий Роман Шухевич-“Тарас Чупринка”. Насправді, повертаючись з Полісся та Волині, де він інспектував відділи УПА, до Галичини, Роман Шухевич затримався у військовій окрузі “Богун”, яка була під командою Петра Олійника-“Енея”, і неофіційно разом з автором цієї праці Петром Дужим-“Арсеном” брав участь у Конференції першого дня (21 листопада) і в першій половині другого дня (22 листопада) до часу, коли було підготовано проект постанов і відозв.

Першу Конференцію Поневолених Народів пильно охороняли найкращі відділи УПА, дисльоквані в районі проведення нарад. Бралось до уваги те, що німецькі карателі можуть кинути багато своїх військ, аби перешкодити цій ініціативі. Впродовж першого і другого дня нарад на цьому наголошувалось і, що особливо годиться підкреслити: усі учасники Конференції були готові вступити з напасниками в бій. Либонь небагато набереться у світі таких нарад конференцій, з’їздів тощо, учасники яких не тільки проголошували б революційні бойові заклики продумували, як боротися з чорними силами поневолювачів волелюбних народів, а й тут же ладні були зі зброєю у руках, ризикуючи власним життям, збройно відстоювати свої заповітні принципи. Перша Конференція Поневолених Народів відбувалася на Рівенщині, проте в багатьох публікаціях, а навіть на сторінках Енциклопедії Українознавства зазначено, що наради Конференції відбувалися у “житомирських лісах”.

Провідний спеціаліст Рівенського краєзнавчого музею Гурій Бухало про це пише у машинописній інформації “Маловідома сторінка Другої світової війни” таке: “...одного дня (восени 1943 р. — Авт.) надійшла у Рівне інформація, що ця нарада має відбутися на півночі Житомирської області, в одному з сіл, яке розкинулося серед непрохідних поліських боліт. І поки шпики намагалися встановити точне місце проведення наради, у протилежному напрямку від Рівного — у селі Будараж, по суті “під самим носом у фашистів”, бо в якихось неповних 50 кілометрів від “столиці” окупованої України, в умовах суворой конспірації дійсно збиралися учасники-делегати Першої Конференції Народів Сходу Європи й Азії”.

Але й Москва пильно стежила за всіма рухами та подіями на окупованій німцями території. Конференція дуже стривожила Москву. Вона засилала своїх розвідників на Рівенщину. Їй хотілося знати про місце дисльокації конференційних нарад, адже йшлося про т. зв. “Націоналістичний (антибольшевицький) Інтернаціонал”, за висловом тих розвідників, які потрапляли в руки служб безпеки УПА. Через кілька днів після Конференції відділ УПА впіймав московського розвідника, а за ним ще одного чи й

більше. Треба було відвернути увагу Кремля від місця проведення Конференції. Тоді ж і поширено (“офіційну”) чутку про те, що Конференція відбувалася “у житомирських лісах”.

У прикінцевому слові Голова Конференції Ростислав Волошин сказав, що Конференція “перейде до історії як непереможний вияв волі народів Сходу Європи й Азії до самостійного життя”.

І так сталося: Конференція живе в пам’яті народів і як знаменна подія закарбувалася на сторінках історії.

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ПОЛІТИЧНЕ КЕРІВНИЦТВО

(Гене́за й основні принципи УГВР)

Основні пункти політичної плятформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу (Української Головної Визвольної Ради — Авт) були такі: 1) беззастережно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу; 2) визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Державу також доцільними методами визвольної боротьби, 3) здекларувати своє вороже наставлення супроти московських большевиків та німців як окупантів України; 4) визнати демократію як устроєний принцип представництва. Пункти 2 і 3 Плятформи були зумовлені тією обставиною, що ініціатива творення загальнонаціонального представницького органу вийшла саме від УПА, яка вела революційну боротьбу як проти большевицьких, так і проти гітлерівських окупантів, і що цей орган мав очолювати і керувати саме такою боротьбою українського народу проти всіх окупантів України.

Роман Шухевич - ген. Т.Чупринка
“До генези Української Головної Визвольної Ради”

Члени Української Головної Визвольної Ради

А. Члени УГВР, які брали участь у Першому Великому Зборі УГВР:

1. Ярослав БІЛЕНЬКИЙ; 2. Іван ВОВЧУК; 3. Ростислав ВОЛОШИН; 4. о. Іван ГРИНЬОХ; 5. Микола ДУЖИЙ, 6. Микола ЛЕБЕДЬ; 7. Омелян ЛОГУШ; 8. Катерина МЕШКО; 9. Василь МУДРИЙ, 10. Кирило ОСЬМАК, 11. Зенон ПЕЛЕНСЬКИЙ; 12. Йосип ПОЗИЧАНЮК, 13. Василь ПОТІШКО, 14. Мирослав ПРОКОП, 15. Дарія РЕБЕТ, 16. Павло ТУРУЛА; 17. Лев ШАНКОВСЬКИЙ; 18. Павло ШУМОВСЬКИЙ, 19. Петро ЧУЙКО; 20. Роман ШУХЕВИЧ.

Б. Члени УГВР, які дали згоду на членство в УГВР, але не брали участі в Першому Вел. Зборі УГВР з технічних причин:

1. Іван БАГРЯНИЙ. 2. Євген ВРЕЦЬОНА; 3. Микола ГАЛЯНТ, 4. о. Олександр МАЛИНОВСЬКИЙ, 5. Василь ОХРИМОВИЧ.

В. КООПТОВАНІ члени УГВР:

1. Осип ДЯКІВ-“ГОРНОВИЙ”; 2. Г.ЗЕЛЕНИЙ; 3. Василь КУК; 4. Петро ФЕДУН-“ПОЛТАВА”; 5. о. Микола ХМІЛЕВСЬКИЙ.

Президент УГВР Кирило ОСЬМАК, народжений 9 травня 1890 р. в м. Шашках на Полтавщині, закінчив Московський сільсько-господарський інститут, діяч Української Партії Соціалістів-Революціонерів, член Української Центральної Ради, в'язень тюрем СРСР у 1929-1930, 1938-1940 і 1944-1960. Учасник протинімецького визвольного підпілля під час німецької окупації України 1941-1944 рр. Помер у Владимирській тюрмі, що неподалік Москви, 16 травня 1960 р.

(“Українська Головна Визвольна Рада, ДОКУМЕНТИ”, 1994)

У липні 1944 року на рідних Землях була покликана до життя Українська Головна Визвольна Рада — всенародній верховний політичний орган українського народу в його боротьбі за державну суверенність і соборність України. І відтоді дотепер всі ворожі сили, а передусім московські імперіялісти, робили й роблять усе можливе, щоб з допомогою наклепів і несусвітніх інсинуацій показати УГВР у кривому дзеркалі. Від часу створення УГВР минуло півстоліття, а тому питання виникнення і діяльності тієї Організації належать до сфери об'єктивних історичних досліджень.

Щоб належним чином з'ясувати потребу створення Української Головної Визвольної Ради, назвати й ідейних ініціаторів, слід спершу охарактеризувати тогочасну політичну ситуацію і хоча б кількома словами згадати про ті події, які передували скликанню Великого Збору УГВР.

Створення тієї Організації відбувалося в умовах глибокого підпілля. І не тільки для чужинців, а й для сьогочасного нашого молодшого покоління незрозуміле, чому це так, що представники з різних земель України, яким доля українського народу лежала на серці, тобто ті, що мали б накреслити шляхи до досягнення високого ідеалу — української державности, зібралися не в центрі Києва, Харкова чи Львова, а в лісничівці поблизу села Сприні, що на Підкарпатті, та ще й під охороною озброєних людей. Причина в тому, що на українських землях уже третій рік точилася запекла й виснажлива війна між двома тоталітарними режимами — гітлерівською Німеччиною і московсько-більшевицькою імперією, які вели криваву суперечку за те, кому з них бути всевладним господарем українських земель. І коричневий Берлін, і червона Москва не зважали на інтереси українського народу — єдиного законного господаря України, а носіїв українських державницьких ідей нещадно знищували.

Ідейно-політичною основою Української Головної Визвольної Ради була революційна концепція, в якій наголошено, що ОУН вестиме боротьбу за відновлення Української Держави за всіх умов. Відповідно до тієї недвозначної, категоричної настанови, стараннями ОУН, виявляючи одвічну волю українського народу, 30 червня 1941 року перший заступник С.Бандери Ярослав Стецько на Національних Зборах у Львові проголосив Акт відновлення Української Держави. Цим Актом змушено гітлерівців відкрити своє справжнє обличчя. Нові окупанти не визнали Акту, а українських націоналістів та й загалом людей із державницькими аспіраціями арештовували й запроторювали до тюрем і концтаборів. Акт 30 червня прискорив процес політичного прозріння, у наслідок якого передусім мислячий люд та й увесь український загал

переконався, що московсько-большевицького окупанта замінив гітлерівсько-німецький загарбник.

Гітлерівці, як донедавна це робили комуно-московські імперіялісти, розгорнули тріскотню про те, що “Гітлер визволяє Україну”, що українські самостійники “допомагають большевикам”, одно слово, що українські націоналісти “завдають шкоди” Україні. І в той же час нові окупанти почали експлуатувати нарід, вивозити молодь на каторжні роботи до райху, а непокірних фізично винищувати.

Найголовніше завдання націоналістів — брати під захист народ. ОУН вела широку пояснювальну роботу про хижацько-терористичну політику нового окупанта. Це давало добрі наслідки, проте скоро виявилось, що цього замало, що треба організувати й фізичний захист народу, а таким захистом можуть бути озброєні загони партизанського типу, когорти патріотів-завзятців, окрилених високими ідеями. Спочатку з’явилися невеличкі загони з числа бойових відділів підпільної ОУН, вони швидко розросталися, і нарешті постали перші загони під збірною назвою Українська Повстанська Армія (УПА) — військова сила, характерна своєю безмежною жертовністю задля нації, своєю непохитною волею віддати Батьківщині свій труд, а при потребі й життя. УПА стала мілітарно-політичною силою українського народу. З’явившись у найсприятливіших умовах спочатку на Поліссі й Волині, а далі в Карпатах, на Житомирщині й Поділлі, УПА заволоділа цілими районами, в яких фактично окупаційної німецької влади не було. Крім того УПА вела нещадну боротьбу з большевицькими партизанами, які з наказу Москви чинили різні протинімецькі провокаційні акції, спрямовуючи відтак вістря німецької відплати на мирне українське населення. Функції захисника народу, що їх виконувала УПА, розросталися з кожним днем. Фактично УПА з огляду на тодішню ситуацію стала всеукраїнською, всенародною армією, що захищала український нарід та його провідні сили від фізичного знищення і мала на меті найголовніше — боротьбу за українську державну суверенність і соборність.

Щоб здійснити накреслені завдання, треба було провести консолідацію політичних груп і середовищ в ім’я створення українського провідного центру. З ініціативи Української Повстанської Армії, підвалини якої заклала революційна ОУН, покликано до життя Ініціативний Комітет Української Головної Визвольної Ради під керівництвом видатного українського політичного й громадського діяча Лева Шанковського. Після кількомісячної праці до консолідаційного процесу були залучені майже всі національно-політичні структури. Той процес закінчився скликанням Великого Збору, на якому остаточно зформовано УГВР, котра мала на меті “об’єднати і координувати дії всіх самостійно-визвольницьких сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби... за створення Української Самостійної Соборної Держави”.

УГВР перебрала на себе такі три найголовніші завдання: керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу (таким чином головною керівною владою для УПА стала УГВР), репрезентувати верховний політичний всеукраїнський центр і створити перший український уряд.

Консолідаційний процес на тому не закінчився. УГВР закликала до дальшого об’єднання тих самостійницьких сил, які ще не увійшли до складу УГВР.

Виходячи з єдиної правильних ідейно-програмових позицій, УГВР прагнула до об'єднання і співпраці всіх самостійницьких сил українського народу з усіх земель України. УГВР була проти орієнтації на будь-які зовнішні сили, за об'єднання спільних зусиль у боротьбі за Суверенну Україну з різними політичними структурами, незалежно від їх ідейного світогляду за однієї лише умови, — що вони обстоюють політичну суверенність Української Держави.

Чітко окреслено й політично-соціальну політику, яку відстоювала УГВР: за загальнонародне представництво, утворене через народньо-демократичне визначення, за свободу науки, світогляду й віри, за розвиток національної культури, за справедливий соціальний лад в українській державі без визиску й гноблення, за рівність усіх громадян перед законом, що є основою державного ладу й суспільного спокою, за право для національних меншин, які проживають в Україні (очевидна річ за умов їх лояльного ставлення до української держави), за право рівних можливостей для здобуття освіти, за право вільної ініціативи у трудовій господарській діяльності, за вільну форму земельного користування, за усупільнення основних природних багатств України, за одержавлення важкої індустрії та транспорту, за широку кооперативно-господарську діяльність, за вільну торгівлю у межах, визначених законами, за вільний розвиток ремесла, за прогресивне соціальне законодавство.

У листопаді 1943 року на Волині відбувся Перший З'їзд представників поневолених Москвою народів. УГВР підтримала цю ініціативу й закликала до спільної боротьби проти московського імперіялізму за побудову самостійних держав на руїнах ненависної імперії.

УГВР заявила, що прагне до мирного співіснування з усіма мирними сусідами на принципі: мати власні держави на етнічних землях кожного волелюбного народу.

Устрій УГВР визначив, що Великий Збір УГВР вибирає Президію: Президента і трьох заступників та чотирьох членів Президії УГВР, Генеральний Секретаріат (виконавчий орган), Генерального Суддю та Генерального Контролера.

На установчому Великому Зборі Української Головної Визвольної Ради в липні 1944 року (11-15 липня) обрано Президента УГВР — киянина Кирила Осьмака, його заступників — Василя Мудрого, о. Іван Гриньоха, Івана Вовчука. Генеральним секретарем став Роман Шухевич. він же Секретар військових справ.

До УГВР було обрано багато членів, які залишилися у Краю, і майже всі вони загинули смертю героїв-борців за Україну.

Чи багато знайдеться у світі прикладів, коли парламентарі і міністри віддавали своє життя за волю Батьківщини?

Схиляючи голови перед світлою пам'яттю членів УГВР, доречно було б запитати сьогочасних наших лідерів численних українських партій і партійок: чи не повинна служити вам прикладом Українська Головна Визвольна Рада, наші по-демократичному мислячі мужі, які у тривожний час зконсолідували свої сили для досягнення єдиної святої мети — Суверенної України?

Великий Збір Української Головної Визвольної Ради прийняв такі основні документи: Тимчасовий Устрій УГВР, Платформу УГВР, Універсал УГВР та Присягу вояка Української Повстанської Армії, уведену наказом Головного Військового Штабу УПА 19 серпня 1944 року. Ось її повний текст:

“Я, воїн Української Повстанської Армії, узявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролітою кров’ю Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротися за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього віддиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.

Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів Землі Української.

Буду чесним, дисциплінованим і революційно пильним воїном.

Буду виконувати всі накази зверхників.

Суворо зберігатиму військову і державну таємницю.

Буду гідним побратимом у бою та в бойовому життю всім своїм товаришам по зброї.

Коли я порушу або відступлю від цієї присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спаде на мене зневага Українського Народу”.

СТЕПАН БАНДЕРА ПРО РОМАНА ШУХЕВИЧА

Смерть Головнокомандувача

Пронизливо прорізавсь скорострільний крик —

Упав в бою нерівнім сокіл-сизокрил.

Здригнувся, завмер насупливого неба схил.

Закам’янів кривавий день. Чолом приник

В глибінь задум столітній бір. Старий од сил

Жорстоких орд завзяту юнь мов вартівник

Беріг. Лице закрив одвічний мандрівник

Небес і потонув за обрисом могил.

Нескорений Твій Дух — борцям дороговказ.

Ти кров’ю, Генерале, написав наказ,

Найкращий за життя, тривогами багате:

“Боріться: хай росте, міцніє, процвіта

Вітчизна вільна — Україна золота,

Для Неї жити нам, за Неї помирати”.

Опанас Скелястий (Петро Дужий)

“Розкуте слово”, збірка поезій, Мельбурн, 1980.

В неділю 5 березня 1950 року в селі Білогорщі (тепер входить у склад міста Львова) трагічно обірвалося життя Провідника ОУН на Рідних Землях, Головнокомандувача Української Повстанської Армії Романа Шухевича — генерала “Тараса Чупринки”.

Заатакований чекістами, Р.Шухевич прийняв бій і загинув від ворожої кулі. Вістка про смерть Командира засмутила в Україні передовсім усіх тих, котрі виконували накази свого Зверхника, а також широкі кола українських патріотів, які знали цю непохитну Людину — воїна і політика, революціонера, однодумця і побратима Степана Бандери.

Вістка про смерть Романа Шухевича, передана до Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів через двох громадян — уповноважених від Закордонного Представництва УГВР (Української Головної Визвольної Ради) була болючою для кожного націоналіста за кордоном, для кожного українця-патріота.

Степан Бандера з болем серця сповістив про смерть Р.Шухевича-“Чупринки” у зверненні, затитулованім “Друзі — українські націоналісти”. Він пише, що “душа жадібно шукає за всім, що могло б заперечити правдивість страшної вістки чи бодай поставити її під сумнів”. С.Бандера пише далі: “... у листі від члена Проводу ОУН на Українських Землях з кінця липня цього року (1950 р. — АВТ.) так само подано що і від цієї Найбільшої Втрати — визвольна боротьба не заломилась не захиталась. Ворогові не вдалось обезголовити української революції В УГВР, в Головному Командуванні УПА, в Проводі ОУН на Українських Землях за стерно взялися другі руки й кермують вправно. Дотогочасні найближчі помічники й заступники стали наступниками на тих постах, на яких стояв Він. Ті, що враз із Туром (“Тур” — один із псевдонімів Романа Шухевича. — Авт) загартовані, усе перейшли, усе пізнали, разом творили, організували, співкермували, ті, що під Його проводом набули високі вмілості ведення революційної боротьби і перейняли від Нього все те, що провідник може передати своїм найближчим співробітникам і заступникам, стали на Його місці і докладають усіх старань, щоб гідно продовжувати Його велике діло. Всі кадри визвольної боротьби в Україні, ряди націоналістів-революціонерів, вояки УПА, всі близькі до визвольного руху українці не захитались ні на мить, навіть під впливом такої найболючішої вістки, їхнє завзяття ще більш ствердло, так як з болю скам’яніли їх загартовані серця. Революційна боротьба йде далі непослаблена, а ще з більшим завзяттям, бо Дух Тура-Чупринки ніколи не опустить своїх воїнів за волю і правду України. Кров Провідника Тура ще сильніше загартувала серця усіх борців у їх пориві до перемоги”.

На місце Романа Шухевича прийшов Василь Кук-“Леміш” — полковник Коваль. В липні 1950 року він написав докладного листа до Степана Бандери й інших провідних членів ОУН: Лебеда, Стецька, Ленкавського... Звертаючись до них словами: “Дорогий Друже Провідник! Дорогі Друзі!”, Василь Кук на початку пише: “Сповіщаю Вам дуже болючу і сумну відомість: Дня 5.3.50 р. у селищі Білогорщі біля Львова у своїй підпільній квартирі загинув Провідник ОУН на Землях славної пам’яті Друг Тур... Причин провалу могло бути багато. Зрештою, умови нашої боротьби такі, що загинути можна все дуже легко, і ніхто з нас не є певним навіть за сьогоднішній день. Найправдоподібнішою причиною провалу міг бути арешт безпосередньої зв’язкової славної пам’яті друга Тура (кінець місяця лютого), яка знала про хату, бо там часто підпільно перебувала. Большевики могли її зламати — і вона засипала...”

Роман Шухевич загинув на 43-му році життя. Народився він у містечку Краківці, що поблизу районного центру Яворова Львівської області, і не 17 липня 1907 року, як подають деякі джерела, а 30 червня згідно з інформацією його найближчої рідні.

Чотири роки після смерти Романа Шухевича Степан Бандера написав статтю п. н. “Командир-Провідник (Слідами славної пам’яті Романа Шухевича)”. Це і є чи не найбільш вдала характеристика Національного Героя України — генерала “Чупринки”. Стаття С.Бандери подається тут з незначними скороченнями.

С.Бандера пише: “Постать славної пам’яті Романа Шухевича — одна з найвизначніших у всій історії націоналістичного революційно-визвольного руху, а в переломових етапах останнього двадцятиріччя — її символ і дороговказ. Роман Шухевич відіграв важливу роль у розвитку визвольного руху в попередніх його періодах, а у найважливіший період — від початку останньої війни до сьогодні — надав йому напрям і безпосередньо ним керував.

Провідник ОУН наголошує на тому, що від Першого Конгресу, тобто від установчого Великого Збору ОУН у 1929 році до 1933 року на ЗУЗ, у підпіллі йшла внутрішня боротьба за зміст, форму й організацію визвольної боротьби. Після майже десятирічного існування Української Військової Організації (УВО) була покликана до життя Організація Українських Націоналістів (ОУН). І незважаючи на те, що і першу, і другу націоналістичну структуру очолював полковник Євген Коновалець, одна із найавторитетніших особистостей того часу, все ж почалися змагання між двома тенденціями і суперечки, які набирали гострих форм. С.Бандера пише: “Серед членства (членства ОУН. — Авт.) була вже утвердилась загальна свідомість, що обмежувати далі революційну дію лише бойовими формаціями недоцільно, як недоцільно залишати політичну ділянку боротьби існуючим легальним партіям опортуністичного напрямку, — натомість необхідно розгортати широку революційно-політичну акцію і творити підпільну ідеологічно-політичну організацію з націоналістичною ідеологією і революційно-визвольною політичною концепцією. У тому відношенні щодо потреби творити на західно-українських землях Організацію Українських Націоналістів не було сумнів суперечок. Питання стояло інакше. Одна течія заступала організаційний і дійовий паралелізм УВО-ОУН. Обидві організації мали б існувати окремо, з розмежованим полем діяльності, окремими формами і методами дії, тільки в самих проводах мала б бути координація.

ОУН, що вела б ідеологічно-виховну, політичну й пропагандивну працю в дусі самостійництва й революційного націоналізму, але не пов’язану організаційно з революційно-бойовою УВО та її актами, не зважаючи на її нелегальні, підпільні методи дії і форми праці, — повинна б мати в умовах польської окупації вільніше становище і ширші можливості розвитку.

Друга течія заступала концепцію послідовного уєдностайнення революційно-визвольного руху під кожним оглядом. Уся боротьба мала б мати як основу одну ідеологію, програму, одну визвольну політичну концепцію. Всі форми боротьби в ідеологічній, національно-політичній, пропагандивній, виховній, мілітарній та бойовій ділянках — повинні проходити за єдиною пляною, одна одну скріплювати, доповнювати. Це забезпечувалося єдиною революційною організацією — ОУН, а УВО, як один із секторів боротьби, що набирає повного значення і вартості щойно через ідеологічно-політичну підбудову і надбудову, — повинна б стати військово-бойовим відділом ОУН.

У змаганні цих двох течій перемогла концепція уодностайнення. Особливе значення в тому мало становище Романа Шухевича. Він, один з найвизначніших активних бойовиків, членів УВО, мав великий моральний вплив на ряди увістів. Прихильники окремішности й паралелізму УВО-ОУН намагались приєднати на свій бік Романа Шухевича та висунути його як свого головного представника. Але в нього більше заважило розуміння потреби дальшого розвитку визвольного руху, ніж особисті приятельські взаємини. Він, український націоналіст із глибинних власних переконань, маючи лицарську вдачу дивитися далеко вперед, теж питання політичної діяльності розглядав в аспекті плянів на далеку мету Роман Шухевич, бійовик УВО, вже тоді передбачав шляхи широкого розгорнення революційно-визвольного руху Організації Українських Націоналістів, яка мала статись і сталася дальшим вивершенням УВО взявши на себе її саму і її традицію, боротьбу, надбання і кадри”.

Дійшло до повного організаційного, дійового та ідейного уодностайнення УВО-ОУН в 1933 році. Військовим референтом у Крайовій Екзекутиві ОУН ЗУЗ став Михайло Колодзінський, а після нього (Колодзінський виїхав за кордон) — Дмитро Грицай-“Перебийніс” Бойовим референтом був Роман Шухевич під організаційним псевдом “Дзвін”.

В останні роки перед Другою світовою війною — коли Крайову Екзекутиву ОУН ЗУЗ очолював Лев Ребет — припинено революційні акції, тоді провідний актив ОУН пропонував на той провідницький пост поставити Романа Шухевича. Прихильником такої кандидатури був і полковник Євген Коновалець, який, як згадує Степан Бандера, Р.Шухевича дуже високо цінував, мав до нього повне довір’я і симпатію.

Роман Шухевич прийняв пропозицію, не зважаючи на те, що йому було нелегко це зробити, оскільки нещодавно (в 1937 р. — Авт.) він був звільнений з в’язниці, був розконспірований і під пильним стеженням польської поліції. Але Лев Ребет не погодився передати свої функції Романові Шухевичу, посилаючись на конспіративні вимоги. Та хоч Роман Шухевич не очолив Організації на ЗУЗ, проте, за словами С.Бандери, він мав вплив на рішучу, динамічну активність, бойовий дух і широкий розмах у революційній діяльності.

В 1938 році Роман Шухевич разом із Зеноном Коссаком і Михайлом Колодзінським прибув на Закарпаття, туди, де “волею засяяли Карпати”, де спалахнуло вогнище визвольно-державницьких змагань. Як зазначає Степан Бандера: “Всі троє, разом з іншими друзями, всією душею віддаються будуванню самостійного державного життя Карпатської України, а передусім його внутрішньому зміцненню шляхом організування відданих націоналістичних кадрів і творення військової сили молодой держави — Карпатської Січі”. З.Коссак і М.Колодзінський загинули у боях з мадярами за волю Карпатської України, а “Романові Шухевичеві, — як зазначає С.Бандера, — доля судила ще далі продовжувати змагання за волю всієї України та довершити ще багато великих чинів у цій боротьбі... Роман Шухевич був із крові й кости борець визвольної справи, тому бачимо його в перших лавах там, де ця боротьба горіла полум’ям. Він — з природнього обдарування і покликання — провідник”.

З моментом окупації Західньоукраїнських Земель більшовиками ОУН не припинила своєї діяльності. В Краю залишилася міцна й боєздатна мережа ОУН під керівництвом Крайового Провідника Івана Климів-“Легенди”, а в той час Роман Шухевич проводив

революційну працю на еміграції. Від початку 1940 року Р.Шухевич — член Революційного Проводу ОУН і Крайовий провідник на Західньоукраїнських окраїнних землях (ЗОУЗ), перебравши те становище після Дмитра Мирона-“Орлика”, який відійшов на українські землі під большевицькою окупацією. Р.Шухевич керував розбудовою уздовж німецько-большевицького кордону “міцної кадрово-організаційної і матеріально-технічної бази як допоміжного запілля для боротьби ОУН на матірних землях”.

Праця на обидвох цих ділянках, — пише далі С.Бандера, — була повністю успішна і за півтора року дала поважні наслідки, що виявились потім у двофронтівій боротьбі ОУН під час німецько-большевицької війни та в пізнішій боротьбі Закерзонської України в 1945-48 роках”.

У тому часі Роман Шухевич керував референтурою зв'язків між Революційним Проводом ОУН і Організацією Українських Націоналістів на українських землях під большевицькою окупацією.

Про тогочасну політичну ситуацію і про завдання ОУН Степан Бандера пише: “ОУН завжди провадила військову виховно-вишкільну роботу серед своїх членів і прихильників, приділяючи їй велику вагу. Це впливало з її визвольної концепції, яка накреслює шлях до державної самостійності України через революційну, збройно-політичну боротьбу, що повинна завершитись збройним повстанням цілого народу... У воєнній ситуації визвольна боротьба особливо зосереджується в мілітарних діях. З самого початку Другої світової війни були позначки, що в тій війні участь візьме і СРСР, отже, воєнні дії пересунуться на підбольшевицькі території. ОУН мусіла бути приготована до повного розгорнення збройної боротьби. Тому в її тогочасній діяльності на всіх теренах перше місце займала військово-вишкільна підготовка кадрів.

Військова підготовка ОУН поза большевицькою окупацією зосередилась на західних окраїнних землях і в Польщі (в Кракові), так само, як і інші ділянки праці. Першим організатором військової праці був Кременський, військовий референт у Крайовій Екзекутиві ОУН на західньо-українських землях, який під час німецько-польської війни організував партизанські відділи, а коли большевики зайняли західноукраїнські землі, почав організовувати військовий штаб і вишкільний осередок при Революційному Проводі ОУН. (Кременський пішов в Україну на початку 1940 року і загинув, попавши в засідку НКВД.) Формування військового осередку — штабу завершено. Військову роботу Революційного Проводу ОУН очолили: Роман Шухевич, Дмитро Грицай-“Перебийніс”, Олекса Гасин-“Лицар”. Брали в ній участь, між іншими, такі визначні військові діячі Організації: Василь Сидор-“Шелест”, Осип Карачевський, поручник Босий, Степан Новицький і інші.

Душею і головним організатором Осередку, його штабово-плянувальної, кадрово-організаційної і вишкільної роботи був Роман Шухевич”.

“На початку 1941 року, — пише далі Степан Бандера, — відкрилась можливість зробити при німецькій армії вишкіл двох українських відділів, приблизно в силі куреня. Цю справу погодились зорганізувати німецькі військові чинники, які ставились позитивно до державної самостійності України, хотіли мати в Україні союзника в боротьбі проти Москви. Вони не погоджувались з політикою Гітлера та його імперіялістичними планами... Політично-концепційні розбіжності між партією (гітлерівською. — Авт.), урядом та військом, зокрема щодо східньої воєнної політики

Німеччини, існували і діяли на початку війни з СРСР...” (Примітка: результатом діяльності опозиційної групи німецьких військовиків був невдалий замах полковника генерального штабу вермахту - графа Клявса Штауфенберга (1907-1944) на Гітлера в його головній квартирі у Кентшині 20 липня 1944 р. — Авт.)

“Військовий штаб і Провід ОУН, розваживши ситуацію і перспективи її розвитку, однозгідно вирішили використати можливість, зорганізувати і вишколити з допомогою німецьких військових чинників запроектовані українські відділи...”

Висилаючи відділ Дружин Українських Націоналістів (ДУН) на вишкіл, Організація поставила свої передумови, які були прийняті тими німецькими військовими чинниками, що організували справу. Головні передумови такі: “Завдання відділу боротися проти большевицької Москви за відновлення і захист Самостійної Соборної Української Держави. Цей відділ є під наказом Проводу ОУН, зобов’язаний перед ним присягою... але не складає жодної німецької присяги... Референтура Проводу ОУН надає військові ступені.

З вибухом німецько-большевицької війни відділ ДУНу під проводом Романа Шухевича відійшов у напрямі фронту. На своєму шляху відділ скрізь веде самостійницьку політичну роботу в пов’язанні з акцією ОУН. Зокрема він брав участь у відновленні державної самостійності України та в організуванні державного життя у Львові й інших місцевостях у червні й липні 1941 року.

Гітлерівський уряд швидко поклав свою окупантську руку на українську державність і на всю самостійницьку діяльність. Ця рука посягнула також на відділи ДУНу. Їх стягнуто з фронту: почалися намагання втиснути, їх у рамки німецької політики і воєнної машини, від них вимагали присяги...”

Завершення ДУНу, — як пише С.Бандера, — було таке: “в революційні ряди повернувся Роман Шухевич з поважною кількістю старшин, підстаршин і стрільців ДУНу, пройшовши не тільки добрий військовий вишкіл, а й здобувши тверду заправу і практичний воєнний досвід. Особливе, що вони принесли з собою, — це пізнання організації, стратегії і тактики партизанської боротьби, стосованої большевиками в Другій світовій війні, та німецьких методів поборювання партизанських відділів. Це знання було дуже корисне в творенні УПА і в розгортанні її боротьби. Таким чином Дружини Українських Націоналістів під проводом Романа Шухевича дали Українській Повстанській Армії не тільки стрижневий командний і вояцький кадр, а також підставовий вклад для вироблення власних організаційних і оперативних способів”.

Степан Бандера згадує, що в 1943 році створилася кризова ситуація в ОУН і тоді однією з головних, а може, найістотніших її причин було питання плану, форм і методів революційної боротьби (йдеться про нараду Проводу ОУН у травні 1943 року, коли одноосібне керівництво в Організації замінено колегіальним — шляхом утворення Бюра Проводу, санкціонованим Третім Надзвичайним Великим Збором ОУН у серпні того ж року. — Авт.). С.Бандера підкреслює: “Внутрішня криза в ОУН закінчилася тоді, коли на чолі Організації став славної пам’яті Роман Шухевич і надав такий напрям її діяльності та боротьбі, як того вимагав час. За основу своїх плянувань він брав передусім оцінку внутрішнього стану активних кадрів ОУН та широких мас українського народу, їхнє становище, потреби, їхні настрої, моральну готовість і критичну спроможність до активної боротьби. Шухевичеві було ясно, що в той час, коли гітлерівці довели до

крайніх меж свій терор і експлуатацію в Україні, а одночасно їх воєнні успіхи і сили почали спадати, — серед українського населення дозрівала готовість і потреба розгортати широку боротьбу”.

“Така боротьба, — констатує С.Бандера, — крім оборони народу від гітлерівського винищування, була в пляні дальшого розгортання визвольних змагань. Серед велетенських подій і катастроф світової війни не може мати більшого зовнішнього значення ані відгуку підпільна боротьба малих розмірів, як під час миру. В таких обставинах привертають до себе увагу тільки акції таких форм і розмірів, що самі дорівнюють воєнним подіям або помітно впливають на їх розвиток.

Це мав на увазі Провід ОУН, а зокрема Роман Шухевич, переставляючи визвольно-революційну боротьбу на широкі рейки повстанських дій УПА. Вона досягла найвищих розмірів під кінець воєнних дій на українських землях, коли відступали німецькі війська і все далі на захід посувалася поворотна большевицька окупація”.

Примітка: Найвищого розмаху збройна визвольно-революційна боротьба ОУН-УПА сягнула в останньому році німецької окупації і в двох перших роках другої большевицької окупації України. Важкі бої проти большевицьких озброєних ватаг вела УПА до 1954 р., а більші чи менші сутички з червоними наїзниками тривали ще кілька років після того в окремих випадках — до кінця 50-х років.

Масовими акціями силкувалися знищити УПА німецькі окупанти під командою генерала фон дем Баха, але безуспішно. В травні 1943 року у засідці УПА загинув головний командир німецьких нацистських штурмових відділів (СА) Віктор Люце. В 1944 році УПА часто атакувала ті німецькі відділи, які відступали, щоб таким чином здобути якнайбільше зброї і інших матеріалів військового призначення. Влітку 1944 року, намагаючись “прочистити” Карпатські гори, 9 липня гітлерівці зазнали нищівної поразки на горі Лопата, що в Долинському районі (на Івано-Франківщині), від куреня УПА “Скажені” під командою хорунжого Василя Андруска.

У засідці на схід від Рівного сотня УПА під командою “Зеленого” смертельно поранила командувача Першого “українського” фронту генерала армії, “героя” Советського союзу Ніколая Ватутіна (1901-1944), який помер від куль УПА 15 квітня 1944 р. в Києві. Цим стривожився сам Сталін, він послав в Україну маршала СССР Георгія Жукова для проведення відплатних акцій. Большевики зібрали близько тридцяти тисяч військ НКВД під командою генерал-майора Марченка, якому вдалося оточити й заатакувати з’єднання Української Повстанської Армії неподалік села Гурби Мізоцького району на Рівенщині 24 квітня 1944 року. Відділи УПА налічували до п’яти тисяч війська. Після цілоденного бою шість куренів УПА під командою майора Миколи Свистуна-“Ясеня” зуміли вночі пробитися з большевицького оточення. Після прориву відділів УПА большевики безжально мордували цивільних громадян, яких “зарахували” до “учасників УПА” і до тих, що нібито добровільно здалися червоним окупантам.

Всі відділи УПА ходили у пропагандивні рейди, передовсім у ті райони, які не були достатньо обсажені мережею ОУН, а також у чужі сусідні країни, а саме: в Білорусь 1944-1945 рр., до Чехословаччини 1945-1946 рр. і ін.

Були важкі втрати і з українського боку: 12 лютого 1945 р. загинув перший Командувач УПА, командир УПА-Північ Дмитро Клячківський — полковник “Клим Савур”, якого замінив майор Іван Литвинчук-“Дубовий”, що теж загинув 19 січня 1952 р.

Влітку 1945 р. Москва кинула проти УПА ті частини червоної армії, які поверталися після перемоги над Німеччиною. Червоноармійці, поконавши німців, не надто прагнули вести війну проти відділів УПА, які, як правило, застосовували партизанські методи боротьби. І не тільки: ОУН розповсюдила листівки, адресовані червоному вояцтву, яке прислухалося до українських закликів.

Ось уривки листівок до бійців і командирів червоної армії: “На боротьбу з Гітлером піднялися загони українських повстанців. Тисячі гітлерівців полягли від повстанських куль. Український народ стікав кров’ю у боротьбі з гітлерівцями, а післанці Сталіна — банди червоних парашутистів, як і німці, грабували Україну, вбивали українських робітників, селян і інтелігенцію. Звірства червоних парашутистів ще раз підтверджують, що гітлерівські і сталінські кати однаково знищують український і інші народи, однаково прагнуть грабувати їх багаті землі. Геть імперіялістичну війну! Геть большевицький розбій і грабунок! Хай живуть мир і дружба народів! Хай живуть самостійні держави всіх народів!..”

Познайомившись із такими закликами, червоноармійці втрачали охоту гинути за Сталіна.

Група відділів УПА-Захід “Сян”, що від 1944 року розміщувалася на західноукраїнських окраїнних землях (тобто на українських етнічних землях у межах Польщі), активно обороняла українське населення Холмщини й Лемківщини, Підляшшя і Засяння від примусової депортації українців до СРСР. У той час тим відділам вдалося домовитися польським антикомуністичним підпіллям щодо спільного поборювання адміністративних центрів промосковського режиму, проти польських міліцейських станиць, а 27 травня 1946 року військові частини польського підпілля і курінь УПА “Вовки” під командою хорунжого УПА Євгена Штендери-“Прірви” провели успішний наскок на місто Грубешів, розгромивши польські червоні карально-репресивні частини й позвільнювавши в’язнів.

28 березня 1947 року біля Балигорода (на Закерзоні) сотня УПА під командою Степана Стебельського-“Хріна” знищила заступника міністра оборони Польщі генерала Кароля Сверчевського-“Вальтера” (1897-1947) — видатного польського комуністичного діяча.

УПА проявила незрівнянне героїство. За волю України та її державну суверенність віддали життя славетні командири: Дмитро Клячківський, Василь Сидор, Омелян Грабець, Мирослав Онишкевич, обидва начальники Головного Військового Штабу (ГВШ) Дмитро Грицай і Олекса Гасин, а з ними сотні, тисячі найкращого цвіту України. Життя за суверенну Україну, за многостраждальний народ український віддав Національний Герой України — Роман Шухевич.)

На дальших сторінках своєї праці про Романа Шухевича Степан Бандера пише: “ОУН... організувала Українську Повстанську Армію, даючи їй основний командний і вояцький склад. УПА творить щораз більші з’єднання і переходить до більших мілітарних дій, якими зв’язує цілі ворожі дивізії. Великі смуги українських земель опинилися під фактичною контролею ОУН-УПА, що організовують найважливіші сектори національного життя і керують ними. Німці спочатку намагалися спинити той розвиток і зламати ОУН-УПА більшими нищівними поліційними і військовими акціями. Коли ж це не вдалося, а до того ж їхнє становище на фронтах далі погіршувалося, вони

були примушені поважно рахуватися з силою української революції... Це використовує УПА й ОУН в ситуації пересунення фронтів, щоб зміцнити свої сили й запас та перейти до боротьби з большевиками краще підготованими.

Разом із розширенням форм і розміру боротьби поширено також структуру визвольно-революційного руху. Крім Української Повстанської Армії, створено Українську Головну Визвольну Раду, як найвищий орган революційно-державного характеру, з розрахунком на активну участь у ній і у визвольній боротьбі організованих сил інших українських політичних напрямків. Кожна тотальна боротьба, а зокрема революційно-визвольна, вимагає єдиного керівництва. Щоб забезпечити таку одностайність при складенні структури визвольної формації ОУН-УПА-УГВР, зконцентровано в одних руках найвище керівництво: Роман Шухевич-“Тур”, “Чупринка”, “Лозовський” (Прим.: Лозовський — це псевдо Романа Шухевича як Голови Генерального Секретаріату (прем'єра-міністрів) Української Головної Визвольної Ради від 1944 до 1950 р. Авт). Роман Шухевич був одночасно Головою Проводу ОУН, Головним командиром УПА і Генеральним Секретарем УГВР. Така концентрація була викликана доцільністю і потребами самої боротьби, а не особистими претенсіями.

Яка ж була перспектива перед визвольно-революційною боротьбою? - запитує Степан Бандера і дає відповідь: — Багато надій пов'язувались із переконанням, що західні альянти після перемоги над Німеччиною відразу підуть війною проти ССРСР або принаймні загрозою війни примусять большевиків віддати значну частину їх нових загарбань. Також і частина провідних діячів українського визвольного руху піддалася таким сподіванням і вважала за доцільне в такому пляні розгортати боротьбу і діяльність. Для них розгортання гучних і широких повстанських дій у кінцевій стадії війни мало головний сенс у тому, що це мав бути добрий старт для західних альянтів. Поперше, йшло про унаочнення і підкреслення факту, що український революційно-визвольний рух боровся проти Гітлера і тому має підстави для союзницьких взаємин із західними державами. Подруге, треба було показати силу й бойовість того руху в боротьбі з большевизмом, щоб Захід належно оцінив вартість України як союзника проти ССРСР...

Речники цієї концепції, в надії на швидку війну Заходу в (проти) ССРСР і на активну підтримку для повстанської боротьби в Україні були готові на ту карту поставити все (прим.: такий підхід виправданий, якщо взяти до уваги виступ Черчілля у Фултоні (США) навесні 1946 року, яким той політик закликав до протибольшевицьких акцій, користаючи з того, що тоді ще ССРСР атомної зброї не мав і був у важкій економічній скруті. — Авт.). При цьому брано до уваги також таку можливість, що коли б західні держави не йшли на конфлікт з ССРСР з власної ініціативи, то розгорнення широкої повстанської боротьби в Україні, а далі теж в інших підбольшевицьких країнах, зокрема в сателітних, може спонукати Захід прийти з активною мілітарною допомогою і втягнутись у війну з большевиками...

Але Провід ОУН, що залишився в Україні й далі керував революційно-визвольною боротьбою, а зокрема його душа й голова — Роман Шухевич, інакше трактував справу. В центрі його думання, плянування і дій, як завжди, так і в тодішній ситуації, був не розрахунок на сприятливу кон'юнктуру і на допомогу ззовні, а вимога самостійного втримання, розбудови сил і боротьби української національно-визвольної революції. Ставка на власні сили, на власні змагання, що є основою визвольної концепції ОУН, була

в Романа Шухевича справою глибокого переконання і керівною засадою дії. Українську визвольну революцію він розумів як глибокий процес, що має охопити весь народ, як безперервну боротьбу, не зважаючи на ситуацію, як постійне втримування і відновлювання діючих революційних сил. Це була підстава і необхідна передумова для того, щоб у сприятливій ситуації прийшло до переможного визвольного повстання.

Широка боротьба ОУН-УПА під проводом Романа Шухевича, під кінець війни і зараз після її закінчення, мала за головну мету поширити ідеї та кличі української визвольної революції серед усього українського народу і серед інших поневолених большевизмом народів. Про цю боротьбу, зокрема, повинні були довідатися вояцькі маси із совєтської армії, які пересувалися через українські землі. Повстанські дії УПА і нерозривно з ними пов'язана політично-пропагандивна діяльність та масові протибольшевицькі акції, організовані Організацією, стали відомими в усіх закутках СРСР. Вони не тільки скрізь поширили революційні кличі, способи революційної протибольшевицької боротьби, а також великими масштабами, напругою революційно-повстанських дій показали народів велику силу протибольшевицької революції, переконали в її реальну можливість.

Такі самі успіхи мали і партизансько-пропагандивні рейди поза межі України...

Втримування повстанських форм і розмірів боротьби в наступні воєнні роки, після 1947 року, було надто важке і вже не конечне. Як міжнародня ситуація, так і внутрішнє становище в СРСР почали входити в стан відносної стабілізації на довший час. Після широкого розповсюдження ідей і акцій визвольної революції найважливішим завданням було забезпечити існування і дію революційних сил на довгий час, щоб вони надмірно не вичерпались і щоб іскра боротьби не погасла. Треба було обмежити ті форми революційної дії, які найважче втримати, в яких втрачається найбільше сил, і зберегти та розбудувати такі, що давали найбільшу тривкість.

В цій реорганізації знову виявились незвичайні провідницькі прикмети Романа Шухевича. Дивлячись завжди далеко вперед, він розплянує і поступово, але послідовно, робить зміни тактики боротьби, з повстанської на партизанську, а потім на чисто підпільну. Головний наголос пересувається щораз більше з військової на політично-пропагандивну ділянку. Постійно зменшуються відділи УПА і їх операції, а зате зміцнюється підпілля ОУН і її мережа.

Командні та вояцькі кадри УПА знову переходять в організаційно-дійові форми ОУН. Всі ці зміни пляново робить Шухевич як Головний Командир УПА і як Провідник ОУН на Рідних Землях. У нього вся революційна боротьба, всі її форми і діючі сили — це одна справа, один процес. Як УПА вийшли з надр ОУН, як у боротьбі УПА діяли ідеї, пляни і кадри ОУН, так знову в ОУН і через її боротьбу зберігаються діючі прапори та ядра УПА, щоб у слушний час розгорнутися на всю широчінь”.

(Примітка: На засіданні Головного Проводу ОУН на рідних Землях, що відбулося під головуванням Романа Шухевича в першій декаді лютого 1945 р. неподалік Бережан (на Тернопільщині) в умовах надзвичайної секретності, розглянено питання щодо дальшої розбудови й укріплення організації мережі ОУН у тодішніх обставинах найсуворішої дійсності. Підкреслено, щоб той організаційний захід проводити без зайвого поспіху, враховуючи такі головні вимоги: а) щодо безпеки, яка повинна бути найтривкішим заслоном при намаганнях нестійких, а особливо — ворожих елементів прокрастися у ряди ОУН; б) щодо морально-етичних і інтелектуальних якостей, відданости

Національній Справі, високої ідейності, готовності на жертвність в ім'я України; а також в) щодо активності, ініціативності та заповзятливості у діяльності Організації. — Авт.)

Закінчуючи працю — революційно-політичну характеристику Романа Шухевича, Степан Бандера пише: “Пройшло десять найважчих років боротьби ОУН-УПА у повоєнній підбольшевицькій дійсності. Щоб усвідомити собі всю її вагу, треба пригадати: скільки людей було б повірило в 1944-1945 роках, що ця боротьба втримається десять років у таких обставинах?.. В тому найбільша заслуга незрівняної ідейності героїзму, жертвності і бойовості всіх кадрів ОУН-УПА та українського населення, що підтримує їх з повною посвятою, і далекозорого, мудрого провідника славної пам'яті Романа Шухевича та всього керованого провідного активу.

Героїчна смерть Шухевича-“Чупринки”-“Тура” — це найбільша втрата українського визвольного руху, яка потрясла ним на довгі роки. Але він перенесе і той найважчий удар, бо в ньому живе дух, віра і хоробрість найбільшого його Провідника і Командира — генерала “Чупринки”-“Тура”.

(Примітка: Особовий склад Головного Проводу ОУН на Українських Землях у січні 1944 р.:

- 1) Шухевич Роман (“Тур”) — Голова Бюра Проводу ОУН, Головний Командир УПА;
- 2) Маївський Дмитро (“Тарас”) — Заступник Голови Бюра Проводу ОУН;
- 3) Волошин Ростислав (“Павленко”) — третій член Бюра Проводу ОУН;
- 4) Арсенич Микола (“Михайло”) — референт Служби безпеки ОУН;
- 5) Грицай Дмитро (“Перебийніс”) — начальник ГВШ УПА;
- 6) Прокоп Мирослав (“Володимир”) — референт пропаганди;
- 7) Кравчук Роман (“Петро”) — Крайовий Провідник ОУН ЗУЗ;
- 8) Клячківський Дмитро (“Охрім”) — Крайовий Провідник ОУН ПЗУЗ;
- 9) Кук Василь (“Леміш”) - Крайовий Провідник ОУН ОіСУЗ;
- 10) РебетДарія (“Орлян”) — член Головного Проводу ОУН;
- 11) Логуш Омелян (“Іванів”) — член Головного Проводу ОУН.

Особовий склад Головного Проводу ОУН на Українських Землях у січні 1945 р.:

- 1) Шухевич Роман (“Тарас Чупринка”) - Голова Бюра Проводу ОУН, Головний Командир УПА;
- 2) Маївський Дмитро (“Тарас”) — Заступник Голови Бюра Проводу ОУН, політичний референт;
- 3) Кук Василь (“Леміш”) — організаційний референт;
- 4) Грицай Дмитро (“Перебийніс”) — начальник ГВШ УПА;
- 5) Арсенич Микола (“Михайло”) — референт Служби безпеки ОУН;
- 6) Бусел Яків (“Галина”) — референт політичного вишколу;
- 7) Дужий Петро (“Дорош”) — референт пропаганди, головний редактор офіціозу ОУН “Ідея і Чин”;
- 8) Кравчук Роман (“Петро”) — Крайовий Провідник ОУН ЗУЗ;
- 9) Клячківський Дмитро (“Клим Савур”) — Крайовий Провідник ОУН ПЗУЗ.

Роман Шухевич-“Чупринка” користувався особливим авторитетом. На знак глибокої довіри й високої пошани до нього всі члени Головного проводу ОУН без команди вітали його появу вставанням.)

ДЕРЖАВОТВОРЧИМ КУРСОМ

Ми, українські революціонери і повстанці, ведемо боротьбу:

1. За побудову на українських етнографічних землях української незалежної національної держави із справедливим політичним і суспільно-економічним устроєм...

2. За перебудову сьогоденного ССРСР на принципі незалежних національних держав усіх народів...

3. За повне проведення у життя ідеї вільних національних держав усіх народів світу, за усунення з міжнародного життя всякого імперіялізму...

4. За побудову в незалежній українській державі безкласового суспільства, за справжнє знищення в Україні експлуатації людини людиною, за перемогу ідеї безкласового суспільства серед усіх народів, а зокрема — на території сьогоденного ССРСР...

5. За справжню демократію, проти диктатури і тоталітаризму всіх мастей, за свободу слова, друку, зборів, світогляду, за забезпечення за національними меншостями в Україні всіх національних і громадських прав, проти всесилля поліції, за таку владу в державі, яка найвищим своїм обов'язком уважатиме служіння інтересам народу, а не своїм імперіялістичним плянам...

Детальна програма нашої боротьби викладена в Програмі ОУН, прийнятій ІІІ Надзвичайним підпільним З'їздом ОУН, що відбувся в днях 21-25 серпня 1943 р....

Ця програма також масово поширена окремою брошуркою під заголовком: “За що бореться УПА”.

З того, що дотепер ми сказали про нашу ідеологію і політику, якнайвиразніше видно, що наш, бандерівський, революційний рух ні з фашизмом, ні з гітлеризмом не має нічого спільного. По своїй найглибшій суті наш рух — народній національно- і соціально-визвольний рух...

Петро Полтава “Хто такі бандерівці та за що вони борються” (1950 р.)

Степанові Бандері завжди лежала на серці українська національна справа: відомо, що політичною ситуацією в Україні він цікавився навіть і у той час, коли засуджений варшавським судом у 1946 р. на довічне ув'язнення відбував покарання, а тим більше тоді, коли щасливим збігом обставин йому судилося вирватись із тюрми у вересні 1939 року.

В автобіографії (“життєписних даних”) С.Бандера подав, що з гуртом кільканадцятьох, звільнених з в'язниці, українських націоналістів він вирушив з Берестя до Львова, пробиваючись туди бічними дорогами, здалека від головних шляхів, стараючись оминати зустрічі як із польськими так і з німецькими військами.

В Сокалі С.Бандера зустрівся з провідними членами ОУН того терену з якими, як згадує, “обговорив ситуацію і напрямні дальшої праці”. “Це був час, пише С.Бандера, — коли розвал Польщі був очевидний і стало відомим, що большевики мають зайняти

більшу частину ЗУЗ на підставі договору з гітлерівською Німеччиною”. Отже, на думку Бандери, “ціла діяльність ОУН на ЗУЗ мусіла бути швидко переставлена на один протибольшевицький фронт та достосована до нових умов”.

Далі Бандера пише: “З Сокальщини я вирушив до Львова в товаристві пізнішого члена Бюра Проводу ОУН Дмитра Маївського-“Тараса”.

В той час Степана Бандеру як політичного діяча знали широкі кола громадськості, Маївського — лише дехто. Ті два націоналісти були подібні на себе рисами сангвінічного темпераменту, отже, можна здогадуватися, що не подорожували вони мовчки, а обмінювалися міркуваннями, можна допускати думку, що саме тоді між ними заіснувало не лише взаєморозуміння, а й прихильне ставлення один до одного.

У жовтні того ж року в Томашеві з назначеним на пост обласного провідника Холмської області Маївським відбулося особисте знайомство автора цієї книжки, певну інформацію про нього мав автор ще десь чи не з 1933 року, оскільки організаційно підпорядкований Маївському. Учень рава-руської гімназії — Василь Зелений був організаційним зверхником автора й інколи говорив про свого друга й провідника. Вже тоді Зелений характеризував Маївського як незвичайно здібну людину, дуже начитану, високоінтелігентну, прекрасного друга.

Дмитро Маївський — син учителя (директора народної школи) із села Реклинця, що неподалік Мостів Великих на Львівщині. Народився 8 листопада 1914 року. Можна здогадуватися, що батьки хотіли свого вельми обдарованого сина вивчити на вчителя, отож після початкової школи послали його вчитися далі — в учительській семінарії Сокаля.

Однак Дмитро став революціонером — борцем за українську державність і за щастя обездоленого українського народу.

Впродовж свого короткого життя, проживши лише 31 рік, Дмитро Маївський навчав і давав інструкції та поради ровесникам, молодшим і старшим за віком від себе членам ОУН, редагував і писав політичні статті на актуальні теми, а в 1943 році і майже до кінця 1945-го був членом Бюра Проводу ОУН на Рідних Землях, тобто був другою після Романа Шухевича особою у керівництві воюючої України під час її найпотужнішого політичного і революційно-збройного злету.

У міжвоєнних роках, крім Стрийщини та Бережанщини, Сокаль і Сокальщина славилися високою національною свідомістю своїх мешканців, а також такими націоналістичними активістами й революціонерами, як Дмитро Штикало (1909-1963), Іван Климів-“Легенда” (1909-1942), Василь Сидор-“Шелест”, полковник УПА (1910-1949) і Василь Ваврук-“Верган” (1911-1945) — пропагандист, відзначений посмертно УГВР Золотим Хрестом заслуги й ін. В Сокальщині ОУН розбудувала міцну й добре розгалужену організаційну мережу. В Сокалі молодий юнак Дмитро Маївський нав’язав знайомства з місцевими націоналістами і пов’язав усе своє життя з українським націоналістичним рухом.

А тим часом окупанти вели безоглядну боротьбу проти українських націоналістів. Польська поліція пильно пантрувала не лише за українськими “неблагонадійними” студентами, а й за середньошкільниками, в середовищах яких поставали, розбудовувалися і кріпнули низові клітини Юнацтва ОУН. Дуже часто у Західній Україні поліцаї виарештовували учнів середніх шкіл й то лише через підозріння, намагаючись

таким чином не тільки чинити їм перешкоди в навчанні, а й залякувати інших, щоб, бува, часом хтось із молодих українців не задумав “стати на стожку антипольської та антипаньствової діяльності”. Такі арешти сипалися за арештами: арештовували, наприклад, учнів, потримали в тюрмі й урешті, не маючи доказів судити, звільнювали, але до шкіл таких назад уже не приймали. Таким чином одного дня заарештували Маївського в Сокалі, а згодом — у Раві-Руській — згаданого щойно Василя Зеленого, а ще пізніше — й автора цієї праці, позапроторювали їх і багатьох інших молодих хлопців до львівської тюрми “Бригідки”. Через відсутність доказів їх не судили, але зі шкіл повиганяли.

Завершувати навчання у середній школі Маївському довелось не в Сокалі, а в глибині Польщі, либонь, у Ракові, неподалік Сандомира, що тоді в межах Келецького воєводства. Закінчивши семінарію, Маївський ще деякий час вчився у Торговельній школі у Львові. На тому закінчилася його формальна освіта, але своєю заповзятливістю Дмитро Маївський самотужки вивчав чимало наукових дисциплін і не лише за знаннями дорівнював, а й перевищував деяких абсолютів вищих навчальних закладів. Він прекрасно володів, крім рідної — української, польською та російською мовами, знав німецьку мову, предметом його глибоких зацікавлень були історія, економіка, філософія, педагогіка, завжди знаходив час, щоб познайомитися із шедеврами не лише української, а й світової художньої літератури, займався фізкультурою, знаменито грав у шахи, вмів спілкуватися з селянами, робітництвом, працівниками розумової сфери, легко здобуваючи при тому не лише уважливе, а й часто дуже прихильне та доброзичливе їх ставлення до себе.

Перед вибухом Другої світової війни Дмитро Маївський був повітовим провідником ОУН на Жовківщині, а у вересні 1939 року, як уже згадувано, на короткий час зайняв пост обласного провідника Холмщини. З наказу Організації переходить надмірно укріплений і бережений більшовиками німецько-совєтський кордон, подаючись на важку підпільну працю до Галичини. В 1940 р. Маївський — окружний провідник ОУН Сокальщини. Згодом удруге переходить кордон уже як делегат з Рідних Земель на Другий Великий Збір ОУН, що відбувався 1-3 квітня 1941 р. в Кракові.

Багато мемуаристів, які знали Дмитра Маївського, висловлюються про нього прихильно. Вдало його охарактеризував бойовий побратим і близький земляк Теодор Пелех (1921-1988, сотник УПА), підкреслюючи його надзвичайну відвагу, прикмети знаменитого вишкільника, пропагандиста й організатора, а передовсім особливу активність. І це відповідає правді: щойно спалахнула німецько-совєтська війна, Маївський як стій повернувся на Батьківщину, долучившись до Північної похідної групи ОУН, що нею командував Микола Климишин. Після короткого побуту в Житомирі Маївський вирушає до Вінниці, а потім до Києва, де співпрацює з Дмитром Мироном-“Орликом” як його заступник у Крайовому Проводі на Північно-Східних Українських Землях.

В квітні 1942 р. Дмитро Маївський бере участь у Другій Конференції ОУН, що відбувалася в Галичині. Тоді Маївського введено (на 28 році життя) у склад Головного Проводу ОУН, віддаючи йому керівництво референтурою пропаганди. В перших днях праці на новому посту Маївський подає плян щодо друкування головного органу ОУН. Наголошуючи на ідейному зв'язку нового видання ОУН з ідеологічно-політичною

працею Дмитра Мирона-“Орлика” “Ідея і чин України” (видану 1940 р. в Кракові), Маївський, стаючи першим редактором цього офіціозу, дає йому назву “Ідея і Чин”. Під особистий контроль бере технічну сторону видавництва, комплектує працівників у підпільній друкарні (друкарня називалася “Прага”, дисльокована спочатку в селі Мокротин (Жовківщина), згодом її перенесли у Миколаївщину над Дністром і розмістили в районі сіл Ілова і Стільська). Ризикуючи своїм життям працюючи у криївці під землею, група друкарів під керівництвом досвідченого спеціаліста, а передовсім безмежно відданого національній справі Гуція-“Орлика” дала приклад надзвичайної жертвості й посвяти. Їх натхненником був Дмитро Маївський.

У друкарні “Прага” заангажовано “друга Степового”, родом із Києва (до вибуху війни — професора Київського університету ім. Т.Шевченка) як мовника і коректора. Той професор “Степовий”, якого, можливо, й правдиве прізвище ніде у підпільних документах не записане, працював з надзвичайною посвятою над коректою журналу “Ідея і Чин” увесь час за німецької займанщини і після того, як большевики вдруге окупували Україну. В друкарні “Прага” друковано не лише офіціоз ОУН, а й деякі матеріали УПА (наприклад, 4 томики “Бойового правильника піхоти”), вдруге передруковано співаник “За Україну” тощо.

Дмитро Маївський став першим головним редактором журналу “Ідея і Чин” і відредагував перше його число. (Примітка: у некролозі про смерть Д.Маївського з певних причин подано, що він був удруге головним редактором цього журналу і в 1944-1945 рр., а опісля деякі автори, посилаючись на це повідомлення, допустили помилку. Насправді Д.Маївський редагував лише перше число офіціозу, яке появилось 1942 р. Про це свідчать архівні документи і ще живі сьогодні свідки.)

21 листопада 1942 р. сталося нещастя: Дмитра Маївського застукали високі офіцери берлінського гестапо у Львові в помешканні будинку число 7 на вулиці Жулінського (тепер Філатова), яка є бічною вулицею Личаківської. Це була так звана “зв’язкова хата”, що її, очевидно, “всіпав” якийсь зв’язківець, арештований гестапівцями, який не витримав тортур і зламався. Відбиваючись, Маївський пристрелив гестапівця, але й сам був іншим гестапівцем важко поранений, проте вирвався від напасників, пройшов вдалу операцію, вилікувався і на Третю Конференцію ОУН в лютому 1943 року прибув цілком здоровий.

Ще до згаданого інциденту, в 1942 р., появилася ротаторним (цикльостильним) виданням книжечка Д.Маївського “Лицем до народу”. Це була дуже цікава інструкція-повчання, яку автор написав після контактів розмов і дискусій з нашими братами — жителями ОіСУЗ. В книжечці були вказівки, як вести працю з масами. Книжечку підписав Маївський либонь уперше, псевдонімом Петро Дума, яким підписував свої кращі статті в журналі “Ідея і Чин” та в газеті “За Українську Державу”.

(Примітка: ще кілька слів про ротаторні (цикльостильні) видання: їх багато появилася в 1939-1941 роках і пізніше, тиражем від кількох десятків до кількасот примірників, в тому, наприклад, праця Івана Габрусевича “Місце України в світі”, брошури З.Карбовича (під таким псевдонімом писав Ярослав Стецько), праця Дмитра Мирона-“Орлика” “Ідея і чин України” тощо.

Восени 1941 р. під редакцією автора цієї праці у Львові почав виходити інформаційний журнал “Вісник” (вийшло кілька цикльостильних випусків, формат канцелярського листа). В журналі поміщав свої статті, м. ін., Дмитро Штикало.

На прохання наших прихильників, особливо громадян з осередніх і східніх земель України, впродовж 1942 року підпільно у Львові видано ротаторним способом кілька розділів книжки А.Гітлера “Майн кампф”, перекладених з німецької українською мовою. Багато людей, які слабо, або зовсім не знали німецької мови, хотіли дізнатися, про що пише біснுவатий Адольф. Таємно “Майн кампф” Гітлера видали большевики у перекладі російською мовою ще, либонь, в 1940 р. для внутрішнього користування, але згодом чекісти, довідавшись, що Гітлер виданий підпільно українською мовою, вчинили дикий рейвах, використовуючи це як “доказ співпраці українців з німецькими нацистами”. Погломоніли і притихли, бо в пояснювальному слові до перекладу було написано, хто такий Гітлер і до чого він прямує. Розділи книжки Гітлера переклав українською колишній воїн УГА, інвалід Деркач.

Українське націоналістичне підпілля на всіх рівнях користувалося цикльостильним (ротаторним) друком, видаючи листівки, інформаційні матеріали, заклики тощо).

Вже за умов повної окупації українських земель большевиками, 1945 р.) у 9-му випуску журналу “Ідея і Чин” появляється найбільша за обсягом стаття Дмитра Маївського “Большевицька демократизація Європи”, яку згодом перевидано окремою книжечкою.

Розкриваючи фальш большевицької пропаганди, Д.Маївський наголошує на тому, що перш ніж вживати такі терміни як демократизація, демілітаризація, денацифікація, то передусім слід укласти єдиний “словник”, оскільки у наведені поняття укладають большевики інакший зміст, ніж окреслення тих термінів на Заході. Маївський підкреслює “Наш обов’язок саме тепер, коли російський імперіялізм під ширмою “визволення” загарбує поодинокі європейські країни, розшифрувати його властиві загарбницькі цілі і методи”, прикладом чого може служити доля тих народів, що перебувають століттями у російській неволі, “де проходить пляновий процес внутрішнього цементування усього населення СРСР на базі однієї мови, однієї батьківщини, одного патріотизму, одної держави, одного соціального устрою, одної культури, науки, мистецтва, одної влади партії, однієї столиці”, де “цілість економічного життя побудовано за зразками імперіялістичних колоніальних великодержав”, де “реалізують стару царську концепцію розбудови Росії шляхом анексії ряду держав і країн”.

За своєю вдачею Маївський — людина життєрадісна і бойова. Свою статтю він закінчує оптимістично: “Перспективи перемоги (над советським імперіалізмом. — Авт.) великі, і недалекий вже час, коли світ здивується новим силам, що всередині большевицької імперії оформляться у грізний авангард борців за новий, справедливий порядок у світі...”

Третя і остання стаття Д.Маївського у журналі “Ідея і Чин” поміщена в 10-му випуску, вже після загибелі автора. Назва статті “Ідейно-політичне обличчя большевиків”. У ній сказано: “СРСР і його сьогоднішнє ідейно-політичне обличчя — це суміш всяких суперечностей, де штучно та насильно пов’язані ідеї інтернаціоналізму з московським імперіялістичним месіянізмом, ідеї комунізму зі слов’янофільством, демократії з диктатурою, кличі “класової боротьби” з бойовим союзом з буржуазією, ідеї

“найгуманістичніших” утопій з диким режимом нищення всякої індивідуальності, соціалістичні теорії з соціальною нерівністю, ідеї рівності народів з першенством Росії і російського народу, ідеї самовизначення незалежності з “радянським отечеством”, ідеї федерації з деспотичним централізмом, теорія безкласового суспільства творенням нової класи большевицьких вельмож, атеїзм з використанням церкви для своїх цілей, протифашистські кличі з творенням, по суті власного фашизму, ідеї свободи з найбільшим поліційним апаратом гноблення і терору, ідеї “миру” з крайнім мілітаризмом, методи підривної боротьби Комінтерну зі спільним міжнародним керівництвом у “Лігах народів” чи “Об’єднаних націях”, заяви про невтручання в чужі внутрішні справи з імпортуванням іншим народам внутрішнього розкладу й анархії”.

* * *

Восени 1944 р., вже після того, як усі українські землі знову опинилися під московсько-большевицькою окупацією, тодішній головний редактор журналу ОУН “Ідея і Чин” Петро Дужий (літературне псевдо Арсен Панасенко) у 8-му випуску опублікував статтю п. н. “Боротьба українського народу з другою большевицькою окупацією”, в якій, обрисовуючи підневільну дійсність України, наголошує на тому, як український нарід і його збройна сила — Українська Повстанська Армія дає відсіч червоним окупантам. У статті сказано: “В другій половині 1944 року завершилася повна окупація, чи пак “визволення”, українських земель сталінсько-большевицькими імперіялістами... З наказу Кремля московсько-сталінські висланники в Києві не забули скласти “всенародню щиру подяку великому російському народові..., большевицькій партії... за рятівну допомогу, подану українському народові в організації боротьби проти німецьких загарбників... у відбудові зруйнованого німецькими окупантами народного господарства радянської України”...

А тим часом московський большевизм, як вірний спадкоємець і продовжувач великодержавницьких заповітів і традицій старої “російської тюрми народів” щодо всіх поневолених Москвою народів, а зокрема щодо українського народу, і в другій окупації України у всіх своїх виявах і методах поневолення такий же, як і за час свого попереднього чвертьсторічного панування. Окупуючи вдруге Україну, він повів з особливою гостротою наступ на 1) ідейно-політичні позиції і на 2) фізичне й матеріальне знищення українського народу та його революційного руху...

Наступаючи на наші ідейно-політичні позиції, сталінсько-московські імперіялісти намагаються в першу чергу вбити віру українського народу в можливість вільного життя без всебічної “допомоги старшого брата” російського народу...”

На підтвердження такого наскрізь фальшивого погляду вони не вагаються до своїх “аргументів” нагинати й нашу історію, “доказуючи” що Україна без Росії не могла б проіснувати, що все, що було в Україні позитивне, сильне, гарне і могутнє, Україна завдячує Росії, що “волелюбний український народ протягом усієї історії мужньо відстоював свої землі й незалежність проти ворожих полчищ татар-кочовиків, тевтонів і гунів, турецьких яничарів, польської шляхти, угорських магнатів, шведських баронів... у братерському єднанні з великим російським народом зв’язаним з ним спільною історичною долею”. З такого наскрізь фальшивого реакційного становища оцінюється і освітлюється наше минуле і сьогочасне. І тому деспот-цар, бездумно шабляновий

“європеїзатор” Росії Петро І, не зважаючи на те, що винищував чужі волелюбні народи, що вогнем і кров’ю позначив свій шлях наїзду на Україну (1709 р), славиться і далі большевиками, як і за царських часів, а Мазепа, якого величав Шевченко, і тепер, як і за часів біло-російських імперіялістів, “ізмєнник” — зрадник. “Ізмєннікі”-зрадники всі ті, що коли-небудь змагали до самостійної України. Зрадниками називають творців славетних 22-их Січнів 1918 і 19 рр , Петлюру, Коновальця, Міхновського, тавром зрадництва большевики припечатують і сьогочасний український революційно-визвольний рух.

В наступі на наші ідейно-політичні позиції московсько-большевницькі імперіялісти намагаються вказати народові на “повсякчасне піклування большевицької партії й уряду Радянського союзу” українським народом. На кожному кроці у своїх писаннях большевики стараються підкреслити народові, що тільки “під сонцем сталінської конституції” українському народові живеться “щасливо, радісно і заможньо”. І тому “робітнича кляса радянської України виявила залізну волю, незламність духу в боротьбі за... свою рідну радянську владу. Багатомільйонне селянство радянської України, що з допомогою партії і радянської влади створило свій колгоспний лад, зажило заможним, радісним і щасливим життям”, а “інтелігенція дістала найширші можливості для застосування своїх здібностей і талантів”.

Та в цьому прекрасному змальовуванні “большевицького раю” з повною послідовністю промовчуються горезвісні голодомори в Україні в 1922 і 1932-33 рр., коли то гинули мільйони українських селян і робітників, не згадуються масові вивози на Сибір і Соловки, страшене знищення на біломорканалах, промовчуються розстріли українських письменників і вчених, які, змагаючи до справжнього розквіту національної культури, не погодилися “творити” бездумні і гидкі дитирамби на честь Сталіна і партії, а кинули грізне для большевиків гасло “Геть від Москви!”

Та такі ворожі методи — компромітувати перекручуванням історичної науки, фальшуванням правди та веденням брехливої пропагандивної роботи, спрямованої проти революційно-визвольної боротьби, — не нові Адже українському народові добре відомі ще недавні намагання білої Росії переконати світ, що України “не било, нет і бить не может”. Білі російські імперіялісти намагалися “доказати”, що немає українського самостійного народу, що українці — це тільки “малоросійское плємя”, невідривна частина великоросійського народу, яка лише мовним діалектом рїзниться від нього.

Подібне заперечування самостійного українського народу заступала й німецька політика. Зразу ж після вступлення німців на українські землі в 1941 році пішли в хід всякі “готські теорії”, в більшості офіційних німецьких звернень писалося про українців не інакше, як лише про “тубільне населення”, заборонено поширювати літературу історичного і політичного змісту, а натомість розповсюджувано всякі псевдонаукові “твори” про німецькі впливи на українську мову, фолкльор, письменство, музику, мистецтво, архітектуру.

А тим часом український народ, не зважаючи на всякі намагання імперіялістів-загарбників, іде з повною послідовністю шляхом здобуття Державної самостійности. Про це знає увесь світ, і не можна цього промовчувати або перед світом приховати. І тут вороги вирішили будь-що обезцінити, запламувати, скомпромітувати змагання українського народу до самостійности. Такої методи вживали ще недавно німецькі

окупанти. Вони кричали перед світом, що український національно-революційний самостійницький рух — це агентура червоного Кремля. Тепер ту саму зброю підносять і більшовики, називаючи українських самостійників агентами такого ж самого, як і більшовицький, кривавого гітлерівсько-німецького імперіялізму.

Та успіху тут більшовикам не ждати. Український народ і весь світ мали змогу не раз переконатися про однаково вороже ставлення українського самостійницького руху як до більшовиків, так і до німецьких імперіялістів. Народ знав про це з підпільних самостійницьких звернень і багатой літератури. Вороже ставлення до обидвох — німецького і більшовицького — імперіялізмів визначили найкращі сини народу своєю кров'ю у боротьбі з ними”.

* * *

Головний друкований орган ОУН “Ідея і Чин” виходив у роки найбільшого політично-революційного піднесення. Всеукраїнська збройна сила — Українська Повстанська Армія при підтримці народу вела двофронтову боротьбу.

Натхненником цього видання був референт пропаганди, а згодом член Бюро Головного Проводу ОУН, політичний референт Дмитро Маївський. Він дбав про зміст журналу, допомагав своїми порадами, сам писав статті. Гортаючи сторінки журналу, зауважуєш дуже влучний і дохідливий виклад думок. Деякі статті, не скорочуючи тексту, можна дослівно вносити на сторінки політично-програмових постанов нарад, конференцій, зборів. Ось, скажімо, визначення ідеї української державної суверенності у статті М.В. Вирового “Революційний фронт українського самостійництва. Розвиток і стан націоналістичних сил та наші спроможності”, надрукованої у 2-му випуску організаційного офіціозу:

“Ідея Української Самостійної Соборної Держави (УССД) — це ідея революційна, бо вона виступає в яскравому запереченні сучасного політичного стану на Україні..., кличе вільні народи до організації вільних національних держав. Врешті, вона революційна своєю соціальною й устроєвою постановкою, що організує свободу людини, її право на вільний розвиток та заперечує всі авторитарні, касарняні системи поневолювання індивідуальності... Український націоналізм — це рух народніх мас України, що прагнуть жити вільним життям, і його коріння в народі. Він не має нічого спільного з реакційними системами націонал соціалізму і фашизму і є органічним українським твором. Організовані українські націоналісти борються за інтереси українського народу, і тому їм чужі є всі ідеї панувати над народом”.

В десяти випусках журналу “Ідея і Чин” поміщали свої статті 24 автори — українські націоналісти, а серед них і один — не член ОУН, лідер Українського Національно-демократичного Об'єднання (УНДО) Василь Мудрий (під псевдом Я.В. Борович). Всі інші автори виступали під прибраними прізвищами згідно з вимогами конспірації, яка була захистом перед ворожими затіями: Яків Бусел виступав під псевдом К.Дніпровий, Ростислав Волошин — А. С. Борисенко, Іван Гриньох, священик) — І.М. Коваленко та І.В. Діброва, Микола Дужий — М.К. Карівський, Петро Дужий — Б.П. Низовий і Арсен Панасенко, Осип Дяків — О.Горновий, Омелян Логуш — О.І. Степанів, Дмитро Маївський — П.Т. Дума, Катерина Мешко — М. В-ак (“Верещак”), Михайло Палідович — Ю.М. Моряк, Л.М. Карпатський, Ю.М. Херсонець, Мирослав Прокоп виступав під

псевдами — М.В. Вировий, О.С. Садовий, а також В.В. Садовий, Михайло Степаняк — Сергій Дмитрів, Петро Федун — П.Полтава.

Публіцистична спадщина Дмитра Маївського дуже вагома, хоч і невелика за обсягом, якщо порівняти її з працями таких авторів, як Петро Федун-“П.Полтава” (нар. 24 лютого 1919 р. — загинув 22 грудня 1951 р.) чи Осип Дяків-“Горновий” (нар. 21 червня 1921 р. — загинув 28 листопада 1950 р.).

Слід наголосити, що і Федун, і Дяків — прекрасні й неперевершені коментатори політично-програмових постанов Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН і матеріалів, опублікованих на сторінках журналу “Ідея і Чин”.

Велика заслуга Д.Маївського в тому, що він був одним із головних організаторів історичного згаданого Збору, а також співавтором його постанов.

Д.Маївський загинув на території Чехо-Словаччини неподалік німецького кордону 19 грудня 1945 року. В некролозі про його смерть у 10-му випуску “Ідеї і Чину” сказано, що він “член Головного Проводу ОУН, референт пропаганди, член Бюра Проводу, один із організаторів ІІІ НВЗ ОУН”, що “скінчив свій славний шлях як делегат Проводу ОУН на Українських Землях до Проводу ОУН за кордоном”, а далі стверджено, що “його непересічний політичний ум творчо спрямовував діяльність Організації на властивий шлях”.

ПРО МАСИ ТА ЇХ ОХОПЛЕННЯ

Найважливіша справа — здобути безпосередній вплив (на маси), включити у нашу боротьбу найбільшу і найвартіснішу їх частину. Тому за об’єкт своєї політичної праці беремо всю народню масу.

С.Бандера “Значення широких мас та їх охоплення”

Український націоналістичний рух ніколи не змагав до того, аби бути кастою, тобто замкненою суспільною структурою. Націоналістичний рух охоплює своїми впливами весь загал громадянства.

Степан Бандера і його послідовники поділяють думку, що в масі “живуть і з неї виростають найцінніші своєю ідейністю, бойовістю і здібностями одиниці... Відповідна акція їх розбудить, дасть їм нагоду і відкриє дорогу, щоб вони виявили себе. Багато таких високоцінних людей живе, можна б сказати, у глухій глушії маси, але про їхні здібності і цінні для політичної праці прикмети не знають ані вони самі, ані ніхто інший. Треба піти в найгустішу масу, на саме дно, щоб до них дійти, і треба відповідної акції, щоб їх покликати”.

Маса “дає політичному рухові та організації широке опертя”. Саме тому масу слід “опанувати своїми ідеями, боротьбою і відповідними акціями”, “треба втягнути її (масу) у політичну дію...”.

“Насамперед ми повинні докладно пізнати кожне середовище, серед якого думаємо вести політичну роботу... Пізнати середовище — значить пізнати пересічний його тип, його окремі вияви, відхилення від пересічного, різного роду особливості. Треба пізнати і збагнути людей, спосіб їхнього думання, сприймання і реагування на ті чи інші явища,

знати, чим вони живуть, як і що переживають, як ставляться до різних явищ. Насамперед треба поцікавитися їхнім матеріальним станом, умовами побуту, життя, праці, можливостями влаштувати і поліпшити їхнє життя, їхні умови, потреби і бажання.

Для того треба нашим членам входити в життя мас, в усі його вияви. Шукати різних зустрічей з людьми та цікавитися якнайбільшою кількістю їхніх справ.

...Підходячи до мас, не слід розраховувати тільки на високоварті чи вже вироблені елементи і тільки такими займатися... При всіх акціях, які розраховані на ширші маси, кінцевим є пристосовувати свою тактику і цілий підхід до рівня пересічного громадянина, до його зацікавлень, способу думання та його здібностей і готовости йти шляхом політичної боротьби...

Тож тактика політичної праці серед широких мас мусить бути нескладна і в кожному відношенні пристосована до політичного рівня даного середовища.

Маємо активізувати й скріплювати політичну роботу, призначену для широких мас, не послаблюючи праці, розрахованої на передові, провідні елементи. Ведемо свою внутрішньополітичну працю кількома шляхами одночасно. Чим вищі вимоги ставимо до середовища, тим вищий політичний рівень даної праці та одночасно тим вужчі її рамці і тим вужчі охоплювані ними кола. Навпаки, чим ширші кола охоплює політична акція і чим нижчий пересічно рівень її учасників, тим простіший характер даної політичної роботи.

Коли масову політичну працю ми пристосовуємо до характеру і рівня широких мас, то робимо це тільки з тактичних міркувань. Насамперед — зміст завжди остається незмінний, міняються лише зовнішні форми й практична постановка роботи. Але і щодо цього не думаємо постійно пристосовуватися до рівня мас. Як тільки в певному середовищі здобудемо ґрунт під ногами, зразу ж починаємо формувати ці маси, підтягаючи їх на вищий рівень, та крок за кроком починаємо вести їх до цілі. Маючи вплив на масу, починаємо нею кермувати і зі стану маси, до якої спочатку нам треба було пристосовувати свою тактику, переводимо її до ролі свідомого, виробленого й активного чинника в нашій політичній боротьбі.

Робота широкого, масового характеру, вироблення відповідної методики праці, створення потрібної організаційної апаратури, вишукування правильних шляхів і надання потрібної розгінної сили — все це вимагає спочатку великого вкладу енергії та відставлення поважної кількості людей. Але для продовжування і дальшого поглиблення праці не треба додавати нових сил, навіть не конечно залишати зайнятих на початку. Бо вже в скорому часі вклад сил буде оплачуватися припливом нових, розбуджених до активності сил.

У висліді активної праці серед широких мас до нашої диспозиції стане багато нових людей. Їм можна буде великою мірою доручити менш складні політичні завдання і відтяжати людей з більшим політичним виробленням, дуже потрібних нам сьогодні для відповідальнішої політичної дії. Діяльність серед мас значною мірою вестимуть далі ті нові люди, які виявляться і прийдуть до нас.

У висліді активізації мас та здобуття серед них впливу будемо мати тривкішу й сильнішу позицію у багатьох ділянках громадського життя”.

Примітка: Стаття Степана Бандери “Значення широких мас та їх охоплення” за підписом С.Сірий була написана перед закінченням Другої світової війни, опублікована в

січні 1946 року. І хоч вона вміщує міркування та низку вказівок, як практично слід залучати до політичної боротьби широкі народні маси, що опинилися за кордонами України стаття має значення і для такого ж політичного процесу на Рідних Землях.

* * *

Українські націоналісти завжди змагали й змагають до того, щоб українські національно й соціально-визвольні ідеї, ідеї українського самостійного державництва були головними ідеями найширших громадських кіл, оскільки українські націоналісти борються не за власне щастя, не за добробут для себе, для своєї родини, лише за щастя всієї української нації.

З доручення Євгена Коновальця, Проводу Українських Націоналістів націоналістичні активісти входили у структури різних українських масових громадських організацій: в “Просвіту”, “Рідну Школу”, в українські сільськогосподарські установи, в кооперативний, профспілковий рух тощо. Йшлося про те, щоб через активістів впливати на діяльність цих і низки інших інституцій. Таким чином утворювалися величезні групи осіб, хоча організаційно неоформлених націоналістів, але ідейно з націоналізмом пов’язаних. У приватних розмовах можна було почути. “Я не є членом ОУН, але поділяю ідеї і позиції українського націоналізму”.

Працюючи для української загальної Справи, український націоналіст здобуває таким чином авторитет серед суспільства. Прикладами цього — Засновник ОУН і перший її Голова — полковник Євген Коновалець, а також Степан Бандера, Роман Шухевич та ін.

СТЕПАН БАНДЕРА ПРО ФРОНТ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ

...Для революційних сил в Україні Організація Українських Націоналістів (ОУН), Українська Повстанська Армія (УПА), Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) є осередком, мотором революції і унапрямлюючим чинником у революційному процесі, але не єдиним носієм і виявом. Конечна передумова успіху революції — це активна участь у боротьбі найширших народніх мас України й інших народів...

Степан Бандера
“Плановість революційної боротьби в Краю”

У статті, написаній у 1948 році, з якої взято слова епіграфу до цього розділу, Степан Бандера наголошує, що “активною боротьбою, як і всією своєю діяльністю, організовані революційні сили мобілізують і залучають до боротьби цілий український народ і союзників з АБН (Антибольшевицького Бльоку Народів), вказують народнім масам шлях до волі...”

До питання спільного фронту поневолених червоною Москвою народів Голова Проводу революційної Організації Українських Націоналістів повертався і пізніше: стаття на цю тему п. н. “Фронт поневолених націй”, написана в середині 1950 року, вражає глибиною думки, не втрачає своєї актуальності й нині.

Як довго існуватиме російська імперія, як довго намагатимуться темні сили відродити цю імперію та укріпити її, так довго особлива роля покладена на Україну. С.Бандера аргументує цю думку: “Фактом свого геополітичного становища в системі московської імперії, своєю величиною Україна творить стрижень організації фронту поневолених Москвою народів. Від фактичної боротьби України і її вкладу в національні Революції всіх поневолених націй залежить вирішальна частина в загальній перемозі. Цієї об’єктивної ролі української національно-визвольної боротьби у фронті поневолених націй не можна ні негувати (заперечувати- — Авт.), ні обмежити без загрози для остаточних цілей українського націоналізму і національних інтересів усіх поневолених націй”.

С.Бандера робить логічний висновок: “Ця обставина накладає на Україну, на її національно-визвольну політику виключно великі і вирішальні... завдання” щодо кінцевого висліду в боротьбі поневолених народів.

З’ясовуючи питання спільної боротьби поневолених Москвою народів, С.Бандера звертається до знаменної події 1917 року, даючи їй оцінку з позиції українського націоналізму. Цією знаменною подією 1917 року є так званий З’їзд Народів, що відбувся 21-28 вересня в Києві. Знаменність того З’їзду в самому ідейному задумі, а для українців ще й у тому, що той З’їзд відбувся у столиці України, що скликаний він стараннями Центральної Ради — українського парламенту — з ініціативи її голови професора-історика Михайла Грушевського.

Вдаючись до певних аналогій, на думку декого, можливо, той З’їзд чи не вважати б провісником Першої Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, що відбулася понад чверть століття пізніше восени 1943 року на Рівенщині, хоч не в Києві чи якомусь іншому престижному місці, але на українській землі. Звичайно, можна б розглядати ті дві події паралельно, оскільки і в 1917, і в 1943 роках учасники З’їзду та Конференції розглядали пекучі проблеми поневолених народів. Якщо ж порівняти резолюції З’їзду і Конференції, то зрозуміло, що вони аж ніяк не схожі. Резолюції Конференції — революційні, а резолюції З’їзду “грішать” звичайнісіньким опортунізмом. Учасники З’їзду Народів у 1917 році, задурманені маревом “спасеного” федеративного державного ладу, ухвалили резолюцію про те, щоб, не гаючись, розпочати розвал Російської імперії... та започаткувати перебудову Росії на федерацію тобто, на своєрідний “союз визволених народів”,... але під покровительством Росії. Горе політикам і всім народам, які забувають, що вовк (російська імперія) залишається хижаком і тоді, коли зодгається в овечу шкуру.

С.Бандера про той З’їзд Народів у 1917 році пише і дає йому таку оцінку: “...Органічна єдність ідеї і чинів усіх поневолених Москвою націй було використано для того, щоб з ініціативи Центральної Ради скликати в Києві з’їзд представників поневолених народів для... обміркування й узгодження політичних дій поневолених Москвою народів, для врятування цілості “демократичної” Росії. Таке політичне спотворення самої ідеї націоналізму, ідеї державно-політичного унезалежнення поневолених націй, розуміється, не могло не тільки сприяти створенню єдиного фронту поневолених народів для боротьби за своє право на існування, а й вбивало саму ідею українського націоналізму”.

Зовсім інший характер мала Перша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії. Про неї С.Бандера пише: “...політика революційного фронту поневолених націй,

як реальний чинник і усвідомлена система дії, зродилася і закорінилася на полях боїв Української Повстанської Армії з Москвою”.

В’ідливі критикани звернуть увагу на те, що Перша Конференція Поневолених Народів проходила в Україні в той час, коли на великій частині території України ще “господарювали” німецькі окупанти, підкреслюючи тим самим, що вістря боротьби поневолених було спрямоване нібито лише проти коричневої чуми.

Необґрунтований закид спростовують слова доповіді українця “Іваніва” (члена Проводу ОУН Омеляна Логуша) на Конференції в листопаді 1943 року, який “з’ясував різницю між російським і німецьким імперіялізмом, подав цілий образ нищівної політики большевиків у відношенні до поневолених народів. Звернув увагу на велике історичне завдання цих народів шляхом збройної революції перервати розбійницьку боротьбу і принести світові мир. Ствердив, що для перемоги національної революції існують всі об’єктивні шанси. Воєнні дії вичерпали засоби імперіялістів, загострились внутрішні протиріччя імперій і б’ють їх зі середини. Час працює на нашу користь. Але перемога не прийде сама, її треба здобути і ми здобудемо її об’єднаними силами, спільно з’єдинені й зорганізовані”.

Першу Конференцію Поневолених Народів знецінює ворог, а за ним потакують інколи й деякі українські “ботокуди”. Про це С.Бандера пише так: “Інколи ворожа пропаганда денунціює на адресу УПА, що в ній, в її рядах боровся “інтернаціональний зброд” (збиранина). Ця пропаганда прекрасно знає, що це за “збиранина”. Це вояки-націоналісти багатьох поневолених Москвою народів, що в рядах УПА як поодинокі особи або окремі національні з’єднання зі своєю командою і політичним проводом борються за свої національні цілі.

Ці цілі прекрасно усвідомлює один із вояків УПА (псевдо Коля), коли він, розказуючи своїм українським побратимам зброї про свій Казахстан, про свою батьківщину, ледве опанованою українською мовою каже: “Коля є вояк казахської УПА!”.

Далі С.Бандера пояснює: “І саме ці вояки і старшини поневолених Москвою націй, перебуваючи в рядах УПА і воюючи за вільний Казахстан, Азербайджан, Грузію, Білорусь — за свою націю, в перерві між боями, властиво в їхньому вогні, в 1943 році створили... організаційно політичне завершення ідеї спільної революційно-визвольної боротьби поневолених Москвою націй.

Ці великі національні політики, в мундурах рядових вояків, сержантів, лейтенантів, майорів УПА, довершили великого діла: ідейну універсальність націоналізму перетворили в чинну систему міжнаціональної революційно-визвольної співпраці поневолених націй в їх боротьбі за свої цілі. Духово-ідейний солідаризм націоналізмів різних націй знайшов своє дійове вивершення в спільній, координованій системі боротьби”.

С.Бандера доходить висновку: “Повною і найвищою перемогою українського націоналізму буде стан, коли російська імперія перестане існувати і всі народи, нею поневолені, дістануть національно-державну волю. Без того повної перемоги Україна мати не може, або ця перемога буде частковою і сумнівною.

Коли б, наприклад, Україна державно відірвалася від російської імперії, а Казахстан чи нації Кавказу залишились в складі цієї імперії, то це було б рівнозначним з тим, що суверенність української нації перебуває у величезній небезпеці від московського

імперіялізму. Тому стан, коли Україна стала б вільною, а якась інша поневолена Москвою нація залишилась у складі поневолених імперією, треба було би уважати за недосягнення Україною цілей українського націоналізму, а лиш етапом до того, станом часового перепочинку в боротьбі, павзою.

Усвідомлення цього політичною думкою українського націоналізму і прийняття ним політичного постуляту про те, що без розгрому московської імперії і розподілу її на національні держави всіх без винятку поневолених імперією народів, не може бути досягнене визволення України, є одним з основних постулатів української національно-визвольної політики.

Це заложення одночасно є наріжним каменем національно-визвольної політики кожного іншого, уярмленого Москвою народу: без національно-державного визволення України не може постати чи реально втриматись національно-державна суверенність Естонії, Литви, Латвії, Польщі, Білорусії, націй і їх держав Кавказу і Туркестану (Азербайджан, Грузія, Вірменія, Козацька Держава, Казахстан, Узбекистан, Туркменістан) і інші, а суверенність Болгарії, Румунії, Угорщини, великою мірою Туреччини, Греції і інших, не кажучи про нації і держави, розташовані вздовж азійського кордону ССРСР, перебуває під знаком запити”.

Степан Бандера стверджує: Ця обставина накладає на Україну, на її національну політику виключно великі і вирішальні для успіху боротьби фронту поневолених народів завдання.

Фронт поневолених народів, в осередку якого стоїть Україна, обіймає собою величезні простори, населені різними націями, різних рас, релігійних систем, різноманітного культурного й історичного укладу. Часто відносини між сусідніми націями є ускладнені й обтяжені різноманітними суперечками й антагонізмами, що нашаровувались віками, часто ті антагонізми між поневоленими націями інспірувались і підсичувались поневолювачем антагонізуючих націй за принципом “Поділяй і владарюй!” В цих умовах прийняття фронтом поневолених націй єдиних об’єднуючих для дій політичних ідей, єдиної стратегії, єдиної тактики боротьби є найважливішою підставою перемоги.

“В своїй хаті своя правда” (Т.Шевченко) перекладене на політичну мову „суверенна соборна національна держава” кожного народу на просторі його національного посідання, як підставова засада українського і кожного іншого націоналізму, стала ідейно-політичною основою фронту поневолених народів...”.

Подаючи свої міркування щодо розвитку концепції спільної боротьби поневолених народів у боротьбі проти російської імперії Степан Бандера з’ясовує питання Кубані, Козацької Держави:

“...Поминаючи те, що на сході України, на її східніх кордонах, простори між Україною, нижньою течією Волги і Заволжям, кавказьким хребтом і Чорним морем великою мірою просякнуті українським національним елементом, а простір Кубані творить суцільний український національний масив, цебто Україна в тому просторі має природні зацікавлення, — українська політика і на тому просторі є націоналістично послідовною: оскільки на просторі цих земель їхнє козацьке населення вже від 1917 року реальним чином dokonує національно-державної сепарації від Московщини на основі створення там незалежної козацької Держави, то Україна цю тенденцію політичного розвитку козацького простору беззастережно визнає і підтримує та підтримуватиме.

Україна беззастережно визнаватиме національно-державний суверенітет козацької федеративної держави до тієї пори, поки на нього не посягатиме Москва. В цьому останньому випадку Україна з'єднає сили з тими силами національного і державного визволення козацького простору, що будуть протиставні Москві для спільної боротьби за державну незалежність козацьких земель.

Україна є готовою зректися гравітуючого до неї національного простору і населення — Кубані в ім'я і для добра цілого великого козацького простору, що створив би свою Козацьку федеральну державу якій українська козацька Кубань вклала б у розбудову її українську культуру, українську духовість, українську систему внутрішньої організації. В суверенній козацькій державі Україна здобуде вірного історично традиційного, доброго сусіда”.

Україна мусить бути єдиним господарем на своїй землі, на своїх етнографічних теренах Степан Бандера стверджує: “...Україна не мала не має і не буде мати супроти своїх сусідів чи інших народів жодних імперіяльних і імперіялістичних цілей. І це зумовлює незахитаність її стрижневих позицій у фронті поневолених націй.

Другим принципом, що впливає із засади національно-державної суверенності кожної, кількісно навіть найменшої, нації на її етнографічному просторі, є принцип суверенного розв'язання всіх без винятку проблем внутрішньої організації і життя поневоленої нації, яка є учасником фронту поневолених націй, об'єднаний в антибольшевицький фронт народів, не зв'язує своїх учасників і їм не накидає жодних проблем внутрішньо-національних відносин — релігійних, устроських, соціальних і інших. Ті проблеми кожна нація розв'язує так, як вона це вважає для себе за найкраще”.

Тривалий час Москва творила свої месіянстичні ідеї (“третій Рим”, всеслов'янський рух, що поклав своїм завданням, щоб усі потоки злити в одне російське річище”, “Москва — авангард світового пролетаріату тощо). Степан Бандера визначає становище українського націоналізму. “Україна у фронті поневолених націй поборює всі види ідеї месіянзму, історичного покликання, всесвітньої сираведливості, соціального визволення і т. ін. як ідеї в ґрунті фальшиві, за якими укриваються, маскуються загарбницькі імперіялістичні цілі. Кожна нація “в своїй хаті” має і повинна мати своє право”.

Степан Бандера нав'язує до програмових постанов III Надзвичайного Великого Збору ОУН, що відбувся в Україні 21-25 серпня 1943 р., в яких підкреслювано: “Організація Українських Націоналістів проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, “визволяв”, “брав під охорону”, “під опіку” інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст: поневолення, насильство, грабунок. Тому ОУН бореться проти російсько-большевицьких і німецьких загарбників, поки очистить України від усіх “опікунів” і “визволителів”...” Співзвучним із цими думками є погляд Степана Бандери, який наголошує: “...Стратегічним принципом фронту поневолених націй є засада власних сил і революційної національно-визвольної боротьби на їх підставі. Цей принцип можна коротко сформулювати так: “поневолені нації визволять себе лише самі!”.

...Україна є стрижнем фронту поневолених Москвою народів у їх боротьбі за своє національно-державне визволення. Успіх і перемога цього фронту передусім залежить від активної стрижневої ролі в ньому України”.

Степан Бандера закінчує виклад своїх думок такими словами: “...реалізувати в конкретній дії ідею фронту поневолених Москвою націй, зробити увесь простір СРСР —

тюрми поневоленних націй — суцільним простором національно-визвольних революцій, унаправлених і кермованих єдиною стратегією і тактикою — це є основою міжнародної політики українського націоналізму, національним обов'язком кожного українця, кожної української установи, організації, політичного угруповання, поодинокого політичного діяча”.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЗА ПОЛІТИЧНУ КОНСОЛІДАЦІЮ

Прагнення до консолідації... у найглибшому джерелі має здорове вичуття великої потреби нашого буття і визвольної політики.

Степан Бандера
“До проблеми політичної консолідації”

Найвищою та найціннішою людською спільнотою є нація, її характерною прикметою є неослабне прагнення до самозбереження, до творчого самовиявлення, до невинного зростання й утвердження.

Єдиним і найефективнішим гарантом життя нації, її розбудови й процвітання є держава. Нація і держава так тісно між собою пов'язані що інколи дехто в запалі відважується твердити, що без держави немає нації, але це не так: нація є й тоді, коли йде боротьба за державну самостійність.

У XX сторіччі українська нація досягла великого успіху: після 1917 року постали аж дві українські держави: самостійність першої була проголошена в січні 1918 року, а в листопаді того ж року виникла друга держава. У січні 1919 року ті держави об'єдналися. Це був величний акт політичної мудрости.

Услід за поетом, що з небувалим захопленням писав: “Яка краса — відродження країни”, можна сказати: яка краса — об'єднання національних сил, що постає в наслідок політичних консолідаційних процесів! Політична консолідація — це життєва необхідність у минулому, сьогочасному та в майбутньому. Це передумова успіху в державотворчих стремліннях.

У 1918 р. Україна ввійшла в коло вільних народів світу, як згодом писав В.Янів — поет і вчений, один із лідерів українського націоналістичного руху: “Широко залунала слава, що вже воскресла нам держава, що Україна встала з тюрм...” Величезна радість і раптом... трагічний епілог: Україна як самостійна держава перестала існувати.

Для кожного українського патріота післявоєнні роки були часом журби й жалю за втраченою державою, а для багатьох — часом шукання шляхів до її відродження. Необхідно було об'єктивно та всебічно вивчити період революції та державного будівництва в Україні, проаналізувати його, дати правильну оцінку людям і фактам, щоб таким чином на підставі аналітичного розгляду, визначити нові шляхи й методи політичної діяльності, вказати напрямки боротьби за відновлення й утвердження державної самостійности. Чи це лише потреба минулого? Ні, вона і сьогодні та, напевно, й завтра не втратить свого значення.

Дослідники нашого минулого з прикрістю констатують, що встояти не було сили, бо на Україну переважаючою силою нахлинули вороги; крім згаданого, дошукуються причин наших політичних невдач у різних міжнародних актах, скажімо, у Версальському мирному договорі 28 червня 1919 року, у Ризькому — 18 березня 1921 року, чи, нарешті, у рішенні Ради Амбасадорів — 15 березня 1923 року. Такий факт, а проти факту, як підтверджує латинська мудрість, аргументів немає. Але є ще один аспект: отаманщина. Хто діяв у ті роки проти відновленої української держави, а тим самим — проти інтересів усього українського народу? Робили це українці.

Розпорошуючи національні сили і тим самим завдаючи нечуваних втрат, вони не будували Україну, а руйнували її. Тільки у загонах Махна, Григор'єва та Зеленого, за скромними підрахунками, перебувало не менше 50-60 тисяч вояцтва. На превеликий жаль, вся ця отаманами організована сила боролася не за Україну, а проти неї, не зважаючи на те, що в її лавах майже на 100 відсотків перебували ворожим чадом задурманені українці.

Визвольні Змагання, що супроводжувалися національним піднесенням і трагічними спадами, закінчилися втратою державності. Це, своєю чергою, викликало в декого розгубленість, а в окремих випадках — відступництво та поклоніння чужим божкам. Правильний заклик тоді проголосили українські націоналісти: хоч втрачено державність, проте живою залишилася ідея нації та держави. І тоді, й пізніше націоналісти наголошували на потребі консолідації.

Політична консолідація національних сил — позитивна і завжди подібна. Вона виникає здебільшого на крутих поворотах історії, зокрема тоді коли йдеться про захист найвищої суспільної вартості, якою є нація, а також, коли йде боротьба за гарант нації — самостійну державу та за її укріплення.

Консолідації, як звичайно, передуює коекзистенція (співіснування) національних сил. Власне через коекзистенцію, а далі — консолідацію дійшло під кінець 20-х років до повного злиття декількох національних структур в єдину Організацію Українських Націоналістів (ОУН).

Консолідації, чи хоча б координації, надавав великого значення Голова Проводу Українських Націоналістів полковник Євген Коновалець, підтримуючи контакти з лідерами краєвих політичних структур, які стояли на самостійно-державницьких позиціях, і з окремими впливовими особами, і то не зважаючи на те, що між тими структурами бували суперечки щодо стратегії й тактики визвольної боротьби.

Націоналісти наголошували, що боротьба за державну самостійність, за утвердження держави — це справа всього народу. А це означає, що жодна політична структура не має права монополювати вирішувати питання національно-визвольної боротьби. Помиляється той, хто силкується копіювати комуністів, які узурпували виключне право вирішувати всі питання, а про будь-яку консолідацію з іншими політичними структурами у них не могло бути й мови.

З ініціативи ОУН у червні 1941 року в Кракові створено на демократичних засадах Український Національний Комітет, очолений доктором В.Горбовим. До його складу увійшли представники різних українських національно-політичних середовищ. Коаліційним було і Державне Правління під головуванням націоналіста Ярослава

Стецька після проголошення Акту про віднову Української Держави 30 червня 1941 року у Львові.

З ініціативи революційної ОУН була покликана до життя в липні 1944 р. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) — політичний орган, який мав виконувати “функції українського підпільного парламенту та здійснювати верховне керівництво всією національно-визвольною боротьбою до часу здобуття державної незалежності. Створена в наслідок консолідації, УГВР об’єднувала й координувала діяльність усіх національно-визвольних сил України.

Політична консолідація всіх національних сил покликана спрямовувати ті сили в одне річище в ім’я Самостійної Соборної Української Держави — це і є імператив усіх часів. Тому українські націоналісти — за політичну консолідацію.

* * *

В середині 1946 року Степан Бандера, за підписом С.А. Сірий, написав статтю п. н. “До проблеми політичної консолідації”. Слова тієї праці були спрямовані до тих громадян-українців, яких нещадна доля розкинула по безмежжях закордоння. Проблема політичної консолідації турбувала Степана Бандеру, починаючи з 1945 року. До питання політичної консолідації українців він звертався і пізніше, у працях “Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном” — 1948 р., “За завершену політичну структуру” — 1958 р. “Інтерв’ю для радіостанції В.Шарвана в Боффало, США” — 1959 р., а також у численних листах.

Степан Бандера закликав, щоб, консолідуючись, українські політичні структури свої вузькі партійні інтереси підпорядковували інтересам усього українського народу. Степан Бандера підкреслював, що на словах різні українські партії за консолідацію, “зате у практичних політичних плянах і заходах помітна перевага вузькопартійних цілей і тенденцій, якими ці осередки намагаються скерувати здоровий гін мас до консолідації в річище партійної політики та спрямовувати на свої партійні лотоки”.

Степан Бандера проти механічної консолідації Він пише: “Сама механічна консолідація, про яку звичайно думає велика більшість її речників, — напевно не принесла б поважних позитивних наслідків Навпаки, коли б ми пов’язали різні політичні угруповання тільки формально, а вони далі хотіли б іти власними політичними шляхами, не тільки у другорядних питаннях, а й у принципових справах української внутрішньої і зовнішньої політики, — то у висліді, замість скріплення, було б послаблення, замість об’єднання — взаємне паралізування. Механічне об’єднання, без справжнього узгіднення найважливіших справ нашої визвольної політики, без однієї спільної плятформи, яка визначала б шлях до однієї, спільної мети, — не тільки що не скріплювало б цілості української політичної енергії на шляху визволення, а й гальмувало б акцію складових частин нашої політичної дійсності та неутралізувало б досягнення їхньої позитивної роботи. Образ такої політичної єдності... був би тільки оптичною оманю...”.

На питання, яка консолідація можлива, доцільна і потрібна, С.Бандера відповідає: “Маємо на увазі створення такого укладу і взаємовідносин українських політичних напрямків, сил, тенденцій і акцій, щоб усі вони, зберігаючи свої позитивні питоменності, окремі цілі та прикмети, затримуючи свій власний шлях розвитку, прагнули передусім до здійснення однієї, спільної національної мети, прямували до неї спільним шляхом..

визнавали один ієрархічний уклад головних вартостей... і визнавали авторитет одного найвищого керівного чинника та репрезентації України...

До українських національних політичних чинників і угруповань можна зараховувати тільки ті, які стоять на платформі державної самостійності і соборності України, тобто... визнають за головну й найважливішу мету відновлення суверенної Української Держави...

Першою і головною передумовою участі в політичній консолідації є те, щоб керувалися одним політичним імперативом змагання за здійснення головної мети: Самостійної Української Держави і з тією метою підпорядковували всі свої вужчі, партійні інтереси..

Друга передумова до повної політичної консолідації — це визнання тільки одного шляху, щоб досягти спільної мети.

Але бувають виняткові ситуації, в яких політика нації щодо зовнішніх сил та міжнародних констеляцій і процесів мусить іти одночасно різними розгалуженнями, а часто протилежними шляхами. Коли ситуація вимагає поділу ролей і ставлення більше, ніж на одну ставку, тоді наказом часу є не уніфікація політики, а її диференціація, ... політична ж консолідація не може бути самоціллю, а засобом, політичним інструментом...”.

Далі Степан Бандера запитує: “Чи перед українською самостійницькою політикою в теперішній ситуації стоїть більше, ніж один відкритий шлях?” — і відповідає: “Лише один-єдиний! Це шлях безкомпромісової революційної боротьби проти большевицько-московського імперіялізму, на який то шлях стали всі самостійницькі сили України. Це стосується не тільки до Краю. Годі відділити політичні дії за кордоном від політичної дійсності в Україні. Бо всяка еміграційна політична концепція без підпори і відповідника на рідних землях — це гілуща, відірвана від пня. Дозріло переконання, що в теперішньому становищі України єдиною можливою і правильною є революційна визвольна концепція безкомпромісової боротьби проти большевизму, яка розраховує на власні сили України та на спільну боротьбу інших народів, що в подібній ситуації борються за своє життя проти того ж ворога...”.

Степан Бандера констатує: “За політично-світоглядом розумінням ОУН, монопартійна система... не відповідає потребам повного і здорового національного розвитку... В державній організації... мусить бути місце для вільного розвитку політичних угруповань та для здорового творчого змагання між ними..., а державні органи мусять стояти на позиціях понадпартійних...”.

Степан Бандера тривалий час розглядав питання політичної консолідації, а навіть політичного об’єднання всіх творчих українських сил у Діаспорі для допомоги воюючій Україні. Він сподівався у закордонні створити Вибірний Національно-Визвольний Центр, у якому могли б брати участь закордонні українські сили державницького спрямування, в тому числі і революційні та неревольюційні, але за умови, що його підтримував би весь український загаль. Такий Центр не був би своєрідним урядом чи передпарламентом України, але перед зовнішнім світом виступав би як речник національно-визвольних змагань українського народу.

Про такий Закордонний Вибірний Національно-Визвольний Центр пише С.Бандера у статті “За завершену політичну структуру”, опублікованій на початку 1958 року. У цій

праці, яка є продовженням міркувань, викладених у статті “До проблеми політичної консолідації”, автор з’ясовує питання політичної консолідації й об’єднання в чітко окреслених формах.

Степан Бандера пише: “Всі відчують брак (недостаток) одного загального Національно-Визвольного Центру за кордоном і розуміють потребу його існування.

Основним завданням Центру буде провадити українську самостійницьку політику й національно-визвольну діяльність на чужині. При цьому не йде про започаткування цілком нової політичної діяльності, так, начебто її досі не було. Не йде теж про перебрання новим політичним твором тієї національно-визвольної і політичної роботи, яку вже від ряду літ ведуть існуючі політичні організації й угруповання. В тому відношенні новотворений центр не має бути переємцем, суперником чи будь-яким гальмом для активних політичних і визвольно-політичних сил, та для їхнього розвитку й діяльності. Але зараз зрізничкування українського політичного життя за кордоном, як в ідеологічній, політич-концепційній, так теж в ділянці внутрішньої і зовнішньої політичної діяльності, вимагає наявності загального центру”.

С.Бандера вважає, що “одним із головних завдань Центру буде авторитетно репрезентувати і заступати перед зовнішнім світом самостійницькі стремління і визвольну боротьбу української нації. Якраз брак одного авторитетного, загальновизнаного завершення і репрезентанта українського самостійництва на чужині викликає гостру потребу створення Закордонного Національно-Визвольного Центру”.

У згаданій праці Степан Бандера дуже докладно з’ясовує те яку роллю повинен би відіграти Закордонний Національно-Визвольний Центр, подаючи при тому характеристику т. зв. екзильного уряду. Він пише: в цій статті (“За завершену політичну структуру” — Авт.) не будемо займатися питанням, чи і наслідки втримання і формування екзильних державних органів має вартість для збереження державних традицій. Для нас вихідною точкою є безспірний факт, що незалежну українську державу можна вибороти тільки послідовною боротьбою цілого народу, а неможливо її здобути хочби найсильнішими правними претенсіями й аргументами. Досвід, наш власний та інших народів, вчить, що екзильні уряди тільки деякий час після виходу на чужину відіграють помітну політичну роллю, але в затяжній визвольній боротьбі на довгу мету вони виявляються, як керівні осередки, непридатними. Це зрозуміле, бо кожний політичний фактор мусить мати структурні засади й форми, пристосовані до своєї фактичної дії. Функції ж державної організації і державних органів інакші ніж функції організації і органів визвольної боротьби. Порівнювання — яка система політичної організації народу вища і вартісніша — державна чи визвольно-революційна — цілком невмісне. Кожна з них на своєму місці є єдиноправильна й необхідна, але такою ж самою мірою і непридатна, коли нею підмінювати другу, застосовуючи її в невідповідній ситуації там, де потрібна саме ця друга...

Щоб Закордонний Центр відіграв корисну роллю у визвольних змаганнях України, його характер і структура мусять бути пристосовані до властивих йому завдань. Це не може бути твір з претенсіями на універсальність, з двоїстими засадами в структурі, в політиці і в дії. З другого боку він не може стати органом прямої революційно-визвольної дії, зокрема ж її керівним осередком. Творення проводу визвольної революції — це справа

революційної організації, яка саме веде безпосередню боротьбу і мобілізує до неї весь народ”.

У праці “Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном” (1948 р.) Степан Бандера пише: “Ціла наша політична діяльність за кордоном мусить бути пляновим і послідовним реалізуванням нашої революційно-визвольної політики в Краю, яка веде до єдиної мети...”. У статті автор подає низку пояснень щодо програми ОУН, щодо завдань української еміграції тощо, а також згадує про політичну консолідацію українських сил, зокрема наголошує, хто був противником її в 1941 р. Він пише: “З весною 1941 року, напередодні вибуху німецько-совєтської війни стали очевидними гітлерівські пляни супроти України: підманути облудними кличами й обіцянками, запрягти до свого імперіялістичного воза, а потім зробити з України терен колонізації, господарської експлуатації і джерело невільничої робочої сили. Спершу, на час війни, Берлін плянував грати на облуду — з одного боку, обіцяти державність, а з другого - викручуватись воєнними обставинами, українською невідготованістю і т. ін. Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці невідготовані, необ’єднані, розсварені, нема з ким говорити і т. ін. А при тому ставка на розігрування (розсварення — Авт.) одних проти одних, не допускаючи до порозуміння. Тоді вимогою часу стало порозуміння всіх українських політичних чинників, які були на західних окраїнах і на еміграції в Європі, створити одностайний фронт і зконсолідований осередок-репрезентацію. Цю вимогу ситуації добре зрозуміли всі українські політичні чинники, і за почином революційної ОУН у Кракові створився Український Національний Комітет (УНК), до якого ввійшли представники всіх середовищ, центрів і угруповань, за винятком одного чи двох. ОУН виступила з ініціативою і доклала всіх старань, щоб здійснити консолідаційну акцію...”. Здійснюючи свою імперську політику, гітлерівці не визнали дезидератів Українського Національного Комітету, а його членів почали переслідувати.

Консолідаційну політику проводив Євген Коновалець, а далі Степан Бандера, Роман Шухевич, Ярослав Стецько й інші послідовники української націоналістичної ідеї. Виявом політичної консолідації було утворення і розбудова збройних сил України — Української Повстанської Армії, а в 1944 році — покликання до життя першого підпільного українського парламенту й уряду — Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ І РЕЛІГІЯ

...в понеділок 23 травня 1938 р. (Є.Коновалець) о год. 11.24 ранку приїхав поїздом до Роттердаму (Голляндія), попросив по-німецьки таксі завезти його до готелю “Централь” ...увійшов до кімнати 104 в партері... Машинку до писання поклав на столі, який стояв перед вікном, а на нічному столику поставив хрест і будильник...”

Омелян Кушпета “Вбивство Євгена Коновальця...”

Він (Степан Бандера) ввечері і вранці молився, а на шиї носив образок Матері Божої...
Омелян Куитета “Степан Бандера як людина”

Український націоналістичний рух — християнський. Глибоко віруючим християнином був Голова Проводу Українських Націоналістів полковник Євген Коновалець. Такими ж були й інші провідні націоналісти: Степан Бандера — син священика; із священичих родин походили й Степан Охримович, Степан Ленкавський, Ярослав Стецько...

Влітку 1954 року Степан Бандера написав статтю “Проти фальшування визвольних позицій”, першу її частину присвятивши питанням ставлення українського націоналізму до релігії. С.Бандера пише: “Поняття ідеологічних, програмових і політичних позицій українського націоналістичного, визвольного-революційного руху мусять бути предметом зацікавлення всіх, хто має будь-яке відношення чи заінтересування — позитивне чи негативне — до цього руху. Не тільки його визнавачі, активні учасники і прихильники, але так само вороги та чужинні сили, які мають якесь зацікавлення сучасною українською національно-визвольною боротьбою та її силами, — повинні звертати особливу увагу на ці питання і то з двох причин. Поперше, тому, що рушійною силою сучасної визвольної боротьби України є ідеї українського націоналізму, основні цілі українських самостійницьких змагань, оформленням яких займається програма руху. Подруге, — ця ділянка є найголовнішим фронтом боротьби з большевизмом у всьому світі, а нашої боротьби - зокрема. Між московським большевизмом-комунізмом і українським націоналізмом іде найважливіший змаг за душу українського народу, української людини. Розвиток і вислід цього змагу великою мірою перерішує розвиток і успіх чи невдачу визвольної боротьби на інших відтинках”.

Далі Степан Бандера стверджує: “Ідеологічні й програмові позиції українського націоналізму є душею, внутрішнім змістом, головною силою, а рівночасно найуспішнішою зброєю українського визвольного руху в боротьбі проти большевизму. Тому їх зберігання, плекання й поширювання — найважливіше для розвитку визвольного-націоналістичного руху. Такою самою мірою ворог веде наступ на ці позиції — як прямим поборюванням, намагаючись їх знецінювати, фальшувати, як також і методами ідеологічної диверсії. Рівнобіжно з ворожими йдуть спекулятивні намагання різних чинників, які негативно ставляться до ідей та цілей українського націоналістичного руху, різними способами прагнучи використати його боротьбу...”

Найшкідливішими для революційного руху, який своїми ідеями мобілізує народ до боротьби, є якраз притуплювання, підмінювання його ідей, створювання баламутства щодо його ідеологічних, програмових і політичних позицій. Коли це роблять вороги й політичні противники, то їх намагання мають менший вплив. Але значно більше шкоди може постати, якщо таку роботу роблять такі чинники, які зараховуються до складу самого руху та мають будь-яку легітимацію виступати від його імені”.

Далі Степан Бандера пояснює, що так зване Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради (ЗП УГВР) зробило велику помилку, викривлюючи ідейно-політичні та програмові позиції українського визвольного-революційного руху. С.Бандера пише: “Заява Закордонного Представництва УГВР з квітня ц. р. (1954), поміщена в його офіційній (офіційному виданні. — Авт.) “Сучасна Україна” (який ЗП УГВР назвало

“органом української визвольної думки”), є черговим виступом тієї групи, яка собі змонополізувала інституцію ЗП УГВР в пляні викривлювання ідейно-програмових і політичних позицій визвольно-революційного руху та створювання довкола них баламутства. Це примусе нас так само прилюдно вказати на деякі засадничо невірні твердження тієї заяви, щоб їх шкідливі наслідки не падали на цілий визвольний рух”. Степан Бандера так пояснює своє твердження: “У заяві ЗП УГВР, в одних питаннях подано неправдиві інтерпретації позицій руху, а в інших - поставлено знак рівняння між його позиціями і тенденціями групи ЗП УГВР, які цілком розходяться з лінією українського налістичного руху.

Згадана заява ЗП УГВР замикає свої висновки на тему ідеологічно-світоглядових позицій визвольно-революційного руху твердженням, що цей рух не накидає учасникам визвольної боротьби якогось філософського світогляду, але при тому не є байдужий до цього питання, а в своїй практично-політичній діяльності не є антихристиянським. ...Це є явне фальшування правди... Окреслення, що український визвольний рух є антихристиянським у тому контексті, який має на меті позитивне твердження, опрокидуючи різні закиди в тому напрямі — означає байдужість, індиферентизм цього руху супроти християнізму. Так само можна б твердити, що він не є антимохаммеданський і т. ін.”.

Далі Степан Бандера стверджує: “Насправді український націоналістичний, визвольно-революційний рух, так, як його унапрямує й оформлює Організація Українських Націоналістів, є рухом християнським. Його найглибші коріння є християнські, а не тільки несуперечні з християнством. У питаннях світоглядових український націоналізм уважає за своє джерело духовість і світогляд українського народу. А ця духовість і світогляд є глибоко християнськими, що викристалізовувались під тисячолітнім впливом Христової релігії. Цього творчого, формуючого впливу релігії ніяк не можна порівнювати із значенням філософських систем, бо філософія може виповнити тільки одну частину того, що дає релігія людській одиниці, народам і цілому людству.

Марксизм, комунізм та їхнє втілення — московський більшовизм — є ворогами кожної релігії, а зокрема християнської тому, що релігія, релігійний світогляд і релігійність є найбільшою перешкодою для опанування людської духовости марксистським матеріалізмом, так само, як ідея і єство нації стоять на перешкоді закріпленню російського імперіялізму під покришкою інтернаціоналізму. Але всі намагання більшовицького терору, скрайне переслідування і винищування релігії, тогалітарне накидування матеріялістичного й марксистського світогляду примусовим вихованням і всіма засобами формування людської думки й культури, — не потрапили викорінити з душі людини і з духовости народу глибинних релігійних первнів, хоча б у свідомості їх істота була заглушена.

Заява Закордонного Представництва УГВР говорить про “враховування умов, створених в Україні довголітньою російсько-більшовицькою окупацією”. Але це враховування мусить іти по лінії протилежній більшовицьких намагань, по лінії скріплення й відроджування переслідуваної й фальшованої християнської релігії, а не по лінії ствердження й толерування негативних наслідків, як це сугерує (навіює — Ред.) група, що опанувала ЗП УГВР, та її заява”.

Степан Бандера заявляє: “Християнська релігія належить до найбільших цінностей в історичному розвитку і житті українського народу. Тому український націоналістичний, визвольно-революційний рух не тільки сам зберігає християнські первні в своїх засадничих założеннях, підтримує релігійність своїх кадрів, але так само активно бореться в обороні релігії та обидвох українських християнських Церков. Це діється не тільки задля спротиву большевицькому насильству, але передусім в обороні найбільших святощів нації та цінностей самих в собі...

Те, що український націоналізм, як організаційний рух, визнає Христову віру й виступає в її обороні, не означає накидування цієї віри будь-кому. Адже ж і Церква не накидає віри нікому та вважає незгідним з християнськими засадами її насильне накидування в минулому, — хоч її найгарячіше проповідує. Питання віри й активної релігійності — це питання сумління кожної людини. В ці справи сумління і віри окремої людини ОУН ніяк не втручається й нікому нічого не накидає. В її визвольній боротьбі може брати участь кожний, хто хоче активно змагатися за здійснення її програмових, національно-визвольних цілей, хоч би його особисті погляди в окремих світоглядових питаннях були іншими від тих, які визнає рух і загал його учасників.

Але, з другого боку, ніяк не можна виправдати вимоги, щоб через брак віри й розуміння релігійних вартостей і потреб у якоїсь частини патріотичних людей, визвольний рух в цілому ставив ці питання поза свої рамці. Чому якраз наставлення цієї категорії мало б бути вирішальним як у русі, так і в державі? Не може бути сумніву, що для переважаючої більшості народу і активних борців визвольного руху християнська релігія є цінністю першої величини. Чому ж тоді позиції цілого руху мали б орієнтуватися не на наставлення цієї більшості, але на меншість, яка до справ релігії не має жодного стосунку або ставиться до них негативно? Такі вимоги можуть підносити не ті невіруючі, які шанують релігійні переконання і потреби своїх братів, великої їх більшості, тільки воюючі безбожники, вороги релігії, які хотіли б усунути її з життя нації. В тому вони подібні до комуністів і визвольний рух не може до них достосовувати своїх позицій, тільки навпаки: має за ціль їхнє наставлення або протидіяти їхньому впливові...

Теза, що відродження релігійного життя в Україні є завданням Церкви, правильна щодо значення внутрішнього змісту, форм і організації того життя. Але його захист, створення умов для його відродження — це вже справа не тільки самої Церкви, але цілого народу, а в першу чергу тієї сили, яка організує й очолює цілу визвольну боротьбу, а опісля, по визволенні — це справа держави. Якщо б іти по лінії такого незацікавлення визвольного руху окремими ділянками життя народу, можна б сказати, що протидія большевицькій руйнівній роботі і відродження справжнього національно-вартісного змісту в ділянці науки — це справа тільки науковців, у ділянці виховання — інституцій і т.д.

Цього роду незацікавлення найважливішими проблемами життя і розвитку нації ведуть до виявлення визвольно-революційного руху його ідейного змісту та до його ідейної ізоляції серед власного народу і в світовому змаганні. Боротьба з большевицьким безбожництвом, з антирелігійним походом комунізму охоплює найглибші цінності українського народу й української людини і є одним з найважливіших фронтів боротьби

за душу народу. Так само у світовому змаганні проти большевицько-комуністичного наступу релігійний фронт ідейно є найстійкішим, найміцнішим універсальним фронтом”.

ДЕСЯТЬ РОКІВ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

(Не ждіть від Заходу підмоги!)

Наближається десятиріччя від закінчення Другої світової війни. За той час довелось зробити багато переоцінок, коли йде про міжнародній уклад сил та про ініціативу й формуючу роль головних чинників.

Лінії й методи большевицької експансії, продовжуваної за той час із незвичайною послідовністю й успіхом, не були несподіванкою для нікого, обізнаного з московським імперіалізмом, зокрема ж, з большевизмом. Але цей факт, що вільний світ, головно західні великодержави, так легко до того допустили, викликав глибоке розчарування у кожного, хто хотів вбачати у Заході певного захисника перед большевицьким поневоленням. Не тільки боротьба УПА проходила за повної байдужості західніх держав. Так само союзницькі зобов'язання й гарантії Заходу супроти тих народів, які у висліді війни опинилися під большевицькою займанщиною, не були дотримані й ані трохи не допомогли тим народам.

Степан Бандера “За правильне розуміння визвольно-революційного процесу”

Під такою назвою Степан Бандера опублікував статтю на початку 1955 року. Автор, на підставі розгляду української політичної ситуації впродовж десятиліття після закінчення Другої світової війни, критикує концепцію, розраховану на ілюзорне союзництво із західніми силами.

Степан Бандера реально оцінював тогочасну політичну ситуацію й робив правильні висновки. Стаття звучить як пересторога, як нагадування про можливі кроки Заходу і в сучасний момент. З її змістом конечно треба познайомитися нашим політикам, зокрема тим, які великі надії покладають на гарантії (як дехто підкреслює: “паперові гарантії”) західніх держав. Найкращою гарантією безпеки Української Держави, гарантією недоторканості її священних кордонів є тільки власна сила, збройна сила України, яка єдина є ефективною запорукою миру та нормальних взаємин між державами й народами.

Степан Бандера наголошує: “Авторитет західніх великодержав докраю підкопало те, що вони не тільки що не здобулися на успішне підтримання протибольшевицької боротьби інших народів, але цим самим допустили до незвичайно для них небезпечного зросту большевицької сили.

Цілий повоєнний розвиток наглядно показав, що сліпа орієнтація визволення силами Заходу народів, поневолених московським большевизмом, не має реальних основ. Західні держави не ведуть жодної політики в цьому напрямі й не видно навіть таких поважніших плянувань. Їх політика не виходить поза межі концепції “мирної коекзистенції” (мирного співіснування — Авт.) на підставі збереження існуючого стану”.

С.Бандера робить висновок: “Тому й всі течії і групи, які в основу визвольних змагань кладуть орієнтацію на вирішну допомогу західних держав, і до їхньої політики хотіли б достосувати українську політику — йдуть безвиглядними манівцями. Те, що мало б бути реальним розрахованням, є тільки порожнім бажанням, цілком далеким від дійсності”.

Сподівання на допомогу західних держав завдали шкоди українській політичній діяльності за кордоном. С.Бандера згадує про це так: “За десять літ української повоєнної політичної діяльності на еміграції через погоню за ілюзорним союзництвом з західними силами та за їхньою допомогою витрачено недаремно чимало енергії, спричинено багато шкідливих конфліктів та знівечено багато цінних здобутків і важливих позицій української самостійницької політики. Ефектів, які можна б враховувати як поважний причинок для визвольної справи немає з того жодних. Якщо б ще й ціла закордонна частина визвольно-революційного руху була б пішла на той шлях сліпої орієнтації на зовнішні сили та достосування до їхніх бажань, тоді цілість української самостійницької дії за кордоном стояла б сьогодні в безвихідному сліпому куті. Від західних держав ми всі разом не здобули б тривкішої бази для визвольних змагань, так само, як її не здобули ті групи, що її добивались за всяку ціну. Бо генеральна лінія політики тих держав ніяк не давала на це змоги. Натомість ми були б затратили власну силу і базу самостійницького руху, що її творить концепція власних сил, і повну незалежність у формуванні його внутрішнього змісту і дій”.

Далі С.Бандера розглядає питання орієнтації на допомогу західних держав на Рідних Землях. Він пише: “Ще гірші наслідки для визвольного руху виникнули б із переставлення його боротьби на Рідних Землях на орієнтацію на зовнішні сили і їх допомогу. Тоді б сьогодні ми стояли перед його дійовим заламанням. Західні держави при своїй політиці не зважаються, ані не спроможні дати протибольшевицькій революційній боротьбі в Україні реальну підтримку. Ідейно-політична дискредитація перед народом через орієнтацію на політику Заходу, що весь час шукає співжиття з большевизмом, — знищила б увесь ґрунт впливу й визвольницької дії цього руху. Переглядаючи розвиток подій за останнє десятиріччя, знаходимо в ньому дуже виразне ствердження, що концепція власних сил, повна самотутність і незалежність українського визвольного руху як на Батьківщині, так і за кордоном — єдино певні і реальні. Правда, наші власні сили і спроможності, які в сучасному положенні можемо мобілізувати до визвольницької боротьби, — малі в порівнянні з тими силами й засобами, які входять в гру обабіч світового фронту. Але вони певні, на них можна будувати визвольну акцію в кожній ситуації й ними можна зрушити до боротьби за самостійність увесь народ”.

Далі Степан Бандера наголошує: “Десятирічний повоєнний розвиток подій виявив, що концепція поборювання самого тільки режиму СРСР – помилкова. Як у західній протибольшевицькій пропаганді, так теж і в політично-публічній роботі деяких українських середовищ спрямовувано головне вістря проти сталінізму як системи, опертої на диктатуру однієї людини та його прибічної кліки. Таким чином легковажено, а подекуди й вибілювано саме джерело лиха — комуністичну доктрину. А вона, як світогляд та суспільно-політична система, спарована з історичним московським імперіялізмом, породила всі страхіння большевизму.

За таким ставленням проблеми приховувалась надія, що персональні зміни чи інші внутрішні потрясення на верхах режиму можуть довести до заламання або поважного

переродження большевицької системи. Тим часом Сталін помер, зліквідували Берію і жодного катаклізму, ані глибших змін у напрямі послаблення большевизму не було. Це унагляднило безпідставність всяких сподівань на послаблення большевицького тиску в наслідок внутрішніх змін у самому режимі.

Большевизм — це тоталітарна система не тільки в сенсі всеохоплюючої й безоглядної диктатури режиму в усіх ділянках життя, але ще більше в тому, що всі елементи большевизму, від доктрини до практики, творять одну цілість, є нерозривно сплетені, так що одно з другого виникає, одно одного підтримує. Побороти большевизм можна тільки при повному негуванні всіх його складників, зокрема ж, протиставляючи його теоретичній підбудові відповідні вартості християнської релігії й духовости та сперті на них національно-політичні й суспільні ідеї”.

Степан Бандера застерігає: “Було б цілком помилковим розглядати сучасний український визвольно-революційний рух як тільки політично-мілітарну кампанію, яку розраховано на переведення протягом обмеженого часу й у відповідній ситуації прийнятих стратегічних плянів, на чому дія цього руху закінчувалась би — перемогою або невдачею. Такий рух не мав би ані рації, ані змоги розвиватися в існуючій політичній ситуації, якщо б він був наставлений на дію тільки за такого положення, яке дає вигляди на усунення большевицької займанщини загальним збройним повстанням, з використанням догідних міжнародніх чи внутрішньо-імперіяльних ускладнень...

В однобічному розумінні виключної мілітарної стратегії розвиток визвольно-революційної боротьби в Україні за останнє десятиріччя виглядав би цілком неуспішним. Бо хоча при кінці війни і було змобілізовано поважну революційно-військову силу — УПА та її діями створено велике піднесення революційних настроїв серед народу, особливо на Західніх Землях, одначе не було змоги підняти загальне збройне повстання. Так само не було можливости тримати цілість змобілізованих сил, зберігаючи їх для збройної боротьби в догідній ситуації. У дальших повоєнних роках, від 1948 р. , в найважчих умовах підпільного побуту і боротьби поступово значно зменшилися дійові революційні кадри в Україні, зокрема відділи УПА та їхні збройні акції. Але оцінювання проблеми національно-визвольної революції виключно під одним кутом мілітарно-стратегічної доцільности — цілком помилкове, бо воно не узглядає цілої суті революції...

Український визвольний рух, як його ставить ОУН, це багатогранний процес внутрішньо-духового й політичного переродження нації та ним наснажуваної боротьби з московським большевизмом за власний зміст, самобутність і свободний розвиток у всіх царинах життя, за національно-державну самостійність. Процес внутрішнього формування народу, від глибинних, духових основ до ідейно-політичної й дійово-революційної мобілізації — є істотним, підставовим складником визвольної революції без якого сама технічна боротьба заниділа б, як річка з висохлими джерелами...

Могло б бути інакше, якщо б ворог поневолював Україну тільки в площині політичній, державно-адміністраційній та економічній, як це в деяких колоніальних системах, а внутрішньо-субстанціональне життя і розвиток нації не були б окупацією глибше заторкувані. Тоді могли б бути оправданими покладення всієї ваги визвольного змагання на матеріальну, збройно-політичну боротьбу. Таке зосередження усієї уваги на цей відтинок і ставлення на перше місце мірила оперативної, стратегічної й тактичної

доцільності застосовується теж в повстанському етапі визвольної революції, коли йдеться про те, щоб змобілізувати всі можливі сили, підняти весь народ на безпосередню збройну боротьбу та найраціональнішим способом досягти перемоги над ворогом...

Та в нашому положенні і на сучасному етапі визвольно-революційного змагання правлять розвиткові закони безупинного, довгочасного революційного процесу, зтяжної боротьби, яка ведеться передусім за душу народу. Ціла система московсько-большевицького поневолення України спрямована на знищення душі української нації, духової самобутності й самостійності українського народу. Цій цілі служать усі найжорстокіші і найбільш підступні методи большевицької тоталітарної тиранії: нищення релігії, змісту національної культури, ліквідація виховно-духових функцій родини, насильне накидування забріханої комуністичної доктрини тоталітарними методами пропаганди, крайнє матеріяльне пригнічення, визиск, найжорстокіший терор, масові ув'язнення, заслання і переселювання, фізичне знищування усіх опірних елементів і т. д. Большевицька Москва намагається розкладом і знищенням духового єства української нації перетворити її фізичну субстанцію на новітніх яничар — “совєтський народ”...

І в цій площині мусимо провадити нашу головну боротьбу. Найперше йдеться про збереження від заглади, про вдержання живучим того, що є найістотнішим у житті й розвитку нації, що становить властивий зміст її самобутності, змисл її розвитку як збірної одиниці. Ідеться про захист найвищих загальнолюдських цінностей — віри в Бога, волі, гідності, права й вільного розвитку народу й людини. Адже ж ціле визвольне змагання ведеться якраз задля того, щоб у власній незалежній державі найповніше, якнайкраще забезпечити, розвинути й піднести ці всі цінності...

Найважливішим змістом сьогочасної визвольно-революційної діяльності ОУН мусить бути саме оборона, підтримування, плекання і поширювання тих найголовніших духових вартостей народу, на які йде головний наступ ворога. Цією боротьбою відбиваємо нищівні атаки большевизму, підтримуємо іскру невбитого самостійного життя української нації та продовжуємо будування прийдешнього визволення. Усі ці три моменти найважливіші, вони необхідні для самостійності України між собою нерозривно пов'язані...

В такому розумінні процес визвольно-революційної боротьби на теперішньому етапі не є тільки ступенем на дорозі до визволення. Він передусім найважливішим чинником і свідоцтвом життя і живучості нації. Щоб розвиватися, щоб здійснювати свої цілі, треба найперше жити. Як людський, так і національний організм доти живуть, доки в них не згаснуть власні життєві рушії. За фізичне збереження народу змагається кожна одиниця й національна спільнота безнастанно і, можна сказати, автоматично, інстинкт фізичного самозбереження діє в народі скрізь, з великою напругою. А духове збереження лежить на відповідальності, зусиллях і боротьбі вибранців. Їх вирощувати, підготовляти, організувати та скеровувати до революційної дії серед народу, проти смертоносного натиску ворога — це одне з головних і найвідповідальніших завдань революційної націоналістичної Організації...

Якщо розглядати визвольно-революційний рух в такому світлі, коли йдеться не тільки про плян і стратегію визвольної боротьби, але одночасно про саму підставу, про вдержання життєвого вогню для самостійності нації — тоді всі складники і прояви цього

змагання набувають властивого їм значення. Усвідомивши собі, що така боротьба необхідна, неминуча, що тільки через неї можуть здійснюватися всі найвищі ідеї, пориви, прагнення, які зосереджені в ідеї Української Самостійної Соборної Держави, — потрапимо прикладати і належну мірку до всіх елементів революційного процесу”.

БОЛЬШЕВИЦЬКІ ПРОВОКАЦІЇ В КРАЮ І ЗА КОРДОНОМ

Большевицька Москва слушно вбачає в українському націоналістичному, революційно-визвольному русі найнепримиренішого, найнебезпечнішого ворога, що безупинно веде боротьбу з нею на всіх фронтах і відтинках, який все наступає, не тільки підтримує, але й успішно поширює, скріплює протибольшевицьку визвольну революцію. Наша боротьба з Москвою ведеться скрізь, в Україні, серед інших народів, поневолених большевизмом, і на закордонних теренах. Рівнорядно з нашим наступом на позиції московського імперіялізму й комунізму, большевики ведуть усильні намагання, щоб знищити наш рух усюди, докорінно. Головний фронт боротьби проходить на Українських Землях. На закордонних теренах існує його продовження, скрізь, де діє націоналістичний рух, як однастайна сила й акція...

Ворог розуміє, що самим фізичним винищенням чому не зламати української революції, українського націоналізму. Тому він докладає усіх зусиль, щоб заатакувати самі джерела її головні внутрішні підпори його міці, конечно намагається нищити саму ідею українського націоналізму...

Боротьба на ідеологічно-політичному фронті проти всіх родів московського наступу й підступу має першорядне значення в цілому визвольному змаганні. Націоналістичний рух мусить виступати цілком чистий і революційно-безкомпромісовий проти всього, що походить від московського большевизму... Всі питання ідеологічного й політичного порядку треба розглядати передусім з погляду боротьби з московським імперіялізмом і його формою-інструментом — комунізмом. Усе, що послаблює наші позиції в тому відношенні, що притуплює чи затемнює діаметральну протиставність, революційну непримиренність, ідейно-моральну й програмово-концепційну вищість українського націоналізму супроти московського большевизму — треба викривати й усувати з нашого політичного життя...

Степан Бандера “Українська Національна Революція, а не тільки протирежимний
резистанс”

Російський імперіялізм, під якими прапорами не виступав би маскував би своєї реакційної суті, завжди був і є непримиренним і найлютішим ворогом України. За царської Росії Україна була колонією колонією залишилася й тоді, коли владу захопили обагрені кров'ю ординці — большевики. Степан Бандера писав: “Московський імперіялізм і комунізм — дві форми одного ворога”. А про співжиття із ворогом не може бути й мови. Щоб вирватися з-під окупаційного ярма, щоб нарід український став

господарем на своїй землі, Організація Українських Націоналістів закликала вести проти ворогів безоглядну боротьбу.

У великій за обсягом праці п. н. “Перспективи української національно-визвольної революції” Степан Бандера стверджував: “Щоб вирвати українську націю з того положення (з-під московської окупації — Авт.) та скінчити з процесом її постійного поневолювання і знищування необхідно скинути московське володіння на Україні, викоренити більшевизм-комунізм в Україні та усунути з українських земель всі чинники російського імперіялізму і всі його підпори”. І далі: “Це можна досягнути тільки шляхом рішучої боротьби цілого українського народу...”.

Відомо, що без України Росія не може бути (повноцінною — на думку московських імперських сил) імперією. А тому московські імперіялісти докладають зусиль, щоб усіма способами — провокаціями і терором, розсварюванням і розбиванням зконсолідованих сил — послаблювати українську національно-політичну спаяність, компромітувати національну Ідею, а врешті знищувати політично-громадські структури й окремі особистості, одно слово, всіх тих, котрі за побудову й укріплення Української Держави, від Росії незалежної, суверенної і соборної.

Московські імперіялісти не бояться інертних і безвладних, шукачів особистих вигод і добробуту, збайдужілих до народньої долі легкодухів. Їм не страшні навіть суспільно-політичні гурти, котрі вважають своїм завданням боротьбу лише проти обмеження свобод, що непокояться лише правами людини та економічними реформами, а навіть ті, що в державному будівництві відкидають національний принципи, маючи на меті побудову безликого суспільства й держави, позбавленої захисту.

Немає ані ліпших, ані гірших імперіялістів. Московські імперіялісти, чи білі, чи червоні, чи “на демократичний лад” перефарбовані — це кровожерні вампіри, вони такими залишаються і ніколи не перетворюються на ягнят. Мало сказати — недоумкуватими чи недалекоглядними, а невиліковно божевільними є ті, що вважають, мовляв, тоді, коли на імперію покотиться смертельна лавина і деякі території почнуть від неї відриватися, імперіялісти отямляться і втратять непогамовану жадобу окупувати Україну.

Найбільшою перешкодою для Москви в процесі здійснювання її імперської політики в Україні була революційна Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, котра у найгірші роки Другої світової війни покликала до життя Українську Повстанську Армію — ту збройну силу українського народу, що на весь світ уславилася двофронтвою боротьбою проти гітлерівських займанців і московських окупантів ОУН була загрозливою для Москви і тому Москва спрямувала передовсім на неї свої нищівні удари. Нелегка то була справа ідейна можуть України була сильніша за московські скоростріли, літаки й гармати. Бо Москва, хоч знищувала борців за Україну, не вбила Ідеї, яка освічувала шляхи боротьби ОУН і УПА, навколо якої і далі гуртувалися найкращі патріотичні сили України Українська Національна Ідея перемогла.

Червоні ординці переконалися, — щоб зламати дух української одвічної національної стихії, мало винищувати озброєних захисників України, треба спаплюжити Ідею української державної суверенності, створивши — на взірець українських націоналістичних, собі підпорядковані політичні й озброєні структури, які — під ширмою революційної ОУН-УПА — винищували б видатних діячів України, вбивали б чесних людей і таким чином викликали б ненависть до тих, що за Україну все готові

віддати. Отож московські сатрапи разом із своїми лакеями, т. зв. українськими комуністами-чекістами, розробили плян і взялися здійснювати сатанинську провокацію, остаточною метою якої було: розкласти й знищувати ОУН зсередини. Для цього вжито заходи, щоб через своїх досвідчених і добре проінструктованих шпиків вкратися до ОУН, ввести в її керівні органи “своїх” агентів, які позахоплювали б певні керівні пости в націоналістичній Організації. Були також спроби на теренах Східної України створити “Крайовий Провід ОУН”, увесь із числа московської агентури.

І тут на перешкоді стала Служба Безпеки ОУН, її важлива референтура, завданням якої було вести розвідувальну роботу, а також стежити, щоб ворог не захоче просунути в націоналістичні структури провокаторів.

Тепер комуно-большевицькі підступи розкрито, таємне стало загальновідомим. Доволі велику частину чекістської документації, що донедавна зберігалася за сімома замками, відшукав, серед інших дослідників, доктор Іван Білас, який опублікував двотомну працю п. н. “Репресивно-каральна система в Україні”. Вчений відшукав й інші матеріали про те, як у 1946 році чекісти силкувалися проникнути до провідних постів ОУН, як намагалися ввести в націоналістичну мережу своїх агентів-диверсантів. Провокативна затія не увінчалася успіхом.

Був у 1946 році імперський плян: проникнути й захопити високі пости в ОУН і про нього піде мова, але, певна річ, таких “заходів” було і більше.

У здвоєному числі газети “Літературна Україна” (чч. 17-18 за 24 березня 1994 р.) опублікована стаття, написана на підставі архівних документів, у якій І.Білас докладно описує одну невдалу большевицьку провокацію. Почалося з того, що ще на початку січня 1944 року певний керівний чекістський функціонер, полковник Данілов, зустрічаючись із чекістським агентом Захаржевським, окреслив йому “плян дій” проти ОУН. Чекістський ватажок констатував, що націоналістичний рух набуває великого розвою і є загрозливим явищем для радянської влади. Він укоренився у західних областях, є спроби Головного Проводу поширити цей рух і закріпити на сході України” (Прим.: “інформація” чекіста не зовсім правдива, оскільки ще в 1940 році і пізніше, за часу німецької окупації, на Осередніх і Східних Землях України розбудовано міцну мережу ОУН. Щоправда, багато націоналістів з ОіСУЗ було знищено ворогом, багато ув’язнено, але залишилися в живих добре законспіровані члени ОУН, які проводили пояснювальну й пропагандивну працю ще довгі роки.). Чекіст Данілов стверджував: “Для того, щоб льокалізуватп його (націоналістичний рух. — Авт.) у Західній Україні, оскільки це полегшить боротьбу з ним, — необхідно в першу чергу закрити кордон між сходом і заходом України, не допустити вільного переміщення населення із заходу на схід та навпаки. НКГБ (народний комісаріат державної (государственной) безпеки. — Авт.) усвідомлює, що з цим рухом необхідно буде вести наполегливу боротьбу, особливо на західноукраїнськи землях. Там потрібно добре вивчити реальну дійсність і відповідним чином пристосуватися до обставин, вживаючи ряд елястичних засобів для придушення цього руху. Безперечно, що крім цієї тонкої “елястичної боротьби” доведеться застосовувати силу зброї та інші каральні методи, арешти й виселення людей...”.

“Щодо Східної України, — пояснював чекіст, — кращим засобом боротьби з націоналізмом є відновлення старої організаційної мережі. Це дасть змогу, з одного боку — виявити членів і симпатиків, що ще залишилися не викритими органами радянської

влади та їх агентурою і які мали б зв'язки з ОУН; з другого боку, — можна буде виявляти націоналістичний елемент, втягуючи його в організацію, і пізніше позбуватися його шляхом знищення”. Для реалізації цього передбачалося:

“1. Створити організаційний центр на сході України, який повинен міцно зв'язатися із периферійними організаційними ланками за структурою ОУН.

2. Одночасно за всяку ціну цьому “центру” вийти на зв'язок з Головним Проводом ОУН, просунути своїх людей (агентів) у Провід, інформувати про стан справ у ньому і за вказівками НКГБ проводити розкладницьку роботу”.

Большевицька затія — вкратися у мережу ОУН і захопити в ній керівні пости — не вдалася. Чекістський агент Захаржевський виїжджав до Луцька “на зв'язок” з Головним Проводом ОУН, але там його розкрили працівники Служби Безпеки ОУН і тим урятували життя тисячам і десяткам тисяч чесних громадян України, а передусім патріотам, мешканцям Осередніх і Східніх Земель. Недарма ж большевики найбільше ненавиділи українських націоналістів, а зокрема “есбістів”. Завдяки Службі Безпеки ОУН не одна провокація Москви була викрита, а життя патріотів України врятоване.

Большевицьких провокацій було безліч. Багато з них викрито, дещо й донині є таємницею. На особливу увагу заслуговує викриття терористичної діяльності червоних опричників.

У сорокових роках і пізніше чекісти готували “акцію”, спрямовану на фізичне знищення українських громадян під маркою ОУН. Чекістська агентура, що прикривалася іменем ОУН, вислала до поета-академіка Максима Рильського “відкритий лист”, в якому того широкознаного літератора паплюжила; в листі чекістська “псевдо-ОУН” винесла поетові “смертний вирок”. Чекісти намагалися таким чином довести, що “провід ОУН на Східній Україні працює”.

Большевицьку провокацію заздалегідь розкрили працівники Служби Безпеки ОУН. Смертельна біда минула М.Рильського і його “не вбили українські націоналісти (насправді — чекісти).

З допомогою большевицького агента Полуведька, що вкрався у віру до деяких видних націоналістів, мельниківського крила, загинули на вулиці Житомира 30 серпня 1941 року: один із найвидатніших теоретиків українського націоналістичного руху Микола Сціборський, а разом із ним член ПУНу Омелян Сенік. На превеликий жаль, подекуди ще й сьогодні побутує вигідна ворогам України версія, що діячів цих убили націоналістичні бандерівці. В 1948 р. з наказу чекістів убито на вулиці Львова священика Гавриїла Костельника (1886-1948) — одного з учасників большевиками зорганізованого псевдособору 1946 р., що проголосив відірвання Української Греко-Католицької Церкви від Ватиканського Престолу. В наступному році (1949) за наказом Москви вбито у Львові комуністичного письменника Ярослава Галана (1902-1949) який ніколи не був членом ВКП(б), незважаючи на те, що тричі подавав заяву про намір стати її членом. Галан писав проти націоналістів пасквілі, виступав проти Ватикану, ганьбив українських ієрархів (під псевдом Володимир Росович). Терористичні акти большевики “списували” на українських націоналістів.

На поборювання українського націоналістичного руху червона Москва кинула вишколених шпиків “майстрів кривавих розправ”. Деяких із них на денне світло

виводить автор багатьох документально-дослідницьких творів Степан Мудрик-Мечник у праці “Служба Безпеки революційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКГБ-МГБ-КГБ”.

Проти ОУН і УПА, застосовуючи терор і провокації боровся партизанський загін чекістів під командою полковника НКВД Дмитрія Медведєва, що розташувався на Волині. Служба Безпеки (референтура ОУН) потратила чимало часу й зусиль, щоб з’ясувати, хто ж то підшивається під ОУН, під референтуру СБ, хто арештовує і розстрілює у нічому неповинних українських людей. Той загін чекістів не боровся проти німецьких загарбників, а поборював революційну ОУН і УПА.

С.Мудрик пише: “Чекісти мали адреси комуністів і сексотів НКВД ще з 1939-1941 років на Волині й у Галичині, а також старі зв’язки з поляками, які вкрай вороже були настроєні до українців. Старий чекіст-провокатор О.Лукін, який у відділі Медведєва займався розвідкою проти ОУН, “проклав доріжку” до Т.Боровця-Бульби, який мав партизанський відділ. Різними обіцянками О.Лукин домовився з Т.Бульбою, що між партизанами Бульби та Медведєва укладається перемир’я. Ще у двадцятих роках чекіст О.Лукін брав участь у боротьбі з антикомуністичними повстанцями в Україні й добре знав психологію отаманів. Договір Бульби з Лукіним створив між двома групами неутралітет...”

Чекісти Медведєва перебували на чужій і ворожій їм території, не мали можливості розгортати розвідувальну роботу. Невтральність із Бульбою дала їм свободу руху, і чекісти невдовзі поналагоджували свої зв’язки, зібрали інформації про ОУН-бандерівців. Вони потайки ночами викрадали провідних членів ОУН у селах, які були близькі до розташування чекістів. В руки тих чекістів потрапило кілька зв’язкових ОУН із поштою, і тоді ті чекісти перевдягалися за повстанців і членів Служби Безпеки й поширювали вже свою “діяльність” на Волині...

Після піврічного перемир’я чекісти односторонньо зірвали той договір, напали на осідок Бульби, вбили кількох бульбівців. Так чекісти використали перемир’я для себе, що принесло шкоду Визвольній боротьбі ОУН і УПА на довгий час”.

Оскільки червона Москва, комуністи, в тому й українського походження, ще й дотепер під небеса вихваляють свого “героя” Кузнєцова — треба з’ясувати, хто той “герой” і як він “діяв”. В Українському радянському енциклопедичному словнику (1987), том 2-й, стор. 209, сказано: “Кузнєцов Микола Іванович (1911, с. Зарянка Свердловської обл. — 1944, с. Боратин Львівської обл.) — радянський розвідник, герой Радянського союзу (під час війни...) З 1942 р. у партизанському загоні Д.М. Медведєва. Добував цінні розвідувальні дані. Загинув у сутичці з бандерівцями”.

Хто такий Кузнєцов — прославлений більшовиками “герой” насправді — довідуємося з твору С.Мудрика: “У відділі Медведєва був широко розрекламований розвідник М.Кузнєцов, що перевдягався за німецького офіцера Пауля Зіберта. Кузнєцов-Зіберт виконав атентати на німецьких генералів Прицманна, Ільгена в Рівному, д-ра Бауера у Львові. Але М.Кузнєцов був не лише атентатником, а одночасно він був і провокатором. Виконуючи у Рівному вбивчі замаху, М.Кузнєцов на місці злочинних вчинків “губив” течку з бандерівською літературою і прізвищами української інтелігенції. Розстріли німцями української інтелігенції у Рівному відбувалися за тими списками, які “розгубив” М.Кузнєцов. За злочини М.Кузнєцова супроти українського народу покарали чинники ОУН і УПА”.

Большевицьку терористично-провокаторську “діяльність” в Україні викривають архівні матеріали й свідчення очевидців червоного беззаконня. В поборюванні національно-визвольного руху й у знищуванні борців за вільну Україну “прославилися” большевицькі генерали-“герої” П.Вершигора, М.Слонь, А.Сабуров і багато інших. Вони й їм піддеглі злочинці були “спеціалістами” нечуваних провокацій. Про одну із них доцільно згадати. Про неї С.Мудрик пише:

“Весною 1945 року з Волині до Олеського району Львівської області прибула сотня, яка назвала себе Волинською сотнею УПА. Командир її листом через зв’язкових запрошував на дуже важливу нараду референтів Служби Безпеки ОУН з районів Олеського, Буського і Золочівського та командира групи Крайового Проводу “Клея” — Дмитра Куп’яка. В цей же час Служба Безпеки одержала повідомлення, що в Соколівці енкаведисти заарештували близько двадцяти людей і почали їх у сільраді допитувати. Але хтось повідомив про це Волинську сотню УПА. Вона оточила сільраду в Соколівці й визволила заарештованих та взяла у полон енкаведистів. Розвідка Служби Безпеки швиденько зібрала інформації, які вказували на те, що Волинська сотня УПА є нічим іншим, як лише провокативною сотнею НКВД... З документів, знайдених у шести членів Волинської сотні, та інших зізнань, вияснено, що то був плян Львівського обласного управління НКВД (начальником Львівського управління НКВД тоді був генерал-лейтенант, єврей за національністю, який деклярував себе не лише українцем, а й українським патріотом, що “вболіває” за вбитими “хлопцями” з УПА, Грушко. — Авт.) узгоднений із НКВД на Волині з метою знищити провідних людей вищезгаданих районів у Львівській області. Плян чекістів провалився...”

Широку “діяльність” проти Ідеї українського націоналізму, проти українських націоналістичних діячів вели большевики на закордонні, зокрема в українських масових поселеннях. Вони через розгалужену мережу своїх агентів пильно стежили за дискусією між українцями, за суперечками й дисонансами, хитро-мудро доливаючи оливи до їх палахкотіння до загострювання взаємин. Часто-густо сперечаючись, глибоко переконані, що в суперечках може народитися істина, деякі українські емігранти, безперечно чесні люди, українські патріоти-державники, і не підозрювали що вони певною мірою роблять послугу самим большевикам. Тоді серед чесного українського громадянства завуальовані вороги поширювали “інформації”, що ніякого підпілля в Україні немає, а дії ОУН, УПА, УГВР в Україні — це “вигадки” бандерівців...

Не вникаючи глибоко в суть справи, дехто з українців за кордоном, навіть у Краю, захоплювався політичною думкою певних західніх політиків, а здається, і самого Черчіля, який мав порівняти СРСР із прекрасним килимом, на якому зібралось багато поганої пилуки. Видалити з нього пилуку — це найголовніше. А отже, прочистивши килим, зберегти його в цілості... Значить, західнім політикам цікаво було усунути большевицьку владу, але імперію (очищений килим — російську імперію) залишити непорушною. І як не дивно — таким пляном захоплювалися не лише чужинці, а й, на превеликий жаль, деякі наші українці, що плекали думку про власну “політичну зрілість”. Хибність таких міркувань з’ясував Степан Бандера у праці “Українська Національна Революція, а не тільки протирежимний резистанс”.

У 50-х роках нашого сторіччя на еміграції з’явилися, щоправда, слабкі, тенденції протиставити українському націоналістичному рухові концепцію так званого націонал-

комунізму. Дещо дивно, що цю концепцію підтримували українські громадяни, які в минулому постраждали від большевицького режиму, їх не приваблювало гасло: “За самостійну національну державу українського народу”, їм більше до вподоби було: “За демократичний лад в Україні”.

Степан Бандера пише: “Всі намагання Москви знищити український націоналістичний революційно-визвольний рух ОУН-УПА фізично... — виявилися даремними. Не зважаючи на найтяжчі умови боротьби й великі жертви, наш рух продовжує боротьбу... Велика, чиста ідея української нації, змагання за волю України й за Божу Правду на українській землі — це невичерпне джерело сили нашого руху...”

Ворог розуміє, що самим фізичним винищенням йому не зламати Української революції, українського націоналізму. Тому він докладає всіх зусиль, щоб заатакувати самі джерела й головні внутрішні підпори його міці, конечно намагається нищити саму ідею українського націоналізму.

Проти націоналістичного руху, як в Україні, так і на чужині, большевики ведуть вперте намагання знищити його, розкласти. Але пряме атакування його з большевицьких позицій є безуспішне. Тому ворог намагається досягти своєї мети з допомогою тих протинаціоналістичних чинників і явищ, які існують в українському політичному житті за кордоном. Він старається різними способами використовувати їх для себе, підсилювати і спрямовувати на потрібні йому рейки. Бити націоналістичний рух таки українськими руками — головна напрямна большевицької диверсії...

Йдеться про те, “щоб сучасну визвольну боротьбу звести з націоналістичного шляху... на шлях тільки протирежимного спротиву — резистансу. Ця лінія спільна і для тих, які з різних причин відійшли від українського націоналізму..., як і для тих, що уживають таку лінію... до знищення визвольного руху...”

Далі Степан Бандера пояснює, що “намагаючись збити визвольний рух з його націоналістичного революційного шляху... противники послуговуються методом фальшиво зображувати й пояснювати справжні позиції сучасної визвольної боротьби в Україні... У 1941-43 роках, мовляв, виявилось, що на Осередніх і Східніх Українських Землях ідеологія і програма українського націоналізму та його концепція української національної революції — несприємливі...” Противники української революційної концепції на закордонні наголошували, що нібито “за двадцять літ панування большевизму в Україні сталися такі зміни в суспільно-політичному думанні широких мас українського народу, що світогляд, ідейно-програмові цілі марксо-большевизму в теорії знайшли загальне визнання, прийнялися як правильні, найпоступовіші, а весь найкращий найактивніший елемент середнього й молодшого покоління, вихований на большевицькій ідеології, є з переконання ідейно-комуністичний...”.

Большевія весь час докладали зусиль, щоб побороти, а власне кажучи, знищити своїх ідейних противників і то не лише у себе, а й за кордоном. У цьому вона застосовувала різні методи. Наприклад, червона Москва (від імени УССР) післала українського поета й ученого академіка Миколу Бажана на сесію Організації Об’єднаних Націй (у 1946 р.) вручивши йому список “антинародних злочинців”, де були прізвища не лише Степана Бандери, Ярослава Стецька й ін., але навіть, у 1940 році померлого й похованого в Кракові, д-ра Осипа Назарука (1883-1940) — за фахом адвоката, громадського і політичного діяча, визначного публіциста, гол. редактора газети “Нова Зоря”. Бажан

домагався видати визначних українських громадян з-за кордону советським “органам правосуддя”, які звинувачують нещасних емігрантів у “злочинах проти людства”. Бажана змусили піти у “фронтову” чи пак у “лобову атаку”, але вона не увінчалася успіхом.

На “фронт ідеологічної боротьби” большевики змушували йти багатьох письменників, журналістів, учених, працівників культури тощо. Серед них — Ярослав Галан (якого за наказом із Москви вбито у жовтні 1949 р. У Львові, в той час, коли Галанове словесне вариво Большевії було ще потрібне, але сам Галан був їй непотрібний, а можливо й небезпечний), Юрій Мельничук, Тарас Мигаль...

Москві йшлося про те, щоб “знешкодити” (а це значить морально й фізично вбити!) найголовніших своїх противників. У списку першим фігурувало прізвище Степана Бандери. Охоплення живим, так, як це вдалося большевикам, заманивши до большевицького “раю” у 20-х роках Бориса Савінкова, було б для Москви найкращим, та ще, щоб “судив” С.Бандеру “український” радянський суд... Чи не схопити б С.Бандеру під час перельоту літаком? Чекістські мізки “працювали”... І все безуспішно. Але нагода трапилася: зміст дискусій між різними людьми був большевикам знаний. Створювалася найменша щілина через незгоду між українськими емігрантами, а в неї вже протискалися большевицькі зловісні мацаки...

Пригадаймо: у тридцятих роках до Проводу ОУН, до самого полковника Євгена Коновальця Москва спрямувала щонайменше чотирьох своїх чекістських “асів”: Хом’яка (щоб украстися в довіру — йому Москва дозволяла писати про голод в Україні і то в той час, коли офіційно Москва і Харків безсовісно брехали, твердячи, що ніякого голоду в Україні немає!), досі невідомого за прізвищем “Івана Івановича”, Полуведька, врешті убивцю Провідника ОУН — Судоплатова...

Ворог переконався, що певний успіх може принести знеславлення політичного діяча, можливо вдасться викликати недовіру до нього, підірвати його авторитет, а тоді повести Москвою спрепаровану, як інколи самі чекісти висловлювалися — “елястичну акцію”.

Увірвавшись у зв’язкову лінію між Україною і далеким закордонням, чекісти посилали за кордон телеграми, в яких “Край” нібито висловлював недовіру Степанові Бандері. Комуś було вигідно вірити цим телеграмам, укладеним большевиками... Була це вода на большевицький млин.

Москві залежало на тому, щоб усунути С.Бандеру, знеславити і ганебну роль повинні були виконати самі українці. Але і тут не вдався большевицький плян.

Життя Національного Героя України обірвав пострілом з пістолета, зарядженого ціяністим калієм, агент червоної Москви - виродок Сташинський.

Минули роки і сьогодні українці дивляться на Степана Бандеру крізь призму десятиліть як на одну із найвизначніших українських Особистос теї XX століття.

ОУН НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ І ЗАКОРДОННІ ЧАСТИНИ ОУН

Три листи з-за кордону... могли не зберегтися, але зміст їх для історичних досліджень національно-визвольної боротьби має відповідну вартість. Авторами листів були Степан Бандера, Ярослав Стецько і Микола Лебедь.

Листи були надіслані з якоїсь місцевини в Західній Європі підпільною зв'язковою лінією до Проводу Організації Українських Націоналістів в Україні. До адресата вони попали десь під кінець 1944, а можливо, у січні 1945 року. На своєму засіданні Провід ОУН розглянув листи, проведено обговорення й прийнято стосовні рішення.

“Три листи з-за кордону (свідчення)”
 (“Шлях Перемоги”, ч. 6 за 5 лютого 1994 р.).

Лист Степана Бандери написаний олівцем. С.Бандера вітав усіх борців підпілля ОУН, безстрашних воїнів УПА. Як свідчить послання, Провідник ОУН перебував у якомусь особливому духовому піднесенні. Він висловив бажання, не гаючись, переїхати в Україну і взяти участь у національно-визвольній боротьбі. Так міг писати революціонер, людина непохитної волі.

Настала тиша, усі замислилися Бандера — символ нації — прокаравшись від середини 1934 року до осені 1939 у польських тюрмах, суджений на кару смерті, людина, що перенесла важкі дні боротьби за революційну національно-визвольну концепцію, арештований гітлерівцями в липні 1941 року і пробувши під постійною загрозою фізичного знищення у концтаборі в Заксенгаузені, що біля Оранієнбургу під Берліном, до осені 1944 року, — висловлює бажання поринути у вир найстрашнішої боротьби за волю українського народу проти найлютішого ворога України — червоної Москви... Бандера — Велетень Духа, він на все готовий, у важкій ситуації і життя свого не пошкодує.

Думками обмінювалися притишено. Члени Проводу стали перед проблемою: як противитися, коли Провідник чітко висловлює свою волю? І друга думка пекла мозок: чи можна піддавати смертельному ризикові життя Провідника?

Восени 1944 року большевицькі полчища закінчили окупацію України (27 липня того року зайняли Львів, 28 жовтня — Закарпаття) ч сили вирішували долю України й інших європейських країн і народів.

Від 4 до 11 лютого 1945 року в Ялті відбулася Кримська (її ще називають Ялтинською) конференція керівників трьох держав – СРСР (Й.Сталін), США (Ф.Д. Рузвельт), Великобританії (В.Черчіль) за участю міністрів закордонних справ і начальників військових штабів. Без участі українців, поляків, чехів, словаків, південно-слов'янських народів вирішувано, як їм далі жити, які кордони повинні пролягти між ними. Пригадаймо, що саме в Ялті тоді західні аліанти переконали Сталіна, щоб СРСР вступив у війну проти Японії, тієї держави, яка респектувала договір із Москвою і не вступала у війну проти СРСР. Таким чином Советська Росія нажила смертельного ворога.

Саме в тому часі (не раніше 5 лютого) почалася неподалік Бережан що у Тернопільській області, дводенна нарада Головного Проводу ОУН у такому (неповному) складі: Р.Шухевич, Д.Маївський, Я.Бусел, Д.Грицай, Р.Кравчук, М.Арсеннч, В.Кук і П.Дужий.

На нараді серед інших питань було розглянено й обговорено питання керівництва Організацією, а також щодо дальших взаємовідносин між ОУН на Рідних Землях і

численними націоналістами, що в силу особливих обставин перебували поза межами Большевії.

У вересні 1944 р., тобто в часі, коли майже всі українські землі були звільнені з-під німецької окупації, Степана Бандеру й ще кількох націоналістів звільнено з ув'язнення. Деяких українців звільнили війська аліянтів аж у травні 1945 р.

Цю обставину використовували (й використовують) комуністи, силкуючись “довести співпрацю С.Бандери й ОУН з німцями. Тут доречно було б сказати, що із заксенгавзенського табору позвільнювали німці й інших ув'язнених політиків, наприклад, відомого французького діяча Едварда Ерію (1872-1957), колишнього французького прем'єр-міністра, противника Німеччини, лідера соціалістичного радикалізму.

Про звільнення С.Бандери з німецького ув'язнення першим довідався (либонь, з радіопередачі) Осип Дяків-“Артем”, який тоді був головним редактором націоналістичного щоденника “Щоденні вісті” (цикльостильне видання). Він і помістив у часописі першу вістку про звільнення Степана Бандери.

В клітинах ОУН, у відділах УПА, серед народніх мас радості не було меж; миттю рознеслась вістка: Степан Бандера живий, він на волі! До сього часу так одверто, з тактичних міркувань, не згадували цього імені, йшлося про те, щоб навіть натяком не пошкодити С.Бандері, а це значить, його прізвища не пов'язували з національно-визвольною боротьбою, яка гриміла на Рідних Землях. Проте популярність С.Бандери не ослабала, а постійно зростала: появилися повстанські пісні про Бандеру, в яких прославлявано ім'я Провідника ОУН. Бандерівцями, тепер на повний голос, називали себе безстрашні борці — воїни УПА, а передовсім члени ОУН. З надзвичайно великою пошаною ставилися до С.Бандери, хоч особисто його і не знали, відомі підпільні націоналістичні публіцисти Осип Дяків-“Горновий” і Петро Федун-“Полтава”, який у 1950 році опублікував працю п. н. “Хто такі бандерівці та за що вони борються?”. П.Федун і О.Дяків в основу своєї публіцистичної діяльності взяли епохального значення Постанови Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН, вони — в числі найвидатніших пропагандистів і популяризаторів того політичного курсу, який накреслено в публікаціях офіційного видання Проводу ОУН “Ідея і Чин”.

За час відсутности С.Бандери в ОУН сталися організаційні зміни: одноосібне керівництво в Організації замінено колегіальним керівництвом із трьох осіб — Бюром Проводу. Як відомо з попередніх розділів, це сталося на засіданні Проводу ОУН 13 травня 1943 року. Пригадуємо, що тоді у склад Бюра Проводу ввійшли: Роман Шухевич, Зенон Матла (“Дніпровий” — нар. 26.11.1910 р. — помер у Філядельфії 23.09.1993 р., засуджений у 1934 р. польським судом на кару смерті, замінену на досмертну в'язницю. Провідник Південної Похідної групи, Крайовий Провідник ОУН Південно-Східніх Українських Земель, член Гол. Проводу ОУН 1942-1943 рр.) і Дмитро Маївський.

Але сталося нещастя: у липні 1943 року З.Матлу арештували гестапівці й запроторили до концентраційного табору, де він пробув до осені 1944 р. На Третьому НВЗ ОУН зформовано Бюро ОУН так: Роман Шухевич, Дмитро Маївський, Ростислав Волошин (“Павленко”, “Горбенко”, “Левченко” — нар. 1911 р., родом з Дубнівського району Рівенської області, організатор ОУН на Волині, активіст студентського руху, Крайовий Провідник ОУН ПЗУЗ, один із організаторів УПА, Голова Президії Першої Конференції

Поневоленіх Народів Сходу Європи й Азії (листопад 1943 р.), Голова Президії Великого Збору УГВР (липень 1944 р.), від серпня 1943 р. третій член Бюра Проводу ОУН, загинув у бою з большевицьким збройним відділом 22 серпня 1944 р. в селі Гаях Нижніх Дрогобицького району (тепер Львівської області).

На згаданій вище (лютневій) нараді Проводу ОУН винесено постанову, що на зустріч із Степаном Бандерою й іншими провідними членам ОУН за кордон треба виїхати (в 1945 р.) Першому членові Бюра Проводу — Романові Шухевичу в супроводі котрогось із членів Проводу ОУН. Йшлося про те, щоб врегулювати організаційні й інші питання. Влітку того ж року змінено схвалену в лютому постанову: за кордон виїхали Дмитро Маївський — другий член Бюра Проводу, і начальник Головного штабу УПА — Дмитро Грицай. Восени вони подалися в дорогу із збройним загоном, щоб перебитись через польсько-чесько-німецький кордон до Мюнхену. Але неподалік Баварії їх заатакували чесько-большевицькі відділи, Маївський і Грицай загинули, Маївський — 19 грудня, Грицай — 22 грудня: важко поранений він попав до празької тюрми, де й закінчив життя.

Смерть Національних Героїв — Маївського і Грицай мала важкі наслідки: загинули українські націоналісти, люди особливого гарту й непохитної волі боротися за українську державну суверенність, політичні діячі непересічного хисту та глибокодумности.

* * *

Незважаючи на жертви, національно-визвольна боротьба не припинялася. Відійшли у вічність Національні Герої — члени Проводу ОУН на Рідних Землях: Ростислав Волошин (22.08.1944), Яків Бусел (15.09.1945), Дмитро Маївський (19.12.1945), Дмитро Грицай (22.12.1945), Микола Арсенич (23.01.1947).

У жовтні 1949 року Керівництво Воюючої України (Роман Шухевич, Петро Федун, Осип Дяків, Іван Литвинчук, Василь Кук-Коваль і ін. - загалом 21 провідна особа ОУН, УПА, УГВР) надіслало “Звернення Воюючої України до всієї Української Еміграції”, текст якого подаємо зі скороченнями:

“Брати Наші, розкидані по далекій чужині!

Вже минуло чотири роки, як закінчилася в Європі війна, але не закінчилася вона в Україні. Вже чотири роки Ви маєте змогу бачити народи Західньої Європи й Америки проводять своє життя в мирній обстановці. Та в Україні миру немає! В Україні кипить жорстока боротьба, не втихають постріли, не вгасають пожежі. На фабриках і заводах, у колгоспах і поосібних господарствах, у школах і установах, у лісах і в горах, в далекому Сибіру і Казахстані — скрізь стоїть український народ на визвольних барикадах. Стоїть скривавлений, але неподоланий, нескорений.

Сповнений ненависти до неволі й рабства, насильства й безправ'я, він оголосив нещадну війну російсько-большевицькому імперіялізмові. Свідомий справедливості своєї справи, він підноситься сьогодні на вершини самопожертви й героїзму.

Взявши раз свою долю у свої руки, він рішився кувати її до кінця, і кує її без перепочинку, кує невтомно, безстрашно.

Станувши в авангарді священної боротьби народів за повалення тоталітаризму, деспотії і терору сталінського ССРСР, він мужньо й гідно виконує цей великий і відповідальний обов'язок. Він високо підніс сьогодні прапор, на якому написані дороги для всіх народів і людей слова: “Воля народам! Воля людині!”

В цій жорстокій боротьбі, рівної якій не знає історія, не сміє стояти осторонь жоден українець, жодна українка. В ній мусять брати участь усі українці, незважаючи на те, де вони сьогодні перебувають. На Вас, Брати Наші, розкидані по чужині, Воююча Україна дивиться як на відтинок єдиного фронту нашої великої боротьби, яка має загальнолюдське значення. Воююча Україна дивиться на Вас, як на бойовиків великої визвольної справи, які відкрили фронт у Західній Європі, країнах Америки, Австралії — скрізь, де живе хоч би один українець. На Ваші позиції Воююча Україна шле Вам бойовий братній привіт.

Батьківщина уважно прислухається до всього, що діється серед української як старої, так і нової еміграції. Український народ пильно стежить за тим, чи фронт еміграції йде крок у крок з фронтом на Рідних Землях, чи від нього не відстає, не заламується. Народ у праві вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на Рідних Землях, щоб вона цілком стояла на висоті завдань, що їх історія поставила перед нею.

Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно й відповідно репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом.

Україна щойно виходить на міжнародну арену. Світ ще мало знає про неї, а багато з того, що знає — неясне й викривлене. Змінити такий стан, занести до всіх народів і людей поза межами СРСР правду про Україну і її боротьбу — це в першу чергу твоє завдання, Українська Еміграціє. Край у цьому напрямі зробив і продовжує робити все, що тільки в його силах. Ти, Українська Еміграціє, мусиш використати це в інтересах Визвольної Справи на міжнародньому відтинку.

Доля розкинула й розкидає Вас по всіх країнах світу, по найвіддаленіших його закутинах. Але не час нарікати сьогодні на цю жорстоку долю її треба повернути на добро всього українського народу. Те, що Ви опинилися сьогодні майже серед усіх народів світу, Ви мусите широко використати для того, щоб ці народи якнайповніше пізнали Україну, українську націю, її змагання у минулому, її героїчну боротьбу сьогодні.

Пам'ятайте, що сьогодні кожний українець за кордоном — це представник Воюючої України.

Пам'ятайте, що — дивлячись на кожного з Вас — чужинці оцінюють весь наш народ.

Тож кожний хай веде себе так, щоб не плямити імені свого народу, поступайте так, щоб постійно помножувати його славу. Щодня ставте перед собою питання: що доброго й корисного я зробив для України?

З Україною Ви мусите бути якнайтісніше пов'язані. Мусите жити нею, й прагненнями і боротьбою. У Вас не сміє вселюватися зневіра в успіх нашої Великої Справи. Вас не сміють підточувати сумніви щодо правильності нашої боротьби на Рідних Землях. Інакше Ви ніколи не запалите чужинців вірою у справедливість наших змагань, не прищепите їм переконання в доцільності нашої боротьби, не з'єднаєте прихильності до свого народу.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за втілення яких бореться український нарід.

Усвідомлюйте чужинців у необхідності розпаду СРСР на вільні національні держави всіх його народів. Доказуйте чужинцям, що незалежних держав прагнуть і за їхнє здобуття завзято та мужньо боролися й борються всі поневолені народи СРСР.

Роз'яснюйте їм, що розподілу ССРСР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз назавжди знищити небезпеку відродження російського імперіялізму, який сьогодні у формі большевизму загрожує цілому світові.

Поширюйте скрізь концепцію побудови міжнародного ладу, спертого на системі вільних, незалежних держав усіх народів. Тільки така система створить найкращі передумови для успішної політичної, економічної і культурної співпраці та єдності між народами, бо дасть йому змогу будувати життя на основі справжньої рівноправності, добровільності, взаємної пошани і довіри. Тільки така система здатна виключити кровопролитні війни й забезпечити тривалий мир у світі.

Роз'яснюйте чужинцям, що український народ бореться за здійснення передових ідеалів людства, за волю для народів і людини, за справжній демократизм, за справедливий соціальний лад, при якому не буде ні визискувачів, ні визискуваних.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція невтомно несла правду про сталінський ССРСР до всіх народів світу і активно мобілізувала їх до боротьби проти російсько-московського імперіялізму — цього найбільшого ворога людства.

Світ ще недостатньо знає правду про ССРСР. Він ще не здає собі повністю справи навіть з того, що російсько-большевицький імперіялізм загрожує йому самому. Відкрити перед усіма народами правдиве обличчя большевизму, здерти з нього маску “демократизму” і “соціалізму” та показати його в усій огидній наготі, — це Твій великий обов'язок, Українська Еміграціє.

Допоможи прозріти мільйонам чужинців, які ще щиро вірять у соціалізм в ССРСР. Розкажи їм про жакливе гноблення народів в ССРСР, про колоніальний грабіж їхніх багатств, про нечуваний визиск і рабське становище робітника, про придушення інтелігенції.

Покажи перед цілим світом цю “найдемократичнішу” країну, де терором женуть до виборчих урн, де примушують народ голосувати за його катів і гнобителів, де суди є органами насильства і безправ'я, де людині не тільки зав'язаний рот, але й скута думка, де людина перетворена в безправного раба, де мільйони заслані в тюрми й концтабори.

Відкрий перед усіма народами ту країну, в якій задушена релігія, обезчещена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, але й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямують райські свободи та зберігається Церква, яка по суті є тільки придатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Греко-Католицької та Автокефальної Православної Церков, про помордованих і засланих єпископів, священників і вірних. Розкажи чужинцям, що теперішня Російська Православна Церква не має нічого спільного з вільною Церквою і є емведівською агентурою. Закликай усіх християн, усіх вірних інших релігій до рішучої боротьби за знищення смертельного ворога людства — большевизму...

Пам'ятайте, що поширювання правди про ССРСР, мобілізування й організування народів на боротьбу проти большевизму — це місія всесвітнього загальнолюдського значення... Виконуйте її з апостольською відданістю і завзяттям, виконуйте її з такою мужністю і посвятою якою борються сьогодні українські повстанці...

Для того, щоб виконати всі ці відповідальні обов'язки, Вам, Браття на чужині, треба бути ОБ'ЄДНАНИМИ, А НЕ РОЗБИТИМИ. Вам треба діяти однозгідно, а не роздільно. Воююча Україна рішуче вимагає від української еміграції повної єдності не на словах, а

на ділі, єдності дієвої, а не паперової, єдності на базі визвольної боротьби народу на Українських Землях.

Стан, який існує сьогодні, не сміє продовжуватися. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, а зокрема на “східняків” і “західняків”... Свідома частина еміграції мусить зробити все, щоб якнайскоріше піднести рівень національної свідомості й політичної виробленості національно несвідомої частини еміграції...

У такий відповідальний момент, у такій важкій ситуації, в якій знаходиться тепер український нарід, наша еміграція не може дозволити собі на жодні роздори і партійну гризню. Сьогодні всі партійні розходження мусять уступити, мусять бути підпорядковані одній меті, одній справі — Справі визволення українського народу.

Край вбачає лихо не в існуванні різних партій на еміграції, а в тому, що ті партії не вміють співжити й співпрацювати ні між собою, ні всередині самих себе. Край — обурений занепадом політичної і громадської моралі серед української еміграції, який завдає шкоду всій нашій Визвольній Справі і в очах чужинців ганьбить увесь народ та формує фальшивий погляд на боротьбу на Рідних Землях. Воююча Україна обурена тим, що в партійній боротьбі на еміграції розмінюються загально-національні цінності і святощі. Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, хто не хоче підвестися вище своїх вузьких партійних інтересів, хто спекулює визвольною ідеєю.

Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існуванні на Рідних Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради і визвольної Організації Українських Націоналістів, а дехто виступив проти них. Треба було аж рейду відділів УПА, треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти у боях понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях. Але навіть після цього є ще на еміграції люди, які всіляко намагаються применшувати значення боротьби на Землях, звужувати її розміри, обезцінювати її політично. Край закликає всіх цих людей припинити будь-яке обезцінювання визвольного руху на Рідних Землях і віддати всі свої сили інтересам Воюючої України. Тим людям, які, засліплені своїми власними інтересами не знайдуть відваги й охоти покинути свої виступи проти визвольного руху на Рідних Землях і свідомо продовжуватимуть обезцінювання його, Край виразно заявляє, що їх роботу він розглядатиме як злочин супроти українського народу та його визвольної боротьби в Україні.

Брати па Еміграції!

Край сьогодні осягнув повної ЄДНОСТІ, еміграція мусить іти вслід за Краєм. Усі, хто на правду боліє болем свого народу, хто справді прагне його визволення, хто сповнений щирим бажанням віддати себе народові, кому дорога ідея української держави, — об'єднуйтеся у спільному зусиллі для осягнення нашої Великої Меті. Створіть цінний ЄДИНИЙ ФРОНТ і виступайте перед зовнішнім світом рішуче й однозгідно. Хай політична зрізничкованість української еміграції буде спрямована на формування і ріст української політичної думки, а не на партійну гризню. Докажіть, що Ви розумієте вагу теперішнього моменту і стоїте на висоті своїх завдань. Будьте прикладом єдності й організованості для інших народів, щоб переможно закінчити боротьбу з большевизмом...

Брати на чужині!

Коли заграють воскресні дзвони і в могутньому гомоні слави встане Україна, всі Ви раз назавжди повернетесь на Батьківщину. І тоді “в сім’ї вольній новій” зберуться всі порозкидані по всьому світу діти України, щоб разом у щасті й радості будувати своє власне славне вільне життя.

І здійсняться слова нашого Великого Пророка:

Встане Україна,

І розвіє тьму неволі,

Світ правди засвітить,

І помоляться на волі

Невольницькі діти!..

Воююча Україна робитиме все, що в її силах, щоб український народ якнайскоріше і раз назавжди побудував свій величний Храм Волі, щоб Ви могли вернутися в Україну не як наймити, а як її вільні господарі...”

“... МИ ЛОМИМО СКАЛУ,
РІВНЯЄМ ПРАВДІ ПУТІ...”

...І всі ми вірили, що своїми руками

Розіб’ємо скалу, роздробимо граніт

Що кров’ю власною і власними кістками

Твердий змуруємо гостинець і за нами

Прийде нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко десь у світі,

Який ми кинули для праці, поту й пут,

За нами сльози ллють мами, жінки і діти,

Що друзі й недрузі, гнівні та сердиті,

І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали се, і в нас нераз душа боліла,

І серце рвалося, і груди жаль стискав,

Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,

Ані прокляття нас не відтягли від діла,

І молота ніхто із рук не випускав.

Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті

Святою думкою, а молоти в руках.

Нехай прокляті ми і світом позабуті!

Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,

А щастя всіх прийде по наших аж кістках.

Іван Франка

“Каменярі”

Після капітуляції гітлерівського Райху в травні 1945 року на території Німеччини й Австрії опинилося, за приблизними підрахунками 2-3 мільйони українців. Здебільшого

це були ті, що їх німці вивезли на примусові роботи. Майже всі вони, “остарбайтери”, після падіння гітлеризму повернулися на Рідні Землі, очевидна річ, не так за власним бажанням, як з примусу. Чимало з тих репатріянтів поповнили контингент гулагівських дротяних засіків, щоб відробивши свою панщизняну “повинність” для нацистів, “попрацювати” ще по 10 чи й більше років за арештантську баланду на червоне царство...

Кремлівська знать ніколи не забувала про “своїх” громадян, в тому вивезених німцями, а ще більше тих, що самі подалися на захід. Про репатріяцію винесено відповідну ухвалу на Кримській конференції представників трьох держав. Там підписано теж домовленість про те щоб виловлювати “воєнних злочинців”, гітлерівських коляборантів, і видавати їх (здебільшого в Союз) “для покарання за злочини проти людства”.

Після репатріяції насильно вивезених німцями з України “остарбайтерів” на території Німеччини й Австрії залишилося близько 200 тисяч українців, які рішуче не бажали повертати в Україну. Ніхто не хотів іти на поневіряння, муки й смерть. Чужинцям узагалі, а зокрема американським і англійським військовим це було незрозуміле. Бо як же це так? Ув’язнені німцями, а тепер звільнені французи з великою радістю їхали на батьківщину — до Франції, бельгійці — до Бельгії, голляндці — до Голляндії і т. д. У необізнаних могла виникнути підозра, що люди котрі не хочуть повертатися в Україну, справді мають нечисте сумління.

А тим часом у західні зони окупації Німеччини прибули большевицькі емісари, так звані репатріяційні комісії, які ширили брехливу пропаганду й несусвітні вигадки як про “нечуваних злочинців” про всіх загалом “зрадників батьківщини”. А до числа “зрадників” залічували не лише відвертих противників СРСР, а й тих, що в майбутньому могли проявити будь-яку неприхильність до Большевії. Численні советські репатріяційні комісії (як звичайно, осібники зі стійбища чекістських посіпак) гасали по місцях скупчення українських утікачів і насильно намагалися вивезти громадян “на рідину”. Большевицькі агенти застосовували всі можливі способи: вони тероризували, шантажували чи й просто викрадали з американських чи англійських зон утікачів. Наприклад, у Відні вони викрали й вивезли до СРСР офіцера, австрійця родом зі Львова, найманого ще в 1918 році на службу до Української Галицької Армії, одного з організаторів Дивізії “Галичина” в 1943-1944 рр. — полковника Альфреда Бізанца, а в останній момент одному українцеві за активної допомоги американської військової поліції ледве вдалося вирвати з рук чекістів викраденого ними галицького українського суспільно-політичного й громадського діяча, одного з ідеологів кооперативного руху — Юліяна Павликовського. Підступно чекісти арештували українських наукових і громадських діячів у Празі, серед них вченого Миколу Галагана (представника Центральної Ради на Кубані, голову дипломатичної місії в Будапешті, антинациста). Влітку 1945 року М.Галагана тримали чекісти у київській внутрішній тюрмі під слідством і раптом слід його загинув. Так сталося з багатьма визначними діячами, що проживали в Чехословаччині, яких “репатріювали” і тихцем знищували “вершителі людських дол”...

Для американських, англійських і інших військовиків небажання українців повертатися “на рідину” стало зрозумілішим тому, що до СРСР не хотіли повертатися арештовані гестапівцями і тепер звільнені з німецьких концтаборів українці. Чужинці зрозуміли, що українці національно-державницьких поглядів на одну площину ставлять і німецьких

націонал-соціалістів (гітлерівців), і комуно-большевиків, які фактично є такими ж нацистами.

Як це не було важко, оскільки ССРСР і США були союзниками у війні, а американські військовики виявляли “льояльність” супроти большевицьких емісарів, проте, стривожені большевицьким безправ’ям, наші громадяни-українці у розмовах з американцями подекуди переконували своїх співрозмовників у большевицькій брехливості і підступності. Якось налагоджувалися контакт біженців з України із “старою” українською еміграцією, яка ставала на захист утікачів. Велику роль у тому захисті відіграв український греко-католицький архієпископ Іван Бучко, що був при Ватикані. Його стараннями багато українців знайшло притулок у Великобританії, урешті дозволено українським біженцям переселятися і в інші країни — Бельгію, Канаду, Австралію, оскільки Німеччина була дуже знищена, для біженців не було житла і праці.

І тут годилося б із болем у серці згадати, що нашого брата-втікача приймали чужі країни до себе не з якихось альтруїстичних міркувань чи з надмірної прихильності до нас. Чужинцям була потрібна низькооплачувана робоча сила. Відомо, що, наприклад, в Австралії змушували наших інтелігентів (лікаря-стоматолога) розвантажувати мішки з цементом тощо. В інших випадках чужинці не хотіли визнавати українцям української національності, бо ж, як казали, “немає держави Україна”, але є “Польща чи Радянський союз”... Про перші дуже важкі роки для наших біженців є чимало публікацій. Згодом усе налагоджувалося, наші люди - мислячі й кмітливі — влаштовували на чужині своє життя. Вони дбали про культурні центри, спрямовували всі зусилля на збереження своєї національної ідентичності, відкривали школи для дітей і старших, будували церкви й народні доми, друкували книжки, творили мистецькі шедеври...

Кожна держава, приймаючи чужинців, а такими були українські біженці-емігранти, через відповідні органи пильно стежить за ними, проводить соціологічні дослідження тощо. Українці проявили на чужині активність, працьовитість, льояльність супроти місцевих властей. Це створювало нормальні взаємини. Але не треба думати, що на чужині скрізь і всюди господарі були співчутливі до наших національних справ. Вони так думали, виходячи з власних інтересів: українці живуть, працюють розвиваються, створили умови для нормального матеріального життя не забуваючи вивчити чужу мову, без знання якої важко проіснувати, одно слово — добре їм, хай так і буде, хай і асимілюються, хай стають “добрими американцями, австралійцями тощо”. А кожного українця серце боліло за Україну, за свою поневолену червоною Москвою Вітчизну. З’явилася серед емігрантів нова недуга: носталгія — безмежна туга, гірка і діймаюча, за втраченою Україною.

* * *

Звільнений із німецького концтабору Степан Бандера — після короткого перебування у Берліні — таємно виїхав до Відня. Він нав’язав контакти з прибулими з України членами Головного Проводу ОУН, делегованими Організацією за кордон: Миколою Лебедем, Мирославом Прокопом, Дарією Ребет, Омеляном Логушем і іншими визначними діячами-націоналістами. З Відня більшість націоналістичного активу передислюювалася у більш надійне місце — до Мюнхену — столиці Баварії, яка тоді перебувала під американською військовою окупацією.

“Немає в світі України...”, — писав Шевченко. Можна збудувати велике, прекрасно просперуюче середовище на будь-якому континенті, можливо — з українським адміністратором на чолі, національні установи, школи, вищі навчальні заклади, навіть Академію Наук, — але неможливо десь у світі збудувати Українську Державу. Від віків нашим пращурам, нашим сучасникам і майбутнім поколінням судилося жити “на грані двох світів”, між Європою і Азією — на священній українській землі. Тут наша земля, тут наш Дім, тут наша багатостраждальна Батьківщина, земля, на котрій ми, українці, були, є і будемо.

Вийшовши з німецької неволі, Степан Бандера прагнув податися в Україну й негайно включитися у національно-визвольну боротьбу в лавах Української Повстанської Армії, у революційних клітинах Організації Українських Націоналістів на Рідних Землях. Не рахуючись із тим, що смерть з рук ворога може стати перешкодою, Степан Бандера був готовий кинутися у вир боротьби за святу для кожного українця Справу...

Але довелося працювати й продовжувати боротьбу на чужині, вишколюючи кадри для майбутніх битв, виховувати нове покоління борців за волю України, готових у будь-який момент відправитися на Рідні Землі, щоб поповнити кадри визвольницького руху.

З німецького ув’язнення вийшли на волю націоналісти. Полковник Андрій Мельник відновив ПУН. Восени 1946 р. націоналісти революційного напрямку покликали до життя Закордонні частини ОУН.

У вересні 1947 р. відбулася Перша Конференція Закордонних частин ОУН.

Роком раніше з ініціативи ОУН був покликаний до життя Антибольшевицький Блок Народів, очолюваний Ярославом Стецьком. АБН був ідейно пов’язаний із Першою Конференцією Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, що відбулася 21-22 листопада 1943 року в місцевині Будераж на Рівенщині (посередині між Дубном і Острогом). АБН проводив успішну працю на відтинку зовнішніх політичних відносин, передовсім завдяки невсипущій праці Президента АБН Я.Стецька (очолював цю організацію до кінця свого життя, тобто до 1986 р.), який мав важливі зустрічі й розмови з видатними чужинецькими державними діячами: генералом Ф.Франком, генералом Чанкайші, з президентом США Рональдом Рейганом та ін.

Від 28 до 31 серпня 1948 р. у Міттенвальді (Німеччина) відбулася Друга (надзвичайна) Конференція ЗЧ ОУН, яка мала розв’язати низку політичних і організаційних питань. А тим часом у революційній ОУН виникли дисонанси, почала оформлюватися опозиція, у склад якої увійшли націоналісти з великим організаційним стажем, ще донедавна палкі прихильники Степана Бандери.

Обмін думками, дискусія з політичних і організаційних питань потрібна, але мистецтвом політики є віднайдення консенсусу тобто спільного знаменника у міркуваннях окремих людей і групами, що сповідують єдину мету. В даному випадку, коли зібралися громадяни, котрих доля в силу особливих обставин закинула на чужину, була надзвичайно потрібна присутність когось (одного чи й більше) з Рідних Земель, де саме в той час точилася боротьба на життя чи смерть із большевицькою окупацією. Чи дійшло б до розходжень і дисонансів, якщо б посланці з України розповіли, в якому пеклі опинилася Україна, як щоденно гинуть у боротьбі за волю й життя Батьківщини її найкращі сини й дочки перед пам’яттю яких усім живим українським патріотам треба б на коліна стати?

Із завданням висвітлити ситуацію і допомогти зрозуміти дійсний стан в Україні були ще в 1945 році делеговані за кордон Перший заступник Провідника ОУН на Рідних Землях, політичний референт і член Бюро Проводу ОУН Дмитро Маївський — головний речник курсу, визначеного постановами Третього Надзвичайного Великого Збору ОУН, а з ним начальник Головного Штабу Української Повстанської Армії, член Проводу ОУН Дмитро Грицай. Автор цієї праці тісно співпрацюючи з головним Керівництвом Воюючої України і особисто знаючи цих діячів глибоко переконаний, що їх присутність і участь у дискусіях між опонентами увінчалася б бажаним для усіх успіхом і не дійшло б до нового, Українській Справі аж ніяк не потрібного, розколу в Організації. Але сталася трагедія: смерть цих двох діячів під час переходу за кордон, уже на території Чехо-Словаччини, унеможливила виконання їх почесної і вкрай потрібної для вноормування відносин місії...

Відомо, як тільки почало минатися важке лихо, бо ж поступово зникала загроза примусової репатріації українських біженців “на рідину”, коли почала вноормовуватися загальна ситуація — у західних державах, зокрема в Німеччині, активізувалося політичне й громадське життя: виникли нові українські об’єднання, нові партії, деякі старі партії повідновлювали діяльність, серед них і зовсім малочисельні (в окремих випадках кількість членів була сміхотворною — не перевищувала 5-6 осіб, та ще й споріднених між собою!).

Між партійцями точилися гострі дискусії на політичні теми, всяк доказував, що його політична концепція найправильніша тощо. Вели дискусії, на жаль, із суперечками, і деякі націоналісти, і то в часі, коли треба було поважно потрактувати консолідацію усіх політичних сил. Степан Бандера і Ярослав Стецько докладали зусиль, аби зконсолідувати українські самостійницькі сили за кордоном. Зустрічі й переговори цих двох діячів з полковником Андрієм Мельником і Осипом Бойдуником не дали позитивного результату. А що гірше, почала утворюватися опозиція проти Степана Бандери. Наголошувалося, що перебуваючи у німецькому концентраційному таборі Степан Бандера був відірваний від українських справ, не брав участі у боротьбі, але чомусь забували, що і новоявлені опоненти Бандери, такі як Лев Рсбет, Роман Ільницький і ін. теж не брали участі у боротьбі, оскільки були німцями ув’язнені...

Висловлювали опоненти критичні зауваги проти С.Бандери, мабуть, пам’ятаючи того, яку важливу роль відіграв Провідник революційної ОУН попередньо, які ідейно-творчі задуми мав С.Бандера в 1939-1941 рр., який колосальний його внесок у створення концепції української революції, що стала ідейно-політичним фундаментом і на майбутні роки. Врешті не хотіли опоненти розуміти того, що С.Бандеру, його ім’я не треба було формально деякий час пов’язувати з національно-визвольною боротьбою, аби врятувати його від фізичного знищення гітлерівськими головорізами.

За всім цим пильно стежила Москва, не лише цікавлячись політичною діяльністю своїх противників за кордоном, а й докладаючи зусиль, щоб проникати навіть у приватне життя видатніших осіб, знати про кожний їх крок, їх родинні взаємини тощо. Маючи безліч власних турбот, наші громадяни за кордоном могли і не здогадуватися, яку небезпечну й підлу “елястичну працю” вела червона Москва. Їй ішлося про те, щоб підірвати чи й понизити авторитет Провідника революційної ОУН, очевидна річ, з допомогою українських громадян. Важко ворогові поборювати згуртованих і ідейно

спаяних людей, але легко послаблювати та розбивати порозколюваних на уламки й розсварених. Це слухна гадка, але інколи серед кіптяви суперечок на неї не звертають належної уваги.

Найнебезпечнішою особистістю для Москви з українського боку був Степан Бандера. Знаючи, хто такий Провідник революційної ОУН, ворог докладав максимум зусиль, щоб усунути його з керівного місця, щоб убити морально, щоб підірвати його авторитет. Появилась опозиція, накипали контroversійні думки, суперечки, — а Москві того саме й треба.

Історія усе поставить на свої місця. Це буде згодом, але Москві не терпілося, вона скористалася тим, що виникло за кордоном і повела свою “роботу”. В той час навіть за колючі дроти радянських концентраційних лагерів долинула (за секретними стараннями Москви!) гірка й невимовно болюча для в’язнів-страждальців, що каралися по різних віддалених закутинах імперії, вістка — що між українськими націоналістами за кордоном виникли суперечки й сварки... Москва тут же взялася дощенту знецінювати весь український націоналістичний рух, його видатних провідників, загалом політичних діячів, а передовсім Степана Бандеру. Тоді поміж в’язнями у лагерьх з’являлися московські агенти, вдягнені в арештантську одягу. Звертаючись із напускною стурбованістю до “зеків” з України, вони лепетали: “За що ж ви боролися та віщо караєтеся у лагерьх, а ваші провідники, що знайшли пристанища за кордонами СРСР, завели між собою гризню? Це звичайні нечестивці які обдурюють знедолених емігрантів, виманюючи в них гроші для влаштування власного безтурботного життя...”.

Старші в’язні-націоналісти зразу ж провели між побратимами недолі пояснювальну роботу, твердячи, що це ніщо інше як чергова большевицька витівка про сварню, а політичне різноголосся, якщо за кордоном і є, — то воно подиктоване лише тактичними вимогами. Це заспокоювало в’язнів. Вони не вірили провокаціям, поділяючи думку старших друзів.

У праці “Революційна ОУН під проводом Степана Бандери” (сторінки 63 і 64) Степан Мудрик-Мечник пише: “В Україні не могли зрозуміти, як могло дійти до конфлікту між людьми, що були відомими своїми зусиллями в боротьбі за УССД...”

Опозиція почала робити закиди Степанові Бандері, що в цьому конфлікті винуватий саме він. Голова Проводу ОУН в Україні Роман Шухевич провідником усієї ОУН визнав Степана Бандеру, але вимагав, аби на еміграції дійшли до згоди. Степан Бандера віддавна не був задоволений своїм перебуванням на еміграції і вважав, що його місце в Україні, тому й вирішив перебратися туди”.

Це був не перший задум С.Бандери. Ще під кінець 1944 року Провідник ОУН звертався листом до Головного Проводу ОУН з проханням вирішити технічні питання, пов’язані з його переходом на Рідні Землі. Тепер С.Бандера знову висловив таке бажання. Зі С.Бандерою мали податися на Україну Іван Кашуба, Степан Мудрик і Мирон Матвієйко. Проти переходу висловився весь Провід ОУН на Рідних Землях на чолі з Романом Шухевичем.

* * *

Там, де боротьба, — там і жертви. Гинули й поневірялись у катівнях Дмитро МИРОН, що загинув 25 липня 1942 р.; далі - Іван КЛИМІВ, заг. 4 грудня 1942 р.; Пантелеймон САК, заг. у травні 1943 р.; Василь ІВАХІВ, заг. 13 травня 1943 р.; Роман МОКРІЙ, заг 5

травня 1944 р.; Василь МАКАР, заг. 23 квітня 1944 р.; Володимир ЛУКАЩУК, заг. 13 травня 1944 р.; Омелян ГРАБЕЦЬ, заг. 10 червня 1944 р.; Юліян ГУЛЯК заг. 19 липня 1944 р.; Ярослав СКАСКІВ, заг. 19 липня 1944 р.; Ростислав ВОЛОШИН, заг. 22 серпня 1944 р.; Кирило ОСЬМАК, арештований 13 вересня 1944, помер у тюрмі 16 травня 1960 р.; Дмитро КОРИНЕЦЬ, заг. 29 липня 1944 р.; Михайло СТЕПАНЯК, арештований 30 липня 1944 р., помер 13 лютого 1967 р.; Леонід СТУПНИЦЬКИЙ, заг. 30 липня 1944 р.; Юрій ФЕДОРУК, заг. 30 липня 1944 р.; Степан НОВИЦЬКИЙ, заг. 15 жовтня 1944 р.; Федір ПОЛЬОВИЙ, заг. 15 жовтня 1944 р.; Василь ТУРКОВСЬКИЙ, заг. 1 листопада 1944 р.; Микола СВИСТУН, заг. 8 грудня 1944 р.; Дмитро КАРПЕНКО, заг. 17 грудня 1944 р.; Йосип ПОЗИЧАНЮК, заг. 21 грудня 1944 р.; Яків ЧОРНИЙ, заг. 23 грудня 1944 р.; Ананій ЗАКОШТУЙ, заг. у 1944 р.; КАЗВАН, заг. у 1944 р.; Остап ЛИНДА, заг. у 1944 р.; Дмитро КЛЯЧКІВСЬКИЙ, заг. 12 лютого 1945 р.; МАТВІЙЧУК, заг. 15 лютого 1945 р.; Олекса ПРИСЯЖНЮК, заг. 24 березня 1945 р.; Михайло МЕДВІДЬ, заг. 4 червня 1945 р.; Микола ДУЖИЙ, арештований 4 червня 1945 р., помер 18 травня 1955 р.; Петро ДУЖИЙ, арештований 4 червня 1945 р.; Анатолій КОЗЯР, заг. 8 липня 1945 р.; Яків БУСЕЛ, заг. 15 вересня 1945 р.; Юрій СТЕЛЬМАЩУК, заг. 5 жовтня 1945 р.; Дмитро МАЇВСЬКИЙ, заг. 19 грудня 1945 р.; Дмитро СЛЮЗАР, заг. 19 грудня 1945 р.; Василь ВАВРУК, заг. 19 грудня 1945 р.; Дмитро ГРИЦАЙ, заг. 22 грудня 1945 р.; Олександр ЛУЦЬКИЙ, заг. у 1945 р.; Федір ВОРОБЕЦЬ, арештований 15 січня 1946 р., помер 1959 р.; Василь ЛАЩАК, заг. 15 лютого 1946 р.; Петро ОЛІЙНИК, заг. 17 лютого 1946 р.; Михайло КОНДРАТ, заг. 22 лютого 1946 р.; Василь АНДРУСЯК, заг. 24 лютого 1946 р.; Григорій ПРИШЛЯК, арештований 20 липня 1946 р.; Омелян ПОЛЬОВИЙ, арештований у 1947 р.; Іван ШАНАЙДА, заг. в березні 1946 р.; Ярослав МЕЛЬНИК, заг. 30 жовтня 1946 р.; Василь ЛЕВКОВИЧ, арештований 18 грудня 1946 р.; Микола АРСЕНИЧ, заг. 23 січня 1947 р.; Осип БЕЗПАЛЬКО, заг. 3 серпня 1947 р.; Мирослав ВОВК, заг. 29 червня 1947 р.; Катерина ЗАРИЦЬКА, арештована у вересні 1947 р., померла 29 серпня 1986 р.; Ярослав СТАРУХ, заг. 20 вересня 1947 р.; Зенон ТЕРШАКОВЕЦЬ, заг. 4 листопада 1948 р.; Ярослав ДЯКОН, заг. 9 листопада 1948 р.; Роман ЛІВИЙ, заг. 5 грудня 1948 р.; Богдана СВІТЛИК, заг. 29 грудня 1948 р.; Олекса ГАСИН, заг. 31 січня 1949 р.; Микола КОЗАК заг. 8 лютого 1949 р.; Панас КОВАЛЬЧУК, заг. 4 березня 1949 р.; Василь СИДОР, заг. 14 квітня 1949 р.; Степан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ, заг. 9 листопада 1949 р.; Осип ДЯКІВ, заг. 28 листопада 1950 р.; Петро ФЕДОРІВ, заг. 1950 р.; Галина ДИДИК, арештована 5 березня 1950 р., померла 27 грудня 1979 р.; Мирослав ОНИШКЕВИЧ, заг. 6 липня 1950 р.; Михайло ДУДА, заг. 7 липня 1950 р.; Степан СЛОБОДЯН, заг. 18 листопада 1950 р.; Григорій ГОЛЯШ, заг. весною 1951 р.; Ярослав КОСАРЧИН заг. 13 грудня 1951 р.; Петро ФЕДУН, заг. 22 грудня 1951 р.; Роман КРАВЧУК, заг. 22 грудня 1951 р.; Іван ЛИТВИНЧУК, заг. 19 січня 1952 р.; Михайло ДЯЧЕНКО, заг. 23 лютого 1952 р.; Ніл ХАСЕВИЧ, заг. 4 березня 1952 р.; Василь БЕЙ, заг. у травні 1952 р.; Василь ГАЛАСА арештований 11 липня 1953 р.; Любов ГАЙОВСЬКА, заг. 28 січня 1954 р.; Микола ТВЕРДОХЛІБ, заг. 17 травня 1954 р.; Василь ОХРИМОВИЧ, заг. 19 травня 1954 р.; Василь КУК — арештований 23 травня 1954 р.; Омелян ЛОГУШ - (?); Зенон МАТЛА, помер 23 вересня 1993 р.; Іван БУТКОВСЬКИЙ, помер 5 липня 1967 р.; Юрій ЛОПАТИНСЬКИЙ, помер 16 листопада 1982 р.; Дарія РЕБЕТ, померла 5 січня 1992 р.; Євген ПРИШЛЯК, помер 13 грудня 1987 р..

Видатну роль у керівництві Воюючої України відіграли Микола ЛЕБЕДЬ, Мирослав ПРОКОП, Катерина МЕШКО, які перебували у підпіллі в Україні під час німецької окупації, а в липні — серпні 1944 року виїхали за кордон, делеговані Українською Головною Визвольною Радою.

* * *

Однією з найболючіших втрат для ОУН, УПА, УГВР і українського народу була смерть Романа ШУХЕВИЧА — генерала “Тараса Чупринки” 5 березня 1950 р. На черговому засіданні українських націоналістів на Рідних Землях запропоновано, щоб пост керівника Воюючої України посів Роман Кравчук-“Петро”, але він відмовився, пропонуючи на те місце Василя Кука-“Юрія Медведя”, “Лемеша”, “полковника Коваля”.

(Василь Кук народився 11 січня 1913 р. в селі Красному Золочівського району Львівської області, в родині залізничника. Брат Василя Кука — Ілярій, член ОУН, засуджений поляками на кару смерті і страчений у Львові 28 серпня 1938 р. Василь Кук — член Пласту, від 1929 р. - член УВО, організатор Юнацтва ОУН, закінчив гімназію у Золочеві в 1932 р., студент юридичного факультету католицького Університету в Любліні (1932-1933 рр.), просвітянський діяч у Золочівщині, член Повітової Екзекутиви ОУН та зв'язковий до КЕ ОУН ЗУЗ у 1933 р., політв'язень польських тюрем (1933-1936 рр.), після звільнення перебував у підпіллі (1937-1939 рр.). У 1939 році подався за кордон, до Кракова учасник військових курсів, учасник Другого ВЗ ОУН (у Кракові, 1941 р.) і відтоді — член Головного Проводу ОУН, її організаційний референт (на пропозицію Степана Бандери), учасник проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. у Львові, член керівництва Похідних Груп, заарештований німецькими органами СД 31 серпня 1941 р. у Василькові, неподалік Києва, в групі, що мала проголосити, як це відбулося у Львові, Акт відновлення української державності в Києві. Очевидна річ, що німці могли поступити з організаторами такого Акту так само, як це зробили у Львові. Під час конвоювання арештованої групи, Василь Кук разом з іншим членом Головного Проводу ОУН — Дмитром Мироном-“Орликом” утікає і переходить у глибоке підпілля. У 1942-1943 рр. Василь Кук — Крайовий Провідник ОУН на Південно-Східних Українських Землях (з осідком у Дніпропетровську), Крайовий Провідник Осередніх і Східних Земель України (1943-1949 рр.), Командир УПА — Південь (1944-1949 рр.) один із ініціаторів створення НВРО (Народно-Визвольної Революційної Організації на Волині (влітку 1944 р., яка фактично була тією ж ОУН, лише під іншою назвою). У 1949 р. — заступник Голови Проводу ОУН на Рідних Землях, заступник Голови Генерального Секретаріату УГВР. Після смерті Романа Шухевича — Голова Проводу ОУН на Рідних Землях, Головнокомандувач УПА, Голова ГС УГВР. Підступно схоплений 23 травня 1954 р. чекістами, пройшов надзвичайно важкі фізичні, а передовсім моральні поневіряння у большевицьких тюрмах до 1960 року).

Очоливши ОУН і УПА на Рідних Землях, Василь Кук у липні 1950 року через зв'язкового переслав до Провідника ОУН Степана Бандери й членів Проводу за кордоном листа. Подаємо головніші уривки з того листа, котрий має виняткове значення, оскільки найправдивіше віддзеркалює тогочасну дійсність в Україні, а також обрисовує нечувано важкі умови українського антисоветського підпільного руху.

Сповідуючи про смерть Романа Шухевича — генерала “Тараса Чупринки, автор листа пише, що “розробку” керівних членів Організації (ОУН. — Авт.), МГБ (Міністерство Государственной (державної) Безпеки) веде тонко і прецизійно... Вистачає в будь-який спосіб розконспірувати район свого перебування, щоб у скорому часі провалитися...”, і далі: “Смерть славної пам’яті друга Тура (Р.Шухевича. — Авт.) серйозно ускладнила вирішення ряду справ, пов’язаних зі станом, що заіснував за кордоном, і незвичайно боляче відчутна кадрами Організації на (Рідних) Землях. Але кадрів цей, хоч і як болючий удар не захитав. Вони з ще більшою енергією і посвятою продовжують визвольно-революційну боротьбу. ОУН і далі є сильною та незламною”.

“Полковник Коваль” пише: “Ми були свідомі, що потреба обміну думками у різних питаннях, обмін поглядами, взаємна інформація конечні для того, щоб наш визвольний рух, наша Організація були монолітом, щоб усі наші члени в Краю і за кордоном ішли одним шляхом, мали одну генеральну лінію у всіх важливих для визвольного руху питаннях.

Кожна вістка від Вас нас радувала. Про Вас і всіх друзів, які опинилися за кордоном рідної України, ми все думали і в нас було тверде переконання, що десь там, хай і далеко, є наші резерви, які, коли нас не стане, прийдуть і займуть наші бойові позиції, докінчать розпочате діло — славно завершать будову величного храму УССД. В нікого з нас не було ані невдоволення, ані жалю з того приводу, що ми — на фронті, а інші в той час — у далекому запіллі: кожний розумів потребу існування такого роду резерву та вагу і значення завдань, що їх на закордонному відтинкові мали виконати ті друзі, які там знаходяться. Тим друзям, яким у їх житті судилося побувати хоч трохи на еміграції (в тому числі і мені), ніколи не виглядали їхні позиції в Краю гіршими від еміграційного запілля. Навпаки, вважали свої позиції, хоч які важкі й небезпечні вони, наскрізь кращими і міняти їх на еміграційне запілля охоти не мали. Тому не існувало в нас того психологічного поділу на “крайовиків” і “емігрантів”, що мав місце колись, а було сильно відчутне споріднення, духова єдність. Кожний відчував: “Ми всі — однакі” — де не знаходилися б, які завдання не виконували б. Це духове єднання з усіма друзями, що опинилися поза межами України, не покидає нас і досі. Кожним успіхом їхнім ми радіємо, кожна їхню невдачу відчуваємо як власну...

Маючи на увазі таке саме наше ставлення, як це я кількома реченнями начеркнув повище, до всіх друзів, які опинилися на еміграції, і до діяльності, що там вони проводять, Ви розумієте, як могли ми спростити все те, що на еміграції заіснувало... Про стан Організації за кордоном ми були доброї думки. Ми сподівалися, що сили нашого руху за кордоном так само незламні, як у нас. Тому відомості про фактичний стан справ в Організації для всіх нас були найвищої міри несподіваним вибухом. Коли б не те, що особи, які ці відомості нам принесли, мали в нас повне довір’я і листи, що ми їх одержали, були безсумнівні щодо їх вірогідності — то ми, можливо, прийняли б усе це за грубу большевицьку провокацію. Та, на превеликий жаль, усе це факти...

Матеріалів до характеристики всіх відносин на еміграції в Організації ми одержали відносно багато... Загальне враження від прочитаного важко окреслити — це своєрідний кошмар. І люті, і жалі, і сором огортають нас усіх на (Рідних) Землях. Повірте, що у нас немає сміливості повідомляти про все це керівні кадри Організації...

Така у нас, в загальному, чуттєва реакція на існуючий стан на еміграції. Хоча у політиці чуттєві моменти — часто без значення, але я вважав за доцільне коротко написати Вам про них. Коли ж ідеться про оцінку ситуації на еміграції в цілому, і в Організації за кордоном зокрема, то ми підходимо до явищ рішуче не чуттєво, а холодно, під кутом зору доцільності для загальної справи визволення українського народу”.

Щодо оцінки міжнародного становища, Василь Кук зазначив, що “ми, можливо, дещо переоцінювали воєнну готовність США і західного блоку, але не забагато... Вам усі ці справи видно краще. Ви маєте великі можливості їх всесторонньо вивчати й аналізувати, і тому ждемо в цих справах відомості від Вас...”.

В листі однозначно з’ясовано ставлення до росіян: “... ставлення до росіян виразно узалежнюємо від того, як відноситимуться вони до українських визвольних змагань, до Української Держави. До цієї справи підходимо політично і реально. Ніякими ілюзіями і марними надіями себе не обманюємо! Ставка американців на росіян має дуже мало даних на успіх. Російська еміграція не має ніякого впливу на російські маси в ССРСР. Навпаки, ці маси її ненавидять і погорджують нею, як старим, віджилим, збанкрутілим мотлохом, що надається тільки на “звалку”.

Про внутрішньоукраїнську політику за кордоном Василь Кук пише: “Дуже понурий і відштовхуючий образ являє собою український політично-партійницький табір... Нам усе це вже дуже незрозуміле...”, а щодо партійної преси за кордоном: “З кожного рядка їхньої преси так і чується, що не мають вони найменшого уявлення про нашу Україну сьогодні. Вони бачать її такою, як багато років тому, це, може чи не найбільше нещастя... Сьогоднішня Україна — це не партійницько-політикуюча, це Україна воююча! Сьогодні в Україні немає місця на партійництво, тут усюди є один суцільний національно-визвольний революційний фронт. Кожного, хто хотів би цей фронт розривати в ім’я своєї партії, народ потрактував би як ворожого агента. У цьому всеукраїнському фронті боротьби знайшли місце всі, кому дорога ідея УССД.

Об’єднання національно думаючих українців на Батьківщині — це реальний факт! Невипадково тому в нас діє тільки одна ОУН, одна УПА, одна УГВР, як один суцільний фронт... Перенесення на Українські Землі в час нашого визволення і державного будівництва тієї закордонної партійної гризні дуже погано могло б позначитися на житті українського народу.

Ми не мислимо Української Держави з тоталітарною монопартійною диктатурою. Вважаємо конечним так для боротьби, як і до будови українського життя притягувати всіх чесних і вартісних українців, без огляду на їх партійну приналежність, соціальне положення чи інші різниці. Ми відверто заявляємо, що ми — за демократичний устрій в Українській Державі, але ми також за сильну державу, за твердий порядок у ній, проти анархізму...

...ЗЧ (Закордонні Частини) ОУН — це частина тієї ОУН, що бореться на Українських Землях. Саме ці моменти повинні позиції ЗЧ ОУН незвичайно скріплювати. В почутті власних сил і спроможностей, власної вартости та гідности я вважаю, що ЗЧ ОУН повинні були стати осторонь усіх партійних чвар...”.

Щодо ідеологічно-програмних питань Василь Кук пише: “Ми стоїмо на тих ідейно-програмних позиціях, що їх сформульовано на ІІІ НВЗ ОУН. Від цих позицій ніде офіційно не відмовляються також і ЗЧ ОУН. Вони зобов’язують усіх членів ОУН. Не

вважаю, щоб ті позиції, що їх прийнято на III НВЗ ОУН були запереченням позицій, викладених у Постановах II ВЗ ОУН 1941 р. Постанови III НВЗ ОУН - це логічне продовження постанов II ВЗ ОУН і про протиставлення одних постанов іншим у нас мови немає.

У всіх наших виданнях на теми ідеологічно-програмного порядку ми виходимо з тих положень, що були прийняті на III НВЗ ОУН, і в дусі постанов деякі питання докладніше уточнюємо та інтерпретуємо...(Прим.: всі основні праці таких визначних націоналістичних публіцистів як Петро Федун-“Полтава” і Осип Дяків-“Горновий” — базуються на Постановах III НВЗ ОУН, і є лише докладніше уточнені та інтерпретовані).

Дуже дивно і незрозуміле нам, на якій основі роблять за кордоном висновки про те, що ОУН на (Рідних) Землях — за колгоспи. В Постановах III НВЗ ОУН ясно сказано, що ми — проти большевицької системи в організації сільського господарства. Отже проти колгоспів!..

Правда, в постановах III НВЗ ОУН говориться про користування селян землею і про свободу селян самим вибирати ті чи інші форми господарювання. Але на цій підставі робити заключення, що ми — за збереження колгоспної системи, це рішуче неправильно. Хоча ми є проти колгоспної системи, проте силою накидати селянам такий чи інший спосіб господарювання, згори перерішувати, що тільки, наприклад, індивідуальний спосіб в Українській Державі буде допускатися, а інший буде заборонений, вважаю, було б неправильним. З цих причин дається селянам повну свободу у виборі форм господарювання...

У питанні нашого ставлення до большевизму ми рішуче не йдемо по лінії його виправлювання, а відкидаємо і поборюємо його в цілому і в усіх відношеннях. У практичній боротьбі нам далеко вигідніше бити по большевизмові на основі його практики, що її кожний бачить і переживає, ніж воювати з різними большевицькими ідеями, що їх вони в пропагандистських цілях виголошують і ніколи не реалізують. Наприклад, большевики виголошують: “Кожна нація має право на власну суверенну державу”. “Усі нації, як малі, так великі, повинні мати рівні права”, так само вони виголошують і протиімперіялістичні ідеї, і ідеї проти визиску та експлуатації трудящих, і ідеї рівноправності всіх громадян у державі, рівноправності жінок і т. п. Чи ми можемо ці “їхні” ідеї заперечувати і висловлювати протилежні ідеї тому, що це говорять большевики? Думаю, що ні. І тому замість воювати з такого роду таки правильними ідеями, ми воюємо з большевицькою практикою, яка на ділі є прямим запереченням того, що вони часто деклярують.

Коли ж ідеться про большевицький комунізм як ідеологію в цілому, ми його рішуче заперечуємо, протиставляючи власну націоналістичну ідеологію. В цьому відношенні не допускаємо ніякого компромісу... У питаннях соціального змісту нашої визвольної боротьби ми відкидаємо і большевицький соціалізм і капіталізм. Боре́мося проти існуючої большевицької соціалістичної системи в економічному житті, але не думаємо повертати і до капіталізму зі всіма наслідками, що їх він може в Україну принести. З цих причин нам закидають наші вороги і противники, в одному випадку, — коли ми виступаємо проти большевицького соціалізму, що ми за повернення капіталізму, а в другому випадку — коли ми виступаємо проти капіталізму, — що ми за большевицький соціалізм... Такого роду закиди на нашу адресу, це або наївність, або свідоме брехня.

...Соціально-економічна система в Україні повинна... сприяти якнайповнішому росту та розвитку всіх продуктивних сил УД (Української Держави), забезпечувати якнайвищий добробут цілого народу і заможне культурне життя кожного громадянина...

...Під терміном “безкласове суспільство”, в основному, розуміємо такий суспільний лад, де унеможливлений буде визиск та експлуатація...”.

Щодо питання опозиції Василь Кук пише в листі до С.Бандери й інших членів Проводу ОУН за кордоном: “...сам факт, що в ЗЧ ОУН наступив розкол, це для цілого визвольного руху, в тому числі і на (Рідних) Землях, просто трагічно! Ми вповні свідомі всіх далекойдучих наслідків цього факту, коли б розкол у якийсь момент поширився і на ОУН на Землях... Це пряме руйнування того всього національного капіталу, який ми здобули ціною крові і колосальних жертв цілого народу. Удар цей — тим болючіший, що одержуємо його не від ворога, а від наших таки друзів... Нашим найгарячішим бажанням, нашою категоричною вимогою до Вас і всіх друзів ЗЧ ОУН, як і друзів з т. зв. опозиції, є те, щоб цей розкол був усунений, щоб між усіма членами ОУН за кордоном знову була згода...”.

ОУН на Рідних Землях — сильна духом. “Моральний стан кадрів — добрий, — пише полковник “Коваль”. — Фізичний — далеко гірший. Багато “старих” кадровиків є хворими, пораненими, перемученими надмірним переживанням і умовами боротьби”. Але “всі свідомі того, що боротьба конечна і ВИРІШИЛИ БОРОТИСЯ ДО СМЕРТИ”.

* * *

Опозицію проти Степана Бандери за кордоном на початку 50-х років очолили видатні українські націоналістичні діячі, колишні однодумці та співпрацівники Провідника ОУН: доктор Лев Ребет (1912-1957), публіцист і правник, родом зі Стрия, в’язень польських тюрем, провідник КЕ ОУН ЗУЗ у 1934-1938 рр., у 1941 році учасник Другого ВЗ ОУН (в Кракові), заступник Голови Державного Правління у Львові, ув’язнений німцями в 1941 р., в’язень концтабору в Освенцімі до 1944 р., загинув у Мюнхені 12 жовтня 1957 р. від руки большевицького агента Б.Сташинського), Зенон Матла (1910-1993), довголітній член ОУН, засуджений у 1935 р. польським судом на смерть, замінену на досмертне ув’язнення, звільнений у 1939 р., учасник Другого ВЗ ОУН в Кракові, провідник Південної похідної групи революційної ОУН і перший Крайовий Провідник ОУН на Південно-Східніх Землях, від 13 травня до дня арешту німцями в липні 1943 року — член Бюра Проводу ОУН, в’язень німецького концтабору до 1944 р., член Закордонних Частин ОУН, автор публікацій на ідеологічно-політичні теми, помер у Філядельфії (США) 23 вересня 1993 р.). До Л.Ребета й З.Матли приєдналися інші націоналістичні діячі — колишні сподвижники Степана Бандери, між ними Роман Ільницький (нар. 1915 р.) — журналіст, член Державного Правління, очоленого Ярославом Стецьком, арештований німцями в 1941 р., в’язень концтабору до 1944 р., автор німецькомовної праці п. н. “Німеччина і Україна — 1934-1945”, а також полемічної публікації під псевдом Р.Кричевський).

Обмін думками, широка політична дискусія, врешті розгляд різних пропозицій між визнавцями однієї спільної, для всіх найвищої ідеї, якою є Суверенна Українська Держава — найголовніший гарант самого життя народу — не тільки можливі, а й дуже потрібні, але вони можуть стати небезпечними та шкідливими, якщо в них непомітно й

хитромудро (вживаючи чекістського вислову — “еластичним способом”) втручається ворожа (большевицька) сила, що була і є непримиренним і заклятим ворогом ідеї української державної самостійності.

Серед большевицьких заходів, спрямованих на поборювання і винищування національно-визвольницьких сил в Краю і за кордоном, було намагання увірватися у зв'язкові лінії між Україною і Заходом. Ці намагання, на превелике лихо, увінчалися успіхом для червоної Москви.

Зрозуміла річ, що у дискусіях за кордоном велике, а чи не найбільше значення мала позиція Краю. Опоненти посилялися на те, що Край за ними, хоч це аж ніяк не відповідало правді. Степана Бандеру вважали своїм Провідником керівники Воюючої України — Роман Шухевич і Дмитро Маївський, і всі їх співпрацівники, а врешті Василь Кук — сподвижник С.Бандери, що очолив національно-визвольну боротьбу Краю після загибелі Романа Шухевича.

Для з'ясування позиції Краю Закордонні Частини ОУН вислали в Україну довголітнього члена ОУН Мирона Матвієйка, а опозиція — під назвою Закордонне Представництво УГВР — націоналістичного діяча учасника Третього НВЗ ОУН Василя Охримовича. Обидва вони, спочатку Матвієйко, а згодом Охримович потрапили в лабеті чекістів...

Захопивши зв'язкову лінію між Краєм і закордонними націоналістами, большевики вислали, ними ж укладені, а нібито Василем Куком підписані (його організаційним псевдом Ю.Леміш) (“телеграми”, в яких “Край констатував, що “Провід Організації Українських Націоналістів на Українських Землях стверджує, що Бийлихо (одне із псевд С.Бандери. — Авт.) відійшов від Постанов III НВЗ ОУН”, і що “він ні формально, ні фактично не є Провідником ОУН”, а далі: “Провід сподівається, що Бийлихо в ім'я цілості ОУН припинить розкольніцькі акції”.

Згодом чекісти (знов же з фальшованим підписом Ю.Лемеша) вислали ще одну “телеграму”, в якій “Провід ОУН в Краю” “уповноважнює Лева Ребета, Зенона Матлу та Бийлиха (С.Бандеру) тимчасово перебрати керівництво закордонних частин ОУН і реорганізувати Закордонні Частини з позиціями Проводу в Україні”.

“Еластична” затія большевикам повністю не вдалася, С.Бандера далі очолював, аж до дня своєї трагічної смерті, революційну ОУН, але й опозиція не припиняла діяльності, потопаючи в бурунах большевицької провокації.

Минуло майже сорок років. Василь Кук категорично заперечує те, що він нібито надсилав до закордонних націоналістів “телеграми”, уривки з яких щойно подано. Отже, чергова большевицька провокаторська затія.

Застановімся: чи міг Василь Кук посилати до націоналістів за кордоном “телеграми”, вимагаючи фактично знеславити й усунути з провідного поста свого Провідника С.Бандеру, який ще на Другому ВЗ ОУН в Кракові віддав один із найвідповідальніших постів в Організації – пост організаційного референта (5-е місце в Головному Проводі) – В.Кукові. І не тільки: у листі В.Кука до С.Бандери й членів Проводу ОУН за кордоном, надісланому в липні 1950 року, ані натяку немає на те, про що йдеться у “телеграмах з Краю”, зладжених чекістами.

Большевики всіма способами силкувалися знищити націоналістичний визвольницький рух: у Краю — шибеницями, розстрілами, тюрмами та лагерами, скорострілами й

танками, а за кордоном — брехнею, наклепами, розбиванням ідейної спаяності, несусвітніми провокаціями, врешті — вбивством: спочатку Л.Ребета, а два роки пізніше — Провідника ОУН Степана Бандери...

На місце полеглих борців-націоналістів прийшли нові когорти, які далі ломали скалу і рівняли правді путі...”

РОСІЙСЬКИЙ ІМПЕРІЯЛІЗМ — ЛИХО ЛЮДСТВА

Мета наших визвольних змагань — повне унезалежнення від Москви через побудову Суверенної Соборної Української Держави — не може бути нічим підмінена. Сама зміна режиму й устрою Росії, при будь-якому узалежненні від неї України, не є ані суттю, ані етапом українського визволення. Сучасна визвольна боротьба українського народу з большевицькою Москвою є одночасно боротьбою з імперіялізмом московської нації взагалі, оскільки большевизм є формою і витвором цього імперіялізму.

Україна може творити спільний протибольшевицький фронт з такими чужими силами, які позитивно ставляться не тільки до самої боротьби, але і до наших визвольних цілей, та воюючи проти спільного ворога, не мають ворожих намірів щодо України. Такий природний і організований спільний фронт творять поневолені Москвою народи.

Зате ж немає таких московських сил, які позитивно ставилися б до самостійницьких змагань України і її союзників, які протиставились би імперіялістичним діям і тенденціям Московщини. Московські протибольшевицькі течії і настрої є проти самого режиму, проти комуністичного ладу і системи, а не проти національно-політичного поневолення інших народів. Різні еміграційні московські партії й організації, при своєму декларативному протибольшевицькому поставленні, свою фактичну діяльність зосереджують на поборюванні українського самостійницького руху. Таким чином, коли йде про втримання московської імперії, вони змагають до того самого, що й большевики, і доповняють їх роботу там, де не сягають большевицькі руки. В цьому існує фактичний поділ ролі між двома ривалізуючими формами московського імперіялізму.

Степан Бандера “З москалями нема спільної мови”

Московський нарід, якому присвоєно назву “російський” (назву Росія узято з візантійської термінології і вона відповідає назві Русь. — Авт.), утворювався із змішання розміщених на північних землях європейського Сходу угро-фінських племен, відомих з літопису “Повість временних літ” під назвами весь, меря, мурома, чудь, мордва... з північно-слов’янськими племенами: кривичами, ільменськими словенами і в’ятичами. А загалом асимільовано шляхом інфільтрації (проникання) близько двадцяти угро-фінських племен, що повільно, але безупинно слов’янізувалися. Таким чином після послов’янення угро-фінів утворилася нова слов’яно-фінська спільнота, цілком відмінна від інших слов’ян.

Проживаючи у суцільній лісовій смузі, живлячись у початковій стадії продуктами мисливства та рибальства, мешканці того понурого й холодного краю, загартовані

суворими кліматичними умовами, відрізнялися психікою од інших слов'ян, вони були фанатичні, нетерплячі, деспотичні.

Минали століття, а характерні риси тієї північної слов'яно-фінської спільноти не затирилися. Скажімо, коли християнство Києва визнавало принцип рівності всіх народів перед Богом, то Церква у Московії була і є знаряддям московської держави. Це ж у Москві, після падіння Візантії, окупованої Туреччиною (1453 р.), виникла концепція “третього і останнього Риму” (а “четвертому не бувати”!) що мав бути і церковним верховодом, і навчителем, і повелителем “всей вселенной”. Правовою основою тієї концепції мав бути шлюб великого московського князя Івана III із Софією Палеолог — племінницею останнього візантійського імператора. У той час Московія “присвоїла” герб — візантійського двоголового орла (Прім.: москалі-росіяни багато чого “присвоювали”, наприклад: багатющий старо(церковно)-слов'янський словник, терміни мов: української, польської, німецької, англійської, французької, а також мов азійських народів, пісенне багатство інших народів, а передовсім — українського тощо. Москалі “присвоїли” піввіковий період нашої княжої епохи. А НТС (російська шовіністична організація — Національно-Трудовой Союз) визнає гербом Росії... Тризуб Володимира Великого).

І в питаннях зовнішніх взаємин московська політика своєрідна: коли Київ, ідучи за традицією своїх предків, чинив збройний опір азійським ордам, Москва пішла на співпрацю з ними. У тридцятих роках XIV століття за те, що князь Іван Калита (який переніс столицю з Володимира-над-Клязьмою до Москви) був ретельним збирачем данини з московської землі для татар, хан надав йому титул московського князя, а той, користаючи з ханської підтримки, став “собірателем” земель, укріпивши своє панівне становище.

Вирішальним фактором у здійснюванні московських політичних тенденцій став агресивний меч-булат, який проклав шлях до творення російської імперії: у 1346 році Москва загарбує землі Комі, а в другій половині XV століття до складу Московії “входять” Карелія і Удмуртія. У той час до Московської держави “приєднано” майже всі північні удільні князівства (Серпухов, Можайськ й ін.), а далі князівства: Ярославське, Ростовське, Тверське, Вятську землю та більшу частину Рязанщини, врешті, після багатьох збройних ударів Новгород Великий потрапив під зверхність Москви (1478 р.).

Якщо не всі, то більшість російських істориків і за царату, і в роки большевицького панування, з'ясовуючи процес творення російської імперії, навіть не згадує, що те “державне будівництво” здійснювали шляхом нечуваного розбою і кровопролиття, поневолення чужих племен і народів руками жорстоких опричників.

В половині XV століття Московське князівство охоплювало територію завбільшки 450 тис. квадратних кілометрів, на якій проживало близько 3 мільйонів населення.

У середині сімнадцятого століття московські опричники досягли берегів Тихого океану. В наступному столітті, після того, як творець Російської імперії цар Петро Перший (від 1721 р. — імператор) домігся успіхів у війнах зі Швецією, Росія окупувала Каракалпакію, Гірський Алтай, Калмицьке ханство, Білорусь, Північну Осетію, Кабарду, Крим, Молдавію, Литву... Не призупинилося загарбування чужих земель і в наступному, XIX столітті: під панування Росії потрапили Фінляндія, Грузія, Південна Осетія, Карабахане ханство, Інгушетія, Басарабія, Бакинське, Ширанське, Тебризьке і Дагестанське ханства...

В 1828 р. російська орда напала на Чеченію, але повністю окупувала її лише в 1859 році. Волелюбні кавказькі народи тривалий час відбивали атаки імперських збройних орд.

У листопаді 1845 року в поемі “Кавказ” Шевченко звернувся до захисників національної волі кавказьких народів з полум’яним закликком: “Борітеся — поборете, Вам Бог помагає. За вас правда, за вас слава і воля святая!”. В ім’я правди й справедливості Шевченко став на захист волелюбних кавказців. А якими нищими в очах світу об’явилися московські писаки — звеличники несамовитих катюг, опричників, жорстокосердих грабіжників.

Різними надуманими претекстами “виправдовують” російські імперіялісти свої провокації і криваві затії проти волелюбних народів світу, скажімо, “прищеплюванням вищої культури”, “поширюванням прогресивних методів у сфері господарювання” тощо, приховуючи те, що та “вища культура” і фальшивий прогрес несли завойованим народам повну загибель.

Що ж до взаємин між Україною і Московщиною після підписання Переяславських угод (1654 р.), то тут про “прищеплення вищої культури” говорити не доводиться, оскільки українська культура була вищою від московської. Тут Москва застосувала інше ошуканство. Москалі твердять, а за ними їх наські доморощені лакеї потакують, що Україну “з’їли” б Польща й Туреччина, якби не було Переяслава. Отже для нас, українців, було б краще, якби нас “з’їли” москалі, аніж мали б “з’їсти” поляки чи турки. Ось яка імперська логіка! Тим, хто сумнівається у достеменності щойно сказаного, слід дати в руки 2-й том УРЕ (Української радянської енциклопедії), де на сторінці 546 зазначено: “Ухвала Переяславської ради була здійсненням прагнень і сподівань українського народу і знаменувала поворотний стан в його житті. Цим Україна була врятована від поневолення шляхетською Польщею і султанською Туреччиною...”.

Про гірку долю України під московським чоботом важко промовчати, тому й тут безсоромні большевицькі кривотлумачі знаходять “виправдання”, твердячи, що, не зважаючи “на соціальне й національне гноблення народніх мас України російським царизмом, воз’єднання сприяло економічному розвитку, культурному взаємозбагаченню двох братніх народів...”.

Україна і Росія — два антиподи, дві діаметрально протилежні сили, два світи. Апологети російської імперії постійно силкуються втовкмачувати, що це один організм, у якому не лише росіяни, а й українці осягнуть щастя. Оця фальшива імперська теорія є живильним матеріалом для кореня українського національного лиха!

Перед кожним українцем, що знав чи пізнає неосквернену правду, стоїть завдання пояснювати незрячим співвітчизникам, що вже саме зіставлювання слів “Україна” і “Росія” асоціюється із жахливою трагедією нашої Батьківщини. Термін “російська імперія” тісно сполучений із намаганням російських імперіялістів (білих, червоних чи ще якимось перефарбованих) доценту знищити не лише українську державно-самостійницьку ідею, а й потенційних прихильників тієї Ідеї і то лише з однією метою: зробити українців рабами, “тяглом бистроїзного імперського воза”.

Тягнутися до Росії, силоміць підштовхувати наш народ під її хижацьке крило можуть лише невігласи або ж зрадники Комуно-соціалістичний зрадницький елемент, створюючи в Україні політичну й соціально-економічну нестабільність, закликає

відвертати очі від минулого, називаючи спасеними “ідеологію наживи” і нове “входження” у московський “союз нерушимий”.

“Не говорім про минуле — про ліквідацію Росією Гетьманщини в 1764 році, забудьмо про знищення Росією Запорізької Січі в 1775 році про закріпачення селян на Лівобережній Україні в 1783 році, не згадуймо про Валуєвський циркуляр 1863 р., про Емський указ 1876 року, яким заборонено друк і поширювання книжок українською мовою, заборонено українську мову взагалі... То ж старі часи царського панування, — пащекують імперські й доморощені виплодки, — не говорім про штучно Москвою організовані в Україні голодомори, не говорім про диктатуру компартії, не говорім про тоталітарну систему, що виросла на большевицьких дріжджах, забудьмо про асиміляцію українців та про російщення” — затуманюють голови наших громадян вороги України, противники її незалежного від Росії, суверенно-державного життя.

Російські імперіялісти “по-своєму” тлумачать наше минуле і сьогодення. А хто ж, як не імперіялісти нашу національну територію назвали “Малоросією”, викресливши з мап Європи назву Україна, і в той же час називають Московщину “Великоросією”, навіть тим підкреслюючи право на своє панування над нашими землями, над нашим народом? Хто розпоряджався землями України, насаджуючи тут вірних Москві чужинців і різних запродавців і за царату, і за большевицького панування? Хто, розпоряджаючись, як у себе вдома, обдаровував земельними наділами, високими посадами і деяких українців, здобуваючи таким нечесним способом їх прихильність до московського престолу, і сіючи заздрість і сум’яття серед українців, викликаючи суперечки, а при тому Москва забезпечувала за собою останнє слово, підкріплюючи таким чином свою значимість?

У подальшому розвитку московського “політичного курсу” і за царату, і за большевиків пішло в хід монтування секретної мережі донощиків яким Москва платила подарунками та обіцянками. Зрадництво, розбещеність, моральне зіпсуття культивувала Москва впродовж усього свого існування, а до апогею дійшло воно за панування большевицьких вельмож. Чекістські карально-репресивні органи організували цілу армію конфідентів, послуговуючись при тому шантажем, залякуванням і провокаціями. Комуно-большевицькі “специ” через своїх агентів проникали в усі середовища, вони ж, за московськими інструкціями, розпускали вигідні для Москви “чутки”, сіяли зневіру, підривали ідеологічні основи українського національно-визвольного руху тощо Комуно-большевицька “діяльність” була спрямована на те, щоб створювати атмосферу недовіри у суспільстві, щоб кожен кожного боявся, щоб тримати маси у непевності, врешті, щоб “переконувати” у безперспективності боротьби за українські національні інтереси, за українську державну суверенність.

* * *

Російський імперіялізм — найбільший ворог України і багатьох інших народів. Про це писав Степан Бандера в кількох статтях, зокрема “З москалями нема спільної мови”, “Первородний гріх проросійської концепції”, “Відкриті карти”.

У п’ятдесятих роках, коли в результаті большевицьких агресивних дій у різних кутках світу і в зв’язку з тим, що створилася напружена ситуація, виникла можливість вибуху третьої світової війни, на Заході з’явилася ще одна форма імперського затуманювання. Певними закордонними імперськими російськими агентствами була запропонована

концепція боротьби лише проти большевицького режиму, але за збереження російської імперії. Та концепція знайшла відгомін і в деяких політичних колах Заходу. Пороблено заходи й заклики, щоб у ту, лише протибольшевицьку боротьбу втягнути й українців. З того приводу С.Бандера писав “В українській політиці вже давно устійнилася однодушна негативна постава до всіх, явних чи замаскованих намагань впрягти українську справу до московського імперіялістичного воза. Всюди, поза засягом московського насильства, українська національна спільнота ставиться до того роду московських затій так, як звичайно до ворожих починів. І кожна спроба з боку москалів зробити вилім в українському фронті є цілком безнадійна”. Проте деякі американські політичні кола — як пише С.Бандера: “...різними засобами намагаються звести в одно річище і визвольні змагання народів, поневолених Москвою, в першу чергу України, і протирежимні, антикомуністичні тенденції серед московська народу, репрезентовані його політичною еміграцією. Базою спільної дії мало б бути передусім саме негативне ставлення до большевизму, як до режиму і комуністичної системи, боротьба за його усунення та за встановлення на його місце демократичного ладу. Що ж стосується державно-політичного укладу на місці ССРСР, то мала б залишитись російська імперія в дотеперішньому складі, до якої належала б Україна й інші народи...”. Далі С.Бандера пояснює: “Україна й інші народи мали б переставити свої визвольні змагання тільки на протирежимну, протикомуністичну боротьбу і провадити її в аспекті неподільности російської імперії, з пристосуванням до московських бажань.

Така концепція зустрілась з одностайним різким відпором усіх українських політичних середовищ...”, але “настійливість американських чинників, які ведуть цю акцію, готова посунутись до таких меж, що мовляв, становище української сторони до такої їхньої концепції вони будуть трактувати як чинник українсько-американських взаємин. Тобто, що керівні політичні кола США будуть так ставитися до українських політичних сил, як ці ставитимуться до їхньої проросійської політичної акції”.

Степан Бандера констатує, що це з боку США “неповажне ставлення” і до такого ставлення не можна достосовуватися, оскільки “ставлення до Москви, до московської нації і державности, до всіх її складників і форм московського імперіялізму — це виросло з вікової історії, основне питання життя і розвитку української нації”.

Провідник революційної ОУН аргументує: “Історичний досвід переконливо повчає нас, що Росія при всіх внутрішніх перемінах ніколи не змінjala, і не послаблювала свого імперіялізму — гону загарбувати, визискувати й нищити інші народи, зокрема український.

Кожна московська держава, як царська, так демократична і большевицька, завжди послуговувалась підступом і віроломністю супроти України й інших народів, і кожную форму союзу перетворювала в найжахливіше поневолення. Отже ворогом не був тільки режим — царський чи большевицький, а Москва — навіжена бісами імперіялізму, жадобою бути все більшою, могутнішою, але не власним ростом, а коштом поневолення інших народів, їх пограбуванням і всмоктуванням у себе”.

С.Бандера звертає увагу на минулі роки, зазначаючи: “Повторюється історія 1917-1920 років, коли-то білі і червоні московські сили, не зважаючи на найбільшу взаємну ворожнечу, однаково звертали свої головні сили на знищення самостійної України та інших відновлених національних держав. Денікін (Прим.: російський генерал Антін

Денікін (1872-1947) в 1918-1919 рр. після смерти Корнілова, головнокомандувача армії російського Тимчасового уряду смертельно пораненого більшовиками), командував російськими антибільшовицькими “збройними силами півдня Росії”, тобто України. Виступав проти УНР і проти повстанських загонів, а передовсім — проти більшовиків. Після усунення Денікіна в 1920 р., за підтримкою Антанти, командування перебрав російський генерал Петро Врангель, який вів бої проти більшовиків, водночас виступаючи проти армії УНР) узяв усю поміч західних держав, призначену на боротьбу з більшовизмом, повернув її головним чином проти Українських Армій. Так само тепер московські імперіялісти на еміграції, під формою протибільшовицької акції і спільного фронту, намагаються захопити під свій вплив політику західних держав на цьому відтинку та скерувати їх акцію на єдиноне ділимські рейки, на шкоду змаганням України та всіх поневолених Москвою народів... Будь-які зв'язки з ворогом на такий плятформі капітулянтства були б злочином національної зради”.

* * *

Наступна стаття Степана Бандери “Первородний гріх проросійської концепції” є продовженням попередньої теми. С.Бандера пише: “...мусимо розглянути головні мотиви проросійської концепції в американській політиці... Головним джерелом домінуючої в американській політиці проросійської концепції є теза, що боротьба з більшовизмом у світовому масштабі має бути боротьбою з самим більшовицьким режимом, з його суспільно-державною системою та з його дальшою експансією, а в жодному випадку не може бути боротьбою проти Росії як імперії...”. Далі С.Бандера пише: “До московського імперіялізму ця концепція застосовує дві різні мірки, залежно від територіяльних меж його дії. В кордонах з-перед Другої світової війни — він сприйнятливий і справедливий, російська імперія в цих кордонах — непорушна, і приналежність численних немосковських народів до неї має бути збережена. Натомість дальша експансія Москви й більшовизму, що сталася після цієї війни, як і підготовлювана на майбутнє — це вже властивий імперіялізм якому конечно (треба) покласти край”.

С.Бандера стверджує: “Більшовизм дає найбільші успіхи московському імперіялізмові, він же ж сам є його найдосконалішою формою. І кожна спроба ривалізувати з ним у цьому відношенні цілком безнадійна. Зате єдиноне ділимська концепція американської політики намагається заграти іншим атутом. Мовляв, вона доведе до того, чого не досягнув ані царський, ані більшовицький режим, а саме, що визвольні протимосковські рухи самі добровільно скапітулюють перед московським імперіялізмом, який виступає під американським омофором, зречуться своїх самостійницьких цілей і залишаться у складі російської некомуністичної імперії...”

Московський імперіялізм уже має у своїх кігтях Україну й інші народи, тут йому вже нічого віддавати. Але йому досі ніяк не вдалося зламати самостійницьких змагань цих народів, в першу чергу українського. Навіть більшовизм приневолений робити їм бодай сповідні поступки, виставляючи як приману форми т. зв. советських соціалістичних республік і їх добровільного союзу. Тож доведення до капітуляції самостійницьких рухів перед еміграційними експонентами (особами, що представляють. — Авт.) московського імперіялізму було б немалозначною прислугою для нього з боку американської політики.

Цього жадають від неї московські еміграційні кола, і це вона старається зробити, щоб з'єднати собі симпатії москалів...

Американська концепція боротьби з большевизмом потребує, щоб існував активний протибольшевицький рух московського народу. Вона бачить для цього найкращу, а може і єдину можливість у тому, щоб існуючі національно-революційні рухи підвести під знам'я російського протирежимного руху. Американці сподіваються, що може таким чином вдасться розбудити і серед москалів якісь протибольшевицькі сили й дії. А принаймні, може, вдасться створити зовнішнє враження, що в СРСР існує російський протибольшевицький рух, в якому йдуть пліч-о-пліч і москалі, і українці, й інші національності. Це є другий головний мотив американської концепції одного спільного протибольшевицького фронту народів СРСР, фронту москалів і поневолених Москвою націй.

Третім мотивом тих намагань є бажання концентрувати всю енергію активних і потенціальних протибольшевицьких сил у межах СРСР на єдиній цілі: знищення большевицького режиму і системи... Такі, за нашою оцінкою, головні мотиви американської концепції втиснення національно-визвольних рухів поневолених Москвою народів у рамці російського протирежимного фронту..."

Врешті Степан Бандера робить висновок: "Маємо справу з очевидним перемішанням наявних фактів з нереальними мріями, що доводить до найбільш парадоксальних концепцій. Діється так лише через загальне нерозуміння дійсного стану в кордонах російської імперії та під впливом баламутства, що його пляново й систематично поширюють усі москалі серед чужинного світу.

Але коренем усіх помилок американської політики і плянів супроти СРСР є теза, що московська нація, московський імперіялізм і большевизм — це три окремі, а не органічно зрослі з собою явища, що ворогом для всіх інших народів є сам большевизм і що в боротьбі проти нього можна мати московський нарід за союзника".

* * *

Змістом третьої статті Степана Бандери "Відкриті карти" є продовження теми щодо проросійської тенденції в американській політиці 50-х років нашого сторіччя.

С.Бандера пише: "Проросійська тенденція теперішньої американської політики в холодній війні з СРСР назовні аргументується головню бажанням з'єднати в один фронт усі протибольшевицькі сили... Тим часом американська акція на цьому відтинку ставить виразну межу поміж визвольними змаганнями т. зв. сателітних країн, які попали під московське панування в останній світовій війні (йдеться про Польщу, Східню Німеччину, Чехо-Словаччину, Угорщину, Мадярщину й ін. — Авт.) і такими ж самими визвольними змаганнями народів, давніше поневолених Москвою. Одна і друга група народів стоїть в аналогічній боротьбі проти большевизму і проти кожного поневолення московським імперіялізмом, проти накиненої Москвою комуністичної системи — за повну державну самостійність і незалежність. Фактичне становище одних і других дуже подібне, а шлях до визволення й можливості боротьби — такі самі. Але американські кола не пособляють цементуванню спільного фронту одних і других народів... Американці мусять добре розуміти, що зведення в одні рамці московських імперіялістичних, хоч і протикомуністичних тенденцій і визвольних змагань поневолених народів не створить

ані сили, ані динамічної, плянної дії, тільки приведе до взаємного паралізування... Головна мета такої політики — вкупитися у симпатії московських кіл, які стоять на імперіялістичних позиціях, але настроєні проти большевицького режиму й системи... Таку політику розцінюємо як цілком помилкову і безнадійну щодо її успішності... США самі ставлять себе в таку позицію, в якій мусять програти...

Але найбільшим лихом розгляданої тут проросійської концепції в американській політиці є те, що вона наміряється вбити ножа в спину національно-визвольних змагань України й інших поневолених Москвою народів та замикає дорогу до порозуміння і співдії між ними протибольшевицькими зусиллями США.

Ця концепція негативно ставиться до суті визвольних змагань України й інших народів, тобто до їх прагнення до повної державної самостійності і повної ліквідації будь-якої залежності від Москви. Ця концепція вимагає від нас зречення цієї основної цілі, зведення наших змагань тільки до протирежимної боротьби і фактичного підчинення вимогам московських еміграційних імперіялістів для втримання України й інших народів у рамцях російської імперії. Це ж ті самі вимоги, які кожна московська імперська система, від царату до большевизму, накидала нам засобами найстрашнішого терору... (Американці) вимагають зречення з властивих цілей визвольної боротьби. Це так само, якби людині, яка бореться з життєвими злиднями, хтось пропонував достатки під умовою, що вона позбавить себе життя... На це український визвольно-революційний рух не піде ніколи й за жодних умов, він не зрадить прапора і цілей вікових змагань України, яке коштує українській нації стільки жертв... Для ламання національного фронту проти московського імперіялізму немає жодного виправдання. Капітуляція перед його еміграційною антикомуністичною відміною є такою самою національною зрадою, як і перед большевизмом...

Якщо б на зміну большевизмові в Україні пробували стати ногою московські імперіялістичні загарбники іншого забарвлення, то український нарід поведе проти них таку ж саму боротьбу, як проти большевиків, незалежно від того, чи вони матимуть чужу підтримку і з боку яких держав. Під час Другої світової війни український революційно-визвольний рух провадив боротьбу на два фронти — проти большевизму і гітлерівських загарбників. Гітлер хотів зробити з України свою колонію так само як Москва, тож ситуація була зрозуміла. Але який був би глузд Америці чи іншим західнім державам ставати ворогом України на те щоб допомогти москалям втримати імперію, яка колись знову підійме роги проти Заходу?"

Статтю С.Бандера закінчує такими словами: "Проросійську концепцію американської політики, з її потураннями московським імперіялістам і намаганням віддати їм на поталу визвольні змагання поневолених народів вважаємо за шкідливу й безглузду, як з нашого погляду, так само і з погляду рації американської та світової боротьби з большевизмом..."

Наша рішуча постава проти неї (американської концепції) боронить не тільки справу визволення України й інших поневолених Москвою народів. Вона має на меті теж добро світового фронту оборони життя і волі народів перед нищівним наступом московського імперіялізму і його інструментом — комунізмом".

ВБИВСТВО СТЕПАНА БАНДЕРИ

Советсько-російський уряд, очолений Хрущовим, постановив замордувати Степана Бандеру тому, що він був Провідником широко розгалуженого руху спротиву проти російсько-комуністичної окупації України. Бандера був символом боротьби за вільну й незалежну Україну 45-мільйонної нації з власними традиціями, культурою, мовою, цивілізацією.

Боротьба українського національного руху спротиву проти кожної чужої окупації, — особливо проти російсько-комуністичної, — була завжди наново документована.

Російсько-комуністичні методи для знищення постійної визвольної боротьби українців є такі безмилосердні, що їх в історії тиранії ніде знайти не можна. В 1932-1933 рр. російські комуністи вивезли з України всі запаси поживи і збіжжя для засіву та через те zorganizували голод, що коштував життя мільйонам осіб...

...коли Хрущов у 1956 році зустрівся у Женеві з президентом Айзенгавером, хрущовські танки розчавили в концентраційному таборі в Кенгірі (Кенгір — місцевина в Казахстані. — Авт.) 500 українських жінок — політичних в'язнів, які створили були навколо співв'язнів, українських чоловіків, охоронний перстень проти НКВД.

Советсько-російська таємна служба (йдеться про органи КГБ. — Авт.) замордувала в 1959 р. Бандеру, а в 1957 — Ребета. Ця ж російська таємна служба замордувала у Парижі в 1926 р. Симона Петлюру, і в 1938 р. у Роттердамі — полковника Євгена Коновальця...

Чарльз Дж. Керстен, конгресмен США. З промови на судовому процесі Сташинського — агента КГБ — вбивці С.Бандери

15 жовтня 1959 року в західньонімецькому місті Мюнхені (столиці Баварії) за наказом кремлівських верховодів Хрущова, Ворошилова та Шелепіна штатний агент КГБ СССР Богдан Сташинський спеціальним пістолетом, виготовленим у Москві й зарядженим смертельною отрутою — ціяністим калієм, підступно вбив Голову Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) Степана Бандеру. А два роки перед тим (12 жовтня 1957 р.) той же кагебіст, у тому ж місті й такою ж зброєю убив іншого видатного українського націоналістичного діяча — Лева Ребета.

Обидва терористичні акти московський убивця виконав так, що довший час і німецька прокуратура, й кваліфікована поліція губилися у здогадках, можливо, і не допускаючи думки, що ініціатива і плян виконаних злочинів мають своє коріння у Москві. Багато хто був схильний вірити облудним словам Хрущова, який після того, як засів на московському троні, узявся викривати свого кривавого попередника Сталіна за його терористичну політику.

Злочин, раніше чи пізніше, таки впливає наверх. А тут і ждати довго не довелося. Через два роки після убивства сам Сташинський, хитрим способом покинувши червоний “рай” і подавшись до Федеративної Республіки Німеччини, дав себе арештувати і признався у скоєних злочинах, підтверджуючи їх доказовими матеріалами.

Не лише простим громадянам, а можливо й досвідченим німецьким юристам у головах не вкладалося, чому Сташинський — вишколений чекістський агент — зважився на такий крок, покинув Советський союз, переїхав до Німеччини і перед німецькими кримінальними органами свої злочини виклав, як на лопаті.

І тут важливо збагнути “феномен Москви”. Недарма в народі побутує приказка “Москва сльозам не вірить”. І це суцільна правда: що б для Москви вкрай конкретного хтось не зробив, а вкрадається щодо нього тінь підозри, і тут же Москва “все добре, вчинене для неї” миттю забуває і якнайжорстокіше розправляється з найвірнішими прислужниками. Деякі чекістські зубри запідозрили Сташинського в нещирості, він випадково про це дізнався і почав здогадуватися, що і його, втаємниченого в кагебістські секрети, хлібодавці можуть фізично знищити, а тоді — “усі кінці в воду...”.

Прикладів московського тероризму є безліч. Тут годилося б згадати ще один, а він стосується найвидатнішого діяча українського національно-визвольного руху. Застосувавши пекельну вибухівку, виготовлену в Москві, большевик-чекіст Павло Судоплатов 23 травня 1938 року вбив у голландському місті Роттердамі Основника ОУН, Голову Проводу Українських Націоналістів — славної пам’яті полковника Євгена Коновальця. Сам Судоплатов ствердив, що виконав для Москви “велике діло”. Але минув деякий час, і того “героя”, підвищеного в чині до рангу генерала, Москва посадила в “каталажку”. І заслуги не врятували ката.

Той, хто вірить Москві, подібний на божевільного очайдуха що без надуми всуває голову в левину пащу, леліючи надію, що лев пощадить довірливого безумця і дарує йому життя як винагороду.

Чи вірно слугуючи Москві, не розчарувалися ті, що колись силоміць затягали Україну в московське ярмо: Скрипник, Коцюбинський, Затонський та інші, чи не каюлися ті, що нашіптували чекістам про братів щоб таким чином приподобатись московським імперським ватажкам? А де вони опинилися? Чи пошанувала їх Москва за “вірну службу”?

Хто у своєму безпам’ятстві ще й далі довіряє Москві та покладає надії на її щирі прихильність, той нездатний об’єктивно аналізувати суспільні явища, збагнути їх зміст, належно їх оцінити.

Терор — це зброя лукавої Москви. Є у неї ще й інша “зброя”, а саме: обмова чи пак брехнею підшиті наклепи. Москва здатна з легкої руки з білого зробити чорне. Вона може вкратися у ряди довірливих людей, щоб таким чином провадити свою підлу діяльність, руками найманих післанців підривати авторитет національно-визвольницьких структур, а навіть підривати ідейно-політичні основи протибольшевицьких організацій. Таку “зброю” вона застосовувала й досі застосовує, коли йдеться про антибольшевицькі рухи, а зокрема про український національно-визвольний рух, про його діячів, а в тому числі і про одного з найвидатніших націоналістичних діячів — Степана Бандеру. Знаючи, що ім’я Бандери стало дуже популярне, що саме слово “бандерівець” є синонімом безстрашного борця за волю народів, — большевицькі трубадури поширювали несусвітні вигадки. Наприклад, що Степан Бандера орієнтується на гітлерівську Німеччину, що нібито знаходив спільну мову з гітлерівцями, а отже його можна вважати міжнароднім злочинцем. Лихо в тім, що тим інсинуаціям дехто повірив, а дехто ще й досі прислухається і не знає правди про цього політичного діяча та й про весь український націоналістичний рух, про ОУН.

Проте на інсинуаціях далеко не заїдеш, а брехлива вигадка при зіставленні з фактами розвіюється з вітром. Сьогодні мільйони українців і чужинців знають, що зразу після відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року, що йшло всупереч із

німецькими імперськими плянами, на початку липня того ж року, Степана Бандеру арештували, а далі запроторили до концтабору в Заксенгавзені неподалік Берліну, де Бандера під постійною загрозою фізичного знищення карався до осені 1944 року. То чи міг Степан Бандера орієнтуватися на гітлерівську Німеччину? Чи міг він урешті бути хоча б прихильником німецьких окупантів, котрі в 1942 р. в Освенцімі (в німецькому концентраційному таборі Авшвіц) убили двох рідних братів Бандери — Олександра і Василя? Чи міг Бандера прихильно ставитися до німецьких загарбників, коли ті повбивали його найближчих співробітників, побратимів: Провідника ОУН ЗУЗ Івана Климів-“Легенду”, Івана Равлика, Дмитра Мирона-“Орлика”, Миколу Лемика, Івана Габрусевича, запроторили в концтабори Степана Ленкавського і Ярослава Стецька?

* * *

Накладом Українського Видавництва в Мюнхені 1965 року появилася праця п. н. “Московські вбивці Бандери перед судом” — збірка матеріалів за редакцією Данила Чайковського, при співпраці редакційної колегії з числа таких видатних українських націоналістичних діячів як Степан Ленкавський, Ярослав Стецько, Дмитро Штикало, Ярослав Бенцаль, Іван Кашуба, Степан Мудрик, Петро Кізко, Григорій Васькович і ін. Названа праця подає низку документів історичного значення, з яких читач довідується і про терористичний акт, виконаний чекістським агентом, і про суд над злочинцем у місті Карльсруге, що лежить у південно-західній частині Федеративної Республіки Німеччини (земля Баден-Вюртемберг), — осідку Найвищого Суду Німеччини, і про відгуки у світовій пресі тощо.

Передмову до згаданої праці написав Степан Ленкавський — Голова Проводу ОУН від 1959 до 1968 р. У Передмові автор коротко з’ясував причини вбивства Провідника революційної ОУН, перебіг судового процесу над убивцею, зазначив, як Москва силкувалась затушувати той, світового значення, скандал... Подаємо уривки зі статті — передмови С.Ленкавського.

(Прим.: в книзі вживається діалектичний термін західноукраїнського походження — морд, можливо, не достатньо зрозумілий для читача Осередніх і Східніх Українських Земель, оскільки те слово (морд.) не фігурує на сторінках українських словників, означає воно убивство. І дієслово мордувати у західніх областях України розуміють не лише як завдавати комусь фізичного болю або моральних страждань, мучити й катувати, а й фізично знищувати, вбивати).

“Процес у Карльсруге, — пише С.Ленкавський, — перейшов історії, як політичний процес першої ранги, як подія міжнародного значення, що черговий раз у наявній формі розкрила перед світом злочинні методи большевицької Москви, стосовані супроти України і супроти борців за її визволення поза її межами. Німецький Найвищий Суд на підставі дуже дбайливо перевірених доказових матеріалів, що підтвердили складені в час слідства признання вбивника Л.Ребета і Ст. Бандери, вияснив далекосяглі в своїх політичних наслідках факти. З цілої низки устійнених судом фактів основне значення мають три наступні ствердження:

1. Наказодавцями політичних мордів у чужій державі не були якісь автономно діючі органи для політичних диверсій, але ними були найвище поставлені особи в большевицькому державному й партійному апараті: тодішній шеф КГБ Александр

Шелєпін, який авансував до секретаріату ЦК КПСС, тодішній зверхник Шелєпіна Микита Хрущов, що був у той час генеральним секретарем ЦК КПСС та головою Ради міністрів ССРСР, якому Шелєпін був підзвітний по партійній і державній лінії, та ряд старшин (тобто офіцерів. — Авт.) різного ступня і спеціалістів КГБ.

2. В нагороду за виконання політичного морду на Ст. Бандері вбивник був відзначений високим державним орденом Бойового Червоного Прапора з рук Шелєпіна, на основі грамоти, що її підписав тодішній голова Президії Верховної Ради ССРСР Клим Ворошилов.

3. Московсько-большевицька політична поліція послуговується для проведення політичних душогубств на неvigідних їй людях невідомим у західній криміналістиці скритовбивчим винаходом, — отруйним пістолетом, що не залишає на вбитій жертві видимих слідів насилля.

На основі ствердження таких сенсаційних для світу фактів Німецький Найвищий Суд засудив вбивника лише за співучасть у виконанні двох політичних душогубств на 8 років тяжкого ув'язнення. Така кваліфікація злочину залишила відкритим питання вини і кари для фактичних організаторів політичних мордів.

Вислід судового процесу в Карльсруге був скандальною політичною поразкою Москви і її політичних верховодів перед світом і власним громадянством. Кремлівське партійне і державне керівництво якраз за режиму Хрущова відрікалося сталінських методів терористичного насилля і сповидно засуджувало їх, галасуючи про “відновлення засад соціалістичного правосуддя”. Одночасно з тим те керівництво потайки організувало політичні морди за кордоном, воно озброїло ліквідаційні відділи КГБ отруйними пістолями, щоб потайки, без ніяких свідків, винищувати в чужих державах — і очевидно всередині ССРСР — людей небезпечних для московсько-большевицького режиму. Понятливі учні Сталіна, які про людське око відреклися його і стосованих ним методів насильства, заступили відкритий терор рафінованішим утаєним терором з допомогою винайденної ними скритовбивчої зброї, що загібає за собою криваві сліди злочинності, і цю систему скритого терору реклямували як “лібералізацію” і прикривали маскою “соціалістичного правосуддя”. Судовий процес в Карльсруге здер цю маску. Компетентний знавець советських диверсій фон Бутляр однозначно ствердив наступне: “Відновлення засад “соціалістичної справедливості” не є занеханням засобів терору. Це лише умовна лібералізація, яка стосується компетенції застосування терористичних засобів. Про ліквідаційні акції не вирішують уже тепер самовільно окремі поліційні органи. Після смерті Сталіна наказ про фізичну ліквідацію можуть видавати тільки найвищі органи. Право вирішувати про акти терору належить тепер до найвищого колективного керівництва на засаді колегіального співвирішування”.

Простішими словами кажучи, суд став на становищі, що вбивник є лише “нелегальним катом”, отже співучасником у двох скрито вбивствах, а фактичними вбивниками є його зверхники. З формально-юридичних, як теж з політичних міркувань, суд не вважав себе компетентним домагатися видачі організаторів скритовбивств, ані карати їх позаочним вироком...

Смерть Бандери серед загадкових і невияснених західньою криміналістикою обставин викликала, з одного боку, зацікавлення світової преси його особою і проблематикою української визвольної боротьби проти московського окупанта. З другого боку, дворічна

неможливість викрити конкретні сліди виконавців політичного скритовбивства створили для большевиків сприятливі обставини поширювати найрізноманітніші версії, щоб відсунути від себе підозру про злочин і перекидати обвинувачення на інших. Стан дворічної неясності був періодом проби політичної зрілості, стійкості, політичного вичуття і відпорності на ворожі підшепти найширших кіл українського громадянства. Не зважаючи на партійне зрізничкування і нагоду займати неутраально-вичікувальне становище до удару, що його ворог завдав націоналістичному рухові, очоленому Бандерою, українське громадянство як цілість солідарно і без хитань з місця засудило злочинну практику московських КГБістів не чекаючи на нагромадження окремих доказів про вину Кремля. Логіка політичних фактів, знання злочинних практик ворога, смерть Головного Отамана Симона Петлюри і полк. Євгена Коновальця з рук московських агентів вистачали, щоб українці непомильно пізнали, чия злочинна рука завдала потайки нового удару самостійницькому табору.

Оприлюднення перших зізнань Сташинського в листопаді 1961 року про виконання ним двох скритовбивств з наказу Москви було сенсаційною бомбою для світової opinio, — для українців воно було лише підтвердженням того, що вони і без цього признание знали. Але оголошення зізнань вбивника розбудило світову пресу. Наче на алярмовий сигнал різномовна преса в різні закутини світу понесла знову вістки про вбивство Бандери, але на цей раз уже з додатками про злочинні методи керівної большевицької верхівки та про визвольну боротьбу українського народу. Широка інформація про правдиве обличчя володарів московської імперії і поширення правди в усьому світі про воюючу Україну — була найбільшою політичною поразкою большевицької пропаганди в повесних десятиріччях.

Кремлівське керівництво усунуло й покарало десятки КГБістів, що недопильнували Сташинського і допустили виявлення державної таємниці про злочинства правлячої кліки... Політичний морд отруйним пістолем потряс світовою opinio і зацікавлення цим злочином проходило по світі кількакратними поворотними хвилями. Вперше рознеслася по найдальших країнах вістка в жовтні 1959 року про таємне замордування провідника українського національно-революційного руху, вдруге — в листопаді 1961 року про сенсаційне арештування вбивника Бандери і про зміст його зізнань, втретє — в жовтні 1962 року про перебіг судової розправи. Морд спричинився до того, що світова преса спопуляризувала якраз те, що большевики весь час намагалися замовчати і заперечувати — їхню політику поневолення України. В наслідок морду Бандери світ довідався про неприємну для Москви правду, що визвольна боротьба українського народу не лише триває, але що вона становить для московсько-большевицької імперії небезпеку такого ступня, що керівники цієї імперії особисто ангажуються в організуванні кримінальних ліквідаційних акцій, які з погляду їх урядового становища дискваліфікують їх як партнерів у міждержавних взаєминах і які є потоптанням норм міжнародного права.

Що могли большевики зробити, щоб перешкодити такому провалові? Ув'язненого Сташинського не могли ані замордувати, ані викрасти в час слідства, бо він був пильно бережений. Треба було його свідчення зробити якимось чином невірними. В придуманій наспіх афері московські большевики висунули східнонімецький пропагандивний апарат і заставили його спрепарувати версію про "справжнього" вбивника Бандери. Ним мав би бути найближчий співробітник Бандери, померлий член

Проводу ЗЧ ОУН Дмитро Миськів, який за дорученням західнонімецької розвідувальної служби мав би всипати Бандері отрути до їжі. Ця версія завалилася в найближчих днях, після виявлення Проводу ЗЧ ОУН, що Миськів у час замордування Бандери перебував в іншій країні. Коли наближався процес, большевики придумали нову версію, що нібито Сташинський є членом ОУН, якого Організація післала удавати вбивника Бандери, щоб цими свідченнями компромітувати Москву, і другу версію, що Сташинський під терором слідчих органів був примушений розказувати вигадані речі. На ці версії світова преса не звернула ніякої уваги. Перебіг судового процесу мав завелику переконливу силу, щоб була потреба або охота займатися очевидними вигадками, які тільки осмішували примітивізм їх аранжерів...”

* * *

Спеціальна, покликана Проводом ЗЧ ОУН, Комісія з’ясувала, що охоронна служба С.Бандери зробила все, щоб оберегти Провідника від замахів на його життя. Однак охоронна служба мала противагою ворога “з необмеженими технічними засобами”, при тому ворог “використовував усі слабкі сторінки демократичної системи вільного світу”.

Розглядаючи справу вбивства Провідника ОУН, дехто звинувачує у всьому охоронну службу. Мимохіть спадає на думку аналогія з убивством президента США Кенеді. Невже і в президента була слабка чи безвідповідальна охорона?

СЛОВО ДОЧКИ РЕВОЛЮЦІОНЕРА

75 жовтня 1959 року трагічно обірвалось життя Степана Бандери. Провідника ОУН — одну із найвизначніших постатей України в ХХ-му столітті — руками виродка Сташинського знищила Москва. Три роки після того в німецькому суді у Курльсруге судили злочинця. 15 жовтня 1962 року перед судом виступила зі свідченням дочка Степана Бандери і його дружини — Ярослави (з дому Опарівської) — 20-літня Наталка. Кореспонденти, які стежили за судовим процесом, записали: “Коли встає, щоб сказати своє слово, 20-річна дочка славної пам’яті Степана Бандери, панна Наталя, в салі помітне хвилювання. Молода дівчина в чорній сукні. Її слова щодо характеристики свого незабутнього батька, який загинув з руки кагебістського найманця на наказ Москви, зворушують багатьох слухачів до сліз. Сташинський поблід ще більше й не дивиться ні на кого, вп’яливши погляд у землю. На обличчях суддів видно глибоке зворушення...”

Слова Наталки Бандери — особливі штрихи до портрета батька. Ось вони:

“Високий Суде!

Дозвольте мені, як членові родини мого замордованого батька, Степана Бандери, і від імени моєї мами Ярослави Бандери, висловити Високому Судові подяку за надання мені слова. З уваги на твердження обвинуваченого в його зізнаннях, що він під час своєї діяльності в КГБ був переконаний, начебто мій батько був зрадником України, я хотіла б представити мого батька, яким я його ношу в глибині мого серця.

Це не перше і не єдине вбивство у нашій родині. Майже вся родина мого покійного батька і моєї матері загинула з рук ворогів. Мої батьки походять з української священничої родини. Саме в недавньому минулому священники й учителі розбуджували національну свідомість українського народу, передусім селянства. Батько моєї мами, отець Василь Опарівський був польовим священником української армії під час Першої світової війни і загинув у бою проти поляків. Моя бабуся, тоді ледви двадцятирічна, залишилася сама з двома дітьми — моєю мамою Ярославою і її братом Левом — а будучи вчителькою, сама мусіла пробиватися крізь життя. Як учителька вона причинилася до національного усвідомлювання українського селянства.

І моя бабуся, і мій дядько Лев загинули під час Другої світової війни. У зв'язку з викриттям одного атентату, польські окупанти після довгого ув'язнення розстріляли мого невинного дядька. Ми ніколи не довідалися, серед яких обставин загинула моя бабуся. Ми знаємо тільки те, що її замордовано, коли вона повернулася з Польщі до свого рідного села.

Мій покійний батько так само походив із священничої родини. Він мав трьох братів і три сестри. Його мама, а моя бабуся, померла молодю на туберкульоз і залишила свого чоловіка, а мого дідуся, отця Андрія Бандеру, з сімома дітьми. Мій дідусь отець Андрій Бандера виховав своїх дітей в релігійному і національному дусі, так, що вони вже, будучи студентами, включилися у боротьбу за визволення України.

Двох братів мого батька (Василя й Олександра Бандерів) закатовано під час Другої світової війни в концтаборі Авшвіц (Прим: в Освенцімі — Авт.), а мого дідуся з його найстаршою донькою вивезли на Сибір.

Після ув'язнення мого батька в концентраційному таборі Заксенгавзені, моя мама восени 1941 р. приїхала зі мною (тримісячною дитиною) до Берліну, щоб бути недалеко свого чоловіка. (Прим.: Заксенгавзен розміщений у районі Оранієнбурга, неподалік Берліну — Авт.) Наша родина жила в дуже важких обставинах, що сильно послабило нерви моєї мами. Від часу, коли мого батька німці випустили з кацету (Прим: з концентраційного табору — Авт.) і він почав організувати Закордонні Частини ОУН, ми мусіли постійно ховатися, щоб вороги не викрили місця нашого замешкання. Місцями нашого проживання у Німеччині та в Австрії до 1948 року були Берлін, Зеефельд, потім Мюнхен, Гільдесгайм, врешті — самотня хата в лісі поблизу Штарнбергу.

В самотній хаті в лісі наша родина (в 1947 р. нас було вже троє дітей) жила стиснена в одній кімнаті, де не було навіть електрики. В той час ми, діти, довго хворіли на коклюш і кір і були недоживлені. Я ходила тоді до школи в Зекінг і, маючи лише шість років, мусіла щоденно відбувати шість кілометрів дороги лісом.

В 1948-1950 роках ми жили без нашого батька, під прибраним прізвищем у таборі для українських утікачів біля Міттенвальду. Батько відвідував нас кілька разів на рік. Я пригадую собі, що одного разу я запитала маму, хто є той чужий пан, який схилився над моїм ліжком і гладить мене, (я тоді хворіла на запалення середнього вуха). Я цілковито забула свого батька.

В 1950-1954 роках ми жили в малому селі Брайтбрун над Аммерзее, і мій батько відвідував нас уже частіше, а згодом бував удома майже кожного дня. Проте моя мати постійно побоювалася за життя нашого батька, на яке чигали большевики. Так само переслідувала її думка, що він може загинути в нещасливому випадку під час їзди

додому. Все ж таки ті чотири роки були найспокійніші в житті моєї матері, яка добре почувалася між мешканцями села і зжилася з ними. Щойно пізніше я зрозуміла, що на нас полювали совєтсько-московські репатріаційні комісії та агенти.

Рік 1952 був особливо небезпечний для нас, і ми з батьком переховувалися упродовж кількох місяців у маленькому селі Оберав біля Гарміш-Партенкірхен. Нещастя хотіло, що всі троє дітей захворіли на запалення залоз і мусіли протягом двох місяців лежати в ліжку

Під час чотирьох років ми були цілковито відірвані від українців, а це загрожувало нам, дітям, повним відчуженням від українства. Але мій батько, не зважаючи на свою відповідальну та виснажливу працю, знаходив ще досить часу, щоб мене вчити історії, географії та літератури, як теж спонукував мене читати українські книжки. Мій брат і сестра, ще поки пішли до німецької народної школи, маючи 5 чи 4 років, уже навчилися читати й писати по-українськи.

В тому часі я ще не знала, ким був мій батько, хоч і не могла собі пояснити, чому ми змінили наше прізвище. Але я не відважилася запитати про це батька.

В 1954 р ми переїхали до Мюнхену, головнo тому, щоб заощадити батькові щоденної небезпечної їзди (80 км), як теж тому, що тут були для дітей кращі можливості вчитися.

Маючи тринадцять років, я почала читати українські газети і читала багато про Степана Бандеру. З бігом часу, на підставі різних обсервацій (спостережень), постійної зміни прізвища, як теж із-за того, що навколо мого батька завжди було багато людей, в мене виникли певні здогади. Коли раз один знайомий проговорився, то я вже була певна, що Бандера — це мій батько. Вже я собі тоді усвідомила, що я не смію прозрадити цього моїм молодшим сестрі та братові. Було б дуже небезпечно, якщо б малі діти із-за своєї наївності в чомусь проговорилися. Від 1954 до 1960 р, ще рік до смерті мого батька, жили ми в Мюнхені.

Мій покійний батько був утомлений постійною охороною і деколи був необережний. Він твердо вірив, що стоїть під особливою Божою охороною, і говорив: якщо мене схочуть сховати зі світу, то знайдуть спосіб зліквідувати мене разом із охороною. Він їздив своїм авто до української церкви, де підсудний його вперше побачив.

Підсудний твердить, що через вагання і докори совісти він не виконав скритовбивства в травні 1959 р. В той час було відомо, що мій батько особливо загрожений, і тому зміцнили його охорону.

Сьогодні, в три роки по смерті мого батька, я говорю передовсім від імени моєї мами, яка віддала свою молодість моєму батькові та своїм дітям.

Я хочу ще повернутися до зізнань підсудного, що твердить, яким цинічним способом Сергей (відповідальний московський кагебіст — наставник Сташинського — Авт) його заспокоював, кажучи, що діти Бандери будуть йому (Сташинському) ще “вдячні” за цей вчинок (за вбивство С.Бандери). Ця цинічна заувага вказує на те, що КГБ планував схопити нас дітей, вивести нас до Совєтського союзу, зламати наш опір жахливими засобами, що там сьогодні практикується, і зробити з нас комуністів, щоб ми засуджували нашого рідного батька. Саме таким способом пробували (большевики) “виховати” на комуніста сина генерала Тараса Чупринки, Головного Командира УПА, який загинув у 1950 р. в Білогірщі, в Західній Україні.

Мій незабутній батько виховав нас в любові до Бога і України. Він був глибоко віруючим християнином і загинув за Бога та незалежну вільну Україну — за свободу всього світу.

Мій блаженної пам'яті батько, який уосіблював цей великий ідеал, залишиться провідною зіркою всього мого життя, так само життя мого брата і моєї сестри та української молоді”.

(Примітка: багато українських націоналістів — революціонерів не були одружені, а ті, що й одружувалися, проживали з дружинами дуже коротко рік-два, а то й менше року. Між ними найвидатніші борці за вільну Україну: Дмитро Мирон-“Орлик”, Іван Климів-“Легенда”, Микола Лемик, Дмитро Маївський, Дмитро Слюзар і ін...)

СТЕПАН БАНДЕРА — БОРЕЦЬ ЗА НАЦІЮ І ДЕРЖАВУ

Після смерти Провідника Бандери ми зрозуміли, кого ми втратили. Можна було почути не від одного, що Голову Проводу ми будемо мати, але такого Провідника, як був Бандера, на еміграції вже не буде...”

С.Мечник “Роздумую, пригадую”

Годі й збагнути, скільки нового й напевно вкрай потрібного в націоналістичний рух та й загалом у сферу українських політичних взаємин уніс би Бандера, якби його життя трагічно не було обірване на 51-му році...

Провідник революційної Організації Українських Націоналістів загинув у полудень свого віку, в часі найінтенсивнішої діяльності, базованої на багатючих теоретичних знаннях і на глибокому життєвому досвіді.

Життя Бандери особливе, — воно було переповнене стражданнями за Україну, а передовсім повсякчасними турботами про долю українського народу, про українську державну суверенність, про сонячну прийдешність для сучасників і майбутніх поколінь.

Степан Бандера — символ нації, котра бореться за своє існування та розбудову.

Степан Бандера — прапор української національно-соціальної боротьби. Саме так характеризують його сьогочасні дослідники нової та найновішої історії України. І не дарма Прізвище Провідника ОУН стало синонімом таких слів як націоналіст — у найправильнішому розумінні того терміну, революціонер, борець за правду та свободу, оборонець покривджених і поневолених.

Либонь, мало хто з видатних світових борців-революціонерів (і то ще за життя) мав таку широку популярність, як Степан Бандера. Досить згадати, що навіть у советських в'язницях і таборах, навіть у тих, що в найвіддаленіших закутинах колишньої російсько-большевицької імперії, не лише наших членів ОУН, УПА, УГВР, наших земляків — шіст-чи сімдесятників, а й інших політв'язнів і репресованих — литовців, узбеків, кавказців й інших, московські каральні функціонери називали не інакше, як литовськими, узбецькими чи кавказькими бандерівцями.

Кремлівські комуністичні ватажки нажили чимало ворогів, але одним із найголовніших ідейних противників ще в сорокових роках вони вважали Степана Бандеру. Вже тоді і в наступному десятилітті Москва докладала зусиль, щоб передовсім дискредитувати Бандеру, щоб очорнити його славне ім'я, ангажуючи до своєї ганебної роботи різних виродків-ренегатів. Інсинуації, оббріхування, знеславлення — це “зброя” червоних терористів, цією “зброєю” послуговуються і дотепер апологети комуно-большевицького шалу, а разом із ними різномасті російські імперіялісти — найлютіші вороги України, її державної суверенності.

Та яких старань не докладали окупанти України, як не слугували їм їхні лакеї, — народної пошани до С.Бандери підірвати їм не вдалося, ім'я Бандери славиться навіть у фолклорі: з піснями, в яких возвеличено Провідника ОУН, безстрашні воїни Української Повстанської Армії ішли в тяжкі бої проти большевицьких окупантів.

Москва не вгамовувалася: вона поширювала нові вигадки проти Бандери, розносила червоний чад і по закордонні. Підступно увірвавшись у зв'язкову лінію українського антибольшевицького підпілля із закордонними частинами ОУН, поширювала там несусвітні наклепи, мовляв, “Край” (тобто Україна) “не довіряє Бандері”, “вимагає його усунення” з керівного посту в Організації, мотивуючи, що Бандера “нехтує” волю “Краю”, йде “неправильним шляхом” тощо.

Очорнюючи Бандеру, Москва намагалася вбити клин між Краєм і діаспорою, між визнаними провідниками, авторитетами й народними масами, тобто робити все за засадою “розділай і пануй”. І сьогодні ми є свідками не тільки дисонансів і різноголосся у громадському житті, а й суперечок і взаємозвинувачень, інспірованих ворожою силою.

Нарешті, не маючи успіхів у наклепництві, Москва постановила таємно вбити Степана Бандеру. Найвищі большевицькі “достойники” наказали виродкові Сташинському знищити Провідника ОУН. Москва повторила те, що вчинила руками Шварцбарта, убиваючи в 1926 році Симона Петлюру, а дванадцять років пізніше — руками підлого Судоплатова — Євгена Коновальця.

І цим разом Москва намагалася “замести” сліди злочину: було поширено вістки, що Бандеру нібито вбили самі бандерівці. Поголоски, вигадані в Москві, розповсюджували і деякі недалекоглядні наші громадяни, а передовсім прислужники московського імперіялізму.

Дехто може запитати: чому ім'я Бандери пов'язане з терміном “революція”, чому курс його політики визначає слово “революційний”? Згадаймо: ще за три місяці до вибуху німецько-большевицької війни на Другому Великому Зборі ОУН проголошено політичну тезу, що ОУН боротиметься за всіх умов (отже і під німецькою окупацією) за Українську Державу, вестиме боротьбу проти всякого окупанта, що не визнає українських державницьких аспірацій. У тій головній тезі висловлено погляд Степана Бандери. Це була його революційна концепція. Чи була тоді ще якась інша політична українська сила, яка так революційно ставила б питання боротьби за українську державність? Не було такої сили.

Висловлюючи волю українського народу: жити своїм суверенно-державним життям, 30 червня 1941 року Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголосила Акт відновлення Української Держави. Німці арештували (5 липня 1941 р.) С.Бандеру, а через кілька днів (9 липня) Голову Державного Правління Ярослава

Стецька, котрі були пізніше запроторені до гітлерівського концтраку в Заксенгаузені біля Оранієнбургу, але не покорилися німецьким окупантам, гідно відстоювали честь української нації, не погодилися відкликати той славетний Акт. Це був революційний спротив, і тільки на таку назву він заслуговує.

Постанови революційної ОУН під проводом Степана Бандери і Акт 30 червня 1941 р. стали ідейно-політичною основою усієї підпільної боротьби ОУН і створеної за її ініціативою Української Повстанської Армії.

Дехто, очевидно з ворожого Україні табору, силкується применшити роллю Бандери у створенні українських Збройних Сил, посилаючись на те, що Бандера сам особисто не командував збройними загонами тощо.

Кожна велика справа мусить мати велику Ідею. Велика справа УПА мала тісний зв'язок з Великою Ідеєю збройної боротьби за вільну Україну, а це була Ідея Організації Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери.

Звільнений із концтабору восени 1944 р., С.Бандера тут же листом повідомив Провід ОУН на Рідних Землях і Головнокомандування УПА, що він має намір негайно прибути в Україну і активно включитися у збройну боротьбу.

Автор цієї праці подав своє свідчення про це і опублікував у газеті “Шлях Перемоги” (ч. 6 за 5 лютого 1994 р.) п н “Три листи з-за кордону”.

Цілком можливо, що три листи з-за кордону, про які йде мова, не збереглися, але зміст їх для історичних досліджень національно-визвольної боротьби має незаперечну вартість. Серед тих листів — один від Степана Бандери. Листи були надіслані з якоїсь місцевини в Західній Європі підпільною зв'язковою лінією до Проводу Організації Українських Націоналістів на Рідних Землях. До адресата листи потрапили десь під кінець 1944 року, а можливо, у січні 1945 р. На засіданні Провід ОУН розглянув листи і після обговорення прийняв стосовні рішення.

У листі С.Бандера вітав усіх борців, підпілля ОУН, безстрашних воїнів УПА. Він висловив бажання, не гаючись переїхати в Україну і взяти участь у національно-визвольній боротьбі. Так міг писати лише революціонер, людина непохитної волі.

Бандера — Велетень Духа, ми не сумнівалися, що задля Справи він на все готовий і що у важкій ситуації життя свого не пошкодує.

Девіз українського націоналіста: боротьба на передньому краю, у перших лавах українських патріотів за українську державну суверенність, не ждучи “ні слави, ні заплати”. Таку головну засаду визнавав С.Бандера, її пропагував між своїми друзями-націоналістами.

Степан Бандера був надзвичайно працювитою людиною. П'ятнадцять років, прожитих у тривожних умовах закордоння, він посвятив писаним працям, які своїм змістом близькі нашим сучасникам і дають відповідь на пекучі проблеми нашого сьогодення.

Провідник ОУН завжди наголошував, що питання відновлення Української Суверенної Соборної Держави — це справа всього українського народу, а до здобуття державної суверенності треба залучати всіх, тому питання політичної консолідації — одне з найважливіших.

Консолідація вкрай необхідна й тепер, коли боротьба за збереження української державності увійшла в найгострішу фазу. В такий час державні справи треба ставити понад усе. Такої думки притримувався С.Бандера.

Застановімся: а чи сьогочасні події — розвал ненависної російсько-большевицької імперії, проголошення України самостійною державою, славетний референдум 1 грудня 1991 року, дні, коли замість окупантських червоних прапорів замаяли нарешті наші національні синьо-жовті прапори і почалося національне піднесення усього українського народу - чи ті події так, як колись у серцях Зенона Коссака, Івана Климів, Романа Шухевича, Дмитра Мирона, Романа Кравчука, Дмитра Клячківського, Олекси Гасина, Івана Равлика, Олега Ольжича, Василя Сидора, Омеляна Грабця і інших — національних героїв України, не залишать у серцях наших наймолодших — школярів і юнацтва — животворні зерна що зійдуть великим урожаєм? Без сумніву — буде так!

Серед наших сьогоднішніх діточок і юнацтва ростуть нові теоретики українського державного соборництва і самостійництва, ростуть захисники України — нові Міхновські і Петлюри, нові Коновальці й Шухевичі, ростуть нові Бандери, котрі гідно триматимуть у руках прапор незабутнього Степана, що став символом нації, яка бореться за повноцінне життя і розквіт.

ПІСЛЯСЛОВО

В останній декаді нашого, тривожного та бурхливого, ХХ-го сторіччя відбувалися і відбуваються історичні події, які можуть мати вирішальний вплив на формування нової політичної констеляції у світі в наступних десятиліттях — століттях, а для нас — українців, і тепер “кується наша доля”.

Ми мусимо всі зусилля спрямовувати на те, щоб майбутнім нашим поколінням не передавати кайдани, а свободу, що є найбільшою цінністю усіх волелюбних народів. Ми мусимо укріпити державний суверенітет України.

Спрямовуючи зір у майбутнє, його можна прогнозувати, якщо запізнатись з об’єктивно висвітленим минулим давнього часу, а також із недавноминулим, яке нашому сучасникові здебільшого маловідоме, а то й — що гірше — обрисоване у викривленому тлумаченні.

Праця “Степан Бандера — символ нації” — це не історія і не нарис історії, хоча певні історичні факти подані в ній у формі ескізних штрихів.

Степан Бандера — це без сумніву одна із найвизначніших українських політичних постатей нашого віку. Є підстави сподіватися, що певний відрізок української національно-визвольної боротьби майбутні дослідники назвуть добою Бандери.

Ім’я Степана Бандери стоїть у найближчому ідейному зв’язку з такими особистостями, як полковник Євген Коновалець і Роман Шухевич — генерал Тарас Чупринка.

Погодьмося з думкою, що всі три, безумовно надзвичайні політичні діячі (і не випадково два з них видатні військовики), виступають не лише як провідники українських національних організацій, вони належать до всього українського народу як керманічі його національно-визвольних змагань.

Весь український національно-визвольний державницький рух бере свій початок з криниці Шевченка. Цей рух має назву націоналістичний, виходячи з того заложення, що

націоналізм — це найактивніший захист Української нації. Ворог силкувався очорнити націоналізм, пов'язуючи його з нацизмом, хоч український націоналізм і нацизм — це два протилежні поняття.

Коли хтось не називатиме себе націоналістом, а шевченківцем — то в тому помилки не буде.

Тридцять років після смерти Шевченка молоді українські студенти поклялись на його могилі боротися за волю України. З цього започаткована перша сьогочасна українська націоналістична Організація. Здавна побутує між українськими націоналістами вислів: ми від Шевченка.

Історично склалося, що в авангарді боротьби за волю України були українські студенти, подекуди навіть старші середньо-шкільники. Студент Зенон Коссак виховав всеціло відданих Україні — бойовиків — Данилишина й Біласа. Степана Бандеру полковник Євген Коновалець призначив на відповідальний пост Провідника Крайової Екзекутиви Організації Українських Націоналістів Західньо-Українських Земель. Бандері було тоді всього 24 роки. І не помилився полковник, побачивши в молодому студентові якусь “особливу іскру”.

Кожна спасенна ініціатива виходила від українського студентства, яка запалювала всю кращу молодь України до боротьби за право українського народу бути господарем на прадідівській землі, молодь гартувалася на подвиги в ім'я Української Нації. Студентська молодь без принуки, а йдучи за голосом власних сердець, спрямовувала свої зусилля на боротьбу за перемогу Ідеї Нації. І в час віднови Української Держави, уже в наш час, українське студентство голодівкою заявило свій ПРОТЕСТ проти чорних сил.

Студентство завжди шукало прямих шляхів, підкреслюючи таким чином свій зв'язок з тими, що складали приречення на могилі Шевченка, тими, що під Крутами боронили Українську Державу, тими, що йшли на ешафот, тими, що поповнювали ряди вояцтва Карпатської Січі, тими, що ставали політичними виховниками Української Повстанської Армії.

Степан Бандера завжди наголошував, що найлютішим ворогом України є російський імперіялізм. Тепер розстрікались фундаменти російської імперії, Україна проголошена самостійною державою, і втім дехто із-за політичної короткозорости (свідомо чи несвідомо, але в догоду ворогам), додає: “і без проливу краплі крови...” А чи так воно насправді? Призадумаймось: вислідом логічного мислення може бути хибний висновок, що не треба було кровопролитної двофронтової боротьби проти німецьких нацистів і таких же агресивних російсько-большевицьких імперіялістів, не треба було людських жертв, не треба було Української Повстанської Армії, що роками протиставлялася московській червоній чумі, оскільки, пройшов деякий час... і “вона (чума) валиться сама від себе”...

Скоро півстоліття пролетить, як С.Бандери немає серед живих. Але ворог і тепер боїться тих заповітів, які він залишив, лякається політичної прямолінійности й ясности його думки.

Подекуди по Україні появилися листівки, підписані іменем Бандери — “Нескорені бандерівці, непохитні прихильники й послідовники Степана Бандери”... А зміст листівок — большевицький. Там і заклики до роз'єднання національних сил, і нападки на деяких видатніших діячів, які стояли і стоять на українських державницьких позиціях, нерідко

заклики нацистського толку. Вороги силкуються виступати під іменем Провідника ОУН з тією метою, щоб серед українського суспільства вносити ворожнечу й сумяття. Прочитуючи сторінки цієї праці, читач дізнається, хто такий Бандера, за яку Україну він боровся, якій Ідеї служив і життя за неї віддавав.

БІБЛІОГРАФІЯ

- БАНДЕРА Степан “Перспективи Української Революції”, 1976
БЕДРІЙ Анатоль “Борець і мученик за Україну — д-р Володимир Горбовий”, 1995
ВАСЬКОВИЧ Григорій (упорядник) “Дві концепції української політичної думки: Вячеслав Липинський, Дмитро Донцов”, 1990 ВАЩЕНКО Григорій “Виховний ідеал”, 1976
ГАЛАМАЙ Степан “Боротьба за визволення України 1920-1989”, 1991
ДОНЦОВ Дмитро “Націоналізм”, 1926
“Дух нашої давнини”, 1951
“Підстави нашої політики”, 1957
“Правда прадідів великих”, 1952
“-“ “За яку революцію”, 1957
“-“ “Сучасне політичне положення нації і наші завдання”, 1913
ДОРОШЕНКО Дмитро “Нарис історії України”, 1966
“Історія України 1917-1923”, 1932
“Мої спомини про недавнє минуле”, 1969
ДУЖИЙ Петро “50-літні роковини Першої Конференції поневолених народів Сходу Європи й Азії”, 1993
“За яку Україну боровся Степан Бандера?”, 1994
ДЯКІВ Осип-“Горновий” “Ідея і Чин”, збірка творів, 1968
КАЗАНІВСЬКИЙ Богдан “Шляхом Легенди”, 1995
КАЛЬБА Мирослав “Дружини Українських Націоналістів”, 1992
КЕДРИН-РУДНИЦЬКИЙ Іван “Життя, події, люди”, 1976
КЛИМИШИН Микола “В поході до волі”, 1987
КОЛОДЗІНСЬКИЙ Михайло “Українська воєнна доктрина”, 1957
КОМАР Люба “Процес 59-и”, 1990
КОНОВАЛЕЦЬ Євген “Причинки до історії української революції”, 1991
КОСИК Володимир “Україна під час Другої світової війни”, 1992
КРИП’ЯКЕВИЧ Іван “Історія України”, 1990
ЛЕБЕДЬ Микола “Українська Повстанська Армія”, 1987 ЛИПИНСЬКИЙ Вячеслав “Листи до братів-хліборобів”, 1926
МАКАР Володимир “Спомини Бойові друзі”, тт I, II, 1993
МАЛАЩУК Роман “З книги мого життя”, тт. I, II, 1988
МІРЧУК Петро “Нарис історії Організації Українських Націоналістів”, т I, 1961
“Українська Повстанська Армія”, 1953

“-“ “Степан Бандера — символ революційної безкомпромісовости”, 1961
 “-“ “Евген Коновалець”, 1958
 “-“ “Микола Міхновський”, 1960
 “-“ “Роман Шухевич (“ген. Тарас Чупринка”), 1970
 МІХНОВСЬКИЙ Микола “Самостійна Україна”, 1900
 МУДРИК-“МЕЧНИК” Степан “Під трьома окупантами”, 1958
 “Початок невідомого”, 1984
 “-“ “Роздумую, пригадую”, 1985
 “-“ “Люди, роки, події”, 1986
 “Вивчаймо ворога”, 1989
 “За нашу незалежність”, 1990 “У вирі воєнного лихоліття”, 1992
 “Революційна ОУН під проводом С.Бандери”, 1993
 “-“ “ОУН і розбудова Української Держави”, 1993
 “-“ “Служба безпеки революційної ОУН”, 1993
 “-“ “В підпіллі революційної ОУН”, 1993
 “-“ “Закордонні частини ОУН”, 1995
 НАГАЄВСЬКИЙ Ізидор “Історія Української Держави ХХ століття”, 1993
 ОНАЦЬКИЙ Євген “Шляхом до Роттердаму”, 1983
 “-“ “Портрети в профіль”, 1965
 ПЕЛЕХ Теодор “Мої молоді літа у вирі боротьби”, 1988
 ПОБІГУЩИЙ Є., КРОЧАК Т., МАЛИЙ К. “Дружини Українських Націоналістів”, 1953
 ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Наталя “Історія України”, тт I, II, 1972 ПРИШЛЯК Ярослав “Два брати ідеалісти”, 1990
 ПРОКОП Мирослав “Напередодні Незалежної України”, 1993 СВАТКО Ярослав “Доба і доля”, 1992
 СОСНОВСЬКИЙ Михайло “Дмитро Донцов, політичний портрет”, 1974
 СТЕЦЬКО Ярослав “Українська Визвольна Концепція”, тт I, II, 1991
 СТЕЦЬКО Ярослав “30 червня 1941”, 1967
 ФЕДУН-“ПОЛТАВА” Петро “Збірник підпільних писань”, 1959 ЧАЙКОВСЬКИЙ Данило
 (опрацювання, збірна праця) “Білас і Данилишин”, 1969
 ШАНКОВСЬКИЙ Лев “Українська Повстанча Армія”, 1991
 “Ініціативний Комітет для створення УГВР” 1985
 ШТИКАЛО Дмитро “Над світом сяє хрест меча”, 1937
 ШУХЕВИЧ Степан “Моє життя”, спомини, 1991

 Збірні праці:
 “ЕВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ ТА ЙОГО ДОБА”, 1974
 “ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА”, за ред. І.Крип’якевича і ін., 1953
 “ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”, за ред. І.Крип’якевича, 1990
 “СТЕПАН БАНДЕРА 1909-1959”, збірка матеріалів і документів за ред. П.Гоя, Б.Стебельського, Р.Саноцької, 1989

“МОСКОВСЬКІ ВБИВЦІ БАНДЕРИ ПЕРЕД СУДОМ”, ред. Д.Чайковський, 1965
 “ОУН у світлі документів з боротьби 1929-1955 рр.”, 1955
 “ЧЕТВЕРТИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН”, постанови, 1969, 1972 “П’ЯТИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН”, матеріали й постанови, 1975
 “ШОСТИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН”, матеріали й постанови, 1984 “СЬОМИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН”, матеріали й постанови, 1988
 “ВОСЬМИЙ НАДЗВИЧАЙНИЙ ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН”, матеріали й постанови, 1991
 “ВИШКІЛЬНІ МАТЕРІАЛИ з курсу ЗЧ ОУН” кн. 1, 1958 кн. 2, 1958 “ШОСТА КОНФЕРЕНЦІЯ ЗЧ ОУН”, постанови, 1957
 “БОЛЬШЕВИЗМ І ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА”, збірка статей, 1957 “УПА в документах”, 1942-1950, ч. I, 1957 ч. II, 1960
 “ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ”, тт. 1-24 “УГВР”, збірка документів 1944-1950 рр., 1956
 “АБН в документах”, тт. I, II, III, IV, 1956
 “50-ліття ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 30.VI.1941”, доповіді на науковій конференції у Львові, 25-26. VI. 1991 р.
 “НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА 20-50 рр. XX століття в УКРАЇНІ”, збірка доповідей, 1993

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ

АБН — Антибольшевицький Блок Народів
 ВЗУН — Великий Збір Українських Націоналістів
 ГУНМ — Група Української Національної Молоді
 ГПУ — Главное Политическое Управление (карально-репресивний орган російсько-большевицької імперії)
 ДУН — Дружини Українських Націоналістів
 ЗСА — З’єднані Стейти Америки
 ЗУЗ — Західньо-Українські Землі
 ЗУНР — Західньо-Українська Народня Республіка
 ЗУНРО — Західньо-Українська Народньо-Революційна Організація
 КАУМ — Католицька Акція Української Молоді
 КГБ — Комітет Государственной Безопасности (колишнє ГПУ)
 КЕ — Крайова Екзекутива
 КПЗУ — Комуністична партія Західньої України
 КПСС-КПУ — Комуністична партія Советського союзу, Комуністична партія України
 — агентурний орган КПСС в Україні
 ЛУН — Легія Українських Націоналістів
 НВРО — Народня Визвольно-революційна Організація
 НЕП — Нова економічна політика

НКВД — Народній Комісаріят внутрішніх справ (репресивно-терористичний орган большевиків)

НТШ — Наукове Товариство ім. Шевченка

ОСУЗ (ОіСУЗ) — Осередні і Східні Українські Землі

ОУН — Організація Українських Націоналістів

з позначкою “р” — революційна (бандерівська)

з позначкою “м” — мельниківська

з позначкою “з” — закордонна (“двійкарська”)

ОУН-СД — Організація Українських Націоналістів, самостійників-державників

ПЗУЗ — Північно-Західні Українські Землі

ЗОУЗ — Західні Окраїнні Українські Землі

ПСУЗ — Південно-Східні Українські Землі

ПУП — Провід Українських Націоналістів

РУП — Революційна Українська Партія

Совнарком — Совет народних комісаров (советський уряд)

СВУ — Спілка Визволення України

СД — німецька служба безпеки

СОУН — Союз Організацій Українських Націоналістів

СССР — Союз советських соціалістичних республік (назва російсько-большевицької імперії)

СУЗ — Східньо-Українські Землі

СУНМ — Союз Української Національної Молоді

СУСОП — Союз Українських Студентських Організацій під Польщею

ТАСС — Телеграфне агентство Советського союзу

УВО — Українська Військова Організація

УГА — Українська Галицька Армія

УГВР — Українська Головна Визвольна Рада

УНДО — Українське Національно-Демократичне Об’єднання

УНК — Український Національний Комітет

УНП — Українська Народня Партія

УНР — Українська Народня Республіка

УПА — Українська Повстанська (Повстанча) Армія

УПП — Українська Партія Праці

УССД — Українська Самостійна (Суверенна) Соборна Держава

ФНЄ — Фронт Національної Єдности

ЦК — Центральний Комітет